

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

ÂŞIK ÇELEBİ TERCEME-İ RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ (İNCELEME-METİN)

(DOKTORA TEZİ)

Kenan ÖZÇELİK

BURSA - 2015

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

ÂŞIK ÇELEBİ TERCEME-İ RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ (İNCELEME-METİN)

(DOKTORA TEZİ)

Kenan ÖZÇELİK

Danışman:
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

BURSA - 2015

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı'nda 710922002 numaralı Kenan ÖZÇELİK'in hazırladığı "Âşık Çelebi Terceme-i Ravzatü's-Şühedâ (İnceleme-Metin)" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 20/11/ 2015 günü 14:00-15:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

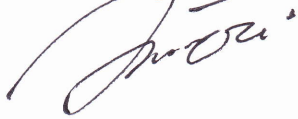

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Ahmet KARTAL
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Mustafa KARA
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR
Ankara Üniversitesi

Üye
Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ
Uludağ Üniversitesi

20/11/ 2015

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Kenan ÖZÇELİK
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : Türk İslam Edebiyatı
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : XI+468
Mezuniyet Tarihi : 20/11/2015
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

ÂŞIK ÇELEBİ TERCEME-İ RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ (İNCELEME- METİN)

Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin Kerbela olayını merkeze alarak 908/1502 yılında yazdığı *Ravzatü'ş-Şühedâ* konusuyla ilgili Fars edebiyatının şaheseridir. Eser yazıldıktan kısa bir süre sonra farklı kişiler tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bunlardan birisi de Âşık Çelebi'nin tercümesidir. O, eseri 953/1546 yılında tercüme etmiş olsa da kırk yaşında iken (966/1560) metni tekrar düzenlemiştir. Bu düzenlemeden sonra ortaya sanat kaygısı ile oluşturulmuş bir metin çıkmıştır. Tezin öncelikli amacı, yazma hâlde bulunan eserin “tenkitli metin” yöntemiyle metnin hazırlanması olarak belirlenmiştir. Metnin daha iyi anlaşılması için de hem kaynak metnin yazarı, hem de mütercim tanıtılmıştır. Görüldüğü kadarıyla Âşık Çelebi tercüme esnasında kaynak metne şekil özellikleri açısından büyük ölçüde bağlı kalmıştır. Ancak içerikle ilgili aynı şeyi söylemek zordur. Kaynak metnin bazı kısımlarında özetleme yoluna gittiği gibi bazı yerlerde de genişletme yoluna gitmiştir. Yine bazı yerleri tercüme etmeden geçtiği gibi, bazı yerlerde de eklemelerde bulunmuştur. Tezde mütercimin bu tür tercihlerinin olası sebepleri de araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, tercüme, Âşık Çelebi, Ravzatü'ş-Şühedâ, Kerbela olayı.

ABSTRACT

Name and Surname : Kenan ÖZÇELİK
University : Uludag University
Institution : Institute of Social Sciences
Field : Islamic History and Arts
Branch : Turkish Islamic Literature
Degree Awarded : Ph.D.
Page Number : XI+468
Degree Date : 20/11 / 2015
Supervisor : Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

ĀŞIK ÇELEBİ TERCEME-İ RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDĀ (EXAMINATION - TEXT)

Rawzat al-Shuhada, which was written by Hussain Waiz al-Kâshifî in 908/1502 about the Karbala event, is a masterpiece of Persian literature on the subject. The work was translated into Turkish by many scholars in a short period of time after it was written. Among these translations is that of 'Ashiq Chelebi. Although he translated the work in 953/1546, he re-worked on the text when he was forty in 966/1560. After this re-working, a new text, which exhibits artistic concerns, emerged. The primary purpose of our thesis is the transliteration of the manuscript of this text in a critical edition. For a better understanding, both author and the translator are introduced. After close examination, it is seen that 'Ashiq Chelebi, to a large extent, is loyal to the source text in terms of formal features. However, it is not possible to say the same thing about the content. He chooses to summarize some parts, while he expands some others. Moreover, he skips some parts while he adds extra information in other places. The thesis investigates the possible causes of the translator's choices.

Key Words: Turkish Literature, Translation, Āşık Çelebi, Rawzat al-Shohada, the Karbala event.

ÖNSÖZ

Tercüme faaliyeti farklı bir kültürle karşılaşan milletlerin başvurmak zorunda kaldıkları bir insanlık gerçeğidir. Milletler, bu yolla kendi dilleri dışında var olan ilim, sanat ve fikir dünyalarını keşfetmiş, böylece kendilerini geliştirmiştir. Türkler de İslam dinini kabul ettikten sonra hızla büyüyen bir tercüme edebiyatına sahip olmuşlardır. Bu tercüme edebiyatının ilk örnekleri doğal olarak dinî metinler olmuş; fakat zaman ilerledikçe tarihî ve edebî eserler de buradaki yerini almaya başlamıştır. Anadolu'da Selçuklu devletinin dağılmasından sonra ortaya çıkan beyliklerde tercüme faaliyetine özel bir önem verildiği bilinmektedir. Bunlardan birisi olan ve zamanla bir cihan devleti hâline gelen Osmanlı'da da bu faaliyetin gelişerek devam ettiği görülür. 16. yüzyıla gelindiğinde ise, dinî, tarihî ve edebî bazı eserlerin birçok defa tercüme edilmesi, bu yüzyılda tercüme verilen öneme işaret etmektedir.

16. yüzyılın mütercim ve müelliflerinden olan Âşık Çelebi, Osmanlı devletinde kadı olarak çeşitli yerlerde görev yapmış birisidir. Yazdığı şairler tezkiresi *Meşâirü's-Şu'arâ* ile edebiyat tarihimizde müstesna bir yer edinmesinin yanında bir *Divan* oluşturacak kadar şiirinin bulunması, Âşık Çelebi'nin edebî hayata yön verme iddiasında olduğunu gösterir. Ancak o, her ne kadar bu yönüne gerekli ilgi gösterilmemişse de, bir mütercim olarak da önemli birisidir.

Âşık Çelebi'nin Farsça'dan tercüme etmiş olduğu *Ravzatü's-Şühedâ*, Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin Kərbela olayını merkeze alarak yazdığı, Fars edebiyatının şâheserleri arasında yer alan ve hâlen özellikle İran coğrafyasında büyük bir ilgiyle okunan bir kitaptır. Bu eser yazıldıktan kısa bir süre sonra Türkçe'ye de tercüme edilmiştir. En meşhur tercümesi Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-Sü'adâ*'sıdır. Âşık Çelebi'nin tercümesi, kitabın ilk veya ikinci tercümesidir. Sıralama ile ilgili bu tereddüdün sebebi, Fuzûlî'nin tercümesinin tam zamanı tespit edilemediği içindir. Ne var ki Âşık Çelebi'nin bu tercümesi, kanaatimizce yer yer aşırı derecede kendini gösteren sanatlı üslubu sebebiyle, belki de Fuzûlî'nin tercümesinin gölgesinde kalması yüzünden, nüshalarının azlığından da yola çıkarak ileri sürebileceğimiz gibi toplumda gerekli ilgiye mazhar olamamıştır. Buna rağmen, sanat yönü itibariyle Türk nesir edebiyatının gelişimini göstermesi bakımından üzerinde durulması

gereken bir eserdir. Ayrıca mütercimın bir Osmanlı kadısı olması da tercümenin niteliği açısından önem arz etmektedir.

Çalışmamızın Giriş kısmında, araştırmanın konusu, amacı, yöntem ve kaynakları belirtildikten sonra, mütercimi ve tercümesini değerlendirme noktasında yardımcı olacağı düşüncesiyle kaynak metnin yazarı Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifi ve eseri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci Bölüm, mütercim Âşık Çelebi'ye ve *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesinin temel bazı hususlarını incelemeye ayrılmıştır. Burada Âşık Çelebi'nin hayatı ve tercüme esnasındaki rûh hâli, kaynak metni seçme sebepleri incelenerek tercümesinin genel özellikleri belirtilmiştir. İkinci Bölüm'de Âşık Çelebi'nin *Ravzatü's-Şühedâ*'yı çevirirken takip etmiş olduğu metot tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü Bölüm *Terceme-i Ravzatü's-Şühedâ*'ya ayrılmıştır. Burada eserin nüshaları, nüshalar arasındaki ilişki ve metnin hazırlanmasında izlenen yöntem açıklanmıştır. Bölümün sonunda ise, Âşık Çelebi'nin *Terceme-i Ravzatü's-Şühedâ*'sının metni yer almaktadır. Sonuç kısmında, çalışma esnasında dikkat çeken hususlar, konuyla ilgili değerlendirmeler ve önerilere yer verilmiştir. Kaynakça'da ise, çalışma esnasında kullanılan eserler ile daha evvel yapılan inceleme ve araştırmalar sıralanmıştır.

Çoğu çalışma için söz konusu olduğu gibi bu çalışma da sıkıntılı ve zorlu bir süreç sonrasında birçok kişinin katkıları ile gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle danışman hocam Prof. Dr. Bilal Kemikli'ye baştan beri her türlü yardımı, teşviki ve de en önemlisi güveni için teşekkür ederim. Tez konusunun belirlenmesinden son zamana kadar sürekli fikirlerine müracaat ettiğim tez izleme komitesi üyeleri kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mustafa Kara ile Yrd. Doç. Dr. Sadettin Eğri'ye; yine tezin çeşitli aşamalarında bilgilerine müracaat ettiğim, yardımlarını istediğim Prof. Dr. Zülfikar Güngör, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Prof. Dr. Şeref Kara, Doç. Dr. Mehmet Mâhur Tulum, Doç. Dr. Sadık Yazar, Doç. Dr. Hüseyin Günday, Doç. Dr. Mehmet Birgül, Doç. Dr. İsrail Babacan, Yrd. Doç. Dr. Kenan Mermer, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gel, Yrd. Doç. Dr. İlhami Oruçoğlu, Yrd. Doç. Dr. Veysel Kaya, Yrd. Doç. Dr. Süleyman Eroğlu, Yrd. Doç. Dr. Saadet Maydaer, Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan Akçay, Dr. Ramazan Ekinci, Arş. Gör. Olcay Kocatürk, Arş. Gör. Müslüm Yılmaz, Arş. Gör. Emrah Özdemir ve Ertuğrul Ertekin'e ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Tez süresince çok sık aralıklarla yardımlarına başvurduğum her defasında işlerini bir kenara bırakıp değerli zamanlarından feda ederek yardımlarını esirgememiş olan, tezde çok fazla emeği bulunan Prof. Dr. Mertol Tulum ile Yrd. Doç. Dr. Mutlu Gül'e minnettarım, kendilerine ne kadar

teşekkür etsem azdır. Ve tabii ki eşime ve çocuklarıma, kendilerine ayırmam gereken zamanın büyük bir kısmını bu çalışmada harcamama müsaade ettikleri için ve bulunmuş oldukları fedakârlıklardan dolayı çok teşekkür ediyorum.

Bursa, Kasım 2015 (Muharrem 1437)

Kenan ÖZÇELİK

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
YAZIÇEVİRİM ALFABESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ HUSUSLAR.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	1
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	2
2. TERCÜMENİN KAYNAK METNİYLE İLGİLİ BİLGİLER.....	3
2.1. YAZAR: HÜSEYİN VÂ'İZ-İ KÂŞİFÎ.....	3
2.2. ESER: RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ.....	9

I. BÖLÜM

ÂŞIK ÇELEBİ VE RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ TERCÜMESİ

1. ÂŞIK ÇELEBİ: ÂL-İ RESÛL SOYUNDAN BİR OSMANLI MÜTERCİMİ.....	14
1.1. HAYAT HİKÂYESİ.....	14
1.1.1. Aile Tarihi: Ehl-i Beyt'e Mensubiyet.....	14
1.1.2. Rumili'nde Doğmak Bursalı Olmak.....	18
1.1.3. Bursa'dan İstanbul'a Dönüş.....	22
1.1.4. Meslekî Hayat: Osmanlı'da Kadılık.....	23
1.1.5. Ömrün Sonu: Üsküp'teki Gâzî Baba.....	26
1.2. RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ'YI TERCÜME ESNASINDAKİ RÛH HÂLİ.....	28
1.3. KAYNAK METNİ SEÇME SEBEPLERİ.....	32
2. RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ TERCÜMESİ.....	34
2.1. ŞEKLÎ ÖZELLİKLER.....	34
2.2. ÜSLUP.....	36

II. BÖLÜM
TERCEME-İ RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ'DA ÂŞIK ÇELEBİ'NİN TERCÜME
METODU

1. TERCÜME METODUNUN BELİRLENMESİ.....	42
2. TERCÜMEDE GÖRÜLEN METODİK UYGULAMAR.....	48
2.1. KELİME DEĞİŞTİRME.....	48
2.2. ÖZETLEME.....	50
2.3. GENİŞLETME.....	52
2.4. AYIKLAMA.....	55
2.5. EKLEME.....	57
2.6. YERELLEŞTİRME.....	60
3. TERCÜMEDE KARŞILAŞILAN BİLGİ YANLIŞLIKLARI.....	62

III. BÖLÜM
TERCEME-İ RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ

1. METİN TESPİTİYLE ALAKALI HUSUSLAR.....	65
1.1. NÜSHA BİLGİLERİ.....	65
1.1.1. Paris Nüshası.....	65
1.1.2. Beyazıt Nüshası.....	66
1.1.3. Ayasofya Nüshası.....	67
1.2. NÜSHALAR ARASINDAKİ İLGİ.....	67
2. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YÖNTEM.....	68
3. METİN.....	70
SONUÇ.....	457
KAYNAKÇA.....	460
ÖZGEÇMİŞ.....	468

KISALTMALAR

a.e.	:	Aynı eser
agbl	:	Adı geçen bölüm
age	:	Adı geçen eser
agm	:	Adı geçen makale
agmd	:	Adı geçen madde
a.yz.	:	Aynı yazar
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	:	Editör
Haz.	:	Hazırlayan
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
Üniv.	:	Üniversitesi
Yay.	:	Yayınları
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
tsz.	:	Tarihsiz
vd.	:	ve diğerleri

YAZIÇEVİRİM ALFABESİ

ا	:	Ā, ā
ء	:	ˆ
ث	:	Ṣ, ṣ
ح	:	Ḥ, ḥ
خ	:	Ḫ, ḫ
ذ	:	Ẓ, ẓ
ص	:	Ṣ, ṣ
ض	:	Ḍ, ḍ; Ẓ, ẓ
ط	:	Ṭ, ṭ
ظ	:	Ẓ, ẓ
ع	:	ˆ
غ	:	Ġ, ġ
ق	:	Ḳ, ḳ
ك	:	K, k; G, g; Ñ, ñ
و	:	V, v; Ū, ū; Ō, ō; ˘
ه	:	H, h; A, a; E, e
ی	:	Y, y; Ī, ī; Ā, ā

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ HUSUSLAR

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Araştırmanın konusu, Âşık Çelebi'nin *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesidir. *Ravzatü's-Şühedâ* Hüseyin Baykara'nın yakınında bulunan ve Osmanlı döneminde de ilgi ile takip edilen Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin 908/1502 yılında yazmış olduğu bir eserdir. Eserin ana konusu, Hz. Hüseyin ve yakınlarının Kerbelâ'da şehit edilmesidir. Kâşifi eserini her ne kadar Ehl-i beyt imamlarının şehâdetine ayırmış olduğunu belirtmişse de ele aldığı kişi ve olayları bir şekilde Hz. Hüseyin ve Kerbelâ olayına bağlar. Dolayısıyla eserde farklı konular bulunsa bile asıl mesele Kerbelâ olayıdır. Bu eserin yazılmasından çok kısa süre sonra kazanmış olduğu ve günümüze kadar da devam eden şöhreti onu Fars edebiyatında türünün şaheseri yapmıştır. Bu şöhret o kadar kısa sürede oluşmuştur ki yazılmasının hemen ardından Türkçe'ye de tercüme edilmiştir. Bilinen en meşhur tercümesi Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-Sü'adâ*'sıdır. İşte konumuz olan Âşık Çelebi'nin tercümesi de *Hadîkatü's-Sü'adâ*'dan önce veya hemen sonra yapılmış bir tercümedir. Nüshalarının azlığı bu tercümenin Fuzûlî'ninki kadar meşhur olmadığını, yani okunmadığını göstermektedir. Bunda muhtemelen tercüme neticesinde ortaya çıkan metnin oldukça sanatlı bir üslupla yazılmış olması birinci derecede etkili olmuştur. Üslubu her ne kadar metnin hitap ettiği kitleyi daraltmışsa da sonuçta edebi değeri yüksek bir eser ortaya çıkmıştır.

Araştırmada öncelikli hedef, Âşık Çelebi'nin tercümesinin doğru anlaşılacak okunmuş bir metnini oluşturmaktır. Bunun için eserin bilinen “tam” iki nüshası esas alınarak tenkitli neşir yöntemi ile güvenilir bir metni oluşturulmaya çalışılmıştır. Böylece *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesi konu ile ilgili araştırma yapacakların hizmetine sunulmuştur. Öte yandan mütercimim kaynak metni (= *Ravzatü's-Şühedâ*) ele alış tarzı, yani tercüme metodu da mümkün oldukça objektif bir bakış açısıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece Osmanlı dönemindeki bir mütercimim tercüme esnasında nasıl hareket ettiği büyük ölçüde görülebileceği gibi, ortaya çıkan tercüme metinden faydalanılmasında dikkat edilmesi gereken hususlara da dikkat çekilmek istenmiştir. Ayrıca gerek kaynak metnin müellifi olan Kâşifi ve gerekse tercüme sahibi Âşık Çelebi hakkında verilen bilgilerle, hem

kaynak metnin daha iyi tanınması hem de mütercimın ortaya koyduğu eserin daha doğru değerlendirilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

1.2. ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Çalışmanın birincil amacı olarak *Ravzatü'ş-Şühedâ* tercümesinin güvenilir bir metnini oluşturmak görüldüğü için metni oluştururken tenkitli neşir yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda günümüze ulaşan nüshalardan tespit edilebildiği kadarıyla en güvenilir olanı esas alınmış ve diğer nüsha/nüşhalardan esas alınan nüshadaki sorunların giderilmesinde yararlanılmıştır. Metnin ortaya çıkmasından sonra araya giren beş yüzyıla yakın bir zaman aralığı doğal olarak metin ile günümüz okuyucusu arasında anlama engelleri ortaya çikarmıştır. Bu anlama engellerinin mümkün merteye aşılması için metin sahibinin yaşamış olduğu zaman dilimindeki hâkim kültüre ve kullanılan dile âşinâ olmak gerekmektedir. Bunun için de metni ortaya çiktuğı zaman dilimine göre anlamayı ve anlamlandırmayı hedefleyen filolojik yöntemin bu tür metinleri çalışma konusu olarak seçenler tarafından itina ile uygulanması gerekmektedir.

Çalışma esnasında kaynak metnin yazarı ile mütercimın hayat hikâyelerini doğru bir biçimde tespit etmek de metinleri anlamada önemli bir husus olarak görülmüştür. Bu noktada ele alınan şahışlarla ilgili biyografik/tarihî kaynaklarda verilen bilgilerin tenkit süzgecinden geçirilerek doğru olanlarının seçilmesi gerekmektedir. Bu yüzden doğru bilgiye ulaşmayı ve bilginin doğrusunu tercih etmeyi sağlayan tarih metodolojisine müracaat etmek gerekmektedir. Elde edilen bilgilerin analitik yöntemle bir araya getirilmesi konunun daha iyi anlaşılması bakımından tercih edilmiştir.

Araştırmada doğru okunmuş bir metin oluşturmak başlıca amaç olduğundan, kelimeleri doğru okumak ve anlamlandırmak için öncelikle Arapça, Farsça ve Türkçe mümkün oldukça çok sayıda sözlükten istifade edilmiştir. Bunun yanında metnin ait olduğu dönemin fonetik özelliklerini imkân ölçüsünde yansıtılabilmek için sözcüklerin bu özelliklerini gösteren sözlük/sözlüklerden başlamak üzere son zamanlara kadar konuyla ilgili yapılmış araştırmalar da birer kaynak olarak görülmüş ve değerlendirilmiştir. Âşık Çelebi'nin tercüme neticesinde oluşturmuş olduğu metinde karşılaşılan ayetlerin tespit edilmesi esnasında Kur'an-ı Kerim, hadislerin tespitinde de muteber hadis kitapları başlıca kaynaklarımız arasındadır.

Kaynak metnin sahibi Hüseyin Vâiz-i Kâşifî ile mütercim Âşık Çelebi'nin hayatları araştırılırken mümkün mertebe ilk elden kaynaklar tercih edilmiştir. Bu konuda her iki şahsın da kendi eserlerine öncelik verilmiş, ardından onların çağdaşı olan kaynaklarda verilen bilgilere müracaat edilmiştir. Daha sonra ise, bu şahıslar hakkında yapılan çalışmalara başvurulmak suretiyle güncel bilgiler de değerlendirilmiştir. Yani ele alınan şahısların kendi eserlerine ek olarak, tarih kitapları, şura tezkireleri, ansiklopedi maddeleri, tezler, makale ve inceleme yazıları araştırmamız süresinde müracaatta bulunduğumuz kaynaklardır.

2. TERCÜMENİN KAYNAK METNİYLE İLGİLİ BİLGİLER

Ravzatü's-Şühedâ 908/1502 yılında Hüseyin Vâiz-i Kâşifî tarafından Kerbela olayı merkeze alınarak Farsça yazılmış bir kitaptır. Yazılmasından hemen sonra halkın ilgisini çektiği ve özellikle muharrem ayında icra edilen Kerbela olayını anma toplantılarında¹ beğenilerek okunduğu için meşhur olmuş ve yarım asır içinde üç ayrı kişi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Eser ve Türkçe tercümeleri hakkında ayrıntılı bilgiler ileride verileceğinden öncelikle yazarını tanıtmakta fayda vardır.

2.1. YAZAR: HÜSEYİN VÂİZ-İ KÂŞİFÎ

Vâiz lakabının da eklenmesi ile daha çok Hüseyin Vâiz-i Kâşifî olarak anılan yazarın künyesi “Kemâlüddîn” olup doğum yerine nispetle “Beyhakî” ve “Sebzevârî” olarak da anılır. “Kâşifî” ise mahlasıdır. Doğum yılı tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte oğlu Fahreddin Ali Safî'nin meşhur eseri *Reşehât-ı Aynü'l-Hayât*'ta babasının 860/1456 yılında Meşhed'de bulunduğunu bildirmesinden² hareketle, bu tarihlerde muhtemelen böyle bir yolculuk yapabilecek yaşlara erişmiş bulunması veya eğitiminin

¹ Kerbela olayının yaşandığı muharrem ayında icra edilen anma törenlerinin tarihî seyri hakkında derli toplu bir çalışma için bkz. Ali J. Hussain, “The Mourning of History and the History of Mourning: The Evolution of Ritual Commemoration of the Battle of Karbala”, **Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East**, Vol. 25, No: 1, 2005, s.78-88. Hem bu törenler hem de özellikle *Ravzatü's-Şühedâ*'da verilen bazı bilgilere eleştirel bir yaklaşım için bkz. Seyyid Kâzım Tabatabâî, “Âyîn-i Ravzahânî ve Nakş-i Ân der-Tahrîf-i Hâdis-e-i Kerbelâ”, **Çeşitli Yönleriyle Kerbela**, I-III, Ed.: Alim Yıldız, c. II, Sivas: Asitan, 2010, s. 441-452.

² Muhyî-i Gülşenî, **Reşehât-ı Muhyî Reşehât-ı Aynü'l-Hayât Tercümesi**, Haz. Mustafa Koç, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Bşk. Yay., 2014, s. 203.

önemli bir safhasını tamamlamış olması gerektiği düşünülerek, Kâşifi'nin 830/1427³ ile 840/1436-37⁴ yılları civarında doğmuş olabileceği ileri sürülmüştür.

Kâşifi'nin gençlik yılları doğduğu yer ve civarında geçerken eğitimini tamamlamış ve meşhur bir vaiz olmuştur. Daha sonra Nişâbûr ve Meşhed'e gitmiştir. Buralara ne zaman gittiği ve ne kadar kaldığı bilinmemektedir. 860/1456'da Meşhed'de bulunduğu sıralarda rüyasında o günlerde vefat eden Nakşibendî şeyhi Sa'deddîn-i Kaşgarî'yi görür ve mezarını ziyaret için Herat'a gider. Herat'ta mezkur şeyhin müridi ünlü âlim şâir Molla Câmî ile tanışır. Bu tanışma neticesinde Kâşifi'nin Nakşibendîlik tarikatine girdiği ileri sürülür. En azından Molla Câmî'nin Kâşifi'nin hayatında oldukça önemli bir şahıs hâline geldiği ortadadır. Çünkü Kâşifi'nin Molla Câmî'nin 898/1492 yılındaki vefatının ardından Herat'tan ayrılıp Sebzevar'a dönmesi⁵, yani Ali-Şîr Nevâî (öl.906/1501) ve Hüseyin Baykara henüz hayatta iken Herat'tan ayrılması, orada Molla Câmî'nin hatırı için bulunduğunu düşündürür.

Ali-Şîr Nevâî 896/1491 yılında tamamladığı *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'inde Kâşifi'nin yirmi yıla yakın bir zamandır “şehir”de olduğunu bildirir.⁶ Buradaki “şehir”den maksat Herat olmalıdır.⁷ Herat, 873/1468 yılında Hüseyin Baykara tarafından Sultan Ebû Saîd'in ölümü üzerine ele geçirilmiş; ancak 875/1470'te üç beş günlüğüne de olsa elinden çıkmış ve oraya yeniden sahip olunmuştur.⁸ Dolayısıyla Nevâî'nin ifadesinden Kâşifi'nin Herat'a bu olaydan kısa bir süre sonra gelip yerleştiği anlaşılır. Bununla birlikte hem Nevâî'nin hem de Hândmîr ve Vâsîfî gibi başka kaynakların verdiği bilgiler, Kâşifi'nin Herat'a ilk gelişi (860/1456) ile burada belirtilen zaman dilimi arasındaki on beş yıl gibi bir boşluğu doldurmuyor.

³ Adnan Karaismailoğlu, “Hüseyin Vâiz-i Kâşifi”, **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1999, c. 19, s. 16.

⁴ Resûl Ca'feriân, “Mollâ Huseyn Vâ'iz-i Kâşifi ve Kitâb-i Ravzatü's-Şühedâ”, **Âyine-i Pejûheş**, No. 33, Kum, Mordâd ve Şehrîver 1374, s. 21. Başka bir çalışmada ise, aynı ipucundan hareketle Kâşifi'nin h. 835-840 yılları arasında doğmuş olabileceği ifade edilmiştir: Hasan Hazretî- Gulamhasan Mukîmî, “Nigâhî-i İcmâlî be: Hayât u Endîşe-i Siyâsî-i Molla Huseyn Vâiz-i Kâşifi”, **Hukûmet-i İslâmî**, No: 9, Pâyîz 1377, s. 125.

⁵ Karaismailoğlu, **a.g.md.**, s. 17.

⁶ Ali-Şîr Nevâî, **Mecâlisü'n-Nefâ'is**, 2 cilt, Haz.: Kemal Eraslan, Ankara: TDK Yay., 2001, c. 1, s. 138.

⁷ *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'in 928/1523 yılında Fahrî-i Herâtî tarafından yapılan ilk Farsça tercümesi *Letâif-nâme*'de Kâşifi'nin “yirmi yıldır Herât şehrinde sâkin olduğu” bildirilmiştir. Bkz. Mîr Nizâmüddîn Ali-Şîr Nevâî, **Mecâlisü'n-Nefâ'is der-Tezkire-i Şuara-i Karn-i Nohum**, Çev.: Fahrî-i Herâtî, Haz.: Ali Asgar Hikmet, Tehrân: Minûchehrî, 1323, s. 93. Bu tercüme hakkında bkz. Ahmet Kartal, “Alî Şîr Nevâî'nin Mecâlisü'n-Nefâ'is İsimli Tezkiresi ve XVI. Asırda Yapılan Farsça İki Tercümesi”, **Bilig**, S. 13, Bahar 2000, s. 27-28, 30-32.

⁸ Bkz. Devletşah, **Şair Tezkireleri (Tezkiretü's-Şuarâ)**, Çev.: Necati Lugal, İstanbul: Pinhân, 2011, s. 635-643.

Herrmann, Kâşîfî ile ilgili monografisinde özellikle *Menşeü'l-İnşâ* adlı münşeat mecmuasındaki bir fermâna⁹ dayanarak dikkat çektiğimiz zaman dilimini aydınlatma amacına matuf olarak Kâşîfî'nin Sebzevar'da kâdî'l-kudâtılık yaptığını belirtir¹⁰. Ayrıca söz konusu fermâna göre Kâşîfî etrafında bir dervîş kitlesi birikecek derecede etkin bir sûfidir. Bununla birlikte Kâşîfî'nin hangi gün hangi vakitte hangi mescidde vaaz verdiği gibi en ince ayrıntıları öğrendiğimiz kaynaklarda¹¹ onun kâdî'l-kudâtılık gibi önemli bir görevde bulunduğu veya etkin bir tasavvufî şahsiyet olduğu ile ilgili hiçbir îmâ yoktur. Özellikle Nevâî gibi, Kâşîfî'yi en iyi tanıyanlardan birisinin böyle konularda tek satırlık da olsa bir açıklamada bulunmaması anlaşılır değildir. O hâlde şöyle bir ihtimal akla gelmektedir: Acaba söz konusu mecmuayı derleyen kişi veya müstensih başka bir Kemâlüddin Hüseyin'i, Kâşîfî zannetmiş ve ona göre metne müdahale etmiş olabilir mi? Bu ihtimali düşündüren sebep, Kâşîfî ile ilgili birinci elden bilgi veren kaynaklarda kendisinden istisnasız "Vâiz" ilavesiyle bazan "Mevlânâ Hüseyin-i Vâiz"¹² bazan da "Mevlânâ Kemâlüddin Hüseyin el-Vâiz"¹³ olarak bahsedilmesine rağmen burada "Kemâlü'l-mille ve'd-dîn Hüseyin el-Kâşîfî el-Beyhakî"¹⁴ şeklinde bir ibarenin karşımıza çıkmasıdır. Böyle bir resmî yazıda ilgili kişinin başka kaynaklarda hiç geçmemesine rağmen özellikle mahlasının zikredilmesi, mecmua derleyicisi veya müstensihin metnin içeriğinden hareketle böyle bir tasarrufta bulunmuş olabileceğini düşündürür. Bu durumda bahsedilen Kemalüddin Hüseyin kim olabilir?

Öncelikle Hüseyin Baykara zamanında önde gelen devlet adamı, âlim ve şâirler arasında birkaç tane Hüseyin isminde şahsın bulunduğunu ve kaynaklarda bu kişilerden

⁹ Nizâmî, Nizâmüddin Abdülvasî, *Menşeü'l-İnşâ*, Haz.: Rüküddîn Hümâyûnferrûh, Tehrân: Dânişgâh-i Millî-i İrân, 1357, s. 116-117. Buradaki metinden anlaşıldığına göre Kâşîfî, Hüseyin Baykara zamanından önce –Sultan Ebû Saîd zamanı olmalı– Sebzevar'da bir müddet kâdî'l-kudâtılık yapmış, daha sonra aynı görev kendisine tekrar verilmiş; ama o çeşitli sebeplerle bundan vazgeçmiştir.

¹⁰ Gottfried Herrmann, "Biographisches zu Husain Wa'iz Kâşîfî", *Corolla Iranica: Papers in Honour of Prof. Dr. David Neil MacKenzie on the Occasion of His 65th Birthday*, Ed.: Ronald E. Emmerick-Dieter Weber, Frankfurt and New York 1991, s. 93. Subtelny, Hermann'ı kaynak göstererek; başka bir çalışmada ise yazarlar herhangi bir kaynak göstermeksizin Kâşîfî'nin Sebzevar'da kâdî'l-kudâtılık yaptığını belirtirler. Bkz. Maria E. Subtelny, "Kâşefî, Kamâl-al-dîn Hosayn Wâ'ez", *Encyclopaedia Iranica*, http://www.iranicaonline.org/articles/kasefi_kamal (04.11.2014); Hakîme Debîrân- Ali Tesnîmî, "Kâşîfî ve Nakd ü Berresî-i Ravzatü'ş-Şühedâ", *Pejûheşhâ-yi Edebî*, Yıl: 5, No: 20, Tâbistân 1387, s. 27.

¹¹ Hândmîr, Gıyâddîn b. Hümâmüddîn, *Târîh-i Habîbü's-Siyer*, 4 cilt, Haz.: Celâlüddin Hümâyî, Tehrân: Hayyâm, 1362, c.4, s. 345; Vâsîfî, Zeynüddîn Mahmûd, *Bedâiyü'l-Vakâyi*, 2 cilt, Haz.: A. N. Boldyrev, Tehrân: Bünyâd-i Ferheng-i İrân, 1349,, c. 1, s. 448.

¹² Alî-Şîr Nevâyî, *age*, I/138; Vâsîfî, *age*, c. 1, s. 405, 448, 491; c. 12, s. 267, 393.

¹³ Hândmîr, *age*, c. 4, s. 345.

¹⁴ Nizâmî, *age*, s. 116. Mecmuadaki Sebzevar'la ilgili başka bir yazıda da (s. 185) "Mevlânâ Kemâlüddin Hüseyin el-Kâşîfî" ibaresi mevcuttur.

muhtemelen ilmî yönlerine vurgu yapmak için “Mevlânâ” ve “Kemâlüddin” gibi saygı ifadesi ve lakaplarla bahsedildiğini belirtmeliyiz. Mesela, ilmî yönünden ziyade siyasi özellikleri ile göze çarpan, kendisi de babası gibi Hüseyin Baykara’nın vezirlerinden olan Kıvâmüddin Nizâmülmülk’ün oğlu Hüseyin (ö.903/1498) kaynaklarda istisnasız “Kemâlüddin” lakabıyla zikredilir.¹⁵ Çünkü bu ve benzeri lakaplar o dönemde oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktaydı. Aynı lakap ve isimle zikredilen başka bir kişi, Ebû Saîd Mirza ile Hüseyin Baykara zamanında muhtesib olarak görev yapan, Mevlânâ Muhammed-i Câcermî’nin öğrencisi Mevlânâ Kemâlüddin Şeyh Hüseyin’dir (ö. 888/1483)¹⁶. Bir de Herat’ta sûfiler arasında oldukça etkin birisi olduğu belirtilen ve mutasavvıf kişiliği bâriz bir şekilde kaynaklara yansıyan, Hüseyin Baykara’nın sadaret makamına getirdiği kişilerden biri olan, Fenâyî mahlası ile şiirler de yazan, Şihâbüddin İsmâil’in oğlu Emîr Kemâlüddin Hüseyin (ö. 909/1503’ten sonra)¹⁷ vardır. Böylece hem daha önceki yönetimler zamanında hem de Hüseyin Baykara döneminde dikkat çeken, Kâşifî ile birlikte dört tane Kemâlüddin Hüseyin ortaya çıkıyor ki bunlar bizim tespit edebildiklerimizdir. Bu kişiler arasında kâdı’l-kudâtlik görevi için akla ilk geleni muhtesib¹⁸ olan Kemâlüddin Şeyh Hüseyin’dir. Bunun dışında söz konusu fermandaki sûfi kişiliğe dâir vurguya dikkat edilirse, böyle bir özelliği ile tanınan Emir Kemâlüddin Hüseyin’in de ihtimaller arasında ilk sıralarda olabileceği görülür. Ne var ki Kâşifî hakkında olduğu gibi bu kişilerle ilgili olarak da Sebzevar’da kâdı’l-kudâtlik yaptıkları şeklinde bir bilgi kaynaklarda bulunmuyor. Bu durumda Herrmann’ın iddiası, saydığımız kişilerden biri veya başka bir Kemâlüddin Hüseyin’in Sebzevar’da kâdı’l-kudâtlik yaptığı

¹⁵ Bkz. Alî-Şîr Nevâyî, *age*, c. 1, s. 164; Hândmîr, Gıyâddîn b. Hümâmüddîn, **Düstûrû’l-Vüzerâ**, Haz.: Saîd Nefisî, Tehrân: İkbâl, 1355, s. 424-432; a.y.z., **Târîh-i Habîbü’s-Siyer**, c. 4, s. 219; Vâsîfî, *age*, c. 2, s. 393. Ayrıca *Bâbürnâme*’de “hikemiyât, akliyât ve kelâm ilmini” iyi bildiği söylenen ve Ebû Saîd Mirzâ zamanının oldukça etkili bir kişisi iken Hüseyin Baykara zamanında, onun vezirleri arasında zikredilen, fakat kendisine haksızlık edildiği (muhtemelen öldürülmüş olduğu kastedilmiştir) bildirilen Mevlânâ Şeyh Hüseyin de bu kişi olmalıdır. Bkz. **Bâbürnâme Bâbü’ün Hâtrâti**, Haz.: Reşit Rahmeti Arat, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2000, s. 276.

¹⁶ Bu kişi hakkında bkz. Hândmîr, *age*, c.4, s. 108. Vâsîfî, *age*, c. 2, s. 320-322; Marie E. Subtelny, **Timurids in Transition: Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran**, Leiden; Boston: Brill, 2006, s. 76-77. *Ahsenü’t-Tevârîh*’te 885/1480 yılı olayları zikredilirken bahsi geçen, Herat arabacılarından birinin şarlatanlığı neticesinde ortaya çıkan karışıklığı bastırmak için Hüseyin Baykara tarafından görevlendirilen “Mevlânâ Kemâleddin Şeyh Hüseyin” bu kişi olmalıdır. Bkz. Hasan-ı Rumlu, **Ahsenü’t-Tevârîh**, Çev.: Mürsel Öztürk, Ankara: TTK Yay., 2006, s. 567.

¹⁷ Hayatı hakkında bkz. Alî-Şîr Nevâyî, *age*, c. 1, s. 142; Hândmîr, *age*, c. 4, s. 325; **Bâbürnâme Bâbü’ün Hâtrâti**, s. 273-274; Shiro Ando, “Gâzorgâhî, Mîr Kamâl-al-dîn Hösayn”, **Encyclopaedia Iranica**, <http://www.iranicaonline.org/articles/gazorgahi>- (04.11.2014).

¹⁸ Muhtesiblik ve kadılık ilişkisi için bkz. Cengiz Kallek, “Hisbe”, **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1998, c. 18, s. 136-137.

tespit edilmediği sürece, bu konuda kaynakların suskunluğu izaha muhtaç kalmakla birlikte, ciddiyetini koruyacaktır.

Kâşifi'nin Herat'ta, Hüseyin Baykara ve özellikle Ali-Şîr Nevâî'nin yakınında bulunan birisi olarak uzun süre kaldığı ve bu zaman zarfında vaazları ile meşhur olduğu bilinmektedir. Bu süreçte yukarıda tartıştığımız kâdî'l-kudâtlık dışında herhangi bir resmî görev icra ettiği malum değildir. Kâşifi'nin meşhur bir vâiz olmasının yanında diğer bir önemli özelliği de geniş bir bilimsel yelpazede eserler vermiş çok velûd bir yazar olmasıdır¹⁹. Yazdığı eserlerin sayısının kırka ulaştığı kabul edilmektedir²⁰. Bu eserler içinde en meşhur olanı *Ravzatü 'ş-Şühedâ* ise de özellikle tefsiri *Mevâhib-i Aliyye (Tefsîr-i Hüseyinî)*²¹, *Kelile ve Dimne*'yi kaynak olarak yazdığı *Envâr-ı Süheyli*²² ve *Ahlâk-ı Muhsinî*²³ adlı kitapları da hem halk tarafından ilgiyle okunan hem başka dillere tercüme yapılan önemli eserlerdir.

Kâşifi, uzun sayılabilecek bir ömür sürmüş ve 910/1504 yılında²⁴ vefat etmiştir. Mezarının Herat'ta²⁵ veya Sebzevar'da²⁶ olduğu şekilde iki ayrı görüş vardır. Eğer mezarı

¹⁹ Subtelny, Kâşifi'nin sadece derleyici (compiler) ve yaygınlaştırıcı (popularizer) olarak görülemeyeceğini, bunun yanında geç ortaçağ İran'ında [15.yy. sonları ile 16. yy. başları] çok çeşitli alanlardaki bilginin korunması ve iletilmesinde bir aracı olarak kabul edilmesi gerektiğini söyleyerek “Kâşifi, kendisine çağındaki kültürel mirası derleme ve yayma gibi bir görev biçti; aksi takdirde gelecek kuşaklar için bir kayıp olacaktı.” şeklinde onun çokça eser yazmasının böyle bir bilinçli tavırdan kaynaklandığını ileri sürer. Bkz. Subtelny, *agm*, s. 463.

²⁰ Yusufî ve Subtelny, Kâşifi'nin eserlerinin sayısını kırk olarak belirlemişlerdir. Bkz. Gholam Hosein Yousofi, “Kashifi”, *The Encyclopaedia of Islam New Edition*, Leiden: Brill, 1997, c. 4, s. 704-705; Maria E. Subtelny, “Husayn Va'iz-i Kashifi: Polymath, Populizer, and Preserver”, *Iranian Studies*, Vol. 36, No: 4, December 2003, s. 464-465. Eserleri hakkında ayrıca bkz. Ca'feriyan, *agm*, s. 23-24; Karaismailoğlu, *agmd*, s. 17-18.

²¹ Bu eserle ilgili geniş bir inceleme için bkz. Kristin Zahra Sands, “On the Popularity of Husayn Va'iz-i Kashifi's *Mevâhib-i aliyya: A Persian Commentary on the Qur'an*”, *Iranian Studies*, Vol. 36, No: 4, December 2003, s. 475-483. Eserin Türkçe ve başka dillerdeki tercüme için bkz. Abdulhamit Birişik, “Osmanlıca Tefsir Tercüme ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin *Mevâhib-i Aliyye'si*”, *İslâmî Araştırmalar*, c. 17, S. 1, 2004, s.62-65.

²² Eser hakkında geniş bir inceleme için bkz. Christine van Ruymbeke, “Kashifi's Forgotten Masterpiece: Why Rediscover the *Anvâr-i Suhaylî*”, *Iranian Studies*, Vol. 36, No: 4, December 2003, s. 572-588. Eserin Türkçe tercümesi *Hümâyûnnâme* için bkz. Ömer Faruk Akün, “Alâeddin Ali Çelebi”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1989, c. 2, s. 317-318; Şebnem Parlador, *Resimli Nasihatnameler: Ali Çelebi'nin Hümâyûnnâmesi*, Doktora Tezi, Ege Üniv. SBE, İzmir, 2011, s. 34-53. Bu tercümenin *Envâr-ı Süheyli* ile mukayesesini için bkz. Tuncay Bülbül, *Hümâyûn-nâme (İnceleme-Tenkitledi Metin)*, Doktora Tezi, Gazi Üniv. SBE, Ankara, 2009, s. 199-205.

²³ Eserle ilgili bkz. Maria E. Subtelny, “A Late Medieval Summa on Ethics: Kashifi's *Akhlaq-i Muhsinî*”, *Iranian Studies*, Vol. 36, No: 4, December 2003, s. 601-613. Eserin Türkçe tercüme için bkz. M. Nazif Şahinoğlu, “Ahlâk-ı Muhsinî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1989, c. 2, s. 17; Hüseyin Altunpay, *Hocazâde Aldülaziz Efendi Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi Fatih Ktp. 3467(1a-60b)*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniv. SBE, Manisa, 2008, s. 57-59.

²⁴ Hândmîr, *age*, c. 4, s. 345.

²⁵ Herrmann, *agm*, s. 91; Subtelny, *agmd*.

²⁶ Karaismailoğlu, *agmd*, s. 17.

Herat'ta ise, o zaman yukarıda da bahsettiğimiz Molla Câmî'nin vefatından sonra oradan ayrılıp Sebzevar'a gittiği şeklindeki bilgi tartışmalı hâle gelecektir.

Kâşifi ile ilgili bazı çalışmalarda²⁷ onun mezhebi ile ilgili müstakil bir başlık açmak gereği hissedilmiş ve burada onun Şîî mi yoksa Sünnî mi olduğu tartışılmıştır. Subtelny de Kaşifi'nin Sünnî mi yoksa Şîî mi olduğu hakkındaki tartışmaları zikretmiş; birçok kişinin Sebzevar'da doğması ve özellikle *Ravzatü'ş-Şüheda*'yı yazmış olması sebebiyle²⁸ onun Şîî olması gerektiğine inandıklarını belirtir. Ancak yazar, Kâşifi'nin çağdaşlarının bu sorunla ilgili herhangi bir açıklamaları olmadığını; sadece *Mecâlisü'n-Nefâ'is* mütercimlerinden birinin onun Sebzevarlı olduğu hâlde Şîî olmadığına işaret ettiğini ifade eder.²⁹ İleride değinileceği üzere, bahsi geçen *Mecâlis* tercümesini gördüğü izlenimi doğuran ifadelerle Âşık Çelebi'nin de bu hususu açıklama gereği hissetmesi, Kâşifi'nin, özellikle doğum yerine vurgu yapılarak *Ravza*'nın müellifi sıfatıyla Şîî olarak algılanmasına sebep olmuşsa da bu durum çoğunlukla Kâşifi'nin eserlerinde bizzat kendisi tarafından takip edilen usulle ilgilidir. *Mevâhib-i Aliyye*'yi yer yer bu tartışmayı da merkeze alarak incelemiş olan Sands, bu eserinde onun özellikle herhangi bir mezheple ilgili görüşleri ön plana çıkarmayıp³⁰ hem Sünnî hem de Şîî olanları saygıyla anarak ihtilafli konulara girmekten kaçındığını³¹; mesela Şerif el-Murtazâ (ö. 436/1044), Muhammed Ebu Ca'fer et-

²⁷ Mesela bkz. Ca'feriyan, **agm**, s. 24-27; Debîrân- Tesnîmî, **agm**, 28-30.

²⁸ Karaismailoğlu, **agmd**, s. 17'de bu duruma şöyle değinir: "Hüseyn Vâiz halkın çoğunluğu Şîî olan Sebzevâr'da Sünnîlik, Herat'ta yaşadığı dönemde ise Şîîlik'le itham edilmiştir. Şîî olarak tanınmasında daha çok *Ravzatü'ş-şühedâ* adlı eserinin etkisi vardır."

²⁹ Subtelny, "Husayn Va'iz-i Kashifi: Polymath, Populizer, and Preserver", s. 466. Yazar *Mecâlis* müterciminin bu iddiası ile ilgili olarak (bkz. 13. dipnot) söz konusu tercüme I. Selim adına yapıldığı için, bu ifadelerin olduğu gibi kabul edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Yazarın kime ait olduğunu belirtmeden bahsettiği tercüme Hakîm Şâh Muhammed-i Kazvîni'ye aittir ve Yavuz Sultan Selim'in vafatından kısa bir süre sonra kaleme alınmıştır. Bu eser hakkında bkz. Kartal, **agm**, s. 28-30, 32-33. Haddizatında Kazvîni tercümesinin en son kısmını (behişt-i heştüm, ravza-i dovzum) Sultan Selim -ondan, doğal olarak, geçmiş zaman kipi ile bahseder- ve onun devrindeki şairlere ayırmıştır. Sultan Selim ile ilgili ifadeler için bkz. Mîr Nizâmüddîn Ali-Şîr Nevâî, **Mecâlisü'n-Nefâis der-Tezkire-i Şuara-i Karn-i Nohum**, Çev.: Hakîm Şâh Muhammed-i Kazvîni, Haz.: Ali Asgar Hikmet, Tehrân: Minûçehrî, 1323, s. 359-360. Kemal Eraslan da anlaşılması güç bir şekilde aynı cümle içinde hem mütercim eserine başlama (927/1521) ve bitirme (929/1523) yıllarını verir, hem de mütercim eserini "Osmanlı sultanı Yavuz Sultan Selim'e (sl. yılları: 1512-1520) takdim ettiği"ni belirtir. Bkz. Ali-Şîr Nevâyî, **age**, (Hazırlayanın giriş kısmı), c. 1, s. XXXVI-XXXVII. Subtelny'nin ifadeleri dikkate değer olmakla birlikte -çünkü eser İstanbul'da tercüme edilmiş/yazılmış olup bu yüzden yazarın tercüme/yazım işinde taraflı davranma ihtimali vardır- tarihsel olarak tutarlı değildir. Kazvîni'nin ifadeleri şöyledir: "Mevlânâ Sebzevarlı'dır; fakat onların rafzından ve batıl mezheplerinden uzaktır. Yine de töhmet altında kalmaktan kurtulamamıştır." Mîr Nizâmüddîn Ali-Şîr Nevâî, **age**, s. 268. Oysa *Mecâlis*'in aslında söz konusu duruma hiç değinilmemiştir: Ali-Şîr Nevâyî, **age**, c. 1, s. 138-139. Birişik ve Ca'feriyân ise, Kazvîni tercümesindeki konuyla ilgili ifadelerin Ali-Şîr Nevâyî'ye ait olduğunu zannetmişlerdir. Bkz. Birişik, **agm**, s. 62. Ca'feriyân, **agm**, s. 24.

³⁰ Sands, **agm**, s. 471.

³¹ Sands, **agm**, s. 482.

Tûsî (ö.459/1066 veya 460/1067) gibi önde gelen Şîî âlimlerden alıntılar yaptığı hâlde bu alıntıların onların Şîîlik esaslı görüşlerini içeren cinsten değil de Sünnîler arasında da kolayca bulunabilecek Kur'an tefsiri ile ilgili yorumlar olduğuna dikkat çeker. Sands'e göre *Mevâhib*'in beğenilip yaygınlık kazanmasında asıl etken, eserin üslubu olsa da Kâşîfî'nin Sünnîlik-Şîîlik bağlamında çatışmacı bir tutumdan özellikle uzak durması onu hem Sünnîlerin hem de Şîîlerin okuduğu bir yazar yapmıştır.³² Kâşîfî'nin mezhep tercihi ne olursa olsun, bizim için önemli olan Âşık Çelebi'nin bir Osmanlı kadısı olarak onu Şîî olarak görmemesi ve özellikle onun Şîîliğini gösterdiği iddia edilen³³ *Ravzatü'ş-Şühedâ* gibi bir eserini tercüme etmesidir.

2.2. ESER: RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ

Yazar bu eseri vücuda getirirken temel kaygısının ne olduğunu mukaddimede oldukça açık bir şekilde göz önüne sermiştir; o da belaya uğramanın Allah katındaki değer ile bağlantılı olduğudur. Kâşîfî mukaddimeye, “Biz kimi zaman düşman ve ölüm korkusuyla, kimi zaman açlıkla, kimi zaman da ticarî mallara, canlara ve ürünlere gelecek zarar ziyanla sizi mutlaka sınavacağız. Ey peygamber! Zorluklara göğüs gerip sabredenleri (cennetle) müjdele! O sabırlı kullar ki başlarına beklenmedik bir kötü hâl gelince ‘Biz bu dünyada Allah’a kulluk için varız. Vakti geldiğinde de O’na dönüp huzuruna çıkacağız.’ derler”³⁴ mealindeki ayetlerle başlar. Ayette geçen korku, açlık, malların, canların ve ürünlerin azaltılması, musîbet gibi kavramlardan ne anlaşılması gerektiğini kısaca açıklar. Burada asıl üzerinde durulan kavram “belâ”dır. Kâşîfî kelimenin “sıkıntı ile deneme/ imtihan etme” anlamına³⁵ sürekli vurgu yaparak belanın insanoğlunun değerini tespit için bir mihenk taşı hükmünde olduğunu belirtir. Özellikle muhabbet-i İlâhî davasında olanlar mutlaka bela ile imtihan edilmeli ve bunun neticesinde de iddiasında samimi olan ile olmayan birbirinden ayrılmalıdır. Bu tıpkı altının potada ateş ile eritilip saflaştırılmasına benzer. Dolayısıyla altın için ateş ne ise, velîlik, Allah dostluğu için de bela o mesabededir; kişinin haslığı, samimiliği böylece ortaya çıkar. Nitekim kutsal kitapların birinde “(Allah’ı) seven veya Allah’ın sevdiği kimseye bela verilir.” şeklinde bir söz vardır. Ayrıca Hz.

³² Sands, *agm*, s. 483.

³³ Ca’feriyan’a göre, özellikle *Fütüvvetnâme-i Sultânî* ve *Ravzatü'ş-Şühedâ* Kâşîfî'nin eserleri arasında “reng-i teşeyyu”un bâriz olması açısından dikkat çeker. Bkz. Ca’feriyan, *agm*, s. 25-27.

³⁴ 2/Bakara: 155-156.

³⁵ Bu kavram için bkz. Süleyman Uludağ, “Belâ”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1992, c. 5, s. 380.

Peygamber'den de “Allah bir kavmi severse onlara bela verir.” anlamında bir hadis de rivayet edilmiştir. Dolayısıyla mihnet muhabbetin terazisidir; bela da velâ (dostluk) nispetinde olur.

Hak yolunda en çok belaya uğrayanlar, en çok meşakkat çekenler, en önde giden kimseler olacaktır. Bir rivayete göre Hz. Peygamber'e, en şiddetli belaya uğrayanların kimler olduğu sorulduğunda o, “Peygamberler ve sonra da onlara en çok benzeyenlerdir.” demiştir. Bundan mütevellit Kâşifi daha sonra kitabında ayrı ayrı ele alacağı peygamberler ve onların çektiği sıkıntılar, belalar hakkında özet bilgiler verir. Daha sonra da sıra Hz. Peygamber, ve ehl-i beytinin çektiği sıkıntılara gelir. Bu arada Kâşifi “seyyidü'ş-şühedâ” olarak Hz. Hamza'yı da zikreder. Ehl-i beytten ise, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin sayılır.

Bu dünyada en çok sıkıntı çeken kişi Hz. Peygamber'dir. Nitekim o, “Hiçbir peygambere benim kadar eziyet edilmedi.” demiştir. Bu da gayet tabiidir; çünkü belanın büyüklüğü ile Allah katındaki değer doğru orantılıdır. Allah katında en değerli kişi Hz. Peygamber olduğuna göre en çok sıkıntı çeken de o olacaktır. Bu durumla bağıntılı olarak en çok sıkıntı çeken ehl-i beyt de Hz. Peygamber'inki olmuştur. Özellikle hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği Kerbelâ hâdisesi söz konusu olduğunda bu vaziyet daha da anlaşılır olacaktır. Kâşifi burada geçmiş âlimlerden bu olayın vahâmetiyle ilgili sözler nakleder. Bu sözlerde Hz. Hüseyin'in âhir zaman Peygamberinin torunu ve âl-i abânın beşincisi olduğu; ölümüne yerde ve göklerdeki meleklerin, denizdeki balıkların, havadaki kuşların, hâsılı bütün mevcudatın ağladığı ifade edilir. Kâşifi bu noktada ağlamanın Allah'ın rızasına kavuşturup kişiyi cennete koyacağını belirtir. Çünkü “Hüseyin için ağlayan veya ağlar gibi yapana cennet vacip olur.” şeklinde bir söz aktarılmıştır. Bu sebeple her yıl muharrem ayı gelende Ehl-i Beyt'i sevenler bu acıyı tazeler ve gözyaşı dökerler.

Kâşifi, Kerbela olayı ile ilgili kitaplar yazıldığını ancak bunlarda Peygamber'in iki torunuyla (Hasan ve Hüseyin) ilgili faziletlerin tam olarak anlatılmadığını ve onların hâllerinin ayrıntılı olarak verilmediğini söyler. Bu yüzden Seyyid Mirza olarak da bilinen Mürşidüddin Abdullah'ın³⁶ işaretiyle peygamberler, seçkinler (asfiyâ), şehitler ve diğer

³⁶ Bu kişi, *Bâbürnâme*'de de Hüseyin Baykara'nın kızı Bayram Sultan'ın kocası olarak zikredilen ve aynı zamanda onun yeğeni olduğu anlaşılan Seyyid Abdullah Mirza'dır. Bkz. **Bâbürnâme Bâbür'ün Hâtırâtı**, s. 259.

belaya uğrayanların ve Âl-i Abâ'nın hâllerini açıklayan bir eser yazdığını belirtir. Yaşlılık ve başka mâniolar yüzünde fesâhat ve belâgat yönlerinden eserin kusurları olabileceğini; ancak o kişinin isteğine uymak zorunda kaldığını ileri sürer. Esere *Ravzatü's-Şühedâ* olarak ad verildiğini, onun on bâb ile hâtimededen müteşekkil olduğunu ilave ederek bunların içeriklerini açıklar. Buna göre,

1. Bâb: Bazı peygamberlerin uğradıkları belalar;
2. Bâb: Kureyş'in Hz. Peygamber'e ettiği cefâlar ve Hz. Hamza ile Ca'fer-i Tayyar'ın şehadeti;
3. Bâb: Hz. Peygamber'in vefatı;
4. Bâb: Doğumundan ölümüne kadar Hz. Fâtıma'nın ahvâli;
5. Bâb: Doğumundan şehadetine kadar Hz. Ali ile ilgili haberler;
6. Bâb: İmam Hasan'ın faziletleri ve doğumundan şehadetine kadarki kimi hâlleri;
7. Bâb: İmam Hüseyin'in menâkıbı, doğumu ve kardeşinin (Hasan) vefatından sonraki durumu;
8. Bâb: Müslim b. Akîl'in şehit edilişi ve çocuklarından bir kısmının öldürülmesi;
9. Bâb: İmam Hüseyin'in Kербela'ya varması, düşmanla savaşması; çocukları, akrabası ve diğer kimselerle birlikte şehit olması;
10. Bâb: Kербela savaşından sonra Ehl-i Beyt'in başına gelenler ve savaşı başlatan muhaliflerin uğradığı cezalar ve

Hâtıme: Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in çocuklarının zikredilmesi ve onlardan bazılarının silsile ve nesepleri hakkındadır.³⁷

Ravzatü's-Şühedâ'nın başlıklar hâlinde sıralanan bu bölümleriyle ilgili daha geniş açıklamalar, ileride Âşık Çelebi'nin tercümesi incelenirken verilecektir. Burada kısaca eserin yazıldığı sosya-kültürel ortamla ilgili bir iki hususa işaret etmek yerinde olacaktır.

³⁷ Eserin mukaddime kısmı için bkz. Kâşifi, Mevlâ Kemâlüddîn Hüseyin Vâ'iz, **Ravzatü's-Şühedâ**, Haz.: Muhammed Rûşen, Tehrân: Sadâ-yi Mu'âsir, 1390, s. 31-38..

Ca'feriyân, Kâşifi'nin hayatının ilk yıllarını geçirdiği Sebzevar'dan mâtem törenlerine âşinâ olduğunu belirtir.³⁸ Dolayısıyla, Kâşifi'nin eserini yazmasının ardından "Ravzahânî" olarak nitelenecek tarzla ilgili, bu meclislerde matemle ilgili metinler okunuyordu.³⁹ Ca'feriyân *Ravza*'nın toplum tarafından oldukça fazla ilgi görmesine dair sebeplere değinirken, öncelikle onun bir tarih kitabı olarak değil de edebî bir eser olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Ona göre *Ravzatü's-Şühedâ*, *Ebû-Müslim-nâme* ve *Hamza-nâme* gibi eserlerle benzer kategoride değerlendirilmelidir. Çünkü *Ravza*'da da tarihî gerçeklerle uyuşmayan hikayeler vardır. Bu durum da göstermektedir ki *Ravza*'nın yazıldığı dönemde söz konusu eserlerin yaygın olarak özel toplantılarda okunması, eserini yazarken muhtemelen Kâşifi'yi etkilemiştir. Böylece *Ravza*, *Ebû-Müslim-nâmelerin* yerini almakta gecikmemiştir.⁴⁰ Bu ise, eserin yazıldıktan sonra kısa bir süre içinde matem törenlerinin adını kendi adıyla özleştirecek (ravzahânî) derecede etkin olmasını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Kâşifi, âşinâ olduğu bir konuda ve tanıdığı bir topluluğa uygun bir üslup ile eserini vücuda getirmiştir.

Ravzatü's-Şühedâ yazıldıktan kısa bir süre sonra Türkçe'ye kazandırılmıştır. Bilindiği kadarıyla eserin birbirine çok yakın zamanlarda yapılmış üç adet tercümesi⁴¹ vardır: Âşık Çelebi'nin tercümesi 953/1546; Fuzûlî'nin (ö. 963/1556) *Hâdikatü's-Sü'adâ*'sı, 954/1547 veya birkaç yıl öncesine⁴² ve Câmî-i Mısırî'nin (ö. ?) *Saâdet-nâme*'si ise 960/1553 yılına aittir⁴³. Bu tercümeleer içinde en beğenileninin ve en çok okunanının

³⁸ Ca'feriyân, **agm**, s. 27.

³⁹ Ca'feriyân, **agm**, s. 28.

⁴⁰ Ca'feriyân, **agm**, s. 35-36. *Ravzatü's-Şühedâ*'nın bir tarih kitabından ziyade edebî bir eser olarak görülmesi gerektiği ile ilgili, eserdeki söz sanatlarına varıncaya kadar bir inceleme için bkz. Debîrân-Tesnîmî, **agm**, s. 31-40.

⁴¹ *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesi olarak kabul edilen *Şevâhidü's-Şühedâ*'nın *Hadîka*'dan intihal derecesinde faydalanılarak yazıldığı gösterilmiştir. Bkz. Sadık Yazar, "XVI. Asır Şairlerinden Eğirdirli Şerîfi'nin Şevâhidü's-Şühedâ'sı", **Turkish Studies**, Vol. 4/2, Winter 2009, s. 1074-1081.

⁴² Güngör, istinsah tarihi belli en eski nüshanın h. 954 tarihli olduğunu, bu sebeple eserin bu tarihten önce yazıldığı tahmin edilebileceğini söylemektedir. Bkz. Şeyma Güngör, "Hadîkatü's-Suadâ", **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1997, c. 15, s. 21.

⁴³ Cihan Okuyucu, "Câmî-i Rûmî ve Sa'âdetnâmesi", **Türkiyat Mecmuası**, c. 21, Bahar 2011, s. 321. Bu çalışmada (s. 306) Hâfız Hüseyin el-Halvetî'nin *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesinin olduğu (İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp., TY 863) ileri sürülmüşse de, söz konusu eser tercüme değildir. Diğer taraftan, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 42 Kon 1382 arşiv numarası ile kayıtlı eser, kataloga *Tercüme-i Ravzatü's-Şühedâ* başlığı ile kaydedilmiştir. Ancak eser incelendiğinde müellifin Mehmed/Muhammed b. Hacı Hasan olup eserine *Tuhfetü's-Şühedâ* adını verdiği ve eserini 25 Cemaziyelâhir 1107/ 31 Ocak 1696'ta bitirdiği; söz konusu nüshanın ise 1197/1783 yılında istinsah edildiği görülür. Yazarın 339b'de "Hadîkatü's-Sü'adâ'yı tercüme(!) eyledim" demesi ilginçtir. Bu bilgiler birkaç yıl önce kütüphane görevlileriyle paylaşılmışsa da, aradan geçen zaman zarfında katalog bilgisinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi B. 290 arşiv numarasına *Terceme-i Ravzatü's-Şühedâ* adıyla kaydedilmiş olan eser *Saâdet-nâme*'nin 1126/1714'te istinsah edilmiş bir nüshasıdır.

*Hadikatü's-Sü'adâ*⁴⁴; görebildiğimiz kadarıyla aslına en uygununun da *Saâdet-nâme* olduğunu belirtmeliyiz.⁴⁵ Âşık Çelebi'nin tercümesi ise diğer ikisine nazaran daha sanatlı bir üslupla yazılmış izlenimi vermektedir.

Eserin katalog bilgisi için bkz. Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, 2 cilt, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yay., 1961, c. 1, s. 366-367.

⁴⁴ Şu ifadeler, eserin nüshalarının çokluğu yanında, okunma derecesini çarpıcı bir biçimde gösterir: "...Bunlardan gayrı Maktel-i Hüseyin okumak ki beyne'n-nâs meşhûr olan Şîa'dan Fuzûlî-i Bağdâdî'nin *Hadîka*'sı gibi -ki muhibb-i hânedânem diyü vâkı gayr-i vâkı niçe kelâm-i bihûde derc eylemişdir- ashâb-i kirâm mâ-beyninde vâkı olan gavgaları aramak ve taramak bize câiz değildir. Zîrâ anların her birinin te'vîli vardır, diyü ulemâ-i ızâm bu bâbı seddeylemişler." Vedâdî, **Tekmile Terceme-i Tarîkat-i Muhammediyye**, İstanbul, 1258, s. 5.

⁴⁵ Eser üzerinde şu çalışmalar yapılmıştır: Kübra Yıldız Ayyıldız, **Câmî-i Rûmî'nin Sa'âdet-nâme Adlı Eseri (Metin-Sözlük) [150b-200b]**, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE, Samsun, 2013; Orhan Aydoğdu, **Câmî-i Rûmî'nin Sa'âdet-nâme Adlı Eseri (Metin-Sözlük) [1b-50a]**, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE, Samsun, 2014; Mahmut Öztürk, **Câmî-i Rûmî'nin Sa'âdet-nâme Adlı Eseri (Metin-Sözlük) [50b-100a]**, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE, Samsun, 2014.

I. BÖLÜM

ÂŞIK ÇELEBİ VE RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ TERCÜMESİ

1. ÂŞIK ÇELEBİ: ÂL-İ RESÛL SOYUNDAN BİR OSMANLI MÜTERCİMİ

16. yüzyılda bir Osmanlı kadısı olarak Rumeli topraklarında ömrü geçen Âşık Çelebi, telif ve tercüme eserleri⁴⁶ arasında önemli bir yeri olan *Meşâirü'ş-Şuarâ* adlı tezkiresi ile oldukça haklı bir şöhrete kavuşmuştur. Türk edebiyatının klasik dönemi ile ilgili çalışma yapan çoğu kişinin hemen her fırsatta söz konusu esere başvurması, Âşık Çelebi'nin tezkiresi ile anılmasını ve “tezkire yazarı” olarak tanınmasını sağlamıştır. Oysa telif ve tercüme eserleri sayısal olarak oranlandığında Âşık Çelebi bir mütercim olarak karşımıza çıkar. Ne var ki onun bu yönünü değerlendiren veya tercüme ettiği eserleri konu alan çalışmalar maalesef çok azdır.⁴⁷ Dolayısıyla Âşık Çelebi'nin bu yönü itibariyle ihmale uğradığını söylemekte bir beis yoktur. Diğer taraftan onun hayatı ile ilgili tekrar edilemeyen bilgiler arasında da kanaatimizce bazılarının düzeltilmesi gerekmektedir. Çünkü onunla ilgili çalışma yapanlar, kendilerinden önce üretilmiş bilgileri tekrarlamakla yetinmiş; bu bilgileri tetkik etme ihtiyacı hissetmemişlerdir. Bu yüzden çalışmamızın bu bölümünde bazı noktalara ayrıntılı olarak değinilmiştir.

1.1. HAYAT HİKÂYESİ

1.1.1. Aile Tarihi: Ehl-i Beyt'e Mensubiyet

Âşık Çelebi henüz hayatta iken, 953/1546'ta tezkiresini tamamlayan Latîfî⁴⁸ ile 971/1563 yılında tezkiresini yazan Ahdi⁴⁹ söze onun seyyidliğini belirterek başlar. Bunda

⁴⁶ Eserleri hakkında genel bilgiler için bkz. M. Fuad Köprülü, “Âşık Çelebi”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965, c. 1, s. 700.

⁴⁷ Bkz. Ahmet Sevgi, “Âşık Çelebi'nin Kırk Hadis Tercümesi Üzerine Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 2, 1988, s. 43-53; Derin Terzioğlu, “Bir Tercüme ve Bir İntihal Vakası: Ya da İbn Teymiyye'nin Siyâsetü'ş-Şer'iyye'sini Osmanlıcaya Kim(ler), Nasıl Aktardı?”, *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Vol. 31/II (In Memoriam Şinasi Tekin II), 2007, s. 247-275; Sadık Yazar, “Gazâlî'nin XIII-XVIII. Yüzyıllar Arasında Batı Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri”, *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, c. 16, S. 31, 2011/2, s. 117-119. Ahmet Çelik, *Âşık Çelebi'nin “Miracu'l-İyale ve Minhacu'l-Adale” Adlı Eserindeki Siyaset Düşüncesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. SBE, İstanbul, 2014.

⁴⁸ Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz.: Rıdvan Canım, Ankara: AKM, 2000, s. 382. Latîfî burada “Beyne'l-cumhûr Seyyid oğlu Nattâ-zâde dimekle ma'rûf u meşhûrdur.” şeklinde bir bilgi paylaşır. Muhtemelen buradaki “Seyyid oğlu” ifadesinden kaynaklanmış olacak ki,

Osmanlı döneminde seyyidlere verilen değerin⁵⁰ etkili olduğu düşünülebilirse de kanaatimizce Âşık Çelebi'nin neredeyse kendinden her bahsedisinde seyyidliğini vurgulaması da ayrıca etkili olmuştur. Hatice Aynur'a göre Âşık Çelebi'nin bu tavrının bir açıklaması vardır: "Tezkirede ailesinin bu mevki ile olan ilişkisinin bu denli ayrıntılı yer alışı da kendi beklenti ve isteklerinin dile getirilişi olarak ele alınmalıdır."⁵¹ Bu açıklamaya katılmakla birlikte onun yaşamış olduğu sıkıntılı hayatın, kadrinin bilinmeyişi yönündeki sarsılmaz kanaatinin de göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Böyle bir kanaate sahip olmasında onu haklı görmemizi sağlayan ipuçları bizzat kendi aile tarihinde de mevcuttur. Çünkü dedelerinin padişahların ilgisine mazhar olduğu bilinmektedir.

Âşık Çelebi'nin tezkiresinde⁵² aile tarihine dair verdiği bilgilere bakılırsa, soyu Bağdat'a hicret ederek buraya yerleşmiş bir aileye dayanmaktadır. Bağdat'a yerleşen bu ailenin muhtemelen önceki üyeleri hakkında yeterli bilgi bulunmaması sebebiyle zikredilen ilk isim Seyyid Nattâ'dır. Kendisi nat' (deriden yapılmış sofra yaygısı) işi ile uğraştığından "Nattâ" lakabıyla tanınmıştır. Atâî'nin verdiği bilgiye göre Seyyid Muhammed-i Buharî (Emir Sultan), Buhara'dan Bağdat'a geldiğinde Seyyid Nattâ'nın evinde konuk olmuştur.⁵³ Daha sonra beraber Rûm'a, Bursa'ya, gelmişlerdir. Devir Yıldırım Bâyezid zamandır; sultan ve ailesi gelenlere sahip çıkmıştır. Böyle bir iltifat için gelenlerin seyyidliğinin etkili olduğu düşünülebilir. Yıldırım, kendi kızı ile Emir Sultan'ı, vezir İshak Paşa'nın kızı ile de Seyyid Nattâ'yı evlendirmiştir. Ayrıca Yıldırım, Seyyid Nattâ için Ebû İshâkiyye diye bilinen bir zaviye ve mescid inşa ettirmiş, onu sâdâta nâzır (=seyyidlerden sorumlu kişi),

Mustafâ Âlî 1007/1595-99 yılında tamamladığı *Künhü'l-Ahbâr*'da yakından tanıdığını vurguladığı Âşık Çelebi hakkında "Bursa'da mütemekkin ve sâhib-i kâr ü bâr ü nukûd-i bî-şümâr idüğü müte'ayyin Seyyid Nizâm'un oğludur." diye baştan sona yanlış bilgiler vermiştir. Büyük ihtimale bu yanlışın sebebi Seyyid Nizamoglu (öl.1010/1601) ile ilgili bilgileridir. Bkz. Mustafa İsen, **Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Ankara: AKM Yay., 1994, s. 312.

⁴⁹ Süleyman Solmaz, **Ahdî ve Gülşen-Şu'arâsı (İnceleme-Metin)**, Ankara: AKM Yay., 2005, s. 419.

⁵⁰ Osmanlı döneminde seyyidlerin durumu için bkz. Rüya Kılıç, **Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler**, İstanbul: Kitapyayınevi, 2005, s. 79-134. Lutfi Paşa'nın (ö. 970/1563) *Asaf-nâme* adlı eserindeki şu ifadeler ise özellikle Âşık Çelebi'nin yaşadığı sıralarda devletin bu konu üzerinde hassasiyetle durduğunu gösterir: "Ve cins-i sâdât-i kirâm ki ırk-ı mutahhere-i Hâşimiyye'dür, anlara dahı hâricden çok karışmışdur; ve anlara nakîbü's-sâdât vaz' olunmuşdur. Defter-i kadîmleri ki Şecere-i Mutayyibe dirler, anda mevcûd olmayanı ihrâc itmek gerek." Lutfi Paşa, **Asaf-nâme**, İstanbul: Matbaa-i Âmidî, 1326, s. 25.

⁵¹ Hatice Aynur, "Kurgusu ve Vurgusuyla Kendi Kaleminden Âşık Çelebi'nin Yaşamöyküsü", **Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar**, Haz.: Hatice Aynur- Aslı Niyazioğlu, İstanbul: Koç Üniv. Yay., 2011, s. 33.

⁵² Buradan itibaren verilen bilgiler *Meşâirü's-Şu'arâ*'da Âşık Çelebi'nin babası ile ilgili maddede (Alî) yazdıkları çerçevesinde işlenmiş, her bilgi için ayrıca referans gösterilmemiştir. Bkz. Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Şu'arâ**, 3 cilt, Haz.: Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay., 2010, c. 2, s. 1119-1123.

⁵³ Atâî, Nev'izâde, **Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şakâ'ik, Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri II**, Haz.: Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yay., 1989, s. 161.

Ebû İshâk dervişlerine⁵⁴ şeyh ve söz konusu zaviyeye de müteveli olarak atar. Adı geçen zaviyenin vakıflarına onun soyundan gelenlerin müteveli olmasını da o zaman kararlaştırır. İleride değinileceği üzere Seyyid Nattâ'nın bir süre sonra Bursa'dan ayrılması, başka sebeplerle ilgili olabileceği gibi, vakıf mütevelliliğinin ekonomik sıkıntı yaşamadan geçinmek için yeterli imkânları sağlayamamış olabileceğini akla getirir. Çünkü Âşık Çelebi'nin zaman zaman geçim sıkıntısından ve intikal etmiş borçtan söz açması; fakirlikten şikâyet etmesi, ailenin geçmişinde de ekonomik sıkıntının yaşandığını düşündürür.

Seyyid Nattâ'nın hayatındaki mühim bir olay, yine seyyidliğe verilen önemi göstermesi bakımından Âşık Çelebi'nin vurguladığı konulardandır. Yıldırım'ın yenildiği Ankara Savaşı (1402) sonrasında Timurlular'a esir düşenler arasında Seyyid Nattâ da vardır. Onu esaretten kurtaran sebeplerden birisi ilim sahibi olması ise, diğeri de seyyidliği olmuştur. Âşık Çelebi bunu özellikle vurgularken galiba şunu îmâ etmiştir: 'Bizim düşmanımız olan kişi bile seyyidliğimizin hakkını teslim etmiştir.' Bu esaret olayından sonra Seyyid Nattâ hacca gider, evlenir ve oraya yerleşir. II. Murat padişah olunca onun davetine icabet ederek geri döner. Padişah, oğlu Mehmed için sünnet düğünü tertip ettiğinde, Rûm'da yemeklerin siniler üzerinde yeniyor olması Seyyid Nattâ'nın dikkatini çeker; fırsattan istifade ile sanatını gösterme imkânı bulur. Düğünde kullanılmak üzere çok büyük sofraya yaygıları yapar. Atâî'nin belirttiğine göre, işlemiş olduğu nakışlı bir yaygı padişahın dikkatini çekince ömrünün sonuna dek padişahın himaye görür.⁵⁵

Seyyid Nattâ'nın hayatı, Âşık Çelebi'nin hak ettiği ilgiyi bir türlü göremediği yönündeki kanaatini anlama noktasında önemli ipuçları sunar. Çünkü bu kişi, seyyidliğinin vermiş olduğu bir hakla, Osmanlı'nın ilk yıllarında devletin resmî görevlisi olarak hizmet etmiştir. Yani devletin seyyidlerle ilgili ilk resmî muamelesinde karşımıza çıkan kişi, Âşık Çelebi'nin atasıdır. Dolayısıyla, tıpkı atalarında olduğu gibi kendisinin de böyle bir ilgi umması gayet doğaldır; adeta bu durum onun için miras hükmünde kabul edilmelidir.

⁵⁴ Ebû İshâk ve Kâzerûniyye tarikatı hakkında bkz. Mustafa Kara, **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler**, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay., 2012, s. 80-94; Fuad Köprülü, "Abû İshâk Kâzrûnî ve Anadolu'da İshâkî Dervişleri", Çev.: Cemal Köprülü, **Belleten**, c. 33, S. 130, Nisan 1969, s. 225-232.

⁵⁵ Atâî, **age**, s. 161. Seyyid Nattâ hakkında bkz. Zafer Erginli, "Osmanlı Devleti'nin İlk Resmî Nakîbü'l-Eşrafî Olan Bir Dervîş: Seyyid Nattâ", **Gümüşlü'den Günümüze Osmanlı Kültüründe Bursa**, Haz.: Hasan Basri Öcalan, İstanbul: Türkiye Yazarlar Birliği Bursa Şubesi Yay., 2003, s. 138-148.

Seyyid Nattâ muhtemelen II. Murat zamanında vefat edince yerine oğlu Zeynelâbidin geçmiştir. Yani o da babası gibi sâdâta nâzır olmuştur. Fâtih Sultan Mehmed ile II. Bâyezid zamanlarında onlardan himaye gören Zeynelâbidîn, Bâyezid'in saltanatının başlarında vefat eder. Âşık Çelebi dedesi Zeynelâbidin ile ilgili bilgiler verirken özellikle bir hususu belirtme ihtiyacı duyar: Lüknet-i lisân (=kekemelik)⁵⁶. Dedesi gibi kendisinde de görülen bu durum, Hz. Hasan soyundan geldiklerinin bir göstergesidir. Çünkü Hz. Hasan'daki "lüknet" sebebiyle Yahudiler, Hz. Peygamber'i iğnelemek isteyince, o da bunun "Mûsâ amcası"ndan gelen bir özellik olduğunu söyleyerek onları susturmuştur.⁵⁷ Âşık Çelebi'ye göre bu özellik batın aşırı olarak kendi soyunda da ortaya çıkmıştır. Çünkü Seyyid Nattâ'nın babasında kekemelik varken kendisinde olmamıştır; ama oğlunda, yani Âşık Çelebi'nin dedesinde görülmüştür. Doğal olarak babasında olmayacak, ama kendisinde ortaya çıkacaktır. O, her ne kadar bunu seyyidliğinin bir göstergesi olarak sunsa da, aslında bu durumdan oldukça rahatsızdır. Nitekim *Divân*'daki şu ifadeler bunu çok açık olarak ortaya koyar:

Lüknet-i zillet zebânüm itmeseydi güng ü lâl

Devletünde olsam olurdu sühandân-ı şeref (Kasideler 8/28)⁵⁸

Âşık Çelebi'nin babası Seyyid Ali, anlaşıldığı kadarıyla ailede Osmanlı kadısı olan ilk kişidir. Yavuz Sultan Selim tahta geçer geçmez (918/1512) ehl-i ilimden dikkatini çeken ilk kişi o olmuş ve İnegöl kazasını ona vermiştir. Âşık Çelebi, babasının 941/1534 yılında Filibe'de yüz yetmiş akça ile kadı iken vefat ettiğini belirtmiş; fakat önceki görevleriyle ilgili bilgi vermemiştir. Bu görevlerin Kıratova, Üsküp ve Sofya'da kadılık olduğunu Atâî'den öğrenmekteyiz.⁵⁹ Söz konusu bu yerler, aynı zamanda Âşık Çelebi'nin çocukluğunun geçtiği muhtemel yerler olduğundan ayrıca önemlidir.

⁵⁶ Ahterî, "lüknet" in karşılığını ilk önce "Dilde olan pelteklik" diye vermiş ve bunun "ucmetün fi'l-lisân ma'nâsına" olduğunu belirtmiştir. Yine aynı kaynakta "ucmet" de "Acemlik ve tutgun söylemek" olarak açıklanmıştır. Bkz. Ahterî Mustafa Efendi, **Ahterî-i Kebir**, Haz.: Ahmet Kırkkılıç- Yusuf Sancak, Ankara: TDK Yay., 2009, s. 581 ("lüknet" md.), 1036 ("ucmet" md.). Nitekim Âşık Çelebi de az sonra verilecek olan beytinde lüknetin dilini "güng ü lâl" ettiğini belirtmiştir. Öte yandan günümüzde anlaşılandan ayrı olarak o zamanlarda peltekliğin kekemeliği ifade ettiği de tespit edilmiştir. Bkz. Mertol Tulum, **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Ankara: TDK Yay., 2011, s. 1450 ("pelteklik" md.).

⁵⁷ Âşık Çelebi bir vesileyle bu hadiseyi aktardıktan sonra kendisinin de "ol amm-i buzurgvârun... bu hâssasına vâris" olduğunu belirtir. Bkz. **Meşâ'irü's-Şu'arâ**, c. 2, s. 699.

⁵⁸ *Âşık Çelebi Divanı*'ndan burada ve bundan sonraki alıntılarda mısra veya beyit sonuna konulacak parantez içindeki sayılar "şiir numarası/ beyit numarası" nı göstermektedir. Hazırlayan çalışmaya sayfa numarası vermemiştir. *Divan* için bkz. Filiz Kılıç, **Âşık Çelebi Dîvanı**, e-kitap, <http://ekitap.kulturuzm.gov.tr/Eklenti/10593.asikcelebidivanifilizkili.pdf?0> (01.04.215).

⁵⁹ Atâî, **age**, s. 162.

Âşık Çelebi “mâte âlü'l-Betûl” ibaresinin babasının vefatına tarih olduğunu belirtirken yine seyyidliğe (âl-i Resûl) vurgu yapmadan edememiştir. Onun çok iyi Farsça bildiğini söyleyen Âşık Çelebi, gazel yazmasa da şiire meraklı olduğunu, tezkiresinde birtakım beyitlerine yer vermek suretiyle ifade eder. Ayrıca tarih düşürmede de mahir olduğunu bildirir. Nitekim kendisi (926) ile diğer üç erkek kardeşinin doğumlarına (919, 923 ve 932) ve bir kardeşinin ölümüne (934) tarih düşürmüştür. Bu vesile ile Âşık Çelebi'nin ailenin üçüncü çocuğu olduğunu ve sekiz yaşında iken kardeş acısı yaşadığını da öğrenmiş oluruz.

Âşık Çelebi, babasının vefat ettiği sırada kaç akçe ile görevde bulunduğu gibi ayrıntı sayılabilecek bir bilgiyi vermesine rağmen, annesinden hiç bahsetmez. Oysaki annesi de önemli bir şahsın kızıdır. Atâî'nin de belirttiği gibi, babası Seyyid Ali, kazaskerlik de yapan Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin damadadır.⁶⁰ Muhtemelen bu suskunluğun sebebi, annesinin çok erken vefat etmesidir.

1.1.2. Rumili'nde Doğmak Bursalı Olmak

Daha önce de bir vesile ile belirtildiği üzere Âşık Çelebi'nin doğum yılını babasının düşürdüğü tarihten (feyz-ı ilâh) öğreniyoruz: 926/1520⁶¹. Kendi verdiği bilgiye göre Rumili'nde, Vulçitrın'da doğmuştur.⁶² Bununla birlikte o kendisini Bursalı olarak görür; Rahmî ile hemşehrîlik bağı olduğunu söyler.⁶³ Nitekim çağdaşı Ahdî'ye göre de o, Bursalıdır.⁶⁴ Haddizatında Bursa onun için önemli bir yerdir; 948/1541 yılında Bursa

⁶⁰ Atâî, *age*, s. 162. Âşık Çelebi, tezkiresinde Müeyyedzâde'nin mahlası olan “Hâtemî” maddesinde bu şahısla ilgili oldukça ayrıntılı bilgi verir ve en sona “fakîrün vâlide tarafından ceddîdür” diye ilave eder. Bkz. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 3, s. 1503. Burada tezkire metnini hazırlayandan kaynaklanan bir soruna işaret etmeliyiz: Maddenin başlarında (s. 1495) Âşık Çelebi, Müeyyedzâde'nin doğum tarihini Arapça olarak verir. Bu noktada bir nüshadaki yanlış kelime “tis'a-mi'e (=dokuz yüz)” metne alınmış, başka nüshadaki doğru kelime olan “semâne-mi'e (=sekiz yüz)” aparatında gösterilmiş ve böylece Müeyyedzâde'nin 860 olması gereken doğum tarihi 960 olarak karşımıza çıkartılmıştır. Oysa bu tarih bilgisinden hemen sonra gelen cümlede “Sultân Mehemed zemânında ki Sultân Bâyezîd anda şehzâde imiş” ifadesi mevcutken ve daha da önemlisi birkaç sayfa sonra (s.1498) Müeyyedzâde'nin ölüm tarihi “922” olarak verilmişken metin hazırlanırken böyle vahim bir hataya düşülmüştür.

⁶¹ Bu durumda Atâî'nin Âşık Çelebi'nin doğum tarihini 924 olarak vermesi, müstensih hatası vs. değilse yanlıştır. Bkz. Atâî, *age*, s. 162.

⁶² Atâî, Âşık Çelebi'nin doğum yeri olarak Prizren'i gösterirken (*age*, s. 162) Âşık Çelebi tezkiresinde bir vesileyle doğum yerinin Rumili olduğunu belirtirken (*Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 1, s. 252), başka bir yerde ise Sâlih Çelebi'den bahsederken “Mevlidi fakîr mevlidi Rûmilî'nde Vılçitrın'dur.” (*a.e.*, c. 3, s. 1269) şeklinde özel bilgi vermiştir.

⁶³ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 3, s. 1347.

⁶⁴ Solmaz, *age*, s. 419.

dilberleri için bir *Şehrengiz* yazmış olması Bursa'ya verdiği önemi gösterir.⁶⁵ Öte yandan hemen her fırsatta şikâyet ettiği görevden alınma (azledilme) belasına da ilk kez Bursa'da dûcâr olur. Bu konuya daha sonra değineceğiz.

Babası ile ilgili verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere Âşık Çelebi, babası vefat ettiğinde on beş yaşında idi. *Divan*'ındaki 947/1540 yılında yazıldığı anlaşılan bir kasidesindeki “Vâlideyn öldi nâ-tüvân kaldum”(2/18) mısrasının da işaret ettiği gibi, annesi o hayatta iken vefat etmiştir. Hem bu beyitteki “nâ-tüvân kalmak”, hem de bir sonraki beyitteki “Geçdi zilletle altı yıl ömrüm” (2/19) mısrası annesinin daha önce vefat ettiğini göstermektedir. Nitekim *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesinde de “vâlideyni kırk günde rihlet eylemekle yetîm”⁶⁶ kaldığından bahseder. Burada vâlide yerine vâlideyn (ana-baba) kelimesinin tercih edilmesini ifadeyi daha vurgulu kılma isteğine bağlayabiliriz. Bu durumda yukarıdaki mısradan Âşık Çelebi'nin babasının vefatından sonra altı yıl hesapladığı sonucunu çıkarabiliriz.

Âşık Çelebi anlaşıldığı kadarıyla babasının vefatından hemen sonra İstanbul'a gelirken (941/1534)⁶⁷ yanında iki kardeşi daha vardı. Bunlardan birisi olan Mehmed Şâh, kendinden yedi veya üç yaş büyük olan kardeşlerinden birisi, muhtemelen en büyük kardeşi idi ve Âşık Çelebi'ye bir nebze olsun sahip çıkıyordu; hiç olmazsa varlığı ona güç veriyordu. 944/1537 yılında kardeşi ile beraber büyük olasılıkla ona da kol kanat geren teyzelerinin kocası⁶⁸ Muhyiddin el-Fenârî'nin Rumeli kazaskerliğinden azli⁶⁹ ve kardeşinin 946/1539 yılında vefatı etmesiyle⁷⁰ yirmi yaşında kendisini iyice sahipsiz hissetmiş olmalı ki söz konusu şiir ile o zamanın Rumeli kazaskeri olan⁷¹ hocası Ebussuûd'dan yardım

⁶⁵ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 3, s. 1303.

⁶⁶ Bkz. Metin, 48b. Burada ve bundan sonra çalışmanın Metin kısmına yapılacak referanslardaki sayfa bilgisi, metinde **parantez içinde** (Xa/b) verilen -metin hazırlanırken esas alınan Paris nüshasındaki- yeri gösterir.

⁶⁷ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 1, s. 465: “Sene ihdâ ve erbâ'in ve tis'a-mi'ede ki hakîr İstanbul'a geldüm.”

⁶⁸ Atâî, Muhyiddin el-Fenârî'nin Âşık Çelebi'nin “zevc-i hâlesi” olduğunu söyler. Bkz. **age**, s. 62. Âşık Çelebi ise konuyla ilgili sadece, “Mü'eyyed-zâde güyegü idinmişdür.” Cümlesiyle yetinir. Bkz. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 2, s. 791 (“Muhyî” md.).

⁶⁹ Mehmet İpşirli, “Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi”, **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1995, c. 22, s. 340.

⁷⁰ Mehmed Şâh, “Hâkî” mahlası ile *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da yer alır. “Birâder-i mihter” olarak tanıttığı kardeşinin ilim sahibi ve özellikle ta'lik yazıda başarılı olduğunu belirten Âşık Çelebi, Muhyiddin el-Fenârî Rumeli kazaskeri iken onun danışmendi olduğunu, hocasının azlinden sonra da vefat ettiğini bildirir. Bkz. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 3, s. 1505 (Hâkî md.). Bundan mütevellit Kınalızâde Hasan Çelebi'nin Mehmed Şâh'ı Âşık Çelebi'nin küçük kardeşi olarak tanıttığı yanlıştır. Bkz. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Suarâ*, 2 cilt, Haz.: İbrahim Kutluk, Ankara: TTK Yay., 1981, c. 1, s. 327.

⁷¹ Ebussuûd'un söz konusu şiir yazıldığında Rumeli kazaskeri olduğunu şiirin yazılış tarihinden yola çıkarak tespit edebiliyoruz. Bkz. Ahmet Akgündüz, “Ebüssuûd Efendi”, **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1994,

istemeye karar vermiştir. Yine aynı şiiirden anlaşıldığı kadarıyla o bu süreçte eğitimini sürdürmüş ve kendince bir mesafe de katetmiştir:

İstifâde idüp medârisde

Eyledüm hayli hizmet-i ulemâ

Kimisi benden yeg ise akrânun

Kimisinden degül idüm ednâ (Kasideler 2/21,23)

Nitekim Âşık Çelebi'nin hocalarına bakıldığında almış olduğu eğitimin seviyesi de tahmin edilebilir. Atâî'nin verdiği bilgilere göre hocaları şunlardır: Kâsım Paşa Müderrisi Sürûrî Çelebi, Kalenderhâne Müderrisi Taşköprizâde Efendi, Mahmud Paşa Müderrisi Arab-zâde Abdülbâkî Efendi, Sahn Müderrisi Saçlı Emîr Efendi, Karasili Hasan Çelebi ve Ebussuûd Efendi.⁷²

Öte yandan Âşık Çelebi'nin İstanbul'a gelir gelmez edebiyat çevresi ile de derhal temasa geçtiği görülür. Hayâlî Beg gibi bir şâirle gelir gelmez tanışmıştır: "...hakîr dahi henûz Rûmili'nden İstanbul'a gelmiş bulunup sinn-i bülûğa henûz vâsıl ve derece-i isti'dâda varup efâzıl huzûrlarında muhassıl idüm ki sene isneyn ve erba'în ve tis'a-mi'ede (942) idi, ol vaktten Hayâlî Beg'le üns ü ülfet üzre olup..."⁷³ Kıyâsî'den bahsederken "Sene isnâ ve erba'în ve tis'a-mi'eden (942) berü ki hakîr anunla âşnâyum"⁷⁴ der. Yine bir başka önemli şâir Yahya Beg ile de birlikte bayram yerlerini gzmeye gidecek derecede yakınlık kurmuştur: "Sene selâse ve erba'în ve tis'a-mi'e (943) bayramı idi ki Atmeydânı îdgâhında Yahyâ Beg'le Kandî ve hakîr seyr iderken..."⁷⁵ Bu tanışıklıklarının yanında devrin önemli sosyal olaylarına da bîgâne kalmamıştır. "Oğlan şeyhün Atmeydânı'nda

c. 10, s. 365. Ayrıca şiiirin 9. beytindeki "Şeyh-i İslâm görse irfânun/ Cân u dilden mürîd olurdu sana" ifadeleri de başka bir ipucudur. O tarihte seyhülislam Çivizâde'dir ve bu ifadeler Âşık Çelebi'nin onu pek de sevmediğini düşündürmektedir. Bunun sebebi ise, eniştesi Muhyiddin el-Fenâri ile Çivizâde arasındaki çekişmede kendisini taraf hissetmesi olabileceği gibi, teamülen hocası Ebussuud'un gelmesi gereken seyhülislamlık makamına Çivizâde'nin getirilmesine yönelik memnuniyetsizliği de olabilir. Konumuzla ilgili Çivizâde'nin durumu için bkz. Mehmet Gel, **XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Toplumunun Dinî Meselelerine Muhalif Bir Yaklaşım: Şeyhülislam Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme**, Doktora Tezi, Gazi Üniv. SBE, Ankara, 2010, s. 18-19, 31-35, 42.

⁷² Atâî, **age**, s. 162.

⁷³ Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Şu'arâ**, c. 3, s. 1548.

⁷⁴ Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Şu'arâ**, c. 3, s. 1335.

⁷⁵ Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Şu'arâ**, c. 3, s. 1333.

boynun urduklarında (945) Enverî ile fakîr anda bile hâzır idüm”⁷⁶ dediğine bakılırsa toplumda yaşananlara meraklı bir tarafı vardır.

Âşık Çelebi'nin Bursa'ya geliş zamanını tezkiresinde şahsıyla ilgili vermiş olduğu bilgiler arasında göremediğimiz gibi, çağdaşı kaynaklardan da öğrenemiyoruz. Köprülü, onun Sa'yî ile Bursa'da mahkeme kâtipliği yaptığını ve 948/1551 yılında Emir Sultan vakıflarına müteveli tayin edilince Bursa'ya yerleştiğini söyler.⁷⁷ Bu tarihte onun *Bursa Şehrengizi* yazdığını biliyoruz. Bursa'da iken Kadri Efendi'nin “hıdmet-i şerîflerine gâhî mülâzemet” ettiğini⁷⁸ söyler. Bu durum onun ilim hayatından kopmadığını gösterir. Ayrıca edebî çevre ile olan irtibatını da devam ettirmiştir. Mesela Garîbî Bursa'ya gelip bir süre onun yanında kalmıştır.⁷⁹ Yine büyük ihtimalle Bursa'da iken vebaya yakalanmıştır: “Sene hamsîn ve tis'a mi'ede (950) hakîr mat'ûn olup...”⁸⁰ “Sene isnâ ve hamsîn ve tis'a-mi'ede (952) hakîr mat'ûn olup...”⁸¹

Âşık Çelebi'nin Bursa yıllarından bahsederken evliliği meselesi üzerinde de durmakta yarar vardır. Köprülü'den itibaren yazılanlarda onun 957/1550 yılında Silivri kadısı olduğu sıralarda evlendiği ve aynı yıl içinde boşandığı ileri sürülmüştür.⁸² Öncelikle belirtmeliyiz ki, Âşık Çelebi Silivri kadısı iken boşandığını belirtir. Bundan bahsederken de “Çokdan isterdüm zen-i dünyâya ben virmek talâk” diyerek uzun süredir boşanmak istediğini özellikle vurgular.⁸³ Tezkiresinin bir başka yerinde ise, yakın arkaşı Kandî'nin kendisinin hayatındaki önemli olaylarla ilgili düşürdüğü tarihlerden örnekler verir; önce “Kurd-nâm” dilberin onu terk etmesine (947/1542-43), ardından evliliğine ve son olarak da Edirne'de Silivri kadısı olarak görevde iken İstanbul'a gelmesi üzerine (957/1550) Kandî'nin düşürdüğü tarihleri sıralar. Evliliği ile ilgili tarih “Tezevvüc bâd iy Âşık mü'ebbed” şeklindedir. Tarihin hesaplanması esnasında mü'ebbed (مؤبد) kelimesindeki

⁷⁶ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 1, s. 390. Oğlan Şeyh'in idamı için bazı kaynaklarda 935/1529 yılı verilmesine rağmen, bunun 945/1538-39 olarak tashih edilmesi gerektiğini belirten Ahmet Yaşar Ocak'ı, Âşık Çelebi'nin 941 yılından itibaren İstanbul'da bulunduğu yönündeki bilgi de ayrıca teyit etmektedir. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler Yahut Dairenin Dışına Çıkanlar (15-17. Yüzyıllar)*, Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2013, s. 333.

⁷⁷ Köprülü, *agmd*, s. 696.

⁷⁸ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 3, s. 1315.

⁷⁹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 3, s. 1633.

⁸⁰ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 1, s. 366.

⁸¹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 3, s. 1567.

⁸² Bkz. Köprülü, *agmd*, s. 696-697; *Meşâ'ir üş-Şu'arâ or Tezkere of Âşık Çelebi*, Haz.: G. M. Meredith-Owens, London, 1971, s. x; Günay Kut, “Âşık Çelebi”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1991, c. 3, s. 549; Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 1, s. 34 (Hazırlayanın yazdığı I. Bölüm); Aynur, *agbl*, s. 45.

⁸³ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 3, s. 1216.

“vâv” harfî hesaba katıldığında tarih 957 çıkarken, “hemze” hesaba katıldığında ise 952 çıkmaktadır.⁸⁴ Kanaatimizce hem Âşık Çelebi’nin bizzat kendisinin uzun süredir boşanmak istediğini belirtmesi, hem de Kandî’nin her üç olayla ilgili söylediği tarihleri Âşık Çelebi’nin birbirinden bağımsız ve kronolojik sırayı da gözeterek vermesinden yola çıkıldığında, onun Bursa’da ikamet ettiği sıralarda 952/1545 yılında evlenmiş olduğunu ileri sürebiliriz.

Âşık Çelebi’nin Bursa macerası istenmeyen bir şekilde sonuçlanmıştır. 953/1546-47 yılında Rûşenîzâde, Bursa vakıflarını teftiş etmiş ve bu teftiş neticesinde Âşık Çelebi görevden alınmıştır. Bu konuyla ilgili kendisinin yazdıkları arasında hiçbir bilgi yoktur. Olayı Atâî’den öğreniriz. Atâî’nin bu olayla ilgili söylediklerinden onun bir iftiraya maruz kaldığı anlaşılmaktadır.⁸⁵

1.1.3. Bursa’dan İstanbul’a Dönüş

Âşık Çelebi’nin tezkiresinde Rahîkî’den bahsederken, “Dükkânı Galata’ya seyre giden erbâb-ı irfânun derneği idi...sene selâse ve hamsîn ve tis’a-mi’ede (953) haste oldu. Tabl-bâz-zâde İbrâhîm Çelebi merhûmla iyâdetine varduk..”⁸⁶ şeklindeki ifadelerine bakılırsa Emir Sultan vakıflarındaki görevinden azledildikten hemen sonra İstanbul’a dönmüştür. İstanbul’da iken zamanın İstanbul Kadısı Emîr Gîsû Efendi’nin yanında mahkeme kâtipliği yaptığını yazdıklarından öğrenmekteyiz.⁸⁷

Âşık Çelebi *Ravzatü’ş-Şühedâ*’yı büyük bir ihtimalle İstanbul’da iken tercüme etmiştir. Çünkü eserin tercüme edilmesi hususunda onu teşvik eden Emir Hasan Çelebi (ö. 957/1550)⁸⁸ ile İstanbul’da kurmuş olduğu yakınlık hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil eden bir olayda da gün yüzüne çıkar. Belki de Âşık Çelebi’nin onun tavsiyesine uyarak eseri tercüme etmesi, Emir Hasan Çelebi’nin bu mühim meselede ona yardım etmesinde önemli bir etken olmuştur. Yani Âşık Çelebi tercüme ettiği eser sayesinde, onun

⁸⁴ Benzer imlâ ile yazılan bir kelimeyle (yü’tiküm) düşürülmüş tarihte kelimedeki “vâv”ın değil de “hemze”nin hesaba dahil edilerek tarihin hesaplanması için bkz. İsmail Yakıt, **Türk İslam Kültüründe Ebeced Hesabı ve Tarih Düşürme**, İstanbul: Ötüken Yay., 1992, s. 134.

⁸⁵ “Bu makûle hâr-i hâtır-hırâşdan dâmeni iffet ü girîbân-i ismet tahlîsına kabâ-yi mülâyeneden gayri tarîk olmadığın tahkîk idüp...” Atâî, **age**, s. 162.

⁸⁶ Âşık Çelebi, **Meşâ’irü’ş-Şu’arâ**, c. 3, s. 1352.

⁸⁷ Âşık Çelebi, **Meşâ’irü’ş-Şu’arâ**, c. 3, s. 1299.

⁸⁸ Emir Hasan Çelebi hakkında bkz. Mecdî Mehmed Efendi, **Hadâ’iku’ş-Şakâ’ik**, **Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye ve Zeyilleri I**, Haz.: Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yay., 1989, s. 498.

gözüne girmiş ya da onun nezdindeki yerini pekiştirmiştir. Hayatındaki dönüm noktasına gelince, Atâî'nin verdiği bilgilere göre 954/1547-48 yılında hocası Muhyiddin Efendi vefat edince mülazımlık meselesinde problem ortaya çıkmıştır. İşte bu safhada devreye Emir Hasan Çelebi girer ve böylece dönemin Rumeli Kazaskeri Bostan Efendi (ö. 977/1570) onun mülazemetini kaydeder.⁸⁹ Bu aşamadan sonra da Âşık Çelebi'ye hiçbir zaman memnun olmayacağı kadılık mesleğinin yolu açılmış olur.

Âşık Çelebi'nin Emir Sultan vakıflarındaki görevinden azledilmesinin ardından mülazımlık meselesinin çözüldüğü zaman dilimine kadarki süre içinde oldukça büyük sıkıntılar çektiği, daha sonra ayrıntılı olarak değinileceği üzere, *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesinin baş tarafındaki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Haddizatında hayat hikâyesine buraya kadar nispeten ayrıntılı bir biçimde yer verilmesinin amacı da, eserin ortaya çıktığı zaman dilimine gelinceye kadar mütercimmin nasıl bir hayat sürdüğünün bilinmesi sayesinde, tercüme esnasında içinde bulunduğu ruh hâlini tahmin etmeye yardımcı olmaktır. Bu bilgilerin doğal olarak eseri daha iyi anlamamıza katkı sağlayacağı ortadadır. Bu sebeple söz konusu tercümesi üzerine tekrar eğildiği kırk yaşına da bu amaçla bakmak gerekmektedir.

1.1.4. Meslekî Hayat: Osmanlı'da Kadılık

En önemli yardımcısı Emir Hasan Çelebi 957/1550'de vefat ettiği sırada Âşık Çelebi Silivri kadısıdır. Verdiği bilgiye göre buradaki görevi devam ederken boşanmıştır. Daha sonra Piriştine'de⁹⁰ ve ardından Serfice'de kadılık yapmıştır.⁹¹ Ardından da Narda'ya kadı olmuştur.⁹² Narda kadısı iken hakkında bulunulan bir dizi şikâyet sebebiyle

⁸⁹ Atâî, *age*, s. 162.

⁹⁰ Âşık Çelebi'nin Piriştine'ye ne zaman kadı olduğunu bilmiyoruz. Sadece Atâî, Silivri'den sonra oraya kadı olduğunu söyler. Bkz. *age*, 162. Ancak buradaki kadılığına en erken 961/1554 yılında başlamış olması gerekir. Çünkü Âşık Çelebi Silivri kadısı olarak görev yaptığı sırada İstanbul'a geldiğini, burada attan düşmesi üzerine olayla ilgili bir tarih düşürüldüğünü (961) tezkiresinde belirtmiştir. Bkz. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 3, s. 1369. Piriştine'deki kadılığından bahsettiği yerler için ayrıca bkz. *a.e.*, c. 2, s. 744; c. 3, s. 1217, 1661.

⁹¹ Âşık Çelebi'nin *Divanı*'nı ilk kez tertip etmesiyle ilgili verdiği tarih mısrasından 963/1556 yılında Serfice'de kadı olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 1, s. 251.

⁹² Atâî, Âşık Çelebi'nin Serfice'nin ardından Narda'ya kadı olduğunu söyler; fakat bununla ilgili herhangi bir zaman bilgisi vermez. Bkz. *age*, s. 162. Haddizatında kendisi de tezkiresinde Narda'ya gitme zamanıyla ilgili suskundur. Bkz. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 1, s. 151; c. 3, s. 1237.

966/1559'da Manavgat'a sürgün edilmiştir.⁹³ Âşık Çelebi, tezkiresinde bu olayı tam bir felaket olarak sunar. Başına bu olay geldiğinde kırk yaşında idi ve muhtemelen bu olaydan sonra *Ravzatü'ş-Şühedâ* tercümesini tekrar ele alıp düzenledi. Konuyla ilgili yazdıklarına dikkat edilirse *Ravzatü'ş-Şühedâ* tercümesini nasıl bir dönemde düzenlendiği daha iyi anlaşılır.

Âşık Çelebi Narda'ya kadı olduğunda, halk arasında 'Cehûd Mûsâ' olarak meşhur olan selefi Mûsâ Kadı da İnebahtı'ya atanmıştır. Âşık Çelebi'ye göre son derece cahil ve dolayısıyla da işgal ettiği makama ehil olmayan bu kişi, Hz. Peygamber'in soyundan gelenlere, yani seyyidlere düşmandır: "...bed-hâh-i hânedân-i nübüvvet ve düşmen-i dûdmân-i imâmîdür. Bu fakîrün ötesi Muhammed ü Ali'ye çıkduğu gibi anun da cehlde silsilesi Ebû Cehl'e çıkar."⁹⁴ Özünde kendisine düşman olduğuna inandığı bu kişi, onun ardından Narda'ya kadı olmasından sonra başka bir sebep yüzünden de düşmanca tavrını gün yüzüne çıkarmıştır. Bunun sebebi de sırf hasetliği yüzünden "yirine müfettiş ü nâzır ve ol bahâne ile manzûr-i erkân ü ekâbir" olacağı şeklinde kendisi hakkında sahip olduğu fâsit fikirdir.⁹⁵ Mûsâ Kadı'nın sancakbeyini de yanına alması sonucunda Âşık Çelebi, hakkında bir sürü yalan ve asılsız ihbar içeren mektup yazılarak devlet büyüklerine şikâyet edilmiş ve onlar tarafından da işin aslı araştırılmadan Manavgat kazâsına sürgün edilmek suretiyle cezalandırılmıştır.⁹⁶ Kendi ifadesine göre, ne yaptıysa bu sıkıntısına bir çare bulamamış, bu konuda kimseden yardım görmemiştir.⁹⁷ En sonunda padişahın (Kânûnî) olayı öğrenmesi neticesinde bu dertten kurtulmuştur.

Âşık Çelebi bu sürgün olayını anlattığı yerde ilginç bir rüyadan bahseder. Narda'dan gelirken, Yenişehir'de kadılık yapan eski dostu Ali Çelebi'ye uğramıştır. Fevrî Efendi de o sıralarda Yenişehir'de bulunmaktadır. Bir sabah Fevrî Efendi, Ali Çelebi'ye gelip o gece görmüş olduğu rüyayı Âşık'ın sıkıntıdan kurtulacağına yordugunu söyler.

⁹³ Âşık Çelebi ile ilgili araştırmalarda Köprülü'nün (*agmd*, s. 697) izinden gidilerek buradaki tarih 970/1562 olarak verilir. Bunun sebebi tarih mısrasındaki ("Didüm târîhin anun zulm nâ-çâr", Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, c. 3, s. 1250) "zulm = ظلم" kelimesinin hesaplanmış olmasıdır. Oysa, Atâî (*age*, s. 162) buradaki tarihin ta'miyeli olduğunu belirtmiştir. Bu durumda "zulm" kelimesinin ardından gelen "nâ-çâr" ifadesinin delaletiyle tarih 970-4 = 966 şeklinde hesaplanmalıdır. Ayrıca Âşık Çelebi bizzat kendisi 971/1563-64 yılında Çernovi/Ruşuk kadısı olduğunu belirttiğine (*Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, c. 2, s. 949) ve buradan önce de ileride görüleceği üzere Niğbolu kadılığı yaptığı bilindiğine göre tarihin 970 olarak hesaplması doğru olmaz.

⁹⁴ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, c. 3, s. 1238.

⁹⁵ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, c. 3, s. 1249.

⁹⁶ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, c. 3, s. 1249-50.

⁹⁷ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, c. 1, s. 253-54.

Anlattığına göre Fevrî Efendi, rüyasında yeşil sarıklı birinin elinde beyaz bir kâğıt tuttuğunu görmüş, bunun ne olduğunu sorduğunda ise o kişi, Hz. Peygamber'in Âşık'ı azat ettiğini, kâğıdın da buna dair bir evrak olduğunu söylemiştir. Ali Çelebi de tıpkı Fevrî Efendi gibi rüyayı hayra yorar. Âşık Çelebi'nin dediğine göre, ilginç bir şekilde aynı gün padişah, kadılarıyla ilgili düzenlemelerde bulunmuştur. Bu esnada ona yapılan kötülüğün farkına varmış ve terfi niyetiyle onun Niğbolu kadılığına atanmasına karar vermiştir.⁹⁸

Âşık Çelebi, Niğbolu kazasına atanmasını nihayetinde padişahın olaya vâkıf olması ve gereğini yapması ile açıklasa da, Fevrî Efendi'nin rüyasının bu arada zikredilmesi tabii ki sebepsiz değildir. Rüyaya göre, onun bu musîbetten kurtuluşu bizzat Hz. Peygamber tarafından sağlanmıştı. Yani Âşık Çelebi'nin demek istediği gayet açıktır: Kendi soyundan gelen birisine yapılan kötülüğe Peygamber asla razı olmayacaktır. Haddizatında bu belanın başına gelmesinin sebebi de, Mûsâ Kadı'nın sırf seyyidliğinden dolayı kendisine düşmanlık beslemesinden başka bir şey değildir. Sonuçta seyyidliğini çekemeyen bu kişi yüzünden uğramış olduğu sıkıntıdan yine seyyidliği sayesinde kurtulmuş olduğunu, söz konusu rüyayı bu olayla ilgili yerde özellikle zikretmek suretiyle dolaylı yoldan söylemek istemiştir.

Âşık Çelebi bu sürgün cezasından kurtulmasını her ne kadar yukarıda belirtildiği gibi izah etse de, Atâî'nin bu meseleyle ilgili verdiği malumattan işin iç yüzü anlaşılır. Ona göre, Kânûnî'nin "Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi" matla'lı gazelini tahmis edip bunu padişaha sununca Niğbolu kadılığı ile taltif edilmiştir.⁹⁹ Söz konusu şiirin son bendindeki ifadeler Atâî'nin söylediklerinde haklı olduğunu gösterir:

Şâhdur câmi-ı âyât-i Hak sırr-i Resûl
Nutk-ı hakdur cân kulağıyla sözün eyle kabûl
Nasb ü azlinden kazânun Âşıkâ olma melûl
'Ger huzûr itmek dilersen iy Muhıbbî fâriğ ol
Olmaya vahdet makâmı gûşe-i uzlet gibi'(Tercî'ât ve Tahmîsât, VII/5)

Görüldüğü gibi üçüncü mısradaki dile getirilen husus Atâî'nin verdiği bilgileri destekler mahiyettedir. Peki, Âşık Çelebi olayı anlattığı yerde niçin bundan hiç

⁹⁸ Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Şu'arâ**, c. 3, s. 1252-53.

⁹⁹ Atâî, **age**, s. 162.

bahsetmemiştir? Sebep olarak muhtemelen seyyidliğini gündeme getirmek için uygun bir vesile bulduğunu düşünebiliriz.

Mûsâ Kadı ile ilgili açıklamalarda bulunurken kullandığı üsluptaki hiddetten anlaşıldığı kadarıyla Âşık Çelebi, bu sürgün işinden son derece rahatsız olmuştur. Manavgâd ile seci oluşturması bir yana, burası hakkında kullandığı “dâr-i evğâd/dârü'l-evğâd”¹⁰⁰ tabirinin ağırlığına bakılırsa, gönderildiği yere karşı da olumsuz duygular beslemektedir. Bu hâlet-i rûhiyye içinde muhtemelen, oraya gitmemek için her yola başvurmuştur. Yenişehir'e uğramasıyla ilgili verdiği bilgilere bakılırsa, muhtemelen bütün çareleri tükettikten sonra, zekice hareket ederek onun bir şiirine yazdığı tahmis aracılığıyla padişaha müracaat etmiştir. Ancak o makamdan da ümidini kesmiş olacak ki, Narda'dan ayrılmış, Manavgat'a gitmek üzere yola düşmüştür. Yine büyük ihtimalle Yenişehir'de iken Niğbolu'ya atandığını öğrenmiştir. Bunu Fevrî Efendi'nin gördüğü rüyayı Ali Çelebi'ye anlattığı günü, padişahın meseleye muttali olduğu gün olarak belirtmesinden anlıyoruz. Böylece Âşık Çelebi, muhtemelen Manavgat'a gitmemiş, bu sürgünden son anda kurtulmuştur. Tezkiresinde sadece Manavgat'a sürgün edildiğinden söz edip orada kadı olarak bulunduğundan hiç bahsetmemesi de bu düşüncemizi desteklemektedir. İşte Âşık Çelebi böyle bir sıkıntı anında, kırk yaşında *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesine son şeklini vermiştir. Hem ilk kez tercüme ettiği zaman, yirmi yedi yaşında iken, hem de bu sırada içinde bulunduğu sıkıntılı ruh hâli, onu bu esere sevk etmiş olmalıdır. Belki de söz konusu şiirle beraber bu eserini de padişaha sunmuştu. Bunu bilemesek de eserin üslubunda görülen sanat kaygısı böyle bir ihtimali güçlendirmektedir.

1.1.5. Ömrün Sonu: Üsküp'teki Gâzî Baba

Niğbolu'da beş yıl kadar görev yaptığını tahmin ettiğimiz Âşık Çelebi 971/1563-64 yılında Çernovi/Ruşçuk'a kadı olmuştur.¹⁰¹ Burada kadı iken 973/1566'da Kaptan Ali Pürtek riyasetinde Rusçuk önünden geçen padişah kayığını karşılaması yönündeki teklifi abes bularak reddettiği için, kaptanın şikayeti ile görevden alınmıştır.¹⁰² *Dîvân*'ında

¹⁰⁰ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 1, s. 252; c. 3, s. 1250.

¹⁰¹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 2, s. 949. Atâî de onun Niğbolu'dan sonra Rusçuk'a kadı olduğunu belirtmiştir. Bkz. *age*, s. 162.

¹⁰² Atâî, *age*, s. 162-163.

Kânûnî'ye yazdığı bir şiirle hem bu durumu oldukça açık ifadelerle anlatmış, hem de ne istediğini belirtmiştir:

İki âlemd e mücrim olanı gözsüz kopar yâ Rab
Beni mücrim diyü arz eylemiş dergâh-ı âlâya
Nebî âlini teşbîh eylemişdür keştî-i Nûh'a
Alî Pürtek kapudanına n'ola nehr-i Tuna'ya
Sulı segün suda yatar meseldür mâ-takaddemden
Alî Pürtek Tuna'da yüz yumaz sal anı deryâya

...

Yolum yüz otuz ise sen yüz elli ile ihsân kıl
Şehâne lutfâ çün olmaz bahâne himmete pâye
Gazâdur bu da başka andan el virür müselmâna
Kara kâfir niçe bir hâkim ola Kıratova'ya
Havâle itme kâdı-askere ahvâlümü lutf it
Beni süründürür ol haşre dek salmakla ferdâya (Kasideler 13/26-39.)

Kanûnî'nin 974/1566 yılında vefat emesi sebebiyle bu isteğine kavuşamadığı anlaşılın Âşık Çelebi, Atâî'nin verdiği bilgilere göre, Belgrad'dan İstanbul'a gelişinde II. Selim'e sunduğu bir şiirin beğenilmesi sonucu, isteği olan yüz elli akçelik Kıratova kadılığına atanmıştır.¹⁰³ Bu görevinden 976/1568 yılında mazul olmuştur. Yazmış olduğu *Şakâ'ıku'n-Nu'mâniyye* zeylini dönemin sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa'ya takdim edince de kayd-ı hayat şartıyla Üsküp kadılığına atanmıştır.¹⁰⁴

Âşık Çelebi 979 yılının şaban ayı sonlarında (Ocak 1572) Üsküp'te vefat etmiştir.¹⁰⁵ Mezarı Üsküp'te Gâzî Baba Türbesi olarak bilinir.¹⁰⁶ Çağdaşlarından Ahdî'ye

¹⁰³ Atâî, *age*, s. 163.

¹⁰⁴ Atâî, *age*, s. 163.

¹⁰⁵ Âşık Çelebi'nin vefat tarihini 979 olarak veren en eski kaynak 1018/1609 yılında tamamlanan *Riyâzî Tezkiresi*'dir. Bkz. Namık Açıkgöz, *Riyâzî Muhammed Efendi Riyâzu's-Şu'arâ (Metin-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. DTCF, Ankara, 1982, s. 153. 994/1586 yılında tamamlanan Kınalızâde'nin *Tezkire*'sinde ise, ölüm tarihinin 976 olarak verilmesi yanlıştır. Bkz. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *age*, c. 2, s. 590. 1044/1634'te eserini tamamlayan Atâî, ölüm tarihini 979 olarak verir. Bkz. Atâî, *age*, s. 163.

¹⁰⁶ Âşık Çelebi Üsküp'te Gâzî Baba olarak meşhur olduğu için, kabri de Gâzî Baba Türbesi diye bilinmektedir. Bkz. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I*, İstanbul: İstanbul Fetih

göre şiir ve inşâda eşi olmayan birisidir ve zamanında zihn-i müdrîk ile meşhurdur.¹⁰⁷ Âlî'ye göre ise Âşık Çelebi “takrîrinde sâdık bir müverrih-ı fâyıkdur.”¹⁰⁸ Atâî de, Âşık Çelebi'nin nazım ve nesirde önemli bir kişi olduğu kanaatindedir. O “şi'r ü inşânun merd-i bî-pervâsı”dır. Fazilet ve kemalde ve iyi huylulukta kadılar arasında seçkin bir yeri vardır. Sâhib-i tarz ve dilpesend olduğunu özellikle vurgulayan Atâî, Rusçuk kadısı olarak görev yaparken onun cömertliği ve latîfelerinin halkın dilinde dolaştığına şahit olmuştur.¹⁰⁹

1.2. RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ'YI TERCÜME ESNASINDAKİ RÛH HÂLİ

Mütercimim tercüme esnasında içinde bulunduğu hayat şartlarını ve psikolojik durumunu bilmek, hem tercüme edeceği eseri seçmesindeki sebepleri, hem de tercümede tercih ettiği üslup ve yöntemleri belirlemede büyük ölçüde yardımcı olacaktır. Konumuz olan metin bu noktada yeterince veri sunmaktadır. Ayrıca mütercimim hayatı da nispeten ayrıntılı olarak bilinmektedir.

Konuya geçmeden önce şu hususu belirtmekte yarar vardır: İleride mütercimim tercüme metodu incelenirken ayrıntılı olarak belirtileceği üzere, hazırladığımız metin, her ne kadar kendisi tercümeyi 847 yılında (yirmi yedi yaşında iken) yaptığını söylese de¹¹⁰ mütercimim kırk yaşında iken son şeklini vermiş olduğu¹¹¹ metindir. Bununla birlikte tercümenin başlarında ruh hâlini anlattığı satırlarda kayda değer bir değişikliğe gitmemiştir. Çünkü her iki zaman diliminde de hayat hikâyesinde görüldüğü gibi yaşamış olduğu mağduriyetler vardır. Nitekim aşağıdaki ifadeler tercümenin ilk hâlinde de yeniden düzenlenmiş hâlinde de bulunur:

Devlet erkânı cefâsın görsün evlâda bugün
Ol zemân sağ olup ol ki ol belâyı görmedi
Ola mı hayra alâmet âli tahkîr eylemek
Akl-ıla bildi bilen kimse Hudâ'yı görmedi¹¹²

Cemiyeti Yay., 1966, s. 394; a.yz., **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya III. Cilt 3. Kitap**, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., 1981, s. 304.

¹⁰⁷ Solmaz, **age**, s. 419.

¹⁰⁸ İsen, **age**, s. 213.

¹⁰⁹ Atâî, **age**, c. II, s. 163.

¹¹⁰ Bkz. Metin, 186b.

¹¹¹ Bkz. Metin, 55b.

¹¹² Ayasofya Nüshası, 53b; Metin, 25a-25b.

Sanma ancak ol sitem olmuşdurur evlâduna
Şimdi de dehrün neler zulmün görür anlar neler¹¹³

Tercüme yeniden düzenlenirken son beyitin hemen ardına, söylediği hususu daha da vurgulu anlatmak için şu şiiri eklemiştir:

Yâ Resûla'llâh götür yirden serüñ
Şal cihân eṭrâfına nergislerüñ
Gör nice zilletdedür evlâduñı
Añmağa qorqarlar oldı aduñı
Eyler aşḥâb-i ğaraż buĝz u ğazab
Derd-ile kan ağlaşurlar rüz ü şeb
Anlara senden şefâ' at yok mıdur
Maḥşer olmaz mı kıyâmet yok mıdur¹¹⁴

Hem hayat hikâyesinden, hem de burada ve benzeri ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla mütercim, her iki durumda da benzer bir ruh hâli yaşamaktadır. Belki benzer rûh hâli sebebi ile, aynı metne tekrar dönmüş, üzerinde biraz daha çalışmıştır. Bu gerekli açıklamalardan sonra, tercüme esnasındaki psikolojik durumuna dair mütercimin vermiş olduğu bilgilere bakabiliriz.

Âşık Çelebi eserin tercümesine başlamadan önce nasıl bir ruh hâli içinde olduğunu anlatmak istemiştir. Buradaki ifadelerine geçmeden önce tekraren belirtmek gerekir ki, Âşık Çelebi'nin kendisiyle ilgili kanaati kadrinin bilinmediği yönündedir. Çünkü sahip olduğu kazanılmış meziyetlerinden başka, bir de “seyyid” doğmak gibi çok önemli bir özelliği vardır. Ancak dediklerine bakılırsa çocukluğundan beri, “riyâz-ı câna ne nesemât-i sürür fâyiḥ ve ḥıyâz-ı cenâna ne nefehât-i ḥubûr sâyiḥ”¹¹⁵ olmuştur. Ayrıca ana-baba ve kardeşlerinin vefatı, çekilen yoksulluk ve neticesinde borçluluk ve alacaklılardan kaynaklı sıkıntılar, akranının ve bozuk karakterli kişilerin hak etmeden eriştikleri derecelere kendisinin ulaşamaması gibi başına gelen ve müşahede ettiği olumsuz hâllerin açıklanmasında aklına gelen tek sebep “baht-ı siyâh”tır.¹¹⁶ Bütün bunlara rağmen o,

¹¹³ Bkz. Ayasofya Nüshası, 62b-63a; Metin, 33b.

¹¹⁴ Metin, 33b.

¹¹⁵ Metin, 3b.

¹¹⁶ Bkz. Metin, 3b.

“medresede aḥkām-i taḥṣīl medrūs ve esās-i ṣuġl mehdüm ü menküsür diyü bi'l-külliyeye ferāġat”¹¹⁷ eylememiş, yani tahsilini ikmal etmiştir. Neticede görmüştür ki yaşamış olduğu olumsuzluklardan kurtuluş için “bir şāḥīb-i vücūduñ pertev-i neyyir-i cihān-tāb-i himmetinden ġayrı ihtimāl yok”¹¹⁸, çare olarak sabra iltica etmiştir. Fakat sabır da başlı başına murada ermek için yeterli olmadığından tek yol olarak Müsebbibü'l-esbāb olan Allah'a yalvarmak kalmıştır. Bu esnada dilinden düşürmediğini belirttiği sözler arasındaki,

İrse cevri-i ‘azīm ü kerb-i elīm
Okı ‘Allāhü ḥasbünā ve kefāh.’¹¹⁹

ifadeleri başına büyük bir bela geldiğini ihsas etmektedir. Bu da daha önce belirtildiği gibi Emir Sultan vakıfları mütevellisi iken bir soruşturma neticesinde görevinden azledilme hadisesi olmalıdır. Böylece yirmi yedi yaşında işsiz kalmış ve yeniden bir göreve atanmasının yollarını aramaya başlamıştır. Bu zaman zarfında hem kendini temize çıkarmalı, hem de hünerini ispat etmeliydi. Kendini nasıl temize çıkardı bilmiyoruz. Ama tercüme için seçmiş olduğu eserle galiba şunu da söylemek istemişti: ‘Dünya hayatında çile çekmek Hz. Peygamber’in soyundan gelenlerin hasletlerindedir.’ Hünerlerini sergileme işine gelince, Tanpınar’ın “şâirâne nesir”¹²⁰ dediği türden bir metin ortaya koymak suretiyle bunu gerçekleştirmiştir.

Âşık Çelebi, her ne kadar dua etmeyi son çare olarak gördüğünü söylese de Melik-i Mennân olan Allah’ın “tertīb-i aḥvāl-i mazlümān ve tesbīb-i âmāl-i maḥrūmān belki sercümle-i ‘inān-i taşarrufāt-i ‘ālemiyān ve zimām-i murādāt-i ādemiyānı anlaruñ zimmet-i himmetlerine ve ḳabza-i ḳudretlerine menūṭ u merhūn ve keff-i iyālet ü kenef-i vilāyetlerine muḳarrer ü maḳrūn”¹²¹ eylediğini belirttiği “pādişāh-i ‘ālem-penāh cenābından istimdād ü istirşād”¹²² etmeyi, umduğuna ermesi için yapılması gerekenler arasında görmüş ve bunu ihmal etmemiştir. Yine de istediği neticeyi elde edememiş olmalıdır ki¹²³ teselli sadedinde sözü seyyidliğine getirip başına gelen olumsuz hâllerin,

¹¹⁷ Metin, 4a.

¹¹⁸ Metin, 4b.

¹¹⁹ Metin, 5a.

¹²⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, **Yahya Kemal**, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2001, s. 52.

¹²¹ Metin, 5a.

¹²² Metin, 5b.

¹²³ Âşık Çelebi her ne kadar tezkiresinde “pādişāh-ı âlem-penāhun her zemānda cevâ’iz-i seniyyelerin” gördüğünü (**Meşâ’irü’ş-Şu’arâ**, c. 3, s. 1249) söylese de *Ravzatü’ş-Şühedâ* tercümesinin ilk hâlinde yer alan padişahı uzun uzadıya övdüğü kısım (Ayasofya Nüshası, 16b-32b) ile padişaha arz-ı niyaz ettiği kısmın (Aynı nüsha, 34a-37a) metin tekrar düzenlenirken çıkartılmış olması bu kanaatimizi destekler.

türlü türlü sıkıntılara uğramanın, Peygamber soyundan gelenlerin şânından olması hasebiyle gayet doğal olduğunu vurgular;

N’ola yoğ-ısa andan feth-i bābum

Hele var ol cenāba intisābum¹²⁴

diyerek de durumu kabullendiğini gösterir. Şu halde yine Ehl-i Beyt’in şîârından olan kazāya rızâdan başka yapacak bir şey yoktur.

Âşık Çelebi’nin her fırsatta sözü seyyidliğine getirmesi, psikolojisini anlayabilmek için üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Bununla muhtemelen daha sonraları “Benüm hakkum nakîbü’l-eşrâflıkdur.”¹²⁵ diye açıkça söylediği şeyi îmâ etmek kastındaydı. Çünkü o makam dedelerinin kurumsallaştırdığı bir makam idi ve doğal olarak verâseten üzerinde bir hak iddia edebiliyordu. Kendini layık gördüğü bu makama bir türlü ulaşamaması ve yaşamış olduğu sıkıntıların sebebiyet verdiği hâlet-i rûhiyeyi kestirmek güç değildir: Kadrinin bir türlü bilinmemesine dair değişmeyen kanaati. Öte yandan arzusuna nail olması için yapması gerekeni de herhalde çok iyi biliyordu: Bir hâmi bulmak. Bunun da yolları belli idi¹²⁶ ve o da eser yazıp/ tercüme edip hâmilik yapacak birine sunmak suretiyle¹²⁷ bu yola tevessül etmiş oluyordu. Böyle bir psikoloji Âşık Çelebi’nin tercüme neticesinde ortaya koyduğu metnin niçin şâirâne nesir ile oluşturulduğunu da anlaşılır kılmaktadır. Çünkü marifet-iltifat denkleminin belirleyicisi marifet olduğu için, yani iltifat marifete tâbi olduğundan, neredeyse her satırda hünerini ispat etmeliydi ki umduğuna erebilsin. Netice itibarıyla Âşık Çelebi’nin tercüme esnasında kendini ispat etmesi gerektiği şeklinde bir kaygı ile işe giriştiği ve doğal olarak sanat yönü ağır basan bir metin vücuda getirdiğini söyleyebiliriz.

¹²⁴ Metin, 5b.

¹²⁵ Âşık Çelebi, **Meşâ’irü’ş-Şu’arâ**, c. 1, s. 272.

¹²⁶ Osmanlı döneminde hâmilik kurumunun nasıl işlediği hakkında bkz. Halil İnalçık, **Şâir ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme**, Ankara: Doğu Batı Yay., 2003; Tübâ İşinsu Durmuş, **Tutsan Elini Ben Fakîrin Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği**, İstanbul: Doğan Kitap, 2009; Cornell H. Fleischer, **Tarihçi Mustafa Âlî Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati**, 4. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2013, s. 217-221; Tülün Değirmenci, **İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012, s. 40-73; Kaya Şahin, **Kanuni Devrinde İmparatorluk ve İktidar Celalzade Mustafa ve 16. Yüzyıl Osmanlı Dünyası**, Çev.: Ahmet Tunç Şen, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2014, s. 29-36.

¹²⁷ Tercümenin ilk şeklinde olup da (Ayasofya Nüshası, 34a-37a) son şeklinde yer vermediği Rüstem Paşa (ö. 968/1561) ile ilgili nispeten uzun övgü kısmından anlaşıldığı üzere, Âşık Çelebi ilk başta hâmi olarak muhtemelen Rüstem Paşa’yı düşünmüştü. Tezkiresinde “Rüstem-i sitem-güdâz merhûmun envâ’-ı in’âm-ı atıyyelerini” gördüğünden söz etmesine rağmen (**Meşâ’irü’ş-Şu’arâ**, c. 3, s. 1249) tercümenin son hâlindeki “şefâ’at-hâhun hazret-i paşa-yi se’âdet-intimâ” şeklindeki muğlak ifadeye bakılırsa, galiba bu sefer Rüstem Paşa’dan başka bir paşaya eserini sunma niyetine girmiştir.

1.3. KAYNAK METNİ SEÇME SEBEPLERİ

Âşık Çelebi çocukluğundan beri âdet edindiği üzere muharrem ayında, özellikle de aşura gününde ve ayrıca başına kötü bir iş geldiği zamanlarda Kerbela olayını düşünüp kederlendiğini ve gözyaşlarına hâkim olamadığını söyler.¹²⁸ Böylece asıl meseleye Kerbela olayıyla ilgili yazılanlara sözü getirir. Geçmiş zamanlarda konu ile ilgili kitaplar yazılmış olsa da bazılarında insaf dışı, sahih itikâda uymayan, adalet ve istikametten uzak, taassup eseri yaklaşımlara gidilmiş; övgü ve yergide aşırıya kaçılmış ve hatta yalan ifadeler yer verildiği olmuştur. Dolayısıyla iyi ile kötü birbirine karışmış ve bunların ayırt edilmesi oldukça zorlaşmıştır. Fakat ilim ve irfan sahibi olmasının yanında şiir ve inşada önemli meziyetleri bulunan Kâşifi'nin *Ravzatü 'ş-Şühedâ'*sı bahsi geçen olumsuzluklarla malul değildir. Kendisi her ne kadar Sebzevârlı olsa da, onların belirgin özellikleri olan “rafz”dan uzaktır. Yazmış olduğu kitap da hem şiirleri ve nesri, hem de anlatımdaki ustalık¹²⁹ itibarıyla her türlü övgüyü hak eden bir sanat eseridir.

Dil-güşâdur laîf inşâsı
Cân-fezâdur güzel hikâyâsı
Kışşası hep rümûz-i pinhânî
Sözleri vâridât-i rûhânî
Gerçi ki mâziden hikâyetdür
Ser be-ser ehl-i hâle ‘ıbretdür¹³⁰

şeklindeki ifadeleri esere karşı bakış açısını çok açık bir biçimde göstermektedir.

Kâşifi'nin eserinden övgüyle bahseden Âşık Çelebi, dediğine göre eseri yanından hiçbir zaman ayırmamaktadır: “...her mekânda celîsüm ve her zemânda enîsüm idi.”¹³¹ Baştan beri gönlüne düşen sevda ise, “ol definenüñ tılısm-i ‘Acemîsi âlât-i ıstılâhât-i Türkiyye ile fetâh olup”¹³² tercüme edilerek erbâb-ı irfanın zevkine sunulması ve değerine layık bir biçimde hüsn-i kabul görmesidir. Ancak bu konuda kendini yetersiz bulmaktadır.

¹²⁸ Bkz. Metin, 5b-6a.

¹²⁹ Âşık Çelebi'nin gözünde Kâşifi'nin yeri oldukça yüksektir. Tezkiresinde Abdülazîz Çelebi'den bahsederken “Ve zebân-ı Fârsî'de Monlâ Hüseyin-i Sebzevârî'ye berg-i tere dimezlerdi.” (*Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, c. 2, s. 1041.) şeklinde ve Firâkî ile ilgili kısımda da “Kürsîde Hüseyin-i Vâ'iz'dür.” (*Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, c. 3, s. 1154.) diyerek bahsi geçen kişiler dolayımında Kâşifi'nin önemini vurgulamıştır.

¹³⁰ Metin, 6a-8b.

¹³¹ Metin, 8a.

¹³² Metin, 8a.

Ayrıca başka türlü engeller de bu arzusunu gerçekleştirmesine fırsat vermemiştir. Nihayetinde iyi niyetli kimselerle görüşmeler yaptıktan sonra, yine kendisi gibi bir seyyid olan Emîr Hasan Efendi¹³³ ile de istişarede bulunmuştur. Ona kitabı tercümeğe girişmeyi, belki haddini bilmemeyi kastederek, bir nevi edepsizlik olarak gördüğünü söylemek suretiyle çekincesini dile getirir. Emir Hasan Efendi bu çekincesinin yersiz olduğunu, gücü nispetinde elinden geleni yapması gerektiğini belirtir. Neticede Âşık Çelebi, bunu bir emir telakki eder ve her ne kadar nâmı şiir sahasında yürüse de, böyle bir işte de başarılı olacağını düşünerek işe koyulur.¹³⁴

Ravzatü’ş-Şühedâ’yı tercüme etmeye karar veren Âşık Çelebi bu sefer de ortaya çıkacak eserin değerinin bilinip bilinmeyeceği yönünde bir endişe içine girmiştir. Her ne olursa olsun büyük bir ihtimalle ortaya koyacağı önemli eseriyle, ki şiirden sonra nesir sahasında da nam salmak niyetindedir, padişahın dikkatini çekeceğine kanaat getirmiştir. Kendi kendine der ki: “Mâdem ki ‘penâhın âsitân-ı sultân...ve şefâ’at-hâhın hazret-i paşa’dır, öteki şairler içeriği yalan dolan olan şiirler, ibret vermeyen hikayeler vs. ile muratlarına ermişken, sen peygamberleri ve evliyaları övmekte ve âl-i abâ ile şühedâ-i sü’adânın haberlerini yazmışken niye ümitsiz olasın?” Hâsıl-ı kelam harcayacağı emeğin karşılığını göreceğine yönelik kendini ikna eden Âşık Çelebi için yapılması gereken, kendisini, metnin son şeklinde kimliğine dair herhangi bir ipucu vermediği “hazret-i paşa” aracılığı ile padişahın, yani Kânûnî Sultan Süleyman’ın ihsanlarına nail edecek bir eser ortaya koymaktır.¹³⁵

Âşık Çelebi’nin kaynak metni seçme sebeplerine dair söyledikleri bunlardır. Seyyidliğine yönelik aşırı vurgusu dikkate alındığında, onun tercümesine giriştiği kitabı bir nevi aile tarihi gibi görmüş olabileceği de ihtimalden uzak değildir. Çünkü kitabı yanından hiç ayırmamaktadır. Diğer taraftan başka yerlerde de fırsat düştükçe belirttiğimiz gibi Âşık Çelebi, bu eseri tercüme ederek başına gelen sıkıntıları aklileştirme amacı gütmüş de olabilir. Yani bu kitabı başından geçen olumsuz hadiselerle belli bir mantık silsilesi içinde açıklama getirme ve başkalarını da buna inandırma gibi bir işlev yükleyebileceği dayanak noktası olarak görmüş olabilir. Çünkü *Ravzatü’ş-Şühedâ*’da, Allah katında en değerli insanların en çok bela ve musîbete uğrayan kimseler olduğu kabûlünden yola çıkılarak, Hz.

¹³³ Bu kişi Âşık Çelebi’nin hayat hikâyesi kısmında da değinilen Emir Hasan Çelebi’dir. Onunla ilgili kendi ifadeleri için bkz. *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*, c. 2, s. 1032.

¹³⁴ Metin, 8a-9b.

¹³⁵ Metin, 9b- 11b.

Âdem'den Hz. Hüseyin'e kadar pek çok kişinin türlü belalarla imtihan edildiği anlatılır. Âşık Çelebi'nin de hayat hikâyesinde bahsedildiği gibi, başına gelen kötü hâllere seyyidliği sebebi ile düştüğünü belirttiği olmuştur. Dolayısıyla kaynak metnin seçimine dair ileri sürmüş olduğumuz bu ihtimalin onun söylediklerine ilave olarak hatırdâ tutulmasında yarar vardır. Aksi takdirde Âşık Çelebi'nin tercüme esnasında sözü kendine getirip hâlen Ehl-i Beyt'e mensup olanlara zulmedildiğini söylemesi¹³⁶ bir anlam ifade etmeyecektir.

2. RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ TERCÜMESİ

2.1. ŞEKLÎ ÖZELLİKLER

Âşık Çelebi *Ravzatü'ş-Şühedâ*'yı tercüme ederken şekil yönünden kaynak metne bağlı kalmıştır. Kendisi bu duruma şöyle işaret eder: "...kitâb-i mezkûruñ üslûb-i sâbıkı ki tertîb-i fâyiğ ve terkîb-i râyiğ üzre mebnîdür, tağyîr olunmayup ancak bir muğaddime ziyâdesi ihtiyâr olundu."¹³⁷ Tercümede kaynak metinde olduğu gibi Mukaddime¹³⁸ ve on bâb karşımıza çıkar. Ancak kaynak metnin sonunda bulunan Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlerin kısa hayat hikâyelerine yer verilen Hâtîme bölümü¹³⁹ tercüme edilmemiştir. Öte yandan Âşık Çelebi tercümeyle başlamadan önce uzun sayılabilecek bir girizgâh yapmıştır. Kaynak metinde mukaddimeye yer alan kitabın içeriğine dâir bilgileri, Âşık Çelebi buraya almış, bunun öncesinde de hem içinde bulunduğu ruh hâli hem de kitap ve yazarı ile ilgili düşüncelerini serdetmiştir. Tabii ki kitabı tercüme etme hikâyesi ile padişaha övgü de bu girizgâhta yer alır.¹⁴⁰ Bunun dışında şekli özellikler bakımından tercüme, kaynak metinle uyumaktadır.

Şekli özellikler açısından tercümeyle baktığımızda şöyle bir manzara karşımıza çıkar: Mukaddime 16b-19b; peygamberlerin başına gelen belaların anlatıldığı birinci bâb 19b-47b; Hz. Peygamber'e Kureys'ten dokunan sıkıntılarının anlatıldığı ikinci bâb 47b-57b; Hz. Peygamber'in vefatının yer aldığı üçüncü bölüm 57b- 64a; Doğumundan vefatına kadar Hz. Fâtîma'nın ahvâline dair dördüncü bâb 64a-74b; Hz. Ali'nin durumunun

¹³⁶ Bkz. Metin, 25a-25b, 33b.

¹³⁷ Metin, 12a.

¹³⁸ Âşık Çelebi'nin eklediğini belirttiği Mukaddime bölümü, Metin 13b'nin sonlarında Besmele ile başlayan kısım olmalıdır. Kaynak metindeki Mukaddime ise, tercümede (16b) "Şurû-ı Terceme-i Kitâb-ı Ravzatü'ş-Şühedâ" şeklinde başlık konulan kısımdır.

¹³⁹ Kâşîfî, *age*, s. 531-559.

¹⁴⁰ Metin, 2b-16b.

anlatıldığı beşinci bâb 74b-90b; Hz. Hasan’la ilgili olan altıncı bâb 90b-98a; Hz. Hüseyin’in bazı hâllerinin anlatıldığı yedinci bâb 98a-107a; Hz. Hüseyin’in Kûfe’ye göndermiş olduğu amca oğlu Müslim b. Akîl ile ilgili olan sekizinci bâb 107a-123b; Hz. Hüseyin’in Kerbela’ya gelişi ve şehid edilmesini anlatan dokuzuncu bölüm 123b-186a, ve Kerbela hadisesinden sonra meydana gelen olayların anlatıldığı onuncu bâb da 186a-204a arasında yer almaktadır.

Burada bir yerde dikkatimizi çeken şekilsel olarak kaynak metinle uyuşmayan kısım üzerinde durmalıyız. Bu kısım birinci bâbda karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, kaynak metinde birinci bâbda Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrâhim ile Hz. İsmâil, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf, Hz. Eyyûb ve Hz. Zekeriyya ile Hz. Yahyâ gibi peygamberlerin muhatap oldukları çetin imtihanlar, her biri Kerbela olayı ile irtibatlandırılmak suretiyle kısaca anlatılır. Basit bir örnek vermek gerekirse, mesela Hz. Âdem’in kâtil oğlu Kâbil’in cehennemde çektiği şiddetli azap anlatıldığı esnada okuyucu Hz. Peygamber’in Hz. Âdem’den daha üstün olması hasebiyle onun torunu Hz. Hüseyin’i öldürene nasıl bir ceza verileceği hakkında düşünmeye davet edilir.¹⁴¹

Âşık Çelebi az önce isimlerini saydığımız peygamberlerle ilgili kısımları tercüme ederken onlarla aynı derecede Hz. Mûsâ’ya da yer verir.¹⁴² Onunla ilgili Kur’an-ı Kerim’de geçen bilgileri burada sıralar. Kaynak metinde Hz. Mûsâ’ya diğer peygamberler gibi müstakil sayılabilecek bir yer ayrılmamış, sadece Firavun’dan ve kendi halkından çektiği sıkıntılar birer cümle ile belirtilmiş ve doğal olarak da Hz. Hüseyin’in buna benzer durumuna (Şam yönetiminin ettiği cefâlar, Kûfelilerin vefasızlığı vs.) dikkat çekilmiştir.¹⁴³ Âşık Çelebi ise Hz. Musa’yı anlatırken, tıpkı diğer peygamberler gibi geniş olarak ele almıştır. Ancak kaynak metinde Hz. Musa’ya yer verilme amacını dikkatten kaçırdığı için, sadece Kur’an-ı Kerim’de yer verilen hayat hikâyesinin belli başlı yönleri sıralanmıştır. Bu esnada Hz. Hüseyin veya Kerbela olayı ile de irtibat kurulmadığı için, bu kısım birinci bâbdaki asıl gayeyi (peygamberlerin hayat hikâyesi ile Hz. Hüseyin’in özellikle Kerbela’da yaşadıkları arasındaki benzerlikleri gösterme) göz önünde bulundurduğumuzda ilgisiz kalmıştır. Çünkü Kâşifi’nin amacı, *kısâs-ı enbiyâ* türünde bir eser yazmak olmadığı için,

¹⁴¹ Bkz. Metin, 24b-25a.

¹⁴² Metin, 42a-42b.

¹⁴³ Kâşifi, *age*, s. 94-95.

adı geçen peygamberleri zikretmesi de onlar hakkında bilgi vermek için değildir. Ne var ki bu husus, Âşık Çelebi'nin dikkatinden kaçmış görünmektedir.

Kaynak metinde nesir arasına bol miktarda serpiştirilen şiirlere tercüme metninde de rastlarız.¹⁴⁴ Bunlar çoğunlukla kaynak metindekilerle benzer yerlerde karşımıza çıkmakla beraber, nadir de olsa kaynak metinde olan yerde şiirin olmaması veya olmayan yerde şiire yer verilmesi gibi durumlarla da karşılaşılır. Mesela Hz. Âdem ile ilgili kısımda, aşkın niteliği anlatılırken Âşık Çelebi sözü kendine getirip tamamen kendinden bahseden yirmi beyitlik bir şiire yer verir.¹⁴⁵ Dolayısıyla içerik bakımından kaynak metnin dışına çıktığı gibi, şekil açısından da kaynak metinden farklılaşır. Yine de bu durum kaynak metne göre tercümeyle şekilsel açıdan farklı göstermez. Netice olarak tercümenin kaynak metinle şekli bakımından uyduğunu, daha doğrusu mütercimnin tercüme esnasında buna dikkat ettiğini söyleyebiliriz.

2.2. ÜSLUP

Âşık Çelebi, daha önce de belirtildiği gibi, sanat yönü ile göze çarpan bir metin oluşturmuştur. Tezkiresinde Alî Çelebi'nin bir eser tercümesi ile ilgili şu ifadeleri, aynı zamanda *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesindeki kendi tavrını da anlamamızı kolaylaştırır: “Monlâ Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifi'nün *Envâr-ı Süheylî* ki gayra nisbet mihmân-ı azîz ve ana göre tufeylîdür, Alî Çelebî-i merhûm anı terceme idüp...*Hümâyûn-nâme* diyü ad virmişdür. Hakkâ budur ki mülk-i inşâda pâdşâlık idüp temâm adl ü dâd virmişdür....Nazmı çeşbân, nesri selîs ü revân, inşâsı pâk ü latîf, edâsı zarîf ü nazîf...Efâzıl-ı ulemâ ve erbâb-ı şî'r ü inşâ ittifâk üzre buyurmuşlardur ki Rûm'da şimdiye dek bunun gibi inşâ olmamışdur...”¹⁴⁶ Bu cümleler arasında inşâ kelimesinin kullanılması oldukça manidardır. Demek ki mesele sadece eseri tercüme etmek değildir. Haddizatında Âşık Çelebi'nin tercümenin niteliği ile herhangi bir şey söylememesi de oldukça önemlidir. Anlaşıldığı kadarıyla ortaya çıkan tercüme metni başlı başına bir eser, hem de inşâ özellikleri bakımından değerlendirilecek bir eser olarak ele alınabilmektedir. Bu özelliği itibarıyla başarılı bir örnek sunmak, devrin önde gelen hüner erbabının dikkatini

¹⁴⁴ Tercümede bazı şiirlerin başına muhtemelen müstensih tarafında konulan başlıklar, şiirin nazım şeklini belirtmemektedir. Mesela, rübâî kalıbı ile yazılmamış bir şiire, Rübâî başlığı verilmiştir. Bkz. Metin, 29a, 35a, 44a vd.

¹⁴⁵ Metin, 22b.

¹⁴⁶ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. 2, s. 1109.

çekebiliyordu. İşte Âşık Çelebi de *Ravzatü'ş-Şühedâ* tercümesi ile böyle bir metin ortaya koymayı amaçlamıştır.

Tercüme neticesinde ortaya çıkacak metnin inşâ özellikleri açısından başarılı sayılabilmesi hususunda nelerin etkili olduğu noktasında da yine Âşık Çelebi'nin Sâlih Çelebi tarafından yapılan *Câmi'ul-Hikâyât* tercümesi hakkındaki kanaatleri bazı ipuçları verir: “Anda hod bir vech ile arz-ı kemâl belki ızhâr-ı sihr-i halâl itmişdür ki nazîri muhâldür. Aslâ müsvedde itmedin ser-i kaleminden ancılayın kitâb-ı azîmi yine mukaffâ vü müseccâ, murassa' u musanna' terceme idüp metîn mebânî ve rengîn me'ânî üzre bir cildin kendü hattıyla yazup bir cildin âhara yazdurdı. Bir sehl-i mümteni'dür.”¹⁴⁷ Görüldüğü gibi metinde secinin belirleyiciliği ve sanat icrasının önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İleride Âşık Çelebi'nin *Ravzatü'ş-Şühedâ* tercümesindeki metodu ile ilgili üzerinde durulacağı gibi, bu tür nesirde belirleyici olan yine şiiirdir. Tıpkı şiiirde olduğu gibi burada hem seci gibi şekil özelliğini sağlama açısından kelime seçimine dikkat edilecek, hem de çağrışım alanı mümkün merteye engin kelimeler seçilecektir. Diğer taraftan da metnin akışı sekteye uğratılmamalı sehl-i mümteni denilebilecek bir akıcılık da sağlanmalıdır. Ve tabii ki metnin anlaşılabilir olması da vazgeçilmez bir husustur. Tıpkı Sâlih Çelebi'nin *Fîrûz Şâh Hikâyesi* tercümesi üzerine Âşık Çelebi'nin dediği gibi: “...hem vâzıhdur hem fasîhdur; Türkîdür ammâ Acem dilberleri gibi pür-kirişme ve Arab işvegerleri gibi melîhdur.”¹⁴⁸

Buraya kadar özellikle mütercimim kendi fikirleri dolayımında dikkat çektiğimiz hususlar için tercüme metninde bolca örnek vardır. Mesela kaynak metindeki

"عقیل را از پسران با من بگذارید."¹⁴⁹

cümlesinin tercümesine baktığımızda mütercimim nasıl bir üslup tercih ettiği anlaşılır. Söz konusu cümle şöyle tercüme edilmiştir: “‘Aqıl’ün ‘ıqâl-i ülfeti-yile ‘aqlum muqayyeddür.”¹⁵⁰ Burada diğer kelimeleri belirleyen kelime “Akıl”dir. Kaynak metindeki cümlelerin “Çocuklar içinden Akıl’i benimle bırakınız.”, şeklindeki anlam, yani “Beni ondan ayırmayınız” vurgusu, mütercim tarafından oldukça başarılı bir biçimde yansıtılmıştır. Bu çevirideki eşdeğerlilik bakımından oldukça önemlidir. Ancak bizim

¹⁴⁷ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şuarâ*, c. 3, s. 1271-1272.

¹⁴⁸ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şuarâ*, c. 3, s. 1270.

¹⁴⁹ Kâşifi, *age*, s. 210.

¹⁵⁰ Metin, 76b.

üzerinde durmak istediğimiz husus, mütercimim cümledeki kelimeleri seçerken taşıdığı üslup kaygısıdır. Öncelikle kelimelerin seçiminde iştikak sanatından faydalandığı görülür. “Akıl”, “ıkâl” ve “akl” aynı kökten türemiş kelimelerdir. Öte yandan bu kelimelerdeki “I” sesinden dolayı da cümlede “ülfet” kelimesi kullanılmakla aliterasyon yapılmıştır. Cümlede yüklem olarak da “mukayyeddür (=bağlanmışır)” kelimesinin tercihinde de, yine ıkâl (=pranga) kelimesi belirleyici olmuştur. Kelime kullanımlarındaki bu bilinçli tercihlerin yanında, akli ayakları prangalı birine benzetmekle de şiirde bolca kullanılan teşhis sanatı icra edilmiştir.

İncelemiş olduğumuz bu cümlemin hemen öncesinde Âşık Çelebi, kuraklığı anlattığı oldukça renkli bir pasaja yer vermiştir. Bu pasaj, kaynak metinden tercüme edilmeyip tamamen mütercimim ürünüdür. Bu örnek onun üslubundaki seci, benzetmeler, tenasüp, geniş çağrışım alanı sağlama, hüsn-i ta’lil gibi birçok sanatın nasıl bir arada gösterildiğini açıkça ortaya koymaktadır:

“Yüsüf kızlığı aña göre düğüne varmalı ve bu қаһтуñ ҳәline göre ol vāқи‘a’i ҳayra yormalı idi. Bürc-i sünbüleden ğayrı yirde tere yoğ-ıdı; ol daһı ancak һamel ü cedye loқma olur-ıdı, ve rāh-i keh-keşāndan özge cāyda berg-i kāh nā-būd idi; ol daһı hemān nesr-i t̄ayire tu‘me olur-ıdı. Faqr ü fāқа һalkda bir mertebe çoğ-ıdı, һabbeye ihtiyācdan һalkda fāқа taқacaқ dāne yoğ-ıdı. Perendeler қayd-i şayddan āzāde olup hevā-yi istıgnāda fāriğ-bāl idiler; қuraқlık çoқluğundan şular şoğulup teşnelikden mähiler lücce-i deryāda bī-mecāl idiler.”¹⁵¹

İleride tercüme metodu ile ilgili bölümde “genişletme” başlığı altında incelenen örneklerin bazılarıyla aynı durumda olan şu tercümede de, bilgi birikimini göstermeyi amaçlayan Âşık Çelebi’nin, Arapça Dili gramer terimlerini özellikle kullanarak çağrışım alanı geniş bir anlatım tarzı tercih ettiği görülür:

"حق سبحانه بر ایوب ببخشید و آنچه از وی گرفته بود به اضعاف آن به وی ارزانی داشت."¹⁵²

“Fi’l-һāl hem-dem-i қабуl-i İlāhī ve hem-nefes-i һübüb-i nesīm-i riyāһ-ı luṭf-i nā-mütenāhī oldı. Cismine günden güne kuvvet ve cānına rāһat һāşıl olup yine mizācı şaһiһ ve lisānı faşih ve cemāli şabiһ oldı. Egerçi mu‘tel iken ‘illet-i қillet ile mevāşī vü sāyir

¹⁵¹ Metin, 76a-76b.

¹⁵² Kâşifi, *age*, s. 98.

emvâli nâkış olup albi efkâr ü eşgâlden ecvef oldu, emmâ yine vücûdı ber-miâl-i evvel aîh olduda hâli elâf-i İlâhîye marûn olup emvâl u emlâki muzâ‘ af oldu.”¹⁵³

Bu pasajda Âık Çelebi’nin kullanacağı kelime dağarcığını belirleyen kanaatimizce kaynak metindeki “az’âf” kelimesi olmutur. Buradan muzâ’af kelimesine ulamı ve bu kelimenin de yer aldığı Arap Dili gramercileri tarafından aksâm-i seb’a olarak nitelenen fiil tûrleriyle ilgili terimlerle meramını anlatma yoluna gitmitir. İte bu yûzden pasajda karımıza ıkan “muzâ’af”, “saîh”, “mu’tel”, “nâkıs”, “ecvef” ve “misâl” kelimeleri belli bir mantık erevesinde, belli bir uyum gôzetilerek, aynı zamanda da kaynak metinde verilmek istenen mesajın doğru bir biimde iletilmesini sağlayacak biimde seilmi ve kullanılmıtır.

Aağıdaki pasajlar da Âık Çelebi’nin sabah olmasıyla ilgili eklemi olduğu sanatlı bir üslup ile yazılmı kısımlardandır:

“Çûn ayme-i ub cûll-i siyâh-i eb-i târdan ıup arâ-yi ‘âleme urıldı ve her tarefe tınâb-i ü‘â‘ urıldı, dest-i ader cerîde-i siyâh-i leyl-i muzlimi dûrdi, ‘âlem rûen olup göz gördi. Ehl-i beyt nazâr idüp gördiler ki bir vâdî-i bî-hâdî ki terâne-i ‘ayn-i cârîsinden adâ-yi ‘anâ gelûr ve her giyâhından dimâğ-ı câna bûy-i fenâ gelûr; eşcârından azân-i uzn ‘ıyân ve enhârında güzêrân-i devrân nûmâyân; tıyûrınıñ elânı îven-i mâtem, nesîminüñ hûbûbı terâne-i amma hem-dem; anı pûr-mian, meğâki hevl-nâk; niîbi mehîb ve firâzı cân-güdâz.”¹⁵⁴

“Seargeh yek-süvâre-i mızmâr-i sipihr ebla-ı ub-ıla ‘azm-i meydân ide ve itdüği zulm-i nâ-a-ıla dâmen-i ‘ufı efadan ıpızıl an ide, arb ü ıtâl muarrer ola ve ‘arûs-i azâ’-i İlâhî minâa-i kûmûn-i tadîrden ma‘raz-ı zûhûr ü bûrûzda cilve-ger ola.”¹⁵⁵

“Encûm gûe-i mâtem-kede-i felekde inzivâya varup pelâs-i sügvârî bûrindi, âsmân ânedân-i mâtem ü eyvân-i îvene döndi, âyîne-i zerrîne-i orîd dûd-i âh-i zemâne ile tölündi. Keyvân, ki girivân-i al‘a-i sipihrdür, ulle-i âdîyi dîvâr itdi, Müterî nad-i direm-i encûmi metâ‘-ı amma değiüp terk-i bâzâr itdi. Merrî tığın elinden aldı. Mihr usûfdan siyeh-pû olup ü‘â‘ dan gîsûların özdü. Zûhre erđanûn-i amma neva düzenin

¹⁵³ Metin, 44a.

¹⁵⁴ Metin, 130b.

¹⁵⁵ Metin, 135a

virüp mâtem pîş-revin çaldı. ‘Uṫārid ṣādī defterin dürdi, ḡamm ü ḡuşşadan mürekkeb deryā-yi melāle ṫalayazdı; ḡamer ṣaḡrā-yi felekde gider-iken tih-i ḡayretde yol azdı.’¹⁵⁶

Görüldüğü üzere mütercim sabah olmasını tıpkı bir şiirde olduğu gibi benzetme unsurlarıyla telmihlerden yoğun bir biçimde faydalanmak suretiyle sanatlı bir biçimde anlatmıştır. Buna benzer başka örneklerde de dikkatimizi çeken husus, mütercimin fırsat düşürdükçe hünerini ve bilgi birikimini göstermek istemesidir. Üslubu belirleyen bu istek, doğal olarak belli bir edebi-kültürel bilgi birikimine sahip okuyucu kitlesinin okuyup anlayabileceği bir metnin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bir başka ifade ile mütercim, böyle bir okuyucu kitlesini göz önünde bulundurarak üslubunu belirlemiştir.

Tercüme metni ihtiyaç duyulan birikimden yoksun kitleye de hitap etmiyor değildir. Atasözü ve deyim kullanmaya meraklı olduğu bilinen Âşık Çelebi'nin¹⁵⁷ *Ravzatü'ş-Şühedâ* tercümesinde de zaman zaman bu hassasiyetle hareket ettiği olmuştur. Şu ifadelerde karşımıza bol miktarda atasözü ve deyim çıkmaktadır: “Ne günlere kaldum ki”¹⁵⁸, “kudret fırsat ve fırsat ganîmetdür”¹⁵⁹, “kimün ayaḡına düşdi-yise... senün kanun içmeḡe aṣ yirerüz”¹⁶⁰, “bulutdan nem kaparlar-ıdı”¹⁶¹, “gonce-i merhamet diṣ sırtmadı”¹⁶², “kebâb gibi döne döne yandı (=şikayet etti)”¹⁶³, “fursatı ganîmet bilüp”¹⁶⁴, “Gözlerüm segrir”¹⁶⁵, “göñlin egleyimedi”¹⁶⁶, “cânına cân katdı”¹⁶⁷, “dört göz ile bakdılar”¹⁶⁸, “kapuyu dîvâr ederler-ıdı”¹⁶⁹, “aḡzına bal çaldılar”¹⁷⁰, “aḡzından sakızın çekdi”¹⁷¹, “etmeḡin yaḡa bandı sandı”¹⁷², “ḡûyâ yir yarıldı yire girdi”¹⁷³, “kulaklarına kazuk tokur-ıdı”¹⁷⁴, “cânlarına su sepildi... gözin kan bürüdi”¹⁷⁵, “Baş gitse

¹⁵⁶ Metin, 139a-139b.

¹⁵⁷ Konuyla ilgili bkz. Filiz Kılıç, “Âşık Çelebi Divanında Atasözü ve Deyimler”, **Bilig**, S. 1, Bahar 1996, s. 24-30.

¹⁵⁸ Metin, 23b.

¹⁵⁹ Metin, 25b.

¹⁶⁰ Metin, 32b.

¹⁶¹ Metin, 33a.

¹⁶² Metin, 34a.

¹⁶³ Metin, 34b.

¹⁶⁴ Metin, 35a.

¹⁶⁵ Metin, 36a.

¹⁶⁶ Metin, 36b.

¹⁶⁷ Metin, 37b.

¹⁶⁸ Metin, 39a.

¹⁶⁹ Metin, 49a.

¹⁷⁰ Metin, 53b.

¹⁷¹ Metin, 95b.

¹⁷² Metin, 95b.

¹⁷³ Metin, 98a.

¹⁷⁴ Metin, 104a.

ayak pâyidâr olmaz”¹⁷⁶, “olmaz hevâyâ yeltenür, üzüm hasretinden bâğ dîvârın yasadnur”¹⁷⁷, “geñli bir geñsiz iki giderem”¹⁷⁸, “hâzıra salâ ve gâyibi Allâh oñara”¹⁷⁹, “var-ısa kanına susayan”¹⁸⁰.

Ne var ki bu ve benzeri atasözü ve deyim kullanımı, metnin geneli nazar-ı itibara alındığında, üslup açısından belirleyici değildir. Bu da yine mütercimın bilgi birikimini gösterme amacına matuf olsa gerektir. Sonuç itibariyle, Âşık Çelebi'nin tercüme esnasında benimsemiş olduğu üslup bakımından, okunması ve anlaşılması zor bir metnin ortaya çıktığını, iki tam nüshası bulunmasının da işaret ettiği gibi metnin az sayıda kişinin ilgisini çektiğini söyleyebiliriz.

¹⁷⁵ Metin, 114b.

¹⁷⁶ Metin, 115a.

¹⁷⁷ Metin, 124b.

¹⁷⁸ Metin, 125b.

¹⁷⁹ Metin, 132b.

¹⁸⁰ Metin, 142b.

II. BÖLÜM

TERCEME-İ RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ'DA ÂŞIK ÇELEBİ'NİN TERCÜME METODU

1. TERCÜME METODUNUN BELİRLENMESİ

Âşık Çelebi'nin *Ravzatü'ş-Şühedâ*'yı tercüme ederken nasıl bir yöntem izlediği, ancak tercümenin kaynak metinle mukayese edilmesi sonucunda anlaşılabilir bir husustur¹⁸¹. Çünkü gerek çağındaki diğer mütercimlerin gerekse kendisinin, tercüme metotlarıyla ilgili ayrıntılı bir açıklamaları bulunmamaktadır. Bu sebeple metoda dair tercüme metninde görebildiğimiz tercihlerin sunmuş olduğu imkân ölçüsünde değerlendirmede bulunabileceğiz. Bunun da zorunlu olarak öznellik malul olacağını belirtmeliyiz. Bir başka deyişle bizim metot ile ilgili söylediklerimiz ile başka birisinin söyleyecekleri bazı noktalarda örtüşmeyebilecektir. Böyle bir mahzurun giderilmesinde veya asgarî seviyede tutulmasında, çeviri bilimin verilerini mümkün mertebe dikkate almak faydalı olacağından, öncelikle çeviri bilimin hemen her çeviri faaliyetine ışık tutacak yaklaşımlarına kısaca değinmeliyiz.

Çeviri ile ilgili kanaatini bildiğimiz en eski yazar Çiçero'dur (ö. MÖ. 43). O çeviriyi, sözcüğü sözcüğüne ve anlam çevirisi olmak üzere ikiye ayırarak ikinci tür çeviriyi benimsediğini belirtmiştir. Hieronymus (ö. 420) ise kutsal kitaplar için sözcüğü sözcüğüne çevirinin, bunun dışındaki metinler için de anlam çevirisinin uygun olacağı kanaatindedir.¹⁸² Bu yazarın kutsal kitaplar dışındaki metinlerin anlam çevirisi yoluyla tercüme edilmesi gerektiğini düşünmesi, herhalde mütercimin hareket alanını genişletmek

¹⁸¹ Âşık Çelebi'nin *Mi'râcü'l-Iyâle* tercümesinin birtakım kriterlere göre kaynak metinle mukayesesi ve yöntemine dair değerlendirmeler için bkz. Çelik, **agt**, s. 27-46. *Hadikâtü's-Sü'adâ*'nın bir kısmının kaynak metinle karşılaştırılması için bkz. Abid Nazar Mahdum, **Ravzatü'ş-Şühedâ ile Hadikâtü's-Süedâ Mukayesesinin Işığında Eski Türk Edebiyatında Tercüme Anlayışı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv. SBE, İstanbul, 2001, s. 140-221. Ayrıca kaynak metin ile karşılaştırma yapılan başka örnekler için bkz. İbn Zafer, **Sülvânü'l-Mutâ' fi Üdvânü'l-Etbâ' Devletin Ölümsüzlük İksiri**, Tercüme Eden: Kara Halîlzâde Sa'îd Mehmed Efendi, Haz.: Sadık Yazar, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2014, s. 53-57; Erdem Can Öztürk, **Lami'î Çelebi'nin Şevâhidü'Nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitledirgin)**, İstanbul: Gece Kitaplığı, 2015, s. 118-140; Gottfried Hagen, "Translations and Translators in A Multilingual Society: A Case Study of Persian-Ottoman Tranlations, Late Fifteenth to Early SeventeenthCentury", **Eurasian Studies**, Vol. II/1, 2003, s. 109-130. Sadettin Eğri, "Vîs ü Râmîn Mesnevilerinde Kahramanların Özellikleri ve Âşık Anlayışları", **İlmî Araştırmalar**, S. 12, 2001, s. 104-109.

¹⁸² Akşit Göktürk, **Çeviri: Dillerin Dili**, 11. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2014, s. 18.

istememesinden kaynaklanmıştır. Çünkü kutsal kitapların insan ve toplum hayatını şekillendirici rolleri söz konusu olduğunda, Tanrı ile insan arasına mütercim tasarruflarının girmesi uygun düşmeyecektir. Kutsal kitaplar dışındaki metinlerin böyle bir işlevi olmadığından, mütercimi benzeri bir hassasiyet ile sınırlandırmak gereksiz görülmüş olmalıdır.

Schleiermacher (ö. 1834) ise metinleri temelde iki kısma ayırır: 1- Sanat metinleri ile bilimsel metinler ve 2- Gündelik iş yaşamıyla ilgili metinler. Onun tavsiyesi, metin türüne göre bir çeviri yöntemi belirlenmesi yönündedir. Belirlenecek yöntemde de yazarın okura veya okurun yazara götürülmesi yollarından biri tercih edilmiş olacaktır. Sanat metinleri ile bilimsel metinlerde okurun yazara götürülmesi yolu uygundur. Ayrıca bu tür metinler söz konusu olduğunda, günlük dile dair bilgi yetersiz kalacağı ve çoğul anlam ancak yorumlamayla saptanabileceği için, çevirmen yorum bilgisi (Hermeneutik) yeteneğine sahip olmalıdır.¹⁸³ Schleiermacher, sanat metinlerinin tercümesinde okurun yazara götürülmesi gerektiğini söylerken herhalde çok anlamlı yapıları gereği bu tür metinlerin, ancak mütercimin kaynak kültür ile erek kültür arasında icra edeceği dönüştürme/uygunlaştırma faaliyeti sonrasında etki gücünü koruyabileceğini vurgulamak istemiştir. Aksi takdirde “sanat metni”ni sanat metni yapan özellik ortadan kalkmış olacaktır.

Çağdaş çeviribilim kuramcılarında Gideon Toury, çeviride “yeterlilik” ve “eşdeğerlilik”ten bahseder. Yeterlilik ile çeviride kaynak dile sadakat kastedilir. Bir de kabul edilebilirliği sağlayan, çevirinin erek dil ve edebiyatın ilke ve kurallarına uygun olması meselesi vardır. Böyle bir uygunluk gerçekleştirilebilmişse işte o zaman kaynak metin ile erek metin arasında eşdeğerlilik sağlanmış olacaktır.¹⁸⁴ Çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebilecek eşdeğerlilik ile elde edilmek istenen ise, kaynak metnin kendi okurunda oluşturduğu etkiyi çeviri metnin erek dil okurunda da oluşturmasıdır.¹⁸⁵ Bir başka deyişle çeviriler, erek dille ortaya çıkmış bulunan kültürün birer ürünü olmakta ve böylece tıpkı kaynak metnin ait olduğu kültürdeki konum ve işlevine benzer bir konum ve işleve kavuşmaktadır. Kısaca kaynak metnin kendi kültüründe gösterdiği etkiyi, erek metin

¹⁸³ Bkz. Göktürk, **age**, s. 19-20.

¹⁸⁴ Bkz. Nedret Kuran Burçoğlu, **Çeviriye Bilimsel Yaklaşımlar**, İstanbul: Multilingual Yay., 2010, s. 19.

¹⁸⁵ Eşdeğerlilikle ilgili bkz. Göktürk, **age**, s. 60-85.

de kendi kültüründe gösterebilir.¹⁸⁶ Konumuz açısından meseleye bakacak olursak Fuzûlî'nin *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesi olan *Hadikatü's-Sü'adâ*'sının kaynak metnin ait olduğu kültürde göstermiş olduğuna benzer bir etkiyi erek kültürde de gösterdiğini söyleyebiliriz.

“Skopus” kuramında ise, çevirmenin amacına yönelik yapılan vurgu oldukça önemlidir. Aynı metnin çevirmenlerin amaçlarına göre farklılaşan işlevlere sahip tercümeleri olabileceği ortadadır. Bu sebeple çevirmenin amacını bilmek çeviriyi daha doğru değerlendirebilmemize imkân verecektir. Dolayısıyla kaynak metinle tercüme metni aynı kategoride değerlendirmek mahzurlu bir davranış olacaktır. Çünkü arada belli bir amacı olan mütercim vardır. Çevirmenin niyetinin yanında, çeviri metnin amacı ve işlevi de bu kuramda tercümeyle etkileyen diğer iki faktör olarak sıralanır. Burada da dikkat çekilen husus, temelde çeviri metnin işlevselliğine yöneliktir. Bu durumda eşdeğerlilik kaynak metne göre değil, çevirinin erek dildeki işlevine göre belirlenir. Çünkü kaynak metin, çeviri ile birlikte kendi kültüründen kopmakta ve erek kültürde yeni bir işlev yerine getirmektedir.¹⁸⁷

Yukarıda kısaca değinilen hususlar, elimizdeki tercüme metninin ne olduğuna, mütercimin hangi amaçla bu işe yöneldiğine ve nasıl tercüme ettiğine dair imâl-i fikirde bulunurken oldukça ufuk açıcı olmuştur. Bu yüzden gerek mütercimin metoduyla alakalı söyleyeceklerimizde, gerekse kaynak metinle tercümenin karşılaştırılması safhasında, bahsi geçen teorilerin birtakım izdüşümlerine rastlamak mümkündür. Bizim bu teoriler arasında en çok dikkatimizi çeken *skopus kuramı* olmuştur. Yani mütercimin tercümeyle gerçekleştirirken güttüğü amacı belirlemeyi, tercüme esnasında nasıl hareket ettiğini görmemiz ve bunun sebebini tahmin edebilmemiz bakımından en önemli öncelik olarak belirledik. Bu bakış açısı sonucunda da, ortaya çıkan tercümeyle kaynak metinle hangi kriterler dâhilinde mukayese etmek gerektiği meselesi kendiliğinden çözülmüş oldu.

Âşık Çelebi'nin tercümeyle yaptığı sıralardaki ruh hâline değindiğimiz kısımda dikkat çekildiği gibi, ortaya çıkacak metin oldukça önemli bir işlevselliğe sahiptir: Mütercim elinden gelen hüneri sergilediğine dair kendini ikna ettiği gibi, kendi dışındakilere de (başta hâmi olmak üzere, padişah ve tabii ki başka sanatçılar) sanat

¹⁸⁶ Bkz. Mine YAZICI, *Çeviribilimin Temel Kuram ve Kavramları*, 2. Baskı, İstanbul: Multilingual Yay., 2010, s. 130-131.

¹⁸⁷ Daha geniş açıklamalar için bkz. YAZICI, *age*, 147-155.

icrasında kemale erdiğini ispat etmelidir. Bundan dolayı da hazırlanan metinde, tercüme esasında kaynak metne bağlı kalmak gibi bir endişeden ziyade, mümkün mertebe her fırsatta söz ve anlatım sanatlarından istifade yoluna gidilmiştir.

Öncelikle burada tercüme metni ile ilgili bir hususu belirtmeliyiz. Sondan eksik olan Ayasofya nüshası ile, hazırladığımız metni mukayese etme neticesinde edindiğimiz intibaya göre, Âşık Çelebi eseri yirmi yedi yaşında (953) tercüme etmiş; ancak daha sonra tekrar düzenlemiştir. Mesela, Ayasofya nüshasındaki (78a-78b) “Bu hakîr zemân-ı sîbâdan ikisine mübtelâ olup her seharum yetîmâne ve her şâmum garîbâne geçmiştir.” cümlesi eserin son hâlinde şöyle karşımıza çıkar:

“Muḥarriri’l-ḥurûf-i ğayr-i ma’rûf, zemân-i şîbâdan berü bu ikisi-yile mübtelâ olup evvel yetîm olup ne dest-i pederden ḥoriş ve ne kenâr-i mâderden perveriş buldum ve ile’l-ân,

Beyt:

İttebi’ riyâḥa’l-każâ ve dür ḥayşü dâret

Ve sellim li-Selmâ ve sir eyne sâret

mücibince dest-i każâ, felâḥan-i taqdir ile gâh bir güşeye ve gâh bir güşeye pertâb idüp ne bir yirde iki yıl âsâyiş ve ne bir maḥarda ber-hevâ-yile nümâyiş buldum. Her seḥarum yetîmâne ve her şâmum garîbâne geçüp evtâr ü evtândan bî-naşîbâne ‘umr sürdürdüm ve ḥâl-i ḥayâtî ḥâlâ menzil-i erba’îne irgürdüm.” (55a-55b)

Buradaki “menzil-i erbâin”den anladığımız kadarıyla Âşık Çelebi, kırk yaşında eserini tekrar düzenlemiştir. Ayasofya nüshası eksik olduğu için, eserin tamamen tercüme edilip edilmediği de anlaşılamamaktadır. Öte yandan Eyyûb peygamberle ilgili kısmın sadece kaynak metnin başlangıcındaki¹⁸⁸ bir paragraflık yerin tercümesinden ibaret olması¹⁸⁹, nüshanın tercümenin ibtidai bir durumunu gösterdiğini düşündürmektedir. Tercüme edilen kısmın meseleye giriş sadedinde olup Eyyûb peygambere değinilmeden bitirilmesi, mütercimmin özetleme veya ayıklama yapmış olma ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. Ayasofya nüshasındaki şekliyle tercümenin, kaynak metin ve hazırladığımız metinle karşılaştırılması da bu düşüncemizi desteklemektedir. Mesela

¹⁸⁸ Kâşifî, *age*, s. 96.

¹⁸⁹ Krş. Ayasofya Nüshası, 67a; Metin, 42b-44a. Bu durum tercüme edilen diğer kısımlar için de geçerlidir. Yani ele alınan kişilerle ilgili oldukça az bir kısım tercüme edilmiştir.

kaynak metne oldukça sadık kalınarak tercüme edilen bir pasajda mesele belirgin şekilde açıklık kazanır:

"مبارزان معركة جهاد و یک جہتان پاک طینت پاکیزہ اعتقاد از بسیاری دشمنان اندیشه نا کرده، دست اعتصام در دامن توکل استوار داشتند و پای ثبات در رکاب وقار آورده، عنان اختیار به غبضه مشیت آفریدگار باز گذاشتند"¹⁹⁰

Ayasofya Nüshası (79b):

"Ashâb ki mübârizân-i ma'reke-i cihâd ve yek-cihetân-i pâkîze-i'tikâd idiler, kesret-i düşmenden endîşe itmeyüp dest-i i'tisâm-ıla dâmen-i tevekküle teşebbüs idüp pây-i sebâtı rikâb-i vakârda muhkem idüp inân-i ihtiyârı kabza-i meşîyyet-i Kirdgâr'a teslîm itdiler."

Hazırladığımız metinde ise şöyledir:

"Mübârizân-i ma'reke-i cihâd ü yek-cihetân-i pâk-i' tikâd dest-i i' tişâm ile dâmen-i tevekküle yapışdılar. Pây-i şabrı rikâb-i sebâtda üstüvâr idüp inân-i ihtiyârı kabza-i meşîyyet-i Kirdgâr'a virişdiler."¹⁹¹

Aşağıdaki pasajın tercümesinde de mütercimim ilk başta kaynak metne daha bağımlı hareket ederken sonraki düzenlemesinde daha rahat hareket ettiği görülür:

"آیا در دنیا بعد از من طالبان درر معانی در استخراج جواهر زواهر حقایق از بحار اسرار قرآنی به که رجوع نمایند؟"¹⁹²

Ayasofya Nüshası (90a):

"Dünyâda bihâr-i esrâr-i zâtîden istihrâc-i zevâhir-i hakâyıkda tâlibân-i dürer-i me'ânî kime mürâce'at ideler?"

Hazırladığımız Metin:

"Bilmem ki dünyâda benden sonra anlara kim delil olur ve şâh-râh-i ser-menzil-i hidâyete kim hâdi's-sebîl olur?"¹⁹³

¹⁹⁰ Kâşifî, **age**, s. 136.

¹⁹¹ Metin, 56a.

¹⁹² Kâşifî, **age**, s. 166.

¹⁹³ Metin, 63a.

Buraya kadar ifade edilenler, mütercimim tercüme ettiği metin üzerinde tekrar çalıştığını göstermektedir. Şu örnek ise mütercimim metnini daha da sanatlı bir üslup ile süslemek istediğini ortaya koyar:

Ayasofya Nüshası (92a):

“Bir gün Huseyn nahlistân-i Medîne’de geşt ider-iken râh-i hâneyi fark idimeyüp beyâbâna düşdi. Nâgâh ‘Sâlih’-nâm tâlih Yehûdî Huseyn’i görüp alup evinde pinhân eyledi.”

Hazırladığımız metin (65a):

“Bir gün Hüseyn nahlistân-i Medîne’de geşt ider-iken râh-i hâneyi fark idimeyüp ‘azm-i beyâbân itdi. Şâlih-nâm Yahûdî Hüseyn’i tenhâ bulup evine iledüp pinhân itdi.”¹⁹⁴

Ortaya çıkan bu durumdan mütevellit elimizdeki tercüme metni ile kaynak metnin kelime tercihi, cümle yapısı vs. gibi kriterler esas alınarak mukayese yapılması ve buradan bir metot düşüncesine gidilmesi doğru görülmemiştir. Çünkü böyle hareket etmek, mütercimim metni oluştururken kaynak metni sürekli göz önünde bulundurduğu ön kabulünü gerekli kılmaktadır. Oysa görüldüğü üzere konumuz olan metin bakımından böyle bir şey söz konusu değildir. Bu durumun başka tercüme metinleri için de çok farklı olduğu kanaatinde değiliz. Çünkü bize ulaşan metin, çok açık bir biçimde görüldüğü üzere, birden fazla işlemden geçmiş, yeniden düzenlenmiş bir metindir. Zâten Âşık Çelebi’nin Sâlih Çelebi’nin bir tercümesinden bahsederken onun tercümeyi asla müsvedde etmediğini övülesi bir maharet olarak sunması¹⁹⁵ da bu duruma işaret etmektedir. Hâl böyle iken önümüze gelen metni, mütercimim sürekli kaynak metne müracaat ederek düzenlediğini varsaymak yanıltıcı olabilir. Böyle bir varsayım ancak kaynak metinden doğrulanabildiği ölçüde geçerli olabilir. Bu sebeple konumuz olan metinde mütercimim metodunu tespit etmede, mümkün mertebe kelime seçimi, cümle yapısı özellikleri gibi, tercümenin sonraki düzenlemesinde ilk hâline nazaran farklılık gösterme ihtimali bulunan hususlar birer kriter olarak benimsenmemiştir. Sadece bir noktaya kadar kaynak metinden doğrulama imkânına sahip olduğumuz tercüme örneklerine “Kelime Değiştirme” olarak başlık verilen kısımda yer verilmiştir. Bu gerekli açıklamalardan sonra metotla ilgili bahse geçebiliriz.

¹⁹⁴ Metin, 65a.

¹⁹⁵ Âşık Çelebi, **Meşâ’irü’ş-Şu’arâ**, c. 3, s. 1270.

Âşık Çelebi'nin eserin baş tarafında tercüme ile söylediği yegâne şey “ol definenün tılısm-ı Acemîsi âlât-ı ıstılâhât-ı Türkiyye ile feth”¹⁹⁶ olsun diye işe giriştiğidir. Buradaki ifadeler bir tercüme anlayışı ve metodu belirlemede yetersizdir. Belki buradan yola çıkılarak kaynak metnin zorluğuna karşın, tercümenin anlaşılabilir olmasının amaçlandığı düşünülebilir. Ancak durum böyle değildir. Tercüme neticesinde ortaya çıkan metnin anlaşılması, gerek kelime kadrosu ve sözdizimi, gerekse klasik şiirden âşinâ olduğumuz çok anlamlı ve geniş çağrışımlı dil ve üslup dolayısıyla oldukça zordur. Bu bağlamda Âşık Çelebi'nin kaynak metindeki tılısları açmak yerine, benimsediği dil ve anlatım sebebiyle onu daha da kapalı hâle getirdiği söylenebilir. Bütün bu kapalı anlatıma rağmen tercümeyle kaynak metinle mukayese ettikten sonra ulaştığımız birtakım çıkarımları aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırdık.

2. TERCÜMEDE GÖRÜLEN METODİK UYGULAMALAR

2.1. KELİME DEĞİŞTİRME

Âşık Çelebi'nin “Kemâl-i Zerd” olarak tezkiresinde madde başı yaptığı Saruca Kemâl'in Şemseddin Cüveynî'nin *Târîh-i Mu'cem* adlı eserinin tercümesi olan *Belâgat-nâme* adlı eseri hakkında değerlendirmeleri şöyledir: “Ekser-i elfâz u ibârâtın ve Arabî ebyâtın bi-aynihâ îrâd itmişdür. Nihâyet revâbit u edevâtın tağyîr ve Türkî elfâz ile ta'bîr itmişdür.”¹⁹⁷ Görüldüğü gibi Saruca Kemal kaynak metindeki ibareleri olduğu gibi alarak sadece Türkçe edat ve bağlaçlara yer vermiştir. Anlaşıldığı kadarıyla kaynak metinden kelimeleri olduğu gibi almak mahzurludur. İşte bu bakış açısı Âşık Çelebi'nin seci, kafiye vs. herhangi bir zorunluluk olmadığı hâlde, kaynak metinde var olan, başka yerlerde kendisinin de defalarca kullanmış olduğu kelimeyi almamak gibi bir tavrını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Mesela,

“زن را مجروح ساخت اما پسر دید که مادرش زخم خورده...”¹⁹⁸

¹⁹⁶ Metin, 8a. Türkçe'ye tercüme işini tanımlama amacıyla mütercim tarafından kullanılan ifadeler hakkında bkz. Sadık Yazar, **Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, Doktora Tezi, İstanbul Üniv. SBE, İstanbul, 2011, s. 180-194. Ayrıca bkz. Saliha Pakar, “Tercüme, Te'lif ve Özgünlük Meselesi”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX -Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh-**, Haz.: Hatice Aynur vd., İstanbul: Klasik Yay., 2014, s. 36-71.

¹⁹⁷ Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Şu'arâ**, c. 2, s. 721.

¹⁹⁸ Kâşifi, **age**, s. 323.

ifadeleri “zeni zaḥm-dār itdi. Püser māderi mecrûḥ görüp...”¹⁹⁹ şeklinde tercüme edilmiştir. Tercümede kaynak metindeki “mecrûḥ” kelimesi yerine yine oradaki başka bir kelimeyle çok benzer olan “zahm-dâr” kelimesi konulmuşken “zahm-horde” kelimesi yerine de “mecrûḥ” kelimesi kullanılmış, kısacası kelimelerin yerleri değiştirilmek suretiyle neredeyse aynen alınmıştır. Tercümede bu kısmın öncesinde veya sonrasında seci vs. gibi kaygılarla hareket edildiğini, yani mütercimın kendini zapturapt altına aldığını gösteren herhangi bir gösterge yoktur. O hâlde zamanın tercüme anlayışında hâkim bir yaklaşım olduğunu Saruca Kemal’in tercümesi ile ilgili söylenenlerden yola çıkarak düşünebileceğimiz, aynı kelime veya ibareyi tercüme esnasında almama tavrı, Âşık Çelebi’nin öncelikle kendini uymak zorunda hissettiği bir kuraldır.

Bu kelime/ibare değiştirme zorunluluğunu bariz bir şekilde gösteren tercümelerden biri de şöyle karşımıza çıkar:

”مسلم سرگشته و حیران در آن محلّه می رفت.”²⁰⁰

cümlesi “Müslim müteḥayyir ü ser-geşte geşt ider iken...”²⁰¹ diye çevrilmiştir. Burada mütercim kaynak metindeki “ser-geşte vü hayrân” ikilemesindeki “hayrân” kelimesini “müteḥayyir” ile karşılamak ve kelimeler arasında takdim-tehir yapmak suretiyle istenilen değişikliği sağladığı kanaatine varmış olmalıdır. “Hayrân” ile “müteḥayyir”in kökteş kelimeler olması, yani daha çabuk akla gelmesi, mütercimın aynı kelimeyi almama bilincinin uyanıklığını göstermesi bakımından manidardır. Anlaşıldığı kadarıyla asıl olan kelimeyi değiştirmektir, velev ki bu kelimeler birbirine çok yakın olsalar da. İkili yapının kelimelerinin yerini değiştirmekle de, muhtemelen arzu edilenin gerçekleştirildiği düşünülmekteydi. Burada mütercimın tercüme esnasında baştan sona bu bilinç ile hareket ettiğini söylemek büyük bir iddia olmasa gerektir.

Mütercim bazen bir veya iki cümleyi bütün olarak görmekte ve birçok kelimesini ve tamlamalarını aynen alırken, bir iki kelimesini değiştirmekle yetinmektedir. Mesela kaynak metindeki kısım ile tercümesi şöyledir:

” به سبب شما دارالملک راحت را از یغمای لشکر اضطراب خراب می بینیم و سفینهٔ آمال را از هیوب عواصف ملال در غرقاب انقلاب می یابم.”²⁰²

¹⁹⁹ Metin, 121b.

²⁰⁰ Kâşifi, *age*, s. 307.

²⁰¹ Metin, 115b.

²⁰² Kâşifi, *age*, s. 370.

“Sizüñ sebebüñüz ile dārü’l-mülk-i vüçüd yağma-yi ‘asker-i ıztırâb ile ħarâb olıyür ve keştî-i hayât hübüb-ı ‘avâşif-ı memât-ıla ġark-âb-i ġirdâb-i inķılâb olıyür.”²⁰³

Görüldüğü gibi râhat > vüçüd, leşker > asker, seffne-i âmâl > keştî-i hayât, melâl > memât gibi kelime değişiklikleri yapılmakla beraber, “ġarkâb-ı inķılâb” tamlamasının arasına “ġirdâb” kelimesi konularak değişiklik yapıldığına kanaat getirilmiş olmalıdır. Geri kalan kelime veya tamlamaların kaynak metindeki ile aynı olmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Aynı konuda başka bir örnek şöyledir:

“تجمل قربت الهی بی تحمل بلا و کربت نا متناهی میسر نشود و تناول شهد لقا بی تجرع زهر بلا دست ندهد.”²⁰⁴

“Taĥammül-i ħurb-i ilâhî bî-taĥammül-i kerb-i nâ-mütenâhî ele girmez ve temettu’-ı şehd-i liķâ bî-tecerru’-ı zehr-i belâ el virmez.”²⁰⁵

Mütercim bazen bir anlam biriminde kelimeleri aynen almakta, paralellik sağlama amacına matuf olarak tercüme ettiği kısmı tamamlayıcı bir anlam birimi eklemek suretiyle muhtemelen gerekli değişikliği yapmış olduğunu düşünmektedir. Tıpkı şu örnekte olduğu gibi:

“من مردی بودم از دنیی اعراض نموده...”²⁰⁶

“Bir merd idüm ki dünyâdan i’ râz ve mâ-sivâdan iġmâz idüp...”²⁰⁷

2.2. ÖZETLEME

Âşık Çelebi’nin tercümesi kaynak metinle mukayese edildiğinde, özetlemenin oldukça sık başvurulan bir yöntem olduğu görülür. Bu da gayet normaldir. Çünkü mütercimın erek dilin kültüründe karşılığının olmadığını düşündüğü ayrıntılara tercümesinde yer vermemesi, ortaya çıkaracağı metnin kabulü noktasında önemlidir. Aksi takdirde okuyucunun ilgi alanına girmeyen bir yığın ayrıntıya boğulan metin, her şeyden önce sıkıcı olacaktır. Bu noktada mütercimın özetleme yoluna gittiği yerlerin tespit edilmesi, ayrıca mesaj verici özelliğindedir. Çünkü mütercimın neyi niçin gereksiz gördüğünün belirlenmesi, tercüme esnasında göz önünde bulundurduğu muhatap kitleyi

²⁰³ Metin, 140b.

²⁰⁴ Kâşifî, **age**, s. 62.

²⁰⁵ Metin, 28b.

²⁰⁶ Kâşifî, **age**, s. 370.

²⁰⁷ Metin, 140b.

tahmin etmemize de yardımcı olur. Dolayısıyla hem mütercimim içinde yaşadığı çevre, hem de çeviri metin ile hangi işlevi yerine getirmek istediğiyle ilgili de önemli ipuçları elde edilmiş olur.

Tercümede neredeyse her sayfada görebileceğimiz özetlemenin en basit ve en yaygın şekli bir yerde şöyle karşımıza çıkar:

"هر دو در یک صدف اند و هر دو بدر یک آسمان شرف. هر دو پاسبان یک مدینه اند و هر دو بادبان یک سفینه. هر دو سرو یک باغ اند و هر دو پرتو یک چراغ، هر دو گوهر یک درج اند و هر دو اختر یک برج. هر دو شکوفه یک شاخ اند و هر دو برگزیده یک کاخ. هر دو جگرگوشه رسول اند و هر دو توشه دل بتول. هر دو شبل اسد الله، هر دو سبط رسول الله."²⁰⁸

"İkisi bir şadef gevheri ve bir şeref aḥteri, bir medīne pāsbānī ve bir sefīne bādbānī."²⁰⁹

Görüldüğü gibi mütercim, kaynak metindeki ilk iki cümleyi kelime kadrosunu büyük ölçüde aktararak tercüme etmiş, sonraki cümleleri tercüme etme gereği duymamıştır. Çünkü sonraki cümleler de övgü niteliğinde olup kaynak metinde bunlara yer verilmesi vurgunun pekiştirilmesinden başka bir amaç taşımamaktadır. Yani herhangi bir bilgi vs. içermemektedir. Bu durumda mütercim, bu kısmı bir iki cümle ile tercüme etmeyi yeterli görmüş olmalıdır.

Mütercim karşılıklı konuşmaların çoğunu vermez, bir iki cümle ile özetini/sonucunu zikreder. Mesela, Müslim b. Akîl ile yaşlı bir kadının karşılıklı konuşmalarının olduğu kısımda, Müslim'in kendini tanıtmaya ile sonuçlanan karşılıklı konuşmalar²¹⁰ tercüme edilmeyip sadece "Müslim bunu işidüp ḥālī beyān itdi ve bir zemān istirāḥat için ṭaleb-i mekān itdi."²¹¹ denilmekle yetinilmiştir. Yine Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in kıssasının anlatıldığı kısımda şeytanın, İsmail'in annesi Hâcer'i kandırmak istemesi hadisesi kaynak metinde karşılıklı konuşmalar şeklinde verilmişken²¹² tercümede sadece "Hâcer'i iḡvāya geldi, fāyide itmedi."²¹³ şeklinde doğrudan sonucu söylemek suretiyle özetlenmiştir.

²⁰⁸ Kâşifî, **age**, s. 69.

²⁰⁹ Metin, 30b.

²¹⁰ Kâşifî, **age**, s. 307-308.

²¹¹ Metin, 116a.

²¹² Kâşifî, **age**, s. 59.

²¹³ Metin, 28a.

Mütercimim özetleme yoluna başvurduğu bazı durumlar metnin anlaşılması noktasında sıkıntılar doğurmuştur. Buna kısaca bağlam kopukluğu denebilir. Yani özetleme neticesinde bazı bilgiler lüzumsuz duruma gelmiş; bazı yerlerde ise olay kurgusu bozulmuştur. Şu örnek, özetleme sebebi ile verilen bilginin gereksiz hâle gelmesini gayet açık bir biçimde gösterir: Hz. Ali ile beraber Nehrevân seferine giden askerlerden biri konuşması sırasında yanına bir matara su aldığı söyler. Daha sonra yanına aldığı su ile ne yaptığı hususunu tercümeden öğrenmek mümkün değildir. Çünkü onunla ilgili herhangi bir bilgi yoktur.²¹⁴ Oysa kaynak metinde ilerleyen süreçte Hz. Ali'nin o askerden su istemesi ve abdest alması şeklinde bir bilgi vardır.²¹⁵ Bu kısım tercüme edilmediği için askerin yanında su bulunduğunu söylemesinin sebebi anlaşılammaktadır.

Özetleme neticesinde doğan sıkıntılardan biri de, okuyucunun zihninde anlatılan olayla ilgili eksiklik kalmasıdır. Mesela İbn Mülcem'e evlenmek için üç şart koşan kadının şartlarından birisi de Hz. Ali'yi öldürmesidir. Tercümede kadının öne sürmüş olduğu üç şart arasında Hz. Ali'nin öldürülmesi varken bununla ilgili herhangi bir ön bilgi yoktur.²¹⁶ Yani kadın bunu niçin istemektedir, belli değildir. Oysa kaynak metinde, kadının babası ile biraderinin Hz. Ali tarafından öldürülmüş olduğu daha önce bildirildiği için, okuyanın zihninde herhangi bir boşluk ya da soru işareti kalmamaktadır.²¹⁷

2.3. GENİŞLETME

Tercüme metninin karakteristik özelliklerinden biri de genişletme yoluna gidilerek kaynak metindeki kısa cümlelerle verilen bilgi veya anlatılan durumun daha fazla kelime veya daha fazla sayıda cümle ile karşılanmasıdır. Âşık Çelebi'nin genişletme yoluna gittiği yerler çoğunlukla bir yığın benzetme unsurlarına dayanan ve dolayısıyla birikimini ve sanatını sergilemesine imkân sağlayan durumlardır. Mesela kaynak metinde, çölde yalnız yürüyen bir kişiden bahsedilirken söylenen

"بياده و تنها می رفت."²¹⁸

²¹⁴ Kkz. Metin, 84a.

²¹⁵ Bkz. Kâşifi, **age**, s. 224.

²¹⁶ Bkz. Metin, 85b.

²¹⁷ Bkz. Kâşifi, **age**, s. 228.

²¹⁸ Kâşifi, **age**, s. 292.

gibi oldukça basit bir cümle, “ḥarāret-i ḥareket ve tāb-i āftāb-ıla ez-pāy tā be-farḡ ʿarāka ḡark, ṭabʿ-ı çālāk gibi gider ve şüʿāʿ-ı baṣar-ı tābnāk gibi az zemānda çok mesāfe katʿider.”²¹⁹ şeklinde karşımıza çıkar. Burada mütercim çölde kan ter içinde hızla yürüyen bir kişiyi anlatırken kaynak metindeki ifadeleri yetersiz görmüş olmalıdır ki, bağlama uygun bir biçimde genişletme yoluna gitmiştir. Şu örnek de aynı bu tarzda ortaya çıkmıştır: Kaynak metinde önemli bir şahıs olan Hz. Hüseyin taraftarlarından Hânî b. Urve'nin öldüğü,

"فی الحال به رحمت خدای پیوست"²²⁰

cümlesi ile oldukça yalın bir şekilde bildirilmişken tercümede, “ṭāyir-i rūḥı ḡafes-i dāyirü'l-beliyyet-i teng-nāy-i dünyādan uçup firāz-i ḡülzār-i behiştde āsāyiş idüp müşādeme-i zāḡ u zaḡandan menāş buldı.”²²¹ şeklinde sanatlı bir biçimde karşımıza çıkar.

Aşağıdaki örnek de mütercimin bilgi birikimini sergileme amacıyla genişletme yoluna gittiği yerlerdendir:

"اوایل سحرگاه بود."²²²

cümlesini mütercim “çün zemān-i taḡlīs, yaʿnī zībaḡ-rīzān-ı encüm, ve buḡār-i şeb-ile enbīḡ-ı şehardan kibrīt-i şihāb-ıla şemse teklīs zemānı oldı...”²²³ şeklinde kimyâ ilmiyle ilgili birikimini ortaya koyacak bir biçimde tercüme etmiştir.

Başka bir fırsatta da mütercim satranç bilgisini ortaya koymak için genişletme yoluna gitmiştir:

"مقارن این حال پیاده ای در دوید و اسپ حررا پی کرد."²²⁴

“Bu hālde bir piyāde ferzīn gibi kec-revlik idüp o şeh-süvār-ı natʿ-ı şecāʿatüñ atın siñirledi.”²²⁵

Aşağıdaki örnekte mütercimin kaynak metindeki düz anlatımı yetersiz bulduğu ve dolayısıyla kendi amacına uygun metni oluşturmak için sanatlı bir anlatımla genişletme yoluna gittiği görülür:

²¹⁹ Metin, 108b.

²²⁰ Kâşifî, **age**, s. 302.

²²¹ Metin, 113b.

²²² Kâşifî, **age**, s. 366.

²²³ Metin, 138a.

²²⁴ Kâşifî, **age**, s. 376.

²²⁵ Metin, 143b.

"در دوزخ کوهی است از آتش نام آن غضبان. هیچکس از آنجا نگذرد مگر به گریستن از خوف خدای."²²⁶

"Berāzīḥ-ı dūzaḥda bir vādī vardur, esfel-i derekātudur ve anda 'Kūh-i Ġazbān' adlu bir ṭağ vardur ki derūnı tolu 'aḡārib ü ḥayyātudur. Ṭuḡāt-i küffār anı maḡarr ve 'uṣāt-i ebrār memerr idinürler; meger şunlar ki ḥavf-i İllāhiden rüz ü şeb 'ibādet ve ḡahr-i Ḥahhār'dan girreyi 'ādet idineler."²²⁷

Mütercim bazı durumlarda anlamı daha da kuvvetlendirmek için yine sanatlı bir üslupla bir cümle ekleyerek genişletme yoluna gider. Kaynak metinde, askerlerin savaşa hazır duruma geçmeleri anlatılırken,

"صف برکشیدند"²²⁸

cümlesi ile yetinilmiştir. Bu cümle "safılar çeküp turdılar." şeklinde tercüme edildikten sonra, aynı zamanda "ekleme" için de örnek olabilecek fakat kaynak metindekinden ayrı bir bilgi veya vurgu içermediğinden o başlık altında yer vermediğimiz, şöyle bir cümle ilave edilmiştir:

"Şöyle ki gökden süzen-i Mesīḥ düşse ser-i sināndan ḡayri yir bulımaz-ıdı ve şabā ḥavf-i 'askerden firār itse ḡalḡa-i cevşenden özge cāy bulımaz-ıdı."²²⁹

Metindeki anlam birimlerinde paralelliğin sağlanması amacıyla, neredeyse her cümle tercümesinde genişletme yoluna gitmek, mütercimin üslup kaygısı ile başvurduğu yöntemlerden birisidir. Mesela kaynak metinden seçilen birkaç cümle ile tercümeleri şöyledir:

"من ازین مکتوبات خبر ندارم."²³⁰

"Ne ol 'aḡd-i 'ahdden ḡaber-dāram ve ne ḡāliyā naḡş-ı naḡz-ıla şermsāram."²³¹

"شما ت اعدا عظیم ترین مصیبت است."²³²

"Şemātet-i a'dā her muşibetden eşed ve ḡande-i kīne-ḡāḡ zaḡm-i sīneden beddür."²³³

²²⁶ Kâşifî, **age**, s. 100.

²²⁷ Metin, 45a.

²²⁸ Kâşifî, **age**, s. 348.

²²⁹ Metin, 128b-129a.

²³⁰ Kâşifî, **age**, s. 349.

²³¹ Metin, 129a.

²³² Kâşifî, **age**, 351.

²³³ Metin, 131a.

"من مردی بودم از دنیی اعراض نموده"²³⁴

"Bir merd idüm ki dünyâdan ı‘ rāz ve mā-sivâdan ıgmāz idüp"²³⁵

Örnekleri çoğaltmak mümkünse de bunlar anlatmak istediğimiz husus için yeterlidir. Burada dikkat çeken özellik, mütercimın kaynak metindeki cümleyi veya ibareyi tercüme ettikten sonra, tıpkı bir beyitteki ilk mısraya ikinci bir mısra ekler gibi bir cümle daha ilave ederek paralellik sağlamak istemesidir. Bu da nesirde sadece içerik olarak değil şekil olarak da şiirin belirleyici rolünü göstermektedir. Bu durumda da Tanpınar’ın bu tür yazı için uygun gördüğü “şâirâne nesir” tabiri daha da anlam kazanmaktadır.

2.4. AYIKLAMA

Âşık Çelebi kaynak metindeki bazı kısımları tercüme etmemiştir. Bu kısımların tercüme edilmemesini başlıca iki sebebe bağlayabiliriz. İlki çok büyük ihtimalle Ehl-i Sünnet mezhebinin görüşleriyle çeliştiğini düşündüğü meselelerdir. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi’nin metninde Ehl-i Sünnet mezhebinin kabulleriyle ilgili doğrudan bir eleştiri veya Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman gibi ilk halifelerle Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr gibi Hz. Ali ile bazı noktalarda sorun yaşamış olan sahabeye karşı herhangi bir olumsuz bakış açısı yoktur. Bununla birlikte bazı yerlerde, Ehl-i Sünnet mezhebine mensup bir Osmanlı kadısı olan Âşık Çelebi’nin de fark ettiğini düşündüğümüz, Şia mezhebinin bakış açısını yansıtan ifadeler de yok değildir. Mesela Kâşifi, Hz. Fatıma’nın Hz. Peygamber’in vefatından sonra babasından ayrı kalmak, ashabın Ali’ye takaddümü ve onların Fedek arazisi üzerindeki tasarrufları dışında herhangi bir şeye üzülmeyi söyledi.²³⁶ Burada ashabın Hz. Ali’ye takaddümü ile kastedilen Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın ondan önce halife olmalarıdır. Yani Hz. Ali, halife olması gerekirken olamamıştır. Fedek arazisi ile ilgili mesele de Hz. Ebûbekir’in, peygamberlerin miras bırakmayacağına dair rivayete dayanarak Hz. Fatıma’ya bu araziyi vermemesidir.²³⁷ Âşık Çelebi tercüme esnasında Şia bakış açısını yansıtan bu kısma tercümesinde yer vermemiştir.²³⁸

²³⁴ Kâşifi, *age*, s. 370.

²³⁵ Metin, 140b.

²³⁶ Kâşifi, *age*, s. 195.

²³⁷ Konuyla ilgili bkz. Hüseyin Algül, “Fedek”, *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1995, c. 12, s. 294-295.

²³⁸ Bkz. Metin, 73a. Tercümeğe dâhil edilmeyen bu kısım “El-kıssa evkât-i vefât-i Resûl’den...altı ay geçdükte” ifadesinden hemen sonra gelmeliydi.

Kâşifi'nin, Ebû Tâlib'in Zâhid-i Yemen olarak bilinen bir kişi ile karşılaşmasını anlattığı kısımda Zâhid, Ebû Tâlib'e doğacak çocuğuna (Hz. Ali) selamını iletmesini onu "vasiyy-i peygamber" olarak kabul ettiğini söylemesini ister.²³⁹ Âşık Çelebi bu kısmı tercüme ederken Hz. Ali ile ilgili Zâhid'e sadece "velînün adı Alî ola" dedirtmekle yetinmiş, vasîlik meselesine hiç değinmemiştir.²⁴⁰ Böylece Hz. Ali'nin vasî değil de velî olduğunu belirtmekle mensup olduğu mezhebin kabullerine aykırı düşmeyecek bir söz söylemiştir.

Benzer şekilde, Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn kaynak metne göre dedesini şöyle tanıtır:

"صاحب مناصب و مظهر العجائب و مظهر الغرائب يعنى وصى بحق و خليفه مطلق امير المؤمنين على بن ابى طالب"²⁴¹

Tercümede bu kısım şu ifadelerle karşımıza çıkar:

"mazherü'l-ğarâyib, muzhirü'l-acâyib; maḥaṭṭu'l-mevâhib, 'Alî ibn Ebî-Ṭâlib."²⁴²

Burada da diğer nitelermelerden bazısı kaynak metinden alınan kelimelerle sıralanmışken Hz. Ali'nin "vasî" olduğu belirtilmemiştir.

Kaynak metinde Hâricîler ile ilgili Hz. Peygamber'in söylediği rivayet edilen sözler arasında geçen, onların insanlar arasındaki en iyi fırkaya (بهترین فرقه ای از آدمیان) karşı çıkacakları ifadesinin²⁴³ "Bihterîn-i benî-Âdem-ile kıtâl iderler."²⁴⁴ olarak tercüme edilmesi esnasında "fırka" kelimesinin metne alınmaması da Şia mezhebini çağırıştırma endişesinden ileri gelmiş olmalıdır.

Buraya kadar belirtmek istediğimiz hususu, Şia ile Ehl-i Sünnet bakış açılarındaki farkın en belirgin şekilde ortaya çıktığı şu tercüme örneği daha açık hâlde gösterir:

"وی از یزید سزاوارتر است به خلافت، زیرا که فرزند رسول خداست"²⁴⁵

"Hâliyâ Huseyin imâm-i hak ve halîfe-i mutlakdur. Mürâdı kelimetu'llâhı i' lā ve sünnet-i Resûl'i ihyâdur."²⁴⁶

²³⁹ Bkz. Kâşifi, **age**, s. 206.

²⁴⁰ Bkz. Metin, 75a. Oysa metinde iki yerde Hz. Ali'den vasî olarak bahseder. Bkz. Metin, 82a, 88b.

²⁴¹ Kâşifi, **age**, s. 515.

²⁴² Metin, 199b.

²⁴³ Kâşifi, **age**, s. 222.

²⁴⁴ Metin, 83a-83b.

²⁴⁵ Kâşifi, **age**, s. 252-253.

Görüldüğü gibi kaynak metinde, Hz. Hüseyin'in hılâfete Yezid'den daha layık olması Hz. Peygamber'in soyundan gelmesi ile savunulurken; tercümede, tam da bir Osmanlı kadısından beklenebileceği gibi onun i'lâ-yi kelimetullâh ve Hz. Peygamber'in sünnetini ihya amacı ile hareket ettiği için halifeliği hak ettiği belirtilir.

Âşık Çelebi'nin ayıklama yoluna gittiği bir diğer kısım da Osmanlı'nın siyasi bakış açısına uygun olmayan Timur'a dair ifadelerdir. Kaynak metinde Muhtar es-Sekafî ve Ebû-Müslim gibi kimselerin ardından övgü dolu ifadelerle nitelenen ve zamanı hükümdarının cediti olduğu özellikle vurgulanan Timur'un da ehl-i Şâm'dan intikam aldığı, kitabını ithaf ettiği şehzâdenin de gayretlerini bu işe sarf ettiği belirtilir.²⁴⁷ Âşık Çelebi ise, Muhtar es-Sakafî ve diğer kişilerin bu yolda yaptıklarını anlatan cümleleri tercüme etmiş, Timur'dan bahseden cümleleri ise çevirmemiştir.²⁴⁸ Âşık Çelebi'nin çağdaşı Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin, Timur'la ilgili sıralayacağı bir dizi olumsuz hikâyeye girizgâh vazifesi gören şu ifadeleri böyle bir tavrın sebebinin açıklar mahiyettedir: “Toğduğı gice ol köy içine kunbara şeklinde âteş tolu bir nesne düşüp şereri etrâfa münteşir oldu. Müneccimler, ‘Bu mevlûd yâ cellâd yâ hûn-rîz harâmî veyâ bir pâdişâh-ı seffâk-i bî-pâk olur.’ didiler.”²⁴⁹ Bu ifadelerin yansıttığı Osmanlı siyasî bakışını iyi bilen mütercimim kaynak metindeki Timur kısmına sıra geldiğinde erek kültürün hassasiyetine uygun davranmak zorunda kalıp kendini bu kısmı ayıklamak zorunda hissettiği açıktır.

2.5. EKLEME

Âşık Çelebi tercüme esnasında genişletmeden ayrı olarak uygun gördüğü bazı yerlerde konunun önemine ve bağlamın gereğine göre birtakım eklemelerde bulunmuştur. Bunu genişletmeden ayrı ele almamızın sebebi, genişletmede bir konu ile ilgili, o konunun dışına çıkılmadan sanatlı ilavelerde bulunma dikkat çekerken, eklemelerde mütercimim bunların dışında bir amaca hizmet etmesi için ilavede bulunması durumu karşımıza çıkar.

Ekleme ile ilgili söylenmesi gereken ilk husus, bazı pasajlarda ele alınan konuya giriş sadedinde veya ana fikri vurgulama amacıyla uygun ayet, hadis ve Arapça özlü

²⁴⁶ Metin, 131b.

²⁴⁷ Bkz. Kâşifi, *age*, s. 105.

²⁴⁸ Bkz. Metin, 47b. Söz konusu kısım “Uyûnü'r-Rızâ'da mestûrdur ki...” cümlesinden hemen önce olmalıydı.

²⁴⁹ Celâl-zâde Sâlih Çelebi, *Hadîkatü's-Selâtin: İnceleme-Metin*, Haz.: Hasan Yüksel- H. İbrahim Delice, Ankara: TTK Yay., 2013, s. 122-123.

sözlerin oldukça sık kullanılmasıdır. Mütercim bunları tercümesine yerleştirmek suretiyle bilgi birikimini göstermeyi hedeflemiş olmalıdır. Bunun en açık örneği Âdem peygamberle ilgili kısmın tercümesinde²⁵⁰ karşımıza çıkar. Ona geçmeden konuyla ilgili şu hususu belirtmekte yarar vardır: Mütercim bazı ayetleri muhtemelen ezberden yazdığı için, ayet metni içinde bağlama uygun farklı kelimelere yer vermiştir. Mesela, ayetin “Fe-inna’llâhe ğaniyyün...” olan kısmı “Va’llâhü ğaniyyün...”²⁵¹, “Şümme ce‘alnâküm” olması gereken kısmı da “Ve ce‘alnâküm”²⁵² şeklinde yazılmıştır. Metinde bunun bol miktarda örneği görülecektir.

Hz. Âdem ile ilgili bölüme başlarken Âşık Çelebi, kaynak metinden farklı olarak Âdem’in niçin en çok çile çeken insan olduğuyula ilgili açıklama yapma gereği hissetmiştir. Haddizatında Kâşifî’nin, Âdem’in en çok sıkıntı çeken insan olduğu yönünde bir iddiası yoktur. Bu Âşık Çelebi’nin tercümesinde gördüğümüz bir husustur.

Âşık Çelebi bu bölüme Allah’a tevekkülü ve hamdi ifade eden Arapça bir beyitle başladıktan sonra, emanetin göklere, yere ve dağlara teklif edilmesi ve bunların onu yüklenmekten kaçınmasını belirten ayetin (33/Ahzâb: 72) gereği olarak, kaza ve kader kaynaklı olayların insanda ortaya çıktığını belirtir: “İnsan ... mazher-i şü’ünât-ı kazâ vü kaderdir.”²⁵³ Ardından bu ayetin içeriğini yansıtan Arapça bir kıtaya yer verilir. Hz. Âdem insanlığın atası olması hasebiyle insanı insan yapan her ne varsa onun şahsında toplamıştır. Ona bütün isimler öğretilmiştir (2/Bakara: 31); isimler fiillerden türer ve fiil de hem şimdiki zamanı hem de gelecek zamanı kapsar. Bu sebeple Hz. Âdem’de kendi neslinden geleceklerin ayrı ayrı çekecekleri ıstırapların ilk örneklerini buluruz. Bu durup tıpkı en büyük feleğin, içinde olan diğer feleklerdeki gezegenleri de kapsaması gibidir. Kaldı ki çocuğun yaratılış gereği babasından birçok şey alması, babasında bunların bulunması yüzündendir. Âdem ayrıca “Ben gizli bir hazine idim...” şeklinde kudsî hadis olarak rivayet edilen sözün işaret ettiği üzere, hazinenin sırlarının ortaya çıkmasında başlangıç konumunda bulunması bakımından da oldukça önemlidir.

Bu noktada Hz. Âdem’in herkesten fazla mihnet çekmesi ile “Bana hiçbir nebîye edilmeyen eziyet edildi.” hadisi arasında görünen çelişki nasıl giderilecektir? Ezânın başkasından gelip dokunması veya “nebî”nin bir ümmete gönderilen peygamber için

²⁵⁰ Bkz. Metin, 19b-20a.

²⁵¹ Bkz. Metin, 2b.

²⁵² Bkz. Metin, 3a.

²⁵³ Metin, 19b.

kullanılması şeklindeki açıklamalarla bu çelişkiyi ortadan kaldıracak yorumlar yapılabilir. Diğer yandan yücelikte kemal için bela çekmekte kemal gerektiğine göre, Hz. Peygamber'in üstünlüğü de herkesin ma'lûmu iken, Hz. Âdem'e gelen belanın çok fazla olması nasıl açıklanacaktır? Bu durumda da belanın çokluğunun sabr-ı cemile yol açması ve bunun neticesinde de kişiye büyük mükâfatlar kazandırması şeklinde izah getirilebilir. Çünkü Allah, çekilen belalara karşı verdiği mükâfatta herkese aynı muamelede bulunmaz; herkesin durumu kendine göre değişiklik gösterir. Yani bir kişinin diğerinden daha fazla belaya uğrayıp sabretmesi karşılığında ulaşacağı makamın diğerinden yüksek olması gerekmez. Kısaca Hz. Âdem her ne kadar daha fazla sıkıntı çekmiş olsa da, bu durum onu Hz. Peygamber'den üstün hâle getirmez.²⁵⁴

Görüldüğü gibi bu kısım mütercimim kaynak metindeki konuya geçmeden önce bilgi birikimini sergilediği bir yerdir. Bu tutumunu daha sonra tercüme ettiği cümleler arasında ilgili ayet veya hadisleri serpiştirmekle devam ettirir. Yine Âdem peygamberle ilgili kısmın tercümesinde onun yaratılışından bahsedilirken “Ĥammertü t̄inete Ādeme...” şeklinde kudsî hadis olarak rivayet edilen sözün²⁵⁵, Hz. Nuh'a taş atan çocukla ilgili kısımda “eş-Şakıyyü şakıyyün...” şeklindeki hadisin²⁵⁶, Hz. Ali'nin vefat ettiğiindeki yaşı ile ilgili yerde “Ekşerü a‘māri ümmetī...” hadisinin²⁵⁷, az olan Hz. Hüseyin taraftarlarının Kerbela'da Fırat kıyısında karşı tarafın kalabalık askerlerini mağlup etmeleri anlatılırken bir ayetteki “kem min fi'etin aliletin...” kısmının²⁵⁸ mütercim tarafından eklenmesi de aynı amaca ma'tûftur. Yine kaynak metinden alınmayan ve birçok yere serpiştirilen Arapça, Farsça mısra ve beyitlerin²⁵⁹ tercümeyle eklenmesinin sebebi de, mütercimim birikimini sergileme isteği olmalıdır.

Mütercimim bilgi birikimini göstermek için yapmış olduğu ve sık sık karşımıza çıkan, birinci bölümde de “Üslup” başlığı altında bazı örneklerine yer verdiğimiz eklemenin bir türü de şöyledir: Kaynak metinde babasının vefatından sonra Hz. Fatıma'nın çocukları Hasan ve Hüseyin ile sürekli ağladıklarından bahsedilen yere²⁶⁰ Âşık Çelebi mûsıkî terimleri ile süslediği bir pasaj eklemiştir.

²⁵⁴ Bkz. Metin, 20a.

²⁵⁵ Metin, 20b.

²⁵⁶ Metin, 25b.

²⁵⁷ Metin, 90a.

²⁵⁸ Metin, 134b.

²⁵⁹ Mesela bkz. Metin, 19b, 21b, 24a, 29a, 62a, 67b, 117a, 123a, 130b.

²⁶⁰ Kâşifi, **age**, s. 193.

“Her gün çārgāh ü pençgāh Ḥāsen ü Ḥuseyn’i ile nüh-perdeden girye vü āgāz itse ehl-i Ḥıccāz’uñ büzürği ve kūçegi ‘uṣṣāk-āsā nevāsına dem-sāz olur-ıdı; felekler bile ol terāneye raqqāş olup belki ehl-i ‘Irāk u İşfehān bile bem-āvāz olur-ıdı.”²⁶¹

Kaynak metinde Hz. Ali’den bahsedilirken Hz. Peygamber’e çocuk yaşta iman etmiş olduğu vurgulanır.²⁶² Bu kısmın tercümesinde ise öncelikle erkeklerden ilk olarak Hz. Ebûbekir’in iman ettiği onunla ilgili övgü içeren bir hadise de yer verilmek suretiyle belirtilir; ardından çocuklardan ilk iman edenin Hz. Ali olduğu söylenir.²⁶³ Dolayısıyla kaynak metinde olmayan bir bilgi burada karşımıza çıkar. Yeri gelmişken bu ve benzeri eklemelerin okuyucuyu tercümeden yola çıkarak kaynak metin ve yazarı hakkında doğru olmayan fikirler ileri sürmeye sevk edebileceğini belirtmeliyiz. Yani Âşık Çelebi’nin metnini *Ravzatü’ş-Şühedâ*’nın tercümesi olarak okuyan biri, Kâşifi’nin Hz. Ebûbekir’i övdüğünü, dolayısıyla Ehl-i Sünnet mezhebine mensup olması gerektiğini ileri sürebilecektir. Bu yüzden özellikle Osmanlı müterciminin tercüme neticesinde ortaya koyduğu metinler söz konusu olduğunda, bunların niteliğinin iyi bilinmesi ve tercümeden yola çıkılarak kaynak metin ve yazarı hakkında fikir yürütülmemesi gerektiği mutlaka belirtmemiz gereken bir husustur.

2.6. YERELLEŞTİRME

Yerelleştirme ile kaynak metindeki bazı bilgilerin erek kültürün kodlarına uygun olarak yeniden düzenlenmesi kastedilmektedir. Bu hemen her tercüme faaliyetinde karşımıza çıkabilecek bir durumdur. Mesela kaynak metinde iki yer arasında mil ile verilen mesafeyi tercümede kilometre birimi ile vermek böyle bir hassasiyetin sonucudur. Âşık Çelebi’nin tercümesinde de kaynak metinde verilen bilgi veya anlatılan olayın yerelleştirilerek sunulduğunu düşündüğümüz çeviri örnekleri şöyledir:

Kaynak metinde Hz. Fatıma’nın Kureyşli kadınların düğün meclisine gelişi anlatılırken yanında hizmetçilik edenlerden birinin ona nazar değmesin diye üzerlik

²⁶¹ Metin, 72a. Âşık Çelebi’nin mûsıkîye olan merakı için bkz. Ersu Pekin, “Âşık Çelebi’nin Musannifleri, Hanendeleri, Sazendeleri”, **Bir Allame-i Cihan Stefanos Yerasimos (1942-2005)**, Ed.: Edhem Eldem vd., İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012, c. 2, s. 505-574.

²⁶² Kâşifi, **age**, s. 210.

²⁶³ Metin, 76b.

tohumu yaktığı ve diğerinin de dostlarının selameti için dua ettiği anlatılır.²⁶⁴ Bu kısım şöyle tercüme edilmiştir:

“...ve biri gerd-i rāhdan hātırı muğber ve nefes-i hevā-yi şubhğāhdan āyine-i albi mükedder olmasun diyü gül-āb-efşānlık ider.”²⁶⁵

Kaynak metindeki bir yanında buhurdan taşıyan bir hizmetçi diğer yanında da dua eden başka bir hizmetçi ile yürüyen kişi resminin muhtemelen kendi toplumu için verilmek istenen mesajı iletmede yeterli olmadığını düşünen mütercim, bunun yerine sadece gülsuyu serpen bir hizmetçi ile yürüyen kişi görüntüsünü daha uygun görmüştür. Diğer taraftan sıkıntılı ruh hâli içinde bulunanlara gülsuyu serpmek gibi bir âdetin o zamanlarda var olduğu da buradaki ifadelerden edindiğimiz bir bilgidir.

Kaynak metinde Abbāsî halifelerinden Hârûn er-Reşîd’in Hz. Ali’nin kabrini her yıl ziyaret ettiği söylenir.²⁶⁶ Tercümede bu durum şöyle aktarılmıştır:

“...gāhî gelüp ziyāret ve urb-i abrde urbānlar idüp vesîle-i abûl-i hācet ider-idi.”²⁶⁷

Mütercim burada türbe ziyaretlerinde kendi toplumunda görmüş olduğu uygulamaları zikretmeyi gerekli görmüştür. Kaynak metindeki ziyaretin her yıl yapılmasına yönelik vurgu alınmamış, bunun yerine ziyaretin ara sıra yapılması ve bu sırada da dileklerin kabul edilmesi için kurban kesilmesi şeklinde bir tablo sunulmuştur. Haddizatında kaynak metinde ziyaretin dileklerin kabulü için yapıldığına dair bir açıklama yoktur. Orada söylenen sadece mekânın ziyaret edildiğidir. Yani Kâşifî’nin içinde bulunduğu kültürel ortamda kabirlere, özellikle İmam’ın kabrine mahzâ ziyaret amaçlı gidilirken, mütercimin ait olduğu toplumda bu tür mekânlara dileklerin kabulüne vesile edinmek için ziyarette bulunulmaktadır. Aynı bağlamda Hz. Hüseyin’in, dedesi Hz. Peygamber’in kabrini ziyareti esnasında yapmış oldukları da kaynak metin ile tercümede farklı bir biçimde karşımıza çıkar. Kaynak metne göre Hz. Hüseyin ziyaret esnasında selam verir, tavaf eder ve namaz kılar.²⁶⁸ Tercümede ise bu durum,

²⁶⁴ Kâşifî, **age**, s. 180.

²⁶⁵ Metin, 68b.

²⁶⁶ Kâşifî, **age**, s. 239.

²⁶⁷ Metin, 89a.

²⁶⁸ Kâşifî, **age**, s. 278.

“Andan ravza-i Resül’i tekrâr ziyâret itdükde şandük-ı mübâreke çayanup türbet-i kabre yüzün sürdi.”²⁶⁹

şeklinde anlatılır. Kaynak metinde anlatılanların dönüştürüldüğü görülen bu örnekte de amaç yine metni erek kültüre uygun hâle getirmektir. Mütercimim yaşadığı toplumda önemli bir şahsın kabri ziyaret edildiğinde selam vermek, tavaf etmek ve namaz kılmaktan ziyade, sandukaya dayanıp kabir toprağına yüz sürmek demek ki daha yaygın bir uygulamadır. Diğer taraftan burada kaynak metinde olmamasına rağmen, kabirde sandukaya yer verilmesi de ilginçtir. Mütercimim hayal dünyası, türbe ziyaretiyle ilgili ilk olarak “sanduka”yı çağrıştırmış olmalıdır.

Şu beyit tercümesinde de birinci mısra kaynak metne oldukça yakın tercüme edilmişken ikinci mısradaki değişikliğin yine yerelleştirme amacına matuf olarak yapıldığını söyleyebiliriz:

کرده ای عزم سفر اطف خدا یار تو باد
فضل حق از همه آفات نگهدار تو باد²⁷⁰

Eyledün ‘azm-i sefer ‘avn-i Hudâ yârũñ ola
Evliyâ himmeti arduñca kafâ-dâruñ ola²⁷¹

İkinci mısradaki “evliyâ himmeti” vurgusu sebepsiz olmasa gerektir. Kaynak metne göre yola çıkan kişiyle ilgili dua niyetiyle söylenen söz, “fazl-ı Hakk’ın bütün afetlerden koruması” iken tercümede bu durumdaki biri için “evliyâ himmeti ile beraber yol alması” niyaz edilir. Anlaşıldığı kadarıyla yola çıkan kişi, erek kültüre evliya himmeti ile irtibatlı olarak sunulduğunda daha gerçekçi hareket edilmektedir. Bu durum ayrıca tasavvufun, bir şekilde Osmanlı toplumundaki gelenek ve göreneklere belirleme noktasında ne denli etkili olduğunu da gösterir.

3. TERCÜMEDE KARŞILAŞILAN BİLGİ YANLIŞLIKLARI

Âşık Çelebi’nin tercümesi ile kaynak metnin mukayese edilmesi esnasında mütercimim, zaman zaman yanlış bilgi verdiği görülmüştür. Bunların sebebi muhtemelen

²⁶⁹ Metin, 103b.

²⁷⁰ Kâşifî, *age*, s. 279.

²⁷¹ Metin, 104a.

dalgınlıktır. Tercümenin geneli itibariyle bu yanlışlıkların ciddi boyutta olmadığını belirtmeliyiz. Ancak bu durum, daha önce bir vesile ile dikkat çektiğimiz hususun daha bariz bir biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. O da, tercüme eserlerden yola çıkarak kaynak metin ve yazarı ile ilgili fikir yürütmenin, birtakım sorunlara yol açacağı gerçektir. Bilgi yanlışlarıyla ilgili bazı örnekler şöyledir:

Kaynak metinde Hz. Fatıma yanındaki birisine, Cebrâil'in cennetten bir miktar kâfûr getirdiğini, bunun kırk miskal olduğunu, bir kısmının Hz. Peygamber vefat ettiğinde kullanıldığı için yanında yirmi miskal kadar kaldığını, onu getirmesini söyler.²⁷² Tercümeğe göre Hz. Fatıma, “kırk mişkâlin baña şarf eyle, bâkîyi ‘Ali için iddihâr eyle”²⁷³ der.

Kaynak metne göre Hz. Ali doğduğunda annesi ona ‘Esed’ adını, babası da ‘Zeyd’ adını verirler.²⁷⁴ Tercümede ise bu durum tam zıddı olarak karşımıza çıkar: “Nâmın peder ‘Esed’ ve mâder ‘Zeyd’ virdi.”²⁷⁵

Kaynak metne göre Ubeydullâh b. Ziyâd Hz. Hüseyin’in adamı olan Selmân’ı öldürtür.²⁷⁶ Tercümeğe göre ise İbn Ziyâd, Selmân’ı beraberinde Basra’dan Kûfe’ye götürür.²⁷⁷

Bu örneklerde görüldüğü gibi kaynak metindeki tam tersi ifade ile karşımıza çıkan bilgi yanlışları kadar sakıncalı olmasa da, tercümede başka sorunlara da rastlanır. Mesela, kaynak metinde olmadığı gibi mantıklı da gelmeyen bir biçimde kör adamın Hz. Ali’nin kıvrıcık sakallı olduğundan bahsetmesi²⁷⁸; kaynak metinde olduğu şekliyle Yezid’in Şam’dan Ebû Mûsâ el-Eş’arî’ye vekâletnâme göndermesine karşılık, tercümede bizzat Ebû Mûsâ’yı göndermesi²⁷⁹; Kûfe’den Yezid’e mektup yazanların onun casusları olduğu kaynak metinde belirtilmişken, tercümede Kûfe Vâlisi Nu’mân b. Beşîr’in kendisinin mektup yazdığının söylenmesi²⁸⁰ gibi. Bu ve benzeri hatalar, her ne kadar çok önemli problemler olarak görülmeyebilirse de, tercüme eserlerin bu tür sorunlar

²⁷² Kâşifî, **age**, s. 201.

²⁷³ Metin, 73b-74a.

²⁷⁴ Kâşifî, **age**, s. 208.

²⁷⁵ Metin, 75b.

²⁷⁶ Kâşifî, **age**, s. 297.

²⁷⁷ Metin, 111a.

²⁷⁸ Bkz. Metin, 89b. Krş. Kâşifî, **age**, s. 240.

²⁷⁹ Bkz. Metin, 106b. Krş. Kâşifî, **age**, s. 287.

²⁸⁰ Bkz. Metin, 110b. Krş. Kâşifî, **age**, s. 296.

barındırdığının bilinmesi gerekmektedir. Kaynak metin elde olduğu zaman söz konusu sakıncalardan kurtulmak mümkün olabileceken, kaynak metnin mevcut olmadığı durumlarda ise, tercüme eserden edinilen bilgilere ihtiyatla yaklaşmak en faydalı tutum olacaktır.

III. BÖLÜM

TERCEME-İ RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ

1. METİN TESPİTİYLE ALAKALI HUSUSLAR

1.1. NÜSHA BİLGİLERİ

Âşık Çelebi'nin *Ravzatü'ş-Şühedâ* tercümesinin tespit edebildiğimiz kadarıyla ikisi tam biri eksik olmak üzere üç nüshası günümüze ulaşmıştır. Bunların tavsifleri şöyledir:

1.1.1. Paris Nüshası

Metinde “P” harfiyle gösterilen ve metnin hazırlanmasında esas alınan nüshadır. Bibliotheque Nationale, Manuscrits Turcs, Mazarin/ Regius, 1311'de bulunmaktadır.²⁸¹ Toplam 205 varaktır. Her varağa numara verilmiştir. Eser 2b-204a arasında olup nestalik hatla yazılmıştır. Cetvelli sayfalarda ortalama 21 satır bulunur. Elimizde mikrofilm görüntüsü bulunduğundan tam olarak tespit edemesek de bu kısımlardaki yazının tonundaki değişiklikten anlaşıldığı kadarıyla, başlık ile ayet, hadis ve Arapça özlü sözler muhtemelen kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Katalogda 947/1540 yılında istinsah edildiği belirtilse de eserin tercüme tarihi bu tarihten sonra olduğu için (953) bu bilgi doğru olamaz. Dolayısıyla istinsah zamanıyla ilgili hiçbir bilgi yoktur. Müstensih ise en sonda kendisinden “Kâsım el-Fakîr” şeklinde bahsetmekle yetinmiştir. Müstensihin kendisiyle ilgili sadece adını belirtmekle yetinmesi, kanaatimizce onun yaşadığı zamanda meşhur birisi olduğunu gösterir. Bu sebeple eserin tercüme tarihinden sonraki zamanlarda müstensihi Kâsım olan yazmalardan tespit edebildiklerimizle bu yazmanın karşılaştırılması neticesinde, yazı karakteri itibarıyla Millet Yazma Eser Ktp. Fezullah Efendi Koleksiyonu 34 Fe 724 numarada kayıtlı *Hızânetü'l-Fıkh* adlı eserin aynı müstensih elinden çıktığına kanaat getirilmiştir. Bu eserin istinsah yılı 992/1584'tür. Bu durumda elimizdeki nüshanın 16. yüzyıl sonları ile 17. yüzyıl başları arasında istinsah edildiğini düşünebiliriz.

²⁸¹ Nüsha Blochet tarafından hazırlanan katalogda Ancien Found Turc 107'de tanıtılır. Bkz. E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs*, Paris: Bibliotheque Nationale, tsz., s. 44.

Müstensihin zaman zaman yorgunluktan kaynaklandığı anlaşılan dikkatsizlikleri göze çarpsa da, genel itibariyle oldukça dikkatli ve işinin ehli olduğu görülmektedir. Buna rağmen metin takip edilirken bir yerde bağlam kopukluğu sebebiyle metinde eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi nüshadan varak kopması vs. değildir. Nüsha ilişkilerinde bahsedileceği gibi kanaatimizce müstensih dalgınlıkla istinsah ettiği nüshadan bir varak atlamıştır. Nüshanın en sonuna (205b) muhtemelen aynı müstensih tarafından nesih yazı ile Fatih Sultan Mehmed'in (Avnî) “Bu güneş yüzlümün gördüm ki âlem mâhıdır/ Ol kara sünbülleri âşıklarınun âhıdır” matlalı beş beyitlik bir gazeli ile, yine ona ait olan “Ten-i bî-câna müjen hançeri kim câna geçer/ Haste-i ışka ecel şerbeti dermâna geçer” matlalı beş beyitlik başka bir gazeli yazılmıştır.

1.1.2. Beyazıt Nüshası

Metinde “B” harfiyle gösterilmiştir. Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesinde B5329 numarada kayıtlıdır. Toplam 331 varaktır. Eser 1b-331b sayfaları arasındadır. Nüsha varaklarına numara verilmişse de bunlarda yanlışlıklar vardır.²⁸² Kırmızı cetveli sayfalarda ortalama on yedi satır vardır. İntinsah kaydı yoktur. Ancak yazı karakteri itibariyle Paris nüshasından sonraki bir devirde istinsah edildiği ileri sürülebilir. Müstensih Ali b. Muhammed, görüldüğü kadarıyla dikkatsiz birisidir. Mesela, 77a’da “encümen” olması gereken kelime “encüm”; 281a’da “pâre” yazılması gereken kelime “bâde” ve 269a’da “hıng(=boz at)” yazılması gereken kelime de “ceng”²⁸³ şeklinde tamamen farklı anlam veren kelimeler olarak yazılmıştır. Bu tür yanlış yazılan kelimelerin haddinden fazla bulunması sebebiyle nüsha metnin hazırlanmasında esas nüsha olarak tercih edilmemiştir.

²⁸² Bu numaralar 153. varağa gelinceye kadar doğru yazılmıştır. 154. varak numara verilmeden atlanmış; 155 olması gereken varağa 154 olarak numara verilmiştir. Bu varak hazırladığımız metinde 155 olarak verilmiştir. Bundan sonra 311. varağa kadar durum bu minval üzere devam eder. 311 sayısı ardarda iki varağa da yazılmıştır. İlk 311 numaralı varak hazırladığımız metinde 312, ardından gelen yine 311 yazılı varak da 313 olarak numaralandırılmıştır. Böylece 312 olarak numaralandırılmış olan varak hazırladığımız metinde 314 numara ile gösterilmiştir. Bu durumda nüshanın 330 numaralı son varağı hazırlanan metinde 332 şeklinde numaralandırılmıştır.

²⁸³ Bu örneklerde gösterilen sayfa yeri hazırladığımız metindeki varak numarasına göre verilmiştir. Son iki örnek ise B nüshasının aslında yanlış numaralanan varaklara denk gelmektedir. Dolayısıyla nüshanın aslında 280a ile 268a’ya bakılmalıdır.

1.1.3. Ayasofya Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü 3445 numarada kayıtlı olup toplam 93 varaklık eksik bir nüshadır. Eser nüshanın 1b-93a sayfaları arasındadır. Yazı nesihtir. Başlıklar ile ayet, hadis ve özlü sözler gibi Arapça ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfalarda ortalama on dokuz satır vardır. Görülen lüzum üzere daha önce mütercimin tercüme metodu ile ilgili bölümde ayrıntılı olarak belirtildiği üzere, tercümenin ibtidai bir hâlidir. Sondan eksik olup diğer iki nüshaya göre metnin en fazla 1/3'ü mevcuttur. Bu sebeple metin hazırlanmasında kullanılmamış, ancak inceleme esnasında ihtiyaç oldukça müracaat edilmiştir.

1.2. NÜSHALAR ARASINDAKİ İLĞİ

Ayasofya nüshası daha önce bahsedilen kendine mahsus problemlerden dolayı müstakil bir yerde durmaktadır. Diğer iki nüsha arasındaki ilgiye dair şu hususları belirtmeliyiz: Öncelikle iki nüsha arasında birbirinden istinsah edilmiş olma gibi bir ihtimal bulunmamaktadır. Çünkü Paris nüshasında (11b) metinde görülen eksiklik, istinsah edilen nüshadan muhtemelen bir varağın müstensih tarafından atlandığını gösterir. Buradan yola çıkarak atlanan yer için Beyazıt nüshasına (18a-19a) baktığımızda, bu kısmın tıpkı Paris nüshasında sayfa ortasında olması gibi, orada da sayfa arasında yer aldığı görülmektedir. Yani müstensihin Beyazıt nüshasını istinsah etmiş olması mümkün değildir. Paris nüshasındaki bu eksiklikten dolayı, Beyazıt nüshasının Paris nüshasından istinsah edilmesi gibi bir ihtimal de gündeme getirilemez.

Kanaatimizce her iki nüsha da başka bir ortak nüshadan istinsah edilmiştir. Çünkü az önce bahsetmiş olduğumuz Paris nüshasında görülen metin arasındaki eksikliğin Beyazıt nüshasındaki yerine bakıldığında bu ihtimal güçlenmektedir. Bu kısım Beyazıt nüshası 18a'daki altıncı satır ile 19a'daki on beşinci satır arasındadır. Bu da kanaatimizce ortak nüshadaki bir varağın denk gelebileceği bir yerdir. Ayrıca her iki nüsha da ortak yanlışlar barındırmaktadır. Mesela “sebeb-i kabûl-i tevbe-i Âdem” olması gereken ifade²⁸⁴ her iki nüshada da yanlışlığı bariz bir biçimde “sebeb-i tevbe-i kabûl-i Âdem” olarak karşımıza çıkar. İlaveten hazırlanan metne bakıldığında bazı kelimelerin aynı biçimde

²⁸⁴ Bkz. Metin, 23b.

yanlış yazıldıkları görülebilir. Bu arada hazırlanan metnin aparatında görülecek olan her iki nüshadaki farklı kelimelerin, müstensih dalgınlığından kaynaklandığını belirtmeliyiz.²⁸⁵

2. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YÖNTEM

Terceme-i Ravzatü 'ş-Şühedâ''nin müellif hattıyla yazılmış hâli elde olmadığı için, mevcut nüshalarından yola çıkılarak metin oluşturulurken müellifin yazdığına en yakın metnin oluşturulabileceği varsayımından hareket edilse de, bunda ne derecede başarılı olunduğunun tespiti imkânsızdır. Bu sebeple mümkün merteye doğru okunmuş ve anlaşılabilir bir metin hazırlamak ana gaye olarak görülmüştür. Metin hazırlanırken şöyle bir yöntem takip edilmiştir:

- Metnin hazırlanmasında P nüshası esas alınmış; bu nüshada görülen sorunların giderilmesinde B nüshasından yararlanılmıştır.

- P ve B nüshalarının her ikisinde de imla ile ilgili sorun olduğunda kelime/kelimelerin doğru şekli olduğu düşünülen hâli metinde yazılmış, bir veya iki nüshadaki şekilleri de aparatta gösterilmiştir.

- Metinde P nüshasının sayfa bilgileri (Xa/b) şeklinde parantez içinde; B nüshasıyla ilgili sayfa bilgileri de [Xa/b] şeklinde köşeli parantez içinde verilerek satır üstünde gösterilmiştir.

- B nüshasının imla veya anlam ile ilgili sorunların giderilmesinde yetersiz kaldığı durumlarda metne ilavede bulunulmuş, yapılan eklemeler [...] şeklinde köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

- P ve B nüshasındaki şekliyle anlayamadığımız ve herhangi bir okunma önerisinde bulunulamayan kelimelere, hemen ardından parantez içinde soru işareti (?) konulmak suretiyle işaret edilmiştir.

- Arapça ve Farsça kısımlar yazıçevrim alfabesi ile bold/koyu yazılmış ve Türkçe karşılıkları dipnotta verilmiştir.

- Ayet ve tespit edilebildiği kadarıyla hadislerin kaynakları dipnotta gösterilmiştir.

²⁸⁵ Mesela bkz. Metin, 31a. Burada müstensih önce gelen “millet” kelimesinden dolayı “ümme” yazacağı yere ikinci kez “millet” yazmıştır. Yine başka bir yerde (46b) “fâriğ ol didi” yazacağına, az öncesinde yer alan “râğib oldı” kelimelerini tekrar yazmıştır.

- Tespit edilemeyen birkaç Arapça şiir dışında şiirlerin vezin bilgileri açıkça verilmiştir.
- Vezin gereği zihafı okunması gereken uzun sesli hecelerin yazımında uzun sesin gösterilmemesi şeklinde yaygınlaşan tercih, metni hazırlayanın vezin bilgisini göstermekten başka vezin bilmeyen okuyucu için hiçbir anlam ifade etmediği ve kelimenin yanlış yazılmasına (hār > har) sebep olduğu için benimsenmemiştir.
- Metin içinde karşılaşılan eser isimleri italik olarak gösterilmiştir.
- Metin, bu tür eserlerin neşrinde Mertol Tulum tarafından uygulanan yazım özelliklerine²⁸⁶ göre yazılmıştır.

3. METİN

²⁸⁶ Mesela bkz. Hacı Ahmed Efendi, **Sergüzeşt ve Ravzatü't-Tevhîd**, Haz.: Mertol Tulum, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Bşk. Yay., 2014. Ayrıca bkz. a.yz., **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Ankara: TDK Yay., 2011, s. 63-99.

[TERCEME-İ RAVZATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ]

(P-2b) ^[B-1b] Bi'smi'llâhi'r-Raḥmâni'r-Raḥîm¹.

Cenâb-i Kibriyâ-yi Ḥudâ-yi Te'âlâ, mâ e'azze ismühü ve mâ a'lâ², her çend 'unvân-i tırâz-i sürâdikât-i 'azamûtü ve şî'âr-i sübühât-i ceberûtü, ber-muktezâ-yi “Zâlike'l-kitâbü lâ raybe fih.”³ “Va'llâhü ganiyyün 'ani'l-'âlemîn.”⁴dür. Zehî Ḥakîm ü Mecîd 'ammet 'atıyyâtühü ve tâbet belıyyâtühü⁵, ki maẓher-i tekrîm-i “Ve le-ḳad kerremnâ benî-Âdem.”⁶ ve maşder-i ta'lîm-i “Alleme'l-insâne mâ lem ya'lem.”⁷ olan a'yân-i insân, ki a'yân-i ekvândur, ber-mazmûn-i ḥaḳîkat-meşḥûn-i “İnnâ 'arazne'l-emânete.”⁸, mübtelâ-yi şunûf-i belıyyât ve mümteḥan-i “Ve le-neblüvenneküm bi-şey'in mine'l-ḥavfı ve'l-cü'ı ve naḳşın mine'l-emvâli ve'l-enfüsi ve's-şemerât.”⁹ iken, be-her-ḥâl, vâsıta-i zâbıta-i “Üzḳürünî ezḳürküm ve'sḳürü lî.”¹⁰ emr-i ḥamd ü zıkr ve râbıta-i şerîta-i “Le-in şekertüm le-ezîdenneküm.”¹¹ isticlâb-i mezîd-i ni'met için ^[2a] icâb-i mezîd-i şükr idüp gâh “Ve beşşiri's-şâbirîn.”¹² “Ve se-neczi's-şâkirîn.”¹³ bişâreti-yile ve gâh “Ve le-neblüvenneküm ḥattâ na'leme'l-mücâhidîne minküm ve's-şâbirîn.”¹⁴ işâreti-yile, her biri fi's-şiddeti ve'r-reḥâ'i ve's-serrâ'i ve' d-darrâ'¹⁵ güyâ-yi “İnnâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci'ün.”¹⁶ ve cüyâ-yi “İnnâ ilâ Rabbınâ münḳalibün.”¹⁷.

Rübâ'î:

(mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fa')

Yâ Rab beni 'ışḳuñda senüñ merd eyle

Vir şabr belâña guşşa-perverd eyle

¹ Besmele B: P'de serlevha tamamen siyah görüldüğü için Besmele'nin yazılı olup olmadığı anlaşılamıyor.

² İsmi ne kadar aziz ve ne kadar yücedir.

³ “Bu kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan kitaptır.” 2/Bakara: 2.

⁴ Allah âlemlerden müstağnidir. 3/Âl-i İmrân: 97: “Fe inna'llâhe ganiyyün 'ani'l-'âlemîn”.

⁵ İhsanları çok, imtihanları güzel olsun.

⁶ “Gerçekten biz insanoğlunu onurlandırdık.” 7/İsrâ: 70.

⁷ “İnsana bilmediğini öğretti.” 96/Alâk: 5.

⁸ “Emaneti teklif ettik.” 33/Ahzâb: 72.

⁹ “Kimi zaman korku ve açlık ile; kimi zaman ticarî mallara, canlara ve ürünlere gelecek zarar ziyanla sizi mutlaka sınayacağız.” 2/Bakara: 155.

¹⁰ Beni hatırlayın ki ben de sizi hatırlayayım; bana şükredin... Bakara 2/152: “Fe'zḳürünî...”.

¹¹ “Şükrederseniz daha fazlasını veririm.” 14/İbrâhîm: 7.

¹² “Sabredenleri müjdele!” 2/Bakara: 155.

¹³ “Şükredenleri ödüllendireceğiz.” 3/Âl-i İmrân: 145.

¹⁴ “Sizi mutlaka sınayacak ve böylece içinizden imanı uğrunda savaş veren, sabreden kimseleri ortaya çıkaracağız.” 47/Muhammed: 31.

¹⁵ Sıkıntıda da rahatlıkta da; bollukta da darlıkta da.

¹⁶ “Biz Allah için varız ve ona döneceğiz.” 2/Bakara: 156.

¹⁷ “Biz sonunda Rabbimize döneceğiz.” 7/A'râf: 125.

Çift olmada derdüñle beni ferd eyle
Tek bendeñi evliyāña hem-derd eyle

Fe'l-ḥamdü li'llāhi fi'ş-şiddeti ve'r-reḥā'i ve'ş-şükrü lehü 'ale's-serrā'i ve'd-darrā'.¹
ḍarrā'.¹ Ḥazret-i müşārün ileyh-i "İnnēhū le-resūlün kerīm."² ve mültefet-i ḥıṭāb-i "İnneke
le-'alā ḥuluḳın 'azīm."³, ḥayru'l-hādī **(3a)** ve ni' me'd-delīl⁴, mülakḳın-i telḳın-i
"Ḥasbūna'llāhü ve ni' me'l-vekīl."⁵, bedreḳa-i rāh-i "İnnā hedeynāhü's-sebīl."⁶,

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Ḳā'idü'l-ḥalḳı bi'l-hüdā ve'l-'avn⁷

Şāh-i "Levlāke mā-ḥalaḳtü'l-kevn"⁸

ki, "Mā ūziye nebiyyün mişle mā ūzītü."⁹ manṭūḳı-yıla, miḥnet-keşidegān-i ümmet ve
meşakḳat-residegān-i milleti, 'ämme-i cādde-i teslīm ü rızā ^[2b] ve inḳıyād-i ḥukm-i ḳazāya
irşād, ve "Eşeddü'l-belā'i 'ale'l-enbiyā'i şümme 'ale'l-evliyā'i şümme'l-emşeli fe'l-
emşel."¹⁰ medlūli-yile, 'ıttret-i fāḥıre ve 'aşıret-i ṭāhiresinden ḍurūb-i şedāyid ve kürūb-i
mekāyid ile, ğam-kede-i felekde muşıbet-zede olanları, ḥāşşaten, tesliye-i ḥāṭır ve ṭatyīb-i
fü'ād buyurdılar. Bu cümle ile, her ḥālde vü her ḳālde, şādī vü melālde, kemāl ü zevālde,
maḥşūşan, ibtidā'-i emr-i zī-bālde, şükr-i Ḥaḳ ve ḥamd-i Memdūḥ-ı Muṭlaḳ vācib idüğü ile
irşād ve şavb-i şavāb ve hidāyet-i ṭarīḳ-ı ni' me'l-me'āb buyurup, ol muḥaḳḳıḳ-ı rümüz-i
ümmü'l-kitāb-i "Mā yenṭıḳu 'anı'l-hevā."¹¹ ve tefsīr-āmüz-i faşle'l-ḥıṭāb-i "İn hüve illā
vahyün yūḥā."¹², ḳumrī-i çemen-i "Ūtītü cevāmi'a'l-keḳim."¹³ ve muḳrī-i encümen-i "Ene
efşāḥu'l-'Arabi ve'l-'Acem."¹⁴, meḥmedet-güyā-yi "Lā uḥşī şenā'en 'aleyke ente kemā

¹ Sıkıntıda da rahatlıkta da Allah'a hamd olsun; bollukta da darlıkta da O'na şükürler olsun.

² O yüce bir elçidir. Hâkka 69/40; Tekvîr 81/19: "İnnēhū le-ḳavlü resūlin kerīm".

³ "Şüphe yok ki sen mükemmel bir ahlaka sahipsın." 68/Kalem: 4.

⁴ En güzel yol gösterici ve ne iyi bir kılavuz.

⁵ "Allah bize yeter; O ne güzel vekildir." 3/Âl-i İmrân: 173.

⁶ "Ona doğru yolu gösterdik." 76/İnsân: 3.

⁷ Hidayet ve yardımıyla mahlukatı sevk ve idare eden.

⁸ Sen olmasaydın varlıkları yaratmazdım.

⁹ Hiçbir peygamber, benim çektiğim sıkıntıyı çekmemiştir. Ebû Nu'aym, **Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ**, c. 6, s. 333: "Mā ūziye aḥadün mişle mā ūzītü fi'llāh."

¹⁰ Belanın en şiddetlisi önce peygamberlere, sonra evliyâya, sonra da derece bakımından onlara yakın olanlara gelir.

¹¹ "O, keyfi arzu ve isteklerine göre konuşmamaktadır." 53/Necm: 3.

¹² "O (Kur'an) Allah tarafından gönderilmiş vahiyden başka bir şey değildir." 53/Necm: 4.

¹³ "Bana az söz ile çok şey anlatma özelliği verildi." Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 12, s. 366.

¹⁴ "Ben Arablar'ın ve onların dışındakilerin en fasih konuşanıyım." Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 12, s. 366.

eşneyte ‘alā nefsike.”¹ idi ve fırça-i manşūşān-i ma‘ nā-i “Tilke’r-rusülü faḍḍalnā ba‘ dahüm ba‘ dahüm ‘alā ba‘ḍ.”² olan enbiyā’ ü mürsel ve maḥşūşān-i fehvā-i “Ve ce‘alnāküm ḥalāyife fi’l-‘arḍ.”³ olan evliyā’^[3a] ü kümmel, ki meşāhīr-i cemāhīr-i “Ülā’ike ‘alā ḥüden min Rabbihim ve ülā’ike ḥümü’l-müfliḥün.”⁴ ve ‘aşāyir-i me‘ āşir-i “Lā ḥavfün ‘aleyhim ve ve lā ḥüm yahzenün.”⁵ dur, mu‘terifān-i “El-‘aczü ‘an derki’l-idrāki idrāk.”⁶ ve ‘özr-ḥ’āhān-ḥ’āhān-i “Mā şekernāke ḥaḫka şükrik.”⁷ idiler.

Nazm:

(fā’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Yā ilāhe’l-‘ibādi şalli ‘aleyh

Ve ‘alā rūḥı ḳurratey ‘ayneyh⁸

Ve ‘alā ālihī ve aşḥābihī ve eḥıbbā’ihī ve aḥbābihī ḥayri aşḥābihī ve ḥayri’l-āli dāyimen bi’l-ḡuduvvi ve’l-āşāli **(3b)** ve ‘alā ‘itratihī ve etbā’ihī ve ‘alā ümmetihī ve eşyā’ihī.”⁹ Ve ba’d: Efḳaru’l-ḥāl-i fırça-i fuḳarā’, ez’afü’l-bāl-i zümre-i zu‘afā’ Āşık bin ‘Aliyy-i Naḫḫā’i, bende-i kemterīn-i Āl-i ‘Abā, vaḳāyi’-dīde-i rüzgār-i sitīze-kār ve şedāyid-keşide-i sipihr-i kīne-güzār, kevkeb-i baḫtum ufuk-ı ufülde vāḳı’ ve sitāre-i ḫālī’um tütük-ı zübülde ḫālī’ olup,

Beyt:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Benem bir ḡarīb ü dil-efḡār ü ‘āşık

Ne baḫtum müşā’ıd ne ḫālī’ muvāfiḳ

eyyām-i şabāvetden beri ki fi’l-ḫaḳıḳa hengām-i ḡabāvet ve ezmān-i tuḫlīyyetden beri, ki nefsü’^[3b]l-emr evān-i¹⁰ ḡafletdür, riyāz-ı cāna ne nesemāt-i sürür fāyıḫ ve ḫıyāz-ı cenāna ne nefehāt-i ḥubūr sāyıḫ.

¹ “Senin kendini övdüğün gibi seni övmeye gücüm yetmez.” Müslim, **el-Câmi’u’s-Sahîh**, c. 1, s. 352.

² “Bunlar bir kısmını diğerinden üstün kıldığımız elçilerdir.” 2/Bakara: 253.

³ Sizi yeryünde halifeler kıldık. 10/Yûnus: 14: “Şümme ce‘alnāküm ḥalā’ife fi’l-‘arḍ...”.

⁴ “Onlar Rablerinden bir hidayet üzeredir ve kurtuluşa erenler de onlardır.” 2/Bakara: 5.

⁵ “Onlara korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de.” 10/Yûnus: 62.

⁶ İdrake güç yetiremeyeceğini bilmek, idrakin kendisidir.

⁷ Sana gereği gibi şükredemedik.

⁸ Ey kulların Rabbi! Ona salât et/ Ve onun iki gözünün nuru olanların rûhuna da.

⁹ Aynı şekilde O’nun ailesi, arkadaşları, sevenleri, aşâbının ve ailesinin en hayırlılarından olan sevdiklerine; soyundan gelenlere, ona uyanlara, ümmetine ve taraftarlarına da sabah akşam devamlı olarak (salat et).

¹⁰ evān B: āvān P.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Kesî hergiz çü men pür-ğam ne-dîde

Çü men ğam-dîde`i ğam hem ne-dîde¹

Gâh, irtihâl-i vâlideyn ve gâh intikâl-i mâl-i deyn, vefât-i ihvân ü aĥavât ve fevât-i maĥâşid ü mühimmât, faĥr ü fâĥa ve düyün-i mâ-lâ-tâĥa, teĥzâ-yi erbâb-i düyün ve samâtet-i aşĥâb-i şüyün;

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Naşîb-i ĥalk ba`d ez rûzgârî yek belâ bâşed

Dil-i ser-geşte`em râ şad belâ rûzîst her rûzî²

gâh, ğayret-i aĥrân ü emşâl ve taĥaddüm-i erzâl ü enzâl³, 'ıŝĥ-ı ĥübân-i dehr ber-ser, perişân kâküller hevâları ser-ber(?). Belâ bu ki, ne eşk-i çeşm ve çehre-i zerden ğayrı dirhem ü dînâr ve ne âh-i nedâmetden özge bād-i hevâ var; ne ğuşşadan ğayrı ğam-ğüsâr ve ne nâ-murâdlıĥdan özge yâr.

Beyt:

(mütefâ'îlün fe'ûlün mütefâ'îlün fe'ûlün)

Ne kesî ki behr-i derdem reved ü taĥîb cüyed

Ne kesî ki ger be-mîrem kefen-i ğarîb cüyed⁴

Baĥt-i siyâhum sebebinden tezâhum-i ^[4a] zalâm-i ğuyüm-i ğumüm-ıla, nâme-i nâmiye ve nâşîye-i ĥâşîyede olan “**Ke-zulümâtin lücciyin yaĥşâhü.**”⁵ mazmün-i vaĥşet-nümününüñ mañtûĥa-i ĥâlî,

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Be-rûz-i ğam kesî cüz sâye-i men nîst yâr-i men

Velî ü hem ne-dâred taĥat-i şebĥâ-yi târ-i men⁶

¹ Kimse benim gibi çok gamlı birisini asla görmedi/ Benim gibi gam görmüş birisini gam bile görmedi.

² Bu devranın başından beri halkın payına bir bela düşmüşken/ Benim perişan gönlüme her gün yüz bela gelmektedir.

³ enzâl: inzâl P, B.

⁴ Bir kimse ne derdime derman için gidip tabip aradı/ Ne de öldüğümde garip kefeni aradı.

⁵ Engin (bir denizdeki) karanlıklar gibi. (Onu bir dalga) kaplar... Nur 24/40: “Ev ke-zulümâtin fi baĥrin lücciyin yaĥşâhu mevcün...”

⁶ Gam günü, gölgemden başka dostum yoktur/ Fakat onun da karanlık gecelerime dayanma gücü yoktur.

(4a) ve her şeb-i ğayr-i pîrûzum¹, şām-i hecr evcinden teşādüm-i ğamām-i hücüm-i hümüm ile, cerīde-i cebhe vü ħarīṭa-i çehremde mestûr olan “Zulümātün ba‘ duhā fevka ba‘ d.”² mefhüm-i dehşet-füzününüñ maşdüka-i maķāli idi.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Men siyeh baḥtīm ü bed-rüzīm ü ħurmen-sūḥte

Şem‘ -i ümmidī be-‘ ömr-i ħod şebī nefrūḥte³

Egerçi me’āl-i māl melāl olup devleti let, ni‘meti niķmet, minḥati mihnet, ‘iṣreti ‘usret, rāḥatı muṭarref-i cerāḥat, lezzeti müşahḥaf-i zillet, kuşūrı mümāşil-i kuşūr, sürürü müşākil-i şürür, dirheminde hemm merküz, vesminde semm maḥrüz, nağamınıñ ğāyeti ğam, ‘āleminüñ nihāyeti elem.

Ķıṭ‘ a:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

‘Iṣreti oldı ^[4b] şūret-i ‘uṣret

Lezzeti ile zilleti biledür

Rāḥatıdur cerāḥat içinde

Minḥati ile mihneti biledür

Emmā, tesvīlāt-i nefis ü tesvīfāt-i yevm ü ems ile, taḥşīl-i ‘avārif ve tekmīl-i me‘ārife tefevvuķ-ı akrān bā‘ıṣ-i te‘avvuķ, ve her nā-dāna temelluķ müriş-i tedelluķ olup ne başāyir-i ‘alīle ve serāyir-i kelīle, mazher-i bevāriķ-ı şühūd ve manzar-i şevāriķ-ı vücūd olup, belki bevāyıķ-ı shevāt-i ḳalbiyye ve ‘avāyıķ-ı shevāt-i kelbiyye, iķtibās-i zıyā’-i envār-i ‘ulüm ve iltimās-i şağā’-i enzār-i fūhūma māni‘ olup def‘ine mübāşeret itdüķ;

Beyt:

(...?)

Kefā ḥuznen enne lā-ḥayāte henī’eh

Ve lā ‘amelen yerḳā bihi’llāhü şāliḥ⁴

¹ pîrûzum: pervezüm P, B.

² “Üst üste binmiş karanlıklar.” Nur 24/40.

³ Ben kara bahtlı, kötü günlü ve harmanı yanmış biriyim/ Ümit mumu ömrünü bir gece olsun aydınlatmamış biriyim.

⁴ Rahat bir hayat sürememek ve Allah’ın razı olacağı salih bir amelinin olmaması, üzüntü olarak yeter de artar bile.

ve ne medresede aḥkām-i taḥṣīl medrūs ve esās-i şuġl mehdüm ü menkūsdur diyü bi'l-külliyeye ferāġat ve ne istifāde-i 'ulüm zımnında tehzīb-i aḥlāk-ı uḥreviyyenüñ tekmiline himmet ve ne şeyḥ-ı kāmil ve mürşid-i mükemmil iksir-i ekber ve kibrīt-i aḥmer gibi ma' düm, fe-lā-eḳall nā-ma' lümdur diyü, ol ^[5a] bāba mürāce' at eyledük.

Beyt:

(müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

'Umr-i girān-māye derin şarf şud

Tā çı ḥorem şayf çı pūšem şitā¹

Aṭbāḳ-ı nüh-niṭāḳ-ı āsmān evrāḳ ve zālām-i leyālī-i firāḳ ve düde-i **(4b)** āh-i 'uşşāḳ midād-i revvāḳ olsa, ne şeb-i ġam ḥıkāyeti ġayet [ve ne] teb-i elem şikāyeti nihāyet bulur.

Beyt:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Zebān kocā'st ki şerḥ-i belā-yi men gūyed

Meger belā be-zebān āyed ü sūḥan gūyed²

“Men cāveze ḥaddehū in' akese ziddühü.”³ muḳtezāsınca ve “İzā temme emrun vefā naḳşuhū.”⁴ mübteġāsınca bu şām-i pür-zālām-i ālāmda revāḥ-ı nıḳmet, şabāḥ-ı ni' mete mübeddel ve ġasaḳ-ı nā-fercām, felaḳ-ı encāma müteḥavvel olmaġa bir şāḥib-i vücūduñ pertev-i neyyir-i cihān-tāb-i himmetinden ġayrı ihtimāl yok.

Beyt:

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fa'lün)

Nāle-i nīm-şebī kār-ger āyed rūzī

V'in şeb-i tīre-i mıḥnet be-ser āyed rūzī⁵

Ve ġayāhib-i müteżā'ıfe-i kürüb ve zulümāt-i müteşādife-i ālām ü āşūbdan ḥalāşa bir ehl-i vücūduñ ṭulū' -ı āftāb-i 'ālem-ārāy-i 'ınāyetinden özge mecāl yok.

Beyt: ^[5b]

(müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

Himmet elidür yed-i beyzā olan

Er nefesidür dem-i 'īsā olan

¹ Kıymetli ömür, yazın ne yiyeyim, kışın ne giyeyim derken geçti gitti.

² Benim başıma gelenleri açıklayacak dil nerde? Ancak belâ dile gelip bunları anlatabilir.

³ Haddini aşan şey zıddına dönüşür.

⁴ Bir iş tamamlandığı zaman eksikleri ortaya çıkar.

⁵ Gece yarısında ağlayıp inlemek gün gelir işe yarar/ Bu kara mihnet gecesi gün olur sona erer.

Cem^ç-i ğamda ŧem^ç-vār hemm odı yağın yandurup ve elem dūdı cān dimāğın boyandırduğça, nūŧ-i hūŧı zenbūr-i ŧūr-i ŧūrūr ve ŧehd-i bālı mūr-i melāl üŧdürdüğçe ŧāye-i ŧabra ilticā olınurdı.

‘Arabiyye:

(...?)

Se-aŧbiru ħattā ye^ç cize’ŧ-ŧabru ‘an ŧabrī

Ve aŧbiru ħattā yahküme’llāhü fi emrī

Ve aŧbiru ħattā ya^ç leme’ŧ-ŧabru bi-enneni

ŧabertü ‘alā ŧey’in emürri mine’ŧ-ŧabri¹

ŧabr müŧmir-i ŧemere-i murād ve müntic-i netice-i ārzū-yi fü’ād olmayup,

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Zi-bi-ŧabrī murādī hiç yārī ber ne-mī āyed

Zi-dest-i ŧabr hem dīdīm kārī ber ne-mī āyed²

derğāh-i Müsebbibü’l-esbāb ve Rabbü’l-erbāb’dan³ istiğāset ü isti‘ānet idüp bu ebyātı tezekkür ider-idüm:

ŧi‘r:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

ŧabr kııl derd ü miħnete ‘Āŧıķ

Bi-edeb olma itme nāle vü āh

N’ola dūr ü dırāz ise ŧeb-i ğam

Seħar-i luħf-i Ħaķķ ider kūtāh

Eyle dāyim niyāz ü sūz ü güdāz

ŧanma sūz ü güdāzuñ ola tebāh **(5a)**

İrse cevr-i ^[6a] ‘azīm ü kerb-i elīm

Oķı “Allāhü ħasbünā ve kefā.”⁴

Ağla inle du^ç ālar it dāyim

Bula tā kim reh-i icābete rāh

¹ Sabır, sabırına dayanamayıncaya dek sabredeceğim/ Allah hakkımda hükmünü verinceye kadar sabredeceğim/ Sabır, ŧu hâlde olduğumu bilinceye dek sabredeceğim/ Yani sabrımın sınırlarını aŧan her ŧeye sabrettiğimi.

² Sabırsızlık murada ermede fayda hâsıl etmiyor/ Gördüm ki sabrın elinden de bir ŧey gelmiyor.

³ Rabbü’l-erbāb’dan B: Rabbül’-übāb’dan? P.

⁴ Allah bize yeter, kâfîdir.

Dem ola raḥm idüp diye Allāh
“Fe’stecebnā lehū ve necceynāh.”¹

Güş-i hüṣa sürüş-i ğaybdan ve simāḥ-ı rüḥa cānib-i lā-raybdan işāret-i pür-biṣāret olur-ıdı ki,

Beyt:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Melül olma mihnetle ‘Āşık ğarīb

Ki “Naşrun mine’llāh ve fethun qarīb.”²

Ve gāh ‘ādet-i Fā’ıl-i Muḥtār medār-i nümūdār-i “Sünnete’llāhi’[lletī] **ḳad ḥalet [min ḳablū] ve len tecide li-sünneti’llāhi tebdilā.**”³dur. Selāṭin-i zemān ve esātīn-i cihānuñ cenāb-i ‘adālet-‘unvānların, ki mehbiṭ-ı berekāt-i Melik-i Mennān ve maş‘ad-i mühimmāt-i efrād-i insān idüp tertīb-i aḥvāl-i mazlūmān ve tesbīb-i āmāl-i maḥrūmān belki ser-cümle-i ‘mān-i taşarrufāt-i ‘ālemiyān ve zimām-i murādāt-i ādemiyānı anlaruñ zimmet-i himmetlerine ve ḳabza-i ḳudretlerine menūṭ u merhūn ve keff-i iyālet ü kenef-i vilāyetlerine muḳarrer ü maḳrūn eylemek üzre cārī ve simāt-i ^[6b] zılliyet-i Ḥaḳ nu‘ūt-i Rubūbiyyet-i muṭlaḳ gibi recā idenlere ḥıyāb-ıla ve ilticā idenlere ḥırmān-ıla telāḳḳiden ‘ārī olup belī,

Beyt:

(fā’ilātün mefā’ilün fa’lün)

Şāh çün sāye-i Ḥudā bāşed

Sāye ez nūr key cüdā bāşed.⁴

Lā-cerem, “İlzem bāben vāḥıden tüftaḥ leke’l-ebvāb ve’ḥda’ li-seyyidin vāḥıdin yeḥda’u lehū’r-riḳāb.”⁵ feḥvāsı ve “Es-sultānū zıllu’llāhi fi’l-arḳı ye’vī ileyhi küllü mazlūm.”⁶ mü’eddāsı ile pādişāh-i ‘ālem-penāh cenābından istimdād ü istirşād idüp bu kelimātı tekrār ider-idüm:

¹ “Onun duasını kabul edip (onu tasadan) kurtadık.” 21/ Enbiya: 88.

² “Allah’ın yardımı ve yakında olacak bir bir fetih.” 61/ Saff: 13.

³ “Allah’ın süregelen sünneti/yasası budur. Allah’ın sünnetinde bir değişiklik bulamazsın.” 48/ Fetih: 23.

⁴ Padişah Allah’ın gölgesi ola/ Gölge ışıktan nasıl ayrı kala?

⁵ Tek bir kapıya yapış ki, bütün kapılar sana açılsın. Tek bir efendiye boyun eğ ki, bütün başlar önünde eğilsin.

⁶ “Sultan, bütün mazlumların kendisine sığındığı, Allah’ın yeryüzündeki halifesidir.” Bezzār, **Müsned (el-Bahrü’z-Zehhār)**, c. 12, s. 17.

Beyt:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

İy esîr-i belâ olan 'Āşık

Derd-ile mübtelâ olan 'Āşık

Ķaddümi derd-i 'ışk yâ kıldı

Yandı dil nâr-i ğamla yağıldı ^(5b)

Eyledi zaĥm-i faĶr cānuma kâr

Bilmezem kim n'olısar āĥır-i kâr

İrgürür mi felek murâda beni

Yoĥsa āhum virür mi bâda beni

İrişüp şâhdan 'ınâyetler

Gele mi başuma se'âdetler

Yoĥsa 'ömrüm geçüp bu ĥâletle

Şöyle ölem gidem mi miĥnetle

El-ķışsa ba'de tûli'l-ĝuşsa¹, 'umûm-i ĝumûm ve hücûm-i hümûm 'umûmen fırķa-i
'ubbâd-i ^[7a] 'ıbâda nâzil, ĥuşûsan evlâd ü aĥfâda vâşıl olup,

Beyt:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Der-în çemen gül-i şādî kesî ne-çîdârî

Çirâĝ-i Muştafavî bâ-şerâr-i Bû-lehebîst²

bu kemîne daĥı o ĥânedân-i 'azîmü's-şân cârû-keşleri ve ol düdmân-i behîşt-nişân
bezminüñ cür'a-çeşleri, ol gülistân gülünüñ hâr ü ĥası ve ol neyistân şekerinüñ kemterin
megesi, ol deryâ-yi bî-sâĥıl ĥâşâk-i ber-geştesi ve ol ĥorşîd-i 'âlem-efrûz zerre-i ser-
geştesi, ol nûr-i raĥşândan şem' yandurmış ve ol âteşdân-i bî-duĥândan çirâĝ uyandurmış.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

N'ola yoĝ-ısa andan fetĥ-ı bâbum

Hele var ol cenâba intisâbum

¹ Kıssa (hikaye), uzun bir sıkıntıdan sonradır (ortaya çıkar).

² Bu çimenlikte mutluluk gülünü deren olmadı/ Mustafa'nın (Hz. Peygamber) kandili, Ebû Leheb'in ateşinin kıvılcımlarıyla yan yanadır.

“En-nāsü ‘alâ dīni mülūkihim.”¹ mücibince, kazāya rızāda ve cevri ü cefā ve zecr ü ‘anāya şabr ü şekībāda anlara ittibā‘ u iktidā’ ve ol iktidā ile ihtidāya niyyet ü ‘azîmet olunup her ğammuñ vücūdı ve her elemüñ vürüdü^[7b] zemānında ve şığar-i sinden berü **bi-takdīri’llāhi ve kazā’ih ve meşiyetihī ve rızā’ih**² tavri-i ma‘rūf ve resm-i me’lūfum üzre, her mäh-i Muħarrem’de bir nev‘ muşibet ü mātem ve bir şımf nāyibe vü elem istilāsı, huşuşā, yevm-i ‘Āşūrā’da bir şūr tekāzāsı³ evānında, aħvāl-i hıkāyet-i mazlūmān-i evlād-i Resūl ve ehvāl-i şehādet-i ma‘şūmān-i aħfād-i Betül “Ülā’ike ‘aleyhim şalevātün **(6a)** min Rabbihim [ve rahmetün] ve ülā’ike hümü’l-mühtedün⁴.”⁵ ki mazmūn-i kışşaları ber-mışdāk-ı “İnne fi zālīke le-‘ibraten li-ülü’l-ebşār⁶.”⁷ ve mefhūm-i ğuşşaları ber-vech-i minsāk-ı “İnne fi zālīke le-āyātın li-ķavmin yetefekkerün.”⁹ dur, tezekkür ü tekerrür idüp kerb ü belā-yi kışşa-ķışşa-i Kerbelā’yı müzekkir ü müşāhid derd ü ‘anām ğuşşa-i Seyyid-i Şühedā’yı münbī vü müş‘ır olup nīrān-i şūr ü belā menķal-i sīne-i ğam-ġinde bir vech-ile heyecān ve tūfān-i derd ü ‘anā menhel-i dīde-i nem-ġinden bir resm-ile seyelān ider-idi ki debīrān-i ķarķ-ı būķalemūn ve münşiyān-i cerīde-i^[8a] ekvān-i “Kün fe-yekün.”¹⁰ ‘uşri-i ‘aşiri, belki biñde biri beyānında ‘āciz ve reh-rev-i aķlāmuñ ser-menzil-i encāma vüşūline, mābeynde kūh-i istiħāle hācizdür.

MUĶADDİME-İ TERCEME

Egerçi ol muşibet-i ‘āmmе ve belıyyet-i tāmme, tevātür-i ma‘hūd meşābesinden mu‘āyene vü şühūd mertebesine varup vaķāyi‘-ı fecāyi‘ı **ilā yevminā hāzā**¹¹ elsine vü şifāhda mezkūr ve belki nevk-i kazā’-ile levħa-i mihr ü şafħa-i mähda mestürdür, şuleħā-i şıķāt ü ümenā ve eşbātdan bir cemā‘ at –**rahmetu’llāhi ‘aleyhim ecma‘ in**¹²– ħasbe’l-istiķā‘a kitāblar tedvīn ve bu hıkāyetleri tebyīn idüp, fetħ-ı müşkilāt-i ķuşūr-i muķaffele-i muğlaķa ve keşf-i mu‘zılāt-i sūtür-i müseddele-i mu‘allaķa itmişlerdür. Lākin, ehemmi meħām ve

¹ İnsanlar, yöneticilerinin dini üzeredir.

² Allah’ın takdiri, kazası, dilemesi ve rızası ile.

³ tekāzāsı B: tekāzā P.

⁴ hümü’l-mühtedün: hümü’l-müfliħūn P, B.

⁵ “İşte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlarıdır, ve doğru yolu bulanlar da onlardır.” 2/Bakara: 157.

⁶ li-ülü’l-ebşār: li-ülü’l-elbāb P, B.

⁷ “Muhakkak bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır.” 3/Âl-i İmrân: 13; 24/Nûr: 44.

⁸ fi B: -P.

⁹ “Düşünen bir topluluk için bunda deliller vardır.” 13/Ra’d: 3; 30/Rûm: 21; 39/Zümer: 42; 45/Câsiye: 13.

¹⁰ “(Allah) ‘ol’ der ve olur.” 2/Bakara: 117; 3/Âl-i İmrân: 47, 59; 6/En’âm: 73; 16/Nahl: 40; 19/Meryem: 35; 36/Yâsîn: 82; 40/Mü’min: 68.

¹¹ Günümüze kadar.

¹² Allah’ın rahmeti hepsinin üzerine olsun.

etemmi-i merām olan emr-i inşāfı muhtel ve i' tikkād-i şahihı mu' tel eyleyüp, mevākıf-i taḥkik ve meşārif-i tevfiḳde cādde-i ' adālet ü istikkāmetden ' ādil ve rādde-i ta' aşsub ü seḳāmete māyil olup, medḥde itnāb u itrā vü ḳadḥde ^[8b] iḡzāb ü iḡrādan teberrī ve safsaṭa-i ekāzīb ve muḡalaṭa-i e' ācībden farṭı-ı ' inād ü ḥarṭı-ı ḳatād olmamaḳda taḥarrī itmedükleri sebebden, küşüfāt-i nūrāniyye ile küsüfāt-i zulmāniyye beyninde temyīz müte' azzir, **(6b)** ve elfāz-i mebānisi ile ḥabl-i metin olan şer' -i mübin estār-i envārında kāmin olan me' āniyi tevfiḳ müte' assir olmuşdur.

Nazm:

(fā' ilātün[fe' ilātün] mefā' ilün fa' lün)

Ey ne-kerde dil ez-ta' aşsub şāf

Me-zen ez-dāniş-i ḥaḳıḳat lāf

Sine pür kīne dil pür ez-vesvās

Kerdī zāyi' be-güft ü gūy enfās¹

Şi' r:

(...?)

Ke-men yaḥdī ve leyse lehū ba' ir

Ve men yer' ā ve leyse lehū sevām

Ve men yesḳī ve leyse lehū şerāb

Ve men yed' u' ḍ-ḍuyūfe bilā ta' ām²

Neşr: Ve li-hāzā “**Taḥşebühüm eyḳāzan ve hüm ruḳūd.**”³, emmā ol ḡurre-i ḡarrā-i ṭavāli' -ı ' ilm ü kemāl ve dürr-e beyzā-i aşdāf-i biḥār-i ' irfān ü efzāl, ya' nī ol ' āric-i me' āric-i taḥkik ve vāşıl-i medāric-i tedkik, ' ālim-i me' ālim-i tenzil, ḥākim-i ' avālim-i te' vil, minber-nişin-i meḥāfil-i ḳuds, kürsī-güzin-i mecālis-i üns, ḥāfız-i cevāmi' -ı dīn, ^[9a] vā' ız-ı mecāmi' -ı ta' yin, kāşif-i künüzü'l-fezāyil, ' ārif-i rümüzü'l-fevāzıl, ḥāzin-i ḥazāyinü' ş-şi' ri ve' l-inşā, fātiḥ-ı tılısmāt-i nu' ütü' ş-şühedā, Mevlānā Ḥuseyn bin ' Alī el-Vā' ız el-müştehir bi' l-Kāşifi el-Herevī – ‘**āmelehu' llāhü bi-luṭfihi' l-ḳāvī ve seḳāhü min ḥiyāzi sicālihī fi riyāzi zilālihī bi-Muḥammedin ve ālihi**⁴ – cem' itdüḡi *Ravzātü' ş-Şühedā*.

¹ Ey gönlünü taassuptan arıtamamış kişi/ Hakikat bilgisinden söz etme/ İçin kinle dolu, gönlün de vesveselerle/ Konuşup durmakla boşuna nefes tüketme.

² Devesi olmadığı halde, develeri gütmek için türkü söyleyen/ Davarı olmadığı halde, çobanlık yapan/ İçkisi olmadığı halde sâkîlik yapan/ Yiyecek bir şeyi olmadığı halde misafir çağırın kimse gibidir.

³ “Onlar uyur oldukları hâlde, sen onları uyanık sanırsın.” 18/Kehf: 18.

⁴ Allah, ona yüce lütfuyla muamelede bulunsun. Muhammed ve Ehl-i Beytiyle birlikte, gölgelikler içindeki bahçesinde bulunan ve herkesin başında toplanacağı havuzlarından kana kana içirsin.

Beyt:

(fe'ılâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Nevvera'llāhü kabre kâ'ilihā

Ġafera'llāhü vizra şāğilihā¹

Merhum-i merķüm egerçi kendü Sebzvārī'dür, lâkin kemāl-i fazl ü fazl-i kemāl ile müzeyyen ve zīver-i dānişverī vü dīn-perverī ile mu'ayyen olduğı cihetden Sebzvārīlerüñ lâzım-i ğayr-i müfāriķ-ı māhiyetleri olan tühmet-i rafzdan ārīdür. El-ħaķ, feth-ı meġālīķ-ı ebvāb-i 'ulūma ķādir ve ħall-i me'ākıd-i esbāb-i fūhūmda māhir; ħazāyin-i cevāhir-i zevāhir-i tazmīn ü telmīh, defāyin-i dürer-i ğurer-i iķtibās ü temlīh; ħulel ü kilel-i kināyāt ü i'tibārāt ve ferāyid-i ķalāyid-i iltifāt ü isti'ārāta ^(7a) mālīk; mesālīk-i ^[9b] ħavārīķ-ı fūnūn-i te'kīd ü te'sīs ve daķāyīķ-ı şüyūn-i terşī' u tecnīse şālīk; vāķıf-i mevāķıf-i ümūr-i 'āmmе-i inşā vü inşādda maĥsūdü'l-cül, tenķīh u tevzīh-ı üşül, telvīh ü tercīh-ı fūrū' u fūşül, menķül ü ma'ķulde şu'ūr-i küllī ile mażbütu'l-kül, ve'l-ħāşıl evşāf-i feżāyilinde aşĥāb-i mütün ü şürūh u ħavāşī mütelāşī, nu'üt u ħaşā'ili iĥātasından erbāb-i ķulüb ü küşüf bī-ġāne vü nāşī.

VAŞF-İ KİTĀB

Kitābı daĥı “Ni'me'l-mü'ellifü ve ni'me'l-mü'ellef!”² mücibince şaĥāyifi ħaķā'ir-i vāridāt ve şafāyihı serāyir-i leţāyif [ü] nikāt.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Behār-i 'ālem-i ħusneş dil ü cān tāze mīdāred

Be-reng aşĥāb-i şüret-rā be-büy erbāb-i ma'ni-rā³

Cevāhir-i zevāhir-i ħazāyin-i me'ānī ve dürer-i ğurer-i defāyin-i feĥāvīsi “**Ke'ennehünne'l-yāķütü ve'l-mercān.**”⁴, ecvāf-i aşdāf-i baĥr-i zehĥārı lü'lü'-i şeh-vār-i “**Lem yatmīşünne insün ķablehüm ve lā cān.**”⁵, mażmūn-i ħaķikat-meşĥūnı leţāyif-i āyāt ve nezāyif-i aĥādīs-

¹ Allah bunu söyleyenin kabrini nurla doldursun. Bunun üzerinde çalışanın (Bununla meşgul olanın) günahını bağışlasın.

² Ne güzel yazar! Ne güzel eser!

³ Onun güzelliğinin baharı gönle ve cana tazelik veriyor/ Görünüşe bakanlara rengiyle, ma'nâdan anlayanlara kokusuyla.

⁴ “Sanki onlar yakut ve mercan gibidir.” 55/Rahman: 58.

⁵ “Onlara eşlerinden önce ne bir insan ne de bir cin dokunmuştur.” 55/Rahman: 74.

i ^[10a] beyyināt-ıla “Merace’l-bahreyni yeltekiyān.”¹. Şanāyi’-ı şi’ rinden bedāyi’-ı sihr hacil ve nuqūş-i elfāz-i rengininden ve reng-i me’ānī-i pür-nirenginden *Nigāristān*-i Mānī münfe’ il.

Bejt:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fa’lün)

Bedin leţāfet-i hūbī kesī ne-yārāyed

Be-ħullehā-yi ‘ibāret nigār-i ma’ nī-rā²

Her ħarfı, zarf-i ħabāyā-yi esrār-i çirā vü çün ve her lafzı şigerf-i ħafāyā-yi aĥbār-i leţāyif-meşhūn. Mebānīsinde ħaĥāyık u daĥāyık muzmer ü kāmīn, me’ānīsī “Üd’u ilā sebīli Rabbike bi’l-ħıkmēti ve’l-mev’ızatı’[l-ħaseneti].”³ esrārın müteżammīn. Besātīn-i feĥāvīsinde olan reyāĥīn-i mezāmīn şehāb-i semā’-i rūĥānī ve füyüz-ı ħavātır-i Raĥmānī ile merşūş ü müreşşāĥ ve ħaţāyir-i mebānīsinde olan ezāĥīr-i esātīr nesemāt-i simāt-i ħuds **(7b)** ve nefehāt-i fevehāt-i üns ile mürevvaĥ. Zīver-i çemen-zārı emţār-i “Tecrī min taĥtihe’l-**enhār.**”⁴ ve şāhsār-i leţāyifi ezĥār-i ma’ārif ile zāĥirü’l-envār.

Ķıţ’a der-Medĥ-i ĩn ^[10b] Ķitāb-i Şerīf⁵

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Levĥāşa’llāĥ kitāb-i rūĥānī

Mehbıt-i feyzĥā-yi Sübhānī

Kelimāteş müferriĥ-ı zulümāt

Ĥarfĥā zarfĥā-yi āb-i ĥayāt

Satr-i satreş ĥaĥāyık-ı esrār

Her yekī rā dekāyık-ı bisyār⁶

Ne kitāb-i ‘acīb olur bu kitāb

Yazamaz vaşfını bunuñ küttāb

Hikmet-āmīz içindeki kelimāt

‘İbret-engīz cümle sirr ü nikāt

¹ “(Allah), iki büyük su kütesini birbirine karışmamak üzere salıverdi.” 55/Rahman: 19.

² Böyle güzel bir incelik eserini kimse süsleyemedi/ Ma’nânın güzelliğini sağlamak için ibarenin süsleri ile.

³ “(Ey Peygamber!) Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğüt ile davet et.” 16/Nahl: 125.

⁴ “Altundan nehirler akar.” 2/Bakara: 25, 266; 3/Āl-i İmrân: 15; 39/Zümer: 20.

⁵ Bu Değerli Kitabın Övülmesi Hakkında Ķıţ’a.

⁶ Allah muhafaza buyursun, ruhlara hitap eden bir kitap/ Sübhan olan Allah’ın feyizlerinin indiği bir yer/ Kelimeleri karanlıkları kaldıran/ Harfleri ab-ı hayat kapları/ Satırlarının dizisi sırlar hazinesi/ Her birisinde sayısız incelikler olan.

Neşri güyâ ki lü'lü'-i menşür
Sağfı merfû' u beytidür ma' mür
Nazmıdur ser be-ser dür-i manzûm
Ma' ni-yi nağzıdur sir-i mektûm
Ta' n ider baħri baħr-i mescûra
Tanz ider beyti Beyt-i Ma' mür'a
İçi pür-genc-i şâygânîdür
Genci pür-gevher-i me' ânîdür
Satrı şatır-i hıkem beyân eyler
Nuqtası nükteler 'ıyân eyler
Dil-güşâdur laţif inşası
Cân-fezâdur güzel hikâyası
Kışşası hep rümûz-i pinhânî
Sözleri vâridât-i rûhânî
Gerçi ki mâziden hikâyetdür
Ser be-ser ehl-i hâle 'ıbretdür
Ma' den-i gevher-i haķâyıķdur
Her nice vaşf olınsa lâyıķdur
Nice vaşf eyleye bunu insân ^[11a]
Lâldur bunda nükte-güy zebân
Der ü dīvârı cümle pür-tezyîn
Nite kim gülsitân-i huld-i berîn
İde Allâh bed-naazardan emîn
Âferîn bâğbânına taħsîn

Ve'l-hâşıl, ebsâr-i erbâb-i 'aql-i metîn im'ân-i terkîbinde tîre ve efkâr-i (8a) aşhâb-i ħired-i ħurde-bîn iz'ân-i tertîbinde ħîre.

Beyt:

(müfte' ilün fe'ülün müfte' ilün fe'ülün)

Nazmı çü nazm-i Pervîn neşri çü neşr-i Neşre¹

Haṭṭı çü haṭṭı-ı hūbān şı' ri çü² şı' r-i Şı' rā

Dıger:

(fâ' ilâtün[fe' ilâtün] mefâ' ilün fe' ilün)

Şev enīs-i kitābhā-yi nefis

İnehū fi'l-leyāli ḥayru celīs³

medlūli-yile 'amel idüp yār-i cānī vü ferzend-i rūhānī gibi⁴ yaqamdan geçürüp siyeh-çerde çerde vü hāl-dār dil-ber-i nev-ḥaṭṭ ve girişmekār yār-i semen-ber gibi her mekānda celīsüm ve her zemānda enīsüm idi. Peyveste ḥāṭıra bu ḥāṭıra lāyih ve sevdāya bu sevdā fāyih olurdı ki, ol kitāb-i müşkīn-niḳābuñ ḥorşid-i cemāli ufuk-ı niḳābdan ṭulū' ve cemāl-i bā-kemāli tütük-ı ḥicābdan sūtū' idüp ḥıṭṭa-i arz-ı Rūma belki ḥıṭa-i Hürmüz-būma zıyā-yi fevāyidi ve rūşenā-yi^[11b] 'avā'idi tāb-baḥş ü pertev-dirahş ola ve ol definenüñ ṭılısm-i 'Acemisi ālāt-i işṭilāḥāt-i Türkiyye ile fetḥ olup cevāhir-i zevāhiri dest-i ḥakkāk-i 'aql-i çālākde mişkāb-i terceme-i pāk ile delinüp esvāk-ı ezvāk-ı erbāb-i 'ırfāna 'arz olunup mizān-i ḳabūl-i fūḥūl ile sencide olup, ma' lümü'l-miḳdār ve kāmilü'l-'ıyār olduqdan soñra şarrāf-i fehm-i derrāk zabt u rabṭ idüp, rişte-i 'ıyānda silk-i beyān-ıla bir vech-ile intizām vire ki, ol 'ıqd-i gevheri görenler cevher diyüp dürr-i girān-māye gibi gāh ser-māye-i şayrefiyan-i nuḳūd-i ma' arif olup bāzār-i 'ırfāna ārāyiş virüp ḥusn ü behā ve gāh pırāye-i gūş ü⁵ gerden-i nev-'arūsān-i ḥarīm-i 'avārif olup mecālis-i nefāyis-i erbāb-i fezāyilde cilve-künān olduqda şeref-i iltifāt ve luṭf-i rağbetleri ile ḥusn ü behā bulup zarifāne cilveler ve nāzūkāne 'ışveler ile 'Acem rindlerin şifte itdügi gibi^[12a] Rūmiyāne şiveler ve Türkāne (8b) girişmeler-ile Rūm 'aşıqların firifte ide; emmā 'adem-i istiṭā'at ve ḳillet-i bizā'at-i kemāl, nuḳşān-i berā'at ü ḥaşāfet ve keşret-i ḳillet-i bizā'at ve ḳuşūr-i tāmm-i feşāḥat, dil-i pür-hevesüñ bu mültemise dest-res bulmasına mānı' ve her ıqdām zemānında 'avāyık-ı gūnāgūn vāḳı' olup, şem'-i murād şavma'a-i fū'ād ve ḥacle-i dil-i nā-mürādda henüz tābān olmadın tünd-bād-i āsīb-i ḥıdşān ile mürde, ve gonce-i ümīd gül-bün-i gülşen-i ḥuşulde ḥandān olmadın şarşar-i ḥazān-i āşüb-i devrān ile pejmürde olur-ıdı. 'Āḳıbet "Mā

¹ Neşre: nüşre P, B.

² çü B: çün P.

³ Güzel kitapların dostu ol/ Gecelerde en iyi arkadaş odur.

⁴ gibi B: -P.

⁵ ü: -P, -B.

teşāvera kavmün illā hedāhūmu'llāh.”¹ medlūli-yile ‘amel idüp aşhāb-i fiṭrat-i kavīme ve erbāb-i fiṭrat-i selīme ile “Yā eyyūhe'l-mele'ü eftūnī fi emrī.”² işāreti üzre istişāre vü istiḥāre taḳdīm, ve bu merāmuñ ḥuşūli ve vüşūline “Uṭlūbū ḥavāyiceküm ‘inde ḥisāni'l-vücūh.”³ fehvāsı ve “Aleyke bi-küllī ḍāḥiki's-sinni ṭāhiri'l-beşer.”⁴ mü'eddāsı ile ^[12b] bir şāḥıb-i vücūd-i ehl-i cūd olan zāt-i mevdūduñ irşādı ile ‘amel taşmīm olındukda Mevlānā Ḥuseyn el-mezbūr “Kāfāhu'llāhū's-sa'ye'l-meşkūr.”⁵ şebistān-i tertīb ü terkībinde şem' -ı murādın tābān ve çirāğ-ı ārzū-yi fū'ādın fūrūzān itmege āteşdān-i nübūvvet ve dūdmān-i fütüvvetden şem' a vü lem' a irişdügi gibi, bu mest ü ḥarāb-i meykede-i bī-ser ü sāmāniye daḥı sevḳ-ı sākī-i çālāk ile ol encümen 'ışıkına bu neş'e-i pür-ḥālūñ vüşūline yine ol bezmgāhdan cür' a alınup, ve bu tīre-baḥt ü naḥs-ṭāli' -ı kūçe-i nā-tüvāniye ol niyyet şevḳına bu fāl-i sa' d-me'ālūñ yümn-ile ḥuşūline yine ol ḥānedāndan ḳur' a şalınup; ya' nī cenāb-i 'ālī-me'āb-i erbāb-i ^(9a) ma'ālī; Ka'betü'l-fazli ve'l-fuzalā' ḳıbletü'l-'ılmī ve'l-'ulemā'⁶ nūr-i ḥadekā-i siyādet ve nevr-i ḥadikā-i sa' ādet,

Şi'r:

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Server-i sādāt-i eşrāf-i 'ızām

Hest zi āteş rāfi' -ı a' lām-i dīn

Māḥı-yi şer ḥāmi-yi şer' -ı Resūl

Muḥyi-yi aḥkām-i Ḳur'an-i mübīn⁷

^[13a] maṭla' -ı necm-i necābet, menba' -ı menḳabet-i neḳābet; vāriş-i aḥlāk-ı nebevī, mazher-i eşfāk-ı 'Alevī; seyyidü'l-'ulemā'ı bi-ḥasebi'l-ḥaseb ve emirü'l-fuzalā'ı bi-nisebi'n-neseb; zevi'l-ḥasebi'l-'ışāmī ve'n-nesebi'l-'ızāmī⁸; dībāce-i kitāb-i ser-bülendī Emīr Ḥasen Efendi Efendi –aḥsena'llāhū 'avākıbehū ve yessera bi'l-ḥusnā me'āribehū bi-ḥurmeti ceddihī ceddī'l-Ḥaseneyn ve menne 'aleyhi bi-fevzi'l-Ḥuseynīn⁹–.

¹ Görüş alış verişinde bulunan topluluğu Allah doğru yola eriştirir.

² “Beyler, ulular! Bu işimde bana bir fikir verin.” 27/Neml: 32.

³ İhtiyacınızı, yüzleri güzel olan insanlardan talep ediniz.

⁴ İhtiyaç duyduğunuz şeyleri güler yüzlü ve iyi huylu insanlardan talep ediniz. Taberānī, el-Mu'cemü'l-Evsat, c. 6, s. 176: Uṭlūbū'l-ḥayra 'inde ḥisāni'l-vücūh.”

⁵ Övülmeye layık gayret hususunda Allah ona yeter.

⁶ Faziletin ve faziletlilerin Kabe'si, ilmin ve âlimlerin kıblesi.

⁷ Yüce ve önde gelen seyyidlerin efendisi/ Dinin sancaklarını ateşten kurtaran/ Kötülüğü ortadan kaldıran, Peygamber'in şariatine sahip çıkan/ Apaçık Kur'an hükümlerini hayata geçiren.

⁸ Değer bakımından âlimlerin efendisi, soy bakımından faziletlilerin önderi. Temiz/Masum/Kirletilmemiş bir itibar ve yüce bir soya sahip.

⁹ Atası Hasan ve Hüseyin'in hürmetine Allah onun akıbetini güzelleştirsin ve işlerini de en iyi şekilde kolaylaştırın. Hüseyin'in izinden gidenlerin başarısını ona da ihsan etsin.

Şi'r:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fa'lün)

Zādehu'llāhü fi'l-'ulā 'raymā'

Ve li-a' dā'ihī zī denfā¹

Nazm:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Qalb olınsa çü āhır-i mısra'

Gün gibi nāmına olur maṭla'

Nāmı anlardan oldu çün mekşūf

İtdi taḥşīl surḥ-rūyı ḥurūf

Lāzim-i māhiyyet-i zāt-i ḳudsī-simāt-i müte'addi'l-āşarı luṭf ü himmet, ve muḳtezā-yi cibilleti 'aṭā vü 'aṭıfედդ. İ'ānet-i fuḳarā ve igāset-i zu'afāya bezl-i nefis ve şarf-i yevm ü ems eylemişdür.

Beyt:

(fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül)

Berūmend bādā hemī ān dirāḥt

Ki der-sāye-i ān tüvān ber-dirāḥt²

Ol sebebden 'ämme-i fuḳarā, ḥuşuşā, sādāt-i zu'afā^[13b] midḥati ile gūyā ve meḥmedeti ile nağme-serādur.

Beyt:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Keşī ki nisbet-i pākeş be-Muşṭafā bāşed

Bedū vazīfe-i Rūḥu'l-emīn du'ā bāşed³

Lā-cerem, anlardan istişāre idüp "Kitāb-i mezbūrı tercemeye ıḳdām dāyire-i ādābdan ḥāricdür." diyü, teberrī itdügümde,

Mışrā' :

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

"Pāre-i mūm be-şeb nāyib-i ḥorşid şeved."⁴

¹ Allah onun kabirdeki derecesini yüceltsin/ Düşmanlarının da hastalığını artırsın.

² O ağaç tamamen meyve dolu olsun/ Ki onun gölgesinde de meyveler olsun.

³ Kimin temiz soyu Mustafa'ya (Hz. Peygamber) ulaşırsa/ Cebra'il'in görevi ona dua etmek olur.

⁴ Gece vakti bir parça mum güneşin yaptığı işi yapar.

diyü cevâb virdiler. “Keşret-i ‘avāyık u āfāt ve kılllet-i müzcāt-ıla cür’et bā’ id-i ^(9b) dāyire-i şavābdur.” diyü taḥāşî itdügümde, “Egerçi ‘Men şannefe fe-ḳad istehdefe.’¹ emr-i muḳarrerdür; emmā ‘Men ‘azeme fe-cezeme.’² ve “Men seleke sebîle’s-sedād belleğahu’llāhü künhe’l-murād.’³ menzil-i maḳşūda rāh-berdür,

Nazm:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Ṭālibe şanma ki āsāyiş gerek

Luṭf-i Ḥaḳḳı dāyimā gūşiş gerek

Sa‘ya mebnīdür belī luṭf-i Ḥudā

‘Leyse li’l-insāni illā mā se‘ā.’⁴

hemān,

Beyt:

(...?)

Fe-li’l-kirāmi mine’t-taṭvīli teşaddā

Ve keşretü’t-tekrāri teşnī‘ ve teşyī‘⁵

pes ‘Aḥsenü’l-keḷāmi a‘cezühü ve elezzü’l-maḳāli evcezühü.’⁶ ile ‘amel idüp ‘Her çi be-dārī beyār ve ān çi ^[14a] tüvānī be-kār.’⁷” diyü redd-i ḥıṭāb buyurdılar. Emrlerine itimār ve buyurdukları ihtiyār olındı;

Beyt:

(müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün)

Āldurur çün ümerā’-i enām

Şi‘rle olsam n’ola ben de be-nām

Meḍḥ idenler didi şā‘ırleri

“Eş-şu‘arā’ü ümerā’ü’l-keḷām.”⁸

Ben ki emirem bu iki vech-ile

N’ola suḥan ehline olsam imām

¹ Bir eser kaleme alan, eleştiriye açık hale gelir.

² Bir şeyi dileyen onu yapmakta kararlı olur.

³ Doğru yolu tutanı, Allah muradına eriştirsin.

⁴ “İnsana ancak çalıştığının karşılığı vardır.” 53/ Necm: 39.

⁵ Yüce kimseler sözü uzatmaktan geri dururlar. Bir şeyi tekrar edip durmak çirkin ve yaygaradır.

⁶ Sözlerin en güzeli en etkili olanı (aciz bırakan), en tatlı konuşma da en kısa olanıdır.

⁷ Her neye sahipsen getir, ne yapabiliyorsan yap.

⁸ Şairler, sözün sultanıdır.

ve “Bu zer-i hâliş ki kûre-i hayâl ve pûte-i maķâlde ķâl olup meksûb ü meskûb olmuşdur, mîzân-i iltifât-ıla ma‘lûmu‘l-mıķdâr ve kâmilü‘l-‘ıyâr olmağa ne resm-ile mesbûk olmaķ münâsibdür?” diyü tercemân-i ‘âlem-i ğayba sü’âl itdügümde,

Mışrâ‘ :

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fa’lün)

Sühan-dürüst ta‘ alluķ be-ğuş-i şeh dâred¹

Hâliyâ, menâbir-i mesâcid-i hıttâ-i rub‘ -ı meskûn ü heft-kişver ve cevâmî‘ -ı mecâmî‘ -ı hıta-i şeş-cihât-i baħr ü ber, huḫbe-i nâm-i nâmî-i sulḫân-i cihân ile mâlâmâl, ve derâhîm ü denânîr-i atrâf ü aķtâr-i bilâdu’llâh, belki dirhem-i encüm ü dînâr-i mâh, sikke-i ism-i sâmisin levḫa-i cebhe ve şafḫa-i çehresine ^[14b] naķş itdügi sebebeden sikke-şüret olup eller üzre tutulup nazraları sebab-i ferḫat-i bâl ve naḫraları mücib-i selvet-i ḫâl iken ğayrı ne ihtimâldür ve ne maḫall-i **(10a)** ķîl ü ķâldür.

Ķıṭ‘ a:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Ân ki der-ıķlîm-i merdî vü cihân-i merdümü

Her kücâ mülkest dest ü ṭab‘ -ı ü şâḫıb-yed est

Ve ân ki dâyim-i âstân-i dergeh-i ü ķible-vâr

Zâyir-i ân Ka‘be-i maķşûd-i dîn-râ ma‘bed est

Ve ân ki ber levḫ-i dil-i pâkeş be-te’yîd-i ezel

Evvelîn saṭrı zi-telķîn-i sa‘âdet ebced est²

Egerçi bu verķâ‘-i fers ol ‘anķâ-i ‘arşuñ cevalân-geh-i fezâ-yi medâyiḫında şikeste-bâl ü ğüsiste-bâldür,

Beyt:

(mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün)

Mâ ḫâk-i rehîm [ü] ü felek-ķadr

Mâ der-şaf-i na‘l ü ü melik-şadr³

belki serâser feşâḫat ü ḫaşâfet ‘arşasınuñ çâpük-süvârları vâdî vü bevâdî-i fezâ’il ü ḫaşâyilinde leng ü lâl ve yerâ‘at¹ ü berâ‘at sâḫasınuñ sebük-refṭârları şaḫârî vü berârî-i ^[15a]

¹ Doğru dürüst söz padişahın kulağına gider, orda kalır.

² O, insanlık coğrafyasının tamamında/ Yönetilen yerlerin hepsini idare edendir/ Sürekli kıbleye döner gibi dergahının eşğine sürekli yönelir/ Onu ziyaret eden de dinin istediği Ka’be’yi ziyaret etmiş gibi olur/ Onun tertemiz gönül levhasına ezelde yazılan/ İlk satırına “sa’âdet” kelimesi eklenince ebced olur.

³ Biz yolun tozuyuz, o felekler gibi yüce bir makamda/Biz en son saftayız, o ise en başta padişaktır.

[15a] fevâzıl ü şemâyilinde pâ der-gil-i ‘acz ü ibtihâldür. Ve her âyîne aşhâb-i başâyir ü ‘aql-i münîr ve erbâb-i havâtır ü rây-i hañrîrûñ kuvvet-i mütehayyileleri, ki naqqâş-i nuqûş-i ğaybdan bir ğüne ve muşavvir-i şuver-i lâ-reybden nümüne olup âyîne-i çehre-ġüşâ-yi nev-‘arûsân-i me‘ânîdür, ol ħorşîd-ñal‘ atûñ ıktibâs-i envâr-i nu‘ût-i şîfât-i reşîdesinde şüret virmez, ve ‘aql-i derrâk ü fehm-i çâlâk, ki fâris-i feres-i ‘arşa-i firâsetdür, sâhat-i fesîha-i keyfiyyet-i mebâlig-i fazîletinde ve rây-i rûşen ve fikr-i tâbnâk, ki ħâris-i kümeyt-i memâlik-i kiyâsetdür, ‘arşa-i ‘arîza-i kemiyyet-i muntehâ-yi meziyyet ü dirâyetinde tek ü püya kudret getüremez.

Bejt:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Küdâm pâye ki der-vaşf-i şâh şâyed kerd

Ki der-medâric-i rif at ne ber-ter-i âneş²

Her çend “Añsenü’ş-şu‘arâ’i ekzebühü ve ekzebü’n-nazmi a‘zebühü.”³dür, mi‘râc-i süñür-i nazm ü eş‘âr ki ÷abakât-i seb‘-i şidâd-i nüh-felek andan bir pâye, (10b) ve mirkât-i mütehayyile [15b] vü efkâr ki semevât-i ‘ulâ aña nisbet pest ü fûrû-mâyedür, anuñ-ıla me‘âric-i evşâf-i zâtına i‘tilâda aqđâm-i ıqđâm-i efhâm, evhâm-i tünd-ġâm gibi şikest,

Mışrâ:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

Her çî ġüyem ki bih ez-ân’st çî ġüyem ü-râ⁴

ve medâric-i nü‘ût ü şîfâtına irtikâda⁵ efkâr-i ifkâr ve ħavâss-i pür-hirâs-i ‘aql ‘ıqâl-i ħayret ve fehm ħıbâl-i vehm ile pây-bestedür;

Bejt:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Zi-her dânişi k’ân buved bî-kıyâs

V’ez-ü kereded endîşe mâ‘nî-şinâs

Ber-ârâst ân gevher-i pâk-râ

Çü encüm ki arâyed eflâk-râ⁶

¹ yerâ‘ at B: berâ‘ at P.

² O padişahı övmeye hangi derece uygun olabilir ki?/ Yücelik basamaklarında ondan iyi bulunmaz.

³ Şairlerin en iyisi en yalancı olanı, nazımın da en yalanı en hoş olanıdır.

⁴ Onun için ne söylesem daha da iyisi vardır.

⁵ irtikâda: irtikâd P.

⁶ Kıyasa uymayan bilgiler/ Ma’nâ ilmini bilenleri şüphe içinde bırakır/ O tertemiz cevher öyle süslüdür ki/ Tıpkı gökleri süsleyen yıldızlar gibi.

emmā “Lā yahtācü’ş-şabāhu ile’l-miṣbāh.”¹ dur,

Beyt:

(fe’ûlün fe’ûlün fe’ûlün fe’ûl)

Çi gūyem der-evşāf-i ān ser-firāz

Ki hest āftāb ān şıfat bī-niyāz²

ve ḥorşīd-i cihān-efrūz,

Mıṣrā’ :

(fe’ûlün fe’ûlün fe’ûlün fe’ûl)

“Mu’ arref mu’ arrifden eclā gerek.”

mazmūnı üzre ta’ rifden müstağnī olduğı müselle-i erbāb-i felāhdur.

Beyt:

(mef’ûlü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün)

Vaşfeş füzün-ter est zi-ıtrā’-i mādiḥān

Müstağniyest Ka’ be zi güsterden-i ḥaşīr³

Lākin,

Beyt:

(fā’ilātün mefā’ilün fa’lün)

Gerçi ne’tvān^[16a] be-dōst reh bürden

Şart-ı yārīst der-ṭaleb mürden⁴

Beyt:

(mef’ûlü mefā’ilü mefā’ilün fa’)

Pāy-i melaḥī pīş-i Süleymān borden

‘ Aybest velīkin hūnerest ez-mūrī⁵

mefhūmı-yıla ‘ amel idüp ḥasb-i ḥasebi ve niseb-i nesebi zurūf-i ḥurūfdan bīrūn ve vi’ā’-i⁶ du’ā ile edādan efzūn iken dā’ıye-i ıḥlāşı taḳdīm iden dā’iler ve ḥarīm-i Ka’be-i medāyihında şafā-yi niyyet-ile sâ’ ilere iḳtidāya ve mürşide bu vech-ile şenāya,

¹ Sabahın kandile ihtiyacı yoktur.

² O yüce kişinin vasıfları hakkında ne söylesem ki?/ Güneşin o sıfatlara ihtiyacı yoktur.

³ Onun vasfı övenlerin abartılardan ötededir/ Ka’be’ye hasır sermeye ne hâcet!

⁴ Hiçbir yol dosta ulaştıramaz/ Dostluğun şartı ölümü istemektir.

⁵ Çekirge ayağını Süleyman’a getirmek/ Ayıptır; fakat karınca açısından bakılırsa bir hünerdir.

⁶ vi’ā’: du’ā’ P, B.

Rübā'î:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] fe'ilâtün fe'ilün[fa'lün])

Tih-i endüh ü şeb-i hayretde

Eylemişdüm reh-i maşşūdumı güm

Olduñuz baña zahîr ü nâşır

Rağıya'llāhü te'alā 'anküm¹

şürü', ve 'amme-i ümmete 'ayn-i farz-² 'ayn ve gerden-i cānda vācibü'l-edā'-i dīn olan du'āya rücū' olındı.

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Ol Süleymān gerçi biz mūruz **(11a)**

Hağdan emmā du'āya me'mūruz

Beyt:

(mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün)

Şühî-i nükr ki zerre be-ğorşid mî-berem

Pāy-i melağ be-mağbağ-ı Cemşid mî-berem³

Elğāb-i cenāb-i ^[16b] şehriyāri, ol Sulţān-i Ğāzî, leys-i me'ārikü'l-meğāzî medlül-i delāyil-i "Fazzalnā ba'zahüm 'alā ba'z."⁴ ve meşmül-i mağāyil-i "Ve ce'alnāküm ħalifeten fi'l-'arz."⁵; ğayşü semā'i'l-celāleti ve leysü fezā'i'l-besāleti; kâşıru'l-kayāşırı, kāsırü'l-ekāsiri; ħāmi'l-ğuzāti ve'l-muvaħħıdın, māhı't-ğuzāti ve'l-mülħıdın; muğışü'd-devleti, ğıyāşü'd-dünyā, ğavşü'd-dīn; emİRÜ'l-mü'minİN, imāmü'l-müslimİN; el-vāşıku bi'llāh, el-ğāzî li'llāh; ed-dā'ī ila'llāh, el-mütevekkilü 'ala'llāh; el-mücāhidü fi'llāh, el-mü'eyyedü min 'ındi'llāh; şāhıbü'z-zihni'l-kavım ve'l-ğalbi's-selim, es-Sulţān Süleymān bin es-Sulţān Selım, Allāhümme eyyidhü kemā eyyedehü'd-dīn⁶ "Yevme lā yenfe' u mālün ve lā benüne

¹ Allah sizlerden razı olsun.

² farz: P'de mükerrer.

³ Toz parçasını güneşe götürüyor olmam manâsız bir şeydir/ Cemşid'in mutfağına çekirge ayağı götürüyormuşum gibi.

⁴ "Onları birbirine üstün kıldık." 2/Bakara: 253; 17/İsra: 21.

⁵ Sizi yeryüzünde halife yaptık. 10/Yûnus: 14: "şümme ce'alnāküm ħalā'ife fi'l-'arzi."

⁶ Yücelik göğünün yağmuru, cesaret sahasının aslanı; kayserleri yıkan, kistraları yerle bir eden; mü'minleri ve gazileri koruyan, bozguncuları ve azgınları yok eden; devletin kurtarıcısı, herkesin yardımcı, dinin destekçisi; mü'minlerin yöneticisi, müslümanların önderi; Allah'a dayanan, Allah için savaşan; Allah'a çağırın, Allah'a güvenen; Allah yolunda cihat eden, Allah tarafından desteklenen; sağlam akıl ve selim kalp sahibi Sultan Selim oğlu Sultan Süleyman –Allah'ım dinin onu desteklediği gibi sen de destekle-

illā men etā'allāhe bi-ḳalbin selīm."¹, bir 'aḳl-i evveldür ki, ancılayın zemānında dīn-i hüdā cilve-nümā olur sultān-i ſanādīd-i selāḳından vāḫīd ba' de-vāḫīddür, ma' nā-i ſıdḳ-ı miſdāḳ-ı kelime-i cāmi'a-i "İnne'llāhe yeb'aſū fi re'si külli mi'eti senetin men yüceddidü lehā dīnehā."² [17a] bu müdde'āya zāhirü'l-'adāle ſāhiddür. Anlar ki 'aḳl-i evvel ve mu'allim-i ſānīdür, ol menzil-i ſıdḳ [u] ma' deletde vāriſ-i 'Umereyn ve sipihr-i luḫ ü mevhibetde ſāliſ-i ḳamereyne ſānīdür.

Şi'r:

(...?)

Ve ente ve in künte'l-aḫīra zemāneten

Le-ātin bi-mā lem testetī' l-evā'ilü³

Ol pey-rev-i çār-yār ü mesālik-i meslek-i penc Āl-i 'Abā, ki mesned-niſin-i çār-bāliſ-i rub'-ı meſkūn ve evreng-güzin-i tahtgāh-i memālik-i baḫr ü berdür, ḫıdīv-i aḳālīm-güſā-yi memālik-ārā-yi ſeſ-cihāt ü heft-kiſverdür ve ol ſāh-i ma' delet-siriſt, ki 'āmir-i bünyān-i imān, hādīm-i erkān-i (11b) küniſtdür, aḳālīm-i seb'a mā-ſadaḳ-ı "Fihā mā teſteḫihü'l-enfüſü ve telezzü'l-a'yün."⁴ olan ni'am-i kerem ve simet-i ſiyemi ile reſḳ-i heſt-behiſtdür, bu sebebden ecdād-i emcād-i Firdevs-me'ādları, ki bu zübde-i mevālīd-i ſelāſe⁵ ve çehār-ümmehātuñ intācında nüḫ-ābā menzilesinde olmuſlardur, ſevket ü ſehāmet ſehāmet ü ſavlet [17b] ü ſalābetde 'uſr-i 'āſiri ve biñde biri degüldür.

Beyt:

(mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün)

Der-mülk çün tu ſāh ne-dāred keſi be-yād

Ey mülk-i rāz-i cümle-i ſāhān tu yād-gār

Ānī ki heſt ſiret ü girdār-i rāy-i tū

Fihriſt-i pādſāhī vü ḳānūn-i iftiḫār⁶

¹ "O gün, ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah'a temiz bir kalp ile gelenler (fayda bulurlar.)" 26/Şuara: 88-89.

² Muhakkak Allah her yüzyılın başında, dinini yeniden inkiſāf ettirecek birini gönderir. Hâkim en-Nisâbü'rî, **el-Müstedrek ale's-Sahihayn**, c. 4, s. 568: "İnne'llāhe yeb'aſū alā re'si külli mi'eti senetin men yüceddidü lehā dīnehā."

³ Sen her ne kadar sonradan gelsen de/Öncekilerin getiremediğini getirmişsindir.

⁴ "Canların çektiği her nimet, gözlerin bakmaya doyamadığı her güzellik orada (cennette) olacaktır." 43/Zuhruf: 71.

⁵ ſelāſe: ſülüş P, B.

⁶ Bu dünyada senin gibi bir padiſahı kimse aklına getiremez/ Bütün ſahların sırlarının yadigar kaldığı kiſi/ Senin yapıp etmelerinden ortaya çıkan her bir ſey/ Padiſahlığın ilkeleri ve övünülecek ſeylerin yasası olmuſtur.

Reviş-i verziş-i gerdiş-i sipihr-i “Eddebenî Rabbî.”¹ ile perveriş bulduğu cihetden enzâr-i hadsi ve etvâr-i kıyâsı, tavr-i kıstâs-i ihtiyâr ve devr-i mıkıyâs-i ihtibâr üzre nümâyândur.

Beyt:

(müfte’ ilün müfte’ ilün fâ’ ilün)

Sâht dileş mahzen-i esrâr-i Hâk

Kerd ruhaş maṭla’ -ı envâr-i Hâk²

Ḳavâ’ id-i ‘ aḳâyid-i zâhire vü zâhıresi, haşâyil ü şemâyil-i tãhire vü zãhiresi gibi, zîb ü fer-i ferâyid-i cerâyid-i İslâm ü imân ve zînet ü zîver-i ḳalâ’ id-i ‘ ırfân ü iḳândur.

Beyt:

(fâ’ ilâtün[fe’ ilâtün] mefâ’ ilün fe’ ilün)

Şîfat-i evliyâst sîret-i üst

Cened-i sîret serîret-i üst³

Pür-emn-i dâmen-i pîrâhen-i vücûdı kibâr-i kübbâr gibi revş-i kebâyir, belki levş-i şağâyirden maḫrûs u maşûn.

Şî’r:

(...?)

Ve lev lem temesse’l-‘ arza tãhiru zeylihî

Le-mâ şahḫa ‘ indî şihḫatün fi’ t-teyemmümi⁴

İ’ tiḳâdiyyâtda ^[18a] cem’ iyyet-i Ehl-i Sünnet’e ve cemâ’ ata ol şâh-i manşûr nizâm virelden Ravâfız te’vîl-i bî-tehvîllerinden ferâgat idüp künc-i i’ tizâlde ve Şî’î âdâb-i erbâb-i irb-i elbâbuñ ḫârici saḫıyyât-i lâ-tã’ il ü tammât-i bî-ḫâşıllarından teberrâ idüp âstânına tevellâ ile⁵ ‘ uḳûbât-i ‘ âcileden maḫrûz ü me’ mündür.

Şî’r:

(mefâ’ ilün fe’ ilâtün fe’ ilün)

Dereş çü⁶ melce’ -i ḫalk-ı zemānest

Çü Ka’ be menzil-i emn ü emānest¹

¹ Beni Rabbim terbiye etti.

² Gönlünü Hak sırlarının mahzeni yaptı/ Yüzünü Hak nurlarının doğuş yeri kıldı.

³ Onun huyları evliyanın sıfatıdır/ İyi huyların bulunduğu yer, onun bizzat oturduğu yerdir.

⁴ Temiz eteği yeryüzüne değmemiş olsaydı/ Bana göre toprakla teyemmüm caiz olmazdı.

⁵ P’de buradan itibaren “tevkî-i menâşîr-i nübüvvet-i enbiyâ” ifadesine kadarki kısım yoktur. Müstensih istinsah esnasında muhtemelen bir varak atlamıştır.

⁶ çü: çün B.

Çün ol şāh-i zā-hibe, zahib-i cādde-i eslem ve şāhib-i dīn ü şāri‘-i Şāri‘-i A‘ zam olup haqīkatda tarīkat-i şerī‘ ate sālīk ve ri‘ āyet-i sünen-i Aḥmed’e mālīkdür.

Bejt:

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

A‘ zamīdür bülend-pervāzuñ

Hîç olur mı şebîh saña Hümā

Eger aşhāb-i keşf ü vicdān ve eger erbāb-i ‘ aql ü ‘ irfāndur, ḥazretinden teşeffu‘ -künāndur.

Şi‘r:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Ez-pey-i ḳurb ü ḥıdmet-i Yezdān

Kerd pākīze gird-i mülk-i cihān

Her ki cüz dīn ez-ü ṭahāret kerd

V’ān-çi cüz Ḥaḳ temām gāret kerd²

“Eyyüma’s-sultānū ^[18b] kāne ḳaşdühü en yuḡniye’l-faḳīra ve yezra’a’l-‘arza ve yü‘ ammira’l-ḥarābe kāne ma’a Ebī-Bekrin ve ‘Umera fi’l-cenneti.”³ envār-i me‘ ānīsinden behremend olmaḳ recāsına, me’üfine ve melhūfine emn ü emān ü sekīnet ü iṭmi’nān için bāb-i ‘ ināyeti küşāde ve “Hel türzeḳüne ve tünşarüne illā bi-zu‘afā’iküm ve lā yüraddü’l-ḳaderu illā bi’d-du‘ā”.⁴ āsar-i feḥāvisinden ḥorsend olmaḳ temennāsına, fuḳarā vü zu‘afāya ‘atā vü ‘atıfeti āmādedür. El-ḥaḳ, ṭaṭvīl-i bi-lā-ṭā’il, ḥāric-i dā’ire-i i’tidāl ü imlāl, vāşıl-i derece-i kemāl oldı.

Çün penāhuñ āstān-i sultān-i cālis-i çār-bāliş-i dünyā ve şefa‘at-ḥāhuñ ḥazret-i pāşā-yi se‘ ādet-intimādur ve ḥuşul-i murāda mütevessil olan sā’ir şā’ırlarūñ dest-āvīzi eş’ār-i dürüg-āmīz ü aḥbār-i şehvet-engīz, ḳaşaş-ı bī-ḥişaş ve hikāyetleri muḥālif-i şer‘ u naş; beyānları ḥikāyet-i süfye vü mecnūn ve lisānları tercemān-i “**Yeḳülüne mā lā yef alün.**”⁵dur. Bi-ḥamdi’llāh, senüñ ^[19a] şefa‘at-cüyuñ meḥāmid-i enbiyā vü medāyih-i

¹ Kapısı bu zamandaki herkesin sığınağıdır/ Ka’be gibi, güven ve kurtuluş yeridir.

² Allah’a hizmet ve ona yakınlaşmak için/ Bu cihanın her yerini temiz yaptı/ Her kim onun dininden uzaklaşmışsa/ Onun, Allah dışında, inandığı her şey boşa gitmiştir.

³ Amacı fakiri zenginleştirmek, toprağı ekip biçmek ve harap olanı mamur hale getirmek olan sultan, cennette Hz. Ebû Bekir ve Ömer’le olacaktır.

⁴ Size ancak, içinizdeki zayıf kimseler sebebiyle rızık veriliyor ve yardım ediliyor. Kader de sadece dua ile değişir.

⁵ “Yapmadıkları şeyleri söylerler.” 26/Şu’arâ: 226.

evliyā, aḥvāl-i penc Āl-i ‘Abā¹ ve aḥbār-i şühedā-i sü‘adādur. Dest-i ümīd dāmen-i makşūda dest-res bulmaḡ ve dil-i pūr-heves, vāşıl-i mültemes olmaḡ, ḥāric-i dā’ire-i imkān-i hemīn ü hem-mehīn ve mücerred-i ihtimāl-i hemāndur.

Bejt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Temennā dārem ez-Ḥaḡ ki be-iḡbāl-i şeh-i ‘ādil

Birün āyed gulem ez-ḡār ü ḡār ez-pā ve pā ez-gil²

İ‘TİZĀR Ü ZĀRĪ EZ-SER-İ SÜḤAN-GÜZĀRĪ³

Egerçi şarrāf-i ‘aḡl, ki şāḡıb-i ‘ıyār-i dāru’ḡ-ḡarb-i feşāḡat ü ḡaşāfetdür, ibrīz-i beyāna menāḡıb-i enbiyā vü evliyādan a‘lā miḡak bulımaz ve şayrefi-i dehr, ki cevher-dār-i eşvāḡ-ı ezvāḡ-ı selīmedür, şarf-i cevāḡir-i fazl ü kemāl ve ḡarc-i naḡd-i ‘ılm ü ‘ırfān itmege medā’ıḡ-ı evliyā vü şühedādan özge maşrif olımaz. Emmā çün⁴ tevḡı‘-ı menāşır-i nübüvvet-i enbiyā, “**Mā yentıḡu ‘ani’l-hevā; in hüve illā vaḡyün yühā.**”⁵dur ve kelimāt-i pūr-nikāt-i (12a) evliyāda daḡı mişḡāt-i [19b] envār-i Muḡammediden ıḡtibās-i nūr itdükleri cihetden “**Ütütü cevāmi‘a’l-kelim ve ene efşahu’l-‘Arabi ve’l-‘Acem.**”⁶ ma‘nāsı peydā vü hüveydādur, rü‘ünet ü tekellüfden ‘ārī ve ‘avārız-ı teşallüf ü te‘assüfden berīdür.

Mışrā‘:

(müfte’ilün müfte’ilün fā’ilün)

Hācet-i meşşāta nīst rüy-i dil-ārām-rā⁷

Binā’en ‘alā zālīk ve ıḡtizā‘en eşeri mā-mühhide hünālīk⁸, bu kitābda vāḡı‘ olan kelimātlarında ve ḡıkāyetlerinde şanāyi‘-ı şā’ırī vü bedāyi‘-ı füsün-gerī vü medḡ-güsterīden firār, ve kışşa-perdāzlıḡda “**Mā lem yekün ‘āmmiyyen şarḡıyyen ve lā ḡaşıyyen**

¹ ‘abā: ‘ıbād/‘ubbād B.

² Allah’tan isterim ki, o adaletli padişahın el uzatmasıyla/ Gülüm dikenden kurtulsun; diken ayağımdan, ayağım ise çamurdan çıksın.

³ Güzel Söz Söyleme Öncesinde Özür Beyan Etme ve Yakarma.

⁴ ‘uḡbāt-ı ‘ācileden...çün B: -P.

⁵ “O, keyfi arzu ve isteklerine göre konuşmamaktadır. O (Kur’an) Allah tarafından gönderilmiş vahiyden başka bir şey değildir.” 53/Necm: 3-4.

⁶ “Bana az söz ile çok şey anlatma özelliği verildi ve ben Arablar’ın ve onların dışındakilerin en fasih konuşanıyım.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 12, s. 366.

⁷ Gönle huzur veren yüz için, süsleyiciye gerek yoktur.

⁸ Buna binaen ve burada yazılan şeylerin etkisine göre.

ğarbiyyen.”¹ maḳāmında ḳarār olındı. Huşūşā, hücūm-i hümūm-ıla ṭalāḳa-i lisān ü zelāḳa-i beyān mütebeddil olmuştur,

Beyt:

(fâ’ilâtün [fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün)

Ger be-hem ber-zede bīnī suḥanem ‘ayb me-kün

Ki merā gerdiş-i eyyām be-hem ber-zede kerd²

ve ‘umūm-i ğumūm-ıla i‘tiḳāl-i cināna müteḥavvil olmuştur.

Şi‘r:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Le-in edrakte fi ḳavli fütürā

Ve vehnen fi beyānin li’l-me‘ānī

Felā tensib bi-naḳşī enne raḳşī

‘Alā mıḳdāri tenşīṭu’z-zemānī³

[20a] Ve kitāb-i mezḳūruñ üslūb-i sābıḳı, ki tertīb-i fāyıḳ u terkīb-i rāyıḳ üzre mebnīdür, tağyīr⁴ olunmayup ancak bir muḳaddime ziyādesi ihtiyār olındı. **Va’llāhü’l-müste‘ān ve ‘aleyhi’t-tüklān ve minhü’l-mü‘ān⁵**.

FİHRİSTÜ’L-KİTĀB

Muḳaddime, “El-belā’ü li’l-velā’i ke’l-lehebi li’z-zeheb.”⁶ mücibince eşedd-i belāyā belāyā enbiyāya ve evliyāya nāzil olduğunuñ vüçübı beyānındadır. Bāb-i evvel, kibār-i mürselīn –‘aleyhimü’s-selāmü ve’t-teḥāyā⁷–ya nāzil olan şedāyid beyānındadır. Bāb-i şānī, şānī, ekmel-i enbiyā ve efdāl-i mübelliĝin-i enbā olan Resūlu’llāh’a olan ibtilā beyānındadır. Bāb-i şāliş, vefātıları beyānındadır. Bāb-i rābi‘, ravzā-i ezhār-i evliyā olan Fāṭımatü’z-Zehrā aḥvāli beyānındadır. Bāb-i ḥāmis, devḫa-i aĝsān-i **(12b)** şühedā olan ‘Aliyy-i Mürtezā menāḳıbındadır. Bāb-i sādīs, imām-i şānī Ḥāsen-i Rızā –**rağıya’llāhü**

¹ Ne hoyrat bir doĝulu, ne de çekingen/korkak bir batılı olan.

² Eğer benim sıkıntıya düştüğümü görüyorsan sözlerimi ayıplama/ Günlerin ettikleri beni sıkıntıya düşürdü.

³ Şayet sözlerimde bir ihmal görürsen / Ve ma’naların açıklanmasında bir yetersizlik/ Benim eksikliğimden bilme, zira benim yetkinliğim/ Ancak sürenin elverdiği ölçüde ortaya çıkar.

⁴ tağyīr B: tağayyūr P.

⁵ Yardım istenecek Allah’tır, tevekkül O’nadır, destek de O’ndandır.

⁶ Altın için ateş ne ise, velilik için de belâ da odur.

⁷ Selam ve hayır dualar onların üzerine olsun.

‘anh¹– zikrindedür. Bāb-i sābi‘, bu muḳaddemāta bā‘ıṣ olan imām-i ^[20b] ṣāliṣ İmām Huseyn-i Şehīd-i Kerbelā’nuñ aḥvālī beyānındadır. Bāb-i ṣāmin, Müslim bin ‘Aḳīl’uñ ve ferzendlerinden iki tıfl-i bī-‘adilūñ şehādetleri beyānındadır. Bāb-i tāsi‘, İmāmuñ kerb ü belā olan meşhed-i Kerbelā’ya nüzülü ve ba‘de’n-nüzül ol ḥanedāna nāzil olan nevāyib ü nevāzil ḥulūlī ve sāyir aḳribāya ve şühedāya şümülī beyānındadır. Bāb-i ‘āşir, ba‘de’ş-şehāde vāḳı‘ olan vaḳāyī‘-ı fecāyī‘ ve mübāşirīn-i ḥarb ü kıtāl olan gürūh-i zeyḡ u ḍalāle nāzil olan ‘uḳūbāt-i ‘ācilenūñ zikri beyānındadır.

ĀĠĀZ-İ NEVḤA-İ ḤAMMĀME-İ ḤĀME

Bu tūmār-i ḥasret, ki mānend-i minḳār-i bütīmār der-pāy-i şiddetdür, bir gülistāndur ki ābı eşk-i ḥūnīn ve bādı āh-i āteşīn; ḡonceleri ḳanlı yürek yāreleri, ḳaranfülleri ḡöynüklī ciger pāreleri; lāleleri baḡır pergāleleri, sūnbüllerī teşne-lebler teb-ḥāleleridür, ve bir dāstāndur ki her ḥarfī zarf-i şerāb-i belā ve her bābında olan ^[21a] beytūñ her mışra‘ı bir der-i miḥnet-serādur. Her elifi bir tīr-i belā vü sīḡ-i ḳazā; her bāsı bidāyet-i bāb-i beliyyet, her tāsi evvel-i teb ü tāb ve nihāyet-i miḥnet; ṣāsı irāş-i meḳş-i ḥavādişden kināyet ve cīmi rüy-i celālden ḥıḳāyet; ḥāsı ser-ḥalka-i ḥasret ü ḥırmān ve ḥāsı ser-nüvişt-i ḥasāret-i ḥar-bān; dāli dāl-i dehşet olup derd zīr ü zeber eylemiş ve zālī zilleti maḳar eylemiş; rāsı deryā-yi derde müstaḡraḳ olmuş zevraḳ-mişāl; zāsı ‘alāmet-i ḥuzn ü zevāl; sīni erre-i ser-i selāmet **(13a)** ve efser-i ser-i se‘ādet; şīni şer ü şūrdan münşāḳ ve şeyn ü şiddetden müştāḳ; şādı savārif-i ‘avāşıfuñ cüz-i ekmeli; ḍādı ḍavāyīḳuñ rükn-i evveli; ṫāsı ṫāḳ-ı ṫalel-i ṫāmmāt-i bī-ṫāḳāt; zāsı zıll-i zulle-i zulm ü zulumāt; ‘aynı ‘ayn-i ser-çeşme-i ‘uyūn-i ‘anā; ḡaynı ḡayn-i ḡamām-i ḡamm-i ḡavḡā; fāsı fā’-i feze‘ ^[21b] ve efser-i ser-i firāḳ; ḳāfi Ḳāf-i girdār-i inḳiṫā’-ı ma‘müre-i vifāḳ; kāfi şikāf-i nāvdān-i şikāyet; lāmı sebep-i tefriḳa-i bāl, ve mīmi ser-mīḡ-ı bāb-i melāl-i mellet; nūnı her zebūn-i ḥuzn ü miḡanuñ dāmen-gīri ve her nālānuñ bā‘ıṣ-i nāle vü nefiri; vāvı ḡavr-i ḡavḡā-yi veḡāda vāsıṫa-i ḥavl ü ḳuvvet ve hāsı rābiṫa-i hevl ü heybet; lām-elifi dest-i ḡamda mıḳrāz-ı belā; yāsı ḡüyā nihāyet-i belāyā vü ḳazāyā. Her noḳtası dāḡ-ı derd ü ḡam ve her nüktesi mūcib-i derd ü elem. Fetḡaları şaḡīfeler sīnesinde elifler ve şerḡalar ve her ḍamme ḥarfīnuñ başına bir ‘amūd-i girān-ser. Her kesresi cerr-i bāb-i ḡamda izāfet-i inkisār-ıla cebr-i kesr eyler, şeddesi şiddet ü meşāḳḳati şedd eyler. Cezminūñ ḳullāb-i dest-i miḡnet idüḡi meczūm, hemzesi vaşl ü faşl ortasında beyne beyn olup evāyil-i ālāmda müteḡarrik olup ^[22a] eşnā’-i vefā vü şafāda ḳabūl-i

¹ Allah ondan razı olsun.

haraket itmeyüp sükûn ihtiyâr itdüğü ma‘lûm. Midâdı sevâd-i süveydâ surhında hûn-âbe-i ciger-i hüveydâdur. Hâmesi müjgân-i dîde-i hûn-efşân, ser-nâmesinde ğam fihrist ü hemm ‘unvân. Ve’l-hâşıl ser-cümle dil-düz hikâyetler ve ciger-süz rivâyetler.

Mütevaqqa‘ dur ki müzâkere vü müsâmere idenler “**Fa‘tebirü yâ üli’l-ebâr.**”¹ şeref-i hıtabına muhâtab olmağa liyâkat sa‘adeti-yile behremend olup gâh hikâyetlerinden hikmet-bîn ve gâh şikâyetlerinden **(13b)** ‘ibret-güzîn olalar ve “**Inde zikri’ş-şulehâ’i tenzilü’r-rahmetü.**”² mûcibince dîn ü dünyâda ve dâr-i ‘uqbâda envâr-i fehâvisinden istirşâd ile, qurb-i harîm-i merzât-i İlähiye qarîn olalar. Ve mütezarrâ‘ dur ki, bu gülistân-i maqâl, ki bâğbân-i fitnet gül-bün-i mebânî-i me‘ânisine tîşe-i müjgân-ıla tâb virüp nezâret virmişdür ve nûr-i dîde ile âb virüp tarâvet irgürmişdür, ^[22b] hazân-i aHzân-i devr-i zemânî ve semûm-i mihrcân-i dehr-i cânî zelev³ virmeye. Ve bu nev-‘arûs-i hayâl, ki meşşâta-i fikr şâne-i müjgân ü âyîne-i bâşıra⁴ ile cemâl-i bâ-kemâline şüret ü behcet virmişdür, şeyb-i fütür ve ‘ayb-i gerdiş-i dühür ile hâlel irmeye. Gâh mesîre-i erbâb-i zevk u vicdân ve gâh der-âğüş-i ‘aşhâb-i ‘ilm⁵ ü irfân olup, anuñ fer ü behâsı bunlaruñ husn-i verzişleri ile husn-i cemâline ma‘dûd ü mahsûr ve bunuñ behâsı anlaruñ âzmâyişleri-yile ve dîde-i kemâl ile manzûr olup, zikr bi’l-hayr ve du‘â’-i şâlih-ıla revân-i ‘Âşık’ı yâd ideler. “**Yevme yefirru’l-mer’ü min ahihi ve ümmihî ve ebîhi ve şahibetihî ve benih.**”⁶ ol vâlid-i eşfağdan erfağ olan Resûl-i güzîn ve sâyir enbiyâ vü mürselîn ve evliyâ vü müttakîn ve evlâd-i tayyibîn ve e’imme-i mühtedîn ve şühedâ-i mehdiyyîn, ‘ale’t-taşîş penc Âl-i ‘Abâ’dan nazra-i iltifât ve lahza-i meyl ü muhâbât ile, bu midhatlerin ^[23a] beyâna füsûn ü fesâneyi behâne iden ğarîbüñ aHzâl-i pür-ehvâlîne ve etvâr-i dil-i zârına imdâd ideler. **İnehü hayru mes’ûlin ve ğâyetü me’mûl.**⁷

[MUQADDİME]

Bi’smi’llâhi’r-Rahmâni’r-Rahîm

¹ “Ey basiret sahibi olanlar! İbret alın.” 59/Haşr: 2.

² Sâlih kulların anıldığı yere rahmet iner. Ebû Nu’aym, **Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabakâtü’l-Asfiyâ**, c. 7, s. 285: “Inde zikri’ş-şâlihîn tenzilü’r-rahmetü.”

³ zelev: zülül P, B.

⁴ bâşıra B: nâşıra P.

⁵ ‘ilm B: -P.

⁶ “İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır.” 80/Abese: 34-36.

⁷ O, istenilecek şeylerin en hayırlısı, beklentinin de nihayetidir.

Hest penāh heme¹ ez-cümle bīm.²

Erbāb-i ħired-i ħorde-bīn, ki muĥāṭab-i tešrīf-i “Fa‘tebirū yā üli’l-elbāb.”³, ve ašĥāb-i ħikmet-šīnās ü diĥĥat-güzīn, ki cür‘a-çeş-i⁴ cām-i rıtl-keş-i⁵ (14a) “Men ütiye faşle’l-faşle’l-ĥutāb.”⁶dur, tevfiĥ-ı mülhimü’ş-şavāb ve taşdıĥ-ı ‘aql-i ‘ālem-tāb-ıla vākıflardur ki, egerçi Kādir-i bī-çün ü çirā, Ĥākim-i “Yef‘alü mā yürīd”⁷ ü yahkümü mā yeşā⁸ ĥazretinüñ ĥazretinüñ bürc-i evc-i evreng-i ĥikmetine kemend-i ‘aql ü ĥıbāl-i ĥayāl irmez ve ‘ayyārān-i bāzār-i efkār, ĥavālī-i ĥārīm-i meşiyetine güzer itmege serhengān-i ĥal‘a-i kibriyā ve pāsbanān-i şāh-rāh-i lāhūt yol virmez; emmā erbāb-i nażar yanında bu ma‘nā ve ašĥab-i ħired yanlarında bu feĥvā ĥads-ile mu‘ayyen ve kıyās ile müberhendür ki, her zevālün^[23b] içinde bir kemāl ve her melālün zımnında bir ĥoş-ĥāl vardır. İllā bu ĥadar vardır ki, degme ehl-i nażar aña vākıf olamaz. Ĥaĥīĥate baĥıcaĥ şāyib-i i‘tibār olan şāĥıb-i iĥtiyār yanında kāyinātında her ĥak bir ĥikmeti mutazammın ve her kef bir fekke muĥārin, belki her şerde bir sir kāmındür; lākin zāhir-bīn olan çeşm-i ser anı göremez. Her giriftārī vü bend ‘aĥıla bir nuşĥ u pend ve her elem ü gezend kāmile müfid ü südmenddür. Merdüm-i zekī yanında her ziyān bir zīrekī ve derd ü belā ‘āriflerün miĥakkidür.

Bejt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Her ziyān k’olur başiret üzre eyler zīregi

Anuñ-içün didiler her bir ziyān bir zīrekī

Bu sebebden ‘aĥıla lāzımdur ki, tarīĥ-ı tefekkür-i ĥukm-i İlāhī ve tedebbür-i esrār-i kemāhīye sülük idüp “Tefekkürü sâ‘atin ĥayrun min ‘ibādeti senetin.”⁹ mażmünün zād-i rāh, ve “El-ĥikmetü dāletü’l-mü’mīn.”¹⁰ mefhümün bedreĥa-i āgāh idinüp “Va‘būd Rabbeke ĥattā ye’tiyeke’l-yakīn.”¹¹ me’ālını ĥarār idinmege ‘āzim ola, ve eger vāşıl-i küy-i

¹ heme B: -P.

² Bütün korkular karşısında sığınak olan.

³ Ey akıl sahibi olanlar! İbret alın. 59/Haşr:2: “fa‘tebirū yā üli’l-ebşār.”

⁴ cür‘a-çeş B: cür‘a-ceyş P.

⁵ rıtl-keş B: rıtl-keş P.

⁶ Güzel konuşma yeteneği verilen kimse.

⁷ “Dilediğini yapar.” 2/Bakara: 253; 22/Hac: 14.

⁸ Dilediği hükmü verir.

⁹ Bir saatlik tefekkür, bir yıllık ibadetten hayırlıdır.

¹⁰ “Ĥikmet, müminin yitiğidir.” İbn Ebî Şeybe, el-Kitābü’l-Musannef fi’l-Eĥâdis ve’l-Ĥsâr, c. 7, s. 240.

¹¹ “Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluğa devam et.” 15/Nahl: 99.

[24a] murād olmaz-ısa rāh-i talebde ğubār olmağa cāzim ola. “Mā lā yüdrakü küllühü lā yütrakü küllühü.”¹.

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Gerçi ne'tvân be-döst reh bürden

Şart-ı yârist der-taleb mürden²

Ümîzdür kim çün reh-rev-i tâlib-i küy-i Hağ mesâlik-i **(14b)** pür-mehâlik-i havf ü recâya güzër itdükte, bedreça-i şer'-ı şerîfi delil ü hâdi's-sebîl idine; pertev-i şem'-ı pür-nür-i hidâyet-i Hızır irişüp ğül-i vesâvis-i şeytâniyye tih-i tammât-i huçamede tek ü püy-i bî-hüdeye meşğül eylemekden halâş bula, ve murğ-ı efkâr-i evgâr-i zan ta'yîn-i bâl ü per-i Kitâb ü Sünnet ile hevâ-yi himmet-i emn ü hırmâna pervâz itdükte, çengâl-i 'uğâb-i teşkikât-i aqvâl-i melâhîde-i pür-tezvîr ve tefkikât-i zamîrden necât bulup, zağm-i sehm-i kemân-i gümân ü vehmden sâlim olup, şâh-sâr-i devha-i içmi'nân-i tevhidde mağâm idinüp menâş bula.

Çün “Eşeddü'l-belâ'i ^[24b] 'ale'l-enbiyâ'i şümme 'ale'l-evliyâ'i şümme'l-emşeli fe'l-emşel.”³ mazmûnı bir muğarrer emrdür ki, “El-belâ'ü li'l-velâ'i ke'l-lehebi li'z-zeheb.”⁴ fehvâsı bu ma'nâyı tağkîk ider ve “Mâ üziye nebiyyün mişle mâ üzîtü.”⁵ müe'ddâsı bu fehvâyı taşdik ider. Vücüh-i hikmetinden bir miğdâr rağam-zede-i kilik-i hikmet-nümün evvelâ ba'id ü bedi' degüldür.

Vech-i evvel: Zümre-i enbiyâ çün muğtedâyân-i enâm ve pişvâyân-i havâşş u 'avâmdur, gürüh-i enbüh-i ümmete sirren ve 'alâniyeten, ma'nen ve şüreten, hâlen ve kâlen, zâhiren ve bâtınen, vüşülü ta'lîme ve gerden-i irâdeti tiğ-ı dest-i tağdire teslim me'mûrlardur. Eshel-i tûruğ u ağreb-i sübül-i vüşül imtişâl-i evâmir-i âmirdür ki, mevârid-i ğaybdan vârid ve meşâdir-i tağdirden şâdir olan her 'arûs-i emr, ki farzâ zâhiri münker-i nefsi beşerî ve mükreh-i nağzar-i zâhirî ola, âmirüñ kibriyâ vü 'ulüvv-i şâni ve kendünün ol

¹ Tamamı elde edilemeyen şeyin, tamamı terk edilmez.

² Hiçbir yol dosta ulaştıramaz/ Dostluğun şartı ölümü istemektir.

³ Belanın en şiddetlisi önce peygamberlere, sonra evliyalara, sonra da derece bakımından onlara yakın olanlara gelir

⁴ Altın için ateş ne ise velilik için de belâ da odur.

⁵ Hiçbir peygamber, benim çektiğim sıkıntıyı çekmemiştir.

āmir-i ‘aliyyü’ş-şānuñ emrine me’mür olmağa liyākat ^[25a] ü istiḥkākınuñ şükr ü imtinānı ol emrūñ qabāḥat-i şüret-i zāhiresine niqāb ve liqā-i zıştine cilbāb olur; **(15a)** bī-muḥābā leb-i imtişāl-ile iltişām-i gerden ü güş ve dehān-i inkiyād-ıla būs-i ber ü düş ve bāzū-yi ārzū-yıla kenār ü āgūşa meşgūl ola. Kezālik, menāhī vü melāhī¹, ki emr-i İlähī nefsi sāmīyi anlardan nāhīdür, menhiyyün ‘anhūñ ḥaḳāreti ve denā’eti manzūr olmayup belki nāhīnūñ cenābı ve ‘ulüvv-i me’ābı mermük olup engüşt-i vücūdın sūrāḥ-ı mārđan ve bīḥ-ı şāḥ-ı ‘umrin erre-i helāk ü demārđan şaḳınur gibi şaḳına; tā ki pey-revler daḥı ol eşere zāhib ve ol emre ḫālib olalar. Lā-cerem, her belā ki enbiyāya nāzil ola, egerçi şüretā kerīh olur, emmā rızā’-i İlähīyi mutażammın olduğı cihetden rāḫatı cerāḫatına ğālib ve ‘ālemi ḳatında elemi ğāyib olur. Zīrā ğamze ki tebessüm-ile ḳarīn ola, ‘ayn-i vefādur. Kezālik a‘dā’-i dīne olan ^[25b] ruḫşat-i āmāl², vüs‘at-i ehl ü ‘ıyāl ve füşḫat-i māl ü menāl maḥall-i ğāzabda olan ḫande-mişāldür ki maḫz-ı cefādur.

Vech-i şānī: Taż‘if-i ḳuvā-yi bedeniyedür ki, ol sebebi taḳviye-i ḳuvā-yi rūḫāniyyedür, her bār ki bunuñ berg ü bārı nāḳıs ola, anuñ şemerātı mütezāyid olur, ve her ğāḫ ki aḫkām-i bedeniyeye ‘avārız u nevāyib nāzil ola, aḫkām-i rūḫāniyyenūñ envārı ‘avālīm-i lāḫūta müteş‘id olur. Terk-i lezzāt ve ihtimāl-i riyāzāt ve iltizām-i mücāhedāt bu yolda mu‘azzamāt-i zevād-i sebīlendür. İnfī‘ālāt-i ḳalbiyyenūñ āşārınuñ ḳuvā-yi bedeniyeye sirāyeti ḫasebi-yile ğumūm ü hümūm daḥı bu ḳabīlendür.

Vech-i şālīş: Cenāb-i Bī-niyāz’a niyāza³ sebebiyyeti ve tazarru‘ u ibtihāle bā‘ışıyyetidür. Bu ma‘nā muḫıbb ü maḫbūb u ‘āşık u maḫlūb beyninde mu‘āmelāt-i marzıyyedendür ve atvār-i maḫbūledendür ki münācāt-i İlähiyyeye temeḫḫuzdan ḳat‘-ı ‘alāyık ḳılır. Bu bir lezzetdür ki ancak ‘āşık bilür.

(15b) Vech-i rābī‘: Bess-i şekvā ve ‘arż-ı ‘acz ü ‘adem-i ^[26a] istiḫāta i‘tirāfa bā‘ışıyyetidür. Bu ma‘nā daḥı fezāyil-i ḫasene ve ḫasāyil-i müstaḫsenedendür ki, ḳahr-i İlähī ile terk-i muḳāvemət⁴ ḫayşıyyetinden ḫusn-i edebi mutażammındur. Bu feḫvāyı “İnnemā eşkü beşşī ve ḫuznī ila’İllāh.”⁵ ve “İlmühū ḫasbiye bi-ḫālī emmā ileyke fe-lā.”⁶ mübeyyindür.

¹ menāhī vü melāhī: menāmī vü māhī P, menāmī vü melāmī B.

² āmāl B: āmā P.

³ niyāza B: -P.

⁴ terk-i muḳāvemət B: terk ü muḳāvemət P.

⁵ “Derdimi ve hüznümü yalnız Allah’a arz ediyorum.” 12/Yūsuf: 86.

⁶ Hālimi bilmesi bana yeter. Sana gelince, sen böyle olamazsın.

Vech-i hāmīs: Şabr-i cemīl ile ‘usrda yūsır tevaḳḳu‘ıdır. Bu ma‘nā esmā’-i müteḳābilenüñ aḥād-i zıddeyndən āḥır-i ḥarekātına taraşşudı mutazammındır. Niyyet-i İlähiyye bunuñ üzerine cārīdür. ‘Usrda yūsır vuḳū‘ı efdaldur münkerāta ve mükrehāta şabr sebebi ile; egerçi ki yūsırde ‘usr ihtimāli-yile ḥabṭı ‘amelden ihtiyāṭ üzre olinmaḳ daḥı fāyide idügi müte‘ayyindür.

Vech-i sādis: Esbāb-i kemāl olan füyüzāt-i İlähiyye ve mücāhedāt-i rūḥāniyyeden ‘avāyık-ı beşeriyye ve mevāni‘-ı nefsanıyye ile münker olanlarıñ incibārı ıḳtizāsıdır¹, ve işti‘āl-i melāmī ile fevt olan evḳāt-i ṭayyibenüñ tazarru‘ u ibtihāl-ile^[26b] ḳazāsıdır.

Vech-i sābi‘: Çün bedreḳa-i rāḥ āgāḥ ola, der-peyince olan şevḳ u şegāb ve şūr ü şegāf ile ḳaṭ‘-ı menāzil ü merāḥılda sebük-seyr ü seḥar-ḥız olur. Çün bedreḳa vü mürşid ālām-i ṭarīḳ u teşvīş-i refīḳ, nekebāt-i sefer ü belıyyāt-i geşt ü güzerden ‘arz-ı tezaccür ide, sālīk seyrden sīr olup şi‘ab te‘aba mübeddel olur; me‘ālī ancaḳ melāl ve kemālī mücerred kelāl olur; süst-pey ü girān-cān, ḥamīde-ḳad-i bār-i keşlān olur, ser-rişte-i ümīdi tīg-ı ye’s ile güsiste ve şīşe-i emeli seng-i engār-ıla şikeste olur. Emmā çün mürşidüñ serdi rüz-i derd ü berd, şeb-i ḡam-perverd, mevāni‘-ı ḥaşyet-i düzdān, medāfi‘-ı tārīki-i şeb-i hicrān ve bārīki-i rāḥ-i ‘ışḳ-ı cānān, āşüb-i emvāc-i ḳazā, (16a) āsīb-i tenhāyi-i tengnā-yi ‘anādan bī-bāk olup, tāziyāne-i himmet-ile semend-i tünd-gām-i ‘azīmeti süy-i sevā’ü’s-sebīl-i hidāyete cevelān-künān seyrān itdürdügin göre ve “Bu belāyānuñ nihāyeti^[27a] yā bir sürür ḥusūlıdur ki, seyri şūrına ḡalīb olduḡı-çün ihtiyār ider, veyā bir sürūra vüşüldür ki, nişi nüşını cālīb olduḡı-çün taḥammül ü işṭibār ider.” dir.

Vech-i şāmin: Çün muḥāfaza-i şerāyi‘-ı edyān-i ümem ve mümāreset-i muḥāreset-i merā‘i-i āmāl-i benī-Ādem, serhengān-i enbiyā ve rā‘ıyān-i ri‘āyet-āhengān-i evliyānuñ vezāyif-i lāzime vü ḥıdemāt-i mühimmeleridür. Pes şerāyıt-ı ḥıfz u ḥırāset ve zāvābıt-ı şavn ü ḥımāyet oldur ki, maḳzıyyāt-i nefsanıyyeden ihtimā vü ihticāb, belki bi’l-küllıyye müştehiyyāt-i beşeriyyetden ihtirāz ü ictināb ideler; ol daḥı belāya şabr ve ḳaṭ‘-ı lezzātdan kesr-i cebr-ile olur. Meşelā,

Beyt:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Elā tā ne-ḥusbī der-İN reh ki nevm

Ḥarāmest ber-çeşm-i sālār-i ḳavm¹

¹ ıḳtizāsıdır B: aḳzāsıdır P.

mücibince rā'ī, ki murā'āt-i ri'āyet-i re'āyāyī² mürā'ī ola, şeker-ḥ'āb-i seḥar-i ḡafletden ḡāfil olmamaḡ gerekdür ki ez-nāb-i gelle, ziyāb-i zā-nāb-i ḥavādiş ve vesāvis-i şeytāniyyeden me'mūn^[27b] ola ve seyl-āb-i seyelān-i vādī-i hevācis-i nefsanıyyeden maşūn ola. Rā'ī, berd ü serd-i kūh ü vādī ve düzd-i gürd-i berārī vü bevādī ve ziştī-i kişt ü dürüşti-i deşt elemelerin çekmeyecek, gelle bī-çün ü çirā çerāḡāh-i hidāyetden behrever olmaz ve ḥ'āb ü ḥoriş-i cān-fezā-yi reşād ve perveriş-i āb ü hevā-yi sedāddan ṭarāvet-ber olmaz.

Vech-i tāsi': Çün zümre-i mütemerridīn ü a'dā'-i dīn fırka-i enbiyāya “**İn entüm illā beşerūn mişlūnā**”³ diyü sü'āl ü ḥiṭāb itdiler ve “**Ḳul innemā ene beşerun mişlūküm yūḥā ileyye.**”⁴ mefhūmı ile cevāb icāb itdiler, ya' nī şūrī mūmāşe-le-i bī-^(16b)medār ve zāhirī müşākele-i bī-nūmūdār idindiler. Sırr-i ḥıkmət ve bürhān-i meşıyyet ıktizā itdi ki, zer-i ḥāş u ḥāliş ve 'ıyār-i nāḡis mübeyyen ve nuḥās ü raşāş ve ḥulāşadan ḥulāş mu' ayyen ola; tā ki bī-ḡış, lāyık-ı⁵ sikke-i ḡabūl-i Ḥaḡ ve ḡışş-ıla müşevveş, ḥarīḡ-ı nār-i ḡahr-i Ḳādir-i Muṭlaḡ ola.

Beyt:

(fā'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün[fa'lün])

Hoş buved ger miḥak-i tecrībe āyed be-miyān^[28a]

Tā siyeh-rūy⁶ şevēd her ki der-ū ḡış bāşed⁷

Tā ki herkesün ḡalb-i ḡalb-i ḥāliş idüḡi pūte-i imtiḥān-i belāda ve küre-i rızā-i ḡazāda ḡāl olduḡdan şoñra ḥulāşa-i ḥulūşdan ḥulāş bulup bī-ḡıl ü ḡāl şaḥīḥu'l-'ıyār ola ve şayrefi-i ḡabūl-i İlähī ḡatında kāmilü'l-mıḡdār ola.

ŞURŪ' -I TERCEME-İ KİTĀB-İ RAVZATŪ'Ş-ŞŪHEDĀ'

“**Ve le-neblüvenneküm bi-şey'in mine'l-ḥavf.**”⁸ Ya' nī ba'zı meşāyib musallaṭ eylerüz sizi imtiḥān için, ki belāya şabr ider misiz ve ḡazāya müsteslim⁹ olur mısız; “**Bi-**

¹ Dikkat et de bu yolda uyuyup kalma! Çünkü uyku/ Topluluğun başında olanın gözüne haramdır.

² re'āyāyī B: -P.

³ “Siz ancak bizim gibi insanlarsınız.” 14/ İbrahim: 10.

⁴ “De ki: Ben ancak sizin gibi bir beşerim. Bana sadece vahiy gelmektedir.” 18/ Kehf: 110.

⁵ lāyık B: lāşık? P.

⁶ siyeh-rūy B: siyeh-rū P.

⁷ Tecrübe mihengi ortaya çıksa ne iyi olurdu/ Böylece hileli olan kimsenin yüzü kararır.

⁸ “And olsun ki sizi bir miktar korku ile sınayacağız.” 2/Bakara: 155.

⁹ müsteslim B: mütesellim P.

şey'in mine'l-ḥavfi ve'l-cū"¹, ya' nī ḥavf ü cū' dan ḳalili musallaḥ eylemek-ile. Ḳalil-ile işābet ider, buyurdı; zīrā 'alā külli hāl raḥmet-i Ḥaḳ bunlardan mufāriḳ olmaz. Zīrā raḥmet ve ni' metine göre her ne ḳadr muşibet olur-ısa ḳalīldür, ve ḳable'l-vuḳū' aḥbārdan ḡaraḫ ḳalblerin tavḫindür. Ḥavfdan murād ḥavf-i İlähīdür ve cū' dan murād şavm-i ramazāndur. "Ve naḳşın mine'l-emvāli ve'l-enfüsi ve's-şemerāt"², 'naḳş-ı emvāl'dan ^[28b] murād zekātdur, 'naḳş-ı enfüs'den murād emrāzdur, 'naḳş-ı şemerāt'dan murād mevt-i evlāddur. "Ve beşşiri's-şābirīne ellezīne izā eşābethüm muşibetün ḳālū innā li'llāhi ve innā ileyhi rāci'ün."³, ḫiṭāb Resūl'e yā ol muşibete mübtelā olup bişārete müsteḫaḳ olanadır. Muşibet insāna işābet eden her mekrūha 'āmmıdır; zīrā Resūlu'llāh, her nesne ki insāna mü'ezzī ola, 'muşibet' itlaḳ buyurmışdur. (17a) Ve şabr mücerred lişān-ıla istircā'-ıla olmaz, belki nefsine mürāce'at idüp ḳalbi-yile neden ötüri ḫaḳ olunduḡın ve 'āḳıbet Allāh'a rāci' olacaḡın taşavvur ide ve Ḥaḳḳ'ıñ envā'-ı ni' amın tezekkür idüp kendiden selb olan şekk-i az' āfi ni' met üzerinde bāḳī olduḡın mülāḫaza ide ve ol ni' met muḳābelesinde bu muşibeti sehl göre, ḳazāya rızā virüp müsteslim ola. "Ülā'ike 'aleyhim şalavātün min Rabbihim."⁴: Şalāt aşda du' ādur. Bundan murād Ḥaḳḳ'ıñ luḫ ü iḫsānidur; ya' nī kim ki muşibete şabr eylese Ḥaḳ Te'ālā aña ^[29a] muḳābelede iḫsān ide. "Ve ülā'ike hümü'l-mühtedün."⁵, ya' nī anlar mühtedīlerdür, ḫaḳḳ u şavāba istircā' idüp ḳazāya müsteslim oldukları cihetden; ya' nī bu envā'-ı beliyyāt ve ḫurūb-i nekebāta şabr idüp ḫāliş olan kimesneler şāyeste-i sikke-i ḳabūl-i İlähī olmak bişāreti vardır. Ol bişārete lāyıḳ ve ol işārete şādıḳ zümre-i şābirīndür ki, mıḫnet ḡammında ve ḡamm 'āleminde def'-ı ḫıcāb-i çün ü çirā ve hetk-i estār-i medḫal-i mā-sivā idüp tefekkür-i ḫukm ü esrār vazīfe-i 'ubūdiyyet degüldür, diyü dest-i "Lā rādde li-ḳazā'ihī."⁶de olan mıḳrāz-ı "Lā."⁷-yıla şirāk-i şirk-i ḫafiyi ḳaṭ' idüp "İnnā li'llāh."⁸ diye ve mercic' u maşir-i rızā'-i İlähī olmaḳda āḫara ircā'-ı zamīr-ile tefkīk-i i zamīrden ḳaçup "Ve innā ileyhi rāci'ün."⁹ diye.

Şi'r:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

¹ "bir miktar korku biraz açlık" 2/Bakara: 155.

² "mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz eksiltme ile" 2/Bakara: 155.

³ "Kendilerine bir bela geldiğinde 'Biz Allah'ın kullarıyız ve O'na döneceğiz' diyen sabırlı kimseleri müjdele." 2/Bakara: 155-156.

⁴ "Rablerinden bağışlamalar hep onlardır." 2/Bakara: 157.

⁵ hümü'l-mühtedün B: el-mühtedün P. "Ve doğru yolu bulanlar da onlardır." 2/Bakara: 157.

⁶ O'nun hükmüne itiraz olmaz.

⁷ Yok/olmaz.

⁸ "Muhakkak biz Allah içiniz." 2/Bakara: 156.

⁹ "Ve O'na döneceğiz." 2/Bakara: 156.

Mey-i şāfi yirine derd cāmı
Çeküp nüş eylediler dōstgāmī

Bu oda yandı anlar gerçi çün ‘ūd¹
Ne āteş āşikār oldu ne ħod dūd

Kažā tīgına ol ^[29b] teslīm ü münkād
Kim olmaz ħākīm-i ‘ādilde bī-dād

Ümem-i şālifeye nāzil olan kütüb-i semāviyyenüñ ba‘zında manşūşdur ki, her ‘āşik ki dest-i irādet-ile **(17b)** ser-ħalka-i bāb-i maħabbetu’llāha dest-res bulup şey’ li’llāh eyleye, peyveste ‘ayn-i ħalbinüñ üzerine ħamām-i ħumüm ebrü-yi yār gibi ħavāle olur ve peyāpey ol ebrüdan tegerg-i ‘anā aña nevāle olur, ki “El-belā’ü li’l-velā’i ke’l-lehebi li’z-zehab.”²

Nazm:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Ķalb-i ‘āşik zer belā āteşdürür

Zer-i nāb āteş içinde ħoşdurur

‘Āşik olup bul sa‘ādet ‘Āşikā

Yoğdur ehl-i ‘ışkda ħat‘an şekā

Elbette miħnet lāzim-i maħabbet ve beliyet müteveccih-i ehl-i velāyetdür. Her yirde ki mi‘mār-i ħader ħasr-i maħabbetin üstüvār ider, derīcesini gülistān-i miħnetden³ bir bāb eyler ve her ‘arşada şehr-yār-i ‘ışk livā’-i vālāsın efrāhte eyler, ceyš-i ħumüm ü ħumüm ol zīr-i livāda cem‘ olmağa şitāb eyler. “İnna’llāhe izā eħabbe ħavmen ibtelāhüm.”⁴

Bejt:

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün)

Āşik-ısañ eger zebün olagör ^[30a]

Bāre-i⁵ ‘ışkdan birün olagör

Kezālik, maħabbetüñ tezāyüdi miħnetüñ izdiyādın ve velānuñ şiddeti belānuñ iştidādın ıktizā eyler. Binā’en ‘alā zālik, evliyādan enbiyānuñ ve enbiyādan rüsülüñ ve rüsülден

¹ ‘ūd B: dūd P.

² Altın için ateş ne ise, velilik için de belā odur.

³ miħnetden: maħtinden? P, maħbetden? B.

⁴ “Allah bir kavmi sevdiğinde, onu belalarla imtihan eder.” Tirmizî, **Sünen**, c. 4, s. 179.

⁵ bāre: yāre P, B.

ülü'l-‘azmuñ ve ülü'l-‘azmdan ol mebdë-i eczâ-i vücüd-i küllün çekdikleri mütezâyiddür, “Mâ üziye nebiyyün mişle mâ üzütü.”¹ derecesine müteşâ‘iddür. Belî,

Mısrâ‘ :

(mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün)

Her kes be-ğadr-i ħıış giriftâr-i mihnetend²

Beyt³:

(mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün)

Her kimde ki vefâ vü maħabbet ziyâd olur

Anda belâ vü derd ü meşakķat ziyâd olur

“El-cennetü ħuffet bi’l-mekârih.”⁴ Lâ-cerem her kimün kim ħarîm-i İlâhiye sülûki⁵ aķrebdür, çekdügi meħâfât aş‘ab ve gördügi âfât ü ‘âhât et‘abdur.

Kıt‘a:

(müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün)

Her ki bu meclisde muķarreb ola

Destine evvel şunılır cām-i ğam **(18a)**

Nażra-i ħâş itmese baķmaz nigâr

Sîne-i ‘uşşâķda dâĝ-ı elem

Belî, cām-i belâ nüş-i şîrîn ü şehd-i şîrîn degüldür ki, atfâl ü küdekâna ^[30b] nevâle ola. Lâyıķ budur ki bu cām-i zehr-âlüd, “Ed-devâ’ü mürrun.”⁶ ma‘nâsından âĝâh olan meclis-i üns-i ‘ışķda rızâ-i maħbûb yâdına zehr-i ķahr-i döstgâmîlerin içmek-ile şöhret bulan ‘aşık-lara ħavâle ola.

Kıt‘a:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Bu meclisde içer çok kişi cür‘a

¹ Hiçbir peygamber, benim çektiğim sıkıntıyı çekmemiştir.

² Herkes gücü nispetinde sıkıntıya düşmüştür.

³ beyt B: -P.

⁴ Cennet, nefse hoş gelmeyecek şeylerle sarılmıştır. İbn Ebî Şeybe, **el-Kitâbü’l-Musannef fi’l-Ehâdis ve’l-Âsâr**, c. 7, s. 103: “Ve inne’l-cennete ħuffet bi’l-mekârih.”

⁵ sülûki B: sülûl P.

⁶ İlaçlar, acıdır.

Şafâ rıtl-i girân nûş eylemekdür
Şerâb-i şâfdan her kes ider zevk
Hüner dürd-i muğân nûş eylemekdür

Kitâb-i *Ravḥu'l-Ervâḥ*'da, ki müsemması mâ-şadağ-ı ism ve fütûḥ-ı künûz-i meṭâlib-i yakîniyyeyi câmi' bir tılısmdur, mezkûrdur ki, kim ki genc-i şâygânî-i şıdқа mâlik olur, evvel tiğ-i bâzû-yi himmet-ile ejdehâ-yi nefsi hâlik olur. Ne guft [ü] güy-i küy-i dil-berden ğayrıdan dem urur ve cüst ü cüy-i süy-i dilberden ğayre qadem urur.

Nazm:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

‘Āşıkâ Ka‘be küy-i dil-berdür

‘Āşıkâ kıble süy-i dil-berdür

Ola ‘âşıkda çün hevâ-yi nigâr

Ġayre rağbet qomaz rızâ-yi nigâr

Zehî maḥbûb ki her zâviyede hezâr sūhte âteş-i şem' -ı şevk-ı ^[31a] kibriyâsı-yıla cân-dâde ve her gūşede niçe şūrîde, tâb-i âftâb-i cihân-tâb-i ceberûtı-yıla sâye-ves şiftâdedür. Qankı nebîdür ki güdâḥte-i zebâne-i âteş-i belâ olmaya, ve qankı velîdür ki nişâne-i tîr-i kemâne-i ibtilâ olmaya ve müşevveş-i keşâkeş-i dest-i qazâ olmaya. Ḥasret-i Ādem-i Şafî, nevḥa-i Nūḥ-ı Necî, kışsa-i Ḥalîl-i Celîl ve guşsa-i İsmâ'îl-i Nebîl, ḥıkâyet-i Ya'qûb ü Beytû'l-aḥzân ve şikâyet-i Yūsüf ü çâḥ ü zindân, erre-i meşakḳat-i Zekerıyyâ, tiğ-ı mihnet-i Yahyâ, sergerdânî-i tîh-i Kelîm, bîmârî vü bî-timârî-i Eyyûb-i saqîm, şikesten-i dendân-i Sulṭân-i Enbiyâ, ciger pâre şüden-i ^(18b) ciger-gūşe-i Muştafâ, muşîbet-i Ḥazret-i Zehrâ, fark-ı ğarq-ı ḥün-i Mürtezâ, zehr-çeşideğî-i Ḥasen-i Rızâ, ser-burîdeğî-i Ḥuseyn-i Şehîd-i Kerbelâ, şahâyif-i leyâlî vü eyyâmda mestûr ve elsine-i ḥavâşş u 'avâmda mezkûrdur. Mürûr-i dühûr ve kürûr-i eyyâm ü şühûr-ıla ḥakk olmaz ve tevâlî-i bârân-i ḥavâdiş-ile yuyulmaz.

Rivâyetdür ki, ^[31b] tarîk-ı rüşd ü reşâd reh-zenleri ol reh-ber-i gürûḥ-i hidâyetüñ reh-güzârına ol qadar ḥâr-i belâ dökerler-idi ki gül gibi ḥâr arasından 'ıyân, ve serhengân-i bağy ü ḍalâlet ol neyyir-i bürc-i celâletüñ üzerine ol deñlü ḥâk şaçarlar-ıdı ki gün gibi ğubâr içinde nihân olur-ıdı. Bu cümle ile ne âyîne-i ḥâtırına ğubâr gelürdi ve ne zamîr-i münîrlerine ḥırâş ü ḥârḥâr gelürdi. Kezâlik, anlaruñ âl ü ensâbına ve aḥlâf ü a'qâbına olan

cefâ bir nebînuñ evlâd ü aḥfâdına olmuş degüldür. Ne zemânuñ dîde-i cihân-dîdesi mişlin temâşâ itmiş ve ne gûş-i çehâr-şinîdesi nazîrin işitmişdür.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Görmedi çeşm-i felek bu nev' a bir mâtem daḥı

Acıyup ağlarlar anı âdem ü ' âlem daḥı

İmâm-i Yâfi'î –**eskenehu'llâhü te'âlâ ma'a'l-imâmi's-Şâfi'î fi ferâdise'l-cinân**¹–
Mir'âtü'l-Cenân adlu kitâbında yazar ki, Hâzret-i İmâm-ıla vaḳ' a-i Kerbelâ'da on altı kimesne şehîd olmuşdur ki, her biri 'aşırında ^[32a] 'adîmü'l-'adîl ve bedî'u'l-bedîl idi. *Meşâbîhu'l-Kulûb*'da meşûrdur ki, Ka'bu'l-Aḥbâr, ki kıbletü'l-aḥbâr ü Ka'betü'l-aḥyârdur, bir gün Medîne-i medeniyyede vaḳâyî'-i sevâlif-i ümemi ve havâdiş-i benî-Âdemi beyân eyler-idi. Eşnâ-i kelâmıda, “Et' ab-i belâ vü miḥan ve aş' ab-i kürüb ü ḥuzn vâḳ' a-i İmâm-i Huseyn ve muşîbet-i ḥânedân-i Seyyidü's-şekâleyndür, ki ol gün **(19a)** semevât-i seb' a ḳan ağladı; âdemiyan yanınca rûḥâniyan ağladı.” didi. Hâzırlar, “Yâ Ebâ İşḫâḳ! Semâ ḳan ağlamak ne mesmû' ve ne menḳüldür, belki ḥılâf-i ma'ḳül olmağ-ıla medḥüldür.” didiler. Cevâb virüp, “**Veyleküm enne ḳatle'l-Huseyni emrun azîm.**”², gûş-vâre-i 'arş-i a'lâ, reyḥâne-i gülşen-i işîfâdur. Ol gün kerrübînden bir gürüh-i pür-şüküh ravzasına inüp şaf baḳladılar, ol şehîde ḳan ağladılar; ḥaşra dek 'ibâdetleri aña münḥaşırdur. Ve her şeb yitmiş biñ melek inüp mezârında ^[32b] ḳan ağlamak ṭâyife-i sürüş içre resm-i müstemirdür. Huseyn'e sürüş-i çarḥ-ı berîn “Abdu'llâh-i Maḳtûl' ve melâ'ike-i zemîn “Abdu'llâh-i Mezbuḥ' ve firîştegân-i deryâ-yi heftümîn “Abdu'llâh-i Mazlûm' dirler.”

Rübâ'î:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Bu bir mâtemdürür ki buña hep ḥalk-ı cihân ağlar

Şafaḳ şanmañ seḥar-gerdünda gökler ehli ḳan ağlar

Feleklerde melekler âbda mâhî hevâda murğ

Vuḥuş ü ṭayr ü ins ü cin zemîn ü âsmân ağlar

¹ Allah Teâlâ, onu İmam Şâfi'î ile birlikte Firdevs cennetlerine yerleştirsin.

² Yazıklar olsun size! Hüseyin'in öldürülmesi çok ağır bir şeydir.

Bu māteme girye ādeme sebab-i huşul-i rızā-i Rabbānī ve mūcib-i vuşul-i riyāz-ı rūhānīdür. Nitekim āsārda vardur: “**Men bekā ‘ale’l-Ḥuseyni ev tebakā vecebet¹ lehü’l-cennetü.**”² Bākīnūñ şerefi ma‘lūmdur, mütebakīnūñ düḥul-i cennete liyākatı “**Men teşebbehe bi-ḳavmin fe-hüve minhüm.**”³ mefhūmindan mefhūmdur. İmām Rızā-yi Buḥārī rivāyet eyler ki, ḥāk-i Kerbelā’da toḥm-i şehādet ekilmişdür. Her kim ki “**Men bekā ‘ale’l-Ḥuseyn.**”⁴ mūcibince ola,

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Vāli-yi kāfī-kef ü vālā-tebār

Dāver-i ‘ādil-dil ü düldül-süvār

‘Alī’nūñ oḡlı ^[33a] Ḥuseyn için ağlayup dümū’-ı çeşm-i şefkat-ile ol ḥāke āb vire, “**Ed-dünyā mezra‘atü’l-āḥireti.**”⁵ maḥşulinden behremend olup ḥāşılı na‘īm-i “**Vecebet lehü’l-cennetü.**”⁶ ve nesīm-i behcet ola. Bu sebebden zümre-i Ehl-i Beyt **(19b)** her senede tecdīd-i muşibeti sünnet iderler ve maḥrem-i ḥarīm-i intisāb-i Muḥammedī her muḥarremde resm-i ḡarrāyı mutażammın merşiyeler dirler.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Yeñi olduḡça her yıl eski derdi tāze eylerler

Felek dervāzesin pür-ḡulḡul ü āvāze eylerler

Ḥāşılı’l-keḷām,

Kıṭ‘a:

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Pāye-i ḳadri andan a‘lādur

Vaşfın imkân ola ‘iyān itmek

Belki ḳābil degül hezār zebān

‘Uşr-i evşāfımı beyān itmek.

¹ Vecebet B: vecebe P.

² Hüseyin için ağlayan veya ağlıyormuş gibi yapan kimsenin cennete girmesi haktır.

³ “Bir topluluḡa benzemeye çalışan, onlardan sayılır.” Ebū Dāvūd, **Sünen**, c. 4, s. 44.

⁴ Hüseyin’e ağlayan.

⁵ Dünya ahiretin tarlasıdır.

⁶ Cennet(e girmesi) ona vacip olur.

EL-BĀBŪ'L-EVVEL DER-İBTİLĀ' -İ ENBİYĀ¹

Şi'r:

(fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl)

Tevekkeltü bi'llāhi ni' me'l-mu' in

Lehü'l-ḥamdü ve'l-mecdü fi külli ḥin²

Çün insān ber-mūcib-i “İnnā 'arāzna'l-emānete 'ale's-semāvāti ve'l-'arızı ve'l-cibāli fe-ebeyne en yaḥmilnehā.”³, mazher-i şü'ünāt-i każā vü kaderdür.

Şi'r:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Berr semevāt ve 'arz ve mā fi'l-beyn^[33b]

Ḳad 'urizati'l-emānetü fe-ebeyn*

Leyse fi'l-kevnî kâ'inen men kân

Kāfeleh ḥamlehü siva'l-insān⁴

Ve Ḥazret-i Ādem ebü'l-beşer olduğu cihetden cāmi' -ı levāzim-i māhiyyāt-i beşeriyyedür, ve çün “Ve 'alleme'l-ādeme'l-esmā'e küllehā.”⁵ vefkınca ta'līm-i esmā'-i sāmīyyāt ü nāmīyyāt ve 'āliyyāt ü sāfilāta mazherdür ve ol esmā meẓāhiri olan ef'ālūñ iştiḳākına maşdardur. Ve çün ef'āl şāmil-i ḥāl ü istikbaldür, belki tefāsīl-i fiṭriyyāt ü müktesebāta şüret-i icmāl lāzimdür ki, efrād ü evlāddan ḡammı ve hemmi mütefāvit ola, belki 'umūmı bu şarefdin 'alā sebīli'l-inābet każā'-i fevāyit ola. Zīrā felek-i a'lā, ki sāyir eflāki ḥāvīdür, bi'z-zarūre anlarda merküz ü mürtehen olan şevābit ü seyyārāt anda münṭavīdür. Bu ma'nā ḥod bāhirdür ve veled kemālāt-i vālide isti'dād-i⁶ fiṭri ile müste'id olduğu, vālid şü'ünāt-i veledi cāmi' olduğu cihetden olduğu zāhirdür.^[34a] Ve çün “Küntü **(20a)** kenzen maḥfiyyen fe-aḥbebtü en u'rife.”⁷ medlūli üzre mebdē'-i evāyil-i zuhūr-i meknūzāt-i kevnīyye ve menşe'-i mebdāi-i şudūr-i mermūzāt-i 'ilmiyye vü 'ayniyyedür.

Mıḥnet-i Ādem cümleden efzündür. Bu ma'nā mebdāi-i tulū' -ı muḳzīyyāt-i esmā vaḳt-i isfār-i eşḫārda ibtidā'-i leme'an-i neyyir-i 'ālem-tāb gibi sāyir ezmānda sūṭū'ndan

¹ Birinci Bölüm: Peygamberlerin Sınanması Hakkında.

² Allah'a dayandım, O ne güzel yardımcıdır/ Bütün hamd ve övgüler, her zaman O'nadır.

³ “Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik, ancak onlar bunu yüklenmekten kaçındılar.” 33/Ahzâb: 72.

⁴ Gökler, yer ve ikisi arasında olanlara/ Emanet teklif edildi de onlar bundan kaçtılar/ Mevcudatta var olan varlıklardan hiçbiri/ İnsanoğlu dışında, o emaneti taşımayı üzerine almadı.

⁵ “Allah, Adem'e bütün isimleri öğretti.” 2/Bakara: 31.

⁶ isti'dād B: isti'dāda P.

⁷ Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim.

mütezāyid idüğine ‘ilme(?) merhündür. Bu muḳaddime-i müsellemeğe “**Mā ūzītü nebiyyün mişle mā ūzītü.**”¹ ḥadışi ile vārid olan naḳz, ezānuñ āḫardan ıṣābeti te’vili ile medfū‘ veyāḫod nebīnūñ nebe’den iştikāḳı mu‘teber olup ümmete bi‘seti mülāḫaḫa olınmağ-ıla merfū‘dur. Ve kerāmetde kemāl ibtilāda kemāli müstelzim olıcağ, cenāb-i Muḫammedinūñ efdaliyyeti müselleme-i küll iken, Ḥazret-i Ādem’ün ibtilāsınūñ eşeddiyyeti ḫılāf-i kıyāş olmak sü’ālinūñ lüzümü ibtilā’-i belāyā vü ihtivā’-i menāyānuñ kerāmeti^[34b] müriş-i şabr-i cemil olmağa müşmir-i ecr-i cezil olduğı olur. Mükāfāt ü mucāzātta mu‘āmelāt-i İlähiyye şedāyid-i beliyāt ü nevāyib ü nekebātta tevāzī ḥasebi üzre olmayup ecr ü efdalde tefāvütüñ imkānı-yıla memnū‘dur. ‘**Alā eyyi ḫālin kān**’, çün Ādem ebü’l-beşer ve mebdē’-i zūhūr-i aḫkām-i ḫayr ü şerdür, cāmi‘-ı beliyāt-i insāniyye ve mecma‘-ı nekebāt-i nefsāniyyedür.

[KİŞŞA-İ ĀDEM]

Aş‘ab-i beliyāt ve ekreb-i kürübāt ḳaḫ’-ı ‘alāḳa-i ḫayāt-i evlāddur. Bu ma‘nā ḫod ekşer-i vaḳāyī‘-ı keşirü’l-fecāyi‘-ı ‘ālem-i kevn ü fesāddur. Ḥuşūşā, “**El-fe’lü ‘alā mā cerā.**”³ ḥasebi ile sürüş-i ‘ālem-i ḡaybī, ki mazher-i ibādāt-i fiṭri vü vehbīdür, henüz Ḥazret-i Ādem peygüle-i ‘ademde muḫtefi iken zebān-i ta‘n ile isnād-i ḫün-rizī idüp miğ-i zebānlarından “**E-tec‘alü fiḫā men yüfsidü fiḫā ve⁴ yefsikü’d-dimā’.**”⁵ ile ḳan yağdurdılar.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Daḫı ḫalk olmadın ne dem ne Ādem

Didiler ḳan dōke ādem demā^[35a]dem

(20b) Mervīdür ki, çün Ḥazret-i ‘Azrā’il bi-emr-i Ḥālīḳ-ı Celil ḫamir-i māye-i tıynet-i ṭayyibe-i Ādem olmağ-içün cümle-i eczā’-i zeminden bir ḳabza ḫāk aldı, dest-i ḳudret ol ḫame’-i şalsāli ḳa‘r-i Baḫr-i ‘Ummān’a şaldı. Sālḫā vü ḳarnḫā ol ṭin-i lāzib ol deryā-yi ḡamda ḳaldı.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

¹ Hiçbir peygamber, benim çektiğim sıkıntıyı çekmemiştir.

² Hangi durumda olursa olsun.

³ Tahmin(fal) geçmişte olana kıyasla yapılır.

⁴ men yüfsidü fiḫā ve B: -P.

⁵ “Yeryüzünde fesad çıkaracak, orada kan dōkecek birini mi yaratacaksın.” 2/Bakara: 30.

Āb-i ğamla Ādemüñ hâkin muḥammer kıldılar

Bezm-i ğamda yanmağ-ıçün anı micmer kıldılar

Çün sâhıl-i taḥmîre çıkdı, bir pâre şehâb-i pâke ol hâküñ terbiyyet ü terşihî fermân oldı. Ol hâk-i nâ-çiz “**Ĥammertü ĩnete Ādeme bi-yedî erba‘îne şabâhan.**”¹ çillegâhında isti‘dâd taḥşil ü tekml̄ itmege erba‘in çeküp ol şehâb otuz toḫuz ğün buḫâr-i biḫâr-i endüh olup kırkıncı ğün deryâ-yi şâdiden feyz-resân oldı. Ekşer-i eyyâm-ı âdem ğumüm-ıla güzerân itdüğine hıkm̄et budur.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Añdurur baḫr-i elem қа‘rında ol hâk olduğum

Bir nefes mesrūr olup yıllarla^[35b] ğamnâk olduğum

Çün rûḫ-ı Ādem kâlib-i cesede ḫulûl idüp mescüd-i kerrübiyân ve maḫsüd-i şeytân oldı, ve Ḥavvâ daḫı pehlû-yi çepden² ḫalk̄ olınup yâr-i ğâr-i vaḫdeti ve enîs ü ğam-ğüsâr-i vaḫseti oldı. Gerçi “**Üskün ente ve zevcük̄e’l-cennete.**”³ mefhûmı-yıla fermân oldı;

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Ḥoş görüp anları cinân içre

Ni’met ü faẓl-i bî-kerân içre

Bî-şadâ vü nidâ dimişdi Ḥudâ

“**Fe-külâ ḫayşü şî’tümâ rağadâ.**”⁴

emmâ “**Külâ ve’srebâ!**”⁵ emri-yile “**Fe-lâ taḫrabâ!**”⁶ nehyi hem-‘ inân oldı.

Beyt:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Egerçi dimişdi “**Külâ ve’srebâ!**”

Buyurmuşdı emmâ “**Fe-lâ taḫrabâ!**”

Ḥazret-i Ādem’üñ evvel gördüği¹ ğam behiştten ḫurücü ve ‘âlem-i iṭlâḫdan serây-i pür-sipenc-i tekâlîf ü meşâḫ ve dâyıre-i imtiḫân-i ‘ahd ü mişâka vülücüdür. Ādem ve

¹ Adem’in hamurunu kendi elimle kırk sabah yoğurdum.

² çepden: çebden P, çübbeden B.

³ “Sen ve eşin cennete yerleşin” 2/Bakara: 35; 7/A’raf: 19.

⁴ “Orada dilediğiniz şeylerden dilediğinizce yiyin.” Bakara 2/ 35: “Ve-külâ minhâ rağaden ḫayşü şî’tümâ.”

⁵ Yiyin ve için.

⁶ Yaklaşmayın. Bakara 2/35; A’raf 7/19: “Ve lâ taḫrebâ”.

Ḥavvā erā'ik-i (21a) Firdevs'de tesbîh-künân kām-rân-iken, mel'ün İblîs telbîs-i mār ü tāvus-i ḥasîs ile Ādem ve Ḥavvā'ya şecere-i menhî-‘anhāya meyl itdürüp şemeresinden tenāvül ^[36a] itdürmek-ile şecere-i murādı müşmir olduḡda, Ādem Nebî vildān ü ğilmānuñ maḥdūmı, ve Ḥavvā'nuñ cevārî gibi² ḥavrā maḥkūmı iken salṭanet-i dārü'l-mülk-i cennetden ‘azl olunup farḡlarından efser-i kerāmet mefrūk, ve tenleri ḥulā vü ḥulel-i kerāmetden ‘ārî ve cānları nār-i dūzaḡ-ı firāḡ-ı cennet-ile maḥrūk; nālān ü giryān, ‘uryān ü ğirivān her dirahṭuñ sāyesine ki ilticā itdiler, gerden-keş-i maḥbūb-i ser-firāz gibi istiġnā itdiler, āḡır gūşe be-gūşe cenneti toḡuz tolaşup berg-i dirahṭān içinde kaşd-i iḡtifā itdiler. Cenāb-i ceberūtdan “E firāren minnî?”³ ḡıṭābı vārid oldı, “Bel ḡayā'en minke.”⁴ diyü ‘arz-ı istiḡyā itdiler.

Bejt:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Kime varam ki ṭapuñdan ulu penāhum yoḡ

Ḳapuñdan özge cihānda ğurîzgāhum yoḡ

Āḡır berg-i encîr-ile setr-i ‘avret idüp er ü ‘avret dest ber-dest şerāb-i ḡasret-ile mest, bāb-i cennete geldiler. Ādem ḡübūṭ u ‘urūcda ve vülūc ^[36b] ü ḡurūcda resm-i mu‘tādı üzre “Bî'smi'llāhi'r-Raḡmāni'r-Raḡīm.” didi.

Mışrā' :

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Sidre ṭāvusı peyk-i ḡuddūsî

ya'nî Cebre'îl, “Ḥudāyā! Seni Raḡmān ve Raḡīm ismi-yile yād eylediler, lāyıḡ budur ki āb-i raḡmetūñ gerd-i cürmin pāk ide, ve şayḡal-i ‘afvuñ āyîne-i a'mālinden keder-i ‘ışyānın giderüp tābnāk ide.” didi. Cenāb-i Ḥaḡ'dan,

Mışrā' :

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Bî-ḡurūf ü nidā şadā geldi

ki: “Şimdi ‘afv ider-isem raḡmetüm ancaḡ bir şaḡşa maḡşūş olur. Ferdā-yi ḡıyāmete te'ḡır olıcaḡ efrād-i ‘uşāt-i evlādına bile şāmil olur. Ve bu iki vaşḡımuñ mezāhirde zuḡūrı kāmil

¹ gördüğü B: gevdüğü? P.

² cevārî gibi B: ḡavārîler P.

³ Benden mi kaçuyorsunuz?

⁴ Hayır! Senden utandığımın.

olur.” Andan Ādem ve Havvā bāb-i cennetden çıkup tih-i hayret ü istiğrāka **(21b)** bā‘ dehū, sahrā-yi tekālīf ü meşākka düşdiler.

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün)

Secde itmişken üzerine melek

Elin alup yabāna atdı felek

Bahru’l-Hakāyık’da meşūrdur ki: Ġāliye-i kālīb-i Ādem ‘ıtr-i ‘ışk-ıla mu‘at̄tar ve t̄inet-i vücūd-i Ādem māye-i ^[37a] ‘ışk U mā’-i şevk ile muḥammer olmuş-ıdı.

Beyt li-muḥarrihī:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

Behr-i mā ‘ışk kazāyist kader kerd imzā

Müfti-yi ‘ilm-i ezel guft ‘aleyhi’l-fetvā¹

Ma‘lüm oldu ki ‘ıškuñ maḳāmı dāru’l-melāmdur, dāru’s-selām degül ve ‘āşıkuñ pīşesi ḳalaḳ u ıztırābdur, sükün ü ārām degül. ‘ışk ser-māye-i ehl-i melāmetdür, nite ki ‘aḳl pīrāye-i erbāb-i selāmetdür.

Beyt li-muḥarrihī:

(mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün)

Biz ‘ışk eriyüz itme bizi şüfī melāmet

Biz mest ü melāmet yüri sen sağ u selāmet

Lā-cerem, te’emmül olınsa ‘inde’l-ba‘z şecerden murād, nihāl-i maḥabbetdür; āyet-i “**Yühıbbühüm ve yühıbbühühü.**”² bu ma’nāya bir āyet-i pür-meziyyetdür. Ve şol ki ol şecer, ya ḳurbdan tenzihdür, kemāl-i ğunc ü delāl-i maḥbübīyi tenbihdür,

Mışrā’:

(fe’ilâtün mefâ’ilün fa’lün)

Ki kemāl-i cemāle mazherdür;

yāḥod zāhiren men‘ ve ma‘nen taḥriş-ı ‘uşşāḳdur, “**En-nāsü ḥarışun ‘alā mā münī‘a.**”³ muḳaddime-i müselleme-i ehl-i ezvāḳdur, zīrā emr-ile ^[37b] nehy me‘an vārid olmuş-ıdı.

Ādem cinānda istifā-yi murādāt-i nefse meşğül olup lezzāt-i rühāniyye-i maḥabbet-ile iltizāzı ferāmüş ider-ıdı; ‘arūs-i ‘ışk u maḥabbet ḥacle-i iḥticāb¹ ü iḥtifāda ḳalır gider-

¹ Kısmetimizde aşk kaderin imzaladığı bir kazâdır/ Ezel ilminin müftüsü onun için fetva vermiştir.

² “Allah onları, onlar da Allah’ı sever.” 5/Mâide: 54.

³ İnsanoğlu, yasak şeyleri yapmaya çok isteklidir.

idi. Hukm böyle vârid oldu ki: “İy Âdem! Eger âsâyiş ü ârâmiş ister-iseñ işte dâru’n-na‘îm-i behişt hâzır; emmâ şahid-i ‘ışk düzdâne gânzeler-ile tāk-ı kaderden bir ‘âşık-ı ser-bâza nâzır. Pes şecere-i maḥabbetden şaḫın ki maḥabbet-ile miḥnet-zede olursın, mücâvir-i dâru’s-sürür iken müsâfir-i gâm-kede olursın; zîrâ nûş-i maḥabbete nîş-i miḥnet lâzım olmağ-ıla velâ vü belâ tev’emân ve şevḫ u meşâḫḫat ^(22a) mütelâzimândur.”

Nazm:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

‘Işkdan gerçi cerâhatlar irer

Ol cerâhatdan ne râhatlar irer

‘Işk da‘ vâdur cefâ çekmek güvâh

Bî-güvâh olsa olur da‘ vâ tebâh

Sultânü’l-‘Ârifin’den menḫüldür ki: ‘Işk u maḥabbet vücüd-i Âdem’den ^[38a] sâbık cilvegâh istediler. Şe’n-i melâ’ikede istiḫkāk-ı mazheriyyet ve liyâḫat-i ünsiyye[t] bulımadılar, künc-i intizârda münzevî ve kemîn-i terâḫḫubda muḫtefî oldılar. Tâ ki debdebe-i tã‘at-i İblîs ve taḫtana-i zühd-i ‘Azâzil-i pür-telbîs taḫl-i tehî gibi ‘âlemi pür-velvele kıldı, ‘ışk verâ’-i revâḫ-ı intizârdan cilve-nümâlık ḫaşd eyledi. Hıḫab-i sultân-i ḡayret-i ulûhiyyet vârid oldu ki: “Ḥarîfüñ bil, ki ol senüñ leme‘ât-i envâr-i cemâlüne maḫal olacaḫ âyine degüldür ki jeng-i küdüret-ile mükedder ve ḡubâr-i rü‘ünet-ile muḡabberdür.” ‘Işk heybet-i nidâ’-i Ḥudâ ve dehşet-i şadâ’-i gâm-zede ile dem-beste vü lertzân ve zîr-i tütük-ı inzivâda pinhân oldu.

Çün Âdem tengnâ-y-i ‘ademden şahrâ’-i vücüda geldi, ‘ışk şüret-i dirâhtda cilve ḫılıp cevelân itdi, nihâd-i Âdem’de olan ‘ışk bi’z-zarûrî heyecân itdi.

Mısrâ‘:

(fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün)

Heme dânenđ ki “El-cinsü ile’l-cinsi ^[38b] yemil.”²

Âdem ‘ışve-i ‘ışka meftün ve zaḫm-i gânze-i firîb-ile zebün oldu, ḫaşd-i ülfet kıldı. Nüvîd-i ḡayret-i Ḥaḫḫ-ıla ḫaber vâşıl oldu ki: “Nişîmen-i behişt maḫall-i şikîbâyîdür, ne maḫall-i şeydâyî; ve serây-i Firdevs maḫall-i naḡme-serâyîdür, degül ki cây-i rüsveyî. Râhat-i behişt cerâhat-i ‘ışk-ıla cem‘ olmaz.”

¹ ihticâb B: ictihâb? P.

² Herkes bilir ki, cins cinse meyleder.

Mıṣrā‘ :

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fa’lün)

Rüz-i rüşende cāy-i şem‘ olmaz

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Çār-sū-yi ğamda ‘ aşık mest ü şeydālık¹ sever

Ehline ma‘ lümdür ‘ ışk ehli rüsvālık sever

El-ḥamdü li’lāh ki, bezm-i elestde cānuma ‘ ışkdan vāye ve ‘ umrūme ve ḥayātuma ser-māye irişmişdür, ve şevk gūş-vāre-i gūş-i cānum **(22b)** ve kılāde-i gerden-i cenānum olmışdur.

Nazm li-muḥarrihī:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

İlāhī cānumı şeydā-yi ‘ ışk it

Dilüm tūṭisini gūyā-yi ‘ ışk it

Maḥabbet gencine virāne eyle

Meveddet şem‘ ine pervāne eyle

Beni cām-i meyi ‘ ışkıyla mest it

Lebi şevkıyla yāruñ mey-perest it

Derūnum nūr-i ‘ ışka cilvegāh it^[39a]

Birūnum kūy-i ‘ ışka ḥāk-i rāh it

Beni çün eyledüñ mest-i mey-i ‘ ışk

Terāne-sāz-i āheng-i ney-i ‘ ışk

Egerçi mestem ü bāde-perestem

Ne çāre çünki ben mest-i elestem

Yüzümde kanı tırılmaz yaradur göz

Anuñ-çün āb-deste yumazam yüz

İmām olup baña ‘ ışk oldı çün pīr

Nemāza kıldum oldum çār-tekbīr

¹ mest ü şeydālık B: ehli rüsvālık P.

Nemāz itdükde kıblem süy-i dil-ber
Tavāf itdükde Ka‘bem küy-i dil-ber
Du‘āya eller-ile el getirsem
Tolu cām almağa şunar şanuram
Baña tesbîh oldu dāne vü dām
Elümde sübha-i mercān tolu cām
Dirîgā rüze-i ğam lā-yezālî
Unutdurdı baña şavm-i visālî
İlāhî çünki nāmum ‘Āşık itdüñ
Beni ol nāma belki lāyık itdüñ
Benüm fālumda geldi kur‘a-i ‘ışk
Beni ser-mest kıldı cür‘a-i ‘ışk
Ezelden ‘ışk-ıla olup siriştüm
Başumda ‘ışk olupdur ser-nüviştüm
Nihādum nāmuma eyle muvāfık
Nişānum şānuma olsun ^[39b] muṭābık
Çün ‘ışk oldu ezel hem-şîr ü hem-zād
Kıl āhır yine ‘ışkı tūşe vü zād
Çü geldi ‘ışk-ıla ‘ışk-ıla gitsün
Çü yitdi ‘ışk-ıla ‘ışk-ıla yitsün
Kıyāmetde beni haşr eyle maḥmūr
Nevā-yi muṭrib olsun nefha-i şūr
Kaçan kim haşr ola maḥşerde ebrār
Livā’-i ‘ışkuña eyle ‘alem-dār

El-kıssa, çün Ādem Havvā-yıla behāristān-i vişālden bu hāristān-i (23a) infişāle ve derecāt-i ülfet ü kırbetden derekāt-i külfet ü kürbete düşdiler, miḥnet-i dünyādan evvel gördüğü hecr-i hem-ser ü hem-tādur, ya‘nî firāk-ı Havvā’dur. “İhbiṭū minhā cemī’an.”¹

¹ “Oradan birlikte inin/çıkın.” 2/Bakara: 38.

hukmi-yile fezâ'-i cennetden dârü'l-każâ-yi dünyâ-yi pür-mihnete hübüt itdiler, Havvâ ki yâr-i ğarî ve enîs ü ğam-ġüsârî idi, eli elinde idi, Cibrîl “Elin elüñden қо ki vuşlat pâyâna irdi ve fûrkat el virdi. Nağd-i şevk-ı vuşlat çıkdı-yısa gevher-i zevk-ı ‘ışk ele girdi.” didi. Âdem Havvâ’nuñ elin elinden ^[40a] koyup elden vardı.

Beyt:

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün)

Derd-ile eyledi enîn ü hanîn

Şaldı âh ü fiġânı dehre tanîn

Her biri bir cânibe hayrân revân oldılar ve “**Arzu’llâhi vâsi’atün.**”¹ “**Fe-sihû!**”² emrine mazher-i fermân oldılar. Âdem’ün cennet her geh ki hâtırına gelür-idi kendüden gider-idi ve çün Havvâ’yı yâd ider-idi, derd-ile dilden feryâd ider-idi. Cedde-i beşer olan Havvâ sâhıl-i Baħr-i Hind, Cidde’de qarâr itdi. Âdem nice yıl hayrân ü giryân gezüp, âħır ol kenâra gelüp miyân-i vaşl-i Havvâ’yı der-kenâr itdi.

Âdem’ün tevbesinün kabûline üç nesne sebep idi, her biri mücib-i rızâ'-i Hudâ idi; ya’ nî hayâ ve bükâ ve du’â idi. Hayâsı şöyle idi ki, hübütünden sonra üç yüz yıl semâya nazar itmedi, belki nazar kalbine bile güzer itmedi. Bükâsı bir mertebede idi ki, mervîdür ki nevha-i Nüh ki hâdden biründür, cümle ‘âlem halkınıñ giryesi girye-i Nüh’dan dündür; ve girye-i Nüh ve girye-i ^[40b] ‘âlem cem’ olınsa ikisi girye-i Dâvud’dan dündür, bu cümleden girye-i Âdem efzündür. ‘*Uyûnu’r-Rızâ*’da muşarraħdur ki: Âdem iki yüz yılda göge ol kadar buħâr-i³ âh-i nedâmet aġdurdı ve ebr-i çeşm-i ħasret-didesinden ol kadar bārân-i tazarru’ yaġdurdı ki çeşminden bi-‘aynihî çeşmeler ^(23b) ‘ıyân, belki bir gözinden ‘ayn-i Dicle ve bir gözinden cüy-i Fûrât revân olur-ıdı. Gürüh-i tuyûr ol şulardan şulanup lezzetin te’âccüb ider-idi. Âdem anlaruñ pesendin tanz ü efsûs zann idüp, “Ne günlere kaldum ki tuyûr bile beni istihzâ ider!” dir-idi. Hıtab-i İlâhî vârid oldu ki: “Eşk-i ‘uşşâk fi’l-ħaķıķa azb-i fûrât, belki ‘ayn-i ħayâtdur.”

Nazm:

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Eşk bir gevher-i girân-mâye

Nev-‘arûs-i du’âya pîrâye

¹ “Allah’ın arzı geniştir.” 39/Zümer: 10.

² “Gezin/Dolaşın.” 9/Tevbe: 2.

³ buħâr: biħâr P, B.

‘Işkuñ ol eşk āb-rūyudur
Belki hep merdümün yüzi şuyudur
Ağla ‘aşık ki olasin handān
Gonce açılmaz olmasa bārān
Dil şadef eşk ^[41a] āb-i neysāndur
Hāşılı dürr-i nāb-i ğufrāndur

Du‘ āsı bir mertebede idi ki: “Yā Rāb be-ħaqq-ı Muħammed ve āl-i Muħammed!”
dir-idi,

Bejt:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)
Anuñ ħaqqı ki engüşt-i İlähî
İki şakq itdi gökde qurş-ı mähı

ve qabül-i ma‘ zeretine Nebî vü āli ile istişfā‘ ider-idi,

Bejt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)
Eyledük nisyān-ıla cürm ü ħaṭā
“İn nesinā lâ tü ’āħız¹ Rabbenā!”²

Ĥıṭāb-i İlähî vārid oldı ki: “Ĥurmet-i ħarem-i Muħammed’i neden bildüñ, ve ol ħānedānuñ cenāb-i ceberütümde qurb ü rif’atine neden ‘ilm ħāşıl kılduñ?” Cevāb virdi ki: “İlähî! Şerefāt-i ğurefāt-i cinānda, belki her kitābe-i ṭāḫ u eyvānda, arşuñ sākında ve behiştüñ her ṭāḫ u revākında ism-i sāmîñe nām-i nāmîsin qarîn gördüm. Bildüm ki kendi bir güzide-i āferide-ğār ve āli zübde-i zümre-i āl-i enbiyā’-i ahyārdur.” Ol dem Ādem’üñ hecri pâyāna ve tîr-i murādı nişāna irdi. Lā-cerem ma‘ lüm oldı ki, sebep-i qabül-i tevbe-i³ Ādem ħayā ^[41b] ve bükā ve du‘ ā-yımış, ve sebep-i icābet-i du‘ ā şeref-i āl-i Seyyid-i Enbiyā imiş.

Ĥıṭ’ ā:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Gerçi ħıḳmet üzredür Ĥaqquñ serāser ħudreti **(24a)**

¹ tü ’āħız B: tü ’āħızā P.

² “Rabbimiz! Unutursak bizi sorumlu tutma.” 2/Bakara: 285: “Rabbenā lâ tü ’āħıznā in nesinā.”

³ qabül-i tevbe-i: tevbe-i qabül P, B.

Lîki her bir şeyde bir maḥşûs ḥıkmət vardur
Büydur gülden murād ü nürdur ḥorşidden¹
Halk-ı Ādem'den vücūd-i Aḥmed-i Muḥtârdur

Güyâ Muḥammed bir gül ve Ādem toḥm-i güldür ki, toḥmdan murād vücūd-i güldür, ve bu muḥaddime müsellem-i 'aql-i küldür.

Nazm:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Gerçi ki enbiyâya ğayetdür
Enbiyâdan ğaraż o ğâyetdür

Gerçi kim Ādem aña menşe'dür
Lîki bu menşe'e o mebde'dür

Şanma ki ḥüşe-çîn ḥırmenidür
Belki ol deste-bend gülşenidür

KIŞSA-İ KÂBİL MA' A-HÂBİL²

Kit' a:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fa'lün)

Ḥazret-i Ādem'ün ğumûmindan
Biri daḥı vefât-i Hâbil'dür³
Kâbil'ün Hâbil'e olan ğadri
Şanma vaşf ü beyâna kâbildür

Mervîdür ki, lem'a-i nür-i Nebî cebîn-i Şîş'de nümâyân olduğı cihetden ecme'l-i evlâd-i Ādem Şîş idi;

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Rû degül nür idi beşer peyker
Mû⁴ degül pîç ü tâb-ıdı yek-ser

¹ ḥorşidden B: ḥaşedden? P.

² Kâbil ile Hâbil'in Kıssası.

³ Hâbildür B: Kâbildür P.

⁴ mû B: rû P.

[42a] emmā ḳable vilādeti'ş-Şiṣ, min külli'l-vücūh evceh-i evlād-i Ādem, Hābil idi ve ḥulḳ u ḥaşlet ü ḥusn ü sîretde cümleden kāmîl idi.

Beyt:

(müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

Rū nice rū reşk-i meh ü āftāb

Mū nice mū ḥalḳa-i pür-piç ü tāb

Ḳıṣṣa-i müte'ārife üzre tev'emānlara āḥaruñ hem-zādı ile izdivāc emr olınuḳda Hābil,

Mıṣrā' :

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Ḥukm anuñdur ol ḥakem biz bende-i fermāniyuz

diyüp emr-i İlähiye ittibā' itdi ve Ḳābil ser-keşlik idüp imtinā' itdi. Āḥır ḳatlı-i Hābil'e ıḳdām idüp ḳarındaşın şühedā içre surḥ-rū ve kendüyi ebnā'-i enbiyā içinde ser-fürü itdi.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Birāder ḳardaşın ber-āder itmez

Bu ḳulmı hey Müsülmān kāfir itmez

Āḥır delālet-i ḡurāb-i şüm-ıla ḥākde mānend-i genc-i Ḳārūn medfūn itdi,

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ülün)

Her ki-rā rehberēş ḡurāb şeved

‘Āḳıbet menzileş ḥarāb şeved¹

mefhūmına hālin maḳrūn itdi.

(24b) Ādem'ün zaḥmına nemek ve daḡı üzre bir zaḥm-i ḡayr-i münfek oldı. Yine feleklerde meleklerün^[42b] Ādem'ün āteşine özi göyüñdi, bād-i āhı ile māhuñ şem'ı ve mihrūñ çirāḡı söyüñdi. Yine feryādı-yıla ḫās-i gerdūn² çinledi; yine nāle vü nefiri şadāsından perende vü çerende āşiyān ü³ mekānlarında beliñledi⁴. Yine derdi tāzelendi, yine āhı-yıla dervāze-i felek āvāzelendi. Sürüş-i 'ālem-i ḡayb merḥamet idüp, “Yā Rab! Bu

¹ Her kimin kılavuzu karga olmuşa/ En sonunda yeri yurdu harap olmuştur.

² gerdūn B: gerden P.

³ ü B: -P.

⁴ beliñledi B: beliñletdi P.

ne hâldür ki, henüz der-bend-i miñnetde çengelistan-i gamdan şahrâ'-i şâdiye kadem başmadın yolu deryâ-yi eleme düşdi, ve henüz işi ne bal ve ne mûm iken şeb-i deycür-i imtiñân ü ibtilâda şem'-ı tevbeysi reh-nümâ idüp gider-iken başına zembür-i gümüm ü hümüm üşdi? İlähî! Âdem'e hıl'at-i şabr ile câme-i garrâ ihsân eyle ve Hâbil'i şehâdetinden bedel şehd-i nâb-i gufrânüñ-ıla sîrâb ü reyyân eyle ve Kâbil'i dâreynde qarîn-i hızı ü hızlân eyle!" diyü du'âlar itdiler. 'Âlem-i qudsden hıñâb irdi ki: "Tîr-i du'âñuzu felek-i eşîrden geçürdüm, nişân-i icâbetde ^[43a] pür-te'sîr itdüm ve Kâbil'e nişf-i 'azâb-i düzahı taqdir itdüm." Âdem dahı seng-i şabrı sînesine muhkem itdi ve dârü-yi rızâyı zañm-i kazâyâ merhem itdi.

Tenbîh: Âmmе-i nâs, **bi'l-ğadsı ve'l-kıyâs**¹ Hazret-i Resûl'ün Âdem'den efdaliyyetine mu'teqıdlerdür. Pes², Kâbil-i kâtil, ki kâtil-i Hâbil'dür, nişf-i 'azâb-i düzahı mu'azzeb olıcağ, kâtil-i Huseyn'e sezâ ne cezâ ola?

Mısrâ' :

(mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün)

Fe'lya'tebirü ülü'l-başâyir³

'Alî bin Mûsâ er-Rızâ –'aleyhi't-teñıyyetü ve'd-du'â⁴– âbâ'-i kirâmından rivâyet ider ki: Kâtil-i Huseyn, bir zencîr-i âteşin-ile dest ü pâ-beste, âteşden bir tâbüť içinde **(25a)** mu'azzeb ü şikestedür. Şiddet-i 'azâbı ehl-i 'azâb-i düzahı ser-ber-i 'azâb-i diğer ve hâlleri anuñ-ıla dahı beterdür⁵. Netn-i teninden istikrâh iderler ve şiddet-i⁶ hâlınden "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâh."⁷ dirler. Belî, büsegâh-i Resûl olan gerdene ğancer-i ğün-rîz rîz havâle idene her cezâ sezâdur, ne mañall-i isti'câb ^[43b] ve ne cây-i istihzâdur.

Kenzü'l-Ğarâyib'de meşûrdur ki: Bir gün Hazret-i Zehrâ sıbteyne kürteler idüp giydürdi ve Hazret-i Risâlet'e gönderdi. Hazret, Huseyn'i ğusn-i nevâziş ider-iken gördi ki kürtenüñ girîbânı teng olmuş. Fi'l-hâl ğonce gibi tügmelerin çözdü. Gördi ki ol tenglikden gerdenlerinde zih peydâ olmuş. Fi'l-hâl, âyîne-i beşerelerinde eşer-i infî'âl, belki gerd-i melâl zâhir oldu. Der-ğâl Cebre'il rañmet-i İlähî ğibi nâzil oldu, "Yâ Raşûla'llâh! Ol gerden-i nâzük, ki bu deñli âzürdelik-ile teng-dil olduñ, âğâh ol ki, cefâ-kârân-i ümmet ve

¹ Sezgi ve kıyasın delaletiyle

² pes B: bes P.

³ Akıl sahipleri ibret alınız.

⁴ Selam ve dua ona olsun!

⁵ beterdür B: birdür? P.

⁶ şiddet-i B: şiddeti P.

⁷ Güç ve kuvvet sadece Allah'tandır.

erbāb-i tuğyān ü ma‘ şiyet ol gerden-i pāke deşne-i hancer-i sertiz ve kārđ-i hūn-riz havāle idüp serin gūy-i şavlecān-i każā ve cismin ālude-i gūbār-i deşt-i belā vü ‘anā itseler gerekdür.” didi. Hāzret-i Resūl evvelā şefkat-i übüvvet ve dā‘ıye-i mürüvvet üzre bükā itdi, ba‘ dehū sīne-i rızāyı siper-i tīr-i każā’-i Hūdā idüp ^[44a] ol t̄āyife-i¹ t̄āğıyye vü fiye-i bāğıyyeye nüzūl-i² ‘azāb ü nekāl ve hūlūl-i sū’-i hāl ü me’āl ile bed-du‘ā itdi. “E‘üzü bi’llāhi min derki’ş-şakā.”³.

Şi‘r:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Kimseler bu mātem-ile bu ‘azāyı görmedi

Bu muşibet bu belā bu ibtilāyı görmedi

Gerçi çokdur ibtilā-yi enbiyā vü evliyā

Bir nebī emmā bunuñ gibi belāyı görmedi

Çeşm-i encüm kanlar ağılarsa şafağdan n’ola kim

Bir dağı kerb ü belā-yi Kerbelā’yı görmedi

Devlet erkānı cefāsın görsün evlāda bugün

Ol zemān şağ olup ol ki ol belāyı görmedi⁴ (25b)

Ola mı hayra ‘alāmet āli taḥkīr eylemek

‘Aql-ıla bildi bilen kimse Hūdā’yı görmedi

[KİŞŞA-İ NŪḤ]

Zümre-i enbiyādan ve cümle-i mübtelāyān-i belāyādan ikinci belā-keş mazher-i envā‘-ı fütūḥ, neciyy-i Ḳuddūs ü Sübbūḥ Hāzret-i Nūḥ’dur, –‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām mā dāme yüsevvidü vücuhe’d-defātiri bi-āşāri’l-aqlām⁵–. Tokuz yüz elli yıl meydān-i da‘vetde ḳāyim ^[44b] ve taḥammül-i cefā vü eziyyetde dāyim oldu. Kemān-i gümāndan tīr-i inkār ü istikbār pertāb itdüklerinde, beliyye ‘ayn-i ‘atıyye idügin bilüp cevşen-i rızāyı der-āğūş ve siper-i şabrı ber-düş idüp ḳavm-i tuğāt-ıla ve gürūh-i ‘uşāt-ıla

¹ t̄āyife-i B: -P.

² nüzūl-i B: nüzūl ü P.

³ Küfrün alçaklığından/en alt seviyesinden Allah’a sığınırım.

⁴ görmedi B: -P.

⁵ Salāt ve selam, kalemlerin mürekkeplerinin defterlerin sayfalarını karaladığı sürece, Hz. Nuh’a ve Peygamberimize olsun.

ceng ider-idi. Anlar ‘utüvv ü dälâletden temerrüd ü¹ ‘ıŷyânlarını arturduqça bunlar rāh-i da‘vetde ŷabr ü teŷbite ve ihtimāl-i āzār ü cefāya āheng ider-idi. Gāh ol deñlü leged ü muŷt ve çüp ü seng-i dürüŷt ururlar-ıdı ki, bī-hūŷ olup düŷer-idi. Qavam-i küffār öldi, diyü qorlar giderler-idi.

ŷüyüh u kühül-i erbāb-i dālāl atfālîne vaŷıyyet iderler-idi, “Zinhār bu pīrūn² kelimātına inanmañ ve sözlerin gerçek ŷanmañ.” dirler-idi. Bir gün bir ŷabī-i gābī, ki “**El-veledü sirru ebīhi.**”³ mefhūmına vāriŷ ve ŷaķāvet-i ŷe’nine “**Eŷ-ŷaķıyyü ŷaķıyyün fi-batni ümmihī.**”⁴ mefhūmı bā‘ıŷ idi, ŷāyed ki ‘umr vefā itmeyüp ri‘āyet-i vaŷıyyet-i pederde taķŷir idem veyāhōd bir māni‘^[45a] vāķi‘ olup te’hīr idem, hāliyā qudret fırsat ve fırsat gānīmetdür, diyü bir seng-i ŷaht-ıla Hāzret-i Nūh’uñ ser-i mübāregın çāk itdi. Hāzret bī-ihtiyār ‘arz-ı niyāz-i Hāzret-i Qahhār eyledi, “**Rabbi innī mağlūbun fe’nteŷir ve hużhū aħze ‘azīzin muķtedir.**”⁵ mefhūmın tekrār eyledi. Tennūr-i qudretden tūfān zuhūr eyledi ve qavam-i bed-hū‘āhı ğarķ-ı deryā-yi ŷerr ü **(26a)** ŷūr eyledi.

Mervīdür ki, keŷtī-i Nūh altı ay eṭrāf-i ‘ālemde geŷt ü güzār eyledi. Çün Kerbelā’ya geldi, ārām ü qarār eyledi. Nūh, “İlāhī! Bu ne yirdür⁶ ve sebeb-i ārām-i keŷtī ne sirdür?” didi. Hıṭāb-i İlāhī geldi ki: “Bu ol girdābdur ki, sefine-i ‘**Meŷelū ehli beytī [fiküm] ke-meŷeli sefineti Nūh.**”⁷ bunda ğarķ-āb olur, ve gevher-i qurṭa-i ‘arŷ olan dürr-i girān-māye-i ŷandūķ-ı ŷayrefī-i risālet, bu qa‘r-i deryāda nā-yāb olur.” Aħbārda vārid olmuŷdur ki: Çün İmām Medīne’den Kūfe’ye ‘azīmet^[45b] itdi, heft-sāle bir duħteri bīmār bulunduđı cihetden Ümmü-Seleme –rađıya’İlāhu ‘anhā– yanında qoyup ħayr-ıla vaŷıyyet itdi. Ol gün, ki simsarān-i sūķ-ı füsūķ metā‘-ı emr-i Yezīd’i bāzār-i bā-zār-i **āzārda bey‘ men-yezīd itdiler**, ya‘nī Hāzret-i İmām’ı ŷehīd itdiler, bir zāğ hevādan inüp, bāl ü perin ħūn-i İmām-ıla ālūde idüp bir zemān ħūn-i Huseyn içinde ğaltān oldu. Ba‘dehū pervāz idüp cānib-i Medīne’ye perrān oldu. Ṭarfetü’l-‘aynda Medīne’ye gelüp dīvār-i bāğçe-i Ümmü-Seleme’de qarār itdi. Duħter anı ğörüp āğāz-i feryād-i bī-ŷümār itdi, “**Vā ebetāh vā muŷbetāh!**”⁸ didi, mıķna‘ın çāk ve bürqa‘ın ālūde-i ħāk eyledi. Muħadderāt-i ħucerāt-i ‘ıŷmet ü ṭahāret cem‘ olup zāğ-i

¹ ü B: -P.

² pīrūn B: pīrūn P.

³ Çocuk babasının sırrıdır.

⁴ Kāfir, daha annesinin karnındayken kāfirdir. Müslim, **el-Cāmi’u’s-Sahīh**, c. 4, s. 2037: “Eŷ-ŷaķıyyü men ŷeķıye fi-batni ümmihī.”

⁵ Rabbim! Yenildim, yardım eyle. Onu mutlak güç ve kudretine yakıŷır ŷekilde cezalandır. 54/Kamer: 10: “Fe-de‘ā rabbehū ennī mağlūbun fe’nteŷir.” 54/Kamer: 42: “Fe-eħaznāhüm aħze ‘azīzin muķtedir.”

⁶ yirdür B: seydür P.

⁷ “Ehl-i Beytimin arandaki yeri, Nuh’un gemisi gibidir.” Taberānī, **el-Mu’cemü’l-Kebīr**, c. 3, s. 45.

⁸ Vah babacığıma! Vah başına gelenlere!

hün-älüdü gördiler, duhterden sebab-i giryeyi şordılar. Duhter, “Bu ol murğdur ki, keştî-i Nüh’dan haber virdi, hâliyâ garğa-i keştî-i ^[46a] Ehl-i Beyt’den eşer irgürdi.” didi. Ümmü-Seleme işidüp, “Bende hâk-i Kerbelâ’dan nişân vardur ve ol hâk huşuşında ceddüñden işitdügüm ‘alâmet ü bürhân vardur.” didi. Bir şişe içinde bir mıkđâr hâk getürdi. “Her gâh ki, ^(26b) bu hâk şekl-i hün bağlaya hün-i Huseyn rîzân olduğı deme ‘alâmetdür.’ diyü Resül buyurmuşdur.” diyü, şişeyi açup hâki hün şeklinde gördiler, âvâz-i nâle vü nefrîni evc-i felek-i eşîre irgürdiler.

Rübâ’î:

(mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün)

Yâ Rab! Revâ mı kaçır-i risâlet harâb ola

Bahr-i zülâl-i âl-i Muhammed serâb ola

Bir servi ser-nigün ola bâğ-ı risâletüñ

Bir burc âsmân-i hüdâdan türâb ola

KİŞŞA-İ İBRÂHİM EL-ĤALİL

İbtilâ-yi enbiyânuñ ve mürseline vâsıl olan belâyânuñ biri dahı kışşa-i İbrâhîm-i Ĥâlîl ve beyân-i guşşa-i İsmâ’îl’dür ki, ibtilâ’-i enbiyâda ^[46b] bî-‘adıldür. Çün tırâz-i Ĥıl’ati Ĥulletdür, naşîbi eşedd-i mihan ve et’ab-i meşâyib ü aş’ab-i beliiyetdür. Zîrâ bu kârgâhda şür-i miñnet ve sür-i maħabbet tev’emân ve miñnet ü maħabbet mütelâzimândur. Mevt eşedd-i belâyâ iken “El-mevtü tuħfetü’l-mü’minîn.”¹ bu ma’nâyı taşdıķ eyler; “Naħnü nefraħu bi’l-belâyâ kemâ tefraħu ehli’d-dünyâ bi’n-ni’am.”² bu faħvâyı taħķîķ eyler. Belâ bir kuħl-i rüşenâdur ki, dîde-i cândan ref’-ı sebk-i pindâr eyler. Belâ bir şayķal-i pür-cilâdur ki, âyîne-i Ĥulüb-i Ĥaşîyeyi mazher-i leme’ât-i dîdâr eyler.

Ĥazret-i Ĥâlîl’e evvel keşâkeş kışşa-i âteşdür,

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Debîr-i kışşa-perdâz-i me’ânî

Bu resme itdi ‘arz dâstânı

ki, Nemrüd-i merdüd Ĥazret-i Ĥâlîl-i Vedüd’ı mencenîķa şalup âteşe pertâb itdi. Sükkân-i mele’-i a’lâ ve Ĥuttân-i ‘arşa-i ġabrâ, mâ-ħaşal cümle-i maħlûķ ez-şerâ tâ şüreyyâ sinelerin

¹ Ölüm, mümin kullara hediye dir.

² Dünya ehli, nimetlere ne kadar seviniyorsa, biz de musîbetler karşısında öyle seviniriz.

âteş-i hasret ile pür-tâb itdi ve didi ki: “İlâhî! Bunca ^[47a] gürüh-i enbüh-i gümrâh içinde bir kimesne var-ıdı, ki seni tevhid ve nâsı cādde-i ‘ibâdetüne irşād ider-idi, ne revādur ki dest-i ‘adūda zebūn ve âteşe fütāde-i ser-nigūn ola?” Hıṭāb-i İlâhî vārid oldı ki: “İy ḥamele-i ‘arş, v’ey sekene-i ferş ^(27a) ve ḥademe-i ‘anāşır ve ḥafaṣa-i devāyir! Varup Ḥalīl’e enbāz ü çāre-sāz ve diler-ise ğam-ḥ’ār ü ğuşşa-perdāz oluñ.” Sürüş-i ‘ālem-i ğaybdan revān musahḥır-i seḥāb ü müselliṭı-āb, sīl gibi şitāb-ıla irdi, “İy Ḥalīl! Ḥazret-i Celīl beni ve taḥt-i ḥukūmetümde olanları emrūne rām itdi. Ḥukm eyle ṭāyife-i a‘dāyı ḳavm-i Nūḥ gibi sīle vireyim. Görenler,

Mıṣrā’ :

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Be-Ton [ü] be-Ṭunca be-Āb-i Siyāh¹

disünler.” didi. Ve mālīk-i riyāḥ yil gibi eşüp, “Emr eyle ḳavm-i bed-ḥ’āhı aṣḥāb-i ‘Ad ü Semūd gibi yile virüp vücūd-i bī-sūdların nā-būd ve tār ü pūdların ber-bād ideyim.” didi. Mülk-i melekūtuñ her melegi zīr-i ḳudretinde olan ^[47b] ḥıdmetin ‘arz idüp fermān-ber-dārīḳ ve ḥıdmet-kārīḳ ızḥār itdiler. Ḥazret-i İbrāḥīm “Ḥallū beyni ve beyne ḥabībī!”² didi. Çün ḥırmen-i nāra ve ḥaṭıre-i âteş-i pür-şerāra ḳarīb oldı, maḥrem-i ḥarem-i lāḥūtda perde-dār-i serā-perde-i ceberūt Cibrīl na‘re urup, “İy Ḥalīl! Hel leke ileyke ḥācetün?”³ didi. Ḥalīl, “Ne‘am, emmā ileyke fe-lā.”⁴ diyüp dest-i şabrı-yıla bīḥı-ı ihtiyāc ile’l-ğayrı gülşen-i dilden ḳal‘ itdi, ve mā-sivādan rişte-i ‘alāḳayı mıḳrāz-ı tevekkül-i İlâhî ile ḳaṭ‘ itdi.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

İy Ḥalīlüm âteş-i sūzāna pertāb itseler

Ḥazret-i Cibrīl’den ‘ışḳ ehli feryād istemez

Cibrīl, “İhtiyācuñ kimedür?” didi. “Ḥasbī ‘ilmühū bi-ḥālī.”⁵ didi. Belī,

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Yā Rabbī pervāneyem derdümnden anuñ derdi yok

Derdi sen virdüñ İlâhî yine sen vir çāresin

¹ Don Nehri’ne, Tunca’ya ve Karadaniz’e kadar.

² Benimle sevdiğimin arasından çekiliniz.

³ Bana ihtiyacın var mı?

⁴ Evet muhtacım, ama sana değil.

⁵ Halimi bilmeye O’nun ilmi kâfidir.

Lā-cerem nāra hıṭāb vārid oldı ki: “Çün muḳtezā-yi ṭabī‘at-i beşeriyye ^[48a] bu maḳūle meşāyibde ceza‘ u feza‘ iken lāzim-i zātın terk idüp şabr itdi, sen muḳtezā-yi tabī‘atıñ, ki iḫrāḳdur, terk idüp dünyāda berd ü selām ve āḫiretde ^(27b) cism-i pākine ḫarām ol.” Pes her ki velā-yi ‘ışḳda belā-yi derde şabr ide, āteşe şalsalar hevā-yi āteş añā nesīm-i ürdibehişt ve her aḫger bir verd-i behişt olur.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

‘İyd-i vaşla tiğ-ı ‘ışḳıyla şu kim ḳurbān olur

Pāy tā-ser rūḫ-ı pāki gibi cismi cān olur

İbtilā‘-i şānī, feḫvā-yi naşş-ı tenzīl ḳışşā-i zebḫ-ı İsmā‘īl’dür ki, mışdāḳ-ı “**Le-hüve’l-belā’ü’l-mübīn.**”¹dür. Bir şeb İsmā‘īl şikārdan geldi. Ḥalīl gördi ki ruḫsārı reşk-i māh-i dü-hefte ve la‘l-i āb-dārı ğayret-i ğonce-i nev-şiküfte olmuş. Revān tab‘-ı beşeriden meyl-i pederī cūşān oldı, cemāl-i bā-kemāline ḳarşu zülfi gibi āşüfte vü ḫayrān oldı. Pes deryā-yi ğayret-i kibriyā-yi lāhūtī cūşa gelüp, ^[48b] Ḥazret-i Ḥalīl’e vāḳı‘asında şadā-yi nidā-yi İlāhī vārid oldı ki: “Peyvend-i maḫabbet-i Ḥaḳ sebeb-i ḳaṭ‘-ı ‘alāyık-ı evlāddur. Çün ‘alāḳa-i evlādı muḫkem itdüñ, lā-cerem cezāsı budur ki, maḫabbet-i Ḥaḳ da‘vāsında ızḫār-i bürhān ve ‘ıyd-i rızā-yi Rab şevḳına oğluñı ḳurbān idesin, ki maḫabbet-i İlāhī ile maḫabbet-i evlād cem‘ olmaz, ve pertev-i ḫorşīd-i cihān-tābdan dem uranda hevā-yi fūrūğ-ı şem‘ olmaz.” Ḥalīl ol nidānuñ saṭvetinden ve ol emrūñ heybetinden na‘re urup bīdār oldı, gördüğü vāḳı‘anuñ ta‘bīrinde ḫayrān ü bī-ḳarār oldı.

Mışrā‘:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün)

Oldı bir vāḳı‘a ki ḳābil-i ta‘bīr degül

Pes mādere, ya‘nī Hācer’e buyurdı ki: “İsmā‘īl’e zīb ü fer ü zīnet ü zīver vir ki, bu gün seyrāna revān oluruz ve bu gice bir dost-i ‘ālī-cenābuñ evinde miḫmān oluruz.” Hācer dahı,

Nazm:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Gözün gözgü ḳapağın şāne itdi

Añā müjgānların dendāne itdi ^[49a]

Sirişkiyle saçın merḡül itdi

¹ “Bu gerçekten çok açık bir imtihandır.” 37/Saffāt: 106.

Duḥān-i āh-ıla meftül itdi,

(28a) emmā didi ki: “İy cān-i māder ü nūr-i dīde püser! Ruḥsār-i tāb-dāruñ ḳanḳı bezmüñ şem^ç -ı raḥşānı ve gīsū-yi dil-cūyuñ niçe encümenüñ micmere-gerdānı ola? Hele dimāguma şem^ç -ı ruḥuñdan dūd-i hicrān ve buḥūr-i gīsūñdan bŷ-i ḥırmān gelür.” Ḥalil kārđ ve resen ṭaleb eyledi. Hācer didi ki: “Mihmānī peyveste rābıṭa-i peyvend-i muvāşalātdur ve kārđ ḥod ālet-i ḳat^ç u gŷistegīdŷr, ve zıyāfet vāşıṭa-i dil-gŷşāyī ve vesīle-i rehāyīdŷr, resen sebeb-i bend ü bestegīdŷr.” Ḥalil, “Şāyed ki ḳurbān iĉŷn lāzim ola.” diyŷp kārđ ü resen alup, İsmā^ç il,

Beyt:

(fe’ilātŷn[fā’ilātŷn] mefā’ilŷn fe’ilŷn)

Ġonca gibi tebessŷm eyleyŷrek

Bŷlbŷl-āsā terennŷm eyleyŷrek

revān oldı; Hācer ardlarınca ĉeşm-i ḥasret-ile nigerān oldı, bu naĝam-ıla nāle-kŷnān oldı:

Şi’r¹:

(fā’ilātŷn fā’ilātŷn fā’ilātŷn fā’ilŷn)

Cilvegāhuñdur gŷlistān-i dil ü cānum benŷm

İtme gel geşṭ-i ĉemen serv-i ḥırmānum benŷm

Dil uzadur saña ĝonca nergisŷñ^[49b] ĝözi deĝer

Gŷlsitān seyrin ĉoĝ itme verd-i ḥandānum benŷm

Kāse-i dāĝum pŷr iken mā-ḥazar ḥŷn-i ciĝer

Ġayrılar ḥŷnına mihmān olma gel ḥanum benŷm

İblis-i pŷr-telbīs, ṭāyife-i zenānda ḳuvvet-i şikībāyī kem ve peyvend-i maḥabbet-i evlād muḥkem olur, diyŷ Hācer’i iĝvāya geldi, fāyide itmedi. Hācer, “ĉŷn emr-i Ḥudā’dur, hezār ‘İsmā^ç il biñ cān-ıla ol emre fidādur.” didi.

Beyt:

(fā’ilātŷn fā’ilātŷn fā’ilātŷn fā’ilŷn)

Tuḥfe-i cān ĉŷn ola cānān ḥuzŷrında ḳabŷl

‘Āşıĝı-ı şādıĝ olur mı cān-feşānlıĝda melŷl

¹ Şi’r B: Rubā^ç i P.

Ol merdūd-i Celil İblis-i pür-tağlil, Ğalil'e geldi, "Vākı' a-i vākı' ayı Őanma ki vahy ü ilhāmdur, belki azğāş ü ađlāmdur.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Çemen bî-revnağ olacağın evvel bāğ-bān yād it

Var andan gülsitāndan kaçd-i kaç' -ı serv ü Őimşād it."

diyü çok nireng itdi; emmā Ğalil dağı aña ne reng itdi, "İy merdūd-i Ğağğ (28b) u mađrūd-i muğlağ! Cibril mağrem-i Ğağire-i lāhūt ^[50a] ve muğarreb-i dergāh-i Ceberūt iken, zimām-i Őabr ü 'azimetüm elümden alımadı. Sen ne mağzül ü mel'ünsuñ ki, vücūd-i bî-süduñ Őađrā-yi tevekkülüme seng-i rāh ve sebeb-i muğālefet-i İlah ola." didi. Őeytān 'āciz olup İsmā'il'e yüz tutdı, "Ne pederüñde sinn ü¹ sālüne Őeğkat ve ne māderüñde Ğusn ü cemālüne² merĞamet var. Seni yoğ yirlere helāk ve serv-i çālākün sāye gibi berāber-i Ğāk itmek isterler." didi. İsmā'il efsünü-yıla meftün olmayup, "Sen emr-i İlahide gerden-keşlik idüp ser-piç itdüğüñ için 'Ve inne 'aleyke la'neti ilā yevmi'd-din.'³ gerdenüñde kılāde-i seg-mānend kemend, bend ender-benddür; ve ben tiğ-ı emr-i İlahiye boyun virdüğüñ için 'İnehü kāne Őadıka'l-va'd.'⁴ ziver-i⁵ gerdenüm olmağ-ıla dil ü cānum Ğorsend ü ercmenddür." [didi].

Nazm:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Tiğ-ı Ğahrı ser be-ser cismüm zağımnāk eylese ^[50b]

Ğancer-i ĞıŐmıyla cān-i zārı Şad-çāk eylese

Cān yolında ölmedin bula Ğayāt-i cāvidān

İtmege aña du'ā her zağm ola bir dehān

Çün peder ü püser Minā'ya geldiler, Ğalil didi ki: "İy nūr-i dü-dide, v'ey ārām-i cān-i remide! Tağammül-i Ğurb-i İlahi, bî-tağammül-i kerb-i nā-mütenāhi ele girmez ve temettu'-ı Őehd-i liğā bî-tecerru'-ı zehr-i belā el virmez. Ben dağı mişad-i Őabr ü

¹ ü B: -P.

² cemālüne B: cemālünde P.

³ "Kıyamete dek lanetim senin üzerindedir." 38/Sād: 78.

⁴ "O gerçekten sözüne sadıktı." 19/Meryem: 54.

⁵ ziver B: zir P.

şikibâyide [niçe] müddetler müteraşşid-i vürüd-i vüfud-i¹ miḥnet olmadın şâyeste-i efser-i ħullet ve bâyiste-i server-i millet olmadum.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

O dem eyler gönül zevkını cānuñ

Ki qurbānı ola bir dil-sitānuñ

Ḥālīyā emr-i İlāhī ile seni qurbān ve imtisāl-i fermān iderem.” didi. İsmā'īl daḥı,

Ḳıṭ' a:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

“Tîğ-ı fermānına boyun virdüm

Başum üzre ne dirse sulṭānum

Her birin eylesem yolında fidā

Tende biñ olsa kāşki cānum.”

[didi]. Rāvī eydür: **(29a)** Pes İsmā'īl,

Mışrā' :

(müstef'ilün fe'ülün müstef'ilün fe'ülün)

Ez dōst yek işāret v'ez mā be-ser devīden²

[^{51a}] diyü qazāya rızā virdi; emmā hem-zād ü hem-demlerine irsāl-i selām ve iblāğ-ı teḥıyyet ü peyām idüp didi ki: “Çün cem'-ı müşāḥabet ābādān ve şem'-ı mu'āşeret tābān ola, bu küşte-i tîğ-ı qazā ve ḥün-āğaşte-i meydān-i ibtilāyı hem-sāl ü hem-mekteblerüm yād ide ve māderüm daḥı du'ā'-i ḥayr-ıla revānum şād ide. Ve māderüme daḥı diyesin ki:

Rübā' i:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Gel berü bālīnūme iy şem' derdüm gör benüm

Ḥasretüñden eşk-i surḥ u rüy-i zerdüm gör benüm

Bālīşüm seng-i lahiddür sāğarum cām-i ecel

Devlet-i 'ışkuñda ya' nī ḥ'āb ü ḥordum gör benüm.”

diyüp itmām-i vaşıyyet ve “**Yā ebeti'f al mā tü'mer.**”¹ diyü tîğ-ı qazā'-i Ḥudā'ya gerden-i rızāyı virüp emr-i pedere ıṭā' at itdi. Ḥalīl qaşd-i zebḥ idüp gerden-i İsmā'īl'e yitmiş def a²

¹ vüfud-i B: vuḳūd-i P.

² Dosttan bir işaret, bizden de davranmak.

hancer havāle itdi. Mervīdür ki kārđ hancereye kār itmedi. Hālil ğazab idüp hanceri taşa çaldı. ^[51b] Hancer taşa gelüp zebāna geldi, “**El-Hālilü ye ’mürünī ve ’l-Celilü yenhānī.**”³ didi. Bu hâlde sürüş-i ‘alem-i ğaybī ve ğürüh-i kerrübī cedel itdiler ki çankısınıñ şabrı efzündür. Kimi didi ki: “Kişi ferzendine kıymağ şabr-i ğarībdür.” ve ba‘zı didi ki: “Ferzende halef müyesser emmā kişi öz cānın fidā emr-i ‘acībdür.” Pes Hāğ Te‘ālā bunlara kemāl-i kudretini ifhām ü ilzām ü ikhām için Cebre’il ile keşş, ya‘nī fidā-yi ‘azīm gönderüp “**Qad şaddakte’r-rü’yā.**”⁴ didi, ya‘nī “Benüm keremüm ikisinden dağı efzündür ki Hālil’e fermān-ber-dārılık pāyesin virdüm ve İsmā‘il’e “**Ve fedeynāhü bi-zibhın ‘azīm.**”⁵ ser-māyesin virdüm. Bā-vücüd ki ne anuñ vücūd-i ‘adem oldı ve ne bunuñ oğı ğüm oldı.” **(29b)** Andan Cibrīl İsmā‘il’e didi ki: “Çün rāh-i teslīmde şabit-şadem olduñ, ne murāduñ var-ısa huşūle mevşūl ve ne du‘āñ var-ısa Cenāb-i Hāğ’da mağbūldur.” İsmā‘il dağı icābet idüp, ümmet-i peygamber-i āhır-zemāndan tevħīd-ile ğüyā ^[52a] olanlara hayr-ıla du‘ā vü āmürziş istid‘ā itdi. Fi’l-hāl çalbine ilhām-i İlāhī nāzil ve nüvīd-i bişāret-i icābet vāşıl oldı.

Beyt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Çün yolumda cānı çurbān eyledüñ

Her ne kim itdümse fermān eyledüñ⁶

Kesr-i çalbüñ itdi cerr-i fetħ-ı bāb

Eyledüm cümle du‘āñı müstecāb

İmām ‘Alī Mūsā er-Rızā rivāyet ider ki: Ol vağt hāğır-i Hālil’e lāyih oldı ki, “Eger İsmā‘il’i fi’l-hāğıka çurbān eylesem, tırāz-i hıl‘at-i çulletüm ve mezīd-i ‘ulüvv-i rütbetüm olur-ıdı.” Hıtab-i İlāhī vāşıl oldı ki: “Dünyāda saña çalk-ı ‘ālemden aħab ‘aceb kimdür?” Didi ki: “Muħammed baña dünyā ve mā-fihādan aħabdür ki, maħabbeti sebab-i rızā-yi Rab’dur.” Yine vahy vārid oldı ki: “Muħammed’i mi yig seversin kendiñi mi?” Didi ki: “Nefs muğaddem iken Muħammed’i nefşümden tağdīm eylerem.” Yine hıtab nāzil oldı kim: “Muħammed’üñ evlādını mı ziyāde seversin kendi evlāduñı mı?” Didi ki: “Evlād-i Muħammed’i kendü evlādumdan tercih iderem.” Yine hıtab geldi ki: “Ol nefsi ^[52b] nefşüñden muğaddem ve evlādı evlāduñdan mükerrerem olan Muħammed’üñ evlādından

¹ “Babacığım! Sana emredilene yap.” 37/Saffāt: 102.

² def a B: -P.

³ Hālil (İbrahim) bana kesmemi emrediyor. Celil (Allah) de yasaklıyor.

⁴ “Rüyana sadık kaldım./doğruladım.” 37/Saffāt: 105.

⁵ “Biz ona muazzam bir kurbanlık verdik.” 37/Saffāt: 107.

⁶ kim itdümse B: kim emr itdümse P.

birisini envā‘-ı haķāret ü mezellet ile gürisne vü teşne, ğarīb ü tenhā helāk ve cism-i pākin ālūde-i hūn ü hāk iderler ve mezārın mefāze vü meğāk iderler.” Hālil işidüp bī-ih̄tiyār girye itdi, ağlamakdan kendi kendiden gitdi. Vaħy vārid oldı ki: “Muşibet-i Huseyn’e bir ān girye şevābda zebħ-ı İsmā‘il’den ziyādedür ^(30a) ve ol eşküñ revġanı ile çirāġ-ı rızā-yi İlāhī ziyādadur.” Lā-cerem her ķatre-i eşk ki Huseyn için aķa, şadef-i şerefde dürr-i girān-māye ve ğuş-i sürūşa pīrāye ve dürrütü’t-tāc-i melāyike-i kerrübīn ve ķılāde-i ğerden-i hūr-i ‘in olur.

Kıt‘ a:

(fā’ilātün[fe’ilātün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

İy Huseyn için ağlayan ‘ Āşık

Yan yaķıl acı ağla leyl ü nehār

Olur āhuñ ‘ ulüvv-i mi‘ rācuñ

Eşküñüñ ķatresi dürr-i şeh-vār

‘ Amelüñ riştesine zeyn ideler

Ol dür-i nābı rüz-i haşr ü ķarār

‘ Arz idüp şayrefi-i ğufrāna ^[53a]

Naķd-i rahmetle ideler bāzār

Şeyħ Süheyl-i Tüsterī’den mervīdür ki: “Bir rüz-i ‘ Āşūrā’ da ol mātem-i pūr-ġammı yād idüp, ‘Çün ol rüz-i pīrüzda hāzır olımadum ki yolında başumı ķurbān idem, bārī bugün yādına bir kaç ķatre yaş revān idem.’ didüm. Ol gice Hāzret-i Rişālet’i vāķı‘ ada ğördüm. Buyurdılar ki: ‘Huseyn maħabbetine revān itdüġüñ bir kaç ķatre yaşuñ her biri ķılāde-i a‘ mālde bir dürr-i girān-māye ve ğerden-i rüzġāruña pīrāye oldı. Ol ķadar şevāba sebep oldı ki, muħāsibān-i levħa-i hāk ve müstevfiyān-i defter-hāne-i eflāk hadd ü ‘addinden ķaşır olurlar.’” Ve āşārda vāriddür ki, İmām rüz-i ķiyāmetde ‘ arşagāh-i haşre ğelüp çehre-i hūn-ālūdın yire ķoya, “İlāhī şeffi‘ nī fi-men bekā ‘alā muşibetī.”¹ diye.

Beyt:

(mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün)

Çün şu saçasın eşk-ile rāh-i şühedāya

‘ Afv ola suçüñ ħurmet-i Şāh-i Şühedā’ya

¹ Allah’ım! Bana, benim bu musibetime ağlayanlara şefaāt etme izni ver.

KIŞSA-İ YA‘KÛB VE YÛSÛF –‘ALEYHİMA’S-SELÂM–

[53b] Kürüb-i enbiyâdan biri dahı huzn-i Ya‘kûb ü husn-i YÛsÛf’dür ki, ‘âlemlerde darb-i meşel olmuşdur; fi’l-ḥaḳîka ser-güzeştlerine mâ-şadaḳ olup belki şuyû‘larından vukû‘ları etemm ü ekmel olmuşdur. Bu aḥsen^(30b)ü’l-ḳaşaş-ı keşirü’l-ḥışaş çün mantûḳ-ı Qur’ân, ve sıdḳına kelâm-i İlâhî bürhândur. Niçün ‘ıbret-nümün-i aşḫâb-i fiṭnat ve ḫayret-efzâ-yi erbâb-i başıret olmaya?

‘İmâm-zâde’ [dimek] ile ma‘rûf olan İmâm Rûknü’-d-dîn bin Mes‘ûd rivâyet eyler ki: Bu sürenüñ sebep-i nüzûli ve levḫ-ı maḥfûzdan tercemân-i rûḫ-ı ḳudsî vesâṭatı ile lisân-i Nebî’ye vüṣûli vâḳı‘a-i fâḳı‘a-i Ḥuseyn ḫuşûşında Ḥazret-i Resûl’e ta‘ziyet ve ḳalb-i şerîflerin tesliyet için olmuşdur. Aşlı dahı budur ki: Bir gün ol ser-cerîde-i defter-i kāyinât ve şeh-beyt-i ḳaşide-i maşnû‘ât oturmuşlar, ve Ḥasen ve Ḥuseyn yanlarında ṭurmuşlar. Güyâ mâḫ ü mihr^[54a] bir maṭla‘dan nümâyân ve maḥşerden muḳaddem **“Ve cümi‘a’-ş-şemsü ve’l-ḳamer.”**¹ sırrı ‘ıyân olmuş-ıdı, yâḫod ol Ḥazret bir baḫr-i zâḫır idi ki kenârında ol iki dürr-i şâh-vâr ber-mücib-i **“Yaḫrucü minhüme’l-lü’lü’ü ve’l-mercân.”**² fûrûzân, veyâḫod bir gülşen-i pür-reyâḫın idi ki ber-medlül-i **“Ve hümâ reyḫânetâni mine’d-dünyâ.”**³ raḫşân olmuş-ıdı. Leb-i maḫabbet-ile birinüñ dehânın öper ve dest-i şefḳat-ıla birinüñ ḡabḡabın oḫşar-ıdı. Nâḡâḫ peyk-i İlâhî ṭarfetü’l-‘aynda per açup nazar-i Resûl’de ḳarâr itdi, “Bu iki ṭıflı sever misin?” diyü istifsâr itdi. Buyurdılar ki: “Maḫabbet-i ferzend benî-Âdem’de teḳzâzâ-yi cibillet ve **‘Evlâdünâ ekbâdünâ.’**⁴ mücibince lâzim-i beşeriyetdür.” Cebre’îl didi ki: “Egerçi bunları sevmek lâzim-i ‘alâḳa-i ibn ü ebdür, emmâ be-her ḫâl ḳanḳısı aḫâbdür?” Buyurdi ki: “İkisi bir şadef gevheri ve bir şeref aḫteri, bir medîne pâsbânı ve bir sefine bâdbânı. İkisine maḫabbetüm berâberdür.^[54b] Dimezem ki bu kem-ter ve maḫabbetde bu ziyâde-terdür.” Pes Cebre’îl didi ki: “Ḥazret-i Ḥaḳ **(31a)** buyurur ki: ‘Resûl’üm âḡâḫ olsun ve müntezir-i emr-i İlâḫ olsun ki, birisi zehr-i ḳahr-i ‘adü-yi bed-mihr-ile helâḳ ve biri zaḫm-i deşne-i âteş-nih ile teşne-leb çâḳ ü çâḳ ḡaltân-i ḫün ü ḫâḳ olırsardur.” Buyurdılar ki: “Bu bî-dâdı iden ‘acebâ ne ümmet⁵ ola ve bu sitemi ḳılan ne

¹ “Güneş ile ay yan yana getirildiğinde.” 75/Kıyâmet: 9.

² “İkisinden inci ve mercan çıkar.” 55/Rahmân: 22.

³ O ikisi, dünyadan iki reyhandır/ çiçektir. Buhârî, **el-Câmi’u’s-Sahîh**, c. 5, s. 27: “Hümâ reyḫânetâye mine’d-dünyâ.”

⁴ Evlatlarımız, çiğerpârelerimizdir.

⁵ ümmet B: millet P.

millet ola?” Cebre’îl didi ki: “Yine senüñ ümmetüñ geçenler ve milletüñ dirilenler.” Lâ-cerem buyurdılar ki: “Yü’minüne bî ve yerci’üne şefâ’atî ve yaqtülüne evlâdî.¹ ‘Acebâ bunlardan ne cürm şadır ola ki bu muqâbelede bu hâl zâhir ola?” Didi ki: “Bu hıyâneti bî-cinâyet ve bu cesâreti bî-ğasâret iderler. Mâh-i tâbân ne günâh ider ki mübtelâ-yi ‘av’ av-i kilâb olur ve gül-i sîr-âb ne cürm ider ki mağbûs-i küre-i gül-âb olur?” Hâzret bu kelâmı işidüp hâıırı perîşân ve gözleri giryân oldu.

Lâ-cerem süre-i ahsenü^[55a]l-kaşas peyk-i İllâhî ile vârid oldu ki, ‘uşât-i ümmetüñ Huseyn’e olan ğadrini ve cevri ta’ accüb eylemeñ ki, kışsa-i Yüsüf bundan ağreb ve te’ accübe ensebdür ki bunlar ümmet-ise anlar birâder ve bunlar bî-ğaber ise anlar ebnâ’-i peygâmberdür. Bu ibtilâ dağı iki ibtilâyı hâvîdür ki biri huzn-i Ya’kûb ve biri Yüsüf’e olan dırüb-i kürüb. Emmâ ibtilâ-yi Ya’kûb budur ki, fırâğ-ı Yüsüf ve imtidâd-i te’essüf, hicr-i nûr-i çeşm-i İbn Yâmîn, nâ-bînâ-yi çeşm-i cihân-bîn; emmâ ibtilâ-yi Yüsüf hicr-i peder, cevri birâder, elem-i çâh, mihnet-i râh, rıkkat-i rıkkıyyet, kürbet-i ğurbet, sitem-i Zelîhâ, tühmet-i a’ da’, kahr-i zemân, ka’r-i zindân.

Rivâyetdür ki, çün Ya’kûb Yüsüf’i bu husn-i cemâlde ve şüret ü sîretin kemâlde müşâhede idüp ihvândân terciğ itdi, ve mağabbeti Yüsüf’e ziyâde idügin **(31b)** ‘alâyim ü qarâyin-ile taşriğ itdi; ve Yüsüf vâkı’asında encüm ü kevâkib secde itdügin birâderlerine ğaber virdi, birâderânüñ derûnda olan nâr-i ğasedüñ ^[55b] dudu cevri dimâğlarına irdi. Hezâr ğile vü vesîle ile Yüsüf’e terğib-i seyr ü temâşâ itdiler ve Ya’kûb’ı kendüler ile gördermege irzâ itdiler. Ya’kûb Yüsüf’i ihvâna teslim idüp “Varuñ Şeceretü’l-vedâ’ da katlanuñ, ben varayım andan atlanuñ.” didi. Şeceretü’l-vedâ’ bir dirâht idi ki dihğân-i dehr biğına қаtarât-i endüh-ıla perveriş ve bağbân-i kahr ağsân ü efnânına hevâ-yi âh-i âteşin ile nümâyiş virmiş-idi. Ya’kûb andan kendüyi peşmine-püş ve peşm-i şütürden² bir ‘ımâme³ ber-düş idüp Şeceretü’l-vedâ’ a geldi. Evlâdın müntezir görüp içlerinde Yüsüf’e nazâr şaldı ve didi ki:

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

“Ne husn olur bu yâ Rab câna biñ kez cilveler itse

Dil ü cân ârzü eyler ki bir dağı nazâr itse.”

¹ Bana iman ederler, şefaati beklerler ve evlatlarımı öldürürler.

² Şütürden B: şerden? P.

³ ‘ımâme B: ‘ämme? P.

Andan Yūsüf'i der-āgüş itdi ve dört vaşıyyet itdi ve gerden ü güşın pür-zīver-i dürr-i naşihat itdi. Didi ki: “Bu çār erkānı ^[56a] bünyān-i ahvālūne ve āmālūne çār dīvār eyle, a^c dāyı saña dest-res bulmaduğda nā-çār eyle. Biri bu ki: ‘**Lā tensi’llāhe bi-küllī hāl.**’¹

Beyt:

(Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün)

Dāyim oğı ‘**Allāhü latīfün bi-‘ibādih.**’²

Mir’ātūne tā luṭf-i Ḥudā ola şafā-dih

İkinci: ‘**İzā veḳa‘te fi beliyetin fe’s-te‘ in bi’llāh.**’³

Beyt:

(mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün)

Olsañ ḳarīn-i ğam di Ḥudā tā ola mu‘īn

‘**İyyāke nestegīşü ve iyyāke neste‘ in.**’⁴

Üçüncü: ‘**Ḥasbiya’llāhü ve ni‘me’l-vekil.**’⁵ ḳavli-yile güyā ve ekşeriyyā bunuñ-ıla nağme-serā ol.

Nazm:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilün[fa’lün])

Başuña çünki gele derd ü belā

Bunı ḳıl vird-i zebān şubḥ u mesā

‘**Ḥasbiya’llāhü ve ni‘me’l-mevlā**

Ḥasbiya’llāhü te‘ālā ve kefā.’⁶

Dördüncü: Beni hâṭıruñdan ^(32a) giderme ki sen benüm hâṭırumda merküz ve gencīne-i sīnemde nağd-i cānumdan maḥrūzsın.

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün)

Ğam degül ğuşşa helāk eylese hicrūñde beni

Yüri şāhum yüri işmarladum Allāh’a seni.”

¹ Hiçbir şartta Allah’ı unutma.

² Allah, kullarına lütufta bulunandır.

³ Bir belaya uğradığında, yardımını Allah’tan dile.

⁴ Yalnız Senden yardım ister, sadece Senin yardımını dileriz. 1/Fâtiha: 5: “İyyāke na‘büdü ve iyyāke neste‘ in.”

⁵ Allah bana yeter. O ne güzel vekildir.

⁶ Allah bana yeter. O ne güzel dosttur /Allah Teâlâ bana yeter.

diyü vedâ‘ itdi ve şevk u şeğafdan¹ semâ‘ itdi. Yüsüf revân oldı, Ya‘ kûb ardınca nigerân oldı. Ser tâ-pâ bedeninde her mû güyâ^[56b] olup:

Beyt:

(mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün)

“Çün rûh-ı revân gibi yirüñ var dil ü cânda

Çurd almasun iy körpe kızı kalma yabanda.”

diyü nağme-serâ oldı. Şeceretü’l-vedâ‘ uñ her berg ü bārından vedâ‘ âvâzı geldi,

Beyt:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün)

Geçüp vişâl günü âh irişdi şâm-i firâk

Cihânda olmasun âdem esîr-i dâm-i firâk

ve meşâmm-i cānı hevâdan büy-i firâk aldı.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Çalem çalup çazâ dihkânı dilde dikdi bir ‘ar‘ar

Beri endüh ü bārı derd ü bîhı huzn ü şâhı gam

İhvân Yüsüf-ile gidüp nazâr-i pederden dūr ve finâ-yi şehrden bir fersah yir mehcūr olınca Yüsüf’i gâh âgüşlarında ve gâh dūşlarında götürüp deste-i gül gibi elden ele aldılar; çün çeşm-i pederden nihân oldılar, hâr gibi ayağa şaldılar. Bürka‘ın ayından çekdiler, müzesin pâyından çekdiler. “İy sâhib-i rü’yâ-yi kâzib! Çanda sen, çanda secde-i mihr ü mâh u kevâkib?” diyü, ^[57a] gâh leged-i saht-ıla lâle-‘ızârın hūn-âlūd eylediler. Nat‘-ı cefâya at şalup ol şâh-i husni piyâde sürdiler, râh-i maħabbetde kec-revlik itmege ferzâne turdılar. Pây-i nâzüki âbilerden leng ve hūn-hâr-i hârdan sâk-ı sîmîni lâle-reng oldı. Üftân ü hîzân, giryân ü gürîzân gider-idi. Her kime kim gül gibi yüz urdı², şüret virmeyüp tabanca ile gül rengin lâle-vâr tâb-dâr itdi, ve her kime ki benefşe gibi boynın egdi ^(32b) sille ile gerdenin kebūd itdi ve külâlesin sünbüller gibi târmâr itdi. Kimüñ dāmânına el şundı-yısa girîbânın çâk itdi, ve kimüñ ayağına düşdi-yise elinden gelen cevri dirîğ itmeyüp elin alup yabana atup âlūde-i hūn ü haç itdi.

¹ şeğafdan: şeğabdan P, B.

² urdı: urur-ıdı P, B.

Çün ol ma' şüm-i pāke olan zulm kemāle irdi, ol mihr-i ma'la' -ı ḥusnūñ bu zevālin görüp gün daḡı zevāle irdi. Ḥarāret-i faşl-i temmūzī ve germiyyet-i vaqt-i nīm-rūzī ile ^[57b] sīne-i felek dil-i Ya' k̄ūb gibi āteş-efrūz ve semūm-i hecr gibi bād-i cān-gūdāz ü ciger-sūz oldu. Teb-i tāb ḥarāret-i āftāb-ıla pūr-aṭaş ü pūr-āteş oldu. Rūbīl'e tazarru' idüp şu ṭaleb itdi; zīrā Yūsūf'i Ya' k̄ūb Rūbīl'e maḥşūşan vaşıyyet ve sipāriş-i ḥıdmet itmiş-idi. Rūbīl o gül-i sīr-āba bir ṭabanca urup gül ruḡın gül-i bī-āb gibi şoldurdu ve rıkkatden şīşe-i çeşmin gül-āb-i eşk-i ḥasret-ile ṭoldurdu. Ya' k̄ūb, Şem' ün'a şīr ü şeker-ile āmīḡte bir şīşe cülāb virüp, "Yūsūf'e vaqt-i teşnegīde viresin." dimiş-idi. Yūsūf'ün ol ḡatırına gelüp bir cür'a şu-yıla āteş-i 'aṭaşına şu sepe şandı, şem' gibi ḡalīn Şem' ün'a yandı. Şem' ün şīşeyi ṭaşa çalup, şu saçılıp şīşe şīşe-i nāmūsı gibi ufandı. ¹ Yūsūf, "İy birāderler²! La' l-i āb-dārum teşne ve gül-i sīr-ābum bī-āb, ṭākatüm ṭāḡ ve cānum bī-tüvān ü tāb oldu. Niçün vaşıyyet-i pederi yād idüp ^[58a] bir ḡatre ile sīr-āb ve ben ḡam-dīdeyi şād-āb itmezsiz³?" didi. Her ṭarefden ḡancer gibi dil üşürüp, "Şu virmek degül, biz senūñ ḡanuñ içmege aş yirerüz; içürür-isek saña zehr-i nāb-ıla şuarılmış deşne-i āteş-nih içürürüz." didiler. Yūsūf işidüp **(33a)** şu degül cānından el yudı, gözinden çıkardıḡı gibi şuyı ḡöñlinden çıkarup şu fikrin ḡodı.

Hemānā ki vāḡı' a-i fāḡı' a-i Kerbelā-yıdı ki, ḡavm-i Yezīd şīr-beççegān-i nübūvvet ü velāyetūñ gözlerine ḡarşu mā' -i Fūrāt'ün azb-i fūrātından seglerin saṭl-i zerrīn ile şuarup atların şuya yaḡdılar, anlarūñ dil ü cānların āteş-i nevmīzī ile yaḡdılar. Ol ma' şüm u mazlūmlara şerāb ḡasretinden deş ü şahrālar serāb görinüp, aṭfālleri tāb-i iltihāb-ıla bī-tāb olup, ḡökdeki sehābuñ bārānından çāre umup bulutdan nem ḡaparlar-ıdı; ḡürūh-i melā'ik bu ḡāllerine giryān olup, dīde-i ^[58b] şefḡatden eşk-i ḡasret döküp yüzlerine şu seperler-idi.

El-ḡışşa, Yūsūf birāderlerinden nevmīz olup ḡayāl-i pedere ' arz-ı ḡāl idüp,

Beyt:

(mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün)

"Kocāyī ey peder āḡir kocāyī

Zi-ḡāl-i mā çünin ḡāfil çerāyī?"⁴

naḡmesi ṭās-i felegi pūr-ṭanīn itdi, ve sūziş-i āh-i āteşnākden sürüş-i ' ālem-i ḡayb āh ü enīn itdi. ' Acebā Yaḡūb ḡanda idi ki, ol bī-şermelerūñ cevri ü āzerimde germ oldukların ḡöre,

¹ P'de bu kelimenin ardında "mışrā" anlamında "ç" harfī var.

² birāderler: P'de mükerrer.

³ itmezsiz B: itmezsiz P.

⁴ Nerdesin ey babacıḡım, nerde kaldın?/ Niçin ḡālimizden haberin yok?

itdükleri legedleri başlarına kaça, urdukları tabancaları yüzlerine ura idi! Ve āyā Muştafā
ķanda idi ki¹ ciger-güşelerini deşt-i Kerbelā'da kerb ü belāda görüp ķurretü'l-^c aynların ħāk
ü ħün içinde āğışte ve ciger-pārelerin ħār ü ħārā içinde ber-ķüşte göre!

Bejt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Şabā var Kerbelā'dan gülşen-i ālūn ħazānın şor

Neden bağladı reng-i za^c ferānī ergavānın şor

Leb ü dendānların dil-teşnelikten ħuşķ ü bī-āb ve ruĥsār-i gül-nārların^[59a] gül-i nesrīn gibi
zerd ü bī-tāb, muĥadderāt-i ħucerāt-i ^c ısmeti mūy-keşān **(33b)** ve zehr-i miĥnet-çeşān göre!

Ķıţ' a:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Yā Resūla'llāh götür yirden mübārek başuñı

Gör nice tölmiş cihān āşüb ü ġavġā şūr ü şer

Bilmek için ālūñün evlāduñuñ aĥvālini

Ķıl güzer aţrāf-i deşt-i Kerbelā'ya ser be-ser

Şor nesiminden ħazānın gülşen-i evlāduñuñ

Tā zebān-i ħāl-ile şerĥ itsün anı sebzeler

Merdüm-i çeşmüm gibi ^c aynıyla ġarķ-ı ħün yatur

Nūr-i çeşm-i ķurretü'l-^c aynum didüġüñ her naţar

Teşne-cān tefsīde-leb cānlar virenler ħālını

Kerbelā'nuñ rīġ-i cūyından sü'āl it al ħaber

Çeşm-i cemmāş-i Ĥasen āşüfte-i ħ'āb-i sitem

Zülf-i miskīn-i Ĥuseyn āğışte-i ħün-i keder

İbn Zehrā'ya revā midur nevāle ola zehr

Yā Ĥuseyn'üñ dem be-dem ħ'ānı ola ħün-i ciger

Şanma ancaķ ol sitem olmuşdurur evlāduña

Şimdi de dehrüñ neler zūlmın görür anlar neler

Nazm:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'iün)

Yā Resūla'llāh götür yirden^[59b] serüñ

Şal cihān aţrāfına nergislerüñ

¹ idi ki: iki P, B.

Gör nice zilletdedür evlâduñı
Añmağa qorqarlar oldı aduñı
Eyler aşhâb-i ğaraż buĝz u ğazab
Derd-ile qan aĝlaşurlar rûz ü şeb
Anlara senden şefâ‘ at yok mıdur
Maşşer olmaz mı kıyâmet yok mıdur¹

Âhır Yüsûf tîĝ-ı tevekkül-i İlähî ile rişte-i ümîdi mâ-sivâdan kaç‘ itdi, ve ser-i niyâzı cânib-i Bî-niyâz’a ref‘ itdi:

Nazm:

(mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün)
“İlähî bir ğarîb ü derd-mendüm
Belâ-keş mübtelâyam müstemendem
Ne vardur mûnisüm ne ğam-ĝüsârum
Ne ğam-ĝû‘ârum ne dil-dârum ne yârum.”

Andan tîĝ-ı kaçâya gerden ve rızâ-yi Hüdâ’ya cân ü ten teslim idüp:

Beyt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün)
“Murâdı bendeñüñ ‘âlemde sulţânım rızâyıñdur
Gerek öldür gerek qo ğukm ğukmüñ re’y râyıñdur.”

didi. Ol tevekkülün eşeridür ki Hâk Te‘âlâ aña taht-i çâhı taht-i câh ve kendüyi ‘âlem-i şüret ü ma‘nâya pâdişâh eyledi. ^(34a) Çün Yüsûf’i bu hâl-ile esîr ve bu ğamm ü melâl-ile dil-ĝîr leb-i çâha getürdiler. Çâh ^[60a] Yüsûf’ün çâh-i zenaĥdânın görüp utandığından yirlere geçdi; lu‘âb-i lebi düşdügi yirlerde olan nebâtât hayât-i tâze bulup, nebât bitüp ĝüyâ âb-i hayvân içdi. Ol çâh dil-i ğasûd gibi tîre ve çeşm-i ğaĝûd gibi ĝîre, sine-i Huseyn-mişâl teng ve ğâţır-i zâlim-minvâl seng idi. Hürşîdüñ kemend-i şad hezâr-bend-i şu‘â‘ı ĝavrına irmemiş ve encümüñ nazâr-i dîde-i dür-bîni içine girmemiş idi. Yüsûf her çend,

¹ Mısra, P’de der-kenar.

Beyt:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

“Beni gördüñ zebün olma zebün

Müntekımdur bu gerdiş-i gerdün.”

diyüp eşk-i zārī dökdi, ol seng-dillerüñ hāk-i dillerinde giyāh-i şefkat bitmedi, ve her gāh ki āh itdi, nesīm-i āh-ıla gülbün-i cānlarında ğonce-i merḥamet diş şırıtmadı. Her birinüñ ki dāmānına şarıldı, dest-gİR olmayup dāmen-efşān oldılar, ve kendünüñ şığar-i sinni ve babasınıñ kiberi ile istişfā' itdi, şağİR ü kebİRi raḥm itmeyüp ^[60b] cefāda şad çendān oldılar ki, ol gül-pİreheni semen-i pİrehenden ' uryān ideler, andan çāha perrān ideler. Her birünüñ

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Sürdi ol serv ayağına yüzini

Sāye-veş hāke şaldı kendüzini.

Feryād itdi ki: “Pİrehenüm almañ ki zinde isem pİrehenüm ve mürde isem kefenüm olsun.” Çāre olmayup şem'-ı dūrūğlarına fūruğ olmağ-ıçün gönlegin aldılar, ve cān gibi libās-i ta'alluĳāt-i dünyādan 'ārī idüp çāha şaldılar, ğavr-i çāha irmedin birāder-i bİ-raḥmları rİsmānı çaldılar.

Ol çāhuñ nihāyetine varmadın CibrİL'e “**Edrik 'abdī!**”¹ hıṭābı nāzil oldu, ḳuṭṭān-i 'arzuñ velvelesi ve sükkān-i semānuñ nālesi ile zemİN ü āsmān pür-zelāzil oldu. Yūsūf ^(34b) miyān-i çāhda rİsmān kesildügi gibi² bİ-hūş oldu; CibrİL āsānlığ-ıla tutup bir seng-i sepİde üstüne ḳodı. Hūşı gelince yüzine gül-āb-i eşk aĳıdup dest-i şefkat-ile ^[61a] elin urdı. Çün kendüye geldi, elin eline aldı. Emr-i İlāhİ-le Yūsūf'üñ kürbeti mürtefi' ve vaḥşeti mündefi' olmağ-ıçün şüret-i Ya'ḳūb'da Yūsūf'e göründi. Çün Yūsūf ol hālde peder-i müşfiĳ[ın] gördi, 'arz-ı sūz ü ğudāz nice olur göründi. Şem'-veş āteş-i derd-ile hālın CibrİL'e eyle yandı ki, CibrİL āh eylemekden siyāha boyandı. “İy peder-i müşfiĳ! Ḳanda idüñ ki benüm derd-i dilümden āğāh degül idüñ, ve ne ğünāh itdüm idi ki bu cevır zemānlarında dil-h'āh degül idüñ?” didi. Çün CibrİL'i gerçek pederi şandı, gāh şem'-veş sūz-i cevır-ile yaĳdurduĳların kebāb gibi dōne dōne yandı, gāh kāse-i çeşmin pür-hūn-āb itdüklerin aĳladı, gāh ney gibi inletmege bil baĳladuĳların nālān nālān beyān idüp cigerler dāĳladı. Teb-i ğamma uğraduĳına eşk-i erğavānİsin nişān gösterdi, sūnbül şaçların

¹ Kulumun imdadına yetiş!

² gibi B: -P.

yoldukların mû be-mû şerh eyledi; ^[61b] güllerin şoldurdukların bülbül gibi bir bir söyledi. Tabancaları elinden nâleler idüp gül-i ruhsârında nişân-i penc-engüşti gösterdi; legedleri darbından gögsin döğüp sînesinde olan zaḥm-i müşt-i dürüşti gösterdi. Cebre'îl gördi ki kendüde âteş-i sūz-i derûn-i Yūsüf'e tākāt yok, şekl-i maḥşûşın 'arz idüp kendin i' lām eyledi, ve cānib-i Ḥaḳ'dan vaḥy getürüp teblîğ-i selām ü irsāl-i peyām eyledi. Cennetden ḥulle ḥıl' atlerin ve rızvān ni' metleri-yile Kevşer şerbetlerin getürdi. Per ü bâli-yile aṭrāf-i çāhı tevsî' ^(35a) eyledi, ve du'ā'-i bî-hemāli-yile¹ ferşin terfih ve 'arşın terfi' eyledi. "Taḥt-i çāh sebeb-i taḥt ü cāh, ve şiddet mûcib-i ferec ü ḥalāş, ve müsted' ā ḳurb ü iḥtişāşdur." diyü bişāretler eyledi. 'İlm-i ledünniden niçe me'ārif ve fenn-i ta' bîrden anca ṭarāyık telḳîn idüp, ḡurbet ü vaḥşeti zāyil olunca enīs olup maḳām-i mu' tād-i ' ıbādetine ' urüc ^[62a] itdi.

Ez-în cānib, çün iḥvān Yūsüf'i çāha şalup gitdiler, bir āzāde yire gelüp ḳaşd-i ḥ'āb-i istirahat itdiler. Yehūdā ḥ'ābı fūrşat ve fūrşatı ḡanīmet bilüp leb-i çāha geldi, ve rīsmān-i ḳaṭarāt-i mütevāliyyāt-i eşk-ile delv-i āvāzın çāha şaldı. Yūsüf'ün ḥālinden ve ḡamm ü melālinden istifsār itdi. Yūsüf, kim idüḡin bilüp didi: "İy birāder-i mihrbān! Ma'şūm-i mazlūm ki kenār-i pederden dūr ve bunca belālar-ıla ve sitekler-ile maḳḥūr ola; teşne vü ḡürisne, āzürde vü efsürde ḳa' r-i çāhda, miyān-i eşk ü āhda,

Beyt:

(fā'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fa'lün)

Tek ü tenhā ne yār ü ne aḡyār

Leyse fi'd-dāri ḡayrūhū deyyār²

olanuñ ḥālî nice olur?" didi.

Beyt:

(fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün)

' Aceb midür āh itsem oldum zebūn

Ciger ḥūn ü dil ḥūn ü hem dīde ḥūn

Yehūdā girye vü zārî idüp,

Rübā'î:

(fā'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün)

Dā yaraşmaz saña devā yaraşur

Dāyimā cismüñe şifā¹ yaraşur

¹ hemāli-y-ile B: hümāy-ile P.

² Evde ondan başka kimse yoktur.

Sensin āyīne-i cihān-nümā
Kederi neyler ol şafā yaraşur

didi. Yūsüf,

Beyt:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fa'lün)

“Saña birkaç vaşıyyetüm vardur ^[62b]

Anları tut ki minnetüm vardur.”

[didi]. Yehūdā vaşıyyetlerin şordı ve her hıdmetin edā itmege cān-ıla fermāna tırdı. Yūsüf didi ki: “Eyyām-i şuhbetde ğurbetde ğarīblıgım, ve hemgām-i cem'ıyyetde tek ü tenhā ıhvān-i şuhbetden bī-naşıblıgım; ta'ām yidükde açlıgım, tüvāngerlikde muhtāclıgım; libāsuñuz giydükde 'uryānlıgım, ^(35b) neşāt u inbisāta irişdükde nālān ü giryānlıgım yād idesiz²;

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Olup cem' eyledükçe 'ışe bünyād

Beni de idesiz bir cür'adan yād

Murāda irişüp geldükde şādī

Añasız ben ğarīb ü nā-murādı

ve benüm yirüme bir yetim ü ğarīb ü tenhāyı luţfuñuz-ıla şād idesiz.

Beyt:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Göricek bir ğarīb ü bir aç

Görmiş ola zemāneden acı

Isıcağ aş ü şovucağ şudan

Beni añuñ bu³ kār-i nīkūdan.”

didi. Yehūdā bu hıţāb-i sūznāke tāb ü tüvān getürimeyüp ağlayurağ yüzün düşdi; itdükleri cefāyı yād idüp başına zenbūr-i nedāmet üşdi. Bu cānibden ıhvān çün bīdār oldılar, ^[63a]

¹ şifā B: devā P.

² idesiz B: idesin P.

³ bu B: bir P.

hāl-i Yehūdā'dan haber-dār oldılar. Çahdadur diyü gelüp çaha yitdiler, giryān görüp melāmet idüp, alup gitdiler.

Bu vaşıyyet hemān ol vaşıyyetdür ki, Şāh-i Şühedā, vākı' a-i Kerbelā'da Hurr'uñ harbine varduğda kıretü'l-aynı, ya'nī İmām Zeyn'i kenāra çeküp, “Şulehā'-i ümmet ve dost-dārān-i hānedān-i nübüvveti selām idesiz ve yārān ü hevā-dārāna bu vech-ile tebliğ idesiz ki, ‘Her gāh ki bir ğarībe nazār idesiz, ğurbetüm yād idesiz; ve şehīd-i tīg-ı sitem göresiz, muşibetüm añup ol mazlūmı feryād-reslik-ile şād idesiz.’”

Kıt' a:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Ben ciger-hün teşne-dil tefsīde-leb pür-tāb [ü] teb¹

Qan yuṭup cān virdügüm-çün dōstlar yād idesiz

Bāğ-ı cennetde revānum tāze vü ter itmege

Feyz-ı bārān-i du'ā'-i ḥayr-ıla şād idesiz

Ez-ān cānib Ya'kūb Nebī -'aleyhi's-selām- ‘Dīnā'-nām kıızı-yıla sāye-i Şeceretü'l-vedā' da ser-i reh-güzārda şāh-rāh-i intizārda nāzır ve ḥorşīd-i raḥşān-ṭal'at-i ^[63b] Yūsüf ne vaqt ṭālī' ola, ve şem'-ı şādmānī ^(36a) Külbe-i Ahzān'da ne dem lāmi' ola diyü müntezir idi.

Beyt:

(mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün)

Yā Rab ne oldı ki bu şeb ol māh gelmedi

Cān gitdi ğamdan ol büt-i dil-ḥāh gelmedi

Bu hālde çeşmi yıldız şayup atrāfına nigerān iken, seḥar irüp neyyir-i 'ālem-tāb tābān ve reh-güzār-i kārbān-i kehkeşān-i felek 'ıyān oldı; ve cādde-i pür-ğubār dūd-i āh-i 'uşşāq gibi nümāyān oldı. Ḥasret Ya'kūb'uñ şabr ü qarārın aldı, girdbād-i intizār fülk gibi mülk-i ārāmın girdāb-i ızırāba şaldı.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

“Sāye şal gel serv-i çālāküm yitiş

Ārzü-yi cān-i ğamnāküm yitiş!”

diyüp ol gün ol gice yine intizār çekdiler, ve dest-i intizārdan hezār güne cevr ü āzār çekdiler.

¹ tefsīde-leb pür-tāb [ü] teb B: tefsīde pür-teb ü tāb P.

Bejt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Gel ki reng-i intizâr-ıla mükedderdür gönül

İy ğubâr-i mâkdemün âyîne-i cân şaykâlı

Nâ-gâh nîm-i şebde derûn-i vâdiden şubh-ı kâzib gibi yağaların çâk idüp ğorûs-i bî-vaqt gibi ^[64a] bî-geh ğırvv ü ğurûşı peyveste-i eflâk idüp “Vâ eğâh vâ Yüsüfâh!”¹ diyü nidâ-yi hevlnâk eylediler. Ya'ķüb –'aleyhi's-selâm– işidüp endâmı lertzân, belki cismi bî-cân oldu ve didi:

Bejt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

“Her tarefden üstüme mevc urdı deryâ-yi elem

Ğarķ ide gibi vücûdum fülkini girdâb-i ğam

Gözlerüm segrir yine yañlış nişânum depreşür

Ola gibi dil nişân-i tîr-i endüh ü sitem.”

Andan na' re urup, la-ya' kııl düşüp bî-hüş oldu. İğvân, “Dirîğâ ki perde-i nâmûsumuz dest-i nâdânî ile çâk, ve peder-i pîri kendü elümüz-ile helâk eyledük.” didiler. “Birâderi çâh-i belâya şalduķ, biz ta' ne-i seyf ü sinân-i a' dâ ile arada ķalduķ.” diyü peşimân olup pîri bî-hüş u nîm-cân göturdiler, ğâneye geturdiler. Dür ü dirâz zemândan ^(36b) soñra ki şubh teneffüs itdi, pîr dağı teneffüs itdi. Çün şubh dem urdı, pîr dağı dem urdı. Hüşı gelüp Yüsüf'i şordı, pîrehen-i derîde ^[64b] vü ğün-âlüdeyi gösterdiler, gördi. “Ğürg yidi.” diyü ğürg-i biğâneye iftirâ itdiler, pîrehen-i ğün-âlüd ile ķaşd-i işbât-i müdde'â itdiler; emmâ pîrehen-i al Ya'ķüb'ı surğ-rû itmedi, ve 'aql-i Ya'ķüb aña ser-fürü itmedi. Zîrâ egerçi pîrehen ğün-âlüd idi, emmâ târ [ü] pûdında zaĥm-i dendân ü şikence-i pençe nâ-büd idi. İftirâķ-ı Yüsüf Ya'ķüb'un âfetin aldı, yine hüşı gidüp niçe ğün lâ-ya' kııl ķaldı. 'Ālem-i hüşa geldükde sâyir ebnâsı-yıla gönlin eğleyimedi. Yârânı gelüp,

Ķıţ' a:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

“Şikest irdiyse âsîb-i fenâdan bir nihâline

Vücûduñ devĥa-i ' ızz ü şerefdür pây-dâr olsun

Nübüvvet âsmânından üfûl itdiyse bir kevkeb

Risâlet burcınıñ mihr-i münîri tâb-dâr olsun.”

¹ Vah kardeşim! Vah Yusuf'um!

didiler; emmā evlādından hîç birisin taht-i maḥabbet-i diline begleyimedi.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Bülbüle bî-gül behâr ü bâğ u büstândan ne ḥaz

Olmasa gül nergis ü şeb-büy ü reyḥândan ^[65a] ne ḥaz

Beyt:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fa'lün)

Deşt ü küh-i diyâr-i Ken'ân'da¹

Olıcağ 'âciz ü fūrū-mānde

Zâr ü nālân ve ğırıvan ü ḥuruşân, her demde vü² her ānda,

Rübâ'î:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Verd-i ra' nāya reng-i rüyından

Misk-i sārāya tār-i mūyından

Āb ü enhāra cüst ü cūyından

Bâğ-ı gül-zāra ṭarf-i kūyından

sü'âl idüp, “Bi-eyyi seyfin ḫatelüke ve bi-eyyi baḥrin ğaraḫüke?”³ dir-idi. Āḥır Cebre'îl gelüp, “Yâ nebiyya'llāh! Ebkeyte bi-bükā'ike'l-melā'ikete.”⁴ diyüp, ağlamakdan ḍarîr oldu, “Ve'byazzat 'aynāhü mine'l-ḥuzn.”⁵ mücibince kūy-i miḥnetde gūşe-i ḥuznde tek ü tenhā gūşe-ğîr oldu.

Rübâ'î:

(müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

'İşkdurur 'ışk-ı ^(37a) 'azāb-i elīm

'İşkdurur 'ışk-ı belā-yi 'azīm

Ġam yime olduñ-ısa 'āşık eger

“Zālike taḫdîrū'l-'azîzi'l-'alīm.”⁶

¹ Ken'ân'da B: Ken'ân'dan P.

² vü B: -P.

³ Seni hangi kılıçla öldürdüler. Hangi denize seni atıp boğdular.

⁴ Ey Allah'ın elçisi! Ağlayışınla melekleri de ağlattın.

⁵ “Üzüntüden gözleri kör oldu.” 12/Yûsuf: 84.

⁶ “Bu Azîz ve Alîm olan Allah'ın takdiridir.” 6/Enâm: 96; 36/Yâ sîn: 38; 41/Fussilet: 12.

Rāvī eydür: İmām Zeyn şehādet-i İmām’dan şöıra ol kadar ağladı ki, yārān melāmet itdiler. Cevāb viridi ki: “Ya’ kŭb bunca evlādından birisi gŭm olmağ-ıla ol qadr ağladı ki ‘ālem pŭr-nāle vŭ nefir oldı, ve kendi za’if ũ darir ^[65b] oldı. Ben peder ũ birāder, a’ mām ũ aħıbbā ve yārān-i aşdıqādan yitmiş iki neferi bī-ser ve ħāk-i mezelletde sāyeye berāber gördüm.

Beyt:

(müstef’ilŭn müstef’ilŭn müstef’ilŭn müstef’ilŭn)

Bir yaña cānān fŭrġati bir yaña yārān ħasreti

Görŭñ bu ben pŭr-mıġneti kimlerden ayrıldum meded

Ağlar-ısam revādur ve feryād eylesem sezādur.

Beyt:

(mefā’ilŭn mefā’ilŭn mefā’ilŭn mefā’ilŭn)

Cihān mātem-serādur bunda bī-derd olmayan kimdür

Bu bāğ içre ħazān-i ħuzn-ile zerd olmayan kimdür?”

Ġamm-i Yŭsŭf’ŭñ ikincisi budur ki, iġvān ol serv-i āzādı bende-i ħāne-zādemŭz ve çāker-i ħānevādemŭzdür, diyŭ on sekiz aqçaya şatdılar.

Ķıt’ a:

(fā’ilātŭn fā’ilātŭn fā’ilātŭn fā’ilŭn)

Nāzır olup dīde-i ‘ışġ-ıla Ya’ kŭb ol mehe

Virmez-iken bir ħılın biñ nāfe-misk-i ezfere

Yig görŭrken ħandesin biñ genc-i pŭr-dŭrden anuñ

İzi tozın virmez-iken ađırđı gevgerlere

Bī-nazarlar dīde-i inkār-ıla idŭp nazar

Şatdılar ol genc-i ħusni bir-ki efles aġmere

Sā’ id-i ħŭr ol miyāna kemer ve gīsŭ-yi ġılmān ol ^[66a] gerdene ħamāyil-i zīver olmağa iver, ve ol beden-i nŭrāniye degmek cānlar deger iken, gerdene meftŭl-i merġŭl yirine ġull-i āhenin ve gīsŭ-yi ‘anber-āġin yirine zencir-i sengin urdurdılar. Andan Yŭsŭf’e mālġ olan Mālġ, kār-vān-ıla kehkeşān-i āsmān gibi ol şeb yola revān oldı, nā-gāġ bir yirde Şŭreyyā gibi ħubŭr-i āl-i İşġāġ ‘ıyān oldı. Yŭsŭf anası Rāhil’ŭñ mezārın gördŭkde bī-iġtiyār rāġileden kendŭyi atdı ^(37b) ve anasınŭñ ħabrin ħucup yatdı, ol mŭrdenŭñ cānına cān ħatdı,

“Yā ümmāh! İrfē‘î re’seki!¹ Hün-i ciger-ile perveriş, şîr ü şekerden horiş virdüğüñ oğluñ gör ki, serv-i cüybâr gibi pâyı nice der-zencîrdür, ve gönce gibi henüz nâ-şiküfte iken hâr-i hâr-hâr-ıla² nice dil-gîrdür.” didi. Rāvî eydür: Ol mürde-i şad-säleye dem-i Yüsüf nefes-i ‘İsâ gibi hayât-i tâze virüp bir âvâz-i pür-süz geldi ki: “Yā veledâh! Yā kıurrete ‘aynâh! Fa’sbir fe-inna’llâhe ma‘a’s-şâbirîn.”³

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Zafer şabr-ıla dimişler^[66b] bulur fer

Belî⁴ şâbir olur âhır muzaffer

Diğer:

(mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün)

‘İbret-ile olan bu hâle nâzır⁵

Fe’lya‘tebirü üli’l-başâyir⁶

ki, kabr-i Râhîl ki hâk-i tebâh ve seng-i siyâh iken, hâl-i Yüsüf’e vâkıf olup, şabra qarârı kalmayup girye vü zârî idicek, âyâ muhadderât-i hânedân-i Hâzret-i Risâlet, ki deşt-i Kerbelâ’da bî-ser tenler, hün-âğışte bedenler, hâk-fersüde serler, gerd-âlûde püserler göreler, sine-i şabr nice çâk olmasun ve bu zehr-ile şâhîb-i mihr-i Zehrâ’nuñ zehreleri çâk olup kendiler helâk olmasun?

Mervîdür ki, çün İmâm şehîd oldı ve metâ‘-ı fitne bâzâr-i zulmda men yezîd oldı, ser-i şühedâyı nîze-i sertizlere diküp ecsâd-i evlâd-i Seyyidü’l-‘ibâdı hor ü zâr ‘arşagâh-i ma‘rekede hün-âlûd ü hâk-sâr qodılar ve emr itdiler ki, harem-i muhterem ve ahavât ü benât-i nür-i çeşm-i Seyyidü’l-enâm harbgâhdan geçdiler. Çün havâtîn-i tütük-ı^[67a] ‘ışmet ve muhadderât-i sürâdikât-i tahâret ol ecsâdı temâşâ itdiler, nâle vü na‘re vü şayha vü nevhalaruñ maqâmın evc-i Şüreyyâ itdiler. Zeyneb, ki h’âher-i İmâm’dur, “Vâ Muhammedâh vâ habîbâh!”⁷ Kenârũnda husn-i nevâzişũñ-ile nümâyiş bulan tenleri ‘Ebütürâbîler’ diyü pür-türâb itdiler, ve lu‘âb-i mahzenü’l-esrâr^(38a)ũñ-ıla perveriş bulan dehenleri ol kanlılar pür-hün-âb itdiler. Reyhâne-i bâğuñ şarşar-i âsîb-i kahr-ıla pejmürde,

¹ Anacığım! Başını kaldır!

² hâr-hâr-ıla B: hâr-ıla P.

³ Yavrucuğum! Gözümün nûru! Sabret! Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir. 8/Enfâl: 46: “va’sbirü inna’llâhe me‘a’s-şâbirîn.”

⁴ belî B: -P.

⁵ Mısrâ B: -P.

⁶ üli’l-başâyir B: üli’l-ebşâr P. Akıl sahipleri ibret alın. 59/Haşr: 2: “Fa‘tebirü yâ üli’l-ebşâr.”

⁷ Muhammed’im! Sevdiceğim!

ve fetîle-i pür-nür-i çirāguñ tünd-bād-i āşüb-i zulm-ıla mürde itdiler.” dir-idi. Güftār-i Zeyneb’den ‘asker-i bed-girdār hep ħurūşa geldiler ve deryā gibi bād-i rıkkat-ıla cūşa geldiler. Ol vaqt a‘dā’-i ħānedān-i nübüvvet ve bed-ĥāhān-i dūdmān-i risālet teraĥĥum idüp ağlayıcak, ħāliyā eşyā’-ı Muĥammedī vü etbā’-ı Aĥmedī ağlasa ne ‘acebdür? Belki de ‘b-i edebdür ve muĥtezā-yi irebdür.

Şi‘r:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Cem‘ olup bu mâtem-içün ħalk-ı dünyā ağlasun

Körliğine münkirūñ gülsün aĥıbbā ağlasun

Künc-i mâtemde niçe bir yuda ħanlar ehl-i derd

Na‘relerden ^[67b] dehre şalsun şūr ü ġavġā ağlasun

Şemle şarup başına geysün nemed pervāneler

Yana yana derd-ile şem‘-ı şeb-ārā ağlasun

Öldi çünki seyyid-i şübbān-i cennet zulm-ıla

Anuñ-içün mâtem idüp pîr ü bernā ağlasun

Dōstlar bu zulmı kâfirler de itmez düşmene

N’ola ger dirsem bu derde gebr ü tersā ağlasun

Ĥār-ıla yırtup yüzün itsün yaġasın ġonce çāk

Jāleden göz yaşı dōksün verd-i ra‘nā ağlasun

Gitdi çün sākī-i Kevşer telĥ-kām ü teşne-leb

Acısun taşlarla dōġünsün de deryā ağlasun

Naġme yirine muġannī nevĥa āġāz eylesün

Ĥumm-i mey ħanlar yutup hem cām-i şaĥbā ağlasun

Ĥāk-i pāyına sürüp yüz bulmadı çün āb-rū

Diñmesün yaşı Fūrāt’uñ ağlasun ha ağlasun

Selsebîl-āsā idüp cennetde göz yaşın revān

Gülşen-i Firdevs’de ġilmān ü ħavrā ağlasun

El-ķışşa,

Beyt¹:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Râvi-yi kışsa-i kışâvet ü ğam

Hâki-yi dâstân-i derd ü elem

rivâyet ider: ^[68a] Çün âsâr-i şubh bedîd ve envâr-i şubh demîd oldı, Yüsüf'e müvekkel olan ğulâm-i zışt-rû, ya' nî

(38b) Beyt:

(me'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün)

Bed-ğû vü dü-rû dürûğ-gûdur

Bir ħîle-ger ü fesâne-cûdur.

Yüsüf'i râhileden râcil ve mezâr-i Râhile üzre nâzil gördi, ol nâ-çiz tühmet-i ihvânı taşdıķ idüp ğüriz itdi, tasavvur itdi. Sille-i kıahr-ıla def gibi kulağın çinletdi, ve şerr ü şûr ile ney gibi dilin inletdi. Yüsüf şabr idemeyüp derd-i dilden ol cânib-i Bî-niyâz'a, ki

Şi'r:

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Delleti'l-küllü 'alâ vahdetihî

Kelleti'l-elsinü 'an midhatihî²

bir niyâz-i pür-süz ü ğudâz itdi, Rûhu'l-emîn tesbîhın kıoyup âmînin aña demsâz itdi. Lâ-cerem tîr-i du'âsı hedef-i işâbet-i icâbetde³ yir ve süz-i derûnı zühûr-i kıahr-i Yezdâniye te'sîr eyledi.

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün)

Bulın vaķt-i seħar 'âşık seherde

Ķabûl olur du'â vaķt-i seħarda

Seħardur 'umr-i sermed baħt-i cāvîd

Seħardur maṭla'-ı ħorşîd-i ümmîd

Seħar miftâh-ı kıufl-i ğenc-i maķşûd

Seħar mışbâh-ı ^[68b] kıalb-i zûlmet-âlûd

¹ Beyt B: -P.

² Her şey O'nun birliğine delalet etmektedir/ Diller O'nu övmekten yorgun düşer (âciz kalır).

³ işâbet-i icâbetde B: işâbetde P.

Sehargeh kılsa ‘ aşık derd-ile āh
Keser kerrūbiyān cavkına dek rāh
Nevā-āmūz-i qalb-i ins ü cāndur
Çirāg-efrūz-i bezm-i kudsiyāndur
Hazer kıl āh-i ‘ aşıkdan hazer kıl
Ki olmaz aña hīç bir nesne hāyil

Şavāmi‘-ı mülk ü melekūt pür-velvele vü gūlgüle olup, dūd-i āh-i ‘ uşşāk gibi bulutlar göge ağdı, ve eşk-i dīde-i mazlūmān gibi yire yağmurlar yağdı. Rūz-i rūşen şeb-i siyāh gibi tīre oldu, ve çeşm-i encüm dīde-i hasūd gibi hīre oldu. Ra‘ d ü barq-ıla āfāk¹ tıldı, ‘ ālem pür-tāq u tarāka oldu. Kārvān der-mānde olup cüst ü cū itdiler, aşlını bilmege her tarefe tek ü pū itdiler. Gūlām-i müvekkel didi ki: “Bu ‘ amel benüm günāhumdan ve benüm hāl-i tebāhumdandır. Bu gūlām-i ‘ İbrī’ye bir tabanca urdum, lebin depredüp yüzün (39a) göge dutduğın gördüm. Hemān dem gökden belā nāzil oldu ve yirden ‘ anā hāşıl oldu.” Kārvāniyān i‘ tizār idüp pāy-i Yūsūf’e yüz sürdiler ve qarşusunda istiğfār-ıla [69a] kıyāma tırdılar, benefşe gibi boyunların burdılar. Yūsūf’de ‘ araç-ı nübüvvet heyecān idüp şalāhları-çün du‘ ā itdi, fi’l-hāl halkı ol elemden rehā itdi. Āsmān qalb-i ‘ aşık gibi rūşen ü şāf ve ‘ ālem sīne-i dil-ber gibi mücellā vü şeffāf oldu. Yūsūf’ün kerāmetin şaḥiḥ bildiler, taḥsīr-i mā-fāt için ‘ uzr-i hıdmet kıldılar. Pelāsın çıkarup libās-i Şāmī geydurdiler, ve’l-leylisin(?) çıkarup şemsī dülbend şardılar; zencīr-i āhenīn yirine ḥamāyil-i zerrīn taḥdılar. Gördiler ki libās-ıla² ḥusni şad çendān olup yüzine bakılmaz³ gözler kamaşur, ol nūr-i çeşm-i ‘ āleme dört göz-ile baḥdılar.

Beyt:

(mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün)

Bu sözi cemī‘-ı nās dirler

“**En-nāsü me‘ a’l-libās.**”⁴ dirler

Hāzret-i Yūsūf’ün –‘ aleyhi’s-selām– bir ḡammı daḥı budur ki, nitekim elem-i ḡurbet ü kürbet-i rıḥıyyet-ile maḥzūn olmışdur, ve ol genc-i ḥusn ḡuşe-i ḡārda maḥzūn olmışdur, ḡayābet-i cübde zindān çekdüğinden ḡayrı Mısr’da sitem-i Zelīḡā ile mescūn

¹ āfāk B: āfāka P.

² libās-ıla B: libās P.

³ bakılmaz B: bakmaz P.

⁴ İnsan kıyafetiyle bilinir.

olmuşdur. Çün Zeliḥā vābeste-i ^[69b] dām-i ‘ışk-ı Yūsüf, fermān-rāy-iken bende-i fermān-ber ve rām-i ‘ışk-ı Yūsüf oldu,

Nazm:

(mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün)

“Gördüm yüzüñi helāküñ oldum

Der-mānde vü sīne-çāküñ oldum

Derdā vü nedāmetā vü ḥayfā

‘İşkuñ beni itdi ḥalkā rüsvā.”

diyü, ol t̄ayir-i evc-i ḳudsī giriftār-i kemend oldu;

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

“Yıḳuḳ göñlüm kerem destiyle bünyād itseñ olmaz mı

Bulup Ka’be şevābın bir eyü ad itseñ olmaz mı?”

didi. Ol Ka’be-i ḥusn ü cemālūñ ḥarem-i vişālin tavāf itmek-ile behre-mend oldu. Kendüden def’-ı tühmet için, ve āteş-i te’dīb-ile ol serv-i sīmīnūñ ḳalb-i āhenīnine¹ te’şīr-i **(39b)** mülāyemet için yine yüzün bend, ve ol nāzenīnūñ levḥ-ı sīmīn-i gerdeninde ‘aks-i zencīrden dāğ-ı nīlī ile def’-ı gezend ḳaşd eyledi. Āhengerler gelüp pāyına bend-i girān urdılar, pelās-püş idüp Mışr’ı gezdürdiler. Çün Yūsüf’i berāber-i Zeliḥā’ya getürdiler, münādīye nidā itdürdiler ki: “**Hāzā ḡulāmu Ken’an ve’l’azīzū ‘aleyhi ḡazbān.**”² Yūsüf ^[70a] didi ki: “**Hāzā ḡayrūn min ḡazabī’r-Rahmān ve ma’şiyeti’d-Deyyān ve duḡūlī’n-nīrān ve serābīle ḳatrān.**”³ Ḥaḳ Te’ālā Yūsüf’üñ kelāmın sāyir müstemi’inden nihān ve ḡuş-i Zeliḥā’ya ‘ıyān eyledi. Ḡazabı ziyāde olup zindānbāna emr itdi ki bendin sengīn ve zencīrin āhenīn itdi, ḡıdāsın nān-i cevvin ve şerābın mā’-i sehīn eylediler. Şoñra itdüğine nādīm ve ḡāne-i şabr ü taḡammüli münhedim oldu.

Nazm:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Giderek fūrḳat eyledi te’şīr

Tīr-i ḡasret dilinde eyledi yir

¹ āhenīnine B: āhenīne P.

² Bu Kenan illerinden gelen çocuktur. Aziz ona çok kızgındır.

³ Bu durum, Allah’ın kızgınlığından, O’na isyan etmekten, cehenneme girip katran gömleğini giymekten daha hayırlıdır.

Gelebaşladı ğam gürüh gürüh
Cân ü dil taldı ğuşşa vü endüh

Ol gerden-i billürin, ki sâye-i ğisû aña bār-i girān gelür-idi, nā-çār bār-i zencire boyun virdi ve ol sâ'id-i nāzenin, ki zaħm-i tār-i pīrehen-i ħarīre tākāt getürimez-idi, āħır bend-i āhenine el virdi. Ħalħāl-i muraşsa' dan rencide olan sākılar kayd-i ' iķāl-ile pāy-māl oldu, ve ebr-i zülfinden nem kapan āyine-i ruhsār-i táb-dārı mir'āt-i māh gibi pür-jeng-i melāl oldu. Belī,

[70b] **Beyt:**

(fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül)

Elem çek yirüñ tā ki zindān ola

Ruħuñdan o zindān ğülistān ola

çün Ħazret-i Yūsuf zindānda ğaldı ve gevher-i girān-māye-i rızā-yi İlähī bulmağ-içün deryā-yi ğumūma taldı.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Olduğın sīne-i āfāķa(?) bildi cān anı

Sīnesinde cānı gibi şakladı zindān anı

Her rüz tesbīħ u şalāt ve envā'-ı ' ibādāt-ıla ğün geçürüp ve zindāniyānı ğul idinüp lāl-i mevā' ız u naşāyīħ ile ğulağlarına ħalka-i bendegī geçürüp, (40a) gice olduğda dervāze-i Şām'dan yaña nigerān, ğāh hūbūb iden nesimden ħaber ü aħvāl cūyān, ve ğāh ğüzer ider bād-ıla selām ü peyām iblāğ idüp kendü kendü-yile ğüyān olur-ıdı.

Beyt:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Ēel iy nesim nağar eyle ħāl-i zārumuza

Ki tā ħaber viresin tār-f-i lāle-zārumuza

Bir gice resm-i ma' hūd üzre ilk aħşamdan deriçe-i bāmdan tār-f-i Şām'dan yaña nāğır iken ğördi ki, bir şütür-süvār ' Arap bādiye cānibine ğitmege şitāb ider, [71a] şütür rām olmayup süy-i zindāna gelmege ıztırāb ider. Ąħır ' Arab nā-çār olup irħā'-i ' inān itdi, şütür devān olup ' azm-i bāb-i zindān itdi. Çün revzen muķābelesine ğeldi, diz çöküp lisān-i faşīħ u beyān-i şaħīħ ile, "Es-selāmü 'aleyk¹ iy semen-i ğülşen-i maħbūbī, v'ey ğül-i ğül-bün-i

¹ Sana selam olsun.

Ya‘kübî!” didi. Çün Yūsüf Ya‘küb nāmın gūş itdi, deryā-yi ğurbet ħurūş ü cūş itdi. A‘rābī ‘aşā çekdi ki şütürü ura, ve şütür қаşd itdi ki ‘aşā hevlerinden tura¹; ħāk sākına dek ‘Arab’ı yutdı, ve ref tāra mecālın qomayup tıtdı. Yūsüf gözleri yaşın sildi, ve ‘Arab’a iqdām kıldı, “Yā eḫa’l-‘Arab!² Bu şütürü qanķı çerāgāhdan otarup tūvān ü tāb virdüñ, ve qanķı āb-i revāndan şuvarup āb virdüñ?” [didi]. Eyitdi ki: “Merātī‘ı riyāz-ı āl-i Ya‘küb ve menāhili ħıyāz-ı āl-i Ya‘küb’dur.” Yūsüf didi ki: “İy ‘Arab! Gülistān-i Ken‘ān’da bir dirāḫt ^[71b] bilür misin ki, on iki aġşānı ola ve her biri rif atde semāya şānī ola; bir şāḫı tünd-bād-i ḫavādiş-ile şikeste ola, ol şadmetden devḫasınuñ bīḫı mānend-i tār gūsiste ola?” ‘Arab didi ki: “Bu ḫāl ḫıkāyet-i Ya‘küb’dur, ol şāḫlarınuñ ġāyet ser-bülend ü nev-resi, ki Yūsüf’dür, **(40b)** zaḫm-ḫorde-i erre-i hicr-i pür-āşūbdur. Ve ḫāliyā Ya‘küb miyān-i çār-rāhda Beytü’l-Aḫzān binā idüp, içinde sākın olup āyende vü revendeden, belki murġ-ı perende vü vaḫş-i çerendeden ve sebu‘-ı derendeden; āb-i pūyendeden, bād-i cūyendeden; gerdiş-i sipihr-i dāyirden ve reviş-i necm-i sāyirden,

Mışrā‘ :

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fa’lün)

‘Yūsüfi eyne eyne maḫbūbî?’³

diyü ḫaber şorar.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

N’ola eylerse qafesde ‘andelīb āḫ ü fiġān

Būy-i gülden dem urup virdi ḫaber bād-i vezān

Ġaleyān-i şevq-ıla olan ġalebāt-i eşkden dīdesi remed-dīde olup ‘aķıbet mā-sivādan göz yummuşdur; ancaķ gözlerine ġubār-i reh-güzār-i ser-i cūybārından kuḫl-i rūşenā ^[72a] olur.” didi. Yūsüf’üñ zaḫm-i fūrķati nemek-pāşide oldı ve dāġ-ı ḫasreti nāḫun-i aḫbār-ıla ḫırāşide oldı. Didi ki: “Yā eḫa’l-‘Arab!⁴

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Saḫa şükrāne vireyim cānum

ḫıdmetüñ başum üstine ḫanum

¹ tura B: -P.

² Ey Arap kardeş!

³ Yusuf’um! Nerdesin sevdiğim nerdesin?

⁴ Ey Arap kardeş!

Hāliyā bu nigīn-i ya‘kūti, ki sermāye-i şad genc-i şāygānī ve pīrāye-i hezār tāc-i Hüsrevānīdür, yoluña erzān olsun; şol şart-ıla ki hāme-i fikreti dil-keş eyle, ve hılyemi levh-ı hayālūñe naş eyle; emmā hāl-i siyāhumdan şorar-ısa di ki: ‘Reh-güzār-i eşkede olmağ-ıla şafha-i ruhsārından maḥv olmuştur; emmā **ke’n-naşsi fi’l-hacer**¹ olan maḥabbet şābitdür; mürür-i zemān-ıla ne bozulmuş, ne yuyulmuşdur.’ Ba‘ dehū bāb-i Beytü’l-aḥzān’a var, di ki: ‘Peyk-i diyār-i hicret ve kāşid-i erbāb-i ḥasretem. Ol ġarībi yād eyle, ve gāhī du‘ā’-i ḥayr-ıla şād eyle. Çün bu cānibden dirāzī-i şeb-i fūrkat ve deycūrī-i şām-i ḥasret ile hilāl-i ḥayāl dīdeden bir nażar dūr ve dil ü cān ^[72b] tereccī-i vişāl, belki temennī-i muḥālden bir ān mehcūr degüldür; ol cānibden daḥı mes‘üldür ki, āyīne-i maḥabbet jeng-i **(41a)** imtidād-i eyyām-i firāq-ıla reng-ālūd olmaya, ve behār-i ‘alāqa-i übüvvet ü nübüvvet ḥazān-i aḥzān-ıla şolmaya.’”

A‘ rābī yāqūti kūt-i revān ü hırz-i cān idinüp, necm-i seyyār gibi kaṭ‘-ı menāzil ve nesīm-i eşhār gibi tayy-i merāḥıl idüp Ken‘ān’a irdi. Çün şeb olup nefsi-nāsī bisāt-ı istilāsından raht-i ḥavāssi çekdi, nişfu’l-leylde bāb-i Beytü’l-aḥzān’a varup, “**Es-selāmü ‘aleyke eyyühe’l-mağmūm mine’l-ğarībi’l-mehmūm!**”² didi. Ya‘kūb miḥrāb-i ‘ibādetde kāyim idi, gördi ki verā-yi revāq-ı dārdan āvāz geldi, “**Lā şalāte illā bi-ḥuzūri’l-ğalbi.**”³ diyü nemāzdan vaz geldi; “**Ve ‘aleyke’s-selām yā ‘abda’llāh!**”⁴ Kimsin ki demüñden dem-i ‘İsā gibi ḥayāt-i cāvidān ve nefḥa-i şūr gibi peygām-i cān geldi?” didi. ‘Arab, “Ben gerçi resül-i ^[73a] ġarībān ü peyk-i mehcūrān, sefir-i zindāniyānam; emmā ḥaḳīkatde kāşid-i diyār-i yār ve peyk-i cānib-i dil-dāram.” diyüp tafşil-i aḥvāl ve levāzim-i risāleti iblāğ u irsāl eyledi. Ya‘kūb,

Beyt:

(fā’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün)

Merḥabā ṭayir-i ferruḥ-pey ü ferḥunde-peyām

Ḥayr-maḳdem çi ḥaber yār kücā nāme küdām⁵

gāh feraḥ-ı ḥaberden gül gibi ḥandān, ve gāh teraḥ-ı hicr-i dil-berden ğonce gibi dil-teng ü beste-dehān oldı.

¹ Taşın üstündeki yazı gibi

² Ey mahzun! Garib ve üzüntülü kimseden sana selam olsun!

³ Kalp huzuru ile kılınmayan namaz namaz değildir.

⁴ Sana da selam olsun ey Allah’ın kulu!

⁵ Ey hoş gelişli ve iyi haber getiren kuş merhaba/ Gelişi uğurlu; Ne haber var, dost nerede, mektup hani?

Beyt:

(fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül)

Göñül şormak ister şabādan haber

İşitdükde nāmuñ olur bī-haber

Şubḥ karīb olunca istıhbār-i aḥbār itdi, k̄aşıd sākıt olduḡça bu istıfsarı tekrār itdi:

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

“Biñ kez işitsem yine biñ daḡı şormak isterem

Yār aḡzından rivāyet olsa baña bir kelām.”

Andan şoñra ser ü çeşm-i 'Arabı leb-i şevḡ u şevb ile būs idüp kīse-i çeşminden göz görmedük eşḡ gevhelerinin ve gencīne-i sine-i şıdḡ u ıḡlāşdan ḡulaḡlar **(41b)** işitmedük şenā dūrlerin nişār itdi.

Beyt: ^[73b]

(mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün)

“Ḥıdmet zer ise cānuma minnet yüzüm üzre

La'l ü dūr ü mercān ise iki gözüm üzre.”

didi. A' rābīnūñ himmeti bülend ve mazher-i du'ā'-i ḡayrı olmaḡ-ıla ḡorsend oldı. Ḥāzret-i Ya'ḡūb serv gibi başın semāya ve şimşād-mişāl ellerin fevḡa'l-ulāya götürüp 'Arabuñ ḡuşūl-i maḡāşıd-i dünyā vü āḡiretin Ḥaḡ'dan istid'ā itdi. Üştür pīl-i mest gibi çöküp: İy 'Arab! Bu sa'ādete, fevze sebep ben oldum; niçün du'āda enbāz ve saña demsāz olmayam?” didi. Ya'ḡūb aña daḡı şenā itdi. Andan 'Arab, “Yā nebiyya'llāh! Ol esīr-i ḡayd-i rıḡḡıyyet ve maḡbūs-i zindān-i beliyyet, ya'nī oḡluñ, du'ā'-i ḡayruñ vaşıyyet itmişdür.” didi. Ya'ḡūb aña daḡı, “**Allāhümme atlıḡ 'anhü ve evşılhü bi-aḡāribihī.**”¹ diyü du'ā itdi.

Belī, müvāşalet-i aḡribā ḡūt-i ḡalb ve ḡuvvet-i cān ve müvāneset-i aḡıbbā sebep-i izāle-i kürüb ü aḡzāndur. Mervīdür ki, çün İmām meydān-i Kerbelā'da miyān-i kürüb ü belāda tenhā ḡalup birāderān ü yārān birer birer şehīd oldı, ve her biri şehīd olduḡça dāḡ-i köhnesi ^[74a] cedīd oldı. Her cānibe ki naḡar ḡıldı, bīḡāne görđi, ve her ne ḡarefe baḡsa naḡarı peykāna ḡoḡınur-ıdı. Ne ḡam-ḡüsarı var ki ḡālīn aḡlaya, ve ne hevā-dārı var ki

¹ Allah'ım onu hürriyetine kavuştur ve akrabalarına ulaştır.

zahmın bağlaya. Ne şiddikı var ki öldükde gözün yuma, ve ne refikı var ki göme. Bî-ihtiyâr çün bu hâle nigâh itdi, derd-ile dilden bir sūznāk āh itdi.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

İlâhî şırtü mehmūmen ferîdâ

Qalîle'l-luṭfi maḡmūmen vahîdâ¹

Cānib-i Bî-niyāz'a niyāz itdi, ve bu vech-ile 'arz-ı sūz ü güdāz itdi:

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

“İlâhî bî-kes ü bî-yār ü bīmāram teraḡḡum kıl

Eceldür bî-zemāna bî-emān ü 'umr-i müsta'cil.”

Ehl-i Beyt-i Ḥazret-i Risālet ^(42a) İmām'uhn tenhālığın ve bu hâle mübtelālığın görüp feryād itdiler. Duḡteri, “**Vā ebetāh!**”²; ḡāheri, “**Vā eḡāh!**”³; ḡarem-i muḡteremi, “Diriḡ ki gülşen-i kerāmetden şarşar-i sitem-ile şāḡsār-i imāmet ser-nigūn oldı!” dir-idi. Oḡlı Zeyn, “Efsūs ki ḡubār-i yetimī ile çehre-i 'unfuvān-i 'umrüm şoldı!” dir-idi.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

İmāmet қаşr-i 'ālī idi ḡayfā ki ḡarāb oldı ^[74b]

Kerāmet bir zülāl-i nāb-ıdı derdā serāb oldı

[KİŞŞĀ-İ MŪSĀ]

İbtilā-yi enbiyādan biri kelīm ü⁴ ḡalīm ü⁵ 'alīm Ḥazret-i Mūsā-i Kelīm'uhn çekdügi belā ve gördügi ibtilādur. Henüz ol tıfl-i zi'l-kıfl, taḡt-i mehde süvār olmadın taḡte-i tābūta giriftār oldı, māder ḡoynından deryā ḡoynına girüp ḡüyā melik-i deryā-bār oldı. Dest ü pāyı bend ü düvāl görmedin esir-i kayd oldı ve şebeke-i emvāc-i baḡra şayd oldı. Gāh ol genc-i nübūvvet, sinesinde olan aḡkām-i risālet gibi derūn-i şandūḡda maḡzūn oldı, ve gāh şadef-i pūr-dür gibi ḡayātında қа' r-i baḡr-i bî-kerānlara medfūn oldı. Çün ol varḡadan ḡalāş

¹ Allah'im! Mahzun ve yalnız; lütfā tam nail olamamış, zavallı, kederli bir kula döndüm.

² Vah babacığım!

³ Vah kardeşim!

⁴ ü B: -P.

⁵ ü B: -P.

olup serāy-i Fir‘avn-i tersāya düřdi, gūyā dām-i neheng-i cān-sitāndan kām-i ejdehā-yi ādem-rübāya düřdi. Zer-i maḳāl-i bī-ḳīl ü ḳāline, küre-i āteř-i ser-keř mi‘yār-i imtiḥān oldu, gāh çübānī-i Ḥāzret-i Şü‘ayb ve gāh mu‘āraza-i siḥr-i bī-reyb-ile müterařşid-i vaḥy-i Yezdān oldu. Gāh ḳulle-i ^[75a] Ṭūr’da heybet-i cevāb-i “**Len terānī.**”¹ ile tersān ve gāh sāḥıl-i baḥr-i mescūrda Ḥāzret-i Ḥızr’dan ta‘līm-i ‘ilm-i ledünnī için pūyān ü cūyān oldu. Ve gāh şahrā-yi tihde erba‘īni yıllar-ıla çeküp, gāh Hārūn ğamı-yıla ve gāh Ḳārūn elemin-yile ḳarīn-i aḫzān oldu; gāh siḥr-i sāḥırī ve mekr-i Sāmırī ile olan ser-güzeřtleri **ilā yevminā hāzā**² ‘ālemlere destān oldu. **(42b)** Āḥır řem‘-ı şabr[ı] şāh-rāh-i selāmete delil ve bedreḳa-i tevekküli dārü’l-mülk-i risālete hādi’s-sebīl oldu.

Beyt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

İy çeken cevr-i havādiřden ḥarec

Şabr ḳıl “**Eş-şabrü miftāḥu’l-ferec.**”³

[KİŞŞA-İ EYYŪB]

Enbiyāya olan kürüb egerçi envā‘ u đurūbdur, biri daḥı mihnet-i Eyyüb’dur. Kütüb-i semāviyyede meřtūrdur ki: Āsmān ḥızāne-i kerrūbiyān ve behiřt ḥāne-i ḥūr ü ğılmān ve ‘ummān⁴ menba‘-ı dürr-i āb-dār ve kān ma‘den-i cevāhir-i tāb-dārdur.

Mıřrā‘ :

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Kezālik sīne-i aḥrār ü ebrār

maḥzen-i esrār-i ḳıdem, ve sīne-i dōstān gencīne-i endūh ü ğamdur ki “**Ene ‘inde münkesirati ḳulūbihim.**”⁵ ve “**İnne’llāhe yūḥıbbü külle ḳalbin ḥazīn.**”⁶ Ḥāzret-i Eyyüb-i şabūr ^[75b] –‘**alā nebiyyinā ve ‘aleyhi selāmu’llāhi’ş-şekūr**⁷–, ibtilādan muḳaddem kırık yıl envā‘-ı refeh-bāl ü feraḥ-ḥāl ile gün geçürüp, ‘umr sürüp on iki ođlı ve dört yüz ḳulı var idi, kimi şübān ve kimi sārban ve kimi şıḥne ve kimi diḥḳān, kimi şāḥıb-i bār-ḥāne ve kimi mīr-i ḳārbān idi. Gelle-i ađnām-ıla aṫrāf-i kūyı bürc-i cedy ü ḥamele hem-ser, ve ḳıṫār-i

¹ “Beni göremezsın.” 7/A’rāf: 143.

² Günümüze dek.

³ Sabır, mutluluğun anahtarıdır.

⁴ ‘ummān B: -P.

⁵ Beni kalbi kırıkların yanındayım.

⁶ “Allah, her hüznü kalbi sever.” Hâkim en-Nisâbü’rî, **el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn**, c. 4, s. 351.

⁷ Şükre layık olan Allah’ın selamı, Peygamberimize ve onun üzerine olsun.

ester ü mihār-i üştür ile maħallesinüñ yolu rāh-i kehkeşāna beñzer-idi. Hāremi bāğ u gülzār-ıla külbe-i ‘aṭṭāra mu‘ādil ve ḥavālisi mezāri‘ u¹ merāti‘ ile cennāt-i ‘Adn’e müşākil idi. Bir gün Cibrīl gelüp, “Yā nebiyya’llāh! Bunca demdür ki vücūduñ şihḥat ü şādīye hemdemdür, ḥāliyā ni‘met nıḳmete² müteḥavvil ve rāḥat cerāḥata mütebeddil olmağı irādetu’llāh ıḳtizā eyler ve şi‘ār-i enbiyā olan belā-yıla seni mübtelā eyler; ḥıl‘at-i nübüvvetüñ ıṭrāzı “**Abden şekūrā.**”³ ile mu‘lem, ve ḥāne-i risāletüñ sütün-i ‘aşā-yi destgīr-i pīri ibtilā ile muḥkem ola.” didi.

Beyt:

(mefā’ilün fe’ilātün mefā’ilün fa’lün)

Ne dil ki dāğ-ı ğamuñla cerāḥatı yoḳtur

Yatursa pīster-i^[76a] gül üzre rāḥatı yoḳdur

Eyyüb nüzül-i ḳazā’-i Ḥudā için serāy-i **(43a)** dil ü cānı ḥalvet itdi, ve mīzbān-i rızāya ḳıyām-i ḥıdmet-i mihmān-i girāmī ile vaşıyyet itdi. Niçe müddet zuhūr-i belāya ve vuḳū‘-ı ibtilāya nāzır ü münteżır oldı. Bir subḥ, miḥrāb-i ‘ibādetgāhında oturup mevā’ız-ı ḥıkem-ile ümmetin zıyāfet, ve mevāyid-i ni‘am-ıla ḥāzırlara bezl-i nüzl ü ni‘met ider-iken mihter-i şübānān olan ḳul şitābān gelüp, “Yā nebiyya’llāh! Bunca biñ süri ḳoyun yaylağa gider-iken menzilleri fülān vādī olup anda bī-çün ü çirā çerā ider-iken bir seyl-āb-i pür-şitāb gelüp sürüp aldı gitdi, vardı deryāya ilettdi; ḥāliyā deryāda ḳoyun sürisi Ḥızr-İlyās ḳoyunından farḳ olunmaz, ḳum ḳayır şağışınca olan aġnām emvācdan bilinmez.” didi. Henüz sözin temām itmedin ser-i şütürbānān gelüp, “Yā nebiyya’llāh! Bād-i semüm esüp sümümından bunca kelle üştür ü ester helāk oldı, ve lāşe püştelerinden^[76b] niçe mefāzeler⁴ mefāzeler⁴ kūh ve niçe⁵ vādiler meġāk oldı.” didi. Ḥāzret-i Eyyüb buña daḥı cevāb virmedin şihne-i bāğbānān daḥı ḳapudan girmedin feryād itdi ki: “Bāğ u büstān ü mezāri‘ u merāti‘ a şā‘ıḳa-i āteş-bār inüp ḳarara ṭıtdı, yaḳdı. Şöyle ki sūziş-i āteş-i⁶ mihr-i İllāhiden Kevşer gibi şular, ḥamīm gibi āteşin aḳdı. Naḥl-i gül gibi müzeyyen olan eşcār-i pür-berg ü⁷ bār, yıldırım urmuş şanevbere döndi, ve ser-i şāḥ-ı gülde bülbül-i sūḥteyi gören şanur ki sīḥ-ı çüpīn üzre ḳuzġun ḳondı.” Ḥāzret-i Eyyüb bu kelimāt-i cihān-sūzı ki diñler-idi, henüz

¹ u B: -P.

² nıḳmete B: nıḳmetine P.

³ “Şükreden bir kul.” 17/İsrâ: 3.

⁴ mefāzeler B: mağazalar? P.

⁵ ve niçe B: -P.

⁶ āteş B: -P.

⁷ ü B: -P.

dilinde olan tesbîhînuñ ‘ aqd-i intizāmına hâlel ve binā-yi teveccüh ü zîkrinüñ istiḥkāmına zelel gelmemiş idi ki, mîzbân-i ḥâne gelüp, “On bir oğluñ on ikinci oğluñ evinde iken zelzeleden saḳf-i ḥâne ^(43b) aşığa geçüp kiminüñ loḳma dehânında ve kiminüñ desti kâse miyânında iken helâk oldılar, âlâyiş-i ^[77a] dünyâ-i dündan pāk oldılar.” didi. Çün Eyyüb bu ḥaber-i hâ’ili istimâc itdi, cān ü dilden istircâc itdi. Secde idüp ‘ arz-ı inḳıyād ü rızâ ve istid’ â’-i şabr-i belâ itdi.

Çün māl ü menāl ve aṭfāl ü ‘ iyāle āfet irişdi, Ḥaḳ Te‘ālâ Eyyüb’a bir maraz virdi ki, ol mihr-i risālet, hilāl gibi zerd ü nizār ve ol sipihr-i nübüvvet encüm gibi müşebbek ü efgār oldı. Zaḥm-i gūnāgūn-ıla naḥl gibi müzeyyen ve fetil-i pür-ḥūn-ıla encümen-i belāya bir şem’-ı rüşen oldı. Penbe-i dāğ-ıla naḥl-i şüküfe-dāra ve zaḥm-i bî-şümār-ıla diraḥt-i pür-berg ü bāra ve fetil-i şad hezār-ıla gül-bün-i pür-ḥāra dönmiş-idi. Barmaḳ başacak şağ yir olmamağın cismine barmaḳ ḳosa gūyâ zaḥmînuñ ḡavrın bilmek için māl olur-ıdı; penbe-i dāğı yire düşmedin zaḥmına lâzim-i fetil olur-ıdı. Üstüḥ’ânları za’ findan tār ü pūd beyt-i ‘ ankebüt gibi āşkār olmuş-ıdı, dört biñ kirm cisminde ḳarār idüp regleri tār-i ibrişim gibi aṭrāfa tārmār ^[77b] olmuş-ıdı. Egerçi āyine-i hezār-āb-gine gibi ol sine pür-zāḥm-i ḥūn-bār-ıdı, emmâ şayḳal-i şabr ü tevekkül bir resme cilâ virmiş-idi ki, şîşe-i ḳalbi aşlâ şikest bulmayup kemā-kān mücellâ-i envār-i didār idi. Ve egerçi ḥâne-i zenbūr gibi ḳāmeti serāser efgār idi, emmâ bâli şehd-i şükr-ile mālāmāl ve dili şeker-i şenâ ile ḥoş-güftār idi. Ancaḳ dil ü zebān şağ ve anlar hücüm-i kirm¹ ü derdden ırağ idi. Bir gün bir kirm ḳaşd-i zebān ve biri hücüm-i cenān eyledi. Bî-iḥtiyār “**Ennî messeniye’z-zur!**”² diyü bükâ itdi, “İlāhî! Bunca renc ü ‘ anā vü derd ü belâ içinde ^(44a) dilde fikrūñ ḳüt-i³ ḳalb ve ḳuvvet-i cān ve dilde zîkrūñ sebeb-i şirîni-i dehān ve şeker-i güftārî-i zebān idi; ḥāliyâ anlar hücüm itmek isterler ve beni envār-i ḥayāl-i cemālūñ ve āsar-i kemālūñden maḥrūm itmek isterler. Sen beni anlardan ayırma, ve beni ṭoğrı yoldan ırma!” diyü du‘ā itdi. Fi’l-ḥāl hem-dem-i ḳabül-i İlāhî ve hem-nefes-i hübübi nesim-i riyāḥ-ı luṭf-i nā-mütenāhî oldı. Cismine gündən ^[78a] güne ḳuvvet ve cānına rāḥat ḥāşıl olup yine mizācı şaḥiḥ ve lisānı faşih ve cemāli şabih oldı. Egerçi mu‘tel iken ‘ illet-i ḳillet ile mevāşî vü sāyir emvāli nāḳış olup ḳalbi efkār ü eşğalden ecvef oldı, emmâ yine vücūdı ber-mişāl-i evvel şaḥiḥ olduğda ḥālî elṭāf-i İlāhîye maḳrūn olup emvāl u emlāki muzā‘af oldı. Na‘t ü ta‘rifi ‘şabūr’ ve ḥul‘at-i teşrifi “‘abd-i şekūr’ oldı.

¹ hücüm-i kirmB: hücüm ü kirm P.

² “Bana bir zarar dokundu.” 21/Enbiya: 83.

³ ḳüt: ḳuvvet P, B.

Kezâlik Şâh-i Şühedâ'ya ve mazlûm-i Kerbelâ'ya yigirmi iki biñ tîğ-ı 'uryân ü gürz-i girân ve nîze-i cân-sitân ü tîr-i bî-pâyân havâle oldu, siper-i şabri ber-düş ve şahid-i tevekkülü der-âgüş itdi. Ne Hudâ'dan ğayrıya istiğâset¹ ve ne mu'ciz-i Muhammediden özgeden isti'ânet itdi. “**Rabbi'ḥküm beynî ve beyne kavmî bi'l-ḥaḳ.**”² mefhûmını ta'vîz-i bâzû-yi i'tizâdı, “**Ve üfevviẓü emrî ila'llâh.**”³ mersûmını ḥamâyil-i gerden-i i'timâdı itdi.

Rübâ'î:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Kimde ki_ola râh-i derd ü derd-i râh

Ḥâline sözi olur anuñ güvâh^[78b]

İster-iseñ ger devâ-yi vaşl-i dost

Derd-ḥâh ol derd-ḥâh ol derd-ḥâh

[KİŞŞA-İ YAḤYÂ]

İbtîlâ-yi enbiyâdan biri kışşa-i Yaḥyâ'dur –'aleyhi's-selâm–.

Nazm:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Şorma 'âlemde 'ayş-i Yaḥyâ'yı

Bilmiş-idi fenâ'-i dünyâyı

Ṭurmuş-ıdı bakup bu aḥvâle

Müyeden müye nâleden nâle

Çün Ḥazret-i Zekerıyyâ'nuñ za'fı kavî ve kuvâsı za'if oldu ve mizacı^(44b) süst ve bedeni naḥîf oldu, Cenâb-i İlâhîden deryûze itdi ki bir ferzend rûzî kıla, ḥânedânına şem'-i şeref ve nesebine ḥayru'l-ḥalef ola. Ḥaḳ Te'âlâ Zekerıyyâ'nuñ ḥâcetin revâ itdi, Yaḥyâ vücûda gelüp eyvân-i 'umr-i Zekerıyyâ'yı pertev-i mihr-i ṭal'atı-yıla pür-żıyâ itdi. Çün sâli çehâr oldu, serây-i 'umrine ḥusn ü ḥulḳ u 'ilm ü şalâḥ-ıla çâr dîvâr oldu. Kûdekân-i hem-sâle gelüp, “Gel bâzıye gidelüm, bâzı idelüm.” didiler, “**Mâ ḥullıknâ lehü.**”⁴ diyü kelâmların redd itdi, ve fi'l-ḥâl ḳapuyı dîvâr idüp ol bâbı sedd itdi. Çehâr-sâle iken Tevrât'ı

¹ istiğâset: istiğâse B, isti'ânet P.

² Rabbim! Benim ile halkım arasında adaletle hüküm ver. 7/A'râf: 89: “Rabbene'ftaḥ beynenâ ve beyne kavminâ bi'l-ḥaḳ.

³ “Ve ben işimi Allah'a havale ediyorum.” 40/Mü'min: 44.

⁴ Biz bunun için yaratılmadık ki.

hıfz idüp me'ānī-i daķıķasına itıılā' a ıālib oldı; ^[79a] emmā aña rıķķat-i ķalb ğālib oldı. On yaşına varduķda nāsdan ķaı' -ı istīnās itdi, ıa' āmin nān-pāre-i ĥuŗķ ve libāsın pelās itdi. Esrār ü ĥıkem-i fıkr ile eŗķi ceyhūn olur-ıdı, nice ceyhūn 'aynı ile cūy-i ĥūn olur-ıdı. Ćehresinūñ derisi eŗķinūñ deresi yolında olduğı-ĉūn her ğūn Őoyulurdu, tenhā ağlamağa gıtduğı eŗķinūñ seyl-ābı yolından Őuyulurdu. Anası reh-ğüzār-i eŗķine ğūnde iki def' a peŗm-pāre ķoyup ikisi bile ter olur-ıdı, peder ü māder pend itdükĉe daĥı beter olur-ıdı.

Ķıı' a:

(fe'ilātün[fā'ilātün] mefā'ilün fe'ilün[fa'lün])

'Iŗķ u¹ Őevķıne Ĥaķ Te'ālā'nuñ

Buña ancaķ dil ü zebān bestür

Baña lāzim degül libās ü ıa' ām

Köhne dalk-ıla nīm nān besdür

didi. Āĥır Zekerıyyā du'ā itdi ki: "Yā Rab! Ferzend istedüm ki māye-i Őādmānī ola; bu baña² dāğ-ı zindegānıdır. Ĥııāb-i İlähī vārid oldı ki: "'Ve'c'al lı min ledünke velıyyā.'" ³ didüñ. Őı'ār-i velāyet derd ve vāriŗ-i 'ilm-i ^[79b] ledünnī ğam-perverddür. Ćün 'ıŗķ sancağı dikilüp maĥabbet ıablı urılır, her ıarefden 'asker-i endüh ü ğamm ol cānibe dirilür."

Ĥavf ü girye-i Yaĥyā bir mertebede idi ki ^(45a) Zekerıyyā'nuñ meclis-i va'zına ĥāzır olsa emn ü recādan ve raĥmet-i Ĥudā'dan Őöyler-ıdı, ve elıāf-i İlähıden va'z eyler-ıdı. Bir ğūn eŗnā-yi va'zda Yaĥyā'yı ğāyib Őanup Zekerıyyā, "Berāzıĥ-ı düzahda bir vādı vardur, esfel-i derekātudur ve anda 'Kūh-i Ĝazbān' adlu bir ıağ vardur ki derünü ıolu 'aķārib ü ĥayyātudur. Ťuğāt-i küffār anı maķarr ve 'uŗāt-i ebrār memerr idinürler; meğer Őunlar ki ĥavf-i İlähıden rüz ü Őeb 'ıbādet ve ķahr-i Ķahhār'dan giryeyi 'ādet idinelir." didi. Ćün Yaĥyā ğūŗe-i mescidden bunı ğūŗ itdi, ğilimin düŗından bırağup derd-ile bir kerre ĥurūŗ itdi,

Beyt:

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

"Ağlamaķdan ellere ĥāl-i dil-i efgārımı

Anuñam ĉūn aña teslīm eylemek yig ķārımı."

¹ u B: -P.

² bu baña B: buña P.

³ Katından bize bir dost ihsan et. 4/Nisā: 75: "Ve'c'al lenā min ledünke velıyyā."

diyürek şahrāya yüz tıtdı. Her kim anuñ ^[80a] feryād ü nālesin işitdi, huzūr ü sürürü unıtdı. Peder ü māder ardınca revān oldılar, dördüncü gün şebāne-dem bir şübāna rāst gelüp andan Yaḥyā'yı cūyān oldılar. Gördiler ki koyunlar cem' olup tıururlar, ne otlarlar ne gevirürler. Şübān, “Yaḥyā kimdür bilmezem; emmā bir bürehne-ten kimesne üç gündür ki bunda bir ğārda genc gibi nihüfte, ne mürde ve ne zinde, ne bīdār ü ne huftedür; nālesi gökde sürüşü inletdi, ve giryesi gökde tıuyürü ve yirde vühüşü belinletdi. El-ān koyunlarum ol āvāzdan yaña diñerler; ne yirler, ne iğerler; muṭṭaşıl aña degürilürler. Peder ü māder, Yaḥyā'dur bildiler, ğārdan yaña teveccüh kıldılar. Gördiler ki, ğüşe-i ğārda secdede lā-ya' kıl olmuş, giryesinden secdegāhı göl olmuş. Zekerıyyā oturup başın dizine aldı. Yaḥyā çün nazār şaldı, bādī-i nazārda kabz-ı rüḥa gelmiş melekü'l-mevt şandı, “Yā melek! Bir zemān emān [vir] ki peder ü māderden istıhlāl ideyim, ba' dehü emr-i İlāhıye ^[80b] imtişāl **(45b)** ideyim.” didi. Bunlar ağlaşdılar, kendülerin bildürdiler. Yaḥyā kaçd-i firār itdi, ikisi iki tareden şarı olup nā-çār karar itdi. Hezār ilḥāḥ-ıla alup ḥāneye geldiler, pīrehen ü kabāsın getürdiler ve öñine bir pāre 'ades şürbasın getürdiler. Bir mıqdār yidi ve gözün uyku tıtdı. Nā-gāḥ vākı'asında gördi ki: “Yā Yaḥyā! Meger Gażbān'ı unıtduñ ki çeşm-i ḥūnı uyıtduñ.” didiler. Na're urup fi'l-ḥāl şıçrayup şahrāya yüz tıtdı. Peder ü māder her çend naşihat itdiler, müfid olmayup bu vech-ile cevāb virdi,

Kıt' a:

(fā'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

“Ḥastalık dil-teşnelikdür çün rızası dōstuñ

Urma merhem yarama derdüme dermān eyleme

Āteş-i sīnem benüm çün dest-i dil-dār ölçerür

Oduma şu sepme vaşf-i āb-i ḥayvān eyleme.”

Mervīdür ki, 'arşa-i 'Araşāt'da iki def' a münādī nidā ide ki: “**Yā ehle'l-maḥşer! Ğuđđü ebşāraküm!**”¹. Bu nidā-yi mehībden ve şadā-yi 'acībden ehl-i maḥşerüñ cānına heybet ^[81a] ve kıalbine dehşet gele. Tekrār-i nefḥ-ı şūr olup kıyāmet kıopdı şanalar, cān ü başlarından uşanalar. Ba' de-zemān, Ḥazret-i Yaḥyā ḥırāmān gelüp diyeler ki: “Ol 'abd-i şālih budur ki 'umrinde ne günāḥ itdi ve ne günāḥa meyl itdi.” Günāḥkārılara ḥaclet ḥāşıl olup 'aşīlere ḥırāsān gele. Ba' dehü yine bir cān-süz āvāz ve nidā-yi cān-ğudāz gele: “**Yā ehle'l-maḥşer! Ğuđđü ebşāraküm!**”² ki Betül, ya'nī duḥter-i Resül geliyürür.” Ulular

¹ Ey maḥşer halkı! Gözlerinizi kapatın.

² Ey maḥşer halkı! Gözlerinizi kapatın.

buyurmuşlardır ki: Ğadd-ı ebşârdan murâd bu degüldür ki, ehl-i haşr nâ-maḥrem olalar; belki bâ' ıṣ-ı ḥâdiṣ budur ki, Ḥazret-i Fâtıma bir hâlde gele ki, kimesnelerde tâḳat, belki ol terefeye nazara istiṭâ' at olmaya. Ḥasen'ün pîrehen-i zehr-endüdü dūşında ve Ḥuseyn'ün pîrehen-i ḥün-âlüdü âġüşında, 'Aliyy-i Mürtezâ'nuñ ^(46a) 'ımāme-i şad-çâk ü pür-ḥün ü ḥâki başında, ayaġ üzre ṭurup ḳâyime-i 'arşa el urup, "İlâhî! Feryādum işit ve dāduma göre iş it." diye. ^[81b] İns ü cānñ tersān ve kerrübiyān lertzān olup enbiyā kürsilerinde üftān ve ḥür ü ġilmān bu ḥāle giryān ola. Cibrîl, Ḥazret-i Risālet'e gelüp, "Yā Raḥmeten li'l-ālemîn! Zehrā, pîrehen-i ḥünin-i Ḥuseyn ve pîrehen-i zehr-âlüd-i Ḥasen ile ve 'ımāme-i 'Alî ile pîş-i 'arşa dād isteyü geldi. Eger feryād irmez-iseñ, deryā-yi ḳahr-i İlâhî ḳa' rından ḥurūşān ve keştî-i ins ü cānñ anda ġarḳ-āb ü pinhān olur." diye. Ḥazret 'arş öñine gelüp, Fâtıma'yı görüp, "İy nūr-i başar ve iy cān-i peder! Ḥāliyā dest-gîrlik zemānidur, ne dād-güzîrlik zemāni; şefā' at ānidur, ne şikāyet-i şenā' at āni; re 'fet ü nevāḥt vaḳtidür, ne sūziş ü güdāḥt vaḳtidür. Bu 'ımāme ve pîrehenleri 'arz idüp: 'İlâhî! Bu ḥün-i nâ-ḥaḳ ḥaḳḳı-çün, mātem-i şühedāya girye idenleri bārān-i raḥmet-ile sîr-āb eyle, ve feyz-ı nem-i iḥsān-ıla ravza-i aḥvāllerin şād-āb eyle!" diye. Betül ol vech-ile du' ā idüp, du' āsı hem-dem-i icābet ve tîr-i temānnāsı ḳarîn-i ^[82a] hedef-i işābet olup müvālî-i evliyā'-i ḥānedān-i Muştafavî vü Mürtezavî merḥûm olalar.

Rûbā'î:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Yā Resûla'llāh saña ümmet olan ehl-i günāh

Sen şefā' at-ḥ'āh-iken niçün ide zārî vü āh

Ḳanḳı ümmetde var iḥsānuñ gibi bir 'uzr-ḥ'āh

Ḳanḳı milletde¹ livā-yi himmetüñ gibi penāh

SEBEB-İ ḲATL-İ YAḤYĀ – 'ALEYHİ'S-SELĀM–

Ol zemānuñ meliki gerçi pîr idi, emmā ögey kızınıñ maḥabbeti vesvese-i şeyṭān-ıla ḳalbinde cāy-gîr idi. Her çend ki melik anuñ mu'āşeretine rāġıb oldu, ^(46b) Ḥazret-i Yaḥyā "Ḥarāmdur." diyü rızā virmeyüp, "Bu fi'lden fāriġ ol." didi². Bir gün duḡter meliki şarāb keyfiyyeti ile lā-ya'ḳıl ve kendinüñ bāde-i 'ışḳı-yıla ḳanzil, vaşlına biñ cān-ıla māyil görüp, kendüye her yüzden zîb ü fer ü zînet ü zîver virdi, ḥuzūr-i melike girdi. Melik

¹ milletde B: milletde var P.

² fāriġ ol didi B: rāġıb oldu P.

duhterden murād taleb idüp, “Ḳudüm-i ‘ışķuñña¹ mā-melek fidādur.” didi. Duhter, “Bu murāda şīr-behā hūn-i Yahyā’dur.” didi. Melik, ^[82b] mestāne ḳatl-i Yahyā’ya rızā virüp egerçi, “Emrūñ cāna ve ḳana revāndur.” didi, emmā ‘ulemā cem‘ olup, “Şöyle ki Yahyā’dan bir ḳatre hūn-i nā-ḩaḳ yire döküle, ol dem sebeb-i ḳaṭ‘-ı mādde-i nebāt ü ḩayvāndur.” didiler. Melik, “Zerrīn legençe üzre boğazlayup ḳurbān idüñ, hūnı legençe ile çāha revān idüñ.” didi. ḩavāşdan biri, “Peder-i pīrinüñ du‘āsı müstecābdur, evvel anı öldürmek şavābdur.” didi. Melik anuñ daḩı ḳatline fermān idüp, ba‘zılar Yahyā’ya revān oldılar, ba‘zılar ḳatl-i Zekerıyyā için maḩkūm-i fermān oldılar. Yahyā’yı bulup bağlamak istediklerinde ḳazāya rızā virüp ḳarār itdi, Zekerıyyā şahrāya firār itdi. Gider-iken bir dirāḩt görüp eli-yile işāret itdi, dirāḩt şikāf oldı. Zekerıyyā içine girdi, güyā ki ol misk ve bu nāf oldı. İblīs güşe-i ridāsın taşra ḳoyup, der-peyince gelenlere ridāyı gösterüp erre fennin ta‘līm eyledi. Ol güm-rāḩlar dirāḩtı içinde Zekerıyya-yıla ^[83a] biçüp dü-nīm eyledi. Çün erre sīneye geldi, nāle itdi. Cevāb geldi ki: “Şābir ü sākıt ol, tā ki cerīde-i aḩrār ü ebrārda şābit ol.” Zekerıyyā muṭī‘-ı zencīr-i teslīm oldı. Şevḳ-ı vaşl-i İlāḩī ile zaḩm-i erre^(47a) den bī-bāk oldı ve şabr itdi, aña dek ki dü-nīm oldı.

Beyt:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fa’lün)

Egerçi cürm-i maḩabbetle şöhreler buldum

Hezār şükr ü sitāyiş şehīd-i ‘ışķ oldum

Her nīmi bu beyt-ile güyā oldı ki,

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Kesildükde başum bir baş daḩı virse ḩudā anı

Ki itsem yine biñ cān-ıla yoluñda fidā anı

Belī,

Ḳıṭ‘a:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fa’lün)

Derdde bir nihānī lezzet var

Ki anı ‘ışķa āşinā añlar

Ḳalmadı şimdi bir² belā añlar

ḩalk anuñ-çün anı belā añlar.

¹ ‘ışķuñña B: ‘ışķ-ıla P.

² bir B: bu P.

Bu cānibden, gidenler Yaḥyā'yı melik ḥuzūrına getürdiler, başın kesüp kanın legençeye alup çāha atup emr-i šāhīyi yirine yitürdiler. Kan kıyudan kaynadı, her kıatresi bir mevce olup deryā gibi oynadı. Ḥaḳ Te'ālā ki 'Azīz-i Zū'ntiḳāmdur, Buḥt-i Naşşar ile 'Ṭanṫūs'-nām meliki gönderdi, ^[83b] Benī-İsrā'ıl'den yitmiş biñ eri bī-ser itdiler, tenlerin türāb ve ḥānümānların ḥarāb idüp gitdiler.

İmām Zeyn rivāyet ider ki: "İmām ile Kūfe'ye teveccüh itdügümüzde her menzilde kışşa-i Yaḥyā'yı añup te'essüf ider-idi: 'Dünyānuñ ḥorlığı ve murdārlığı, bī-kādr ü bī-i' tibārlığı şöyledür ki, ser-i Yaḥyā'yı bir zen-i nā-pāke şir-behā eyledi.' diyü telehhüf ider-idi. Sa'īd bin Cübeyr, İbn¹ 'Abbās'dan rivāyet ider ki, Ḥazret'e vahy geldi ki: "Ḳatl-i Yaḥyā intikāmı-çün yitmiş biñ nefis telef olındı-yısa, Ḥuseyn'ün kanı içün az'āfi muḳarrerdür, ve bu şevāblar ḥıyār-i mülük-i ümmetüñe müyesserdür." Ol va'd-i İlähī zuhūr idüp Muḥtār-i Şekafī ve Müseyyeb-i Ḥuzā'i ve İbrāhīm ibn Eşter-i Necefi yetmiş üç biñ kimse ile zuhūr idüp her biri kıatele-i ālden niçe Kūfi vü Şāmī kıatl idüp dād aldılar. Şoñra şāḥibü'd-da' ve Ebü'l-Müslim ile 'Abbāsiler ḥurūc idüp, Mervānilerün ḥırmen-i mülklerin ber-bād **(47b)** eylediler. 'Uyūnü'r-Rızā da meşūrdur ki ^[84a] mehdī-i āḥıru'z-zemān çıkup baḳıyye-i intikāmı ol ala, ol daḥı sağı ve şola bu intikām içün bir zemān kılıç şala.

BĀB-İ ŞĀNĪ DER-CEFĀ KEŞİDEN-İ SEYYİDÜ'L-EBRĀR EZ-DEST-İ EŞİRRĀ'-İ KUREYŞ-İ EŞRĀR VE ŞEHĀDET-İ ḤAMZA VE [CA'FER-İ] ṬAYYĀR²

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Aḥmedu'llāhe kıable külli kelām

Ezküru'llāhe 'inde külli merām³

Anlar ki vaḳāyi'-ı ümmeti ta'bīr-i kelām-i mu'ciz-nizām-ıla taḳrīr buyumışlar ve vaḳāyi'-ı meşāyib ekmel-i kümmelīne müşādif olduğunu kendülerde bulup mu'āyene görmüşler, "İnne a'zame'l-cezā'i me'a a'zami'l-belā'i."⁴ buyurmışlar. "Yühıbbühüm"¹

¹ ibn: bin P, B.

² İkinci Bölüm: Yartılmışların En İyisinin (Hz. Peygamber) Kureyş'in İleri Gelen Kötülerinden Çektiği Cefalar ve Hamza ile Ca'fer-i Tayyar'ın Şehit Edilmesi Hakkında.

³ Her sözün başında Allah'a hamd eder, her isteğimizde O'nu anarız.

⁴ Mükafatın en büyüğü, belanın en büyüğüyle beraber gelir. Tirmizî, **Sünen**, c. 4, s. 179: "İnne 'ızame'l-cezā'i ma'a a'zami'l-belā'i."

maẓmūnunuñ kemānından her tīr-i ihtīşāş ki ne şāna olur, “**Ve yūhıbbūnehū**”² muḳtezāsınca sihām-i şabra sīne-i bī-kīnesi nişāne olur. Yahyā bin Mu‘āz-i Rāzī eṣnā’-i mūnācātında dimiş ki: “İlāhī! Ḳullaruñdan biri birine maḥabbet itse, envā‘-ı nī‘am ile muḡtenim eyler ve niçe neḡam-ıla bī-ḡamm eyler. Sen dost idindüklerūñ belālar-ıla mübtelā ve dilini hedef-i tīr-i ḳazā eylersin. Sebebin bilmekde ‘aḳllar ḳākdür ve bu ḥukmūñ ḥıḳmeti ḥāric-i dāyire-i idrākdür.” İlḥām-i İlāhī vārid oldı ki: ^[84b] “Dāḡ-ı āteş-i ‘ıṣṣ cān-sūz ve sehm-i aḥıbbā ḳavs-i sevk-ı şevḳdan iren tīr-i dil-düz olduğına ḥıḳmet budur ki, def‘-ı sūz-i dāḡ-ı hecr iḡün nūzūl-i bārān-i raḥmete münteẓır ve zaḥm-i nāvek-i heymān iḡün merhem-i merḥamet vūşūline nāzır olup sivādan tenezzūh ve velāya teveccūh ḥāşıl ola.”

Ḳıṭ‘a:

(fā‘ilātün[fe‘ilātün] mefā‘ilün fe‘ilün[fa‘lün])

Ehl-i derd evliyādan olmayıcaḳ

Aña Ḥaḳ’dan belā ‘aṭā olmaz

Gevher-i genc-i Ḥaḳ’durur bu belā

Her kişiye güher ‘aṭā olmaz

Varını yaḳmayınca ṭālib oda

Vāşıl-i sirr-i kīmyā³ olmaz

Ba‘zı kütüb-i münzelede meşṭürdur ki: İy ādemī! Rāh, ‘ıṣṣ ser-menzil itse, bir sebīl-i veşīḳdur ki, ol ṭarīḳ-ı meẓīḳda ḡün derd refīḳ **(48a)** ola, ve rāh-rev, sa‘y-i sedīd ü cidd-i cedīd ile me‘āzif-i fesāddan me‘ārif-i reşāda irmek-iḡün, şafā’-i aşfiyā vü vefā’-i evfiyā ve simāt-i ‘ubbād ü şıfāt-i zūhhād, zevḳ-ı efrād ü şevḳ-ı evtād, aḥvāl-i nuḳabā vü aḳvāl-i⁴ nücebā meslegine sülūk bula, **ḳurratü ‘aynāh**⁵; ya‘nī ebşār-i zāhire-i nāzıra-i zāhirī ve serāyir-i bāşıra-i bāṭınī, āşār-i menāhic-i ^[85a] me‘ānī-i nübüvvetden muḳtebis ve envār-i mebāhic-i mebānī-i fütüvvetden mültemis olur. Ve bu nükte daḡı muḳarrerdür ki, incāz-i mevā‘id-i cezāda istihḳāḳ-ı ḳābiliyyet ve isticāb-i ḳabūliyyet isti‘dādı ihtilāfi ile mütefāvit olur, **kemā şarraḥa bihī ekmelü’l-kümmel**⁶: “**Mā ūziye nebiyyün mişle mā ūziti.**”⁷

¹ “O, onları sever.” 5/Māide: 54.

² “Onlar da onu severler.” 5/Māide: 54.

³ kīmyā B: kimyā P.

⁴ aḳvāl B: aḥvāl P.

⁵ Göz nuru!

⁶ En mükemmel olanın açıkladığı gibi.

⁷ Hiçbir peygamber, benim çektiğim sıkıntıyı çekmemiştir.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Ben gözümden gördüğüm ben nâleden işitdiğüm

Görmedi gözi işitmedi kulağı kimsenüñ

Her hırka ki giydiler, baħyesi qahr-ıla ve her loqma ki yidiler, ta'biyesi zehr-ile idi. Zimâm-i mehâmm-i enâm havze-i ħimâyetlerinde iken dâmen-i şefâ'at-ile me'âyib ü âşâm-i enâmı ve icrâm-i cerâyim-i havâşş u 'avâmmı setr için, “**Ve mine'l-leyli fe-tehecced!**”¹ emri-yile me'mûr idiler ki, ħuftegân-i firâş-i gaflet ü be'âletden ni' me'l-bedel, ve kâhilân-i müsâhilân-i fermân-ber-dârî-i tã'ât-i bedeniyye vü bâtıniyyeden ħayrû'l-ıvâz olalar. Bir tãrefden efkâr-i eviddâ ve bir tãrefden efgâr-i a' dâ. Gâh evreng-nişîn-i nişîmen-i nişângâh-i “**Qâbe qavseyn.**”², gâh nişâne-i tîr-i hezl-i Ebî Cehl-i pür-şeyn; ^[85b] gâh ‘Beşîr’ ü ‘Nezîr’ ile mûlaqqab, gâh şâ'ır ü sâħır dimek-ile ma'ün-i Ebî Leheb. Gâh maqdeminden eyvân-i bülend-i Kisrâ pest oldu, gâh bürc-i dendânları seng-pâre-i 'adüvv-ile şikest oldu. Gâh lu'âbları merhem-baħş-i cerâħathâ-yi cemâd-i bî-cân oldu, gâh dehân-i ^(48b) maħzenü'l-esrârlarından seyl-âb-i ħûn revân oldu.

Anlara ol Cenâb-i Ceberût'dan evvel tuħfe-i belâ bu-yıdı ki, çün ber-mücib-i ħıkmî-i bâliġa-i Rabbâniyye qazâ-yi cân-fezâ-yi nüzhetgâh-i ünsden tengnâ-yi dünyâya ve terbiyet-i atfâl-i ümmet için ma'raz-ı perveriş-i çehâr-ümmehât ü nüh-âbâya nüzül buyurdılar, henüz ol ħayr-i vâlid ü mevlüd arz-ı cemâl eylemedin bi-ħuqm-i “**Lem yelid ve lem yüled.**”³ pederi Medîne'ye gelüp rıħlet eyledi. Melâyike ol dürr-i yetimüñ dâġ-ı yetimî ile⁴ süfte-dil olmaġı ser-rişte-i 'umrine aqđ-i evvel olduġın göricek efgân itdiler. Ĥıtab-i İlähî vârid oldu ki: “Bâk degüldür ki aña ħâfız u kefil benem, ve çâre-sâz ^[86a] ü vekîl benem.” Çün ol zübde-i te'sîr-i ecrâm-i 'âliye ve ber-güzîde-i âşâr-i terbiyet-i seb'a-i seyyâre-i sâmiye heft-sâle oldu, mâderi daħı fevt oldu. Dâġ ber-bâlâ-yi dâġ ve derd ber-ser-i derd oldu, anuñ-çündür ki “**Eddebenî Rabbî.**”⁵ âşârına mazher olmaqda ferd oldu.

Beyt:

(mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün)

Ol faħr-i enbiyâ n'ola oldıysa ger yetim

Dür ki yetim ola behâda ziyâde olur

¹ “Gecenin bir kısmında teheccüde kalk.” 17/İsrâ: 79.

² “İki yay arası kadar.” 53/Necm: 9.

³ “Doğurmamıştır ve doğmamıştır.” 112/İhlas: 3.

⁴ ile B: -P.

⁵ Beni Rabbim terbiye etti.

El-ḥamdü li'llāh ki, 'Āşık daḡı şıġar-i sinn ü sālde bu ḡalde Resül'e pey-rev olup vālideyni kırk günde rıḡlet eylemek-ile yetim-i süfte-dil, ol cihetden daḡı sa'ādet-i irşe vāşıl olmuşdur. Anuñ-çündür ki,

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Ellere zevk u sürür ü 'ışk u şādī hoş gelür

'Āşıkam baña belā vü nā-mürādī hoş gelür

El-kışşa çün Ḥazret şeş-sāle oldı, māderi 'Abdu'llāh'ı ziyārete gelüp yine mürāce'at kaşd itdükde bīmār oldı; Ḥazret bālīni üzre oturdı, māder vech-i cemiline nazār idüp bu mazmūnı okıyup dīdeler eşk-bār oldı.

Şi'r:

(...?)

Tebāreka'llāhü min ġulāmi **(49a)** ^[86b]

İn şahḡa mā-ebşartü fi'l-menāmi

Fe-ente meb'üşün ile'l-enāmi

Min 'indi Zi'l-celāli ve'l-ikrāmi¹

Andan şoñra "Rızık maḡsūm ve ecel ma'lūm, ve her mevcūduñ āḡıri ma'dūmdur." diyü ferzendin tesliyet, ba'dehü 'ālem-i āḡirete 'āzimet eyledi. Mervīdür ki: Ḥazret'üñ yetim olup ol ḡalde ḡaldıġı cümle insānuñ cigerin deldi ve yüregın dildi, ḡattā vefāt-i Āmine'de² cinnüñ giryesi işidildi. Çün heşt-sāle oldı, vücūd-i pākine bir muşibet daḡı ḡavāle oldı. Kāfil-i mühimmātu ve kāfi-i zarūrātı olan ceddü 'Abdü'l-muḡtalib daḡı rıḡlet itdi, Ḥazret'i Ebü Ṭalib'e vaşıyyet itdi. Ol daḡı cāndan ḡabül-i ḡıdmet itdi.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

N'ola dirlerse serāy-i 'āleme mātem-kede

Bu muşibet-ḡānede kimdür ki olmaz ġam-zede

Bir ibtilā daḡı bu-yıdı ki: 'Utbe ve Ebü-leheb ol³ iki pür-şür ü şeġab ol aya muḡāḡ gibi ḡarīn ve ol vücūd-i ġül-āsāya ḡār gibi hem-sāye idiler. İki bile keferede küfrde mihter ^[87a] ve ol iki ebter cevr ü āzārda biri birinden bed-ter idiler. Zāhiren da'vā-i civār

¹ Bu çocuġu (ihsan eden) Allah ne mübarektir/ Şayet rüyada gördüklerim doğruysa/ Sen Celal ve ikram sahibi'nin katından/ Tüm yaratıklar için (elçi olarak) gönderileceksin.

² Āmine'de: Emīne'de P, B.

³ ol B: o dil P.

iderler, emmā ol cevvarlar bāb-i vefāda kapuyı dīvār iderler-idi. Ol iki cār-i cā'ir ve ḥalīṭ-i zā'ir, ḥod-bīn ü ḥod-kāme, bed-nām ü siyeh-nāme, ve ol iki hem-sāye-i girān-sāyeler, her biri bāzār-i nefāk-ı pūr-nifākda naqd-i faqd-i İslām'a bir ḥ'āce-i girān-māye olup, gerden ü gūş-i küfrlerine 'ıkd-i 'uqde-i i'tikād-i fāsidi pīrāye idüp āzār ü ezāya bel bağlarlar-ıdı, gücleri yitdükçe cevr ü zulm idüp yine aḥıbbā ile bile ağlarlar-ıdı. Ol şem' gibi āteşiler pervāne-i bezm-i ḳudsi, öper şūretinde ıdırurlar-ıdı; şehd-i nāb-ıla āmīḥte zehr-āb virürler-idi. Zen-i Ebī Leheb ḥod her gice evrās ü elvās ^(49b) cem' idüp reh-güzārında ḳor-ıdı, ol muḥāṭab-i “**Ve siyābeke fe-ṭahhir!**”¹ ḥazretinüñ pūr-emn-i dāmen-i da'vetleri gubār-ālūd olmaz-ıdı; ve gāh ḥār ü ḥasek² ile güzergāhların³ ṭoldurur-ıdı, ol reh-rev-i risāletüñ “**Fa'şbir kemā şabera ülü'l-'azm.**”⁴ ^[87b] şāh-rāhında pāy-i şabrları ḥün-ālud olmaz-ıdı.

Nazm:

(müfte'ilün müfte'ilün fā'ilün)

Oldılar anlar yolına ḥār-pāş

Ḥāṭırına gelmedi aşlā ḥırāş

Göñli anuñ gül gibi reng almadı

Ḡonce gibi ḥāṭırı teng olmadı

'Urve bin ez-Zübeyr'den mervīdür ki: Bir gün 'Abdu'llāh bin 'Ömer'e Ḳureys'üñ Ḥazret'e itdükleri cevr ü āzār ü bed-girdārların sü'āl itdiler ki, cümleden ḳanḳısı et'ab ü aş'ab idi? Didi ki: “Bir gün yevm-i ḥacda şanādīd-i dīn ḥavālī-i ḥaremde müctemi' idiler, ve aḥvāl-i Muḥammed'den güft ü gū idüp “Uḳalāmuz tesfih ve mühtedilerümüz taḳlīl idüp dīn-i cedīd iḥdās eyledi ve mā-beynümüzde fitne īrās eyledi.’ diyü kimi mütekellim ve kimi müstemi' idiler. Hemānā Ḥazret gelüp ṭavāfa meşgūl olup, ibtidāda rükne istilām itdiler. Çün muḳābele-i cemā'ata geldiler, oturduḳları yirden Ḥazret'e ta'n ü ṭanz ü istihzā idüp biri birine ḡamz itdiler. Ḥazret zāhiren müteḥammil-i eziyyet-i ḳavm-i ṭuḡyān oldı, emmā mübārek çehrelerinde çīn-i ^[88a] cebīn ve girih-i ebrū ve ḥumret-i vecenāt nümāyān oldı. Ṭavāf-i şānī vü şālīşde yine ḥasb-i ḥāl bu minvāl üzre oldı. Ḥazret tevaḳḳuf idüp buyurdılar ki: ‘İy ḳavm! Āgāh oluñ ki, çün teblīḡ-i aḥkām-i risāleti yirine yitürdüm, mütābe'at u mübāye'atdan firār itdüñüz, ḳıṭāl āyetin getürdüm.’ Çün küffār işitdiler,

¹ “Elbiseni de temiz tut.” 74/ Müddessir: 4.

² ḥasek B: ḥuşk P.

³ güzergāhların B: güzergāhlarıñ P.

⁴ “Büyük peygamberlerin sabrettiḡi gibi sen de sabret.” 46/Ahkāf: 35.

kendülerden gıtdiler; bî-ıhtiyâr temelluğ ızhâr itdiler ve mülâyemet ıhtiyâr itdiler. **(50a)**
Hâzret, hânesine mürâce‘at itdiler.

Yarındası yine gürûh-i mezkûr cem‘ olup kâr-i dūşineyi tezekkür itdiler: “ Acebdür ki Muḥammed’i melâmet itmek kaçd itdük, ol bizi melâmet itdi.’ diyü arz-ı taḥayyür itdiler. Bu hâlde Hâzret yine gelüp tavâfa şürû‘ itdi. Ol gürûh-i güm-râh yek bâr üzerine gûlû itdiler, ridâların çeküp ser-fürû itdiler. Ol kâdr zûr itdiler ki, mecârî-i nefeslerin tazıyık itdiler; Şıddık mâni‘ olayım didi, bunu koyup hücum-i Şıddık itdiler. Üzerine vardılar, başın yardılar.”^[88b] Bu cümleye irtikâb sebep-i ıktirâb-i Rabbü’l-erbâbdur, diyü Hâzret taḥammül ider-idi ve tarîk-i ba‘ş ü risâletde şâbit-kadem olup tevekkül ider-idi, ve dir-idi ki: “**Ve li’llâhi fi zımnı’l-belâyâ leṭâ’if.**”¹

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Gâh olur ebr-i siyehden âftâb olur ‘ıyân

Hâr-i gamla gâh olur olur² gül-i şâdî nihân

İbn ‘Abbâs’dan mervîdür ki: Bir gün yine tuğât-i Kureyş katl-i Hâzret’e ittifâk ve bu fitne üstine ‘ahd ü mişâk itdiler. Fâtıma haber-dâr olup Hâzret’e gelüp ağladı.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Şanma ol gül-ruḥ yüzün pür-eşk-i gülgün eyledi

Hûn-i dil ki cânda pinhân idi bîrûn eyledi

Hâzret, “**Mâ yebkîki?**”³ diyüp, sü’âl idüp Fâtıma, “**İnne’l-kavme ‘azemü ‘alâ en yaqtülûke.**”⁴ diyü cevâb virdi. “**El-vuḍû’ü silâḥu’l-mü’mîn.**”⁵ diyü teccid-i vüzü itdiler, ve Beyt-i Hârâm’dan terefte hıram idüp tavâfa tevcih-i rû itdiler. Mehâbet-i nübüvvetden küffâr-i bed-girdâr kaçamadılar, eline bir kabza seng-rîze alup^[89a] “**Şâheti’l-vücûh.**”⁶ diyü kavmden yaña saçdılar; şöyle ki niçe zemân gözlerin açamadılar. Mervîdür ki: Ol seng-rîze toḫınan kavmden kimesne kalmadı ki, rûz-i neberd-i Bedr’de **(50b)** bir derd-ile maqtül olmaya ve berâzıḥ-ı düzaḥdan derk-i esfele müşrif bir maḳâmı müşref idüp maḫzûl

¹ Belaların içerisinde Allah’ın çeşitli lütufları gizlidir.

² olur B: -P.

³ Seni ağlatan (sebep) nedir?

⁴ Topluluk seni öldürmeye karar verdi.

⁵ Abdest müminin silahıdır.

⁶ Yüzleri kara olsun.

olmaya. Kışsa-i Kerbelā'da dađı böyle olmuřdur ki, ol gürüh-i enbüh ki ' asker-i ' ammī idi, yigirmi iki biñ Kūfī ve řāmī idi, elbette sāl āhır olunca her biri bir derde mübtelā oldu; ve āřūrā ayında ki bu hādise oldu, āřūr-i āyende gelince kimi maqtūl ve kimi ma' lūl, mā-ħaşal ' aleme nümüne vü ' ibret-nümā oldu.

Kenzü'l-Ġarāyib'de Ebū Ca' fer-i Ĥemedānī, kādī-i Bařra Ebū ' Abdu'llāh'dan rivāyet ider ki: "Ol sālde āřinādan birin nā-bīnā gördüm, sebebin řordum, didi ki: 'Vākı' am kābil-i ta' bīr ve derdüm ' ilāc-pezīr degüldür. Muħārebe-i Ĥuseyn-i řehīdde İbn Ziyād ile ' asker-i Yezīd'de bile idüm. Āün vařana geldüm, vākı'ada gördüm ki, 'Seni Resūl ^[89b] da' vet ider.' dirler ve beni Ĥazret öñine iledürler. Gördüm ki kendüler miħrāb-i mescidde ber-řarār, yemīn ü yesār kibār-i muħācirīn ü kübbār-i ensār, ve nevāhī vü ĥavālilerinde merdüm-i bī-řümār. Ĥasen ve Ĥuseyn nazarlarında, emmā Ĥuseyn cāme-i ĥūn-ālūd ile gūř-i Resūl'e āheste söz söyler. Ĥatele-i İmām'ı bir bir nazarlarına getürüp, Ĥazret ġazab ile 'İdribū bi's-seyfi va' ĥriķū bi'n-nār.'¹ dir. Āün emrin yirine getürürler, her birine bir tiġ ururlar, bir řerer peydā olup řarara tūtop yanar. Yine fi'l-ħāl zinde olup yine tiġ ile çalarlar, yine evvelki emr řuhūr eyler. Ben ol ĥâlde ol řavmı gördüm, hevlnāk oldum, belki ĥavfūmden helāk oldum. Nazarlarına varup, 'Es-selāmü 'aleyke yā Resūla'llāh!'² didüm. Ġazab-ıla nazar idüp redd-i selām itmediler: 'Yā ' adüvva'llāh! Niçün ĥurmet-i ĥaremüm ĥimāyet itmedüñ ve ' izzet-i 'ırķum ri' āyet itmedüñ?' didiler. Ġayrı kelām itmediler. Ben feryād itdüm ve aķsām-i řasemi yād itdüm:

Beyt:

(fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün)

"Ne oķ **(51a)** attum o cenge ^[90a] ben ne sinān

Ne kılıç çekdüm anda ben ne kemān."

Buyurdılar ki: 'Gerçek, emmā çün sevād-i a' dā-yi rū-siyāhı tekřir ve nuřret-i evlādumda te' ĥir itdüñ; řāyeste-i ' uķūbet ve müstevcib-i ġazab-i Ĥazret-i Rübūbiyyet'sin.' diyüp nazarlarında olan legençe-i pür-ħūndan bir mīli ĥūn-ālūd idüp gözlerüme çekdiler, 'Çün bu ĥūn-i nūr-i çeřmümdür, sen de ġarāmetin çek.' didiler, fi'l-ħāl bīdār oldum, vākı'ayı vākı' a muřabīķ, ya' nī kendümi nā-bīnā buldum.'"

Ĥıř' a:

(mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün[fa'lün])

¹ Kılıçla öldürün, ateşte yakın!

² Selam sana ey Allah'ın Rasülü!

Gel iy o cenge varan zālīm ü Hudā-nā-ters
Huseyn’i ço kanı şerm-i Nebī Hudā-yi Huseyn
Ġarīm Aḥmed ü kādī Hudā vü ḥaşm ‘Alī
Kān ağlasañ demidür kanı ḥün-behā-yi Huseyn
Revā mıdur ola āġışte ḥāk ü ḥün-ıla
Ruḥ-i münevver ü ġīsū-yi müşk-sā-yi Huseyn
O ḥānedāndan iseñ ‘Āşıkā di her şeb ü rüz
Diriġ u derd-i Ḥasen ḥayf-i āḥ-i vāy-i Huseyn

Neşr: Kefere-i fecere ḥımāyet-i Ebī Ṭālib’den bi’z-zāt Ḥazret’e ezāya kādīr olımayup emmā aşḥābuñ ^[90b] ba’zın teşne vü ġürisne ve kimin vaḫt-i temmūzda ve nīm-rüz-i pür-sūzda bürehne idüp ġüneşe ṫutup, ve ba’zını issi ḫum içinde ġömüp ġögüslerine kızmış taşlar başup, ḥayātlarında anlara ‘azāb-i ḫabr iderler-idi. Bilāl “**Aḫaden aḫaden!**”¹ diyüp, kezālık Şuheyb ve ‘Āmir bin Fūheyre ve sāyir etbā’-ı Nebī ve eşyā’-ı Muḫammed-i ‘Arabī, “Belā cānib-i Ḥaḫ”dan ‘aṫā ve ‘aṫādan nāle ḥaṫā; müşāhede-i cānān için mücāhede-i ebdān şayḫal-i āyīne-i cān ve ḥarābī-i ten ġenc-i vişāl için bā’ıṣ-i ‘ımāret-i cenāndur.” diyü şabr iderler-idi. Āḫır aşḥāb Ḥabeşe’ye hicret ve terk-i ḥānümān ü ‘ıyāl ü zürriyyet kıldılar.

Beyt:

(mefâ’ılün mefâ’ılün mefâ’ılün mefâ’ılün)

Ne ġamm olsa vücūduñ āteş-i derd-ile ḥākister

O ḥākister olur āyīne-i cāna cilā-ġüster

İbtilā-yi Ḥazret’den biri **(51b)** daḫı Ebū-cehl-i la’ın şafḫa-i cebhe-i Ḥazret’i, ki levḫa-i dībāce-i āyāt-i kerāmātdur, zaḫm-ālūd ve ḥün-pālūd idüp surḫ-rū itdüġidür; ve bu ḥālde cebīn-i Ḥamza’da çīn-i kīn zāḫir olup ^[91a] Ebū-cehl’üñ ser-i bī-maġzın dīġ-i fitne gibi ḫurd idüp, kendü dīne ġelüp a’ dāyı ḥāk-i ḫaclete ser-fürü itdüġidür ki, maḫallinde mezkūr ü meşṫurdur. Ve biri daḫı intikāl-i Ebī Ṭālib ve irtihāl-i Ḥādīce’dür ki aña müte’ākıbdur. Rāvī eydür: Çün Ebū Ṭālib ve Ḥādīce rıḫlet itdiler, Ḫureyş Ḥazret’e āzārı ziyāde idüp düşdüġçe bī-taḫşir cevri ü ezıyyet itdiler. Ḥazret Ṭāyif’e müteveccih oldılar, andaġı ṫāyife daḫı ḫuzūr virmeyüp yine Mekke’ye ric’at itdiler; ba’de’ı-bi’şeh on yıl be-her-ḫāl taḫammül-i envā’-ı şedāyid ü nekāl idüp āḫır Medīne-i Yeşrib’e rıḫlet itdiler. Medīne’de

¹ Allah bir! Allah bir!

āyāt-i ğazv¹ [ü] cihād nāzil oldu, ehl-i dīn ile mütemerridīn mā-beyninde varduğça nāyire-i ħarb ü kıtāl müşte² il oldu.

[ŞEHĀDET-İ ‘UBEYDE BİN HĀRİŞ]

Ehl-i Beyt-i nübüvvetden evvel şehīd olan ‘amm-zādeleri ‘Ubeyde bin Hāriş’dür. Merd-i kühen-sāl ve şeyḫ-i Mühācirīn, zübde-i ricāl idi. Evvel ‘alem getürmek-ile ser-efrāz ve müjde-i Resūl-ile mümtāz olan ^[91b] oldur, ki ğazve-i Bedr’de ki toğuz biñ yüz elli nefer-i müşrikīnün içlerinde yidi yüz deve ve yüz at var-idi; ħavm-i İslām üç yüz biş nefer idi, içlerinde yitmiş deve ve on at var-ıdı; silāḫ u rimāḫdan altı kılıç ve sekiz zirih var idi, ancak ğayrı ne yarağ ve ne yat var idi. Hīn-i muĳābele vü muĳātelede Kureyş’den ‘Utbe ve Şeybe ve Velīd ‘azm-i meydān itdiler, ve “Mübārezete Hāşimīler gerek, ensār gelmesün.” diyü ‘ahd ü peymān itdiler. Aşḫābdan ‘Ubeyde, ki pīr idi, hem-sāli ‘Utbe’ye muĳābil oldu; Ḥamza kehl idi berāber-i Şeybe-i ^(52a) kehl-i kāhil oldu; ‘Alī, ki cūvān idi, hem-zādı Velīd ile muĳābil oldu. Ḥamza ve ‘Alī ḫarīflerin zaḫmnāk itdiler. ‘Utbe, ‘Ubeyde’yi zaḫm-i hevlnāk-ile zebūn itdi. Ḥamza ve ‘Alī ğarīmlerin koyup ‘Ubeyde’yi ma‘rekeden alup aşḫāba gelmege cān atdılar. ‘Ubeyde Ḥazret’i görüp, “E-lestü şehīdā?”² didi. Ḥazret, “Ne‘am!”³ buyurdılar. Bedr’dan bir menzilden beride ‘āzim-i dār-i baĳā ^[92a] oldu ve ser-defter-i esāmī-i şühedā oldu.

[ŞEHĀDET-İ ḤAMZA]

Ehl-i Beyt-i nübüvvetden ikinci şehīd Ḥamza’dur, ki şehādeti ğazve-i Uḫud’da vākı‘ olmuşdur. Ve ğazā’-i Uḫud egerçi şāyi‘ olmuşdur, emmā aḫvāl bu minvāl ve tafşīli bu icmāl üzredür ki: Ol gün aşḫāb üç kısım olup bir sehm sihām-i şehādet-ile ehl-i ĳubūr oldılar, ve bir fırĳa firār idüp nefir-i ehl-i şabrdan nūfūr oldılar, ve bir ğürūḫ cādde-i şabr ü ĳarārda şābit-ĳadem ve bī-fütūr oldılar. ĳavm-i bed-ḫ’āḫ ğürūḫ ğürūḫ gelüp Ḥazret’i ĳatlı ĳaşd itdüklerince bir ĳarefden ‘Alī Zū’l-feĳār-ıla gelenleri ber-ĳaref, ve bir cānibden Sa‘d bin Ebī-Vaĳĳāş a‘dāyı sihām-i ecele hedef ider-idi. Hātifden “Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā

¹ ğazv B: ‘azz? P.

² Ben şehit değil miyim?

³ Evet.

Zü'l-feḳār.¹ işidildiği ol gün idi, ve Ḥazret Emīr'ün darb ü ḥarbin görüp, “**Ene minhü ve innehü minnī.**”² diyüp Cibrīl daḡı “**Ve ene minkümā.**”³ didüğü ol gün idi. Bu hâlde ‘İbn Ḳumme’-nām la‘în-i bed-gīn, ^[92b] seng-dil ü bed-güher ü bī-dīn meydān-i fūrşatı ḡālī⁴ görüp, ol ma‘den-i risālet ü cevher-i velāyetün üzerine seng pertāb idüp miḥrāb-i aṣḡāb-i şıdḡ u şafā, ṭāḡ-ı Ḳa‘be-i ḡılm ü vefā pīṣānī-i nūrānīlerin zaḡmnāk eyledi, ḡayretten nāle-i kerrūbiyānuñ yirin ḡubbe-i eflāk eyledi,

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

İrer her bed-güherden nişe-i derd ü ḡam ü endüh

Gerekse ma‘rifetle sen ḡönül ma‘den gerek kân ol

(52b) ḡüyā cebhe-i mübārekleri ol zūlmı görüp ḡayādan ḡan derledi; şöyle ki, ḡāh-i zenaḡdānları ṭoldı ve ḡül-i ruḡsārları bu ḡalden reng alup ter oldı. Meḡāsinleri ḡün-pālūd oldı, ḡüyā sünbül ü ḡül hem-ālūd oldı. Elleri ile ol ḡanları sildiler ki, ḡaṭarātı zemīne nāzil olmaya, ḡarāret-i ḡayret-i İllāhī ile buḡār-i ḡahr-i Ḳahḡārī ḡöge şu‘ūd idüp ‘ālemiyāna bārān-i belā yaḡup mezārī‘-ı nev‘-ı ādemiyānda toḡm-i ḡüsrān ḡāşıl olmaya. ‘Ale’l-‘aḡab, ‘İbn Şihāb’-nām nā-yümn ü bī-edeb bir külūḡ-pāre ile bāzūların ^[93a] mecrūḡ u nā-tüvān itdi. Ve “Utbe’-nām la‘în seng ile maṭla‘-ı envār-i vaḡy ü ilḡām ve menba‘-ı enhār-i şerāyī‘ u aḡkām olan dehān-i şerīflerin urup, eyvān-i dendānlarından dōrt dāne şikest idüp Süreyyā iken Benātü’n-na‘ş gibi perīşān itdi. Ol şubha-i lü‘lü‘ ol demde ‘ıḡd-i “**Ke-ennehünne’l-yāḡūtü ve’l-mercān.**”⁵ oldı, dāne-i enār-i tāze gibi sepīd iken bir demde tābiş-i mihr-i ḡahr-i ḡavm-i bed-mihrden reng-pezīr olup engüşt-i ḡayret ve zaḡm-i dest-i dūşmen-i bī-ḡayret-ile aḡızları “**Fīhi naḡlün ve rümmān.**”⁶ oldı.

Nazm:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Nice seng atdı seng-dil dūşmen

K’oldı lü’lü’-feşān ü la‘l-şiken

Aḡzı-yıdı Süheyl-i pür-ḡande

Seng irüp itdi la‘l-i raḡşende

¹ Ali’den başka yiḡit, Zülfikar’dan başka kılıç yoktur!

² Ben, ondanım; o da bendendir.

³ Ben de ikinizdenim.

⁴ ḡālī B: ḡālī P.

⁵ “Sanki yakut ve mercan gibidirler.” 55/Rahman: 58.

⁶ Orada hurma ve nar vardır. 55/Rahman: 68: “fīhimā fākihētün ve naḡlün ve rummān.”

Dürc-i dürr idi fi'l-meşel o dehân

Oldı fi'l-hâl hoşka-i mercân

Şubha-i lü'lü-yidi yâhod şan

Pür-şikest itdi seng-i bed-güherân

Girih-i işkâlât-i 'ulüm-i evvelîn ü âhırîn ol dendân-ile hâll olur-iken bu gam ^[93b] kulüb-i aḥbâbda bir 'uqde oldı ki ancak nâḥun-i dest-i ecel ile münḥal olur; ol vaqtden berü bu zaḥmdan ol Ḥazret'e 'arız olan derd-i sere 'ılâc olam¹ diyü şandal-i dil-i aḥrâr, gül-âb-i eşk-i ḥasret-ile hâll olur. İbn Kümme tekrâr fûrşatdur ^(53a) diyü tîğ ḥavâle itdi; Ḥazret âgâh olup, meğâk-i kûha girüp, ol kûhı maḥarr idinüp kamer-i vücûdına hâle itdi. Ğarîm, ḥorşid-i risâlet ḍurûb-i² kürûb-i ḥurûb-ıla³ ğurûb itdi, diyü zann idüp, kavmine müjde idüp haber itdi. İblis daḥı "Kad kütile Muhammed."⁴ âvâzı-yıla gûş-i sürüşü ker itdi. Çün fi'l-ḥaḳîka âftâb-i cemâl-i Muhammediden aşḥâb-i mâh-girdâr ıktibâs-i envâr itmege tûde-i ḥâk-i meğâk ḥâyil oldı, zann itdiler ki bürc-i ḥâkî ol neyyir-i risâlete menzil oldı. Fi'l-hâl bu haber-i şer bir eşerr-i nâs olan şâḥib-i baḥar ü eşir lisânından kavm-i Medîne'ye vâşıl oldı.

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

İrdi seyl-i sirişk deryâya

Nâleler nevhalar ^[94a] Şüreyyâ'ya

Ḥazret kulle-i kûhdan ḥorşid gibi 'arz-ı dîdâr itmeg-ile gamâm-i ğumûm ü ğayâhib-i şükûk ü evhâm mürtefi' oldı, ve aşḥâb Benâtü'n-na'ş gibi perişân iken Şüreyyâ gibi ḥavâlîlerine⁵ ḥavâlîlerine⁵ müctemi' oldı. Ḥazret,

Beyt:

(...?)

Ve 'aynu'llâhi nâzıratün ileynâ

Bi-ḥavli'llâhi lâ yukḍeru 'aleynâ⁶

ile mütekellim ve onlar müstemi' oldı.

¹ olam B: -P.

² ḍurûb-ı B: ḥurûb-ı P.

³ ḥurûb-ıla B: ḥurûb-ıla P.

⁴ Muhakkak ki Muhammed öldürüldü.

⁵ ḥavâlîlerine B: ḥavlîlerine P.

⁶ Allah'ın nazarı (yardımı) üzerimizdedir/ Allah'ın yardımıyla, bize üstün gelemeyeceksiniz.

Rāvī kavlince rü'esā'-i Mekke'den Cübeyr bin Muṭ'ım'üñ 'Vaḥṣī'-nām bir gulām-i vaḥṣ-sīret ü ded-şūreti ve dīv-şalābeti var idi ki, zūr-pençe vü şīr-ceng ve ḥarbe-dār ü zūpīn-ceng idi. Cübeyr, "Rūz-i Bedr'de 'ammīlerümü Müslimānlar ḳatlı itdiler, ol kesre cebr olmağ-ıçün 'amm-i Muḥammed olan Ḥamza'yı ḳatlı ider-iseñ seni āzād ideyim." didi. Ve zen-i Ebū Süfyān olan Hind, ki neberd-i mezkūrda maḳtūl olan 'Utbe'nüñ kızıdır, "Eger yā Muḥammed'i, yā Ḥamza'yı ḳatlı ider-iseñ māl-i bī-kerān-ıla seni dil-şād ideyim." didi. Ve maḳtūl-i āḫır Ḥāriṣ bin 'Āmir'üñ kızı, ki nisā'-i ḥayy-i 'Arab'üñ cemīlesi ve ḥasnā'-i benāt-i ḳabīlesi idi, "Rām ü fermān-^[94b]berüñ olup seni ber-murād ideyim." didi. Çün Vaḥṣī'nüñ **(53b)** şehd-i 'ahd-ıla ağızına bal çaldılar, ve ol murğ-ı vaḥṣīyi "Züyyine li'n-nāsi ḥubbü'ş-şehvāti mine'n-nisā'i ve'l-māl."¹ dāmğāhına şaldılar. Ol Muḥammed ve 'Alī dāyiresin² pergār-vār ṭolandı, girdāgird gürüh-i aşḥābdan fūrce muḥāl, fūrşat bulur-ısa daḫı ḥalāş mümteni' u'l-iḥtimāl, Ḥamza'ya ḥaşr idüp, gözün öğredüp birez oyalandı; tā ki gönli dölendi, gördi ki şīr-i mest gibi ādemi ādem-ile atup kāfiri biri birine ḳatup Nerīmāne ceng ider, şadā-yi na' resi fersaḥ fersaḥ yir gider. İki eline iki tığ alup recez-güyān ü rezm-cüyān kiminüñ tığ-ı bürrān-ıla bir anda bir yanın hevāya perrān eyler, kimini ḳalem-mānend iki şaḳḳ idüp bī-cān eyler; kimin ḥamāyil-vār çalup dü-nīm eyler, kimi yüzün görmedin heybet-i na' resinden cān teslim eyler.

Ḳıṭ'a:

(fā'ilâtün[fe'ilâtün] fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Nice lu' bet ḳıla çevgān-i felek güy-i ḳader

Şeh-süvārum saña beñzer ki ^[95a] bu meydāna gele

Niçe dönmek gerek eflāk ü meh ü mihr ü nücüm

Merd-i meydān ki senüñ gibi bu devrāna gele

Nā-gāh istirāḫat içün tenhāca çıḳup bir mıḳdār ṭurmak ḳaşd itdi. Vaḥṣī kemīngāh-i fūrşatda ḥāzır idi, ol şegāl ḥüy-i rübāh diyü ḫīle ḫāline münteẓır idi. 'Ale'l-gāfle Ḥamza'ya zūpīn atup 'ānesinde zaḥm-dār ve³ ol zaḥm-ıla bu bī-raḥm anı gürüh-i şühedāya serdār itdi; "Ḥalvā-rā āḫır ḫorend."⁴ diyü şehd-i şehādet-ile 'azbü'l-beyān oldu, nām-i nāmīsi surḫ ḫün-ḫün-ıla yazılıp defter-i şühedāya 'unvān oldu. Ba' dehū üzerine vardı, ḥarbesi-yile ḳarnın yardı; yüregün çıḳardı, Hind'e getürdi. Hind çiyneyüp yābāna atdı, Ḥamza'nuñ üzerine

¹ İnsanlara kadınlara ve mala olan istek güzel gösterildi. 3/Āl-i İmrān: 14: "Züyyine li'n-nāsi ḥubbü'ş-şehvāti mine'n-nisā'i ve'l-benīne..."

² dāyiresin: dāyirsin P, dā'iresin B.

³ ve B: -P.

⁴ Helva en son yenir.

gelüp gūş ü bīnīsin ve dil ü cigerin kesüp kılāde idindi; Vaḥşī'den ḳalmadı, çiyneği tükürdi. Kendi kılāde-i (54a) girān-māyesin Vaḥşī'ye virüp 'ahdine ṭurđı.

Ez-īn cānib ḳatlı Resūl'e müte'allıḳ ḫaber-i şūm bir düşmen-i mānend-i būm lisānından Medīne'de şāyi' oldı; [95b] Fāṭıma işidüp lā-ya' ḳıl oldı. Çünki hūşı geldi ki şıḫḫatin bilmek için her kime kim şormak ḳaşd itdi, bārān-i 'araḳ döküp ebr-i ḫayā māni' oldı.

Nazm:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Bu ne sözdür her kim işitse işi feryād olur

Kūh deşt ü deşt vādī vādi yem yem bād olur

Ḫāki āb ü ābı bād ü bādı nār-i tīz ider

Gögi yir ü yiri baḫr ü baḫrı şūr-engīz ider

Ḳabile-i Benī-Reynān'dan bir zen gönderdi ki, ma' rekeye varup ḫaḳīḳat-i ḫāli göre ve şora ve yine Fāṭıma'ya ḫaber getüre. Ḫātūn gider-iken reh-güzārda birāderin gördi, şehīd ü bī-cān, ḫāk ü ḫūn içinde ḡaltān. Güşe-i çeşm-ile nazār idüp, āḫ idüp geçüp gitdi; ne bir nefes ḳarār ve ne bir dem ārām itdi. Ba'd ez-ān pederin gördi, kezālik cān-dāde ve ma' rekede fütāde. Yine nazār şalmadı, ve bir ḳadem rāh-i ṭalebden ḳalmadı. Nā-gāḫ oḒlını gördi, niçe yirde zaḫm-ḫorde, ḫūn-āḒışte vū nīm-mürde, murḒ-ı nīm-bismil gibi ṭabṭāb-i tābda [96a] pūr-ıṭṭırāb, leb tefsīde ve sīne şad çāk ve dīde pūr-ḫūn-āb yatur. Çün māderin gördi, "İy māder-i mihr-bān ü ārzū-yi dil ü cān! Bir ān tevaḳḳuf eyle ki āḫır nefesde baḳıyye-i remaḳ bāḳī iken cemālūñ seyrān ideyim, ve ser-i ḫasreti zānū-yi şefḳatūñde ḳoyup fidā-yi cān ideyim." didi.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

AḒlayup yanup yaḳılmazsañ dil-i Ḓam-Ḓinüme

Bārī gel iy şem' ṭur bir dem ser-i bālīnüme

Egerçi şefḳat ü maḫabbet-i ümmiyyet ḳarāra dā'ī oldı, emmā "Resūl-i duḫter-i Resūl'em, eger te'ḫīr-i risālet idem mes'ülemed." diyü rāh-i ṭalebde sā'ī (54b) oldı. Ḫāzret ḫıdmetine irdi, Zehrā'nuñ selāmın degürdi. Pā-müzd ḫayr du'ālar alup, yine sūr'at-ıla Zehrā'ya gelüp şıḫḫat-i Resūl'i ḫaber itdi; Zehrā zene du'ā'-i cennet ü Kevşer itdi.

Bu cānibde, Hāzret, Hāmza'yı görimeyüp Hāriş'i talebe gönderdi, eglendükde tekrār Mürtezā'yı gönderdi. Gelüp şehādetine şehādet itdüklerinde bi'z-zāt Hāmza'nuñ üstüne sürdi, müşle ve hūn-ālūd gördi. Rıkkat-ıla ağlayup, “**Len uşābe bi-mişlike ebedā.**”¹ buyurdi; ‘ ammeteleri Şafiyye ve duhterleri Fāţıma gelüp Hāmza'ya bir zemān ağlaşdukdan soñra ^[96b] Cibril-i Emīn nāzil olup, “Āsmānda nezd-i kerrūbiyānda Hāmza'nuñ nāmı ‘**Esedü'llāh ve Esedü Resūli'llāh**’²dur.” diyü bişāret ırgürdi. Ba'zı rivāyetde, şühedā-yi Uḥud'uñ nemāzın kılduḡda her şehid ki getürdiler cenāze-i Hāmza yanında koyup nemāzın kıldılar. Ol gün Hāmza üzerine yitmiş nemāz kıldılar; aşḡāb bunuñ sırrın ne añladılar, ne bildiler. Nūru'l-e'imme H'ārezmī kavlinde, yitmiş nemāzuñ biri Hāmza'ya ve bākisi şühedā'-i Kerbelā için, ya'nī İmām-ıla cān fidā eden aşḡāb-i şafā içündür. Rāvī kavlince ki, Hāmza'yı cāme-i hūnīn ile defn itdiler, ‘ asker dönüp Medīne'ye gitdiler.

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Döndiler cümle ġālib ü sālīm

Ḳondılar cümle sālīb ü ġānīm

Ekşer ḡāne-i kavm-i Medīne'den feryād ü şiven, ve şühedā evlerinden şadā-yi nevḡa-i merd ü zen gelür-idi, illā ḡāne-i Hāmza'dan. Hāzret buyurdi ki: “Hāmza bu şehirde ġarībdür, ve ḡudümü zemānı ḡarībdür; anuñ-çündür ki mātem ideri³ ve evinde bir nevḡa-geri yoḡdur.”

Belī ġurbet, ‘ azāb-i elīm ve belā-yi delīmdür.

^[97a] **Beyt:**

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Ġarīb ağlarsa yād idüp eger vaḡt-i ^(55a) seḡar derdin

Fiġānın işidenlerden ide zāyil sefer derdin

Mervīdür ki, iki kimseye⁴ iki⁵ vaḡt mūcib-i ḡasret ve bā'ış-i ḡuzn ü rıkkatdur: Biri yetīm ki, seḡar bīdār olıcaḡ peder ü māderin görimeyüp her ne ḡarefe naḡar ider-ise biġāne göre, ne rüy-i müşfiḡāne ve ne naḡar-i āşnāyāne göre. İkinci ġarībdür ki, şeb-hengām herkes ḡānesine ‘azm ide, vūḡuş mesākin ve en'ām me'ātın ve hevām mevātın ve tıyūr

¹ Senin gibisi (bu dünyaya) hiçbir zaman gelmez.

² Allah'ın aslanı ve Allah Rasūlü'nün aslanı.

³ ideri: ider-idi P, ider B.

⁴ kimseye: kimse P, kese B.

⁵ iki B: iy P.

āşiyānesine gide, ol herkesün ardınca nigerān kıala, ve ne arefe varacağın bilimeyüp ser-
gerdān kıala.

Şi‘r:

(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

Telḡ olur zehr-i ğam-ıla dāyimā kām-i ğarīb

Pür olursa āb-i ḡayvānla eger cām-i ğarīb

Bāġ-ı cennet zülf-i ḡavrā aña ayağ baġıdur

Fi‘l-meşel Firdevs’e girse olmaz ārām-i ğarīb

Şem‘ ola ger kıurş-ı meh gerdün muraşşa‘ şem‘ -dān

Pādşāh-i Rüm olursa tīredür şām-i ğarīb

Ve enbiyādan birinden mesmū‘dur ki buyurmış: “Kābīzu‘l-ervāḡa ‘Kimesneye merḡamet ider misin?’ didüm. Didi ki: ‘Nez‘-ı rūḡda benden re‘fet ^[97b] ü raḡmet menzū‘dur, illā ğarībün ki rūḡın kıabz eylesem; çün aṡrāfa nigāḡ eyler, derdin diyecek yār ve eytāmın sipāriş idecek vefā-dār, vaşıyyetin ri‘āyet idecek ğam-ġüsār bulımayup āḡ eyler, bī-iḡtiyār şefkıat iderem ve kıabz-ı rūḡında merḡamet iderem.”

Beyt:

(fā‘ilātün mefā‘ilün fa‘lün)

Cāna müşkil ‘azābdur ġurbet

Olmaz andan ziyāde bir kıurbet

Muḡarriri‘l-ḡurūf-i ġayr-i ma‘rūf, zemān-i şıbādan berü bu ikisi-yile mübtelā olup, evvel yetim olup ne dest-i pederden ḡoriş ve ne kenār-i māderden perveriş buldum. Ve ile‘l-ān,

Beyt:

(...?)

İttebi‘ riyāḡa‘l-kazā ve dūr ḡaysü dāret

Ve sellim li-Selmā ve sir eyne sāret¹

mūcibince dest-i kıazā felāḡan-i tağdir ile² ġāḡ bir ġuşeye ve ġāḡ bir ġuşeye pertāb idüp, ne bir yirde iki yıl āsāyiş ve ne bir mağarda bir hevā-yile ^(55b) nümāyiş buldum. Her seḡarum yetimāne ve her şāmum ğarībāne ġeçüp, evṡār ü evṡāndan bī-naşībāne ‘umr sürdüm, ve ḡāl-

¹ Kader rüzgarının peşine düşüp onun dolaştıġı yerlerde sen de dolaş/ Selmā‘ya tâbi ol, o nereye giderse sen de git.

² tağdir ile B: tağdiri-yile P.

i hayâtı hâlâ menzil-i erba‘ine ırgürdüm. Ve “Kāne zālike fi’l-kitābi meşūra”¹, “ve kāne emru’llāhi^[98a] kaderen maqdūrā.”²

El-kışsa, Enşār Hazret’ün Ĥamza’ya ġarīb didüklerin işidüp zenlerin³ hāne-i Ĥamza’ya gönderüp, evvel Ĥamza için ağladılar, andan kendi evlerine gelüp ölülerin ağladılar. Hazret işidüp Enşār’a ve ezvācına du‘ā vü bişāret itdi. Ehl-i Medīne ol vaqtden berü meyyitleri vākı‘ olduğda ölülerin ağlamazdın muqaddem Ĥamza’yı ağlamağı ‘ādet itdi. Erbāb-i lübāba maħall-i i‘tibārdur ki, çün Kerbelā’da İmām ve sāyir yārān-i kirām ġarīb ve nişāb-i şefkat ü merħametden bī-naşīb rıħlet itdiler. Ne bir kimesne bulındı ki ölülere ağlaya ve ne kimesne bulındı ki mühimmāt-i vaqtlere bil bağlaya. Ğayret-i İllāhī muķtezāsınca zemān ü zemīn ve melāyike-i kerrübīn ve semevāt ü arzīn anlara ağladılar. İmām-i Muħyi’s-sünne *Me‘ālim-i Tenzīl* de naql ider ki: “Ol gün semā kıan ağladı ve giryān oldı.” Ve Muħammed bin Sīrīn *Tefsīr-i Sa‘lebi* de naql ider ki: “Şafaķ ol vaqtden berü nümāyān oldı.”

^[98b] **Beyt:**

(mef’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün)

İn surħı-yi şafaķ ki der-İN çarħı-bi-vefāst

Her şām ‘aks-i ħūn-i şehīdān-i Kerbelāst⁴

Şevāhid de mezkūrdur ki: İmām-i Zührī ‘ Abdü’l-melik bin Mervān meclisinde naql itdi ki: “Ol gün vech-i arzda bir taş kıaldurmadılar ki altında kıan görilmeye, ve kimesne āsmāna nazar kıılmadı ki gözi kıan bürinmeye⁵.” *‘Uyūnu’r-rızā* da meşūrdur ki: “Sulţān ‘Alī Mūsā er-Rızā dimişdür ki: ‘Vaķ‘a-i kıatl-i İmām’da dört yüz biñ melāyike āheng-i ceng ü cidāl ve mu‘āvenet-i ħarb ü⁶ kıtāl için zirve-i eflākdan ‘arşa-i ħāke^(56a) inüp cenge ruħsat-i icāzet bulımayıcaķ, ol vaqtden berü merķad-i muķaddesinde müy-i ħāk-fersüde ve eşk-i ħūn-ālüde ile her dem kıan ağlar ve āh-i ciger-süz-ıla zümre-i rühyānuñ cigerin dāġlarlar.”

¹ “Bu, kitapta yazılı idi.” 17/ İsrā: 58.

² “Allah’ın emri, takdir edilmiş bir kaderdir.” 33/ Ahzāb: 28.

³ zenlerin B: zenlerün P.

⁴ Bu vefasız dünyadaki şafağın kıızılığı/ Her akşam Kerbelā şehitlerinin kanlarının yansımasıdır.

⁵ bürinmeye B: yürinmeye? P.

⁶ ü B: -P.

Şi'r:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Zâhir olsun her sehar gökde şafağdan reng-i hûn
Her melek buña felekden dem be-dem kan ağlasun
Pençe-i mercânlar olsun hûn-i eşk-i dîdesi
Acıyup bu baħr-i şūr-engīze yem kan ağlasun ^[99a]
Taş başup bağrına Ka' be cāmesin kılsun siyāh
Zemzem itsün zezeme Beytū'l-ħarem kan ağlasun
Gögsine çeksün elifler levh ursun dāğlar
Tiğ-ı ğamla bağrını dilsün kalem kan ağlasun
Yalıñuz ādem degül belki görüp bu mātemi
Derd ü ğam zulm ü sitem derd ü elem kan ağlasun

[ŞEHĀDET-İ CA'FER-İ ṬAYYĀR]

Ehl-i Beyt'den CA'FER-İ ṬAYYĀR şehid-i şālīşdür, ve anuñ şehādetine bu sebeb bā'ıdır: Mervīdür ki: Ĥazret anuñ haqqında “Şebbehtü ħalkı ve ħuluķı”¹ diyü buyurup, ħarb-i Mırçıl'e gönderdügi 'askere bile koşup vilāyet-i Şām'da 'Selmāne'-nām mevzı' da muķātele vü muķābele itdiler. 'Asker-i İslām ancaķ biñ kişi var idi, küffār temām şad hezār idi. Mübārizān-i ma'reke-i cihād [ü] yek-cihetān-i pāk-i'tiķād dest-i i'tişām ile dāmen-i tevekküle yapışdılar, pāy-i şabrı rikāb-i şebātda üstüvār idüp 'ınān-i iħtiyārı ħabza-i meşiyet-i Kirdgār'a virişdiler. Eşnā'-i cengde emir-i ceşş Zeyd bin Ĥārişe şehid olup sancağ-ı ^[99b] İslām nigū-sār oldu; Ca'fer sancağı eline alup yine meşğül-i kārzār oldu. Atın siñirlediler. Dīn-i İslām'da evvel at ki siñirlenmişdür, esb-i Ca'fer'dür; at siñirlenmek ol vaķtden beri muķarrerdür. Çün Ca'fer piyāde oldu, bir ħolı ħuruyacaķ ħolım düşürdi, sancağı şol ^(56b) eline aldı, bir ħām-dest ü çep-nazar daħı şol elin çaldı, sancağı ħoltuğına aldı. Ol gün nazar-i Resül'den mā-beynde olan ħucüb mürtefi' oldu, Ĥazret ol vāķı'ayı aşħāba ħıkāyet idüp anlar müstemi' oldu. Elli yirde zaħm-dār oldu, düşdi; küffār ħatl için başına üşdi. Heybetinden başın kesmege iķtidārları olmadı. Bir niçe yirden nīze ħavāle itdiler ki **def aten vāħıdeten**² helāk ideler. Ĥazret ki ħāle vāķıf idiler, iħtiyārları olmayup du'ā itdiler. Fi'l-ħāl yāķūt-i surħdan Ca'fer'e iki ħanat irişüp firāz-i küngüre-i 'arşa ^[100a]

¹ Yaratılış ve ahlakımı en çok ona benzetirim.

² Bir seferde.

uçmağa şeh-per oldu, nişimen-i ‘adl-i ‘ālī aña maḳarr-i muḳarrer oldu. Ḥazret-i ‘Alī bu beyt-ile aña işāret ider ki,

‘Arabiyye:

(...?)

Ve Ca‘ fere’llezī yazḥā ve yemsā

Bi-ṭayrāni’l-melā’iketi ibnū ümmī¹

Ḥazret Ca‘fer’üñ evlādını getürüp nevāzişler buyurup şehādet-i Ca‘fer’e şehādet itdi, “‘Alā mişli Ca‘ fere fe’ltebki’l-bākiyetü.”² diyü ‘Alī’ye ve sayir aḳāribe ta‘ ziyet itdi.

[VEFĀT-İ İBRĀHĪM]

Ḥazret’üñ bir ibtilālārı daḡı vefāt-i İbrāhīm’dür, ma‘nā-i mazher-i āşār-i “**Ve fedeynāhü bi-zibḡm ‘azīm.**”³ dür. Sinīn-i hicretüñ sekizincisinde zilhicce ayında Māriye-i Ḳıbtıyye’den vücūda gelüp bir buçuḳ yıl mıḳdārı pistān-i büstān-i vücūddan şir-ḡār oldu, andan mehd-i zemīnde ehl-i ḳarār oldu.

Şevāhid de mezkürdür ki: Ḥazret bir gün Ḥuseyn’i sağ⁴ zānūsında ve İbrāhīm’i şol zānūsında⁵ tutar-iken Cibrīl gelüp, “Ġayret-i ülūhiyyet maḡabbet-i ġayre müteḡammil ve Kibriyā-yi Vaḡdāniyyet ile ḡubb-i işneyn ḳābil degüldür, ikisinden birisine mevt muḳarrerdür. Birin iḡtiyār eyle, imtişāl-i ^[100b] fermān-i Kirdgār eyle!” didi. Ḥazret, “Ḥuseyn vefāt ider-ise hem ben, hem ebeveyni müte’eşşir olur; İbrāhīm vefāt ider-ise ancak benüm göñlüm mükedder olur.” diyü **(57a)** mevt-i İbrāhīm’i iḡtiyār ve kendiler üzerine uḡarı işār eylediler. Üç gündən soñra İbrāhīm rıḡlet itdi, ‘azm-i güleşen-i cennet itdi. Rāvī ḳavlince, Ḥuseyn her bār ki Ḥazret’e gele, Ḥazret anuñ alnın öper-idi, “Merḡabā iy ḳurretü’l-‘aynum ki, yolına kendi ciġer-güşem ḳurbān itdüm.” diyü oḡşar-ıdı⁶.

Mervīdür ki: Bir gün bārān belürüp hevā müşk-bār oldu; Ḥuseyn Ḥazret’e ‘arz-ı melāl idüp, “Bugün birāderüme varsam gerek-idi, fevt oldu.” diyü dīdesi eşk-bār oldu. Ḥazret fi’l-ḡāl du‘ā eyledi, ġamām maḡv olup hevā dil-i ‘uşşāḳ gibi şāf oldu, ve semā şaḡv

¹ Meleklerin uçuşuyla sabahlayıp akşama erişen Cafer, benim annemin oğludur/ kardeşimdir.

² fe’ltebki’l-bākiyetü: fe’lyebki’l-bākiyetü P, B. “Ağlayacak olan, Cafer gibisine ağlasın.” Abdürrezzāk, **el-Musannef**, c. 3, s. 550.

³ “Biz ona muazzam bir kurbanlık verdik.” 37/ Saffāt: 107.

⁴ sağ B: zāḡ P.

⁵ ve İbrāhīmi şol zānūsında B: -P.

⁶ oḡşar-ıdı B: oḡşadı P.

olup nâf-i dil-ber gibi şeffâf oldu. Maḥall-i i‘tibârdur ki, ciger-güşesinüñ âyîne-i ḳalbi bulutdan nem ḳapar ve bârândan jeng tatar diyü du‘â iden, âyâ tîr-bârân olduğına nazar itse ve yağı oḳlağılı yağmur gibi oḳlar yağdurup, ^[101a] şimşek gibi göz açdurmayup ḳılıç çaldıkları hâlde ol maḥalle güzer itse ki, hâṭır-i ‘âṭırlarına keder viren ğubâr-i ğadr ne ḳadar bârân-i ‘uzr-ile gide, ve ol bârândan hâşıl olan toḫm-i nedâmetden ğayrı kişi ne hâşıl ide.

Şi‘r:

(mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün)

Ḥâr-i ḥadeng-i zulm-ıla gül-berg sînesi

Mânend-i ceyb-i ğonce ola çâk hey dirîĝ

Ḳaddi ki serv-i nâz-ıdı bâĝ-ı imâmete

Sâye-mişâl düşüp ola hâk hey dirîĝ

Baĝrına taş başup yir ider nâle¹ küh-sâr

Yaşlar döke[r] saḥâb ü dir eflâk hey dirîĝ

Bu dirîĝ u derd ve bu elem-i ğam-perverd² tã ḳıyâm-i sâ‘at ve sâ‘at-i ḳıyâmete dek her ser-i sâlde cümle-i ricâlde, ḥuşûsâ, muḥıbbân-i ḥânedân-i evlâd ü âlde kemâlde olduğça ümidvâruz ki ervâḥ-ı şühedâdan aḥvâl-i perişânumuz imdâd ve rûḥâniyyet-i tayyibelerinden ervâḥ-ı ḳâşıramuz irşâd müyesser ola.

Rübâ‘î:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün) ^(57b)

Ḥalâş olmaḳ dilersenñ ger belâdan

Meded um rûḥ-ı Şâh-i Kerbelâ’dan

Ḥuseyn’üñ rûḥ-ı pâki-çün Ḥudâyâ

Emîn it bizi her kerb ü belâdan

^[101b] EL-BĀBŪ’Ş-ŞĀLİŞ Fİ VEFĀTİ’N-NEBĪ –‘ALEYHİ’S-SELĀM–³

Ḥavâṭır-i zekiyye-i ‘uḳalâ-yi ‘âlem ve zâmâyir-i şâfiyye-i kümmel-i benî-Âdem’e kemâl-i zuhûr ile vâziḥ ve levḥ-ı idrâklerine nihâyet-i vülûḥ(?) ile lâyıḥdur ki, libâs-i ḥayât müste‘âr ve esâs-i ‘umr nâ-üstüvârdur. Leyâlî vü eyyâm, menâzil-i müsâfirân-i ‘âlem-i

¹ nâle B: -P.

² ğam-perverd B: ğam-perverde P.

³ Üçüncü Bölüm: –Selam ona olsun– Hz. Peygamber’in Vefatı Hakkında.

hayāt ve şühür ü¹ a' vām, merāhıl-i reh-revān-i cihān-i bī-şebātdur. Sāhat-i rub'-ı rub'-ı
meskūn menhel-i hıdā' ve füşhat-i hüdūd-i sipihr-i nıl-gūn menzil-i vedā' dur. Bisāt-ı basıt-
ı gıtı dāmgāh-i fenā ve maḥātır-i², muḥīt-ı cihān ārāmgāh-i 'anā. Güli qarın-i ḥār, müli
rehin-i ḥumār; 'ışreti şuret-i 'uşret, şadāqati Şekl-i şadāfet; rāhatı nihāyet cerāhat,
devletinüñ ğāyeti let; ni' meti mümāşil-i niķmet, raḥmeti mümāşil-i zaḥmet; tācı muḥtācdan
çalınmış, dāsı devādan alınmış; fināsında fenā 'ıyān, ğınāsı 'anā-yıla hem-'ınān; feraḥı ile
teraḥı müteķārib, cāhı ile çāhı mütenāsib; minḥati muşāḥḥaf-i miḥnet, lezzeti muḥarref-i
zillet; 'azbi 'azābdan ba'z, sükkeri sekr-i maḥz, ^[102a] ḳabā-yi baķāsınüñ dāmen-i devāmı
şad-çāk, pırāhen-i 'āfiyetinüñ pırāmeni şefir-i ḥāk, infākından nifāk nümāyān ve
ıķtirāfindan iftirāk 'ıyān.

Nazm:

(mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün)

Güli pür-ḥārdur bu lālezāruñ

Ḥazānı der-peyincedür behāruñ

Nihāl-i ğonce yoķ ḥār-i cefāsız

Çirāğ-ı lāle yoķ bŷy-i fenāsız

Eger genc-ise 'ālem mār-ıladur

Ve ger ḥurmā olursa ḥār-ıladur

Eger luḥfin dilerseñ ḳahrı vardur

Eger tiryāk umarsañ zehri vardur³

Tehī mağz-i vefādan üstüḥānı

Ṭolu ḥār-i cefādur gülsitānı **(58a)**

Ne şāḥı eylemişdür ser-bülend ol

Ki āḥır itmedi bend-i kemend ol

Ne serv olur cihān içre ne şimşād

Ki dehrüñ dehresinden ola āzād

Yüküñ çözme yine tiz bağlanur bār

Çıkaracaķsın aḥır ḳaķma mismār

¹ ü B: -P.

² maḥātır: maḥātır P, B.

³ vardur B: var P.

Münādiyān-i kārghāh-i azā ŐeŐ gūŐede gūŐiŐ idenlere “**Küllü maħlūkın se-yemüt.**”¹ mefhūmı-yıla nidā iderler ve mūnhiyān-i aħbār-i fevt ü fenā dervāze-i ‘ālemiyān ü ādemiyāna “**Küllü rizķın se-yefüt.**”² mersūmını ilķā iderler. Ne eyvān vardur ki, Őerefe-i Őerefi, ^[102b] aķ-ı Kısra daħı olur-ısa, kesre mūŐrif olmaya, ve ne manżara vardur ki, dūd-i merg girmek ve aķ-ı ecel aña ħavāle olmağ-ıla ehl-i nażar aña ‘ayb bulmaya. Ne encūmen-i vaŐl vardur ki anda āyet-i “**Le-ad taata‘a beyneküm.**”³ oķınmaya, ve ne cem‘iyyet vardur ki ehlinūñ gūŐ-i hūŐına oķınmaya. ‘Ulviyyāt ü süfliyyāta⁴ “**Küllü men ‘aleyhā fān.**”⁵ emri cārīdür, ve ‘amme-i ‘ālemiyāna “**Küllü Őey’in hālikün illā vechehū.**”⁶ ħukmi sārīdür. Sulţān ü emir ü cūvān ü pīr ve ğanī vū faķīr ü Őağīr ü kebīr, ‘ālim ü cāhil, nāķıŐ u kāmīl, ħufte vū bīdār, mest ü hūŐyār, avī vū za‘if, vażī‘ u Őerīf, müvaħħıd ü mülħıd, fāŐıķ u zāhid bu ħuķm-ile fermān-ber ve bu emre maħķūm olmağda berāberdür.

Beyt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Āferīn zī-salţanat zī-kudret ü zī-kibriyā

Emrinūñ fermān-beri olmağda bir Őāh ü gedā

Eger menŐūr-i ader ü abāle-i azā ile⁷ vārid olan resūl-i ecel kimseye meyl itse ve ve muħābā ılsa, rūsūl ü enbiyā ħayāt-i ebediyyeye fūrŐat bulur-ıdı; ve ger ‘ulūvv-i Őān ü sūmūvv-i bürhān Őerefe-i zāt ü Őafā-yi Őıfāt maħŐüb olsa, ^[103a] Ĥazret-i Risālet-menķabet, ‘umr-i bāķī ile imtiyāz-i rütbet bulur-ıdı, ki mir‘āt-i kerāmātı “**Ene seyyidü veledi Ādem.**”⁸ ile müveŐŐāħ ve Őān-i ‘ālī-Őānları “**Ve lākin resūla’llāhi ve ħāteme’n-nebiyyīn.**”⁹ ile müvaķķa‘ u müreŐŐāħdur. **(58b)** Ćün anlar “**İnneke meyyitün ve inneħüm meyyitün.**”¹⁰ ħıfābı-yıla muħāṭab olmiŐlar, “**Ve mā-ce‘alnā [li-beŐerin] min ablike’l-ħuld.**”¹¹ tervīħı-yıla tefrīħ-ı ħāṭır ve tesliyet-i alb bulmiŐlardur, cümle nās bu dār-i fenā-esās ü ‘anā-mesāsda bi-

¹ Her canlı ölecektir.

² Her rızık tükenecektir.

³ “Muhakkak aranız açılmıştır.” 6/ Enām: 94.

⁴ süfliyyāta B: süfliyyāt P.

⁵ “Herkes fānidir” 55/ Rahmān: 26.

⁶ “O’nun zātı hariĆ her Őey yok olacaktır.” 27/ Kasas: 88.

⁷ azā: fezā P, B.

⁸ “Ben, Ademoğlunun efendisiyim.” Müslim, **el-Cāmi’u’s-Sahīh**, c. 4, s. 1782.

⁹ “Fakat Allah’ın elĆisi ve peygamberlerin sonuncusu.” 33/ Ahzāb: 40.

¹⁰ “Sen de öleceksin, onlar da ölecek.” 39/ Zümer: 30.

¹¹ “Senden önce de ħiĆbir insana ölümsüzlük vermedik.” 21/Enbiyā: 34.

hukm-i “**Ḳul yetevffāküm melekü’l-mevt.**”¹, nüzül-i emr-i mevte hâzır ve bi-emr-i “**Küllü nefsin zâ’ikātü’l-mevt.**”², hulül-i vaqt-i mevte müntezir olmağ gerekdür.

Lâ-cerem, erbâb-i mesâyib ü rezâyâ ve aşhâb-i nevâyib ü belâyâ vâkı‘a-i fâkı‘a-i mevt-i Resül’i tezekkür ile gelen kesr-i nefis ile fetḥ-ı bâb-i taḥşil-i ḳurbet; vefâtlarının tefekkürü-yile fevât-i lezzât ü isâle-i ‘aberât idüp tekml-i ‘ıbret hâlî ez-ḥıkm etmaduğı ecluden bu eyyâm-i ğam-encâm-i ‘âşürâ ki maḥall-i fenâ ve menhel-i ‘anâdur, ‘alâ sebîli’l-icmâl beyâna âġâz olındı.

Beyt:

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün)

Râvi-yi kıṣṣa-i ḳasâvet ü³ ğam

Hâki-yi dâstân-i derd ü elem

dir ki: Hicretün onuncı yılında ^[103b] ḥıccetü’l-vedâ‘ da rûz-i ‘arefede “**El-yevme ekmeltü leküm dîneküm ve etmemtû ‘aleyküm ni‘meti ve razitü lekümü’l-İslâme dînâ.**”⁴ âyeti nâzil oldı. Bu âyetün istiṣmâm-i revâyiḥından rûḥâniyye-i ṭayyibelerine bûy-i ḥaṭâyir-i ḳudsî ve ṣemme-i nesîm-i Ḳuddüsî vâşıl oldı. Eṣnâ’-i ḥuṭbede çün menâsiḳ-i ḥaccı temhîd itdiler, “Yâduñuza aluñ ki şâyed bir ḥuṭbe-i ḥacca daḥı ḥücüm-i ecel ḥâyil ola.” diyü te’kîd itdiler ve “Teblîğ-ı risâlet ü aḥkâm ve tertîb-i şerâyi’-ı İslâm itdüğümnden ferdâ-yi ḳıyâmetde ferdan ferdâ mes’ûl olıcağ ne cevâb virürsüz?” didiler. Yek-bâr ağız berkidüp, “**Bellağte’r-risâlete ve eddeyte’n-naşîhate.**”⁵ didiler. Ḥazret sebbâbeleri-yile sūy-i semâya işâret idüp, “**Allâhümme’şhed Allâhümme’şhed!**”⁶ diyü buyurdılar. Andan Medîne’ye ‘azm idüp sefer yarağın gördiler. Eṣnâ’-i seferde nevâḥî-i Cuḥfe’de ‘Ġadîr-i Ḥum’-nâm mevzı‘ da ba‘de’z-zuhr aşhâba ḥıṭâb idüp, “**E-lestü evlâ bi’l-mü’minîne min enfüsihim?**”⁷ didiler. Aşhâb, ^(59a) daḥı, “**Belâ yâ Resûla’llâh!**”⁸ didiler. Andan buyurdılar ki: “**Men küntü mevlâhü fe-‘Aliyyün** ^[104a] **mevlâhü.**”⁹. Andan Emîr ḥaḳḳında du‘â idüp, “**Allâhümme vâli men vâlâhü ve ‘âdi men ‘adâhü va’ḥzül men ḥazelehü ve’nşur men naşarahü el-ḥaḳḳu ma‘ahü ḥaysü**

¹ “De ki, ölüm meleği sizin de canınızı alacak.” 32/ Secde: 11.

² “Her canlı ölümü tadacaktır.” 3/Âl-i İmrân: 185; 21/Enbiyâ: 35; 29/Ankebût: 57.

³ ü B: -P.

⁴ “Bugün dininizi ikmal ettim, size olan nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam’ı uygun gördüm.” 5/ Mâide: 3.

⁵ Elçilik görevini teblîğ ettin ve nasihatte bulundun.

⁶ Allah’ım şahid ol. Allah’ım şahid ol.

⁷ Ben, mü’minler için kendilerinden daha değerli değil miyim?

⁸ Tabii ki ey Allah’ım elçisi.

⁹ “Ben kimin efendisi isem Ali de onun efendisidir.” İbn Ebî Şeybe, **el-Kitâbü’l-Musannef fi’l-Ehâdis ve’l-Âsar**, c. 6, s. 369.

kāne.”¹ didiler. Fārūḳ Emīr’üñ elin alup, “Baḡ baḡ² aşbaḡte mevlā külli mü’minin ve mü’minetin!”³ diyüp ızhār-i ğıbtā vü sürür itdi.

Şi’r:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Gel iy muḡıbb-i ‘Alī saña müjdeler itsün

Kelām-i mu‘cize-āşār-i “Vāli men vālāh.”⁴

Var ey o ḡazrete bed-ḡāh olan le’im ü denī

Yiter ġarīm saña ḡavl-i “‘Adi men ‘ādāh.”⁵

Görüp bu ḡāletini aña böyle düşmān olan

Ne küfr ü zılm olur “Lā ilāhe illa’llāh.”⁶

Menzil-i mezkūrda buyurdılar ki: “‘Ālem-i baḡāya irtıḡāya ‘Ecībū dā’ıye’llāh.”⁷ da‘veti dā’i olmuşdur; emmā içüñüzde iki nesne⁸ terk iderem ki anlar-ıla temessük ider-iseñüz ebedā ḡalālden emīn ve cennātdan derecāt-i ‘āliyyede benüm-ile hem-nişin olursız⁹. Biri Kitābu’llāhdur, ve biri daḡı ‘ıtre-i ḡāhire ki, maḡabbetleri maḡabbetüme ve benüm maḡabbetüm maḡabbet-i İlāhiye dā’i olmuşdur.” Ġarīb ḡāl budur ki, dāmen-i evlāda i‘tişām lebi Kevşer’de mülākāta sebep iken ^[104b] dest-i zılm-ile girībānların çāk ve lebe-teşne, deşne-i āteş-nih ile ḡor ü zār ve helāk ideler.

Ḳıḡ’a:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Va‘deler ide āli-çün o buña

Bu anuñ āline cefālar ide

Şol Ḥuseyn’e ki Cebre’ıl-i¹⁰ Emīn

Gördüġi yirde merḡabālar ide

Her seḡargāh Ḥazret-i Zehrā

“Rabbenā!”¹ diye vü du‘ālar ide

¹ Allah’ım! Onu dost olana sen de dost ol. Ona düşmanlık edene sen de düşman ol. Onu alçaltmak isteyeniyi alçalt. Ona yardım edene yardımcı ol. Nerde olursa olsun hak onunladır. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 2, s. 271. : “Allāhümme vāli men vālāhü ve ‘ādi men ‘ādāhü ve’nşur men naşarahü va’ḡzül men ḡazelehü.”

² baḡ baḡ B: yaḡ yaḡ? P.

³ Her mümin erkek ve kadının dostu oldun.

⁴ “Ona dost olana sen de dost ol.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 2, s. 271.

⁵ “Ona düşmanlık edene sen de düşman ol.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 2, s. 271.

⁶ Allah’tan başka ilah yoktur.

⁷ “Allah’ım davetçisine icabet ediniz.” 46/ Ahkâf: 31.

⁸ nesne B: neseb P.

⁹ olursız: olursın P, B.

¹⁰ Cebre’ıl: Cibril P, B.

Aña bu zulmı idene ‘acebā
Hak Te‘ālā niçe cezālar ide

Maḳtel-i Nürü’l-e ‘imme’de mestürdür ki: Bir gün Huseyn atfāl-i Medīne ile bāzı ider-idi, Hāzret tutmaḳ ḳaşdına segirdüp şitāb eyler-idi; Huseyn segridüp ıztırāb eyler-idi². Āhır Hāzret yitdi ve tutdı, “**Allāhümme uḫıbbühü fe-eḫıbbehü.**”³ diyü du‘ā itdi. Der-ḫāl peyk-i ḳudsī Cenāb-i Ḳuddūsī’den peygām **(59b)** getürdi ki: “Muḳarrebān-i Cenāb-i Ceberüt, ya‘nī rūḫāniyān-i ḫaḫıre-i meleküt, şühedānuñ ser-i bürıdelerine ve ḫün-i çekıdelerine yemın itdiler, çünki aḫabb-i aḫbābuñ ‘Alı ve Ḥaseneyndür⁴, birisi şıhr ü birāder ve ikisi ḳurretü’l-‘ayndur. Lā-cerem ‘Alı zaḫm-i ḫarbe ile zaḫmnāk ve Ḥasen zehr-ile ālüde şerbet-ile helāk ve Huseyn tıḡ u sināndan ḫarbet-ile ^[105a] sīne-çāk olsa gerekdür.”

ZİKR-İ VEFĀT-İ HĀZRET

Beyt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Ḳışşa-perdāz-i⁵ ḫāl-i çarḫ-ı kühen

Eylemişdür bu resme baş-ı sülḫan

Çün eṣnā’-i sefer-i ḫıccetü’l-vedā’ da sūre-i Naşr nāzil olup Hāzret ḫaḫāyir-i ḳurb-i İläḫiden revāyıḫ-ı mevt istişmām itdi, Cibrıl’e, “Vaḫt-i fevāt ü zemān-i vefāt ḫarīb midür?” diyü sü‘āl itdükdde Cibrıl, “**Ve le’l-āḫıretü ḫayrün leke mine’l-ülā.**”⁶ didi. Hāzret’üñ zannı yaḫıne mübeddel olup “**Sübḫāneke’İläḫümme inneke ente’t-tevvābü’r-raḫım.**”⁷ diyü du‘āya ihtimām itdi, bu ḫālde sūznāk girye itdi. Yārān, “Yā Resūla’llāh! **Mā teḫaddem ve mā te’ahḫar**⁸ ma‘füvv idüḡine bişāret, civār-i Hāḫ’da envār-i leḫazāt-i cemāl ve āşār-i leme‘āt-i kemāl-ile müşerref olduḡuña delālet var-iken giryeye sebep nedür?” didiler. Buyurdılar ki: “Heyhāt! Aḫvāl-i fevt ü ehvāl-i mevt [ve] tengı vü tārıkı-i laḫde şabr düşvār, ve sıfr-i sefer pür-āşüb ü āzārdur.” Bu kelimātdan murādları sekerāt-i mevt ü ḫālāt-i fevtten terhīb

¹ Rabbimiz.

² ıztırāb eyler-idi B: ıtırāb eyler P.

³ Allah’ım! Ben onu seviyorum. Sen de sev.

⁴ Ḥaseneyndür : Huseyndür P, B.

⁵ ḫışşa-perdāz : ḫışşa-i perdāz P, B.

⁶ “Ahiret hayatı senin için dünya hayatından daha hayırlıdır.” 93/ Duhā: 4.

⁷ Her türlü noksanlıklardan uzak olan Allahım! Muhakkak sen tevbeleri kabul eden ve çok merhametli olansın.

⁸ Gelmiş geçmiş her şey.

ve iddiḥār-i a‘māl-i ḥasene vü aḥlāk-ı ḥamīdeye ^[105b] terḡıbdür; yoḡ-ısa kendiler her vartadan emīn ve her ḥālleri rızā-yi İllāhiye ḡarındır. Andan soñra vefātlarından bir ay muḡaddem aşḡābı ḡāne-i ‘Āyişe’ye da‘vet itdiler, aşḡāb gelüp cem‘ıyyet itdiler.

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fa’lün)

Otururlardı şaḡ u solında

Yırlı yirinde ḡollı ḡolında

Buyurdılar ki: “**Merḡaben bi-küm ḡayyākümü’llāhü bi-selāmin raḡımekümü’llāhü ḡafızakümü’llāhü ḡayyarakümü’llāhü naşarakümü’llāhü ^(60a) veffeḡakümü’llāhü hedākümü’llāhü āvākümü’llāhü veḡākümü’llāhü sellemekümü’llāhü razeḡakümü’llāh.**”¹ didiler, “Beni aḡreb-i aḡaribüm ḡısl idüp ḡıydüğüm cāme ile tekfīn ve öldüğüm² evde tedfīn idüñ.” diyü vaşıyyet itdiler ve “ḡāzırlaruñuz ḡāyıblere teblīḡ itsün.” diyü³ iblāḡ-ı selām ü⁴ teḡıyyet itdiler.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Yā Resūla’llāḡ bize senden irişdi çün selām

Dırlıḡımızde cihān oldı bize dār-i selām

Ba‘dehü, māḡ-i Şafer’üñ yigirmi altıncı ḡüni çehārşenbe gicesi Baḡı‘ mezārıstānına ḡüzār itdiler ve anda medfün olan mevtā için du‘ā vü istiḡfār itdiler. Ebü Temīme rivāyet ider ki: “Ol gice mevtā-yi Baḡı‘ için ol kaḡar istiḡfār itdiler ki, kāşki ol mevtādan ^[106a] olmuş ola-yıdum.” diyü reşḡ itdüm. Andan menzıllerine gelüp cüzvī istirāḡate meşḡül oldılar. Me’mūr oldılar ki varup şühedā’-i Uḡud’a du‘ā ideler. Fi’l-ḡāl meşāhid-i şühedā’-i Uḡud’a du‘ā vü tazarru‘ ḡüşiş itdiler ve anlar için ḡaḡ Te‘ālā’dan ḡaleb-i āmürziş itdiler; ḡüyā aḡyā’ ü emvāt-ıla vedā‘ itdiler. İrtesi şudā‘nāk olup başların baḡladılar. Nevbet Meymüne’nüñ idi. Ezvāc-i ḡāhirāt cem‘ olup, Resūl’i gelüp anda ḡördiler. ḡāzret, “**Eyne ene ḡaden?**”⁵ diyü buyurdu. Zehrā, “Her ḡün biriñüz evine varmaḡ zaḡmetdür, iḡtiyāruñuz-ıla biriñüz evinde olmaḡa şer‘den ruḡşatdur.” didi. Cümlesi ‘Āyişe’yi iḡtiyār itdiler. ḡāzret

¹ Merhabalar. Allah sizi selamla karşılasın, size merhamet edip sizi korusun. Size hayrı seçtirip, yardım etsin. Başarılar ihsan edip, doğru yola ulaştırın. Sizi saklayıp korusun. Selamete erdirip rızıklar ihsan etsin.

² öldüğüm B: olduğum P.

³ diyü B: -P.

⁴ ü: -P, -B.

⁵ Yarın nerede olcağım?

bir ellerin kitf-i ‘Alī ve bir ellerin düş-i Fazl bin Abbās’a koyup hāne-i ‘Āyişe’ye geldiler, yatup ezvāc, hıdmetine kemer-beste oldılar. On dört gün haste oldılar, marazları şiddet ve harāretleri hıddet üzre oldı.

İbn Mes‘ūd ^[106b] rivāyet ider ki: Varup a‘zālarına elüm kodum, libās üzerinden harāretlerine taḥammül idemedüm: ‘Yā Resūla’llāh! **(60b)** Ne ‘aceb harāret ‘arız olmuş ve harāretten nümūdār gül ol rüy ü ‘arız olmuş.’ didüm. ‘Benüm tebüm iki kimesneye tebb olur, emmā teb ezvār ü āšāmdan ḥalāşa sebep olur.’ didiler.” Ebū Sa‘īd-i Ḥudrī rivāyet ider: “Ḥazret’i ‘ıyādete gitdüm, örtündükleri kaṭıfe üzerinden harāretlerin ḥıss itdüm.” Bişr bin el-Berrā’nuñ anası rivāyet ider ki: “Varup Ḥazret’i maḥmūm gördüm, ‘Bu ḥummā gibi ḥummā görmedüm!’ diyü ḥāllerin şordum. Buyurdılar ki: ‘Bizüm ecrümüz muzā‘afdur; anuñ-çün sāyirlerüñ marazları muḥaffedür. Ḥalk beni zātü’l-cenbe mübtelā dirler-imiş. Ol hemezāt-i şeyātinden nāşi olur. Bize şeytānuñ istilāsı yoḫdur. Marazumuñ aşlı Ḥayber’de yidügüm lahm-i zehr-ālūduñ eşeridür. Mizācumuñ ğayrı dāsı yoḫdur.’” Bunda daḫı ḥıkmət budur ki, Ḥazret sa‘ādet-i şehādeti cāmi‘ ola ve envār-i şehādet daḫı cebīnlerinde lāmi‘ ola.

Ravḥu ^[107a] *l-Ervāḥ*’da meşūrdur ki: Lem‘a-i nübüvvet bız‘a-i fütüvvet-ile qarīn olup “**Yahrücü minhüme’l-lü’lü’ü ve’l-mercān.**”¹ mefhūmı üzre iki dürr-i şāh-vār bedīdār ü hādīş oldılar, tarefeynüñ fevāzıl ü fezāyiline vāriş oldılar. Lā-büd, Ḥasen cecdi Muştafā’ya hem-reng olup şerbet-i zehr-ile helāk oldı ve Ḥuseyn pederi ‘Alī’ye hem-dem olup ḍarbet-i tīg-ı ḳahr-ıla sīne-çāk oldı².

Nazm:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Biri zehr-āşām olup gitdi cihāndan telḥ-kām

Birinüñ tīg-ı şehādet eyledi ḳalbin niyām

Biri gitdi telḥ-kām ü ḥuşk-mağz beste-dil

Eşk-i ḥünī ile rīg-i Kerbelā’yı ḳıldı gil

Sālhādur ki, ol zehr eşeri bir tiryāḳ-ıla yuyulmaz ve bu zaḥm bir merhem-ile³ oñulmaz. Ol nüş-i zehr-ile ḥalk-ı ‘ālem telḥ-kām ve bu nış-i ḳahr-ile çok ādem ḥün-āşāmdur.

¹ “İkisinden de inci ve mercan çıkar.” 55/ Rahmân: 22.

² oldı B: ola P.

³ merhem-ile B: merḥam-ıla P.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Zühre-i zehrâ gam-i Zehrâ'ya ^(61a) dem-sâz olmağa

Ĥancer-i Mirriĥ'a düşmek kaçdın eyler dâyimâ

Demdürür kan ağlasa a' yân-i insân ki kanı

Nür-i çeşm-i Muştafâ çeşm-i çirâğ-ı Mürtezâ

‘Āyişe'den ^[107b] mervîdür ki: “Hergiz Ĥazret'e Fâţıma'dan eşbeh kimesne görmedüm, ĥusn-i sîretde, ĥulĥ u fazîletde, sekîne vü vaĥârda, güftâr ü refârdâ, kıyâm ü ku'üdda, rükü' u sücûdda. Fâţıma gelse ĥandân olur-ıdı,

Beyt:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün)

Ġonce gibi tebessüm eyleyürek

Bülbül-âsâ terennüm eyleyürek

istıĥbâl eyler-ıdı, luĥf ü beşâşet-ile pürsiş-i aĥvâl eyler-ıdı. Çeşm-i şefĥat-ile gözlerin öper-ıdı ve dest-i maĥabbet-ile arĥasın yeper-ıdı. Çün marâz-ı Ĥazret on dört gün temâm oldı, marâzları efzün ve ĥâlleri diger-gün oldı. Ĥazret Fâţıma'nuñ güşına sırran bir söz söyledi, Fâţıma giryân oldı; ‘ale'l-‘aĥab bir söz daĥı söyledi, bî-iĥtiyâr ferĥân oldı. ‘Āyişe Fâţıma'dan ol giryê-i ĥande-âmîz ve ĥamm-i sürür-engîzûñ sebebin şordı; ol gün dimedi, ba' de vefâti'n-Nebî ĥaber virdi ki: “Evvel ĥulûl-i vaĥt-i mevtlerin ĥaber virdiler, giryân oldum. Ba' dehü ‘Ehlümden sen baña cümleden muĥaddem vâşıl olursın.’ didi, binâ-ber-in ĥandân oldum.” didi. ^[108a] Ba' dehü Ĥazret emr itdi, yidi yirden yidi ağzı açılmadıĥ meşk-ile şü getürdiler, a' zâlarına dökdiler. Çün bir mıĥdâr ĥıffet geldi, mescide buyurup, aşĥâb-ıla nemâz kılup ĥuĥbe oĥudılar. Şühedâ-yi Uĥud'ı, “Enşâr ĥâşşumdur.” diyü tezkâr itdiler ve “Enşâr'nuñ ĥıyârına ikrâm ve şîrârından tecävüz idüp ‘afv eyleñ!” diyü Enşâr ü Mühâcirîn'i¹ biri birine vaşıyyet idüp cümlesi-çün du'â vü istiĥfâr itdiler.

Andan Emîr gelüp, “Yâ Resûla'llâh! ^(61b) vâĥı'ada gördüm ki, zirih-püş iken zirihüm gidüp bî-zirih ĥaldum, bu sebebden niçe zemân ĥayrân [ü] vâlih ĥaldum.” [didi]. Ĥazret buyurdı ki: “Zirih benüm vücûdum idi, ki me'ârik ü mekârihde penâhuñ ve zaĥm-i ĥücüm-i 'adûdan gürîzgâhuñ idüm, ben gitmek-ile sen bî-zirih ü bî-penâh olursın; seng-i sitem-i a' dâya nişângâh olursın.” Andan Ĥasen ile Ĥuseyn didiler kim: “Bu gice seyr-i

¹ muhâcirîni B: muhâcirîn P.

vākı‘ ada gördük ki ser-i āsmānda bir taht revān ve biz taht tahtında bürehne-ser ü giryān.”
Ḥāzret ^[108b] buyurdu ki: “Taht benüm tābūtuma ‘alāmet ve bürehne-serligünüz benüm tāc-i
ḥimāyetüm üstünüzden gitdüğine işāretdür.” Bu ḥālde Cibrīl –‘aleyhi’s-selām– gelüp
tebliğ-i selām-i Selām-i Rabb-i Ḳadīr eyledi ve ḥayāt ü memāt beyninde Ḥāzret’i taḥyīr
eyledi. Ḥāzret, “**Üfevvižu emrī ila’llāhi in šā’e aḥyānī ve in šā’e etlefenī.**”¹ diyü redd-i
cevāb eyledi ve ser-rište-i ümürin tevfiż-ı Cenāb-i Rabbü’l-erbāb eyledi.

Bejt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Dil anuñdur çeşm anuñdur cān anuñ

Virse iḥsān alsa ger ḳurbān anuñ

Her ne kim emr eylese fermān anuñ

Derd anuñ derdlü anuñ dermān anuñ

Üç gün peyāpey peyk-i Celīl Cibrīl iblāğ-ı selām-i Zī’l-cemāl ve cenāb-i İllāhiden
risālet-ile pürsiş-i aḥvāl eyledi. Ḥāzret, “Kendümi derdnāk ü ḥaste-ḥāl ve müşrif-i helāk
buluram.” dir-idi. Dördüncü gün ‘İsmā‘il’-nām melek-i kerrübī, ki zīr-i fermānında yüz biñ
melek var idi, ol daḥı gelüp Ḥāzret’i ‘ıyādet² ve iştiyāk-ı İllāhī ile bişāret itdi. ^[109a] Andan
‘Azrā’ıl’e fermān vārid oldı ki biñ nefer dürr ü yāḳūt-ıla mensūc cāmeli ve nūr ‘ımāmeli
eblaḳ-süvār gürüh-i kerrübiyān-i muḳarrebān-i Ḥāzret-i Kirdgār-ıla, **(62a)** elinde bir tūmār-i
pür-envār, du‘ā-ḥān ü şenā-güftār bāb-i Resūl’e gelüp şüret-i A‘rābī ve şüret-i ‘Arabī ile
ser-āğāz eyledi, “**Es-selāmü ‘aleyke yā ehle’l-beyti ve ma’dene’r-risāleti.**”³ diyü āvāz
eyledi. Fāḩıma cevāb virüp, “Ḥāliyā Resūl kendi ḥāline meşğül ve sāyir ehl-i beyt ḡamdan
maḥzūn ü melūldür, mülākāt ḳābil degüldür.” didi. Melekü’l-mevt şāniyen istizān itdi,
Fāḩıma ‘uzr beyān itdi. Merre-i sālīşede bir şavt-i mehīb ü şadā-yi ‘acīb itdi. İşidenler
tersān, belki cemādāt bile lerzān oldılar. Ḥāzret istimā‘ idüp şordı. Çün Fāḩıma cevāb virdi,
Ḥāzret buyurdu ki: “Ol hādīmü’l-lezzāt ü mümītü’z-zevāt ü müferriḳ-ı cemā‘āt, ḳaḩ’-
künende-i erḥām [ü] münekkis-i a‘lām, yetīm-künende-i ferzendān [ü] bīve-künende-i
zenān, muḥarrib-i her ḥānedān ü⁴ vīrān-künende-i her düdmān. ^[109b] Aña ne bürc-i menī‘
māni‘ olur ve ne şevket-i salṫanet dāfi‘ olur.”

¹ İşimi Allah’a bırakıyorum. Dilerse beni hayatta bırakır, dilerse canımı alır.

² ‘ıyādet B: ‘ıbādet P.

³ Selam olsun size, ey ehl-i beyt, ey peygamberliğin kaynağı.

⁴ ü B: -P.

Bejt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Ĥânümânlar ĥarâb iden oldur

Ĥânedânlar türâb iden oldur

Çün ĥâzırlar daĥĥ-ı bâb idenüñ adı nedür ve gönülden murâdı nedür, bildiler, nâle vü nefir ü feryâd ü ġıriv kıldılar. Fâţıma ġâĥ “**Vâ Medînetâĥ ĥarebeti'l-Medînetü ve Rabbü'l-Ka' beti!**”¹ dir-idi, ġâĥ “**Vâ kerbü ebâĥ!**”² dir-idi. Ĥâzret, “Bugünden ġayrı baña kerb irmez ve endüh [ü] te'ab gelmez.” didi.

Belî ĥurüb-i kürüb 'alâyıĥ-ı cismâniyye ve 'avâyıĥ-ı nefsanıyyeden nâşîdür ve ta'alluĥât cihetinden olan tefriĥalardan olur ki, lâzım-i tabî'at-i beşeriyyet ve muĥtezâ-i hevâ-yi dünyâ-yi dârü'l-beliyyetdür.

Bejt:

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün[fa'lün])

Cem' ĥ'âĥi dilet esbâb-i cihân tefriĥa kün

Toĥm-i cem' iyyet-i dil tefriĥa-i esbâbest³

Çün ĥaĥ' -ı 'avâyıĥ u ĥal' -ı 'alâyıĥ ola **(62b)** ve cân 'âlem-i vişâl-i Melik-i Müte'al'e intikâl ü irtihâl bula, ol 'âlem-i 'ıtlâĥda endüh ü melâl ve kesel ü kelâl olmaz.

Bejt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Baña bâr-i ta'alluĥ pây-bend olmasa 'âlemde

Bu râĥ-i ^[110a] pür-ĥaĥarda kim dir-idi eglenem bir ġün

Ĥâsen ve Ĥuseyn müy-i jülîde ve leb-i tefsîde ile ġelüp zânü-yi Resül'e düşdiler. Ĥâzret istiġrâĥda ve 'âlem-i şühüd ü ezvâĥda idiler. Müşâdeme-i temâsdan ġözlerin açdılar, her birin âġuş-i şefĥate çeküp sâ'id-i nevâziş-ile ĥuĥdılar. “Ĥayfâ ki âyîne-i a'mâlünüz ġubâr-i yetimî ile mükedder ve levĥa-i aĥvâlünüz ġerd-i ġarîbî ile muġabber oldı. Zulem-i zulm-i ümmetde nâ-ĥâr ĥalduñuz ve nâĥun-i cevri-i bed-ĥ'âĥa ġiriftâr olduñuz.” didi.

¹ Vah Medine'ye! Medine-i Münevvere ve Kabe'nin Efendisi harap oldu.

² Vah babacığımın üzüntüsüne!

³ Gönlnü bir bütün yapmak istersen, cihandaki sebepleri dağıt/ Gönülleri biraraya getiren tohum, sebeplerdeki farklılıktır.

Bu cānibden, Zehrā “İy mūnis-i ġarībān ü nevāzende-i yetīmān ve¹ melce²-i bī-kesān [ü] dest-gīr-i üftādegān! Gönlümüze ġam tārī olsa² kime diyelüm ve seni ārzü idicek kimden isteyelüm?” dir-idi. Hāzret İmām’ı da³ vet itdi. İmām Hāzret’i baġaline çeküp ser-i mübārekleri-yile sīne-i Emīr’e tayıandı ve kendüler bāzū-yi Emīr’e söykendi. Andan Emīr’e ‘ilm-i ledünnīden niçe mesā’ıl ta‘līm itdiler, ve vaşıyyetleri ne ise bir bir tefhīm [110b] itdiler. Emīr her zemān iftiḥār idüp, “Hāzret baña ol ḥalde biñ bāb ‘ilm ta‘līm itdi ki her birinden biñ nev‘ ‘ilm daḥı münba‘ış oldı ve her bir nev‘den niçe faşl ü bāb ḥādış oldı.” dir-idi. Andan ‘Azrā’ıl yine gelüp,

Kıt‘a:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Münevver itmege şevk-ı şühūd-i Hāḡ ḡalbūñ

Demidür eyle ümīd-i baḡā-yi bāḡīyi

Hārīf-i meclis-i üns ü hümāy-i ‘ālem-i ḡuds

Revā mı ide nişīmen fenā-yi fānīyi

diyü Hāzret’i da³ vet eyledi. Hāzret, “Cibrīl nüzūline tevaḡḡuf eyle.” didi. Melekü’l-mevt, “Fermān-ber-dāram ve muḡī‘ u ḥıdmet-kāram.” didi. Andan emr-i İllāhī vārid oldı ki, (63a) cennāt-i behište ārāyiş virüp teşrīf ideler ve āteş-i düzaḡı taḡfīf ideler. Cemā‘at-i ḡūr-i ‘in ve vildān ü ġilmān-i ecma‘in kendilere zīb ü fer ü zīnet ü zīver vireler; sürādiḡāt-i celāl ü ceberūt rūḡ-ı pür-fütūḡ-ı Muḡammed’i teşrīf için şaf şaf istıḡbāle turalar. Bu ḡalde Cibrīl geldi. Hāzret, “Yā aḡī! Ne zemān-i iftirāḡdur, belki zemān-i [111a] telāḡdur. Bizüm yanumuzda tevaḡḡuf eyle ki ḡāfile-i ‘umrı diyār-i āḡirete önüñde revān ideyim ve ḡuzūruñda teslīm-i cān ideyim.” [didi]. Cibrīl eyitdi ki: “Yā Resūla’llāh! Egerçi zāhiren ḡazretüñden dūram ve ol dūrılıḡdan melūlem, emmā yine emr-i Hāḡḡ-ıla ḡıdmetüñde meşḡulem ki **inne’n-nīrāne ḡad uḡmidet ve’l-cināne ḡad zuḡrifet ve’l-hūra ḡad tezeyyenet li-ḡudūmi rūḡıke.**”³ Hāzret buyurdı ki: “Egerçi bu ḡaberler rūḡ-efzādur, emmā bir ḡaber vir ki ravḡ-bāḡş ola.” Didi ki: “Rūz-i maḡşer evvel ki başına tāc-i kerāmet urıla ve destine menşūr-i şefā‘at virile, ḡazretüñdür ve evvel ümmet ki na‘īm-i cināna ve raḡmet ü rızvāna vāsıl ola, ümmetüñdür.” Hāzret buyurdı ki: “Egerçi bu işāretler bişāret-engīz ve bu va‘deler meserret-engīzdür, bir ḡaber vir ki sebeb-i inşirāḡ-ı şadr ve mūcib-i iftiḡār-i ‘ulūvv-i ḡadr ola.” Cibrīl didi ki: “Yā Resūla’llāh! Buyur ki nenüñ ḡamında ve kimüñ

¹ ve B: -P.

² olsa B: -P.

³ Ruhunu karşılamak için cehennemin ateşleri sakinleşmiş, cennet bahçeleri hazırlanmış, huriler süslenmiştir.

elemindesin ki bu deñlü bişâretlerden hâtıruña neşât ve nihâduña inbisât gelmedi?” Hâzret ^[111b] buyurdu ki: “Hem-vâre ğam-h̄’arlığum ümmet için ve dil-figârlığum anlara rahmet içündür. Şimdi ol dâ’ıye iştidâd ve daĥı izdiyâd buldı. Bilmem ki dünyâda benden soñra anlara kim delîl olur ve şâh-râh-i ser-menzil-i hidâyete kim hâdi’s-sebîl olur? Rûze-dârân-i mâh-i şıyâm ^(63b) bensiz niçe ‘îd ideler ve hâciyân-i Beytü’l-harâm kimüñ der-peyince ri‘âyet-i mesâlik-i tavâf ü menâsik-i hacc-i sa‘îd ideler? Âhîretde âhır-i kârları ve serencâm-i girdârları neye müncer ola ve şâlih u tâlih ve zâhid ü câhidlerine niçe maķar muķarrer ola? Hâliyâ dîdem bu nüvidüñ kudümına nâzır ve cânım bu murâduñ vürüdına müntezırdur ki,

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Diler Hâķ’dan dil ol in‘âm-i ‘âmı

Ve ma’l-i-ihşânü illâ bi’t-temâmi¹.”

Cibrîl tarfetü’l-‘ayn hâķ-ı cenâhıyn ve geşt ü güzâr-i mülk-i ‘ılm ü ‘ayn idüp, yine gelüp didi ki: “Yâ Resûla’llâh! Hoş-dil ol, ki Hâķ Te‘âlâ ümmetüñ dünyâda kendi hıfz-ı şıyânetinde ve kenf-i hımâyetinde, hırz-i emânında ve penâh-i ihşânında şerr-i şeytân ve mekr-i erbâb-i ^[112a] tuğyândan me’mün ü maşûn ve ‘uķbâda ücür-i ğayr-i mütenâhiye ve cezâ’-i hayr ve ecr-i ğayr-i memnün-ıla memnün ide.” Hâzret çün mesrûr-i huşûl-i me’mül oldu, melekü’l-mevt kabz-ı rûha meşğül oldu. Ol hâlde saķf-i hâneye nazır idüp, “**Bi’r-refıķı’l-a’lâ!**”² diyüp nâ-gâh dest-i mübarekleri mâyil ve rûh-ı pür-füyüz u fütûhları ķurb-i Hâķķ’a vâşıl oldu.

Nazm:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Çün meşâmmına irişdi büy-i Hâķ

Eyledi pervâz-i bâğ-ı süy-i Hâķ

Bu ķafesden ol hümâ idüp firâr

Sâ’id-i sulţânda çün kıldı ķarâr

Şalla’llâhü ‘aleyhi ve aşhâbihî ve’s-şühedâ’i’l-müntemîne ilâ cenâbihî.³

¹ İyilik, ancak tam yapılırsa makbuldür.

² En yüce Dost’a!

³ Allah’ın selamı, onun, ashâbının ve yanına ulaşan şehitlerin üzerine olsun.

Kıt' a:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Gönlül ayrılıyor göz göre dirliginde cânandan

N'ola gitmezse hün-i çeşm ü süz-i gam dil ü cāndan

Nice katlansun Ādem cennet-i kūyından ayrıldı

Nice ağlansun Hızır ayrılıyor āb-i hayvāndan

Emīr'den mervīdür ki: “Ol gün āsmāndan ‘**Vā Muhammedāh!**’¹ āvāzın işitdüm.” Fāṭıma ‘**Vā ebetāh ecābe** **(64a)** **Rabbe de'āhü!**’² diyü giryān-ıdı, ^[112b] aşhāb ü aḥbāb nāle vü nefīrde her biri gūyā bir kālīb-i bī-cān-ıdı. Fāṭıma'nuñ ve sāyir aşhābuñ ol vākı' a-i fākı' ada didükleri merāṣī vü ebyātdur, mezkūr-i elsine-i 'ālem ve meštūr-i şahāyif-i ezmān ü evkātudur.” Ekābir-i şahābeden mervīdür ki: Egerçi bu āteşüñ şerārı cān ü cigerler göyündürür, emmā buḥārından hevā-yi dimāğa şu'ūd iden ebr-i āh-ıla yağan bārān-i eşk-i āteşin dūzahı söyündürür. Ve bu teşrif ol zemānda ḥayātda olan ümmete maḥşūş olmayup ḥālā o muşibeti tezekkür iden tāyifeye bile şāmildür ve bunlara daḥı ol kerāmetüñ eşeri vāşıldur. Zīrā ol muşibetde cinn ü melek, zemīn ü felek; şābit ü seyyār ü kuṭb ü devvār ve cibāl ü aḥcār [ü] nebāt ü eşcār; vühūş ü hevām, sibā' u sevām; murḡān-i hevā, māhiyān-i deryā müşārik ü müsāhim, belki biri birine mu'ārız u müzāḥımdür. **A'zama'llāhü te'ālā ücūranā bi-muşibeti mevti resūli'llāhi şalla'llāhü 'aleyhi ve razzakanā şefā'atehü'l-kübā.**³

EL-BĀBŪ'R-RĀBİ' DER-BA'Z-I ^[113a] AḤVĀL-I FĀṬİMA –' ALĀ EBİHİ EZKE'T-TAḤİYYĀT– EZ-VİLĀDET TĀ BE-VEFĀT⁴

Erbāb-i tevārīḥ ittifākı-yıla Ḥāzret'ün Ḥādīce'den iki erkek, dört kıızı olmuşdur. Erkegüñ biri Ḳāsım'dur, ki 'Ebu'l-Ḳāsım' künyetine bu Ḳāsım sebebdür, ve biri 'Abdu'llāh'dur ve ikisine daḥı 'Ṭayyib' ve 'Ṭāhir', 'inde'l-ba'z 'ālem ve 'inde'l-ba'z laḳabdur. Dört duḡter, Zeyneb ve Ümmü-külşüm ve Ruḳayye ve Fāṭıma. Fāṭıma cümleden küçek ve babasına maḥbūbrekdür. Vilādet-i Fāṭıma, münteḥab aḳāvilden Vākı' a-i Fīl'den

¹ Vah Muhammedim'e!

² Vah Rabb'inin davetine icabet eden babacığıma!

³ Allah, Rasūlü'nün -Allah'ın salātı O'nun üzerine olsun- ölümünden kaynaklanan bu musibetin mükafatını fazlasıyla versin ve bizi onun en büyük şefaati ile rızıklandırınsın.

⁴ Dördüncü Bölüm: –Selamların en güzeli babasına olsun– Fatıma'nın Doğumundan Ölümüne Kadarki Bazı Halleri Hakkında.

otuz biş yıl mu‘aḥḥardur ve bi‘şetden biş yıl muḳaddemdür. Aḳāvil-i müte‘arizadan İmām-i Bāḳır ^(64b) muḥtārı budur ki, ḥaḳīḳat-i ḥāle, “**Allāhu a‘lem.**”¹dür.

Çün Ḥadīce Fāṭıma’ya ḥāmıle² oldu, Ḥazret buyurdu ki: “Bu mevlüd kızdur ve adı Fāṭıma’dur ve nesli pāk ü pākizedür.” Ol vaḳt Cibrīl gelüp, “**Li-yüzhıbe ‘ankümü’r-ricse ehle’l-beyti ve yütahhiraküm taḥhırā.**”³ āyeti nāzil oldu. Çün vaż‘-ı ḥaml zemānı oldu, Ḥadīce müvāneset-içün aḳribāsından refīḳ ṭaleb itdi, ḳabül itmediler. Nā-gāḥ dīvārdan dört ^[113b] bālā-bülend gendüm-gün zen geldi, Ḥadīce vaḥşet itdi. İçlerinden biri eyitdi ki: “Yā Kübrā! Ḥavf eyleme ki, bizüm birimüz Meryem ve birimüz hem-şire-i Mūsā Ümmü-külşüm ve birimüz Sārā ve birimüz zen-i Fir‘avn Āsiye’dür. Āḥiretde daḫı saña refīḳler ve ḥāliyā üns için gelmiş şefīḳlerüz.” diyüp ḥavālisinde ḳarār ve ‘arz-ı maḥabbet ızhār itdiler. Nā-gāḥ mihr-i ‘ālem-tāb gibi Fāṭıma ṭālī‘ oldu, pertev-i nūrından ḥānehā-i medīne-i Mekke göründi, gūyā ki bir nūr lāmi‘ oldu.

Beyt:

(mefâ’ılün mefâ’ılün mefâ’ılün mefâ’ılün)

Ṭoḡup bir kevkeb-i tābān risālet āsmānında

Açıldı bir gül-i sūrī nübüvvet gülsitānında

Çün nihāl-i gülşen-i Aḥmedī berümend ü şüküfedār ve gül-bün-i Muḥammedī pür-berg ü bār oldu ve reyāḥin-i riyāz-ı ‘ışmet nesīm-i cemālī ve ḥadāyık-ı şakāyık-ı ‘ıffet şemīm-i kemālī ile tāze vü muṭarrā ve reşḳ-i “**Cennātün tecrī min taḥṭihe’l-enḥār.**”⁴ oldu, emr-i Ḥaḳḳ-ıla on ḥavrā āb-i Kevşer ile memlū bir ibriḳ ile gelüp Fāṭıma’yı yudılar, “Ḥıdmetinde cüst ol!” diyü vaşıyyet itdiler ve kenārında ḳodılar. Ba‘dehū Ḥazret ^[114a] gelüp mevlüdü ṭaleb itdiler; ‘Fāṭıma’ diyü nām virüp ‘Rāzıyye’ ve ‘Merzıyye’, ‘Meymüne’ ve ‘Zekiyye’, ‘Betül’ ve ‘Azrā’ ve ‘Zehrā’ diyü laḳab itdiler. ‘Āyişe’den mervīdür ki, hergiz Ehl-i Beyt’den Fāṭıma’^(65a)dan ehl-i şalāḥ u edeb yoḡ-ıdı ve Resūlu’llāh’a andan aḫab yoḡ-ıdı. Ve her gāḥ buyururlar-ıdı ki: “Her kime Fāṭıma ḥışm ide, aña Ḥaḳ’dan ḥışm-i belā-ālūd olur ve her kimden ki ol rāzī ola, Allāh andan ḥoşnūd olur.” ‘Acebā Fāṭıma evlādın zillet ve ḥorlūḡ-ıla öldürenlerden nice rāzī ola ve anlaruñ ḥālī nice ola, ol vaḳt ki Ḥazret-i Ḥaḳ ḳādī ola?

¹ Allah en iyisini bilir.

² ḥāmıle B: ḥāmıl P.

³ “Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” 33/ Ahzâb: 33.

⁴ “Altılarından ırmaklar akan cennetler.” 3/Āl-i İmrân: 15, 136, 198; 5/Mâide: 119; 57/Hadîd: 12; 85/Bürüc: 11.

Hıkāyet: Rivāyetdür ki, bir gün Huseyn nahlistān-i Medīne’de geřt ider-iken rāh-i hāneyi fark idemeyüp ‘azm-i beyābān itdi, ‘Şālih’-nām Yahūdī Huseyn’i tenhā bulup evine iledüp pinhān itdi. Çün zemān-i ‘aşra dek imtidād-i zıll-i iftirākı medīd oldı, Fāṭıma’da ıztırāb bedīd oldı. Yitmiş def‘a kapu ardına gelüp Huseyn’i aramağa göndermege ādem bulamadı ve hayādan kimesneye ‘arz-ı hāl itmege ^[114b] kādır olamadı,

Şi‘r¹:

(müfte’ilün müfte’ilün fā’ilün)

“Kandasın iy cān ü cihān kandasın

Kandasın iy rūḥ-ı revān kandasın

Ārzu-yi hāṭır ü ārām-i cān

Kām-i dil āsāyiş-i rūḥ-ı revān.”

diyü ağladı. Āḥır Hasen’i gönderdi ki Huseyn’i cüst ü cū ide, aṭrāf ü eknāfda arayup tek ü pū ide. Hasen ḥavālī-i Medīne’de “**Yā aḥī Huseyn bin ‘Alī, yā kurrete ‘ayni’n-nebiyyi eyne ente?**”² diyü na‘reler urur-ıdı, cüst ü cū idüp ağlar yürür-ıdı. Nā-gāh bir āhū peydā oldı, Hasen, “**Yā zabyü hel ra’eyte aḥī Huseynā?**”³ dıdı. Āhū kudret-i Haḳ ve bereket-i Resūl ile nuṭka gelüp, “**Eḥazehū Şālih el-Yehūdī ve aḥfāhū fi’l-beyt.**”⁴ dıdı. Hasen o gencüñ ne vīrānede mestūr idügin bilüp bī-bāk hıramān hāne-i Şālih’e varmağa āgāz itdi. Daḳḳ-ı bāb idüp bülend-āvāz itdi, Şālih çıḳup Hasen Huseyn’i taleb itdi, “**Ḳarındaşum vir, (65b)** yoksa anam bir āh-i seḥargāh-ıla ḳavm-i Yehūd’ı ḳavm-i ‘Ād gibi ber-bād ü nā-būd eyler, ve babam tuyıcaḳ seyl-āb-i tiġ-ı mīġ-gün-ıla mānend-i ḳavm-i Şemūd eyler. ^[115a] Ceddüm işidür-ise kināne-i kenāneden bir tır-i iḥlāş çeküp kemān-i du‘ādan hedef-i “**Ḳābe kāvseyn.**”⁵ e pertāb eyler, ṭāyife-i ṭāġıyeñüz ḳavm-i Şālih gibi nā-yāb eyler.” dıdı. Şālih, “**Anañ kimdür?**” dıdı. Hasen, “**Zehre-i⁶ zehrā, ravza-i ḥazrā, mehd-i ‘ulyā; dürre-i şādef-i risālet, ġurre-i cebhe-i velāyet; nuḳṭa-i dāyire-i nebevī, lem‘a-i nāḥıye-i ‘Alevī; mebde’-i fiṭratı sīb-i bī-āsīb-i behişt-ile sirişte, ḳabāle-i mührinde āzādī-i ‘āşıyān-i ümmet nüvişte; duḡter-i Resūl, Fāṭıma Betül’dür.**” dıdı. Şālih, “**Babañ kimdür?**” dıdı. Hasen, “**Şir-i Yezdān, Şāh-i Merdān; şeb-i hicretde cānın Resūl’e ḳurbān iden, Cibrīl aña reşḳ ‘ıyān iden; ‘Alī’-nām ü ‘Mürtezā’-laḳab, bāb-i ‘ilm ü beyt-i edeb; seyyid-i ġālib, neyyir-i**

¹ Şi‘r B: Beyt P.

² Ey kardeşim, Ali oğlu Hüseyin! Ey Nebi’nin gözü nûru! Nerdesin?

³ Ey ceylan! Kardeşim Hüseyin’i gördün mü?

⁴ Onu Yahudî Sâlih yakaladı ve evde gizledi.

⁵ “Yayın iki ucu arası kadar.” 53/ Necm: 9.

⁶ zehre-i: zehr P, zehre B.

sipih-r-i mevāhib, ‘Alī bin Ebī-Ṭālib’dür.” didi. Şālih, “Ceddüñ kimdür?” didi. Ḥasen, “Dürr-i girān-māye-i şadef-i şeref-i Ḥalīl, mīve-i dirāht-i baht-i¹ İsmā‘īl²; Mekke’de nemāz-i ‘aşrı edā iden, Mescid-i Akşā’da iḳāmet-i sünnet-i ‘ışā iden; ^[115b] zīr-i ‘arşda vitre kıyām iden, ḥuzūr-i Ḥaḳ’da Rabbine selām iden; resül-i şeḳaleyn, imām-i ‘ālemeyn; seyyidü’l-kevneyn, ‘ālim-i me‘ālim-i eyn ü ‘ayn, ‘ārif-i me‘ārif-i ḥaḳḳa’l-yaḳīn ü ‘aynü’l-‘ayn; Muḥammed-i nebī, Aḥmed-i ‘Arabiyy-i Kureyşī vü Hāşimī vü Muṭṭalibī.” didi. Şālih çün bu sözleri güş itdi, derünından baḥr-i hidāyet cüş itdi, “İy nūr-i dīde-i nebī vü velī ve çeşm-i çirāğ-ı Muḥammed ü ‘Alī!

Rübā‘ī:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

İy cihān pür-nūr tāb-i mihr-i rüyuñdan senüñ

Süfte-dildür tār zülf-i müşk-büyuñdan senüñ

Çün şadef güşumda peydā oldı dürr-i ma‘rifet ^(66a)

Ḳatre düşdi çün şehāb-i güft ü güyuñdan senüñ.”

diyüp ‘arz-ı İslām idüp, Ḥuseyn’üñ fark-ı ferḥundesı üzre bir ṭabaḳ dürr ü gevher ve pāy-i şeref-pīrāyesine niçe kīse sīm ü zer nişār itdi. Ba‘dehū Ḥasen ve Ḥuseyn ḥāneye gelüp ḥāṭır-i Zehrā ḳarār itdi.

‘Ale’ş-şabāḥ, ḳavminden yitmiş kimesne ile ḥāne-i Fāṭıma’ya gelüp tecdid-i imān itdi ve itdügi cürm için istihlāl ^[116a] idüp ‘uzr-i firāvān itdi. Fāṭıma, “Benden yaña ḥelāl olsun, emmā bunlar ‘Alī’nüñdür, ‘Alī’den istihlāl eyle ve andan ṭaleb-i feyz u efzāl eyle.” didi. Emīr ḡazādan gelince tevaḳḳuf itdi, Emīr geldükde, Şālih gelüp itdügi cürme ‘arz-ı nedāmet ü te’essüf itdi. Emīr, “Ben ḥaḳḳum isḳāṭ itdüm; emmā çün sibṭayn-i Resül’dür, anlara ‘arz-ı ḥāl eyle ve anlardan istihlāl eyle.” didi. Şālih Ḥazret’üñ ḥıdmetine varup baş urdı ve girü na‘leynine yüzün sürdi, “Yā Şefī‘a’l-müznibīn ü Raḥmeten li’l-‘ālemīn! Egerçi şerr-i şeyṭān ve sebeb-i küfr ü tuḡyān-ıla ḥaṭā itdüm, emmā ḥāliyā kemer-i tevbe vü inābet ile miyān-beste ve seng-i nedāmet-ile āyīne-i ḥāṭır³ şikeste ve beste i‘tizāra ṭurdum ve bāb-i istiḡfāra yüz urdum. Ḥālūme merḥamet eyle ve ‘afv-i zellet⁴ eyle.” didi. Ḥazret, “Ben “Ben daḥı ḥaḳḳumı ḥelāl itdüm; emmā bunlar ber-güzideḡān-i Ḥaḳ’dur, rızā-yi Ḥaḳḳ’a mevḳūf idügi muḥaḳḳaḳdur.” didi. Şālih ^[116b] bī-çāre olup tevbe-güyān ü sīne-küpān şahrā

¹ baht B: bāb P.

² İsmā‘īl B: -P.

³ Ḥāṭır B: -P.

⁴ zellet: zellet P, B.

vü beyābāna ve rāh-i deşt ü kūhistāna düşdi. Ol deñlü ağlar, iñler-idi ki bārān-i behārī giryesine hem-dem ve nāle-i kühsārī feryādına āheng-i zir ü bem olur-ıdı.

Beyt:

(fe'ilātün mefā'ilün fa'lün)

Bile ağlardı ağlasa enhār

Bile iñlerdi iñlese kühsār

Rāvī eydür: Şālih on ^(66b) sekiz gün bu hālde nāle vü melālde gezdi. On toközuncı gün Cibril gelüp, “Hāzret-i Hāq Şālih’uñ günāhın ‘afv ve zellātın¹ maḥv itdi.” diyü bişāret itdi; Şālih istimā‘ idüp secde-i şükr idüp bu mefhüm-ıla du‘ā vü teḥīyyet itdi:

Rübā‘i:

(fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün[fa'lün])

Yine ‘ısyān ü ḥaṭī’āt içre

Eylemişdüm reh-i maḫşūdumı güm

Olduñuz baña delil ü nāşır

Raḫıya’llāhü te‘ālā ‘anküm².”

Erbāb-i ihtibāra maḥall-i i‘tibārdur ki, Şālih mücerred Hüseyn’i evinde ıḫfā itmek-ile evliyāsı ḥelāl idüp ve kendüsi māḫī-i zünüb-i ve mā-mezā³ olan İslām’ı ihtiyār idüp⁴ taḫşil-i rızā-yi Zü’l-celāl itdükden soñra ^[117a] ve sünnetu’llāh ḫabül-i ‘uzr⁵ ü tevbede sür‘at ve ‘afv-i zellet⁶ iken on sekiz gün tır-i tevbese hevā-yi nāle vü giryede döndi, andan varup hedef-i ḫabüle toközündi. Ḳavm-i Yezid ki yitmiş iki kimesneyi zaḫm-ḫorde-i tiğ-ı sitem ve ciğer-güşe-i Resül’i yitmiş iki pāre itmek-ile niçe dürlü cevr ü elem itdiler, ne evliyādan i‘tizār itdiler ve ne Cenāb-i Hāq’dan istiğfār itdiler; belki ecsādların at ayağında pāy-māl ve ehl ü ‘ıyāllerin siper-i tır-i faẓīḫat ü nekāl itmek-ile itdükleri cevre ısrār ü istimrār itdiler. Āyā yevm-i ḫaşrda sezāları ne ola ve min-‘indi’llāh cezāları ne ola? **Ne‘üzü bi’llāhi min-şürüri enfüsinā ve min-seyyi’āti a‘mālinā ve neste‘inü mine’llāhi fi-küllü aḫvālinā.**⁷

Huzeyfe rivāyet ider ki: “Bir gün Hāzret mescidden ḫucreye giderler-idi, ben ‘aḫablarınca idüm; gördüm ki bir kimesne ile müsārre iderler-idi. Ba‘dehū buyurdılar ki:

¹ zellāt: zellāt P, B.

² Allah Teālā sizden razı olsun.

³ ve geçmiştekileri.

⁴ ve kendüsi...idüp B: -P.

⁵ ‘uzr B: -P.

⁶ zellet: zellet P, B:

⁷ Nefsimizin şerlerinden ve kötü amellerimizden Allah’a sığınırız. Her halimizde Allah’tan yardım dileriz.

‘Söyleşdüğüm bir melekdür ki, halk olınalıdan yir yüzine henüz ^[117b] inmişdür. Hâliyâ gelüp Haq’dan iblâg-ı selâm ü tehyiyet itdi, Fâtıma seyyide-i nisâ-i ‘âlem ve Hâseneyn, seyyideyn-i şübbân-i cennet olduğunu bişâret itdi.’” Râvî eydür: Âdem ^(67a) ve Havvâ, kendüler derecât-i cennâtda envâ’-ı luḫf ü kerâmâtda iken “‘Acebâ bizden bihter maḫlûḫ var mı?’” diyü gurûr ve ızhâr-i ğıbtat ü sürûr itdiler. Emr-i Haqḫ-ıla Cibrîl anları a‘lâ-yi ‘ılliyyinde bir ğurfeye iletdi. Gördiler ki, bir serîr-i nûr-siriştd¹ bir duḫter-i sa‘d-aḫter, farkında bir efser-i nûr-güster; iki ğuşında ğuşvâre iki dürr-i âb-dâr, her birisi necm-i tâb-dâr. Âdem sü’âl itdi: “Bu duḫter ne aḫter-i bürc-i se‘âdetdür ve bu efser ne efser-i kerâmetdür ve bu ğuşvâreler ne ğuşvâre-i ‘ızz ü rif’ atdür?” Cibrîl didi ki: “Bunlaruñ ḫalkı senüñ ḫalkuñdan yüz yıl muḫaddemdür; duḫter Fâtıma ve tâcı zevci ‘Alî, ve ğuşvâreleri oğulları Hâsen ve Hüseyn’dür ki ‘inde’llâḫ aḫabb ü² ekremdür.”

Beyt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün)

Ser-i küyuñda âbâd eylemişdüm ‘ışḫ bünyâdın

Ne Âdem ḫalk olınmışdı ne cennet ^[118a] üstüvâr idi

Ve yine ‘Âyişe’den mervîdür ki: Bir ğün Hażret’uñ mübârek kitflerinde bir kisâ var idi. Nâ-gâḫ Hâsen ve Hüseyn geldiler, Hażret anları ol kisâ altına aldılar. Ba‘dehü ‘Alî ve Fâtıma geldi, anlara daḫı “Kisâ altına ğirüñ!” diyü ḫavl şaldılar. Çün dördi bile kisâ altına ğirdiler, buyurdılar ki: “İnnemâ yürîdu’llâḫü li-yüzhibe ‘ankümü’r-ricse ehle’l-beyti ve yūḫahiraküm ṭaḫîrâ.”³ Ve yine anlara ḫıṭâb idüp buyurdılar ki: “Ene ḫarbün li-men ḫârebeküm ve silmün li-men sâlemeküm.”⁴

Kerâmât-i Fâtıma’dan biri daḫı budur ki: Zehrâ henüz sekiz yaşında iken ḫavâtin-i Ḳureyş’den bir cemâ‘at Hażret’e gelüp didiler ki: “Egerçi milletüñden bî-gâneyüz, emmâ şeref-i ḫarâbetüñ-ile yegâneyüz. Ser-rişte-i şıla-i raḫm tiĝ-ı iftirâḫ-ı millet-ile bürîde olduğunu istemezüz. Hâliyâ ‘arûsimüz vardur, Fâtıma’yı da‘vet iderüz ki seyr ü temâşâ ide, tervîḫ-ı ḫâṭır idüp kesb-i zevḫ u şafâ ide.” Hażret, “Siz varuñ, ^(67b) anı daḫı arduñuzca ğöndereyim.” diyüp Fâtıma’yı da‘vet itdi, “Biz ḫalk-ıla ḫulḫ-ıla me’mûruz ve tatyîb-i ḫulûb ^[118b] idüp murâd-baḫş olmaĝ-ıla ḫânedân-i ma‘mûruz. Da‘vete icâbet eyle.” diyü

¹ nûr-siriştd B: nûr-sirişde P.

² ü B: -P.

³ “Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden ğünahı ğidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” 33/ Ahzâb: 33.

⁴ “Sizinle savaşıyla ben de savaş hâlinde, barışıyla da barış hâlindeyimdir.” İbn Ebî Şeybe, **el-Kitâbü’l-Musannef fi’l-Eḫâdîs ve’l-Âsâr**, c. 6, s. 378.

naşihat itdi. Fāṭıma, “**Yā ebeti!**¹ Ḥavātīn-i Kureyş, huşuşā zen-i ‘Utbe vü Şeybe ve ḥāher-i Ebî-Cehl, ki ḥāne-i māderümüñ nān-pāre-güzini ve ḥırmen-i şadākatinüñ ḥuşe-çini idiler, ḥāliyā her birinüñ ber ü² dūşı ve gerden ü gūşı, gūnāgūn pür-dür ü gevher-i mülemma³ dur ve pūşişleri elvān libās-i muraaşsa⁴ dur. Benüm arkamda delk-ı köhne ve başumda peşmine muḳanna⁵ dur ve mıḳna⁶ um niçe yirde muraḳka⁷ dur. Gülşen-i nübüvvetüñ dirahṭ-i rüste ve cūybār-i risāletüñ gül-i nev-restesi olup emti⁸ a-i dünyā bād-i ğurūr ve en⁹ ime-i fenā bā¹⁰ ış-i fütür olduĝına binā¹¹ en meṭā¹² -ı ‘ālemden etek silkdüğüme nazār itmezler; ızḥār-i ğurūr ü naḥvet iderler ve beni istihzā idüp ḥakāret iderler.” diyü ağladı.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Āh kim ma¹³ nā yüzinden bir dil-i āgāh yok

Sirr-i ma¹⁴ nādan yaña şuret-pereste rāh yok

Ḥazret tesliyet idüp, “Hüdhüd ki başında tāk-i muraşsa¹⁵ vardur, rāyihā-i kerīhesi cāna mücib-i belā¹⁶ [119a] vü āzārdur; ve tāvus ki egninde ḥıl¹⁷ at-i mülemmā¹⁸ ı vardur, pāy-i siyāhı bādī-i nazarda ḥāṭıra sebeb-i efkārdur.

Beyt:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün)

Vücūd-i cāhil eger der-naḥ¹⁹ u nesīc²⁰ büved

Tu kirm-i mürde şümür der-derün-i pīleverest²¹

Bugün anlar ki libās-i zerd ü surḥ ile gül gibi çemen-i²² tekebbür ü tebaḥtürde cilveler iderler, ferdā-yi kıyāmet ḥār-i bī-kıymet gibi tu²³ me-i āteş-i dūzaḥ olurlar. Ḥāher-i Ebî-Cehl, ki bugün gerdeni ṭavk-ı zerrīn-ile pür-şevḳdur, yarın selāsıl ü aĝlāl ü ḥabā’il ü enkāl ile muṭavvaḳdur.” diyü naşihat ider-iken Cebre’il gelüp didi ki: “Emr-i İlähī budur ki, Fāṭıma ol meclise varsun ki **(68a)** mā-verā-yi sürādīkāt-i ğaybdan ‘arāyis-i muḥadderāt-i muḳadderāt cilve-nümā ola, nisā²⁴-i Kureyş’üñ ba²⁵ zınuñ nihāyet-i ğavāyeti āşkār ola.” Ḥazret kāşid-i emr ü nehy olan ḥāmil-i vaḥyüñ kelāmın Fāṭıma’ya iblāĝ idüp,

¹ Ey babacığım!

² ber ü: berd? P, B.

³ belā B: bā P.

⁴ naḥ B: nec P.

⁵ nesīc: nesenc? P, B.

⁶ Bilgisiz adam pamuk ve ipek elbiseler içinde de olsa/ Sen onu ipek koza içindeki ölü kurtçuk say.

⁷ çemen-i: çemeni P, B.

Kıt' a:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

“Gilim-i fakrı çün Āl-i ' Abā'ya
Yed-i taqdîr-i Yezdân itdi der-ber
Gerekmez hulle-i dîbâ-yi Şüşter
Nice dîbâ-yi Şüşter belki ' Abkar.”

diyü naşîhat itdükte, bürka^c -püş [ü] mıkna^c -ber-düş, ^[119b] bî-câriye vü bî-hâcibe revâne oldı ' arüs-hânedden cânibe.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Ne gam hırşîd-i rahşâna eger olursa tenhâ-rev
Ne gam serv-i hırâmâna eger olursa yek-tâ seyr

Rāvî kavlınce, nisâ²-i Kureyş kapuya güş olmışlar-ıdı ki duhter-i Muḥammed gelüp hülâ vü hulel ü külâh ü kelelimüzden münfe^c ıl ve kendinüñ câme-i sad-pâresinden hacil ola. Nâ-gâh Fâtıma âsitâneye kadem başup der ü dîvâr, dâr ü diyâr ruhsâr-i tâb-dârından münevver oldı, Fâtıma tarîk-ı eslem-i İslâm üzre selâm virdükde redd-i selâma kâdir olımayup her biri hacletden ve hayretten güyâ bir hacet oldı. Emmâ Fâtıma bir hulle geymiş ki süzen-i ' âlem-bîn nazîrin görmemiş ve hayyât-ı felek kârgâh-i¹ dünyâda pîşekâr olalıdan mişline şındı urmamış. Başındağı efser-i muraşsa^c uñ le'âlî-i rahşendesine göre çeşm-i encüm hîre² ve sâ^c ıdinde olan halhâl-i zerrînüñ yâkût-i tâbendesine³ nazar halka-i sîmîn-i hilâl tîre. Hürân-i behîşt-i pākîze-siriştten ^[120a] birçaçı hıdmetinde revân ü devân, biri ihtirâm-ıla şukka-i çâderin tutar ve birinüñ elinde micmere-i zerrîn-i ' anber-âgîn içinde misk ü ' anber düter⁴. Güyâ sine-i Ebû-leheb'dür ki aḥger-i ḥased-ile tolmış veyâḥod sin-i Ebî-Cehl'dür ki kıpkızıl yanar od olmuş. Ve biri zülf-i havrâ vü şeh-per-i evlâ ecnihat-i müşennâdan mürekkeb mirvaḥa ile meges-rânlık ider **(68b)** ve biri gerd-i râhdan hâtırı muḡabber ve nefes-i hevâ-yi şubḡâhdan âyîne-i ḡalbi mükedder olmasun diyü gül-âb-efşânlık ider. Bî-ihtiyâr zenân te^c accüb-künân ü naḡme-zenân bunuñ-ıla güyâ oldılar:

¹ kârgâh: P'de mükerrer.

² hîre: hîr B.

³ göre çeşm-i encüm...tâbendesine B: -P

⁴ düter B: tütter P.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

“Gerçi ziverle cihân zînet olur

Lîk ziverler senüñle fer bulur.”

Ol zenân-ıla bu Zehrâ kışşası, oldı zenler-ile Zelihâ kışşası. Fâtıma çün bu haşmet ü kevkibe vü ‘azamet ü debdebe ile içerü girdi, “Kankı hânedânuñ han-zâdesi ve ne şehriñ şeh-zâdesidür ki hıl' atinüñ kumâşın nessacân-i kâr-hâne-i dünyâ bâfte ve târ [ü] püdün evtâr-i kusiyi-yi edvâr ü atvâr tâfte itmiş degüldür?” [didiler].^[120b] Çün Fâtıma idügin iz' ân itdiler, perişân olup qalblerin dağı perişân itdiler. Ol tayife ki qalbleri mâ-şadağ-ı “**Fe-hiye ke'l-hicâreti ev eşeddü kâsveten.**”¹ idiler, güşe-i ihtifâya urdılar, ve anlar ki müsteħakk-ı “**E-fe-men şeraha'llâhü şadrahü li'l-İslâm.**”² idiler, maqâm-i hizmetde dest-i meskeneti kemer-i ta' zîme urup turdılar, “Horişüñ ne cevârişden iğzâr idelüm ve şerbetüñ nice şerâb-i hoş-güvâr idelüm?” didiler³. Fâtıma, “Babam ki mihmân-i ziyâfet-hâne-i ‘**Ebitü 'inde Rabbî.**’⁴dür, ‘**Ecû'u yevmen ve eşbe'u yevmen.**’⁵ mefhümü-yıla güyâdur, benüm dağı vazîfem aña iktidâdur. Beni ziyâfet oldur ki, şehd-i şehâdet ile ‘azbü'l-beyân ve sükker-i şükr-i Hudâ ile şirîn-dehân olasız ki ol ‘azb ile ‘azâb-i düzağ zâyil ve bu şeker ile zehr-i kahr-i İllâhî tiryâğ-ı luğfa mütebeddil ola.” Anlar⁶ ki hüdhüd-i hidâyet-i hâdi's-sebil idiler, sâlik-i râh-i ihtidâ oldılar, kelime-i tayyibe-i “Lâ ilâhe illa'llâh.” ile güyâ oldılar.

SEBEB-İ İZDİVÂC-İ 'ALİ FÂTİMA-RÂ⁷

Hicretten bir yıl soñra Fâtıma^[121a] on dört yaşında ve bir rivâyetde tokuz yaşında iken Fâtıma'yı **(69a)** 'Alî'ye tezvîc itdiler. Tefşîl budur ki: Kibâr-i Ensâr ü Mühâcirîn tâlib ve Resûlu'llâh'a Fâtıma için hâtib oldılar. Bu eşnâda Hâzret hâne-i Ümmü-Seleme'de iken mülk-i melekütdan nice biñ melege müvekkel ü melik olan 'Cühbâ'il'-nâm melek nâzil oldı ki yigirmi ser ve her serinde biñ zebânı ve her zebânında biñ lüğat-ıla beyânı var idi.

¹ “..Âdetâ bir taş, hatta alabildiğince sert bir kaya gibi...” Bakara 2/ 74.

² “Allah'ın gönlünü İslam'a açtığı kimse gibi midir?...” Zümer 39/ 22.

³ didiler B: dirler P.

⁴ “Rabbimin yanında gecelerim.” İshâk b. Râheveyh, **Müsned**, c. 2, s. 463.

⁵ “Birgün aç olur, birgün de tok olurum.” Ebû Nu'aym, **Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ**, c. 8, s. 133.

⁶ anlar B: anlara P.

⁷ Ali'nin Fâtıma ile Evlenmesinin Sebebi.

Her keff-i desti zemîn ü āsmāndan evsa¹ ve başı kıyime-i ‘arşdan erfa² idi. Tebliğ-i selām-i İllāhī idüp didi ki: “Ben ümmetüñi nikāha tervīc² için ve nūrı nūra tezvīc için geldüm.” Hāzret buyurdu ki: “Kimi kime ve kınkı berg-i güli kınkı bād-i nesīme?” Melek didi ki: “Fāṭıma’yı Mürtezā’ya ve bu gül-i ra³ nāyı ol nesīm-i şabāya.” diyüp “Hıṭa-i hıṭta-i zemīnde huṭbe-i ‘aḳd-i nikāh oḳınsun ki, Cibrīl ü³ Mīkā’il’i ‘arş-i berīnde olan ‘akde Hāzret-i Haḳ işhād itdi ve cümle-i melā’ik **‘Mübārek bād!’**⁴ itdi.” diyü haber virüp kınat büküp^[121b] ‘azm-i maḳarr-i mu‘tād itdi.

Şeyḫ Revendī *Kitāb-i Dürrü’s-sımf* da Enes’den rivāyet ider ki: Bir gün Seyyidü’l-beşer’üñ beşere-i mübeşşirelerinde āsar-i vahy nümāyān oldu. Hıṭāb-i huṣṣār idüp buyurdılar ki: “Cibrīl geldi, Fāṭıma’nuñ ‘Alī’ye tezvīcin fermān irgürdi.” Andan buyurdılar ki kıbār-i Mühācirīn ve kübbār-i Enşār hāzır oldılar, ‘Alī’yi daḫı ihzār itdiler. Nikāha raḡbeti terḡibi ve nikāhdan raḡbeti terhībi müştēmil huṭbe-i belīga oḳudılar, “Emr-i Haḳḳ-ıla yā ‘Alī, Fāṭıma’yı saña virdüm dört yüz dirhem nuḳre mehr ile, kıbūl itdüñ mi?” didiler. Emīr, “Raḫī oldum yā Resūla’llāh.” didi. Fāṭıma’yı ‘arūs ve ‘Alī’yi dāmād itdi, hāzıruları işhād itdi. Andan ‘arūs ve dāmāda ve neslerine du‘ā’-i ḫayr idüp huṣṣār **‘Mübārek bād!’**⁵ itdiler. Der-hāl Cibrīl **(69b)** irdi, behiştten bir mīḳdār sūnbūl ve kıranfūl getürdi. Hāzret sebebin şordı, Cibrīl didi ki: “Yā Resūla’llāh! Emr-i Haḳḳ-ıla Firdevs bugūn pūr-tezyīn oldu ve Ṭübā envā’-ı ezhār-ıla rengīn^[122a] oldu. Cümhūr-i melāyike Beytü’l-ma‘mūr ḫavālīsinde cem‘ oldılar. Mele’-i melā’ikenüñ efşāḫı ve eblaḡı olan Rāḫīl, Ādem-i Şafī melā’ikeye ‘arz-ı esmā itdüḡi vaḳt ‘urūc itdüḡi nūrdan minbere ‘urūc itdi, gürūh-i melā’ikeyi işhād idüp Fāṭıma’yı ‘Alī’ye aḳd-i nikāh itdi. Kıddūsiyyūn nişār için anlara ve evlādına du‘ā’-i şalāḫ itdi.” Ve bir ḫarīre kıṭ‘ası gösterdi ki, şūret-i aḳd-i tezvīc anda taşvīr olınmış ve esāmī’-i ‘aḳıdeyn ve şāhidi taḫrīr olınmış, “Ḫāliyā bu mihr-nāmeye ḫātem-i miskīn-ile, ki reşk-i **‘Ḫıṭāmühū misk.’**⁶dür, mühr ursam gerekdür ve ḫıfz için ḫāzin-i cennet Rızvān’a virsem gerekdür.” [didi]. Ve çün emr-i ‘aḳd-i nikāh encām buldı, dirāḫtān-i behişt sūnbūl ü kıranfūl nişār itdiler. Bu sūnbūl ve kıranfūl andandur ki nümüne getürdüm ve emr-i İllāhīyi yirine yitürdüm.” didi. Rāvī eydür: Ṭübā ol vaḳt aḫbāb-i aḫfād-i

¹ evsa² B: vāsi² P.

² tervīc B: tezvīc P.

³ ü B: -P.

⁴ Mübarek olsun!

⁵ Mübarek olsun!

⁶ “Sonu misktir.” 83/Mutaffifin: 83.

Muhammed ‘adedince varak nişar itdi¹. Her varakı ^[122b] hür-i behişt ziver-i təc-i iftiḥār itdi. Her varaka-i varakda nüvişte idi ki, fülān yā fülāne āteş-i düzaḥdan āzāddur ve ḥurmet-i maḥabbet-i evlād-içün rūḥı ravḥ-ı İlähî ile şāddur.

Nazm:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Olur aḥbāba ol berāt-i necāt

Bāğ-ı cennetde mūcib-i derecāt

Olasın çünki cān-ıla dil-ḥāh

Feyz-baḥş ola “**Vāli men vālāh.**”²

Buğzı terk it ki irmeye nā-gāh

Zaḥm-i şemşir-i “**Ādi men ‘ādāh.**”³

Çün emr-i ‘akd temām oldı, Ḥazret Ümmü-Seleme ile Fāṭıma’yı ‘Alî’ye gönderdi. Vaḳt-i ‘ışāda kendüler **(70a)** daḥı varup⁴ buyurdu ki iki kūze pāk şu getürdiler. Ol şunuñ bir mıqdārın Fāṭıma’nuñ başına ve pistānına saçup “**Allāhümme!**⁵ “**İnni ü‘izühā**⁶ [bike] ve **zürriyyetehā mine’ş-şeyṭāni’r-racīm.**”⁷ didi, ve bir mıqdārı-yıla ‘Alî’nuñ başın ve düşānesin yudı ve yine “**Allāhümme innehümā minnî ve ene minhümā.**”⁸ diyü du‘ā oḳudu. Rāvī ḳavlince cihāz-i Fāṭıma eşāş ü esbāb ü metā‘dan iki cāme ve bir nuḳre bāzū-bend ^[123a] ve bir ḳaṭıfe idi, ki endāmın setr itmez-idi, ve bir dest-ās ve iki destî ve iki meşk ve iki nihālî-i kettāndan biri peşm ile ve biri tirāşe-i saḥtiyān-ıla memlū ve dört ‘aded girde bāliş, ikisi yūñ ve ikisi lif-i ḥurmā-yıla ṭolu idi.

Ḳıṭ‘a:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Gūş-i hūşı müjde-i “**El-faḳru faḳrî.**”⁹ den pür it

Ḳıl müjeñ cārüb-i bāb-i zümre-i erbāb-i faḳr

Ḥāşıl eyler mīve-i maḳşūduñı naḥl-i ümīd

Perveriş vire nihāl-i şabra çünki āb-i faḳr

¹ itdi B: -P.

² “Ona dost olana sen de dost ol.” Ahmed b. Hanbel, **Mūsned**, c. 2, s. 271.

³ “Ona düşmanlık edenin düşmanı ol.” Ahmed b. Hanbel, **Mūsned**, c. 2, s. 271.

⁴ varup B: -P.

⁵ Allahım.

⁶ ü‘izühā B: ü‘izü bihā P.

⁷ “Onu da soyunu da rahmetinden kovulan şeytana karşı sana emanet ediyorum.” 3/ Âl-i İmrân: 36.

⁸ Allah’ım! O ikisi bendendir. Ben de onlardanım.

⁹ Fakirlik, övüncümdür.

Rāvī eydür: Leyle-i zifâfda ekâbir-i Kureyş ve şanâdîd-i Medîne Fâtîma’nuñ cihâzın göricek ‘Alî’yi melâmet itdiler ki, “Eger bizden¹ kız alsañ evüñ mâl-ıla mâlâmâl ve ve havâlî-i hâneñ tolu kıtâr-i bigâl ü cimâl olur-ıdı.” Emîr cevâb virdi ki: “Bizüm tefâhurumuz tekâşür-i emvâl-ile degül, a’ mâl-iledür; mübahâtumuz dînâr-ıla degül girdâr-iledür.” dir-iken qalbine ilhâm olındı ki “İrfa’ ra’seke!”². Çün Emîr süy-i âsmâna nazar itdi, mâ-verâ-yi sürâdikât-i ğaybdan ‘arş-i a’ lâya dek rumh-ı hıss-i başarîsi güzer itdi. ^[123b] Gördi ki râh-i keheşân kıtâr-i üstür ü mihâr-i ester-ile mâlâmâl, her birinüñ bâr-hânesi dürr ü le’âl; kiminüñ üstinde bir ğulâm-i zühre-cebîn ve kiminüñ üstinde bir kenîzek-i şâhib-cemâl. Münâdî nidâ ider ki: “Hâzâ cihâzü³ Fâtîmeh.”⁴. ‘Alî bunı gördi, Fâtîma’ya dimek kaşd itdi. Fâtîma sebkat idüp didi ki: “Egerçi levî-i a’ dâyı işitdün, emmâ hele cihâz-i i’ zâzuma⁵ dañı **(70b)** nazâr itdün.”

Kıt‘ a:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Biz cihândan bî-vefâdur diyü göz yumduğumuz

Devlet ü iqbâl-i cāvîdânumuzdandır bizüm

Ĥör baqma bî-ser ü sāmân diyü iy müdde’ i

Her ser ü sāmân ser ü sāmânumuzdandır bizüm

Rāvī kavlince, bir ğün Ĥazret Menâkıb-i Süleymân’ı zıkr ider-iken buyurdu ki: “Süleymân –‘aleyhi’s-selâm– kızına cihâz-i ‘aẓîm tertîb itdi, cümleden biri dâmâd içün bir tâc terkîb itdi, heft-kişver ĥarâcı deger ve seb‘ a-i seyyâre-girdâr-ıdı, ğüşesinde yidi dürr-i girân-mâye şeb-çirâĝ gibi par par yanar.” Emîr bu haberi Fâtîma’ya naql itdükde Fâtîma’nuñ ĥâtırına lâyih oldu ki, câyiz ki ĥâtır-i Emîr ğıbta-i ĥuṭür itmiş ola ve ol ĥuṭür ma᥁abbete ^[124a] sebeb-i fütür itmiş ola. Çünki Fâtîma fevt olup âşiyân-i behiştde nişîmen ṭıtdı, bir gice rûh-ı Emîr ‘âlem-i ĥayâlda vaṭan ṭıtdı. Vâkı‘ada gördi ki, Fâtîma şadr-i serîr-i serây-i cennetde ĥandân, cümhür-i ĥür havâlîsinde kimi dâmen-der-miyân, zânü-yi edeb üzre nişeste ve kimi ma᥁âm-i ĥıdmetde dest-beste. İçlerinde bir du᥁ter-i sa‘d-a᥁ter elinde iki ṭaba᥁ gevher ṭutup ma᥁dem-i Fâtîma’ya munṭazır ve şudür-i fermânına nâzır. Emîr şordu᥁da Fâtîma didi ki: “Du᥁ter-i Süleymân’dur ki cennetde baña ĥâdime ve ĥıdmetümde ᥁âyimedür, ve ol tâc mu᥁âbelesinde ni‘me’l-bedel saña livâ’ü’l-᥁amd

¹ bizden B: biz P.

² Başını kaldır!

³ cihâzu B: çihâzu P.

⁴ Bu Fatîma’nın çeyizidir.

⁵ i’ zâzuma: i’ zâze’i P, iğzâzuma? B.

virilmiştir ki maḥşerde üstüne şaye-güsterdür ve şühedā-i sü‘adā¹ içre anuñ-ıla ser-efrāzluğūñ muḳarrerdür.”

Necmü’ d-dīn-i Nesefī, *Tefsīr-i Fātiḥa*’sında yazar ki: Bir gün Ḥazret Fātiḡa’ya geldi, giryān gördi, sebebin şordı. Ber-nehc-i ḥıkāyet ne vech-i şikāyet didi ki: “Üç gündür ki evümüze cins-i me’külden nesne dāḡıl olmadı ve Ḥasen ve Ḥuseyn nān-pāre-i ^[124b] cevīneye vāşıl olmadı. Bugün bī-ḡāḡat olup **(71a)** biri birine: “Acebā bu şehrde bizden gürisnerek küdek var mıdır?” didiler, derdleşdiler. Ğamdan kendümi döge döge un itdüm. Derdüm bir-iken elif-i çāk ve şifr-i dāğ-ıla on itdüm. ‘Acebā cānib-i Bī-niyāz’a güstāḡāne ‘arz-ı niyāz itsem āşim olur mıyam?” didi. Ḥazret, “Revādur.” didi. Fātiḡa gūşe-i miḥrābda, “İlāhī! Egerçi pederüm ‘Ebütü ‘inde Rabbī yu‘ımünī ve yashīnī.”² miḥmān-ḡānesinde def’-ı cū’ eyler; emmā biz ḡāyife-i nisāda yārā-yi enbiyā yoḡdur. Yā şabr ü ḡāḡat yā bu niḡmete bedel ni‘met vir.” didi, bī-hūş düşdi. Mele’-i melā’ige ḡurūş düşdi. Ḥazret, ser-i Fātiḡa’yı zānūsına aldı. Çün būy-i gīsū-yi dil-cūy-i Nebī meşāmmın mu‘aḡḡar itdi, aḡlı gelüp ḡıcābdan gül gibi ser-piç idüp yire naḡar itdi. Ḥazret mübārek eli-yile sīnesin şıḡadı, artuḡ aña cū’ ‘arız olmadı.

Rāvī eydür: Bir gün Ḥazret yine ḡāne-i Fātiḡa’ya geldi, ḡāllerin şordı. Didiler ki: “Üç gündür ki ḡā‘ām-i çāşt ancak girde-i miḡri tennūr-i felekde ve ḡā‘ām-i şām ḡurş-ı māḡı ^[125a] süfre-i ḡālede gördük.” Ḥazret, “**Allāḡümme enzil ‘alā Muḡammedin ve ehli beytiḡi mā’ideten kemā enzelte mā’ideten ‘alā nebiyyike ‘İsā bin Meryem.**”³ diyü du‘ā itdi, Fātiḡa’ya, “Maḡbaḡuña var.” diyü⁴ ilḡā itdi. Fātiḡa vardı, gördi ki bir kāse içinde bir pāre terīd⁵ üstinde bir pāre puḡte yaḡnī; rāyīḡası miskden ezkā, ḡā‘mı şekerden eşḡā vü aḡlā. Fātiḡa kāseyi Ḥazret’ün öñine getürdi. “**Külū bi’smi’llāḡ!**”⁶ didi ve yidi. Ehl-i beyt dükeli cümle ḡayrān bile gelüp kāseyi ortaya aldılar, yiyüp lezzetine ḡayrān ḡaldılar. Yidi gün bu ḡāl bu minvāl üzre oldı. Ğḡır bir zen-i Yehūdīyye-i ḡaste ol aşuñ rāyīḡasın işitdi, evinden ḡurūc itdi, bir pāre ol gūşt^(71b) pāreden der-ḡāst itdi. Fi’l-ḡāl kāse semāya ‘urūc itdi.

Bir def’a daḡı ḡāne-i Zehrā’ya buyurdılar, “Üç gündür nesne yimedüm, yiyecek nesne var mıdır?” diyü şordılar. Fātiḡa, “Üç gündür ki ḡā‘ām nedür, bilmezüz. Ḥasen ve

¹ sü‘adā B: sa‘ d P.

² “Rabbimin katında aḡırlanırım. O, bana yedirir, içirir.” İshāk b. Rāheveyh, **Mūsned**, c. 2, s. 463.

³ Allahım! Muhammed’e ve onun ḡāne halkına peygamberin Meryem oḡlu İsā’ya indirdiḡin gibi bir sofrayı indir.

⁴ var diyü B: vardı P.

⁵ terīd B: şerīd P.

⁶ Allah’ın adıyla yiyiniz.

Huseyn'ün ğalebe-i cū⁶dan gözleri yaşı açar, bir pāre nān-ıla silmezüz.” didi. Nā-gāh dağğ-ı bāb itdiler. Fāṭıma ^[125b] ve ḥādime varmağa şitāb itdiler. Gördiler ki bir şahş, elinde bir pūşide ṭabağ, içinde bir pāre laḥm-i semīn üstinde bir nān-i nāzūk ü¹ nāzenīn. Ḥazret, Fāṭıma'ya, “İnnī leki hāzā.”² didi. Fāṭıma, “Hüve min-‘indi’illāhi yerzuku men yeşā’ü bi-ğayri ḥısāb.”³ didi. Cümle ehl-i beyt ve hem-sāyeler yiyüp tenāvül itdiler. ‘Ağabince, şeker-i şükr-i Ḥudā tenağğul itdiler.

Beyt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün)

Cihān içinde mānend-i Muḥammed çün bedīd olmaz

Mübārek mağdeminden bu kerāmetler ba‘īd olmaz

VEFĀT-İ FĀṬİMA –RĀḌİYA’LLĀHU ‘ANHĀ–

Rāvī kavlince, çün Ḥazret vefāt itdi, Medīne’de bir ceza⁴ u feza⁴ oldu ki nāle-i periyān gūş-i ādemiyāna girdi ve fiğān-i ins manzara-i māh ü revzene-i mihrden eyvān-i āsmān-i heftümīne irdi. Zemīn ü zemān giryeye ve mekīn ü mekān lerzeyeye düşdi. Ḥuşuşā, meşreb-i ‘azb-i⁴ şāf-i Ehl-i Beyt, āzāb-i ḥas ü ḥāşāk-i endūh-i enbūh ile mükedder oldu ve hevā-yi aḥvālleri gerd-i keder ile muğabber oldu. Maḥşuşān nağd-i Muştafā, enīs-i Mürtezā Fāṭıma-i Zehrā –raḍıya’llāhü ‘anhā⁵–[nuñ] ol fūrkat-i ḥurkatdan mātemi ^[126a] ve bu hicret-i i zücretten elemi mücāviz-i dāyire-i beyān ve ḥāric-i ser-ḥadd-i ḥiṭa-i imkān idi.

Belī, hüviyyet-i Muḥammediyye cāmī⁶ -ı cemī⁶ -ı kemālāt-i beşeriyyedür ve ol şifāt-i kāmilenūñ ve kemālāt-i fāzılanuñ biri şefkatdur ve medār-i zuhūr-i kemāl-i şefkat, rābiṭa-i übüvvet ü nübüvvedür. “El-veledü sirrü ebīhi.”⁶ mücibince ol vaşḥ Ḥazret-i Zehrā’da ‘ale’l-vechi’l-ekmel olmağ lāzımdür. ^(72a) Binā’en ‘alā zālīk, ol hengām-i mātemde giceler dūd-i āhı-yıla āyīne-i māhı pūr-dūd eyler-idi ve gündüzler dem-i serd-ile dervāze-i felegi kebūd eyler-idi. Seng-i ḥasret-ile sīnesi māh gibi yir yir kebūd ve nem-i eşki-yile āyīne-i ruḥsārı jeng-ālūd idi. Ḥarāret-i tennūr-i dil-i pūr-fütürından seyl-āb-i eşki cūş eylese, kışşa-i Nūḥ ve ḥıkāyet-i tūfān deñizden kaçre olur-ıdı ve bād-i āh-i şehargāhı ile ḥırmen-i şabr-i ḥāzırānı ber-bād eylese, aḥvāl-i ‘Ād i‘āde olınuş büstāndan bir deste terre olur-ıdı.

¹ ü B: -P.

² Bu senin içindir.

³ O, dilediğini hesapsız rızıklandırın Allah’ın katındandır.

⁴ ‘azb B: ‘adb? P.

⁵ Allah ondan râzı olsun.

⁶ Çocuk, babasının sırrıdır.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Kaçan deryâ-yi derdi cüş iderdi

İdüp âh ü figân derd-ile derdi

Rübâ'î:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Çü hâke düşdi ol serv-i cihân zeyn-i çemen gitdi

Çün ol gül şoldı zîb ^[126b] ü zînet-i serv ü semen gitdi

Ağardı nergisün Ya' kūb-veş çeşm-i belâ-bînî

Naẓardan çünki Yūsuf gibi ol gül-pîrehen gitdi

Her gün çārgāh ü pençgāh Ḥasen ü Ḥuseyn'i ile nüh-perdeden girye vü āgāz itse, ehl-i Ḥıcaz'ıñ büzürgi ve kūcegi 'uşşāk-āsā nevāsına dem-sāz olur-ıdı; felekler bile ol terāneye raqqāş olup belki ehl-i 'Irāk u İşfehān bile bem-āvāz olur-ıdı. Emīr, nāle vü nefir-i duḡter-i Beşīr'den dil-gīr olup, "İy Ümmü-Rızā! Rızām ister-iseñ dāyire-i edeb gözle, āvāzıñ perdeden çıkmasun. Ğaraẓ teskīn-i seylān-i seyl-āb-i rıkkat ise, ziyāret-i ḡāk-i türbet-i Resūlū'llāh olsun." didi. Çün dervāze-i felek mātem-kede-i erbāb-i hicrān gibi deycūr oldu, ya' nī gice irüp türbe-i felekde qandīl-i māh-tāb fetīle-i şihāb ile yanup şümū' -ı şevābit ü seyyār zīnet buldı, qabr-i muṡahher-i mazher-i elṡāf-i İllāhiye geldiler; ol genci künc-i laḡdde pinhān ve vüşüle ejder-i vücūdı nigeḡbān buldılar. Ol mihr-i sipihr-i "Ve's-şemsi ve duḡhāhā."¹dan bu māhlar ıktibās-i eşi'āt-i tecellī itmege, kūsūf-i ecel **(72b)** ile ^[127a] tūde-i ḡāki ḡāyil gördiler, "Mā leke't-türāb!"² diyü başlarına toprak saçup ḡākine yüz urdılar. Ol vaqt didügi merşiye-i mürettebedür:

Şi'r:

(...?)

Şubbet 'aleyye meşā'ibü lev ennehā

Şubbet 'ale'l-eyyāmi şırne leyāliyā³

Andan 'azm-i ḡāne itdiler, dillerin tīr-i şabra nā-çār nişāne itdiler.

¹ "Güneşe ve aydınlığına yemin olsun." 91/Şems: 1.

² Al sana toprak.

³ Üzerime musibetler öyle geldi ki, eğer onlar/ Gündüzlerin başına gelseydi geceye dönerlerdi.

Beyt:

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Ağlamaqla bulunur ağlamağa tâb kıanı

Ḥābda görmek olur gerçi velî ḥāb kıanı

Rāvî eydür: Ba' de vefâti'n-Nebî, kimesne Fâtıma'yı ḥandân görmedi.

Mısrâ' :

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Belki dendânında ḥandân¹ görmedi

Girye-i kürbet-âmizinden ehl-i Medîne bî-ḥuzûr olup, “Yâ ibnete'r-Resûl! Yâ giceler şem' gibi giryân ol, gündüz diñlen; yâ gündüzler mihr gibi sūzân olup gice eglen.” didiler. Zehrâ, düstür-i Ya' kıub üzre, maķābir-i şühedâda, 'Beytü'l-Aḥzân'-nâm tengnâydan bir ḥâne bünyâd eyledi; derûnı hevâ-yi 'ışık-ıla tıduķça varup anda feryâd eyledi. Der ü dīvârdan hem-demlik istese her saz bir sâz olur-ıdı; ol hevâ ğayr-i kıyâş üzre âteş-i ḥarâretinüñ inıfâsına, belki intifâsına sebep-perdâz^[127b] olur-ıdı.

Şi'r:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Âşkâr olsa derûn-i dildeki derd ü miḥan

Murğ u mâhî ḥâlüme giryân olaydı ten be-ten

Çeşm-i giryân olsa tende her ser-i mü kâşkî

Mü be-mü ağlasalar ḥâl-i derûnum cümleten

Dîde-i baḥtum benüm bîdâr olaydı eger

Ḥâlüme raḥm eyleyüp kıan ağlayaydı derd-ilen

Ḥâtem-i mühr-i Süleymânî ki benden oldu dūr

Nice âdem ağlayaydı baña dîv ü ehrimen

İmâm Ca' fer rivâyet ider ki: Kemâl mertebe girye üç peyğambere ve evlâd-ı Resûl'den iki servere müyesser olmuş-ıdı.

Beyt:

(fe'ilâtün fe'ilâtün fa'lün)

Biri Âdem biri Ya' kıub-pür-ğam

Birisi Yūsüf-i şiddîķdur hem

¹ ḥandân B: çendân P.

Evlād-ı Resül'den biri Fāṭıma ve biri ^(73a) Zeyne'l-‘ābidīn'dür. Rāvī eydür: Zeyne'l-‘ābidīn katlı Hüseyn'nden şoñra kırk yıl hayātda ve cihān-i bī-şebātda oldu, hīç bir cāriye mürür itmez-idi ki eşki-yile sirişte olup pür-ḥün-āb olmaya ve hīç öñine şorba gelmez-idi ki sirişki-yile pür-şūr-āb olmaya. ‘Müfliḥ’-nām bir kulu bir gün ızhār-i ihlāş-ı ‘ubūdiyyet ve terk-i girye ile naşihat itdi. Zeyn didi ki: “Kışsa-i Kerbelā andan efzündür ki tākat-i beşeriyye ^[128a] taḥammül ide. Eger şabr ve cāna cebr itmesem ve rıkkat-i kalb ıktizāsı-yıla ‘amel itsem, kışsa-i Nūh nevḥama kim dimez-idi ve ‘ālemde kimesne zevk u¹ şādī ḡamın yimez-idi.”

El-kışsa, evkāt-i vefāt-i Resül'den iki buçuq ay ve bir kavilde üç ve bir kavilde altı ay geçdükte Emīr bir² gün ḥāneye geldi, gördi ki, Fāṭıma bir pāre³ unı ḥamīr eylemiş ve gil ısladup Ḥaseneyn'ün başların yumağa tedbir eylemiş. Zehrā'nuñ bir günde iki kār-i dünyāya iştiḡālin görüp Emīr ‘acebledi ve sü’āl itdi. Zehrā kelām-i Mürtezā'yı istimāc idüp rişte-i müjgānın pür-dürr ü le’āl itdi, “İy şāḥıb-i tāc-i ‘Hel etā.’⁴ ve şeh-süvār-i ‘arşa-i ‘Lā-fetā.’⁵, ḥaṭıb-i minber-i ‘Selūnī.’⁶, vāriş-i⁷ efser-i ‘Hārūnī.’⁸!

Nazm:

(fā’ilātün mefā’ilün fe’ilün[fa’lün])

İy velī-sāz-i “Vāli men vālāh.”⁹

V’ey ‘adüv-süz-i¹⁰ “‘Ādi men ‘ādāh.”¹¹

Kātib-i naqş-nāme-i tenzīl

Ḥāzin-i genc-ḥāne-i te’vīl

Bihter ü mihter-i zemīn ü zemen¹²

Ma’den-i cevher-i Ḥuseyn ü Ḥasen

‘Hāzā firāku beynī ve beyneke.’¹³” diyü cevāb virdi.

¹ u B: -P.

² bir B: bu P.

³ pāre B: pāh P.

⁴ “Geldi mi?” 76/İnsan: 1.

⁵ (Ali'den başka) yiğit yoktur.

⁶ Bana sorunuz.

⁷ vāriş B: ve emreş P.

⁸ Hārūn’um.

⁹ “Ona dost olana dost ol.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 2, s. 271.

¹⁰ ‘adüv-süz B: ‘adüv-sāz P.

¹¹ “Ona düşmanlık edenin düşmanı ol.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 2, s. 271.

¹² zemen: zemīn P, B.

¹³ “Bu, yollarımızın ayrılma noktasıdır.” 18/Kehf: 78.

Rübā'î:

(mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ül)¹

Hengâm-i vedâ' u iftirâk oldu yine

Derd-ile belâya ittifâk oldu yine

Gördüñ niçe kez ruḥ-ı vişâli iy göz^[128b]

Ḳan ağla ki dem [be]-dem firâk oldu yine

“Bu gice pederüm vâkı'ada gördüm, baña ^(73b) bişâret-i vişâl itdi. Ol şevḳdur ki cānuma kâr itdi ve iştîyâk gâret-i kâr ü bâr-i şabr ü ḳarâr itdi. Ol tedârükdeyem ki Ḳâsen ve Ḳuseyn'ün birkaç günlük zaḫîreleri ḳaydın yiyem ve başların ve libâsların yuyam. Efsûs ki, gerd-i yetimî ile âyîne-i dilleri muḡabber ve zülf-i perîşânları gibi ḫâlleri müşevveş ü mükedder olur.” Çün Emîr ve Zehrâ merâsim-i vedâ' ve dâğ-ı ḫasreti itmâm ü ikmâl itdiler, ol vaḳt-i nâzûk ü nağzegi² niyâz-i Bî-niyâz'a şarf itmekde “**İnnemâ emvâlüküm ve evlâdüküm fitnetün.**”³ mûcibince Ḳâsen ve Ḳuseyn işḡâl itmesünler diyü, cedlerinüñ ḳabrine irsâl itdiler. Andan Zehrâ Emîr'e dört vaşîyyet eyledi. Evvel, dem-i mu'âşeretde beşerîyyet muḳtezâsınca olan zellâtuñ⁴ 'afvın recâ itdi. İkinci, evlâdın “Ri'âyet eyle!” didi. Üçüncü, “Gice ile defn it.” diyüp, dördüncü, “Gâhî ziyâret eyle.” didi. Emîr daḫı Zehrâ'dan istihlâl itdi. Bu ḫâlde, “**Vâ veylâh vâ ümmâh vâ muşîbetâh!**”⁵ ^[129a] şadâsı-yıla 'âlem ḫoldı. Ḳâseneyn girüp didiler ki: “Çün ḳabr-i Resûl'e yakın olduḡ, irâḳdan âvâz geldi ki: ‘İşte Ḳalîl ve işte İsmâ'il.’ Ve ḳabrden nidâ geldi ki: ‘Dönüñ ki mâderüñüzüñ rıḫleti vaḳti yakındur ve bu gürûh-i enbûh anuñ rûḫın istıḳbâle gelmiş enbiyâ vü mürselîndür.’” diyüp Fâḫîma'nuñ dest ü pâyına düşdiler. Fâḫîma daḫı gözün açup Ḳâsen'i öpüp Ḳuseyn'i der-âḡûş itdi, bu beyti okıyup ḫurûş itdi:

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

“Çün vişâlüñ dâmenine irmedi dest-i heves

Bâri bir dem gül yüzüñ göster baña âḫır nefes.”

¹ 3. mısra, (mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fa') kalıbındadır.

² nağzegi: na'zek P, B.

³ “Gerek malınız mülkünüz gerekse çoluk çocuğunuz sizler için bir sınama vesilesidir.” 64/Teḡâbun: 15.

⁴ zellâtuñ: zellâtuñ P, B.

⁵ Yazıklar olsun! Vah anacıḡıma, vay başımıza gelenlere.

Andan Esmā'ya “Ğusl için şu ihzār eyle ve babam rihlet itdükde Cibril cennetden hanūṭ getürmişdür, anlara şarf olandan¹ bākisi fülān mevzi² da maḥfūzdur; kırk mişkālın baña ^(74a) şarf eyle, bākīyi ‘Alī için iddiḥār eyle.” didi. Esmā emrin yirine getürüp kendüyi fermān-ber-dār itdi. Ba‘ dehū, Fāṭıma ğusl idüp Esmā'ya “Taşra çık!” didi. Esmā taşra çıkup kapuyı dīvār ^[129b] itdi. İşitdi ki içerüde nāle idüp, “İlāhī! Pederümün yanūnda ḥurmeti ḥaḳḳı-çün ve benüm firāḳumda ‘Alī’nün ḥasreti ve Ḥāsen ve Ḥuseyn’ün muşibeti ḥaḳḳı-çün ümmet-i pederüme raḥmet eyle ve anlar ḥaḳḳında benden ḳabül-i şefā‘at eyle!” dir-idi. Esmā bī-tāḳat olup içerü girdi. Fāṭıma incinüp ḳaşların der-hem itdi, “Niçün bī-destür girdün? Yine taşra çık!” diyü verhem itdi, çıkıdı. Ba‘ de-zemān ki içerü girdi, gördi ki mīzbān-ı cān-ı Zehrā hemān serāy-i cihāndan da‘ vet-i “İrci‘i ilā Rabbiki.”² ile şāh-rāh-ı “Küllü nefsin zā‘iḳātü’l-mevt.”³ den ser-mezil-i ḳuds yirine, belki a‘lā‘-i ‘illiyyine irmiş,

Mıṣrā‘:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Dost be-dost⁴ refıt cān ber-cānāne şüd⁵

sīnesin çāk idüp pāyına düşdi. Ḥāseneyn’e⁶ ḥaber olup her biri bir ğuşeden gelüp üzerine üşdi⁷. Emīr’e mescidde ḥaber oldı, kibār-i aşḥāb-ıla gelüp ta‘ziyet itdiler. Muşibet-i Resül’i Resül’i tāze idüp, ba‘ dehū biri birin tesliyet ve revān-i meyyite du‘ā ^[130a] vü teḥıyyet itdiler. Emīr’ün dāğı nāḥun-i mātem-i tāze ile pür-ḥırāş oldı ve dest-i vefāt-i Zehrā zaḥm-i mevt-i Resül’e nemek-pāş oldı. Merāşī vü eş‘ār-ıla ğöñlin egler-idi, ziyāde şevḳ gelse bu mażmūnı edā eyler-idi:

Şi‘r:

(...?)

“Ve enne iftikādī Fāṭımā ba‘ de Aḥmed

Delilün ‘alā en lā yedümü ḥālil⁸.”

Rivāyet-i Ehl-i Beyt üzre Fāṭıma’nuñ mevti bu ğünedür ve rihleti sene ihdā‘aşer Ramazānınuñ üçüncü ğünü, se-şenbih ğünü vāḳı‘ olup Medīne’de Ravza-i Resül’de medfūnedür.

¹ olandan B: olan P.

² “Rabbine dön!” 89/Fecr: 28.

³ “Her canlı ölümü tadacaktır.” 3/Âl-i İmrān: 185; 21/Enbiyā: 35; 29/Ankebūt: 57.

⁴ be-dost B: ber-dost P.

⁵ Dost dosta gitti; can cānana ulaştı.

⁶ Ḥāseneyn’e: Ḥuseyn’e B.

⁷ Ḥāseneyn’e...üşdi B: -P.

⁸ Ahmed’dan sonra Fatıma’nın yokluğunu çekmem/ (Bu dünyada) dostun kalıcı olmadığı delilidir.

Medh:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

İy dür-i dürc-i nübüvvet gevher-i 'âlem-fürüz

V'ey dür-i bürc-i 'ışmet Zühre-i zehrâ-cebîn (74b)

Rif' atıyle Meryem-i şânî ki kaçır-i kadriñüñ

Oldı rif' atden mekânı kulle-i çarh-ı berîn

İy nihâl-i gülşen-i 'ışmet ki 'ızz ü qadr-ile

Sâye-i cāhuñ penāh-i kaçırāt-i hür-i 'in

Müy-i gīsūyuñdur aña 'urve-i vüşkâ olan

Hür-i 'ine tār-i zülfüñdür olan hāblü'l-metîn

İy çirāğ-ı düdmān-i Muşafā vü Mürtezā

Māder-i sibṭayn ü nūr-i çeşm-i ḥayrū'l-mürselîn

Āşık'a luṭf it ^[130b] şefā' at kıl yetimüñdür senüñ

Rüz-i maḥşerde koma ayağda anuñ al elin

**EL-BĀBÜ'L-ḤĀMİS: Fİ ĀHVĀLİ'L-MÜRTEZĀ –RAZİYA'LLĀHÜ 'ANHÜ VE
ERZĀH-¹**

Hāzret-i Mürtezā 'Aliyy-i velī, muḳtedāyān-i ümmet-i ḥayrū'l-beşerüñ, ya'nî e'imme-i işnā-'aşerüñ evveli ve ol 'aql-i ḥādī-'aşer cümle-i e'immenüñ efzali ve ekmelidür. Çün "**Men küntü mevlāhü fe-'Aliyyün mevlāhü.**"² teşrifine müsteḥaḳ ve "**Ene minke ve ente minnî.**"³ tekrimine mā-şadaḳ olmuşdur, "**Aḥadü külli e'immetin şer'u Muḥammedin.**"⁴, ya'nî İmām Aḥmed buyurmuşdur ki: "Aşḥāb-i Resül'den birisinden baña ol kadar aḥbār-i 'ilm ü 'ırfān ü faẓl ü iḳān gelmedi ki ḥaten-i Resül'den ve zevc-i Betül'den geldi." Ol mevlūd-i mevdūd ü memdūḥ-ı maḥmūduñ mihr-i vilādeti bürc-i medīne-i Mekke'de ṭālī', 'Ām-i Fīl'ün üçüncü yılında vāḳı' olmuşdur.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Sevād-i a'yün-i a'yān-i tevḥīd

Beyāz-ı meşriḳ-ı erbāb-i tecrīd

¹ Beşinci Bölüm: –Allah ondan râzı olsun ve onu hoşnut etsin– Aliyye'l-Mürtezâ'nın Hâlleri Hakkında.

² "Ben kimin efendisi isem, Ali de onun efendisidir." İbn Ebî Şeybe, **el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Āsâr**, c. 6, s. 369.

³ Ben sendenim, sen de bendensin.

⁴ İmamların her biri, Muhammed'in şeriatidir.

Şeyh Şafî'den mervîdür ki: Diyâr-i Yemen'den aşhâb-i yemînden yesâr-i yümn-ile meşhûrûn bi'l-benân, 'Zâhid-i Yemen' dimek-ile ma' rûf ^[131a] yüz toğsan yaşında bir pîr-i ğâr-nişîn ü vaqâr-nişân var idi.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün)

Meğâr-i küh künci içre hufte

Gözinden genc-veş halkuñ nihüfte

Bir gün eşnâ'-i münâcâtda "Muqarrebân-i hazretüñ ve maḥremân-i 'izzetüñ birini göster!" diyü du'â itdi. Ebü Tâlib eşnâ'-i seferde Yemen'e gelüp Zâhid'i ziyâret idüp, Zâhid maḥarr ü mekânın ve nâm ü nişânın, şöhetin ve künyetin ^(75a) sü'âl itdi. Çünkü, Mekke'den, kavm-i Kureys'den, kabîle-i Benî-Hâşim'den olup adı Ebü Tâlib olduğımı bildi, tekrâr merḥabâ itdi, "Enbiyâ-yi mürselîne nâzil olan kütüb-i münzelede gördüm ki 'Abdü'l-muḥtalib'üñ iki evlâdı ola ki birinüñ adı 'Abdu'llâh ve birinüñ Ebü Tâlib ola, ikisi bile mazher-i iḥsân ü mevâhib ola. Biri eb-i nebî ve biri peder-i velî ola. Nebînüñ adı Muḥammed ve velînüñ adı 'Alî ola. El-ḥamdü li'llâh ki bu zemâna irdüm ve seni gördüm." didi. Ebü Tâlib ḥazḥ idüp ıtmi'nân-i ḳalb için pîrden izhâr-i kerâmet ve bir vaz'-ı ḥarḳ-ı 'âdet istedi. Pîr du'â itdi. Ol ḥavâlîde bir ḥuşk olmuş dıraḥt-i ^[131b] enâr var idi, fi'l-ḥâl ser-sebz ü pür-berg ü bâr oldu. Reşk-i gül-nâr-i gülzâr-i İrem niçe enâr bedîdâr oldu; her biri çün ḥoḳḳa-i yâḳût-ı pür-'aḳîḳ-ı Yemân ve talv-i la'l-i Bedaḥşân, tâb-dâr ü rengîn iki dâne enâr-i şîrîn. Ebü Tâlib tenâvül itdi, mādde-i nuḫfe-i İmâm ve toḥm-i ḥâşîli-i 'Aliyy-i ḥümâm oldu. Râvî ḳavlince, sürḥ-rûy-i Âl olan 'Alî'nüñ reng-i rûyı ol sebebden pür-ḥumret idi ve kelâmı şîrîn ü pür-'uzûbet idi.

Ebü Tâlib Mekke'ye gelüp zevci Fâḫîma binti Esed'e 'ulûḳ vâḳı' oldu. Müddet-i ḥaml temâm olup Fâḫîma bir gün ḫavâf-i Ka'be'ye meşġül-iken ḫalḳ 'arîz olup ne gitmege ve ne ḫurmaġa ḳâdir oldu, 'âciz ü müteḫayyir oldu. Ḥazret daḫı ḫavâfdâ idi, rûyınıñ tâbından ve ḫâlinüñ ızḫîrâbından sü'âl idüp ḫâli bildükde, Ka'be'ye gir, diyü işâret itdi. Fâḫîma Ka'be'ye girüp, "İlâhî! Bu ḫâne ḫaḳḳı-çün bu ḫâli baña âsân eyle!" diyü 'arz-ı ḫâcet itdi. Emîr Ka'be'de mevlûd oldu. Mevlidi Mekke, mesḳaḫ-ı re'si Ka'be olmaḳ ^[132a] se'âdeti Emîr'e maḫşûşdur. ^(75b) Bu se'âdet bâbı andan ġayra mesdûd oldu.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)
Şadef çün pāk-idi ol dürr-i pāke
İrişdi zātı feyz-ı nūr-i pāke
Çü kân-i dürr-i tevḥīd idi cānı
O dürrüñ Ka'be olsa n'ola kânı

Fāṭıma, Emīr'i miski penbeye ve dürri ḥarīre şarar gibi pāre-i kerbāsda piçide idüp eve getürdi, mehde yaturdı. Süd virdi, almadı ve yüzine nazār şalmadı. Ebū Ṭalib ḥaber-dār oldı, geldi. Pūşış-i kehvārı giderüp nazār itdükde ḥusn ü cemāline taḥşın ü sâbâş itdi. Emīr beççe-i şır-ḥore iken beççe-i şır gibi pençe-i şırānesi-yile pederinüñ yüzün pür-ḥırāş itdi. Nāmın peder 'Esed' ve māder 'Zeyd' virdi. Bu ḥâlde Resül işidüp içeri girdi nāmın şordı, vāqı'-ı ḥālī didiler. Resül buyurdı ki: "Bunuñ nāmı 'Alī'dür ve bu nām buña dād-i ezeli'dür." Fāṭıma yemīn itdi ki, "Hātifden ben daḥı bunı işidüm." didi. Bir rivāyet budur ki: Peder ve māder nām-ı 'Alī'de iḥtilāf itdiler. Āsmāndan bir recez işidildi ki, ^[132b]

Şi'r:

(...?)

"Fe-ismühü min meşāmiḥın 'aliyyin
'Aliyyün iştakka mine'l-'ulā¹."

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
Gökden inmiş adıdur anuñ 'Aliyye'l-Mürtezā
Ḥaḫ dimişler "Tenzilü'l-esmā'ü min şavbi's-semā."²

Ḥazret kenār-i mehde varup Emīr,

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)
Çü nergis ḥ'ābdan bīdār oldı
Açıldı ḡonce-veş gül gibi güldi
Çü 'arz-ı çehre itdi nāzenini
Feraḫ buldı dil-i endūh-gāni.

¹ İsmi yüce zirvelerden gelir/ Zira Ali "yücelik"ten türemiştir.

² İsimler gökten iner.

Andan Hâzret, Emîr'i çıkarup yüzün yüzine urup gözün gözine sürdi. Lisân-i mübâregın dehânına virdi. Lu'âb-i dehân-i mahzenü'l-esrâr-i Hâzret, Emîr'e şîr oldı. Ol ser-çeşme-i "Ve mâ yenîķu 'ani'l-hevâ."¹ ve menba'-ı 'aynü'l-hayât-i "Ütütü cevâmi'a'l-kelim."²den "Hâzâ lü'âbü Resûli'llâhi fi femî."³ diyince emüp şîr oldı. Râvî kavlince, Emîr şîr-i mâderi (76a) emmeyüp rûy-i pederin hırâş itdüğünün sebebi bu-yıdı ki, evvel manzarı Resûl'ün rûyı ve ma' amı cûy-i lu'âb-i dil-cûyı ola. Hâzret, taşt ü ibriķ taleb itdi, mâder bir taşt-i berîķ ve bir ibriķ getürdi. Hâzret, Emîr'i tašta ķodı, kendi eli-yile yudı. Çün sađ yanın yudı, Emîr bi-ğayr-i havl şol yanına mütehavvil^[133a] oldı, Hâzret "Lâ-havle!"⁴ diyüp girye idüp şâdi gamma mütebeddil oldı. Fâtıma ol havl ü 'lâ-havle' hâlin görüp sü'âl itdi. Hâzret buyurdı ki: "Bu⁵ mevlüd-i mevdüdü ben evvel-i 'umrinde ğasl itdüğümde benüm havlümsüz mütehavvil olduğı gibi, bu dağı benüm ağır-i 'umrümde mâtem-i memâtımda beni⁶ ğasl idüp ben bunuñ elinde bi-ğayr-i havl mütehavvil olsam gerekdür. Bu ittifaķuñ i' tibârı ol iftirâķuñ inkisârın nümüdâr olup bî-ihtiyâr girye itdüm."

El-ķışsa, Hâzret, Emîr'ün ahvâlin tertîb ve kendin terbiye ve levâzim ü mühimmâtın bi'z-zât tehiyye eyler-idi. El-hâşıl, ol nihâl-i nev-reside, ol serv-i büstân-i lâmekânun sâyesinde irtifâ' u irtikâ ve ol sebze-i nev-reste bu cûybâr-i gülşen-i nübüvvetün kenârında neşv ü nemâ buldı; ol şadr-nişin-i mertebe-i nübüvvetden rütbe-i nübüvvet iltifâtın buldı. Çün ol mâh-i dü-heftenün cemâl-i bâ-kemâli reşk-i şâliş-i neyyireyn olup penc-sâle olduķda ke's-şemsi fi's-semâ'i'r-râbi'⁷ raşşân ü dirâşşân oldı, şeş-ğüşe vü heft-ķişver envâr-i cemâl-i^[133b] bî-'adîli ile reşk-i heşt-behişt ve ğayret-i nüh-âsmân oldı. Nâgâh kaht ü ğalâ zâhir oldı, keşret-i ğalâ, ķillet-i ğalleyi müşmir oldı. Şöyle ki: Yüsüf kızlığı aña göre düğüne varmalı ve bu kahtuñ hâline göre ol vâķı'ayı hayra yormalı idi. Bürc-i sünbüle^(76b)den ğayrı yirde tere yoğ-ıdı, ol dağı ancak hamel ü cedye loķma olur-ıdı. Ve râh-i keh-keşândan özge câyda berg-i kâh nâ-büd idi, ol dağı hemân nesr-i fâyire tu' me olur-ıdı. Faķr ü fâķa halkda bir mertebe çoğ-ıdı, habbeve ihtiyâcdan halkda fâķa taķacaķ dâne yoğ-ıdı. Perendeler ķayd-i şayddan âzâde olup hevâ-yi istıgnâda fâriğ-bâl idiler. Kıraķlık çoķluđından şular şoğulup teşnelikten mâhiler lücce-i deryâda bî-mecâl idiler.

¹ "O, keyfi arzu ve isteklerine göre de konuşmamaktadır." 53/Necm: 3.

² "Bana az söz ile çok şey anlatma özelliği verildi." Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 12, s. 366.

³ Ağzımdaki Allah'ın elçisinin ağız suyudur.

⁴ (Allah'tan başkasına ait) bir güç yoktur.

⁵ bu B: bir P.

⁶ beni B: -P.

⁷ Dördüncü kat gökteki güneş gibi.

Pes ol Resül-i raḥīm ü ra’üf ü kerīm, muḥāṭab-ı “İnneke le-‘alā ḥuluḳın ‘azīm.”¹ nihād-i necābet-nejādında olan vüfūr-i şefḳat ü merḥamet mücibince ‘ammi ḥayrū’n-nās ‘Abbās’a buluşup “‘Ālemüñ ḳaḥṭ-ıla ḥāli ve Ebū Ṭālib’üñ keşret-i ‘ıyāli ve ḳillet-i māli ma’lūmuñdur. Evlādından birinüñ terbiyetine ben tekeffül ^[134a] ideyim ve birinüñ me’ünetine sen taḥammül eyle.” diyü vifāḳ ve infāḳ-ı evlād-i Ebī-Ṭālib’de ittifāḳ itdiler. Ebū Ṭālib’e mā-hüve’l-maṭlūbı ‘arz itdiler. Ebū Ṭālib “‘Aḳıl’ün ‘ıḳāl-i ülfeti-yile ‘aḳlum muḳayyeddür, mā-‘adāda ‘ınān-i iḥtiyār yedüñüzdedür.” didi. Ḥāzret ‘Alī’yi iḥtiyār itdi, ‘Abbās Ca‘fer’i yār itdi. Her birinüñ kânün-i dillerinde nāyire-i maḥabbet nesīm-i üns-ile iştı‘āl-pezīr oldı. Tā ki mihr-i sipihr-i bi‘şet-i Resül, semā’-i sāmī-i “İnnā erselnāke.”²den ṭāli‘ olup ‘āleme beşir ü nezīr oldı, ‘alā ḳavli’l-cümhür, ricālden evvel Ebübekr şerbet-i şehd-i şehādet-ile ḥoş-mezāḳ olup “Mā şebbe’llāhü fī şadrī şey’en illā vaşşabtühü (şabebtühü) fī şadri Ebī-Bekr.”³ cür‘ası-yıla behre-yāb oldı ve şıbyāndan ‘Alī’dür ki ḥāne-i i imāna ḳar‘-ı bāb idüp “Ene medīnetü’l-‘ılmi ve ‘Aliyyün bābühā.”⁴ medīnesinden fetḥ-ı bāb oldı. Ve ba‘dehü, muşāhereleri ile muzāhere vü mülāzemet ve ^(77a) mu‘āşeretleri-yile müfāḥaret buldı.

Emīr’üñ bir laḳabı ‘Ebū’l-Ḥāsen’dür ve bir laḳabları ‘Ebū-türāb’dur. ‘Ebū-türāb’ künyetinüñ künhinde egerçi aḳvāl-i ^[134b] ehl-i ḳıl ü ḳāl çoḳdur; lākin cümleden bu şıdḳa aḳreb ve ḥāle ensebdür ki: Ḥāzret bir gün ḥāne-i Faṭıma’yı teşrīf idüp, ba‘li olan ‘Alī’yi görimeyüp şordılar. Zehrā didi ki: “Mā-beynümüzde nev‘an bürüdet vāḳı‘ oldı, ol ḥarāret-ile çıḳup gitdi; bilmezem varup n’itdi.” didi. Ḥāzret’e ḥaber geldi: “Fülān yirde uyur, görmek murāduñ-ısa gel buyur!” Yesār-i şuḥbet-i Resül’e mālik olup nuḳūd-i a‘mārın ḥıdmet-i Resül’e şarf iden ‘Ammār bin Yāsir rivāyet ider ki: “Rīgistānda bir dirāḥt sāyesinde ‘Alī ile uyur-ıduḳ. Ol mihr-i sipihr-i risālet gün gibi üzerümüze gelüp gördi ki, ‘Alī’nüñ ridāsı dūşından gidüp beden-i pāki ḥāk-ālūd olmış, ‘Ḳum yā ebā-türāb!’⁵ diyü ḳumdan ḳaldurdu. Ol şubḥ-ı se‘ādet ṭulū‘-ı-yıla ḥ‘ābdan bīdār olduḳ, ḥalāvet-i kelām-i mu‘ciz-nizāmı-yıla lezzet-i ḥ‘ābdan bīzār olduḳ. Ḥāzret buyurdu ki: ‘Yā ‘Alī! Ḥalkuñ eşḳā-i eşḳıyāsı oldur ki nāḳa-i Şāliḥ’ı ‘aḳr idüp me’mūrını pür-ḥün-āb ide. İkinci oldur ki, ḥün-i serüñ-ile meḥāsinüñ ^[135a] ḥızāb ide.”

¹ “Şüphe yok ki sen mükemmel bir ahlaka sahipsin.” 68/Kalem: 4.

² “Muhakkak biz seni gönderdik.” 2/Bakara: 119; 33/Ahzâb: 45; 35/Fâtır: 24; 48/Fetih: 8.

³ Allah’ın benim gönlüme verdiği her şeyi Ebubekir’in gönlüne aktardım.

⁴ “Ben ilmin şehriyim; Ali de kapsıdır.” Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, c. 11, s. 65.

⁵ Kalk ey Ebū türāb (toprak babası)!

Ve bir künyeti Ebü'r-reyhāneteyn'dür. Sebeb-i künyet budur ki: Zübde-i aşhāb-i ekābir, ya' nī Cābir, rivāyet ider ki: "Ol mäh-rüy-i zemān-i 'İkterabeti's-sā' atü ve'nşakka'l-kamer.'¹, şām-i da' vet-i 'Va'llāhü yed' ü ilā dāri's-selām.'² da ğurüb itmezden üç gün evvel işitdüm ki, 'Alī'ye hıṭāb idüp didi ki: 'Yā Eba'r-reyhāneteyn! Ḥāsen, ḥadīka-i ḥimāyetüñde pertev-i neyyir-i ḥusn-i nevāzişüñ-ile behcet-perver ve nihāl-i Ḥuseyn reşehāt-i şehāb-i şefkatüñ-ile **(77b)** taze vü ter gerekdür. Qarībdür ki ḥavelān-i meleveyñ anlara ḥazān-i aḥzān-i firākum ḥavāle eyleye.' didi."

Ravī eydür: Çün Ḥazret vefāt itdi, Emīr "Ḥazā aḥadü rüknī."³ didi. Çün Fāṭıma fevt oldı, "Ḥazā rüknün şānī."⁴ didi; ya' nī seyl-i ḥavādiş ile beyt-i ma'mūr-i ḥuzūr u ḥubūrumuñ bir dīvārı ḥarāb oldı ve şarşar-i tünd-bād-i każā-yıla sāyesinde āsüde olduĝum servüñ birisi daḥı tūrāb oldı. Emīr dir idi ki: "Üç muşibet gördüm ki, bu dār-i pür-meşāyib ü keşirü'l-metā'ibda kimesne anları cāmi' olıñmaz ve bu çār-ṭāḳ-ı ^[135b] şeş-der ü heft-kişverde, ki 'Ed-dünyā sicnü'l-mü'min.'⁵ mücibince şāmin-i heft-dūzaḥdur, anlara rābi' olıñmaz. Biri vefāt-i Ḥazret'dür ki kemiyeti ḥāric-i dāyire-i tefşil ü icmāl ve lemiyyeti müstaĝnin 'ani's-sü'aldür.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Bu ğurbet-ḥānede bī-yār ü bīmār olmasun kimse

Esir-i ğurbet ü efgār-i aĝyār olmasun kimse

Biri daḥı vefāt-i Zehrā'dur ki sebeb-i fevāt-i emānī vü āmāldür.

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Emān⁶ bu çarḥ-ı ḥün-ḥ'āruñ elinden

Bu cellād-i sitem-kāruñ elinden

İrişüp cāna tiĝından cerāḥat⁷

Umulsa merhem-i raḥmıyla rāḥat

¹ "Kiyamet günü alabildiğine yaklaşacak ve o zaman ay yarılacak." 54/Kamer: 1.

² "Allah sizi sonsuz esenlik ve mutluluk yurdu olan cennete çağırır." 10/Yünus: 25.

³ Bu dayanaklarımın ilkidir.

⁴ Bu ikinci dayanaktır.

⁵ "Dünya mü'minin zindanıdır." Müslim b. Haccac, **el-Cāmi'u's-Sahîh**, c. 4. s. 2272.

⁶ Emān: Fiĝān P, B. P'de mısranın sonuna "v" işaret konularak kenara "emān" yazılmış ve "saḥ" kaydı konulmuştur.

⁷ cerāḥat B: cerācet? P.

İder ol zaḥma bir dāḡı ḥavāle
Fetīle yirine tīrin nevāle¹

Ve biri daḡı ḥaber-i vuḡū¹ -ı şehādet-i Ḥuseyn'dür ki semere-i fü'ād ü ḡurret-i 'ayndur, iḡbār-i Cibrīl-i Emīn ve ḡıkāyet-i Resūl-i mübīn ile ma'lūm olmuşdur.”

Şevāhid de meştürdur ki: Emīr bir gün eşnā²-i seferinde Kerbelā'ya uğradı, ol mahālden giryān güzār eyledi; güyā ol ciger-sūḡtelerün teşne-leb öleceklerin bilüp āb iḡzār eyledi. Sebeb-i giryeden sü'āl idenlere, “Bu maḡām, meḡatt-ı riḡāl-i ricāl-i evlād-i Resūl ve maḡtel-i ebnā²-i Betül'dür. ^[136a] Bunda (78a) bir ḡavm şehīd olur ki bī-ḡisāb cennete girürler; sāyirler anlarıñ kerāmetin bilseler ölmege cānlar virürler.” Bu sözün kimse sīrrin bilimedi ve vāḡı¹ asın bir kişi ta'bīr ḡılımadı, ol ḡābil-i ta'bīr olmayan vāḡı¹ a, vāḡı¹ a muḡābıḡ olmayınca ve şehādet-i² İmām vuḡū¹ bulmayınca. *Mūsned*-i İmām Ḥanbel'de cüz²-i sābi¹ da meştürdur ki: Bir gün Ḥāzret, Ḥāsen ve Ḥuseyn'ün ellerine yapışup didi ki: “Her kim beni sever, bunları sever, ve her kim bunları sever, cennette benüm-ile hem-sāye olur muḡarrer.”

Beyt:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Zehī devlet zehī 'ızz ü se'ādet

Ola hem-cennet ü hem-ḡurb-i Ḥāzret

Bir gün Emīr, Ḥāzret'e geldi, Ḥāzret, Emīr'i ḡucup alnın öpdi. 'Abbās ḡazır idi, “Yā Resūla'llāh! Bu şahşı sever misin?” didi. Buyurdu ki: “Severem yā 'ammī ve bilmezem ki bunu benden artuḡ sever kimesne var mıdır? Zīrā, her kişinün kendi şulbi maḡzen-i zürriyyetdür; benüm zürriyyetüm şulb-i 'Alī'de vedī' atdür.”

Beyt:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Resūlün oldı āşārına menba¹

Nübüvvet sirri envārına maḡla¹

Sünen-i Tirmidī'de meştürdur ki: Mızmār-i ḡurb-i Nebī'nün fārisi Selmān-i Fārsi'ye şordılar ki: ^[136b] “Kimi seversin?” Didi ki: “‘Alī'yi; zīrā işitdüm ki, Resūl buyurdu

¹ nevāle B: ḡavāle P.

² şehādet B: şehāt? P.

ki: ‘Her kim ‘Alī’yi sever, beni sever; her kim beni sever ‘Alī’yi sever.’ Ve anuñ hakkında du‘ā itdi ki: ‘**Allāhümme vālī men vālāhü ve ‘ādī men ‘ādāhü.**’¹’.

Nazm:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün)

Döstī-i ‘Alī be-ḥaḳḳ-ı Ḥudā

Dü-cihānda olur penāh saña

Ḳanḳı mü’min olur aña bed-ḥāh

Çünki vardur va‘īd-i “**Men ‘ādāh.**”²

Yine *Şevāhid*’de İmām Müstağfirī’den menḳüldür ki: Şuleḥā’-i ümmetden biri vāḳı‘ada gördi ki ḥaşr olmuş, Ḥazret kenāre-i ḥavz-ı Kevşer’de ṭurur, Ḥasen ve Ḥuseyn teşne-lebān ü ciğer-suḥtegān-i ümmete şu virür. Ben daḳı ol cām-i sürür-(78b)encāmdan kām-i cür‘a ile şād-āb olmaḳ ḳaşd itdüm, redd itdiler ve bāb-i feyzlerin bana sedd itdiler. Resūlu’llāh’a vardum, “Yā Resūla’llāh! ‘Uşāt-i ümmetüñ āteş-i ‘ataş-i hevl-i ḳıyāmet-ile sūzān ve cür‘a-i efzālūñ anlara feyz-resān iken, ben niçün maḥrūm olam?” diyü yüz urdum. Buyurdılar ki: “Senüñ civāruñda bir şaḥş vardur, ḥānedānumuza buḡz eyler ^[137a] ve ‘Alī’nün ḥaḳḳında nā-sezā söyler. Sen anı men‘ eylemezsin ve şerrin ref‘ eylemezsin.” didi. “Yā Resūla’llāh! Ol şaḥıb-i cāh ü tüvāngerdür. Ben anuñ-ıla muḳāvemete ḳādir olımayup ḳalbden inkār itdügüm yanuñda muḳarrerdür.” didüm. Ḥazret elüme bir keskin sikkīn virüp “Var bu sikkīn-i āb-dār ile ol ehl-i nāruñ nāyire-i vücūdın teskīn eyle ve ḥūn-i nā-pāki-yile zemīni rengīn eyle.” didi. Varup ol bıçaḳ-ıla anı ol ‘ālem-i ḥābda öldürdüm, yine gelüp Ḥazret’e bildürdüm. Elüme bir cām-i mālāmāl virdiler; emmā bilmezem ki içdüm mi? Ol hevl-ile bīdār oldum. Çün āşār-i şubḥ āşikār oldu, ḥalkuñ ḡulūsı peydā oldu ki: “Fülān kes bu gıce evinde maḳtūl oldu.” Ḥākim ḡümāşteleri gelüp ehl-i maḥalleyi ṭutmaḡa meşḡūl oldu, varup “Ben öldürdüm.” diyü ıḳrār eyledüm, ḳışsa-i vāḳı‘ayı āşikār eyledüm. Ḥākim işidüp “Sen ve hem-sāyeler bu ḥuşuşda bī-günāhdur; güneḥkār oldur ki bed-ḥāh-i Resūl-i İlāh’dur.” didi.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Olan bed-ḥāh āl-i Muştafā’ya

Sezādur irse bu resme cezāya

¹ “Allah’ım! Ona dost olana dost ol; düşmanlık edene düşman ol.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 2, s. 271.

² Düşmanlık eden.

Yine *Şevāhid*^[137b] de mestürdür ki: Ḥāsen bin ‘Alī bin Ḥuseyn rivāyet ider ki: İbrāhīm bin Hişām-i Maḥzūmī vālī-i Medīne idi ve ol bed-ḥ’āh ḥānedān-i ‘Alī’ye pür-kīne idi. Bir cüm‘a minbere çıkup ‘ādet-i me’lūfesine rücū‘ itdi, tīğdan beter teber-i ḳadḥ-ıla ol güstāḥ şāḥ-ı midḥat-i **(79a)** ‘Alī’yi ḳam‘a ve ḳal‘a şürū‘ itdi. Minber yanında idüm. Ben anuñ sözlerinden ıztırāba vardum, nā-gāh ol ḥālde ḥ’āba vardum. Gördüm ki ḳabr-i Resūl şikāf oldu, bir merd-i sa‘id-i sefid-pūş zāhir olup nūr-i behāsı-yıla ‘ālem ḥoldı. Didi ki: “İy ferzend! Bu müdbirūñ sözi beñzer ki seni endūh-gīn eyledi. Gör ki ḳudret-i Ḥaḳ ne yüzden zāhir olur ve cezā-yi ‘ācilini nice bulur.” Gözüm açdum, henüz mesālik-i müsālib ü müşālib āl-i Ebī-Ṭālib’e sālīk idi ki, ḳazā’-i İlāhī seyf-i ḳāṭı‘ gibi irdi, fi’l-ḥāl düşüp pāye-i minberde cān virdi.

Bejt:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Olan kimse Resūlu’llāh’a ümmet¹

Anuñ memdūḥın eyler mi mezemmet

Bu olıcaḳ bu dünyāda sezāsı

Ḳıyās it anda ne ola cezāsı

Ve Ḥāzret-i Resūl, Ḥāzret-i Emīr’i ^[138a] sevdüğü gibi, Ḥāzret-i –‘azzet esmā’ühū²– daḫı sever-idi. Nite ki ol ḥabīr-i esrār-i “Esrā.”³ buyurdu ki: “Le-edfe‘anne’r-rāyete ilā racūlin yūḥıbbu’llāhe ve resūlehū ve yūḥıbbihu’llāhū ve resūlühū.”⁴. Cābir-i Enşārī’den mervīdür ki: Ḥāzret muḥāşara-i Ṭāyif’de⁵ ‘Alī’yi da‘vet idüp esrār-i ḥafıyye söyleşdiler, mā-beynlerinde dūr ü⁶ dirāz necvā vāḳı‘ oldu. Aşḫāb te‘accüb itdiler. Ḥāzret buyurdu ki: “Enceytühū velākinne’llāhe encāhū.”⁷.

Bejt:

(fā’ilātün mefā’ilün fa’lün)

Hem-demi idi Ka‘be-i cānuñ

Maḥremi idi sırr-i Yezdān’uñ

¹ ümmet B: minnet P.

² İsimleri yüce olsun.

³ “Gece yürüttü.” 17/İsrā: 1.

⁴ “Sancağı, Allah’ı ve elçisini seven, Allah’ın ve elçisinin de kendisini sevdiği bir kişiye vereceğim.” Taberānī, *el-Mu‘cemū’l-Kebīr*, c. 13, s. 152.

⁵ Ṭāyif’de B: Ṭāyif’e de P.

⁶ ü: -P, -B.

⁷ Onunla gizlice konuştum; ancak onunla asıl gizli konuşan Allah’tır.

Hem Nebî'ye vaşıyy ü hem dāmād
Zī şeref āferīn ü **taḥsīn bād**¹

Medāyihı ve meḥāmidi zurūf-i ḥurūf ve vi'ā'-i du'ādan biründür. İrād ü ityānı
taḥşil-i ḥaşıldan ma' dūddur.

Mıṣrā' :

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Güneş mir'ātına şayḳal ne lāzim

Lā-cerem, bu bābda bāb-i itnāb mesdüddur.

Ḳıṭ'a:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Beyān-i vaşfına çün kim ḳalem uzatdı ḳadem

Ki ide cilve-nümālīḳ beyān-i ma' nīde **(79b)**

Ṭutup zimām-i merāmını 'aḳl-i çāpük-dest

Didi ki şem'a ne ḥācet şeb-i tecellīde

Keffeteyn-i 'aḳl ü naḳl-ile mīzān-i i' tibār ü iḥtiyāra mālik olup dest-i ḥads-i pāk ve ḥusn-i
idrāk-ile ^[138b] suḥan-senc olan şāḥīb-i mi'yār-i şāḥīḥu'l-mıḳdāra ḥaber-i Ḥayrū'l-beşer-i
“**Aliyyün minnī ve ene minhū.**”² kāfī vü kāmil ve 'ulüvv-i şānı hālinde kelām-i mu'ciz-
niżām-i “**Ene minnī bi-menzileti Hārūne min Mūsā.**”³ şāfī vü şāmildür. Ve meblağ-ı
fazīleti ve 'ilm ü 'ırfānda kemiyet ü keyfiyyeti “**Ene medīnetü'l-'ilmi ve 'Aliyyün
bābühā.**”⁴ dan ma' lūmdur ki,

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Ḥayr-i nāsuñ **vaşıyy-i muḥtārı**

Hem der-i 'ilm ü hem 'alem-dārı.

Şerḥ-ı Sıyer'de meşḫūrdur ki: Ḥazene-i nuḳūd-i⁵ 'ilm ü ma' rifet dimişlerdür ki: 'Alī
'Alī bin Ebī-Ṭālib'den ol [ḳadar] kelimāt-i⁶ pür-nikāt zāḥir olmuşdur ki, ne andan evvel
kimesne söyledi ve ne andan şoñra kimesne söyler. Ve bir gün minberde eşnā'-i ḥuṭbede

¹ Güzel olsun!

² “Ali bendendir, ben de ondanım.” İbn Mâce, **Sünen**, c. 1, s. 44.

³ “Benimle olan durumun Harun'un Musa ile olan durumu gibidir.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 2, s. 255.

⁴ “Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.” Taberânî, **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, c. 11, s. 65.

⁵ nuḳūd B: nuḳūm? P.

⁶ kelimāt B: kelimet P.

dimişdür ki: “Selūnī selūnī ḳable en tūḳadūnī selūnī ‘ammā dūne’l-‘arşi fe-inne mā beyne’l-cevānīḥī ‘ilmēn cemmen hāzā lu‘ ābū resūli’llāhi fī femī, hāzā mā zeḳānī resūlu’llāhi zeḳḳān zeḳḳā fe-ve’llezī nefsi bi-yedihi lev üzzine li’t-Tevrāti ve’l-İncili en yetekellemā fe-veḳā’ tū visādeten fe-aḥbartū bimā fihimā fe-ṣaddeḳānī ‘alā zālik.”¹ *Şevāhid* de meşṭürdür ki: Ol huṭbede ‘Da‘leb-i Yemānī’-nām kimesne ḥazır olup ḳaşd-i ilzām ü iḳḥām idüp² [139a] “Yā emīre’l-mü’minine hel ra’eyte Rabbeke?”³ didi. Emīr, “Mā küntü a‘būdū Rabben lem erihū.”⁴ didi. Da‘leb, “Keyfe ra’eyte?”⁵ didi. Emīr, “Lem terahū’l-‘uyūnū bi-müşāhedeti’l-müşāhedeti’l-‘iyāni velākinne ra’ethū’l-ḳulübü bi-ḥakāyīḳī’l-īḳāni Rabbī vāḥidūn lā şerike lehū eḥadūn lā şāniye lehū ferdūn lā mişle lehū lā yaḥvāhū mekānūñ ve lā yūdāvilehū zemānūn lā yüdrakū bi’l-ḥavāssi ve lā yuḳāsū li’n-nās.”⁶ didi. Da‘leb na‘re urup bī-huş oldı. oldı. Ba‘dehū te‘annüt (80a) ü ‘inād için sü’āl ü lecāc idüp ḳil ü ḳāl itmege tevbe itdi. Seyyidü’t-tā’ife Cüneyd-i Bağdādī’den mervīdür ki: Emīr, ‘ahdinde def‘-ı fitneden ferāğ-ı bāl ve ref‘-ı ḥuzn-ile refh-i ḥāl bula-yıdı, ol ḳadar me‘ārif ü ‘avārif-i feyz eyide-yidi ki ne gūş-i benī-Ādem’e ṭoḳunmuş ve ne şaḥāyif-i ‘ālemde oḳunmuş ola-yıdı. Şek yokdur ki, bu ‘ulūm aña mekteb-i ezelde edīb-i dāniş-āmūz-i “Ve ‘allemeke mā lem [tekün] ta‘lem.”⁷ den ta‘lem.”⁷ den feyz olmuşdur. Nitekim Emīr buyurmuşdur ki: “Ḥazret baña ‘ilmden biñ bāb ta‘lim itdi; her birinden biñ bāb daḥı feth oldı.” ‘Aṭṭār [dimişdür ki]:

Bejt:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Nebī der-gūş-i ü yek ‘ilm der dād

V’ez-ān ender dileş şad ‘ilm bü’gşād

Çü şehr-i ‘ilm-i dīn [139b] peygamber āmed

Der-i ān şehr bī-şek Ḥayder āmed⁸

¹ Beni kaybetmeden önce, bana sorun, bana sorun! Arşın altındakini bana sorun. Çünkü bu kanatların altında çok ilim gizlidir. Şu ağızındaki, Allah Rasülü’nün tükrüğüdür. Şu çenemdeki Rasülüllah’ın uzattığı sakaldır. Canım kudret elinde olana yemin olsun ki, Tevrat ve İncil’i delil getirmeye izin verilse, onları önünüze serer, onlarda olanları size haber verir ve onlar da beni bu konuda tadsik ederdi.

² idüp: ḳaşd idüp P, B.

³ Ey mü’minlerin emiri! Sen Allah’ı gördün mü?

⁴ Görmediğim bir Rabbe ibadet etmem.

⁵ Nasıl gördün?

⁶ Gözler O’nu müşahede şeklinde (izleyerek) göremez. O’nu ancak, hakikatlere boyun eğerek kalpler görebilir. Rabbin tektir, ortağı yoktur. Birdir, ikincisi yoktur. Yeganedir, benzeri yoktur. Hiçbir yer O’na gizli değil, zaman O’nu hiçbir şekilde kuşatamaz. Duyu organlarıyla bilinemez. İnsanlara da kıyas edilemez.

⁷ “Ve sana bilmediğin şeyleri öğretti.” 4/Nisâ: 113.

⁸ Peygamber onun kulağına bir ilim verdi/ O ilimden onun gönlünde yüz ilim ortaya çıktı/ Din ilimlerinin şehri olarak peygamber geldi/ O şehrin kapısı hiç şüphesiz Haydar oldu.

Terceme:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Aña biñ 'ilm ta'lim itdi Aḥmed

Açıldı her birinden 'ilm-i bî-ḥad

Çü şehr-i 'ilm-i dîn peygâmbir oldı

Deri lâ-büd o şehrüñ Ḥayder oldı

'İbâdet ve ıḳâmet-i farz u sünnete¹ himmeti bir mertebede idi ki bir gice ḥalvetinde tekbîrât-i sünen ü ferâyızdan mâ-'adâ biñ tekbîr-i iḥrâm işidildi. Ḥılmi ḥod ser-ḥadd-i i'câza varmışdur ki, bir gün dîvâr ardında olan ğulâmına yitmiş def'a nidâ itdi, ğulâm cevâb virmedi. Emîr dîvâr ardında idügin görüp "Niçün cevâb virmedüñ?" didi. "Göreyim seni ğazaba getüribilür miyem, diyü cevâb virmedüm." didi. Emîr, "Ben saña bu ḥâli ilkâ iden şeytânı ğazaba getüreyim." diyü ğulâmı âzâd ve nice dürlü 'atâ itdi.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Münevver idi 'ilmiyle derünü

Müzeyyen idi ḥılmiyle birünü

Tevâzu'ı şöyle idi ki, mağrib-i zemînden ser-ḥadd-i Semerḳand'a dek taḥt-i vilâyetinde iken mihmânın ziyâfet için lâzım olan mühimmâtın esvâḳdan kendü getürir-idi. ^[140a] Memerr-i Emîr'de ğürüh-i enbüh-i pür-şüküh vâḳı' olup ğaflet-ile mürürına mâni' **(80b)** olsalar "Emîrünüze yol virüñ!" diyü buyurur-ıdı². Bir gün ḥavâyc-i atfâlin ve levâzim-levâzim-i 'ıyâlin götürüp eve getürür-iken ḥademe-i 'atebe ve sedene-i süddesinden biri râst gelüp, "Ben getüreyim." diyü taleb itdi; Emîr "**Ebü'l-'ıyâli eḥaḳḳu en yaḥmile**³, mihr-i kemâlüm bunuñ-ıla zevâl-gîr ve ḳamer-i ḳarrum nuḳşân-peḫîr olmaz." didi⁴.

Cüd ü sehâveti ve bezl ü semâḫatı ḥod **ke's-şemsi fi râbi' ati'n-nehâr**⁵, suḥub-i reyb ü riyâdan 'ârî ve ḥucüb-i iştibâh ü imtirâ ile ğayr-i mütevârîdür. İmâm-i Vâḫidî *Esbâb-i Nüzûf* de îrâd ider ki: Merkez-i dâyre-i menâḳıb 'Alî bin Ebî-Ṭâlib mühimmât-i zarûriyyesinden dört aḳça arturup birin leylen ve birin nehâren, birin sirren ve birin cehren

¹ sünnete: sünnet P, sünene B.

² buyurur-ıdı B: buyurdı P.

³ Ailenin babasının taşınması daha doğrudur.

⁴ didi: dir-ıdı P, B.

⁵ Gündüzün dördündeki güneş gibi.

taşadduk idüp bu vech-ile taşadduķı revā gördi. Lā-cerem hakkında, “**Ellezīne yünfīkūne emvālehüm bi’l-leyli ve’n-nehāri sirran ve ‘alāniyeten.**”¹ āyeti nāzil oldu. Hāzret bu vech-ile taşadduk ihtiyārınıñ ^[140b] sebebin şordı, İmām “Turuķ-ı taşadduķı bu dört veche münhaşır gördüm, biri ile bārī taḥşil-i rızā-yi İlāhī idem, diyü böyle şadaķa virdüm.” didi. Zıyāfet-i fuķarā vü eytāmı ve müsteḥaḳķına infāk u in‘āmı “**Ve yuḫ‘ımüne’t-ḫa‘āme ‘ālā ḥubbiḫi miskīnen ve yetīmen ve esīrā.**”² naşşından zāhir ve ol bürhān-ıla bāhirdür.

Tevverru‘ı ve terevvu‘ı ve teberru‘ u teşerru‘ı, mücāhede vü tedeyyüni ve mürāķabe vü tesennüni³, ‘ilm ü ḫılmı, ‘adl ü bezli, terk-i dünyāası, tertib-i zehāyir-i ‘uķbāası, dünyā ü mā-fihādan firārı ve mā-sivādan ‘uzlet ihtiyārı, derece-i ‘ulyāda idi. Şöyle ki, Cābir-i Enşārī rivāyet ider ki: “‘Ālemde ‘Alī’den ezhed ve ḫarīķ-ı ‘ibādāt ü mücāhedātında andan eched görmedüm.” Ekşer zemānda nān-i cevīnden⁴ sīr olmayup üç gün mütevāliyeten gürisne yürür-idi, “**Ḥasbī mine’t-ḫa‘āmi mā yuķīmü zahrī.**”⁵ buyurur-ıdı. **(81a)** Bir gün zemān-i ḫılāfetinde seyr-künān beytü’l-māla varup tūde-i sīm ü zeri pūştelere berāber ve ḫāķ-ı revāķ-ıla hem-ser gördi. Şāḫıb-‘ıyār-i ḳalb-i pür-iḫtiyārı ‘ayn-i i‘tibār-ıla ^[141a] nazar şaldı. Ol ḳadar māl-i girān ne terāzūsından indi, ne ‘aynına aldı; seng ü meder ü ḫas ü ḫacerden farkın bulımayup “**Yā şafırā ve yā beyzā ḡarrā ḡayrī.**”⁶ didi, ya‘nī “İy sīm-i sefid-‘ızar, v’ey zer-i zerd-ruḫsār! Benden ḡayrıyı maḡrūr idüp firīfte ve bu cemāl-i zevāl-ḳarīnünüze şifte idüñ. Ben ki ‘arūs-i pür-efsūs-i dünyāya muḳayyed olımayup ‘ālem-i ‘ıtlāķdan ḫalāķ virdüm, siz ki anuñ zīb ü ferı ve zīnet ü zīverisiz; size ne i‘tibār ve yanumda ne vücūdunuñuz var.”

Beyt:

(mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün)

Sivā’u’llāha idelden vedā‘ı

Görinmez gözüme dünyā metā‘ı

Emmā kerāmātı zāhir olan aḫvāl-i ḫāriķu’l-‘ādātı ‘adedü’r-remli ve’l-ḫaşā ve ḫāricün ‘ani’l-‘adedi ve’l-iḫşā⁷ dur. Rivāyet-i şāḫīḫa ile şābitdür ki, ḳadem-i mübārek-

¹ “Onlar, mallarını geceleyin ve gündüzleyin, açıkça ve gizlice infak ederler.” 2/Bakara: 274.

² “Sevdikleri yemeği fakire, yetime ve esire yedirirler.” 76/İnsan: 8.

³ tesennüni: tesettüni? P, nesettüni? B.

⁴ cevīnden B: cevnden? P.

⁵ Belimi doğrultacak kadar yemek bana yeter.

⁶ Ey sarı (altın) ve ey beyaz (gümüş)! (Gidin) benim dışımdakileri ayartın.

⁷ Kum ve çakıl taşı gibi sayılamayacak kadar çok.

demlerin¹ rikāba başup tilāvete şürū^ç iderler-idi, kadem-i rāstların rikāba rāst idince Kurʿān'ı bi-temāmihi hatm iderler-idi; ne bir āyetin kaṭ^ç ve ne bir āyetin ketm iderler-idi. *Şevāhid* de meşūrdur ki: ^[141b] Esmā bint ʿUmeys, Fāṭıma'dan rivāyet ider ki: “Leyle-i zifāfda Emīr'i gördüm ki zemīn ile söyleşür-idi. Şabāha cānı güç ile irgürdüm sehar vākı^ç -ı hāli Resūl'e haber virdüm, şükr-i Bī-niyāz ve secde-i dirāz itdiler. Çün secdeden zükā² gibi baş getürdiler, buyurdılar³ ki: “Bişāret olsun iy Fāṭıma ki nesl-i zekī şahibi olduñ. Cenāb-i Fermān-fermā'nuñ zemīne fermānı oldu ki, anuñ-ıla aḥbār-i ḥaḳ söyleşüp ol muḳarreb-i Ḥazret'e maḡrib-i zemīnden ser-ḥadd-i ḥiṭa-i meşriḳa varınca vākı^ç olan aḥvāli beyān eyleye.”

Şevāhid de maḥki^(81b)dür ki: Ol şāhid-i Ḥaḳḳ u meşhūdü'l-ḥalkuñ müşāhid-i keşirü'l-müşāhedātınuñ birisi ki vākı^ç-a-i Şıffin'dür. Eşnā^ç-i seferinde aşḥāb ābdan ābı düşüp kılet-i mādan ḳaleteyn-i⁴ dideleri eşk-i ḥasret-ile pür-āb ve āteş-i ʿataş-ıla sīneleri pür-tāb idi. Eşk-i didelerin ḥāke ḳararlar, güyā ki nuḳta-i ābı merkez-i ḥāke ararlar-ıdı. ^[142a] Gözlerine görinen ancak çeşme-i ḥorşid-i pür-ferheng idi, ol daḥı ḥarāretten gözlerine çeşm-i mürdan teng idi⁵. Her ferd tek ṭurmayup tek ü pūda ve çāpükler cüst ü cüy-i cūda idiler. Gözleri yaşı nehr-i sā'il ve ḥarāret-i āb-ıla ābileleri ḥabāb-i cüybāra mümāşil idi. Nā-gāh eşnā^ç-i seyrde bir deyr peydā oldu, dil-i ʿuşşāḳ gibi bütler taşviri-yile ṭolmuş ve içinde her timşāl cemād-mişāl ḳahr-i İlähī ḥavfi-yıla ḳālib-i bī-cān, belki ṭurduḡı yirde taş olmuş. Aşḥābdan bir erbāb deyre⁶ varup erbāb-i deyrden şu ḥaberin şordı. Ehl-i deyr, “Bu diyārda deyyār şu ḥaberin virmez ve şuyı kimesne āyīnede ʿaks-i⁷ çeşminden ḡayrıda görmez. Şu olan yire varınca mesāfe birkaç fersengdür ve yol ḡāyet ḥaṭarnāk ü pür-sengdür.” didi. Ḳāşıd, maḳşūdı olan mādan me'yūs olup, ḥıdmet-i Emīr'e gelüp mā-fi'z-zamiri beyān ve ḥuşūşā, mādan cārī olan aḥvāli ʿıyān itdi; ʿasker işidüp eşk-i ḥasret revān itdi. Ol āb-rüy-i ḥalk-ı rüy-i zemīn dil-cüylıklar idüp Cenāb-i ^[142b] Ḥaḳḳ'a teveccüh idüp, merkeb-i pür-mevkibin cānib-i ḳibleye tevcih idüp bir yire işāret itdi, “Ḳazuñ, şu çıkar.” diyü bişāret itdi. El billere el urup el üşürüp ḳazdılar. Bir seng peydā oldu, ^(82a) ḳuvveti bāzūya getürüp zür itdiler, yirinden ayırmadılar. Ol şeh-süvār-i şahn-i “**Lā fetā.**”⁸ atından

¹ mübārek-demlerin B: mübārek-demlerden P.

² zükā: zükā? P, B.

³ buyurdılar B: -P.

⁴ ḳaleteyn: ḳalten? P, B.

⁵ idi B: itdi P.

⁶ deyre B: dīn P.

⁷ ʿaks B: -P.

⁸ (Ali'den başka) yiḡit yoktur.

piyāde olup sâ' id-i¹ se' âdet-sivārın şıgayup vardı, “El-mā!”² diyüp ol seng-i 'uzmı bir alma gibi götürdi qopardı, “Al, mā şunuñ altındadır.” didi. Bir āb-i şehd-i nāb zāhir oldı. 'Asker içüp müstevfı götürdiler. Rāhib-i deyr bu hāle nāzır idi. Mevāhib-i İllāhiyyeden hidāyet irişüp, Hāzret-i Emīr'e gelüp, “Sen nebī misin?” didi. Emīr, “Nebī degül, vaşī-i nebīyem.” didi. Fi'l-hāl, rāhibe hidāyet el virüp barmaq götürdi, imān getürdi. Emīr rāhibüñ sebeb-i İslām'ın şordı, didi ki: “Bu deyrüñ bennası bunuñ bināsını bu kerāmete binā'en urmuşdur ve aḥbār-i milletümüz aḥbār-i kütüb-i münzelede bu şunuñ bu mekānda olduğunu ve 'Bu sengi qal' idecek yā enbiyādan, yāḥod^[143a] evşıyā'-i enbiyādan olur.' diyü ḥaber virüp buyurmuşdur. Küttāb-i ümmetümüzden niçeler bu deyrde bu se' âdete müntezir olmuşdur. Dest-i emel dāmen-i murāda irmedin dīde-i ümīdi rāh-i talebe baqa baqa ḥāk-i ecel-ile ṭolmuşdur. Bi-ḥamdi'llāh, nāme-i taqdirde bu se' âdet benüm nāmuma taḥrīr olunmuş, ve bu qader-i hidāyet kudret-i qazā-yıla baña taqdir olunmuş.” didi. Emīr işidüp ol qadar girye itdi ki meḥāsini eşk-i āb-ıla ālūde oldı, “Vücūdumuzdan evvel kütüb-i münzelede mezkūr olmuşuz.” diyü şükr-i firāvān idüp, āsūde oldı. Rāhib-i mezbūr Emīr'ün ḡulām-i ḥalka-be-güş ü çāker-i ḡāşiye-ber-düş[1] olup āḥır, muḳābele-i qavm-i Şām'da muḳātele-i qavm-i bed-nāmda şām-i ecel irüp şehīd oldı. Emīr kendi dest-i mübāregi-yile techīz ü tekfīn ve nemāzın qılıp tedfīn idüp, ba' de'ş-şehādet daḡı ol se' âdet-ile (82b) sa' id oldı.

Aḥad-i ḡazevātında ḡazve-i Uḡud'da olan dil-gīrligi “**Huccetü'l-Ḥaḳḳı 'ale'l-ḥalk.**”³ **ḥalk.**”³ olan Resül-i Aḥad'ün “**Lā-fetā illā 'Alī.**”⁴ imzāsı-yıla mu'aven ve ḥarb-i Ḥandaq'da hızb-i şeyṭān olan cündden^[143b] 'Amr bin 'Abde'yi bir ḍarb-ıla yire berāber itdügi ve vāqı'a-i Ḥayber'de 'avn-i Ḥabīr ile 'abede-i hevā olan 'anede-i Yehūd'dan⁵ Merḥab'ı merkebi ile iki şaḳḳ itdügi, ol mazmūnı işbāta şāhideyn-i 'ādileyndür ve bu şāhid-ile mazmūn-ı sābıḳ müşebbet ü mu'ayyendür.

Beyt:

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Qol şunup çün nīzesi Merḥab'la itdi merḥabā

Aña ol laḡza hemān el virdi mevt oldı hebā

¹ sâ' id B: sâ' idet P.

² Su!

³ Allah'ın insanlar üzerine delili.

⁴ Ali'den başka yiğit yoktur.

⁵ Yehüddan B: Yehüdān P.

Ol şahid-i Haqq u meşhüdü'l-halk ve müşahidü'l-meşahid ü meşhürü'l-müşahedātuñ se'âdet-i dâreynine şehâdet iden şehâdetinüñ tefşîli budur ki: Vaq' a-i Şıffin ü Cemel ki vaşf-i cümeli kütüb-i tevârihda ketb olınan tefâşîle haml olınup irâd olunmadı, ol vâkı' a-i fâkı' adan şoñra dört kimesne hıkem-i Hakîm'den gâfil olup hukm-i hakeme razî olmayup, “**Lâ hukme illâ hukmu'llâh.**”¹ diyü 'askerden çıqup gitmişler-idi. Merededen sekiz biñ merd-i bî-müzd dağı çâr nâ-çâr ol çâra yâr oldılar. Aralarından İbn Kevrân'ı sirdaşdur diyü serdâr itdiler. Ol t̄âyifeye 'Havâric' dirler. Emîr anlara İbn 'Abbâs'ı gönderdi; varup her çend naşîhat itdi, ^[144a] te'kîd-i fazîhat itdi. Emîr kendi süvâr oldu. İçlerinden 'Amr bin Nûh-ı Rebî'î didiler ki: “Yâ 'Alî! Tevbe kıl ki mürtekib-i günâh ve şâyeste-i suht-ı İlâh olduñ.” Emîr, “Hukm-i hakeme rızâyı siz ibrâm itdünüz, şimdi niçün benden i'raz idüp katl ilzâm itdünüz?” didi. Bunlar, “Yâ Emîr! Biz elbette senün-ile katle müşâre'a iderüz.” didiler. Emîr, “Ben cengden mümkün olduğca mümâne'a iderem, ^(83a) be-her hâl ıkdâm ider-iseñüz, def' -ı şâ'il lâzım olduğci cihetden mümkün olduğca müdâfa'a iderem.” didi. Ma'a'l-kışsa, ol Hâriciler her şehre haber gönderüp bir yevm-i ma'lûmı va' degâh itdiler, her taraftan asker gelüp şehir-i Nehrevân'ı penâh itdiler². Emîr teveccüh-i Şâm'ı muşammem itdi ve esbâb-i sefer ü kıtâli müstaḥkem itdi. 'Asker, “Yâ Emîr! Biz Şâm'a gider-isek Havâricün günü toğar, ḥânümânumuz gâret ve ḥânedânumuz ḥasâret eyler. Bu fitne nâyiresin seyl-âb-i tîğ-i âb-gün ile söyündürmek evlâdur. Mu'aviye ve oğlı şikârumuzdur, kaçan-ısa elde ḥalvâdur.” didiler. Emîr 'inân-i 'azîmeti muḳâtele-i Havârice 'atf³ itdi. ^[144b] Tekrâr İbn 'Abbâs'ı gönderüp ol dağı ḥasbe'l-maḳdûr zevâcir ü mevâ'ızı bunlaruñ işlâh u irşâdında şarf itdi. Sekiz biñ kimesne “**Et-tevbe! Et-tevbe!**”⁴ diyü Emîr'e gelüp Hâricîlikdan rücû' itdi. 'Abdu'llâh bin Vehb ve Ḥurmüşî bin Zuheyr, ki 'Zü'sşedy' ile meşhûrdur, re'îs-i Havâric olup hırâb ü kıtâle şürû' itdi.

Ebû Sa'id-i Ḥudrî rivâyet ider ki: “Bir gün taḳsîm-i ḡanâyim ider-iken Benî-Teym'den 'Zü'l-cevşen-i Başrî' dirler bir şahş gelüp, 'Yâ Resûla'llâh! 'Adl eyle.' didi. Ḥazret, 'Ben 'adl itmeyicek yâ kim 'adl eyler?' diyü buyurdılar. Fârûḳ, 'Buyur yâ Resûla'llâh, bunuñ boynın urayım, reşehât-i âb-i tîğum-ıla câdde-i İslâm'dan ḡubâr-i vücûdın götüreyim.' didi. Ḥazret, 'Yâ 'Umer! Fâriḡ ol ki bunlar t̄âyife-i mâziḳîndür ki sizi ḥaḳîr 'add idüp nemâzların sizün-ile kılurlar ve şavmların sizün-ile tutarlar; nâ-gâh

¹ Allah'ın hükmünden başka hüküm olamaz.

² itdiler B: -P.

³ 'atf B: 'azm P.

⁴ Tövbeler olsun! Tövbeler olsun!

İslâm'dan hâric olurlar, kemândan tîr ba'îd olduğu gibi. Ve anlarıñ pişvâsı bir şahşdur ki siyâh-rûy olur, iki bâzûsında pistân-i zenân gibi bir pâre ^[145a] gûşt ola. Bihterîn-i (83b) benî-Âdem-ile kıtâl ideler.” Râvî eydür: “Ben bunı Resûl-i Hudâ'dan işitdüm ve şehâdet dağı iderem ki ol t̄ayife ol t̄ayifedür ki ‘Alî ile kârzâr itdiler ve ben ol cengde bile idüm. Serdâr-i Havârici ihzâr itdiler. Lisân-i nübüvvet ve tercemân-i ‘âlem-i hüviyyet buyurduğu evşâf râst ve ol ‘alâyim ü ol emârât bî-kem ü kâst çıkdı.”

Mervîdür ki, Emîr ‘asker-ile Nehrevân’a varduğda, yolda bir deyre irdiler. Rahîb-i deyr, “İy Emîr! Birkaç gün tevaqquf eyle ki ihtirâk-ı neyyireyn ve iktirân-i nahseyñ olmuşdur. Çün şems ihtirâkdan ve kamer muhâkdan hâlâş olur, kevâkib-i hâbıta şu‘ûda ve nehisât sü‘ûda meyl ide, t̄alî‘ sa‘d-ahterdür ve fetḥ u zafer muqarrerdür.” didi. Emîr, “Hem nücûmdan habîr ve hey’ete eflâkde ḥurde-gîr geçersin; fülân kevkeb ne vaqtin t̄alî‘ ve fülân necm ne zemânda râci‘ olur?” didi. Râhib, “Ol nâmlı yıldız işitmedüm.” didi. Emîr, “Âsmândan rîsmânı bilmezsin. Eger ‘ılm-i ‘arzinde mâhir ve hafâyâ-yi habâyâda halle kıdır iseñ, zîr-i pâyuñda ne medfûndur ^[145b] ve ol definede ne maḥzûndur?” didi. Râhib hayrân kaldı. Emîr, “Ayağun altında maḥzûn olan bir zarfdur ki içi memlû dînâr-i râyicü’l-‘ıyârdur ve ‘ıyârûñ ‘adedi şu mıqdârdur.” Râhib emr¹ itdi, kızdılar. Emîr’ün kelâmı vâkı‘ ve her sözi haqq-ı nâşı‘ çıkdı. Râhibün teng-nây-i hâne-i kalb-i nâzükine eşî‘ât-i mihr-i hidâyet pertev şaldı; İslâm’a gelüp ölince rikâb-i Emîr’de kaldı.

Şevâhid de meşûrdur ki, Cündeb bin ‘Abdi’llâh rivâyet ider ki: “Muqâtele-i ‘Alî vü ehl-i kînde, ya‘nî vaq‘a-i Şıffîn’de, zîr-i livâ-yi ‘Alî’de mücâhid idüm ve haqq t̄aref-i ‘Alî’de idüğine şâhid idüm; emmâ çün Nehrevân’a revâne oldı, (84a) muhâlifin ki zâhiren ‘ubbâd ü zühhâd idi, anlarıñ-ıla muqâbele vü muqâtelede mütereddid idüm. Bir gün bir maḥthere şu aldum, şahrâya vardum. Nîzemi diküp siperüm üstine aşup, sâyesinde bir zemân yatup kıldum. Nâ-gâh Emîr üzerüme geldi, siper sâyesinde bir mıqdâristirâhat idüp gün gibi üstüme sâye şaldı. Bu eşnâda bir süvâr ^[146a] rîḥ-ı ‘âşıf gibi gelüp: ‘Yâ Emîr! A‘dâ Nehrevân’dan geçdiler ve şuyı kesdiler.’ didi. Der-‘aşab bir süvâr dağı berḫ-ı hâtıf gibi irüp, ‘Yâ Emîr! Va’llâhi ben gelmedüm tâ a‘dâ ‘askerinün râyâtı şunuñ beri cânibinde dirâht-i bîd gibi dikilmeyince ve ‘asker cümle şudan ‘ubür kılmayınca.’ didi. Emîr didi ki: ‘Ḥâşâ ve kellâ ki a‘dâ Nehrevân’dan çıkalar, yâḥod bu cânibden yaña baqalar. Anlarıñ mu‘terek-i menâyâsı bu câdur ve maḫtel ü² maşâfları bu aradur.’ Göñlümden didüm ki:

¹ emr B: -P.

² ü B: -P.

‘Huccete eyü mizân ve ‘adâvete bürhân buldum. Eger ‘asker bu cânibe geçmişler ise evvel ‘Alî’ye kılıç çeken ben olayım ve eger gayrı vâkı‘ ise ‘Alî yolında kılıç çeküp evvel başından geçen ben olayım.’ didüm. Çün varup gördük, ‘asker henüz yirlerinde sâbit ü dâyim ve evvelki ordularında evvelki hâl üzre kıyım. Nâ-gâh ‘Alî ardumdan irdi ve arqamı şarşup didi ki: ‘Hâkıkat nice ma‘lûmuñ oldu ve hâkim-i hâk nice maḥkûmuñ oldu.’ didi. Bu kerâmetin görüp zannum yakîn ve ihtimâlüm ta‘yîn oldu.^[146b] A‘dâdan birin helâk ve birin zaḥmnâk itdüm, ben daḥı zaḥm-dâr oldum; ‘aqlum gidüp ḥaymeye getürmişler, ḥarb şavulduḡdan şoñra hüşyâr oldum.”

Rāvî eydür: Sipâh-i Şâh-i Merdân cevher-i şemşîr gibi ġarḡ-ı âhen ve cân ü dilden tîġ-zen ve şaf-şiken idiler. Anlar ki ‘asker-i Ḥavâric idiler, ṡarîḡ-ı ḡatld e şâh-râh-i (84b) cidd ü iḡdâmdan bâdiye-i tuġyân ve hâviye-i¹ ‘işıyâna ḡâric idiler. Âḡır leşker-i Emîr’e mehebb-i² “**Va’llâhü yü’eyyidü bi-naşrihî men yeşâ**.”³ dan nesîm-i feth ü firûzî vezân ve ġülşen-i “**Fe-ḡad câ’ekümü’l-feth**.”⁴ da ġül-i nuşret ü zafer ḡandân oldu. Ol nâ-keslerden üç biñ ṡoḡuz yüz ṡoḡsan bir kimesne ma‘raz-ı helâkde telef ve tek-âver-i tîġ ü tîre ‘alef oldu. ‘Asker-i İmâm’dan ṡoḡuz kimesne se‘âdet-i şehâdet buldılar, mâ-‘adâ keştî-i ḡayât-ıla raḡt-i baḡâyı sâḡıl-i vücûda çeküp heyecân-i seyelân-i ḡatlden sâḡıl-i selâmet buldılar. Emîr, “Zü’s-şedy’i arañ buluñ.” didi. Ol vâkı‘ada arayup bulamadılar. Emîr, “Elbette ol ma‘rekede maḡtül ve benüm didüġüm ḡavl-i Resûl’dür.” didi.^[147a] Tekrâr aramaġa meşġül oldılar. Ḳırḡ lâşe altından maḡtül çıkarup, Resûl buyurduġı evşâf-ıla mevşûf buldılar. Emîr buyurdu ki: “Kimdür ki ḡaber-i fethi Kûfe’ye irsâl ide?” İbn Mülcem, “**Hâ ene!**”⁵ diyü miyâna geldi. “Var ki kendi kâruñ göresin ve hevâ-yi nefsuñ olduġı rûzġaruñ göresin.” didi.

Rāvî eydür: İbn Mülcem aşlda Başra’dan ḡatele-i Zi’n-nüreyn’dendür. Emîr ḡatl-i Ḥavârice aṡrafdan ‘asker cem‘ itdükde İbn Mülcem on kişi-yile Yemen’den geldi ki her biri,

Beyt:

(mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün)

Nâ-şüste-rüy ü ḡîre-dil ü tîre-rây-ıdı

Bed-ḡü-yi ded-ḡışâl-ıdı nâ-ḡoş-liḡâ-yıdı.

¹ hâviye B: hâdiye P.

² mehebb B: mehbet? P.

³ “Allah destek ve yardımını dilediġi kimselere lutfeder.” 3/Âl-i İmrân: 13.

⁴ “Kesinlikle size zafer erişmiştir.” 8/Enfâl: 19.

⁵ İşte ben.

On kişinüñ her biri Emîr'e bir nev' a ermagân getürdi, İbn Mülcem bir tîğ-ı hûn-feşân getürdi. Emîr cümlesin kabûl idüp tîğ-ı İbn Mülcem'i redd itdükde İbn Mülcem, “Yâ Emîr! Yârân şeref-i kabûlüñe kâbil, ben mahrûm olam, buña kim kâyil olur?” didi. Emîr, “Bu şemşîrûñ serinde niçe hûn-i nâ-ħağ mestürdur¹ ve ol senüñ elüñden olmağ mağdürdur.” didi. İbn Mülcem her çend, “Yâ Emîr! Bu ne ihtimâl-i muħâl ve ne zann-i ^[147b] ‘adîmü’l- ihtimâldür? **(85a)** Her göz ki tîr-i ħukmüñe egri bağa, peykân-ıla nâ-bînâ idem ve her ser ki kademüñde ħâk-i râh olmaya, eger biñ dağı olur-ısa yoluñda fidâ idem.” didi. Emîr ceffe’l- kalem “**Bi-mâ hüve**² kâyindür ve bunu taşdığ şân-i mü’mindür.” didi. Bârî İbn Mülcem giryân ü nâlân Kûfe’ye gelüp evân-i fethi Kûfe’nüñ her küçesinde âvâz-bülend-ile i’lâm eyledi,

Beyt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün)
Hilâl-âsâ yine yüz gösterüp na’l-i süm-i esbüñ
Bugün ‘ıyd-i bişâret ya’ni eyyâm-i zafer oldı
Yine âyîne-i tîğ-ı şehinşâh-i velâyetde
Cemâl-i nev-‘arûs-i feth u nuşret cilve-ger oldı

bir serây öñine gelüpistirâhat için bir mıkdar ârâm eyledi. Gördi ki serây içinde sürüd-i nây ü muṭrib felekde Zühre’ye irmiş ve içerde kadağlar mihr ü meh gibi devrde, ehl-i meclis felekler gibi çarğa girmiş. Kaşd eyledi ki kavlı-ile nehy-i münker ide, fı’l-ile çengi ufadup şeytân ayağın şıyup, dağı çâr pâre idüp muğannîyi nevħa-ger ide. Nâ-gâh serâydan bir cemîle vü ħusnâ dil-ber-i bî-hem-tâ dâyeler ve hem-sâyeler-ile her biri ħulâ vü pîrâyeler-ile çıkdı. Çün la’îñüñ gözi ^[148a] aña tuş oldı, kânün-i sînesinde âteş-i ‘ışık müşte’ıl olup dîğ-i fitne pür-cüş oldı³. Bî-ihtiyâr perde-i ħıçâbı çâk itdi, eri var mı diyü sü’âl itdi. Zen “Yoğdur.” didükde, “Eger beni kabûl ider-iseñ yoluñda gerd-i râhuñ ve ħubâr-i ħ’âbgâhuñ olayım.” diyü kendüyi berâber-i ħâk itdi. Zen-i fitne-zen la’îni içerü aldı, câmehâ-i bâ-tekellüf giyüp, envâ’-ı zîb ü zînet-ile ħusnin ziyâde idüp yanına geldi. Zen rağbet gösterdükde la’îñ bî-ğarâr oldı, âğır nikâhına meyl idüp ħ’âst-kâr oldı. Zenden sü’âl-i **(85b)** mehr ü vech-i kâbîn itdi. Zen “Mehrüm üç nesnedür; hezâr direm sîm nağd ve bir cârîye-i muğannîye ve katl-i ‘Alî’dür.” diyü ta’yîn itdi. İbn Mülcem, “Nağd ü cârîye âsândur, emmâ katl-i ‘Alî’den cân ü dil tersân ü hirâsândur.” didi. Zen, “Hezâr diremden

¹ Emîr bu şemşîrûñ... mestürdur B: -P.

² Özü itibariyle.

³ oldı B: olı? P.

geçdüm, maḳşūd-i aṣlī ḳatlı-i ‘Alī’dür; ansız vişāl muḫāl-i ḫaḳīḳī dimelidür.” didi. Muḫaṣṣal, zen ‘ıṣḳ u kirişme ile la‘ini başdan ve cāndan, belki dāinden imāndan ḳıḳardı. ‘Alī’nüñ ^[148b] ḳatline rām itdi, ol daḫı iltizām itdi.

Emīr ḡazādan geldi, ebnāsı ve aṣdıḳāsı istıḳbāl itdiler ve bu beyt-ile ızhār-i şevḳ-ı mā-fi’l-bāl itdiler:

Rübā‘i:

(fā’ilâtün [fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün[fa’lün])

Bu şadā ḫār ü ḫas ü seng ü mederden geldi

Şād ol iy dil ki yine şāh seferden geldi

Peyk-i müjde ḳapudan pertev-i rüyı bacadan

Yine ayaḡuña devlet iki yirden geldi

Emīr bāb-i mescidde atından indi, mescide girüp iki rek‘at teḫıyyetü’l-mescid ḳıldı. Ba‘dehū minbere ḳıḳup ḫamd-i Ḥudā ve na‘t-i Muştafā’yı müstemil ḫuṭbe-i belīḡa āḡāz ḳıldı, ḫāzırları eşke hem-dem ve nāleye dem-sāz ḳıldı. Cānib-i yemīnde oḡlı Ḥasen’e nazār idüp, “**Yā būneyye!**¹ Bu aydan ḳaç gün geçdi?” didi. Ḥasen, “**Yā ebeti!**² On üç gün geçdi.” didi. Andan şol cānibinde Ḥuseyn’e nazār ḳılıp, “Bu aydan ne ḳaldı?” didi. Ḥuseyn, “On yidi.” didi. Andan Emīr meḫāsinine yapışup, “Bu ayda bezm-i meḫāsiniümüz ḫūnumuz-ıla ḫızāb olur ve rūhumuz ‘āzim-i cennet-i Cenāb olur.” didi. Ve bir beyt oḳudu ki mazmūnı: “Benüm ḳātilüm yine beni murād idendür ve luṭfum ^[149a] anı mu‘tād idendür.” İbn Mülcem işidüp zār zār aḡladı, “Yā Emīr! Baña itdügün sū’-i zandan Allāh’a şıḡınuram. Buyur ki beni ḳışāş ḳılsunlar ve vaşmet-i tühmetden **(86a)** ḫalāş ḳılsunlar.” didi. Emīr, “Ḳışāş ḳable’l-ḳatlı ḡayr-i meşrū‘dur; emmā ḫubr-i ḫaber-i şādıḳ-ıla muḫaḳḳaḳu’l-vuḳū‘dur. Emmā be-Ḥudā³ rāst söyle ki seni tıfl iken terbiye iden zen-i Yeḫūdiyye degül midür ve bir gün saña ḳaḳıyup: ‘İy bed-baḫt! ‘Āḳır-i nāḳa-i Şāliḫ gibi ol!’ didüḡi muḳarrer ḳazıyye degül midür?” İbn Mülcem taşdıḳ itdi; emmā yine eyman-i ḡılāz-ıla berāt sāḫasın ḳaşd-i taḫḳıḳ itdi. Emīr ol gice ḫāne-i Ḥasen’de ifṫār itdi. Yarındası gice pertev-i envār-i cemāli-yile ḫāne-i Ḥuseyn’i reşk-i ḡülzār-i envār⁴ itdi; emmā mu‘tāddan az tenāvül itdi. Sebebin sū‘āl itdüklerinde, “**Dāne’r-raḫıl ve ḫāne sülūke’s-sebīl.**”⁵ didi.

¹ Oḡlum!

² Babacıḡım!

³ be-Ḥudā B: be-Ḥudā P.

⁴ envār: P’de derkenar.

⁵ Ayrılık vakti yaklaştı ve yola ḳıkma zamanı geldi.

Bu cānibden İbn Mülcem ol gice hāne-i Fütāme'[ye] gelüp içüp mest oldılar ve kavm-i İbn Mülcem'den Şebīb ve kabīle-i Fütāme'den Verdān-i Teymī katl-i Emīr'e mübāşeret meşveretin idüp, ol şüm-қudūmlar ^[149b] bu fi'l-i haṭarnāke hem-dest oldılar, meydān-i şaқāya merdāne girdiler. Tiğlarına zehr-āb virdiler. Ez-īn cānib Emīr Ramazān'ūñ on toқuzıncı gicesi tā şabāh olunca evқatı envā'-ı 'ibādet-ile geçürdiler; nemāz kılıp Qur'an okıyup tesbīh göçürdiler. Vaқt-i şubḥ olduқda vuzū'ı tāze idüp kuşaқların muḥkem kuşandılar, tariқ-ı şehādete bil baғlayup kuşandılar ve bu beyti buyurdılar:

Beyt:

(...?)

Üşdüd ḥayāzimūke li'l-mevti fe-inne'l-mevte lāḳikā

Ve lā tecze' mine'l-mevti izā ḥalle bi-vādikā¹

Ḥayfā ki,

Beyt:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Esās-i ḥāne-i 'umr üstüvār olmaz-ı mış

Bu ḥana olana miḥmān qarār olmaz-ı mış

Çün meyān-i şahn-i serāya vardılar, birkaç mürğ-āb-i ḥānegi var idi, Emīr'ūñ dāmenine yapışup yüzine baқdılar, feryād idüp қanadların ^(86b) қақdılar. Duḥterān-i Emīr men' қаşd itdiler, “Қoñ ki benüm mātemūme nevhā iderler, şanmañ ki bi-hūde şayḥa iderler.” didi. Ḥasen ḥāzır idi, “Yā ebetāh!² Bu ne fāldür ki idersin ve bu ne ḥāldür ki böyle қal idersin?” didi. Emīr,

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

“Bu yolda cān virem gibi derūnumda 'alāmet var

Şehīd-i ^[150a] tiğ-ı 'ışq olmağā gönlümdе şehādet var.”

didi. Güyā der ü dīvārdan “El-vedā' ve'l-firāқ!”³ diyü āvāz gelür-idi. Şöyle ki, ol ḥāli gören cānından vāz gelür-idi. Emīr mescide gider-idi, yolda dir-idi:

¹ Önünde sonunda ölümle karşılaşıacağından, ölüme sürekli hazırlıklı ol ki/ Va'den dolduğunda ölümün gelmesi seni korkutmasın.

² Babacığım!

³ Elvedâ! Ayrılık! (Vedâ ve ayrılık vakti gelmiştir.)

Beyt-i ‘ Arabiyye:

(...?)

“Ḥallū sebīle’l-mü’mini’l-mücāhid

Fi’llāhi lā ya’būdū ğayre’l-Vāḥid.¹”

Ebyāt-i Türkiyye:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Görmedüm çün ‘ālemi cāy-i maḡar

Baġladum raḡtı idüp ‘azm-i sefer

Göz yumup her ‘āleminden ‘ālemüñ

Terkin urdum cümle şādī vü ğamuñ

Çekmeyüp ‘ālemde dūnān minnetin

Belki yigdür çekmeyem cān minnetin

Munḡazırdur ni‘met-i cennet bize

Böyle lāyık mı bu dūn himmet bize

Bāb-i mescide gelüp bāng-i nemāz itdi, içeri girüp nemāza āġāz itdi. Bu cānibden ol üç mel‘ün her gice ḡāne-i Fuḡāme’de şubḡa dek mest ü mey-ḡor olurlar-ıdı, gündüz işli işinde der-kār olurlar-ıdı. Ol vaḡt Fuḡāme ‘Alī’nüñ āvāzın işitdükde şem‘ yandurdu, İbn Mülcem’i bīdār idüp fitneyi uyandurdu. La‘in tiġ-ı zehr-ālūdı kuşandı, Mirriḡ ğāzabından yılan kuşanup şafaḡ ḡan kuşandı, mescidde ḡufte içinde pinḡān oldu. Emīr teḡıyyetü’l-mescidden fāriġ olup^[150b] mescidi geşt ve ḡufteleri bīdār itdi. La‘ini daḡı ayaġı-yıla dürtüp “**Ḳum şalli!**”² diyüp miḡrāba revān oldu. Nemāza ḡurduġı gibi la‘in refiḡların ḡaldurup, (87a) Şebīb ve Verdān üçi bile egerçi tiġ şaldı, emmā aşlda İbn Mülcem çaldı. Emmā *Tārīḡ-ı Taberī* kavlinde İmām ḡapudan girdüġı gibi Şebīb ve Verdān çaldı. Şebīb’üñ ḡılıcı ḡapu ḡāḡına ḡoḡındı, şındı. Verdān’uñ tiġı ḡaḡā ḡıldı. İbn Mülcem miḡrāb berāberinde ḡurdu. Çün Emīr nemāzda secdeden başın götürdü, la‘in çaldı. Ḳazā-yıla ḡarb-i ḡandaḡ’da ‘Amr bin ‘Abd urduġı zaḡmuñ üstine rāst gelüp ser-i mübāregın maġzına varınca iki çāk itdi. Emīr “Be-Rabb-i Ka‘be, ḡayd-i dūnyādan ḡalāş buldum.” diyü bir āḡ-i hevlnāk itdi. ḡaḡ ḡürūḡāḡürūḡ gelüp, ḡāsen ve ḡuseyn ‘ımāmelerin ḡāk ve cāmelerin çāk itdi. Gördiler ki

¹ Allah yolunda cihada çıkan müminin yolunu açın/ O tek olan Allah'tan başkasına kulluk etmez.

² Kalk namaz kıl.

mihrāb önünde gūyā ebrū içinde çeşm-i hūn-ālūd gibi kana müstağrak ve ser-i mübāregi enār-i cennet gibi iki şakḳ olmuş yatur. Gūyā cebīn-i mübāreginde ^[151a] olan ser-nüvişti zāhirü'l-veche-i cebhesinde hūn-ıla yazılmış veyāḥod ol pīşānī-i mübārek ṭāḳ-ı mihrābdur ki kitābesinde şerḥ-ı aḥvālī surḥ-ıla yazılmış. Emīr dem be-dem hūnı eli-yile alup meḥāsinine sürer-idi, “Bu surḥ-rūlik-ile¹ ḥuzūr-i Resūl’e yüz urayım ve zevcem² Fāṭıma ve ‘ammüm Ḥamza ve birāderüm Ca’fer yanına bu şüret-ile varayım.” dir-idi. Evlādı gelüp kademine baş urdılar, ayağına yüzler sürdiler, “Bu ḥālī ḳanḳı bī-bīm itdi ve bu sitemi ‘aceb kim itdi?” didiler. Emīr, “Hemīn sā‘at mescidden iḳerü girür.” didi. Hemān Şebīb iḳerü girdi, “Bu kār-i sitemi sen mi itdün?” didiler. Bī-ıḥtiyār “Ben itdüm.” didi. Ḥalk yüzi üzre şalup kimi müşt ü leged-küp ve kimi seng ve kimi çüp-ıla ol ḳadar dögdiler ki cān virdi.

İbn Mülcem ibn-i ‘ammi evine geldi, ^(87b) silāḥın çıkardı. İbn-i ‘ammi, “Ḳātil-i ‘Alī sen misin?” didi. La‘īn, “Belī.” didi. İbn-i ‘ammi³ la‘īni keşān keşān mescidde naẓar-ı Emīr’e getürdi. Emīr, “**Yā eḫā!**⁴ Niçün böyle itdün? Meger ben size eyü emīn [ü] emīr ve her ḥālünüze mu‘īn ^[151b] ü naşir degül idüm ki evlādum yetīm, kendüñi müsteḥaḳḳ-ı ‘azāb-i elīm itdün.” didi. La‘īn eyitdi: “Me‘āza’llāh yā Emīr ki sen yaramaz olasin! **“Ve kāne emru’llāhi ḳaderan maḳdūrā.”**⁵” didi. Emīr, “Ḥabs idün, maṭ‘ümāt⁶ ü meşrübāt dan ben ne tenāvül ider-isem anı virün. Şiḥḥat bulur-ısam rāy benüm; ölür-isem bir artuḳ ḍarb urmayasız.” didi. Andan Emīr’i kilīme şardılar, Ḥasen ve Ḥuseyn dūşlarına alup mescidden çıkardılar.

Nā-gāḥ şubḥ olup eşi‘āt-i āftāb āşkār oldı, gūyā ki mātem-i Emīr’e pīre-zen-i felek müy-i sepīdin çözüp tārlar bedīdār oldı. Emīr buyurdı ki meşriḳdan yaña⁷ yöneltdiler, anlar daḫı eyle itdiler. Andan buyurdı ki: **“Ve’s-şubḥı izā teneffese.”**⁸ İy şubḥ! Ol Allāh ḥaḳḳı-çün ki mihrinden dem urursın, şubḥ-ı şādıḳ gibi rāst söyle ve sepīd-rūlar gibi güvāhlıḳ eyle. Ol vaḳtten berü ki Resūl-ile nemāz ḳıldum, ḥiç beni bu demde ḥiçbir seḫar nā-bīdār gördün mi? Ve ḥāb-i girān-ıla mest ü nā-hüşyār ^[152a] gördün mi?” Andan secde idüp didi ki: **“İlāhī! Sen şāhidsin, ve kefā bike şehīdā”**⁹, ol vaḳtten berü ki Resūlüne imān getürdüm,

¹ surḥ-rūlik-ile B: surḥ-rūyūñ-ıla P.

² zevcem B: zecüm? P.

³ ibn-i ‘ammi B: ibn-i ‘am P.

⁴ Kardeşim!

⁵ Allah’ın emri mutlaka yerini bulur. 33/Ahzāb: 38.

⁶ maṭ‘ümāt B: ma‘tümāt? P.

⁷ yaña B: yañayu? P.

⁸ “Ağaran sabaha yemin olsun ki.” 81/Tekvīr: 18.

⁹ Şāhit olarak sen yetersin.

senüñ ve anuñ rızāsına muhālif bir fi‘ le irtikāb itmeyüp cümle evāmirüñi yirine yitürdüm.”
Kavm-i Kūfe’den hāzır olanlar ħurūş itdi, göz yaşları ırmaqlar gibi çağlayup aķar-iken
deñizler gibi mevc urup cūş itdi.

Bejt:

(mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün)

Diller bu firķat āteşi ile kebābdur

Cānlar esīr-i silsile-i ^(88a) tef ü tābdur

Leb-teşnegān-i vādi-yi hicrān ü firķate

Ĥayfā ki baħr-i şabr ü selāmet serābdur

Ĥāneye getürdüklerinde “**Vā ebetāh!**”¹ āvāzı sükkān-i mele’-i a‘lā olan
melā’ikenüñ tesbīħlerin yañıldup gūş-i sürüşü ker kıldı. “**Vā muşibetāh!**”² şadāsı insān
degül ĥayvān degül belki ĥacer ü şecere bile eşer kıldı.

Nazm:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Oldı şūr-engīz baħr-i derd ü ġam

Ĥapladı ‘ālemleri mevc-i elem

Oldı kānūn-i muşibet tünd ü tiz

Şan kıyāmet ĥopdı oldı rüsteħiz

[152b] Evlād-i emcādı birer birer gelüp ayaġına düşerler-idi, keff ü pāyın öperler-idi. Emīr
daħı anları başķa kenāra çeker-idi ve gūşlarına le’āl-i naşāyıħ u mevā‘ ız-ıla dürr ü gevher
aşar-ıdı. “Ġam çekmeñ! Bu şeb ceddüñüz Resül ve anañuz Zehrā’yı ĥ‘ābda gördüm. Āstīn-
i mübāregi-yile ġubārum yüzümden³ giderdi, ‘Yā ‘Alī! Üzerüñe lāzim olan emri yirine
yitürdüñ, şimden-girü bizden yaña gel.’ dir-idi. Delīldür ki çeşm-i cāndan ĥicāb dūr ola ve
dīde-i yaķine envār-i şühūd manzūr ola. Ĥazā’ir-i gülşen-i ünsi cilvegāħ idem ve min-ba‘d
bu‘d ĥurba mübeddel olup ‘an-ķarīb ‘azm-i ĥurb-i Ĥudā vü Resülü’lāħ idem.” didi. Bu
ĥāletde ‘Amr bin Nu‘mān-i cerrāħ geldi. Çün zaħm-i İmām’a nażar kıldı, ‘ımāmesin ĥāke
şaldı; āħ idüp bir zemān bögrin ĥutup ĥaldı. “Bu zaħmı iden ne nā-Ĥudā-ters ü bī-bāk imiş
ve bu tiġ zehrāk imiş. Bu zaħm merhem-pezīr olmaz, bu zaħm-ıla mevtden çāre vü güzīr
olmaz.” diyüp ^[153a] bu beyti oķıdı:

¹ Vah babacığım!

² Vay başıma gelenler!

³ yüzümden: P’de derkenar.

Beyt:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilâtün)

Diriğ dinüñ emiri diriğ şer' uñ imāmı

Diriğ mülküñ esāsı diriğ dehrüñ niżāmı

Emir'ün zaḥm-dār olduğı ramazānuñ on toḳuzuncı günü cum'a günü vāḳı' oldı. **(88b)** Yigirmi birinci gün vāşıyyet-nāmesin yazdı, evlādına vedā' itdi. Ser-rişte-i ümīdi luṭf-i İlähiye peyvend idüp esbāb ü 'alāyık-ı 'ālemden ḳat'-ı emel, belki kendüden bile inḳıṭā' itdi.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Teni cāna nice nikāb eyleyem

Demidür ki ref'-ı ḥıcāb eyleyem

Buyurdı, kendüyi ḥuce-i ḥāşşa iletdiler. Taşrada olanlar hātifden “[E]fe-men yülakḳā fi'n-nāri ḥayrun em men ye'ti āminen yevme'l-ḳiyāmeḥ.”¹ Diyene, “Bel men ye'ti āminen yevme'l-ḳiyāmeḥ.”² cevābın işitdiler, “Lā ilāhe illa'llāh.”³ şadāsın istimā' itdiler. Ḥaseneyn bî-ḳarār olup ḥuce ḳapusın açdılar. Gördiler ki ṭāyir-i rūḥ-ı 'Alī 'ulüvve pervāz idüp a' lā-yi 'illiyyinde mele'-i a' lā ile hem-nişin olmuş, ḥalka-i bāb-i irtizāya rūḥ-ı pāki faşş-ı nigin olmuş. İmām Ḥasen rivāyet ider ki: “‘Taşra ḳıḳun!’ diyü āvāz işitdük. Taşra ^[153b] ḳıḳduḳ. İşitdük ki hātif dir-idi: ‘Nebī ve vaşī gitdi. Şimden-girü nigeḥbān-i ümmet kim olur ve sālār-i şerī'at kim olur?’ Biri daḥı dir-idi ki: ‘Her kim ki anlaruñ aḥlākı-yıla müteḥallıḳ olur ve reviş ü verzişlerinde şādıḳ olur.’” Emir vaşıyyet itmiş-idi ki, “Çün ben rıḥlet idem, beni yuñ; saḳfdan tābūt inse gerekdür, aña ḳoñ. Āsitāne-i ḥāneden kefen ü ḥanūṭ zāhir olsa gerek, ol ḥanūṭ ile taṭyib ve ol kefen ile tekfin eyleñ. Nemāzum evvel Ḥasen, ba' dehū⁴ Ḥuseyn ḳılsun. Çün tābūtuñ öñi ḳalkḳa, ardın ḳalduruñ; çün öñi ine, ardın indürüp ol yirde tedfin eyleñ.” *Şevāhidü'n-nübüvve* ḳavlince, “Bir aḳ taş peydā ola ki üstinden nūr raḥşān ola, ol yirde tedfin eyleñ.”

Vaşıyyet-i Emir mücibince ol gice Emir'i ol yirde defn idüp ḳabrin ḥār ü ḥāşāk-ile berāber itdiler; ol genci, ya' nī bāb-i gencine-i **(89a)** 'ilmi 'ayn-i a' dādan şaḳlayup ancaḳ dāğ-ı ḥasretten yir yir nişānlar itdiler. Ḥulefā-yi 'Abbāsiyye zemānına dek ol ḳabr mestür

¹ “Ateşle ḳarşılaşan mı iyidir yoksa kıyamet günü güven içinde olan mı?” 41/Fussilet: 40.

² Tabii ki kıyamet günü güven içinde olan.

³ Allah'tan başka ilah yoktur. 37/Saffāt: 35; 47/Muhammed: 19.

⁴ ba' dehū B: ba' de P.

ve ‘ayn-i ^[154a] a‘ dādan dūr idi. Çün nevbet-i hılāfet Hārūn’uñ oldu, tañtane-i ṭabl-i haşmeti ile ‘ālem velvele ṭoldı. Şikār-künān ḳabr-i İmām’uñ ḥavālisine geldi. Gördi ki şikārgāhlardan ḳaçan vuḥūş bir pūşteyi penāh idinürler, bunlar tūr ü nīze ile ḳovduklarınca ol buḳ‘ayı gürizgāh idinürler. Rūzgāruñ pīrāne-serlerinden ve ol diyāruñ kār-dīde vü¹ rūzgār-āzmūdelerinden tefahḥuş-ı ḥāl itdi. Didiler ki: “Ḥalkumuz selefümüzden şöyle naḳl iderler ki, bu buḳ‘a-i mübāreke mehbiṭ-ı envār-i ‘Aliyy-i velī ve maḥaṭṭ-ı raḥḥāl-i Mūrtezavī’dür.” didiler. Hārūn ol maḳāmı revş ü levşden taṭyīb ü tenzīf ve envā‘-ı ṭīb ü ‘ıṭr-ıla teşrif itdürüp aṭrāfın pāk ve eknāfın ‘ıṭrnāk ṭutup; gāḥi gelüp ziyāret ve ḳurb-i ḳabrde ḳurbānlar idüp vesīle-i ḳabūl-i ḥācet ider-idi.

Rec‘u’l-ḳışşā: Rāvī eydür: Çün şubḥ oldu, mevāliyān ü müvāliyān, ya‘ nī şī‘ a-i Ehl-i Beyt-i nebevī ve şiftegān-i² ḥānedān-i ‘Alevī ḥaber alup şahrāya ḳıḳdılar. ^[154b] Gördiler ki Ḥasen ü Ḥuseyn gelürler, ellerin öpüp ayaklarına yüz sürdiler,

Beyt:

(mef‘ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün)

Bī-cān şehre döndi şehir şehir-yārsız

Agyār oldu ḥalk-ı cihān baña yārsız

“Ḳanı emīrümüz? N’itdünüz?” diyü şordılar. Ol ḡonce-lebler aşlā anlara diş şırtmadılar, ḳabr-i ‘Alī’yi fāş itmediler. Eşḥāş her çend ol şahrālarda yir ḳalmadı ki bād gibi tek ü pū ve cūy-mişāl cüst ü cū idüp yüz urmadılar, ḳabrinüñ ḳırañın ve ḥākinüñ tozın görmediler. Çün evlād-i ‘Alī şehre döndiler, dervāze-i ^(89b) şehir ḳurbında bir vīrāneden enīn-i bīmārī ve bir ciğer-süz nāle vü zārī işitdiler. Nāle şuyınca gitdiler, bir ḥarābe ḡüşesinde ḥıştı bālīn ve ḥāki pister idüp sāye-veş ḥāk-i ḡurbet ü kürbetde ḡaltān bir ḥaste pīr-i ḳarīre yitdiler. Ḥālīn şordılar, didi ki: “Bir yıldur ki bu ḡüşe-i bī-tūşede merīz u nizāram ve bīmār ü bī-yāram³. Ne yār ü maḥrem ve ne mu‘ālic ü hem-dem; ne vech-i me‘āşum ve ne bir yirden gelür āb ü aşum var. Lākin bir şaḥş-ı nūrānī-^[155a]şüret ü⁴ Nerīmānī-heybet her ḡün gelüp ḥ‘āb ü ḥorişüm tefahḳud ider ve sāyir ḥıdmetüm bi’z-zāt te‘ahhüd ider-idi. Yār-i mihrbān ve birāder-i tev‘emān gibi dil-cūlīḳlar, ḡam-ḡüsārılıḳlar idüp muḳāreneti vücūduma ‘umr ü ḥayāt ve müşāḥabeti dil-i maḥrūr ü cān-i tefsīdeme şehd ü nebāt olur-ıdı. Üç ḡündür ki

¹ vü B: -P.

² şiftegān B: şışegāh? P.

³ bī-yārem B: bī-bārem? P.

⁴ ü B: -P.

gelüp ‘ādeti üzre ‘ıyādet ve şerāyıt-ı bīmār-nüvāzīyi ri‘āyet itmedi¹. Anuñ hicrānı derd-i derūnum efzūn ve elem-i iftirākı hālüm diger-gūn eyledi.” diyüp ağladı. Didiler ki: “Nām ü nişānın ve şehri ü mekānın, hılye vü şüretin, hıllık u haşletin bilür misin?” Didi ki: “Handerū, hoş-hūy, ca‘d-mūy ü müşk-būy idi. Her zemān tesbīh-h‘ān ve ‘El-ḥamd’-gūyān idi. Çün yanumda oturur-ıdı, tesbīh ider-ıdı, ebvāb-i āsmān açılup der ü dīvār, eşcār ü aḥcār bile tesbīh ider-ıdı ve gūşuma felekden tesbīh-ı melek irer-ıdı. Çün yanumda oturur-ıdı, elüm eline alur-ıdı, ‘Ġarīb^[155b] ġarīb-ile miskīn miskīn-ile qarīn oldı.’ dir-ıdı.” İmāmeyn biri birine bakup ağlaşdılar, “Bu evşāf pederümüzün nişānı ve bu aḥlāk anuñ muḳtezā-yi şānıdır.” diyüp vāḳı‘ a-i (90a) fāḳı‘ ayı beyāna getirüp, “Bir merd-i bī-müzd ü² merdūd-hıllık ol merd-i Ḥaḳḳ’ı şehīd itdi ve bizi şeref-i liḳāsından nā-ümiz itdi. Ḥāliyā,

Beıt:

(fā’ilātün [fe’ilātün] mefā’ilün fe’ilün)

Biz anı ḳabre iledüp gelürüz

Ḥāke ol genci defn idüp gelürüz.”

Pir-i bīmār bu ḥaber-i cān-güsili işitdükde bī-hūş oldı. Çün hūşı geldi, bir göynüklü āh itdi, dūd-i siyāhı pāyegāh-i ‘arşa rāh itdi. Serverlerün ayağına³ düşüp, “Ceddünüz ve pederünüz ḥaḳḳı-çün ol gencün medfenin gösterün.” diyü ḫazarrı‘ itdi. Pir-i ‘alīle dest-gir olup ḳabre ilettiler. Çün meşhed-i şehīdi müşāhede itdi, ḥāk-i pākine yüz urup bir zemān kendiden gitdi. Çün ‘aḳlı geldi, “İlāhī! Bu ḳabrün türbeti ḥaḳḳı-çün ve şāhıbinün yanunda olan ḳurbeti ḥaḳḳı-çün rahmetün baş idüp rūḥum ḳabz eyle.” didi. ^[156a] Fi’l-ḥāl tır-i du‘āsı qarīn-i hedef-i icābet oldı; fevt olup ḳurb-i ḳabr-i Emīr’de defn olup ol se‘ādete fevz buldı.

Rübā‘i:

(fā’ilātün [fe’ilātün] mefā’ilün fa’ilün)

Yiter aña bu rif‘at-i pāye

K’oldı ol serv ayağına sāye

Zerre idi irişdi ḥorşide

Ḳatre idi ḳavuşdı deryāya

¹ itmedi B: itdi P.

² ü B: -P.

³ ayağına: P’de mükerrer.

Rāvī kavlince Emīr'ün sinn ü sālī vaqt-i şehādetlerinde şelāşe ve sittīn idi. “**Ekşerü a‘māri ümmetī beyne sittīne ve seb‘īn.**”¹ mūcibince ol mu‘terekü’l-menāyāda müddet-i hayātları müvāfıķ-ı ‘umr-i Seyyidü’l-mürselīn idi. İrtesi İmām Ḥāsen minbere çıķdı, envā‘-ı envār-i huṭab-i belīġa ile hāzırlaruñ şem‘-ı āmālin yaķdı ve dest-i neşāyıḥ u zevācir-ile hāne-i ḥarāb-i aḥvāllerin yıķdı. “İy me‘āşir-i müslimīn! Beni bilen bilsün ve bilmeyen daḥı bilsün ki, benem pūser-i Seyyidü’l-beşer-i beşir ü nezīr, benem nūr-i başar-i Mūrtezā-yi bī-nażīr; benem nev-bāve-i bāġ-ı **(90b)** Fāṭıma-i vācibü’t-tevķīr. Babam sizi cādde-i hidāyete delālet ider-idi, ben daḥı sizi cedd ü pederüm işrine irşād ve hidāyet-i sübül-i sedād iderem.” didi. Andan İbn ‘Abbās ^[156b] daḥı, “Yā kavm! Bunuñ-ıla bey‘at idüñ, zümre-i fāyizīnden ve hızb-i Resül olup hızb-i müfliḥīnden oluñ. Ve se‘ādet-i cāvid ü merzāt-i İlāhī buluñ.” didi. Cümlesi “**Sem‘an ve ṭā‘aten.**”² diyüp bey‘at itdiler ve ‘aķd-i inķıyād ü sevgend-i tebe‘ıyyet itdiler. Andan İbn Mūlcem’i minber öñine iledüp, “İy şüm! Niçün ḥānedān-i Ebū-türāb’ı türāb ve ḥāne-i dīnüñ büm gibi ḥarāb itdüñ?” didi. La‘īn “**Cerā mā-cerā**³, emmā gönderüñ ki⁴ varup vālī-i Şām ki senüñ ve babañuñ ‘adūsıdur, maķdūrum bezl ideyim, n’eyler-isem eyleyüp kaḥl ideyim.” didi. Ḥāsen sözi temām olunca tevaķķuf itmeyüp ṭıġ-ıla sīnesin çāk ü ḥūn-feşān itdi ve boynına bir şemşir ile çaldı ki on kađem perrān itdi. Ḥalk lāşesin mescidden çıķardılar, būriyāya şarup yaķdılar. Aḥbāb ü aşḥāb aṭrāf ü cevānibden ta‘ziyet-i Emīr’e Fūrāt ü Dicle gibi aķdılar.

Rübā‘ī:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Nāfe-miskīnüñ bu mātemden olupdur baġrı ḥūn

Her gice aġlar şafaķdan ^[157a] çarḥ eşk-i lāle-gūn

Niçe bir geşt eyleye deşt-i muşībetde göñül

Merci‘ u me’vā gerek “**İnnā ileyhi rāci‘ün.**”⁵

¹ Ümmetimin en uzun ömürlüsü altmış-yetmiş (yıl) arasında yaşar.

² İştittik, itâat ettik.

³ Olan oldu.

⁴ gönderüñ ki B: gönder ki P.

⁵ “Şüphesiz biz O’na (Allah’a) döneceğiz.” 2/Bakara: 156.

EL-BĀBŪ'S-SĀDĪS: FĪ MENĀKĪBĪ EMİRİ'L-MŪ' MĪNİN ḤĀSEN RIZĀ –
RADĪYA'LLĀHŪ 'ANH–¹

İmām Ḥāsen-i Rızā –radīya'llāhü 'anh– e'imme-i işnā-'āşerūñ ikincisidür. Künyeti 'Ebū Muḥammed' ve laḳabı 'Taḳī'dür. Vilādet-i meymenet-nümünları Medīne'de vāḳı' ve ism-i ḥāsenleri maṭla' -ı envār-i mihr-i İllāhī olan dehān-i Cibrīl-i Emīn'den ṭālī' olmuştur.

Şahīfe-i Rızaviyye'de meşṭurdur ki: Esmā bint Umeys² ki ḳābīlesinüñ (91a) ḳābīlesi idi, rivāyet ider ki: “Çün Ḥāsen ol sipīhr-i 'ışmet ü ṭahāretden³ mihr gibi ṭālī' oldu,

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Olaldan mehd-i aṭfāle ḳazā kehvāre-i mīnā

Ne gördi ne görür çeşm-i kevākib bir aña hem-tā

Şüreyyā-yi felek gehvāresine ḳıldı pīrāye

Perestār oldu Zühre dadı ḳorşid ü ḳamer dāye

Ḥāzret gelüp 'Ferzendümi getir.' didi. Ḥāsen'i bir ḫırḳa-i aşfere şarup iletdüm. Buyurdılar ki: 'Ben size dimedüm mi ki benüm oğullarum ḫırḳa-i aşfere şarmayasız?' [157b] Varup bir ḫırḳa-i sefīde şarup getürdüm. Şağ gūşına bāng-i ezān ve şol gūşına bāng-i iḳāmet oḳudılar. Andan kenārelerinde ḳodılar,

Ḳıṭ'a:

(fā'ilātün [fe'ilātün] mefâ'ilün fe'ilün [fa'lün])

Göbegin kesdiler çü şefḳat-ile

Göbegi burdı āhu-yi Çīn'üñ

Şardılar çün ḫarīre misk gibi

Ḳurudı ḳanı nāfe-miskīnūñ

'Yā 'Alī! Ne ad virdüñ?' didiler. Emīr didi ki: 'Yā Resūla'llāh! Ne ḫaddümdür ki bu emrde senden sebḳat yāḫod ad virmege cür'et idem; emmā ḫāṭıruma geldi ki yā 'Ḥarb' yā 'Ḥamza' ola.' Buyurdılar ki: 'Bu emrde ben daḫı şābirem ve vürūd-i emr-i İllāhiye münteżıram.' Nā-gāḫ peyk-i Celīl Cibrīl geldi. Didi ki: “Alī senden Mūsā'dan Hārūn menzilesinedür. Hārūn'üñ oğlunuñ adı Beşīr'dür ki 'Arabḳa ma'nāsı 'ḫāsen'dür.' Pes

¹ Altıncı Bölüm: –Allah ondan râzı olsun– Müminlerin Emiri Hasan Rıza'nın Başından Geçen Olaylar Hakkında.

² 'Umeys B: 'Umesī? P.

³ ṭahāretten B: ṭahāret-beden P.

‘Hasen’ diyü ad virdiler. Yidinci gün ‘aķıķa zıyāfetin idüp, iki keş-i emlah ķurbān idüp fuķarāya tüşe vü zād virdiler ve saçın tirāş idüp veznince şadaķayı fuķarāya ber-vech-i mu‘tād virdiler.”

Mervīdür ki, Ḥāsen Resūl’e beñzeyenlerūñ şüretde emşel ve sīretde eşbehi idi. ^[158a] Ebū-hüreyre’den mervīdür ki: “Hergiz Ḥāsen’i görmedüm ki liķāsından gönñlümde şādī ‘ıyān olmadı ve feraḥdan gözlerümden seyl-āb-i eşk ^(91b) revān olmadı. Bir gün Ḥāzet-ile Baķī‘ cānibine gitdük. Dönüp mescide geldüğümüzde ‘Elka‘umı(?) getirüñ.’ diyü buyurdılar. Ḥāsen geldi ve kendüyi Ḥāzet’üñ kenārına şaldı. Ḥāzet Ḥāsen’i öñine aldı, Ḥāsen¹ iki ellerin Ḥāzet’ün meḥāsininüñ miyānına iledüp, Ḥāzet dehānın dehānına alup ‘Allāhümme innī² uḥıbbühü ve uḥıbbü men yüḥıbbühü.’³ didi ve bunı diyeli çok zemān oldu.”

Nazm:

(mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün)

İmāmı ümmetüñ çünki Ḥāsen’dür

Ḥāsen ıḥsān-i Ḥāķķ’a ḥusn-i zandur

Ḥāsen nāmı vü ḥusn-i ḥulķ ḥūyı

Ḷamu ıḥsān ü taḥsīn güft ü gūyı

Şeb-i tīre saçından tīre-dıldür

Meh-i rüşen ruḥından ḥıre-dıldür

Olupdur çün leb-i nüşı Peyember

Aķıtsa ağızı şuyın n’ola Kevşer

Felek ol nüşı zehr-ālūd kıldı

Dilin ḥün-i ciger-pālūd kıldı

Çün anuñ zehresin zehr itdi şad çāk

N’ola Zehrā vü Zühre olsa ğamnāk

¹ Ḥāsen B: Ḥuseyn P.

² İnnī B: -P

³ Allahım! Onu ve onu seveni seviyorum.

Egerçi Haseneyn hakkında hadîs bisyâr ve aḥbâr bî-şümârdur, “Hümâ reyḥānetāni mine’d-dünyâ.”¹ [158b] delîl-i kâfîdür ve “El-Ḥasenü ve’l-Ḥuseynü seyyidâ şübbāni ehli’l-cenneti.”² sened-i vâfidür. Fazl bin Ḥasen-i Ṭaberî *İ’lāmü’l-a’lām* adlı kitâbında nakl itmişdür ki İbn ‘Abbās’dan mervîdür ki: “Ḥazret’üñ qurbında idüm ki Fâtıma giryân geldi, ‘Yâ Resûla’llâh! Ḥasen ü Ḥuseyn seyrâna gitdiler, bu vaḳte dek gelmediler. ‘Alî daḥı bunda degüldür ki ardlarınca irsâl idem. Ḥıdmetüñe geldüm ki naşîhatüñ-ile def’-ı melâl idem.’ didi. Ḥazret el götürüp ‘İlâhî! Eger anlar baḥrde ise kenâra getür, eger yirde ise bu nigâra getür.’ diyü du‘â itdi. ‘Yâ Fâtıma! Ḥasen ü Ḥuseyn’e Ḥaḳ Te‘âlâ senden ve bizden mihrbândur.’ diyü tesliye-i Zehrâ itdi. Fi’l-hâl Cibrîl gelüp, ‘Ḥasen ü Ḥuseyn Ḥaḳ ḥazretinde **(92a)** fâzıllardur ve şol maḥabbet ki Ḥasen ü Ḥuseyn’edür, ‘inde’ş-şer‘ ḥasenedür. Ḥâliyâ anlar ḥazîre-i³ Benî-Neccâr’dadurlar. Bir melek anlara müvekkel olup anlar kenf-i ḥimâyet-i Kirdgâr’dadurlar.’ diyüp, varup Ḥazret İmâm Ḥuseyn’i götürüp ol melek-i müvekkel Ḥasen’i götürüp eve getürdiler. Andan [159a] minbere çıḳup ḥuṭbe oḳudılar. Ḥasen ü Ḥuseyn’i yanlarında ḳodılar, buyurdılar ki: ‘Size ḥaber vireyim mi, cedd ü ceddde cihetinden eşrâf-i benî-Âdem’den?’ ‘Belî!’ didiler. Buyurdılar ki: ‘Ḥasen ü Ḥuseyn’dür ki cedleri ben ve ceddeleri Ḥadîce’dür.’ Ve yine didiler ki: ‘Ḥaber vireyim mi, peder ü mâder ḥasebinden⁴ nesebde aṭḥâr-i⁵ ḥalḳ-ı ‘âlemden?’ Didiler ki: ‘Belî!’ Buyurdılar ki: ‘Ḥasen ü Ḥuseyn’dür ki pederleri ‘Alî’dür ve mâderleri Fâtıma’dur.’”

Nazm:

(fâ’ilâtün [fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün [fa’lün])

Ehl-i ‘irfâna zâhir ü rüşen

Şıfat-i Ḥazret-i Ḥuseyn ü Ḥasen

Biri bir aḥter-i fûrüzende

Biri bir gevher-i dirahşende

Birisi nûr-i dîde-i nebevî

Birisi şem‘-ı ḥâne-i ‘Alevî

¹ O ikisi, dünyadan iki reyhandır/ çiçektir. Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, c. 5, s. 27: “Hümâ reyḥānetāye mine’d-dünyâ.”

² Hasan ve Hüseyin cennet gençlerinin iki efendisidir. Tirmizî, *Sünen*, c. 6, s. 117: “El-Ḥasenü ve’l-Ḥuseynü seyyidâ şebâbi ehli’l-cenneti.”

³ ḥazîre B: ḥaṭîre P.

⁴ ḥasebinden: Ḥuseyn’den P, Ḥuseyn’dür B.

⁵ aṭḥâr: aẓḥâr/ ıẓḥâr P, B.

Birisi mäh-i bürc-i çarh-ı şeref

Biri serv-i riyâz-ı şâh-i Necef

Rivâyetdür ki: Evlād-i Zübeyr'den biri İmām Ḥasen'e bir seferde¹ hem-rāh oldu. Bir gün bir dirahıtı huşk olmuş nahlistān anlara menzilgāh oldu. İbn Zübeyr, "Yā İbn Resūlu'llāh! N'ola-yıdı bu ḥurmā ağacı bār-āver ola-yıdı ve bundan bize yiyecek ḥurmā-yi ter ola-yıdı." didi. İmām Ḥasen zīr-leb du'ā itdi. Fi'l-hāl ol dirahıt-i huşk ser-sebz olup berg ü bār zāhir olup^[159b] ḥurmā-yi ter peydā oldu. Mü'minler yidiler, münkirler "Bu sıhrdür." didiler.

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Eger sihr eyleye sâhır suḥanda

Suḥan farzā ola dürr-i 'Aden'de

Yaza biñ defter aḥlāk-ı ḥasende

Ola ol ebter aḥlāk-ı Ḥasen'de

Egerçi dilde anuñ vaşfi zāhir

Beyânında zebān^(92b) emmā ki kâşır

Ḥasen'den görme eksük sen Ḥuseyn'i

'Adilidür o şāhuñ belki 'aynı²

Rāvī eydür: Çün İmām vefāt itdi, Ḥasen minbere çıkup bir ḥuṭbe-i belīga oqudı ki ḥuṭabā-i menābir-i ḳuds āferin itdi ve rıḳḳat-i elfāz u mevā'ızından sükkān-i cevāmi'-ı ins āh ü enin itdi. Buyurdı ki: "İy ḳavm! Bu gice sizün arañuzda bir kimesne eksildi ki müteḳaddiminde ba'de'l-enbiyā 'adili gelmedi ve müte'ahḥırinde naziri olmaḳ muḥāl³. Ve bir gicede müteveccih-i Ḥazret-i 'Izzet ve ḳāşid-i bārgāh-i şamediyet oldu ki Mūsā bin 'Imrān ol gice rıḥlet itdi ve 'İsā bin Meryem ol gicede eyledi 'urüc-i cenāb-i Melik-i Müte'āl. Ol bizi ṭarīḳ-ı şer' u sübül-i sedāda da'vet ider-idi ve cādde-i şerī'at-i Aḥmediye hidāyet ider-idi. Ben daḥı ol eşere iḳtidā ve ol işre iḳtifā iderem." didi.^[160a] Evvel kimesne ki dāmen-i bey'ate dest-i i'tişām-ıla mütemessik oldu, Ḳays bin Sa'd bin 'Ubāde-i Ensārī

¹ seferde B: süfrede P.

² o B: ol P.

³ muḥāl B: -P.

idi. Andan kırk biñ kimesne İmām'a bey' at aqd itdiler ve ölince tebe' iyyet idüp bezl-i cehd itmege aqd itdiler.

Bu cānibden vālī-i Şām haber-i vefāt-i Mürtezā'yı işitdükde altmış biñ 'asker ile 'azm-i teshīr-i memālik-i 'Irāk itdi. Ve Hāsen kırk biñ 'asker cem' idüp muqābeleye ve muqāteleye ittifāk itdi. Kūfe'den taşra çıqdı. Çün Deyr-i 'Abdü'r-raḥmān mażrib-i ḥıyām-i İmām oldı, on iki biñ süvār-ıla Qays'ı muqaddime-i 'asker ta'yın itdi. Çün besātīn-i Medāyin'e geldiler, çār-pā āsūde olmağ-ıçün İmām bir mıkḍār āsāyiş ihtiyār itdi. Gāhī İmām eşnā'-i seferde “Benüm dünyā için kimesne ile nizā'um yokdur.” diyü ḥuṭām-i dünyāya ^(93a) la'net ü nefrīn itdi. Halk¹ İmām'ıñ bu vaz'ından emr-i ḥılāfete tesāhül ve kıtāl-i a' dāda tegāfül teferrūs idüp, erāzil ü evgād ve eşrār ü ehl-i fesād serā-perdesine cem' olup mevcūdı gāret itdiler, hattā arḳalarından ridāların ve oturdukları bisātların ^[160b] almağa cür'et itdiler. İmām süvār olup tenhā Medāyin'e şitābān oldı. Yolda Cerrāḥ bin Qabişa-i Esedī kemīn idüp, 'ale'l-gāfle sağ uylukların zaḥm-dār idüp ḳan revān oldı. 'Abd bin Fazl-i Ṭāyī Cerrāḥ'ıñ elinden ḥancerin çeküp kendin pāre pāre itdi, cezā-yi sezāsın bī-ḳuşūr ol sitem-kār ü ḡaddāra itdi. İmām mecrūḥ u nālān Medāyin'e gelüp Qaşr-i Ebyaz'a nüzül idüp cerrāḥ mu'ālece-i cerāḥate ve ḥıdmete meşḡul oldı. İmām gördi ki ehl-i Kūfe pederleri ile itdükleri mu'āmeleyi anuñ-ıla itdiler ve 'ādet-i mu'ādeleleri üzre ṭarīḳ-i 'uzr ü āzāra gitdiler, emr-i imāmetden ve ḥaḳḳ-ı ḥılāfetden ḥaḳḳın isḳāt idüp Mu'āviye ile işlāḥ itdi; dīni dünyā üzre işār ve bākīyi fānīden ihtiyār idüp kendi ḥuşūşında uḥrevī ve Mu'āviye ḥaḳḳında dünyevī mürādın incāḥ itdi. Keyfiyyet-i şulḥ u āştī tefşīl olınur-ısa ıṭnāb icāb ider, mümlīye imlāl ve sāmi'ı ishāb ider. Andan İmām Medīne'ye gelüp ferāğ-i bāl üzre evḳātın şarf-i ṭā'at ve ezmānın ^[161a] mebzūl-i 'ibādāt itdi.

Mervīdür ki, 'Alī bin Beşīr-i Hemedānī bir gün, “Yā İbn Resūlillāh! Vālī-i Şām ile āştī itmemek gerek idi ve ḥaḳḳ-ı şarīḥuñ olan ḥılāfeti ṭaleb yig idi.” didi. İmām, “Yā 'Alī! Ḥāmūş ol ki, biz ḥāzinān-ı künc-i gencīne-i Ḥudā'yuz ve ḥānedān-i ıştıfā vü irtizāyuz. ^(93b) Salṭānet-i dünyā 'arşa-i himmetümüzde lāşe-i lā-şey'dür ve sāye-i serī' u'z-zevāl-i cāḥ ü devlet güyā bir fey'dür. Eger nefsum maşlaḥatı için āheng-i kıtāl ve iş'āl-i nāyire-i cidāl eylesem ihvān ü aşdıḳām ve etbā' u eşyā'um zāyi' olup ma'raż-ı telef olur-ıdı ve cān ü dilüm ḳıyāmete dek siḥām-i nedāmet ü te'essüfe hedef olur-ıdı. Ḥuşūşā ehl-i Kūfe ne ehl-i ḡaddür ki pederümden yüz çevürdiler, 'āḳıbet ḥaşma çekecek tīg ve

¹ halk: halkuñ P, B.

düşmene uracak tîr-ile¹ anı öldürdiler. Benüm haqqumda dağı tehāvünlerini gördüm, te'āvünlerinden uşandım; kaçışların gördüm, itlerinden yigrendüm. Mālum gâret ü tārâc ve beni zaḥmnâk idüp muḥtâc-i 'ılâc itdiler. Eger 'adedü'r-remli ve'l-ḥaşâ ḥâricün 'ani'l-ıḥşâ² 'askerüm olsa ve cümle ḥalk-ı^[161b] 'âlem yâr ü yâverüm olsa, celâl ü cemâl-i Zî'l-celâl'e ve evşâf ü nü'ût-i Melik-i Müte'âl'e ḳasem eylerem ki ḥılâfet anlaruñdur, ki ceddüm Resûlü'llâh vâḳı'asında gördi ki bir kaç meymün vâdiden ḥurüc itdiler ve biri biri ardınca minbere 'urüc itdiler. Bu ḥ'âb Resûl'e şaḳîl geldi. Fi'l-ḥâl Cibrîl geldi, Süre-i Kevşer ile Süre-i Ḳadr'i getürdi. Süre-i Ḳevşer'den mürâd şemere-i Muḥammediyye ve Süre-i Ḳadr'de 'elf şehr'³den maḳşûd müddet-i ḥılâfet-i ḥulefâ'-i Emeviyye'dür." didi. Fi'l-vâḳı' zemân-i ḥılâfet-i Emeviyyîn biñ ay vâḳı' oldı, andan şoñra necm-i bürc-i devletleri râci' oldı.

El-ḳışşa, çün zemân-i şulḥ üzre bir niçe müddet mürûr itdi, Mu'âviye ve etbâ' inuñ ḥâtırına İmâm Ḥasen'i ser-menzil-i ḥayâtdan bâdiye-i fevâta göndermek ḥuṭûr itdi. Eşḳıyâ-i Başra'dan bir kaç erzel ü mübtezeli taḥrîk itdiler. Bir gice mülâzimîn-i İmâm'a şebḥûn idüp yigirmi **(94a)** yidi nefer kimesneyi ḳatıl itdiler, bâḳîsin ol gicede benâtü'n-na'ş gibi perîşân itmege himmet bezl itdiler.^[162a] Çün İmâm ve aḥbâbı şüret-i naḳz-ı 'ahd-i Şâmiyân'ı âyi-ne-i 'ıyânda müşâhede itdiler, 'Abdu'llâh bin 'Abbâs ile Medîne'den çıkup Dımışḳ'a gıtdiler⁴. Her menzile ki vardılar, ḥalk gerd-i râhın sürme-i dâde-i iftiḥâr itdiler ve şeref-i ḳudûmın şeref-i rûzgâr bildiler, tâ ki şehri-i Mevşıl'ı menzil ḳıldılar. Muḥtâr-i Mevşıl 'Sa'd-i Mevşıl[î]'-nâm bir şaḥş-ı 'âlî-maḳâm⁵ idi. İmâm'uñ ḳudûmından âgâh olup bezl-i nüzül ü ni'met ve şâyeste-i şâni olan 'alûḳa vü 'alîḳ-ıla ḥıdmet itdi.

Ḳıṭ' a:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Olup büy-i vişâlüñ bād-i Mevşıl

Dil ü cāna olurdu üns ḥâşıl

Çü oldum vaşluña Mevşıl'da vâşıl

Benüm oldı temâmet mülk-i Mevşıl

¹ tîr-ile B: tîrler P.

² Kum ve çakıl taşları adedincede sayılamayacak kadar çok.

³ Bin ay. 97/Kadir: 3.

⁴ gıtdiler B: gıtdi P.

⁵ 'âlî-maḳâm B: 'âyil-maḳâm P.

Andan Şām'a varup Mu'āviye ile mülākāt vākı' oldu, şükr ü şikāyet her ne ise ma'raz-ı bürüzda t̄ālī' oldu. Mu'āviye mekmen-i kemīn-i kīnden çıkmadı, İmām'ı cevāb-i şāfi vü 'uzr-i kāfi ile hoş-hātır idüp yine Medīne'ye dönderdi. İmām Mevşıl'a girdükde bir zālīm ü Hudā-nā-ters ile şāhib-i hāneyi va' d-i māl ü ümīz-i ^[162b] menāl ile şifte vü firifte idüp bir şīşe semm-i kātīl ü zehr-i helāhil gönderdi. Ol cüvānmerd huṭām-i dünyā-i fānī ile na'im-i cennet-i bākīyi değışüp keşef-vār ser-i hileyi ceyb-i fitene çeküp, fūrşat bulup üç def'a İmām'a maṭ'üm ü meşrüb-ıla zehr virdi. Egerçi İmām nev'an haste-hāl ü bī-mecāl oldu; emmā zehr murādça kār-ger olmadı ve dikdükleri¹ nihāl-i ihtiyāl hevāları üzre bār-āver olmadı. Du'ā idüp şeref-i bereket-i cedd-i büzürgvārı ile yine 'āfiyet-pezir ve hilāl-i mizācı bedr-i münīr oldu. Mīzbān-i hāne ^(94b) 'āciz olup hıdmetde kuşūr itmedügin ve mizāc-ı İmām'ı kābil-i fütūr itmedügin şāh-i Şām'a i'lām itdi. Mu'āviye bir şīşe sem dağı irsāl idüp, "Bundan bir katre deryā-yi hayāta düşer-ise hayvānātı cümle helāk² olur. N'eyler-iseñ eyle bundan tenāvül itdür." diyü ikdām itdi. Kazā-yi İlāhī ve mu'cize-i Hāzret-i Risālet-penāhī kāşıd bir dirāht sāyesinde uyur, bir gürg-i beyābān kāşıdı hora geçürür. Mülāzimān-i İmām'dan bir şahş üştür-i kāşıdı dirāhta mehār-beste görüp ^[163a] çözer, hıdmet-i İmām'a gelüp metā' -ı üştürü ve metā' içinde bulduğı nāmeyi virüp 'arz-ı hāl eyler. Çün hāle İmām vākıf oldu, zehri zāyi' idüp nāmeyi taht-i muşallāsında koyup, mīzbān utanmasun diyü tınmayup 'ārif oldu. Hużzar-i meclis her çend tefahhuşda mübāleğa vü küşiş itdiler, İmām ifşā itmedi; emmā reng-i rüyı müteğayyir ve āyīne-i tab' ı mütekeddir oldu. Sa' d-i Mevşılī nihānī zir-i muşallādan nāmeyi alup aḥvāle vākıf olduğda pāyına düşüp, "Yā ibn Resūlu'llāh! İcāzet vir ki bu zālīmī eşedd-i 'azāb-ıla siyāset ve fi'line göre 'uḳūbet ideyim." didi. İmām rızā virmedi, "Bize seyyi'eye seyyi'e ile 'uḳūbet ve şāhib-i hānenüñ bunca hıdmetinüñ āḫırı faẓīhat olmağ revā degüldür." didi. Emmā Sa' d mīzbānı tenhāya çekdi, "Hiç saña Muştafā'dan cefā ve Mürtezā'dan ezā irişdi mi?" didi. Mīzbān "Hāşā! Resūl'ün şeref-i hıdmetine irdüm ve 'Alī'ye müddetler hıdmetler itdüm. Ne anuñ ef'ālinden remīde ve ne bunuñ aḳvālinden rencīde oldum." didi. Sa' d ^[163b] "Yā Hādice'den cevri ve Fāṭıma'dan ğadr gördüñ mi?" didi. Mīzbān "Hāşā!" didi. Sa' d "Yā niçün ^(95a) 'Anlaruñ nihāllerine üç def'a zehr-āb virdüm.' diyü vālī-i Şām'a nāme gönderüp iftiḫār idersin ve erre-i fitne vü füsün-ıla ol devḫa-i nübüvvet ü risāletden kaşd-i kaṭ' -ı tebār idersin?" didi. Egerçi mīzbān inkārda şābit-kadem ve sevgend-i dürüg-ıla muhkem oldu, emmā etbā' -ı Sa' d ol kadar dögdiler ki sāye gibi bī-cān düşdi.

¹ dikdükleri B: didükleri P.

² helāk B: hilāl P.

Andan İmām ‘azm-i Medīne idüp yollara rencūr ü nālān düşdi. Medīne’ye geldükde vālī-i Medīne Mervān zāhiren egerçi çerb-zebān ü şīrīn-beyān-ıla zıyāfet itdi ve mihmānī haqqın mehmā-emken ri‘āyet itdi, emmā derūndan İblīs-i pūr-telbīse enbāz oldı ve sāz-i hayf ü ğadrden āvāz virmege¹ demsāz oldı. ‘Esviye’-nām bir dellāle-i Rūmiyye-i nā-fercām var idi ki hāne-i Medīne’ye girür çıkar-ıdı ve havātīn-i ekābire tīb ü ‘ıtr şatar-ıdı. Bir gün Mervān ol dellāle-i çün Delle-i Muhtāle’nün murğ-ı ‘aqlın dām ü dāne-i naqd ü va‘d-ile şikār itdi, “Zen-i Ḥasen ^[164a] Cu‘de bint Eş‘aş’uñ şīt-i husn ü cemāli ğüş-i ‘ālemiyāna ğulgule şalmışdur, Yezīd bin Mu‘āviye’yi ‘āşık-ı şūrīde idüp ‘aql ü qarārın almışdur. Rübūde-i ‘ışve-i ‘ışk olup zülāl-i saltanetden el yumışdur ve şirişk-i hasret-ile şabr ü şikībānuñ ocağına şokulmuşdur. Şöyle ki Ḥasen’e zehr-āb vire ve cām-i vişālinden sākī-i ‘aqd-i nikāh-ıla dest-i Yezīd’e şerāb-i nāb vire, hem-ser-i sultān-i ‘ālem ve muṭā‘a-i ser-cümle-i benī-Ādem olup çehre-i mürādātın āyīne-i huşulde temāşā eyler ve devrān-i devlet hıdmet-kārı olup cümle merām ü mehāmmın manzarında hāzır ü müheyā eyler.” didi. Bu siyākuñ mışdākı mızmār-i kelām-i mu‘ciz-nizām-ı Rabbānīde, keyd-i şeytān “İnne keyde’ş-şeytāni kāne zā‘ifā.”² ile semt-i tenşiş u mekr-i nisvān “İnne keydekünne ^(95b) ‘azīm.”³ ile na‘t-i taḥşiş bulmuşdur.

Nazm:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

‘Aceb midür disem şeytāna zendür

Ki cennetden bize zen rāh-zendür

Eger zen Ādem’e kılmasa telbīs

Eşer kılmazdı haqqā mekr-i İblīs

N’ola şeytāndan artuğ olsa nisvān ^[164b]

Ki çöker öñlerine niçe şeytān

Eger İblīs’dür ger şahre-i dīv

Zenāndan ögrenürler mekr-ile rīv

Şorarsañ cümle mekr ü rīv-i zendür

Kimi mestāne kimi na‘re-zendür

¹ virmege B: din mege? P.

² “Şüphesiz şeytanın hile ve tuzağı gerçekten zayıftır.” 4/Nisâ: 76.

³ Doğrusu sizin tuzağınız yamandır. 12/Yûsuf: 28.

Dellāle-i mel‘ ūne fūrşat dūşūrüp Cu‘ de’nüñ rişte-i “El-kelāmü yecürrü’l-kelām.”¹ ile ağzından şakızın çekdi, ve ol dihkân-i mekr ü tezvîr tîğ-ı tedbiri sîne-i Cu‘ de’de yir itdüğün bilüp “Mervān’dan zehr getüreyim.” diyü otun ekdi ve Yezîd haqqında didi ki:

Nazm:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

“N’ola olsa hevā-dāruñ iraqdan

Ki dirler olmur ‘āşîk kulaqdan

Gelüp göre eger bu husni anda

Yavuzlık görmesün gözüñ cihānda.”

Cu‘ de mevā’id-i ‘urqūbiyye-i Mervān’a aldandı, dellālenüñ Mervān’dan getürdüğü zehri ‘asel ile İmām’a yidürüp etmegün yağa bandı şandı. İmām ol ‘asel-i zehr-ālūd ü nūş-i nîş-endüdü ekl idüp derd-i şikem ‘arîz oldı. Ol gice şabāha dek niçe def‘a ‘kay’ idüp, sehar Ravza-i Resül’e varup şikem-i mübāregün ‘atebe-i Ravza-i muṭahhere sürdi. Bereket-i türbet-i Resül hürmetine fi’l-hāl şifā buldı, şihhat gördi. ^[165a] Cu‘ de’den yüregi ürkdi, emmā nesne dimedi. Gāh Huseyn ve gāh Kāsım evinde iftār idüp artuq Cu‘ de elinden nesne yimedi. Bir gün Cu‘ de, İmām’uñ hürmā-yi tere meyli olduğunı bilür-idi, bir ṭabaq hürmānuñ birqaçın zehr-ālūd idüp bî-zehrin kendü yidi ve zehrnākin ol bî-zehre zehre-i bāğ-ı Zehrā’ya yidürdi. Çün zehr ‘ameli ^(96a) kār itdi, ol gice şubha dek feryād ü zār itdi. Varup rühāniyyet-i ṭayyibe-i şāh-i Ṭaybe ile istişfā‘ idüp du‘ā itdi, Haq Te‘ālā fi’l-hāl aña şifā itdi.

Andan İmām birāderlerin ve püserlerin vedā‘ idüp tebdil-i hevā için Mevsıl’a sefer itdi. Vüşül bulduqda eviddāyı mesrūr ve a‘dāyı maqhūr ü muhaqqar itdi. Mevsıl’da bir a‘mā var idi ki bî-başar ü bî-başiret idi, a‘dā-i a‘dā’-i hānedān-i nübüvvet idi.

Mısrā‘:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Bî-başiret bî-başar bir kūr-çeşm ü kūr-dil

Nevk-i sinān-i ‘aşāsın zehr-ile şuvarı. Her gün eḥādîş istimā‘ına İmām’uñ meclisine varur-ıdı, ^[165b] diñleyüp heyāhāy ağlar-ıdı; emmā göñlinden İmām’a ‘uqdeler bağlar-ıdı. Ol kūr-çeşm ü kūr-dil fūrşata müntazır oldı. Bir gün ruḥşat buldı, İmām ayağın ayağı üzre koyup ṭurur-iken mühimmāt-i dīninden bir nesne şorar gibi oldı. Nevk-i ‘aşāsın püşt-i

¹ Laf lafi açar.

pāy¹ üzre tayayup kendi ‘aşā üzre tayandı, nevk-i ‘aşā pāy-i İmām’ı zaḥm-dār itdi. ‘Amel-i zehr der-ḥāl kār itdi, fi’l-ḥāl pāyları müteverrim oldı; İmām āh idüp müte’ellim oldı. Kūrı tutmaq istediler, İmām men‘ itdi, “**Ve men kāne fi ḥāzihī a‘mā fe-hüve fi’l-āḥirati a‘mā.**”² mūcibince āḥiretde daḡı bu kūr a‘mā maḡşūr olur ve şeref-i liḡā’-i İlāhī vü dīdār-i Resūl’den mehcūr olur. Efsūs ki, birkaç gün bunda ḡaşd-i istirāḡat itdüm, yine cānumı ḡarīn-i derd ü mıḡnet itdüm.” didi.

Ḳıṭ‘ a:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Siyeh-baḡtem dirīḡā tīre-rūzem

Ne ṭālī‘ yāver ü ne yār devlet

Ne deñlü beñ çekildümse kenāre

Yine ḡarḡ itdi mevc-i baḡr-i mıḡnet

Cerrāḡ gelüp gördi, “Bu zaḡmuñ āleti zehrñāk imiş ve şāḡıb-i ^[166a] zaḡmuñ ḡarażı ihlāk imiş.” didi. Emmā ‘ilminde³ (96b) ḡāzıḡ ve ‘amelinde fāyıḡ idi, ‘ilāca mübāşeret itdi, İmām şıḡḡat bulup istirāḡat itdi. Aşḡāb kūrı cüst ü cūda tek ü pū itdiler, bulup yüzün yire sürdiler. Muḡkem letden çeküp soñra boynın urdılar. İmām yine Şām’a varup Mu‘āviye ile mübāḡaşeler idüp yine Medīne’ye geldi, ḡüyā ki cān tene ve imān sīneye geldi.

Rübā‘ i:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Firāḡuñ yayını iy şāḡ çekdük

Bu bārı niḡe sāl ü māḡ çekdük

Şeb olınca döküp göz yaşı her rūz

Giceler şubḡa deñlü āḡ çekdük

Emmā Cu‘de’nüñ evine gitmedi ve aşlā iltifāt itmedi. Esviye-i mel‘üne yine bir mıḡdār sūde elmās getürüp Yezīd’üñ ‘ıḡḡ u şevḡın taḡrīr ile ve va‘d ü keyd-i dil-peżīr-ile Cu‘de’nüñ ḡaşdın tezyīd eyledi, ve metā‘-ı fitneyi⁴ bāzār-i ḡīlede bey‘ men yezīd eyledi. Ve ber-vech-i hediyye bir ıḡd-i cevāḡir memlū le’āl-i girān-māye vü dürr-i fāḡır öñinde ḡodı, “Eger ‘arūs-i maḡşūd el virür-ise ve ser-rişte-i kār dest-i ^[167b] ümīde girür-ise ḡazīne-i āmālüñ māl-i āmāl ile mālāmāl ve dirāḡt-i ümīdüñ nesāyim-i merāḡım ile pūr-berg ü

¹ pāyı B: pāy P.

² Kim bu dünyada kör idiyse ahirette de kör olacaktır. 17/İsrā: 72.

³ ‘ilminde B: ‘ilmisinde P.

⁴ metā‘-ı fitneyi: metā‘ u fitneyi P, B.

nevāl olur.” didi. Cu‘de kilim-i İslām’ı deryā-yi dālālete atdı, āteş-i mekr ü füsün-ıla dīg-i fitneyi kıaynatdı. Māh-i şaferūñ yigirminci gicesi eline bir mıkđār elmās-i sūde aldı, İmām’uñ manzarasına geldi. İmām’uñ başı ucında olan kūzeye dökdi ve yine maķāmına geldi. İmām dün-ile şuşayup bartakdağı şafı şuşanup,

Rübā‘i:

(mef’ülü mefâ’ilün mefâ’ilün fâ’)

Ṭal baħr-i tevekküle gel iy dil dem çek

Geh cām-i sūrür ü gāh bār-i ğam çek

Hoş gör ne şunarsa sākı-yi devr saña

Geh kāse-i zehr ü gāh cām-i Cem çek

çün ol cām-i zehr-ālūddan içdi, ^(97a) gūyā ki tīg-ı elmās-ıla cigerin iki biçdi. Zeyneb’e nidā idüp “**Yā uħtāh!**”¹ didi, giderek zehr kār idüp “**Āh!**” didi. Karındaşı Huseyn’i da‘vet itdi, “Bu gice cedd ü pederüm ve cedde vü māderüm vāķı‘ada gördüm, baña ‘arz-ı iştiyāk itdiler; ‘Düşmenlerden ħalāş bulduñ.’ diyü tehniye idüp, yarın gice va‘de-i telāk itdiler. Çün uyandum, şu içdüm; ^[167a] emmā bir şuşuydı ki ħalkumdan nāfuma dek iki çāk itdi. Bilmezem ki anı kim zehrnāk itdi ki beni böyle helāk itdi?” diyüp Huseyn’i der-kenār itdi. Huseyn, Hāsen’i der-āğuş idüp āh ü zār itdi. Kūzeyi eline aldı ki baķıyye-i ābı içe, Hāsen elinden alup kūzeyi yire urdı, kūze şikest ve şuş rīzān oldu. Zemīn cūş idüp, şāħ şāħ olup mānend-i pence-i mercān oldu. Hāne-i Hāsen pür-şü’ün ü efgān oldu. Giderek zehr kār idüp İmām’uñ beli iki bükildi. Şabāħ olunca bir kıavlde heftād ve bir kıavlde şad ü heftād pāre cigeri ol heştāduñ şerrinden taşta dökildi.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Nişān itdūñ çü tīr-i mekr-i a‘ dāya cigergāhın

Düşürme yire yā Rab nāvek-i āh-i seħargāhın

Gitdükçe İmām’uñ kıuvāsı za‘if ve za‘fi kıavī ve mizācında eksükligi temām oldu. Çehre-i ufuk ki ğāze-i pertev-i mihr-ile gül-gün oldu, reng-i çehre-i İmām sebz-fām oldu.

Kıt‘a:

(fâ’ilātün[fe’ilātün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

La‘l-reng olsa n’ola eşk-i revān

Zehr-ile oldu sebz vech-i Hāsen

¹ Ey kıız kardeşim!

Oldı elmāsla zümürrüd-gün
Leb-i ^[167b] yāḳūt-fām ü la' l-şiken

İmām haber-dār olup “**Yā eḥāh!**¹ Ḥadīṣ-i mi' rāc ki, Ḥazret şeb-i mi' rācda cennetde iki köşk gördi. Bir endāze ve bir endām, biri la' l-gün ve biri sebz-fām. Bunuñ şu' ā'ı çeşmi ḥire ider, anuñ leme' ānī āftābı tīre ider. Sü'āl itdükte Rıdvān cevāb virmege istihyā itdi. **(97b)** Cibrīl'den şordukda hezār şerm-ile didi ki: ‘Bu ḳaşr-i la' l-gün Ḥuseyn'üñdür ki şehīd olup Cenāb-i Ḥaḳḳ'a müstaḡraḳ-ı ḥün ve sürḥ-rū vāşıl olur ve bu ḳaşr-i sebz-fām Ḥasen'üñdür ki zehr nūş idüp çehresi sebz olup bu bāḡ-ı ser-sebze nā'il olur.’” Andan eḥaveyn bir birin der-āḡuş itdiler; gözlerinüñ yaşları ḥün-ālūd oldı, dem-i aḥaveyn gibi cüş itdiler.

Beyt:

(mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün)

Bü'gzār tā be-giryem çün ebr der-behārān

K'ez seng girye ḥized rüz-i vedā' -ı yārān²

Naẓm:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Çü döymez iftirāḳa ḥār ü ḥāre

Olurlar çāk çāk ü pāre pāre

Niçe döysün firāḳ-ı yāre ādem

Olur mı şabr-ıla bu zaḥma merhem

Ḥuseyn her çend İmām'a “Seni kim zehr-āşām itdi?” diyü ibrām itdi, Ḥasen, “Ḥānedānumuz ḡammāz degüldür ^[168a] ve şi'ārumuz keşf-i rāz degüldür. Eger ben zann itdügüm kimesne ise, ‘an-ḳarīb ‘uḳūbetin Ḥaḳ’dan bulur ve eger degül ise, saña ve baña bī-günāh mücib-i vebāl olur.” didi. Emmā tenhā zenin çağırdı, serzenişler idüp yüzine tükürdi, “İy zen-i rāh-zen! V'ey mekkāre-i ‘ahd-şiken! Bu ne işdür ki itdüñ, rāh-i vefādan küy-i cefāya gitdüñ. Ḥaḳḳ-ı nān ü nemegi ve yoluñda çekilen emegi unuttuñ. Yıḳıl git ki dünyāda nā-mürād ve āḥiretde raḥmet-i Ḥaḳḳ u şefā'at-ı³ Muştafā'dan yad olasın!” didi. Andan Ḥuseyn'i da'vet itdi, “Oḡlum Ḳāsım fülān duḡterüñe nāmzed⁴ olsun. Vaḳtinde zen ü şevher eyle ve biri birine berāber eyle.” diyüp taḳvā ile ve tā'at ile vaşıyyet itdi. Ol dem

¹ Ey kardeşim!

² Bırak bahardaki bulutlar gibi ağlayayım / Dostların ayrılma gününde taş bile gözyaşı döker.

³ şefā'at B: şefā'atdan P.

⁴ nāmzed: nām-zād P, nā-mürād B.

ṭayir-i rūḥı teng-nāy-i kafes-i beden-i ḥākīden pervāz itdi, küngür-i ‘arş-i berinde qonup şikār-i murğ-ı rahmet ü rızvān-i İlähiye āğāz itdi. Birāder ü ḥāher ü duḡter, aşḡāb ü aḡbāb, etbā‘ u eşyā‘ cem‘ oldılar, (98a) nār-i fūrḡat-ile yanup eşk-i ḡasret dōkmekde gāḡ pervāne, gāḡ şem‘ oldılar. Techīz ü tekfīn ^[168b] itdiler, Baḡī‘ da ceddesi Fāḡıma bint Esed yanında tedfīn itdiler.

Mervān’uñ tīr-i ḡilesi nişānına irdi. Cu‘de’ye ḡaber gönderdi ki: “Ne ṭurursın? Şöyle ki bu rāz-i ser-beste ḡuseyn’e ma‘lūm ola, eger perende olup hevāda uçar-ısañ çeng-i şehbāz-i ḡahrinden cān ḡurtarımazsın; ve eger çerende olup mūr ü melaḡ gibi sūrāḡ-ı zeminde gizlenesin, şaḡb-i tedbīrinden revān ḡurtarımazsın.” Cu‘de ḡod itdüğine peşīmān ve ḡavf-i ḡuseyn’den tersān ü bī-cān idi. ḡāne-i Mervān’a gelüp penāḡ itdi. Mervān aña üç ḡulām ve iki kenīzek ḡoşup, Cu‘de anlar-ıla Şām’dan yaña ‘azm-i rāḡ itdi. Vālī-i Şām işitdükde āḡ itdi; üç ḡün ‘azā ṭutup buyurdi, ḡalk pelās-pūş olup der ü dervāze-i şehri siyāḡ itdi. Andan tenḡa Cu‘de’yi yanına çağırup “İy mel‘üne! Ne ḡudā’dan ḡaşyet ve ne Nebī’den dehşet ve ne ḡasen’uñ mūy-i tāfte vü ḡīsū-yi bāftesine ḡurmet itdüñ. Sen ne pelīdsin ve ne lāyıḡ-ı Yezīd’sin.” diyüp at ḡuyruḡına bağlatdı ve Cezīre-i Fīl’e atdı. Bir fersaḡ gitdüklerinde ra‘d ü berḡ-ıla ^[169a] ‘ālem ṭoldı, aralarından ol pinḡān oldı. ḡüyā yir yarıldı yire girdi, ayruḡ kimesne andan ne nām ü ne¹ nişān virdi.

**EL-BĀBŪ’S-SĀBĪ‘ FĪ MENĀKIBĪ EMĪRĪ’L-MŪMĪNĪN VE İMĀMĪ’L-
MŪSLĪMĪN ḡUSEYN BĪN ‘ALĪ BĪN EBĪ-ṬĀLĪB² –Kİ BU KĪTĀBDA FEZLEKE-İ
MERĀM VE ETEMM-İ ME‘ĀRĪB³ Ü EHEMM-İ MEṬĀLĪBDŪR–**

Şevāhidü’n-Nübüvve’de meşṭurdur ki, İmām ḡuseyn on iki imāmuñ üçüncisi ve ‘Ebū’l-e’imme’dür.⁴ ‘Ebū ‘Abdu’llāḡ’dur künyetleri, ve ‘Zekī’ ve ‘Sıbt’ laḡabları, ve ‘Şehīd’ şöhretleridür. Vilādet-i meymenet-nümünları Medīne’de vāḡı‘ (98b) ve ḡorşīd-i ḡusn-i rüz-efzūnları şehri Şa‘bān’uñ dōrdünci ḡünü se-şenbe ḡünü bürc-i cemālden ṭālī‘ olmuşdur. Kütüb-i mu‘teberede “ḡasen’uñ vilādeti ile ḡuseyn’uñ ‘ulūḡı mā-beyni elli ḡündür.” diyü meşṭurdur. Ve ḡuseyn’uñ müddet-i ḡamli altı ay olup, altı ayda mevlūd olan

¹ ne B: -P.

² Yedinci Bölüm: Mü’minlerin Lideri ve Müslümanların Önderi Ali b. Ebî Tâlib’in Oğlu Hüseyin Hakkında.

³ me’ārib: me’reb P, B.

⁴ ebū’l-e’immedür B: ebū’l-e’imme P.

mu‘ammer olmak ancak enbiyāda Yaḥyā ve evliyāda Ḥuseyn’de meşhūrdur. Büyük karındaşları Ḥasen’dür, Ḥuseyn’den altı ay esenndür.

Çün ol nihāl-i gülşen-i velāyet irādet-i Sübhāniyye ile cūybār-i “**El-veledü sirrū ebīhi.**”¹de bülend-bālā ve ol ḡonce-i gül-bün-i ^[169b] hidāyet meşīyyet-i Rabbāniyye ile çemenzār-i “**Ve heb lī min-ledünke veliyyā.**”²da cilve-nümā oldu, revāyiḡ-ı irtiyācı ile cān-i Mürtezā ḡurrem ve fevāyiḡ-ı ibtihācı ile dil-i tābnāk-i Fāḡıma ḡoş-dem oldu.

Rübā‘i:

(fā’ilātün[fe’ilātün] fe’ilātün fe’ilātün fe’ilün[fa’lün])

Gün gibi toḡdı kaçan ol meh-i ḡorşid-cemāl

Pertev-i mihri-yile oldu cihān mālāmāl

Çarḡı bitdi ḡüneşüñ yıldızı düşdi kamerüñ

Ayuñ on dördi gibi toḡalı ol mihr-i kemāl

Müjde-i ḡudüm-i māḡı’l-ḡumümü-yıla Ḥazret ḡāne-i Zehrā’ya buyurdılar. Esmā bint ‘Umeys bir aḡ ḡarīre şarup Ḥazret’üñ nazārında ḡodı. “Yā ‘Alī! Oḡluña ne ad virdüñ?” didi. Emīr, “Yā Resūla’llāh! Ḥāşā ki bu ḡuşuşda sizden sebḡat ve bu maḡüle cesāret idem, emmā ḡāḡıra gelür ki yā ‘Ḥarb’ yā ‘Ca‘fer’ ad virem.” didi. Ḥazret “Ben daḡı emr-i İllāhiden sebḡat itmem.” diyor-iken Cibrīl gelüp, “Yā Resūla’llāh! Hārūn’uñ kiçi oḡlunuñ adı ‘Şübeyr’dür³ ki ‘Arabī’de ‘Ḥuseyn’dür. Çün ‘Alī senden Mūsā’dan Hārūn menzilesindedür, bu tıfluñ adı ‘Ḥuseyn’ olmaḡ emr-i Ḥālīḡu’l-kevneyndür.” didi. Lā-cerem Ḥazret mevlūda ^[170a] ‘Ḥuseyn’ ad virdi ve yevm-i sābi‘da velīme-i ‘aḡiḡa idüp Fāḡıma mürādına irdi.

Rāvī ḡavlince ol dem Cibrīl’e emr oldu, gelüp Resūl’e evvel **(99a)** merāsım-i tehniyet-i vilādet irsāl itdi. Ve ba‘dehū levāzim-i ta‘ziyet-i şehādet işāl itdi ve aḡvāl-i Kerbelā’nuñ ba‘zım beyān itdi, bī-iḡtiyār Ḥazret’i giryān itdi. Emīr ḡāzır idi, sebeb-i giryeyi şorup bilicek bu ḡādişe-i dil-süz ü cān-ḡudāzuñ te’sirinden dil-ḡir olup, gelüp Fāḡıma’yı āḡāh itdi. Fāḡıma işidüp āh itdi, bürka‘-püş⁴ ü mıḡna‘-ber-düş pür-cüş ü ḡurüş Ḥazret’e gelüp, “Ḥuseyn zemān-i tufūliyyetde ne cürme mürtekib oldu ve bu ḡāli ne fi‘li mücib oldu?” didi. Ḥazret buyurdu ki: “Bu vāḡı‘a şimdi olmaz, belki sen ü ben, peder ü

¹ Çocuk babasının sırrıdır.

² Bana lütuf ve kereminin bir eseri olarak bir velī (dost, yardımcı, vāris) nasip et. 19/Meryem: 5: “Fe-heb lī...”.

³ Şübeyr’dür B: Teysir’dür? P.

⁴ bürka‘: pürka‘? P, B.

māder gidüp hāl ‘amm ü hālden hālī olıcağ iderler; ol yolsuzlar bu şāh-rāh-i zülme giderler.” didi. Fāṭıma tekrār bār-i dīde-i hūn-bār-ıla ağlayup, “Ḥayfā ki ol zemānda bulunmam ki zemān-i ğamda ğam-ğüsāruñ ve ba‘de’l-ḳatlı sūgvāruñ olam.” didi ve nālān oldu ki dūd-i āhı ile felekūñ şem‘ı söyindi ve āh-i āteşnākine melegūñ ^[170b] özi göyindi. Nā-gāh perde-i sūrādiḳāt-i ğaybdan nidā-yi hātif irdi ki: “Ĝam degül, ki bu vāḳı‘a-i muşibet-engizden cümle ādem ğam-zede, belki hāne-i ‘ālem mātem-kede olup her sāl-i cedīd bu mātemi tecdīd eylerler¹ ve her senede her sīr ü gürisne mātem-i Ḥuseyn-i Şehīd eylerler.”

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Yeñi olduqça her yıl eski derdi taze eyler halk

Felek dervāzesin nāleyle pür-āvāze eyler halk

Şeyḫ Sefīd’den mervīdür ki: Ol vaḳt ki peyk-i ḳudsī bi-emr-i Ḳuddūsī tehniyet-i Ḥuseyn için ḳanat büküp şeh-per açup, süzülüp ‘azm-i zemīn idüp gelür-iken cevvi semāda giryān ü nālān bir melek gördi. Giriye vü niyāzından gürüh-i kerrübīn dem-beste olmuş ve sūz ü güdāzından mele‘-i a‘lā tesbīhın yañılmış. Peyk-i Cibrīl im‘ān-i ^(99b) nazar itdükde gördi ki üçünci felek meleginden Ḳuṭruş’dur, yitmiş biñ meleklerūñ serdārıdur, hālinden sū‘āl itdi. Bu vech-ile keşf-i hāl itdi ki: “Emr-i İlähīde fi’l-cümle tehāvünüm oldu, āteş-i istiğnā-yi ‘azamūt ve ḳays-i Kibriyā‘-i ceberūt-ıla bāl ü perüm ḳapḳara yandı ve āhum-ıla heft ^[171a] āsmān göklere boyandı. Menzilüm āşiyān-i ‘izzet iken āsitān-i zillet ve cevlāngehüm zirve-i kemāl iken ma‘raż-ı zevāl oldu.”

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Ĝirre olma zāhidā zühd-i riyā-ārā-yıla²

Kim virür biñ hırmeni bir zerre istiğnā-yıla

Ḳuṭruş daḫı Cibrīl’ūñ seyr ü güzārından vāḳıf olup yalvardı ki: “N’ola beni refiḳ idinüp Ḥazret’e bile iledür-iseñ, şāyed ki ol şefī‘-ı ‘uşāt-i ‘arāşāt-ıla deryā-yi ‘işıyāndan sāhıl-i mağfirete ve lücce-i ḳahr-i İlähīden kenār-i mihr ü rahmete çıkam.” didi. Cibrīl ḳabül idüp ikisi me‘an ḫuzūr-i Resūl’e gelüp, Cibrīl tebliğ-ı selām ü teḫıyyet itdi. Ḳuṭruş ḫaḳḳında ‘ināyet-i şefā‘at itdi. Ol merhem-baḫş-i der-māndegān ü şefā‘at-h‘āh-i ehl-i ‘işıyān

¹ eylerler B: eyler-idi P.

² riyā-ārā-yıla B: riyā ile P.

Ꞑutruř'a teraħħum itdi. Ĥuseyn'ũn eli-yile Ꞑutruř'ũn endāmin şıgatdı. Mu' cize-i Resũl ve kerāmet-i nũr-i çeřm-i Betũl ile Ꞑutruř'ũn bāl ũ peri ve her yiri mũsevvā vũ çeřbān oldı, ferħān ũ řādān maķām-i mu'tādına revān oldı. Tarfetũ'l-aynda tĩr-i āh-i 'uřřāķ gibi çeşber-i eflākdan gũzer itdi ve merkez-i 'ibādetinde maķarr itdi. [171b] Rāvĩ eydũr: Ğũn vāķı'a-i Ĥuseyn vukũ' buldı, Ꞑutruř tazarru' itdi ki zĩr-destānı olan rũħāniyān-ıla inũp ceyř-i Ĥuseyn'e mu'āvenet ide ve ķavm-i Yezĩd ile mũbārezet ide. Emr vārid oldı ki yitmiş biñ melek ile inũp mezār-i Īmām'da ķarār ve çeşmin eřķ-bār ide ve ol ķaťarāt ũ 'aberātũn řevābın mātem-i Ĥuseyn'e giryān olan ķavmũn (100a) ervāħına niřār ide.

Beyt:

(mef'ũlũ mefā'ilũ mefā'ilũn fā')

Bu vāķı' adan çeşm-i melek giryāndur

Bu ĥādiředen ķarĥ-ı felek nālāndur

Rāvĩ ķavlince Ĥuseyn'ũn ferr-i cemāli bir mertebe idi ki, pertev-i beyāz-ı cebāni şeb-i tārda reh-revāna delĩl ve lem'a-i mihr-i ruřsārı gũmrāhlara¹ ĥādi's-sebĩl olur-ıdı. Ĥasen farkından şinesine varınca Resũl'e beñzer-idi ve Ĥuseyn şinesinden ķademine irince Resũl'e beñzer idi. *Sũnen-i Tirmĩdi*'de 'an'ane ile 'Alĩ bin Merre'den mervĩdũr ki Ĥazret buyurdı ki: "Ĥasen bendendũr, ben Ĥuseyn'denem."

Beyt:

(fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilũn)

Ğonce-i nev-reste-i bāĝ-ı nũbũvvedũr Ĥuseyn

Mĩve-i nev-bāve-i² řāĥ-ı fũtũvvedũr Ĥuseyn

Aħbārda rivāyetdũr ki: Bir gũn Ĥazret bir gũřede [172a] devr ider-iken bir alay atfāl gũrdi ki oynarlar, ićlerinden birin çağırup gũzin ũpdi, arķasın yepdi. Ařřāb didiler ki: "Bu tıfl kimdũr ki nevāziřũnũze maźher ve nũmāyiřũnũze manźar oldı?" Buyurdılar ki: "Her zemānda bu tıfl benũm Ĥuseyn'ũm-ile oynar ve ayaĝın ũper yũzine sũrer gũrdũm. Ol sebebden bĩ-iħtiyār bu řabĩyi severem, inřā'a'llāh āħĩretde vālideynine řefā'at iderem." Ol řāħĩħu'l-ķavl ũ řādiķu'l-va' dũn bu iřāret-i biřāret-peymā ve ĩmā'-i se'ādet-sĩmāsi 'āmm-e-i aħbāb-i ĥānedān-i risālete mũbārek olsun ki, "Ente me'a men aħbebe."³ kelāmı-yıla evvel kināye vũ telmiħ buyurdılar, bā' dehũ bu va'd-i sa'd-ile ĩzāħ u tařriħ buyurdılar.

¹ gũmrāhlara B: meger(?) gũmrāhlara P.

² nev-bāve B: nā-yāve P.

³ "Sevdiĝin kimse ile berabersin." Buhārĩ, *el-Cāmi'u's-Sahĩh*, c. 5, s. 12.

Nazm:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Çurretü'l-^ç ayn-i Seyyidü'l-kevneyn

Ĥanedân-i Resül'e zîver ü zeyn

Müttekâsıydı Muştafâ düşi¹

Mażca' ı idi Ĥayder āgüşı

Cebre 'il-idi mehd-cünbânı

Perr-i Kerrübiyân meges-rânı

Çurretü'l-^ç ayn iken Nebî'ye Ĥuseyn

Çıksun ol göz ki aña kaçd ide şeyn

Şeyḥ ^[172b] Kemâle'd-dîn ibni'l-Ĥaşşâb rivâyet **(100b)** ider ki: Bir gün Ĥasen ve Ĥuseyn Ĥazret ḥuzûrında güreş tatarlar-ıdı ve her gâh² Ĥasen'e "Ĥuseyn'i tüt!" dirler-idi. Fâtıma re'fet-i cibillet-i ümmiyyet ḥasebi-yile "Yâ ebeti!³ Niçün Ĥuseyn'e daḥı 'Tüt!' dimezsın?" didi. Buyurdılar ki: "İşte Cibrîl daḥı Ĥuseyn'e 'Tüt!' dir ve Ĥuseyn'e mu'âvenet eyler." Mezķür şâḥıbü'l-kitâb, ya'nî İbnü'l-Ĥaşşâb, kendi ısnad-i şâḥıḥı ile Resül'den rivâyet ider ki: Bir gün İmâm Ĥazret ḥuzûrına geldi. Ĥazret didi ki: "Merḥabâ yâ Ebâ-Abdi'llâh! Yâ zeyne's-semâvâti ve'l-^ç arz!⁴" Übeyy bin Ka'b ḥâzır idi, didi ki: "Yâ Resûla'llâh! Senden ġayrı kimesne zeyn-i semâ vü 'arz olur mı?" Ĥazret buyurdı ki: "Ĥaḳ Te'âlâ nûr-i nübüvvet-ile baña bildürdi ki, Ĥuseyn nite kim rûy-i zemînde mu'azzez ü mükerrermdür, kezâlik âsmân-i berînde mu'azzam ü muḥteremdür." Ve bu ḥadîşüñ tetimmesinde evlâduñ esâmî-i sâmi ve evşâf-i girâmîleri vaşında dimişdür ki: Resül buyurmuşdur ki: "Ĥasen ve Ĥuseyn 'arûs-i cihânuñ pîrâyesidür ve 'arşuñ ġuşvâre-i girân-mâyesidür. ^[173a] Ol zemân ki bânî-i kudret behiştî ḥalk itdi, ḥıḫâb idüp didi ki: 'Diler misin seni mesken-i mesâkin ve büyüñi 'ıtr-i faḳr ile miskîn idem?' Cennet didi ki: 'İlâhî! Beni bu zîb ü fer ü zînet ü zîver-ile niçün cây-i fuḫarâ vü melce'-i zu'afâ idersin?"

Mışrâ' :

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Bî-ḥurûf ü şadâ nidâ-yi Ĥudâ

¹ düşi: döstı P, B.

² gâh B: -P.

³ Ey babacığım!

⁴ Ey göklerin ve yerin süsü!

vâşıl oldu ki: ‘Yitmez mi ki erkānuñ envār-i Ḥasen-ile ārāste ve eyvānuñ pertev-i ruḥsār-i Ḥuseyn-ile pīrāste ola?’ Pes cennet ‘**Yā Rabbi! Rażitü rażitü.**’¹ diyüp bu se‘ādet-ile devletmend ve ol devlet-ile ḥorsend oldu.” Lā-cerem ‘arş ki mazher-i elṭāf-i “**İnne’llāhe ‘ale’l-‘arşi’stevā.**”²dur ve cennet ki mazher-i cemāl ü kemāl ve meclā-yi³ tecellādur, biri Ḥasen ü Ḥuseyn⁴ gūşvāreleri olmağ-ıla ḳadri **(101a)** bülend ve biri anlar şerefine menzil-i fuḳarā olmağa ḥorsend olmuştur.

Ḳıṭ‘a:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Ol iki dürr-i girān-māyeye gönül maḥzen

Ol iki gevher-i pāk-ile çeşm-i cān rüşen

Birisi çeşm-i çirāğ u birisi ḳurretü ‘ayn

Ṭufeyl her birinüñ tār-i mūyına şeḳaleyn

Çü gitdi kīne-i bed-ḥ̣āh-ıla Ḥasen’le ^[173b] Ḥuseyn

Dirīğ u derd-ile ḳan ağlasa n’ola şeḳaleyn

Kenzü’l-Ġarāyib’de meşṫurdur ki: Bir gün bir ‘Arab, Ḥazret’e bir āhū-beççe hediye itdi. Ol daḥı Ḥasen ki ḥāzır idi, aña ‘atıyye itdi. Ḥuseyn ol zemānda gelüp, “Baña daḥı āhū!” diyü ilḥāh-ı tekrār ve çeşm-i āhuvānesin eşk-bār itdi. Nā-gāh⁵ dervāze-i mescidde bir ğıriv⁶ peydā oldu. Bir āhū beççesi-yile gelüp lisān-i faşih u beyān-i şahih ile didi ki: “Yā Resūla’llāh! İki yavricağum var idi ki vaḥşetüm deminde mūnis ü ğam-ḥ̣ār idi. Birini bir şayyād ṭutup ḥazretüñe getürdi, biri-yile gönüm egler-iken vaḳt-i tenhāyide tesbīḥın dīñler-iken nidā-yi hātif irdi ki: ‘Ḥuseyn daḥı āhūya ṭaleb-kārdur, ol sebebden çeşmi eşk-bārdur. Ve mele’-i melā’ike ‘ıbādet-i mu‘tādelerinden ferāğat itdiler ki Ḥuseyn-ile bile ağlayalar ve kendüleri silk-i ittibā‘ da bağlayalar.’ Anı işidüp gelmekde şitāb itdüm, bunca mesāfe-i pür-müşāḳḳa ḳaṭ‘ in kendüme icāb itdüm. El-ḥamdü li’llāh, henüz ḳaṭarāt-i eşki vecenāt-i ruḥsārına cārī ve ol giryenüñ ḥukmi melekūt ‘āleminde sārī olmadın ^[174a] irişdüm.” didi ve beççesin Ḥuseyn’e virdi. Bu mu‘cizenüñ āşarı ḳulüb-i cemī‘-ı cüvāna vü pīre irdi; na‘re-i tekbīr felek-i eşire irdi. Çün ğaraż ḳışşadan ḥissedür, emmā bu ne mūcib-i

¹ Allahım! Razı oldum, razı oldum!

² “Şüphesiz Allah arşa istivâ etmiştir.” 20/Tâhâ: 5: “Er-Rahmānū ‘ale’l-‘arşi’stevā.”

³ meclā-yi: mecell P, mecellî? B.

⁴ Ḥuseyn B: Ḥuseyn’i P.

⁵ nā-gāh B: bināgāh? P.

⁶ ğıriv B: ğırî? P.

elem ü guşşadur ki, eşrâf-i mevcûdât olan rûhâniyân ve aḥse'-i¹ maḥlûkât olan behâyim-i ḥayvânât Ḥuseyn eşk-rizân **(101b)** olduğundan iḥtirâz ideler; zâleme-i bed-ḥâh ve a'câdâ'-i ḥânedân-i Ḥazret-i Resûl-i İlâh, eşk-i ḥûn-âlûdın revân ve serin ḥûn ü ḥâk içinde ğaltân itmege ḥırş² u âz ideler.

Şî'r:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Şu ruḥ ki bûsegeh itmişdi şâh-i kevn ü mekân³

Revâ mıdur ki ola ḥâk ü ḥûn içinde nihân

Sezâ mıdur ki şehîd ola sâkı-yi Kevşer

Cefâ-yi düşmen-ile teşne-cân ü ḥuşk-dehân

O nûr-i çeşm ü ciger-gûşe-i nebî vü velî

Ne ḥayfdur ki ola ḥûn-i zulm-ıla ğaltân

İmâm'uhn aḥlâk-ı güzîde ve eşfâk-ı ḥamîdesi şöyle degüldür ki dest-yârî-i taḥrîr ü pây-müzdî-i taḥrîr ile beyân ola. Şehâsı ḥod tûmâr-i Ḥâtem'i tayy ve şecâ'ati Rüstem-i Zâl'i lâ-şey' itmiş-idi. Āteş-i ḳahrı iştî'âl bulsa, şerâr-i tiğ-ı âteş-bârı-yıla şâ'ıḳa-^[174b]girdâr hezâr ḥırmen-i 'adûyı ḥâke yek ider-idi. Ve ḥon-ı âşâr-i cemâli zuhûr eylese, ya'nî serçeşme-i elţâfı tereşşuḥ eylese, şad çendân 'adû-yi bed-ḥâhuñ şaḥâyif-i âmâl-i müşevveşü'l-ḥâlinden ğubâr-i cerâyimin ḥakk ider-idi.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Müyesser olsa her bir ḥaşletin biñ dâstân itmek

Yine olmaz müyesser biñde birini 'ıyân itmek

Bir gün eşrâf-i A'câbı ve e'ızze-i ülü'l-elbâbı dâru'z-zıyâfesine da'vet ider. Simâţ-ı pür-inbisâţına ḥıdmet iden ḥâdim dehşetden bir ḫabaḳ ḫa'âmı İmâm'uhn üstine döker. İmâm ikrâm-i zayf ü edebden, degül ki ğayz u ğazabdan, ğulâma ḳahr-ıla nazar itdi. Ğulâmuñ lisânına “**Vel-kâzımîne'l-ğayza ve'l-'âfin.**”⁴ âyeti güzer itdi. İmâm “Ğünâhuñ 'afv ve zelletüñ⁵ maḥv itdüm.” didi. Ğulâm maḥzâ âyeti itmâm için, degül ki ilḫâḥ u ibrâm için,

¹ aḥse': iḥtisâ' P, aḫte' B.

² ḥırş B: ḫarâz/harż P.

³ bûsegeh B: bûse P; itmişdi: itmiş-idi P, B.

⁴ Ayrıca öfkelerini yener, affederler. 3/Âl-i İmrân: 134.

⁵ zelletüñ: zelletüñ P, B.

“Va’llāhü yühıbbü’l-muhsinın.”¹ didi. İmām dağı “İ’ṭāk, ve havāyicüñi iḥrācātuma ilḥāk itdüm.” didi. Āferin-i bī-şümār ve “Allāhü a’lemü ḥayşü yec’alü risāletehü.”² (102a) mefhūmın tekrār itdiler.

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün)

Nazar eyle ‘aṭā vü şefkatine

Āferin sîret ü³ serîretine

[175a] El-kışşa, çün Ḥazret-i Ḥāsen dārü’l-beliyye-i dünyādan nüzhetgāh-i ünse ‘azm itdi, vālî-i Şām ya’ nî Mu’āviye, oğlı Yezîd’i velî-i ‘ahd itmegi cezm itdi. Emrin icrâ ve ḥukmin imzâ için Medîne’ye bi’z-zāt gelüp mā-fi’z-zamirin bildürdi. Cümle ehl-i Medîne müvāfaqat itdiler, dört kimesne bey’atden nefret itdiler. Biri ‘Abdü’r-raḥmān bin Ebî-bekr ve biri Ḥuseyn bin ‘Alî ve biri ‘Abdu’llāh bin ‘Umer ve biri ‘Abdu’llāh bin Zübeyr. Bunlarda ikdāmı müfid olmadı ve sa’yinden netice bedîd olmadı. Bu dört yār nā-çār Mekke’ye geldiler. Mu’āviye ‘aḳablarınca geldi. Anda dağı cāy-gîr ve dördü ‘ılâc-pezîr olmadı. Şām’a geldükde mihr-i ‘umri şām-i ecelde ğurüb itdi. Metā’-ı ḥılāfeti bey’at men yezîd itdükde Yezîd’e şatup, Yezîd ḥılāfeti-yile ‘ālemi pür-mekr ü āşüb itdi. A’vān ü enşār “Emr-i bey’at bey’at-i Ehl-i Beyt-ile temām olur, bu silsile anlaruñ rızaları-yıla intizām bulur.” didiler. Yezîd dağı vālî-i Medîne olan Velîd bin ‘Utbe’ye nāme gönderüp “Ol dördü [175b] da’vet eyle; şöyle ki bey’at ü tebe’ıyyet ideler, fe-bihā, eger rızā virmezler-ise ḥ’āh nā-ḥ’āh bi’ṭ-ṭav’ ev bi’l-ikrāh irzā eyle. Ziyāde ‘ınād iderler-ise mülāyemet yüzün dönder, ḳatlı idüp başların pāye-i serîrūme gönder.” didi.

Nazm:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Çü fırsat gibi yoḳdur ulu ni’met

Ele girdükde bil anı ḡanîmet

Dem-i vaşl oldı yā ‘ahd-i şebāb ol

İder ṭayf-i ḥayāl-āsā şitāb ol

Nāme Velîd’e vāşıl olduğda Velîd Mervān-ıla meşveret itdi. Mervān ḳatlı¹ pesend² itdi ve “Eger nev’ā tereddüd iderler-ise ḥukm-i ḳatlı seyf-i māzî ile imzâ eyle.” diyü pend

¹ “Allah kulluk görevlerini içtenlikle yerine getirenleri sever.” 3/Âl-i İmrân: 134, 148; 5/Mâide: 93.

² “Allah vahiy ve peygamberliği kime vereceğini çok iyi bilir.” 6/En’âm: 124.

³ ü B: -P.

(102b) itdi. Andan Huseyn ve İbn Zübeyr'i da'vet idiler, mescidde mükālemede buldılar. İbn Zübeyr “‘Acebā bizi niye da'vet iderler?” didi. Huseyn “‘Bu gice vākı'ada ceddümün minberin ma'kūs gördüm. Zannum budur ki Yezid'e bey'ate da'vet iderler, itmez-isek fitneye mübāşeret iderler.” didi. Andan evine varup üç gulāmin silāh-püş itdi, “Benüm-ile bile gelün, kapuda hāzır oluñ. Şöyle ki ben içerüde bülend-āvāz-ıla söyleyem, ^[176a] girüp cenge mübāşir oluñ.” didi. ‘Aşā-yi Resül'i eline alup içerü girdi, Velid ta'zīm idüp bi-ih̄tiyār yirin virdi. Ba'de-ref'ı selām, ber-mücib-i “**El-kelemlü yecürü'l-kelemlü.**”³ Mu'āviye'nün vefātın ve Yezid'ün bey'ate da'vetin didiler. İmām, “‘Bu ma'kūle ümür-i mu'azzama ma'hal-i te'emmüldür. Şabāh 'āme-i mü'min'in cem' olıcağ ne rāy görürler-ise tābi'uz, fermān-i Haqq'a kani'uz.” didi. Velid vech-i müvecceh diyü rāzī oldı; emmā Mervān, “‘Yā imām! Huseyn elden çıkınca yine ele girmez; ele girür-ise Medine'li ele virmez. Eger bey'at ider-ise hoş, ve illā katl eyle.” didi. İmām, “‘Yā ibnü'z-Zerrek! Kimün ne zehresi vardur ki haqqumda böyle kıl ü kāl ide? Baña böyle hayāl idenün ben haqqından gelmege 'āciz miyem, yoksa sencileyin fūrū-mānde vü nā-çiz miyem?” didi. Andan⁴ Velid'e hitāb idüp, “‘Sen bilmez misin ki biz hanedān-i nübüvvet ve ma'den-i risālet ü fütüvvetüz? Yezid envā'-ı fısk u fücür ve şerr ü şūr-ıla⁵ ma'rūf iken ^[176b] aña tābi' olan nice Müslimān ola? Yarın ecillān(?) 'ām olsun haqq ne ise 'ıyān ola.” diyüp gitdi. Mervān Velid'i “‘Huseyn yarın gelmez.” diyü teşkik itdi, “‘Bu gün niçün öldürmedün?⁶ Yarın elbette öldür.” diyü tahrik itdi. Velid, “‘Saltānet-i 'ālemi virürler-ise Huseyn'e kätil olıman ve yevm-i haşrda Resül huzūrında (103a) hacil olıman.” didi.

Nazm:

(müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

Hulq-ı hasendür özi pā tā be-farq

Rūhdan itmez bedenim kimse fark

Tāc-i kerāmet serinün efseri

Dür-i şeref efserinün ziveri

Kim ki iderse aña yavuz nazır

Dinine dünyāsına ider zarar

¹ katli B: katli P.

² pesend: seyyid? P, pested? B.

³ Laf lafi açar.

⁴ andan B: anda P.

⁵ şerr ü şūr-ıla B: şerer ü şür-ıla P.

⁶ niçün öldürmedün B: öldürmek P.

Rūz-i cezā kâtil-i İbn Resûl

Bula mı hiç Hâzret-i Hâk' da kabûl

İbn Zübeyr'i da'vet itdiklerinde gâh ta'allül ü gâh temehhül itdi, âhır gice ile havâşş-ıla Mekke'ye teveccüh idüp Hâk'a tevekkül itdi. Tekrâr Yezîd, Velîd'e mektûp gönderüp İmâm'dan taleb-i bey'at ve tebe'iyetine da'vet itdi. İmâm cevâbında bu âyet-i kerîme ile ızhâr-i 'adem-i icâbet itdi: **“Ve in kezzebûke fe-kul lî 'amelî ve leküm 'amelüküm entüm berî'üne mimmâ a' melü ^[177a] ve ene berî'ün mimmâ ta' melün.”**¹ Velîd hâli Yezîd'e i'lâm itdi. Yezîd tekrâr nâme gönderüp “İbn Zübeyr kaçan ise sahaatumda hâzırdu, emmâ be-her hâl Huseyn'i ele götür, kaydın gör işin bitür.” didi. Velîd, “Yezîd sözi-yile kaşd-i Ehl-i Beyt itmezem, ol gitdüğü tarîk-ı dalâle gitmezem.” didi, mektûbı hufyeten Huseyn'e bildürdi. Huseyn ol gice Ravza-i Resûl'e varup “Yâ Resûla'llâh! **Ve yâ ceddâh!**”² Ol ümmete ki bizi anlara vaşıyyet itdün ve bize hürmet muqâbelesinde anlara va'de-i şefâ'at itdün, hâliyâ beni irş-i hılâfetünden mahrûm itdiler ve şehîd-i mazlûm itmek kaşdı-yıla mağmûm itdiler.” didi. Ol gice 'ibâdete, gâh şalât ü gâh tilâvete meşgûl oldı. Resûl'i vâkı'asında gördi, şufûf-i melâ'ike ile gelüp Huseyn'i kenâra çekdi; alnın öpdı, arkasın yepdi. Buyurdı ki: “Min-ba'd bu'd kurbâ mübeddel olup, qarîbdür ki zaleme-i ümmet elinden câm-i şehâdet içesin ve ol keyfiyyet-ile cân ü cihândan geçesin.” Huseyn bu lezzet-ile h'âbdan ^[177b] bîdâr oldı, Mekke'ye hicret itmekde bî-ihtiyâr oldı. **(103b)** Ehl-i beytin cem' idüp vedâ' itdi, kabr-i mâderin ziyâret itdükde, “Şehîd-i mâder ve mazlûm-i mâder!” kelâmın istimâ' itdi. Andan Ravza-i Resûl'i tekrâr ziyâret itdükde şandûk-ı mübarege tayanup türbet-i kabre yüzün sürdi. Hâzret'i vâkı'ada gördi, gubâr-nâk; sebeb-i gubârı şordı. Buyurdılar ki: “Bu gubâr gerd-i Kerbelâ'dur, Kerbelâ saña mehbû'ı kerb ü belâdur.” Huseyn bîdâr olup vaqt-i şehâdet qarîb idüğün cezm itdi, sene sittîn şa'bânın dördüncü günü cüm'a gicesi Mekke'ye 'azm itdi. Hâl-i İmâm sitem-i Fir'avn'dan firâr iden Mûsâ hâlin nümüdâr idi, binâ-ber-în **“Fe-harece minhâ hâ'ifên.”**³ mefhûmı dilde tekrâr idi. “Cedd-i büzürgvârın civârın niçün korsun, gidersin?” didüklerinde cevâb virdi ki, recezün me'âli budur ki:

¹ “Eğer seni yalanlarsa de ki: Benim yaptıklarım bana, sizin yaptıklarınız da size aittir. Siz benim yaptığım şeylerden uzaksınız, ben de sizin yaptıklarınızdan uzağım.” 10/Yûnus: 41.

² Ey dedeciğim!

³ “Böylece oradan korku ve endişe ile çıktı.” 28/Kasas: 21.

Şi'r:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Kişi öz ihtiyârı ile terk-i kûy-i yâr itmez

Rızası ile cennet ravzasın terk ihtiyâr itmez

Ser-i kabründe şem^c-āsā mürād āsāyiş itmekdür ^[178a]

Dirîgâ şem^c-ı maşşūdum zemâne tâbdâr itmez

Yig-idi kabr-i ced kaçır-i zebercedgâh-i la^c linden

Vefâ kaçırın velî mi^c mâr-i bahtum üstüvâr itmez

Dirîgâ baña bir kavmi müsallaḥ eyledi ṭali^c

Ki âdem anlaruñla bâğ-ı cennetde karar itmez

İmâm bir menzilde 'Abdu'llâh-i Muṭi^c'a râst gelüp, İmâm'un seyr ü geştinden ve kavm-i Medîne ile geçen ser-güzeştinden şordı. İmâm, "A^c dâ^c-i ümmet ve ehl-i bağzâ^c-i millet dest-i teṭāvül-i zulmı dirâz itdiler, sitem ü cefâya âğâz itdiler. "Ve men daḥalehū kâne âminâ."¹ mûcibince Ka^cbe'yi penâh ve Bâbu'llâh'ı gürîzgâh idinmege giderem." didi. 'Abdu'llâh, "Merkez-i vücūduñuz Mekke'dür. Kuṭb-vâr anda karar eyle ve ne ğayrı yire rağbet ve ne Kûfe'yi ihtiyâr eyle. Kavm-i Mekke pervâne-vâr şem^c uñuz üzerine dönerler, (104a) saña yaramaz kaşd idenüñ zâğ u zeğan gibi üzerine konarlar. Ehl-i Kûfe'ye inanma ve 'ahd-i bî-şebâtlarına ṭayanma. Babañ anlaruñ sebebinden şehîd ve qarındaşuñ zehr-çeşîd oldı." diyü bunı oḡudı:

Beyt: ^[178b]

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Eyledüñ 'azm-i sefer 'avn-i Hudâ yârüñ ola

Evlüyâ himmeti arduñça kafâ-dâruñ ola

Çün İmâm Mekke'ye qarîb oldı, Ḥazret-i Kelîm'ün Medâyin'e geldügin² tefekkür³ itdi, "Ve-lemmâ⁴ teveccehe tilkâ'e Medyene."⁵ âyetin tezekkür itdi. Ehl-i Mekke kudüm-i meymenet-nümünün işidüp envâ^c-ı i^c zâz ü iclâl itdiler, niçe fersaḥ istıkbâl itdiler ve didiler ki:

¹ "Kim oraya girerse güven içindedir." 3/Âl-i İmrân: 97.

² Medâyin'e geldügin: P'de mükerrer.

³ tefekkür B: -P.

⁴ ve-lemmâ: fe-lemmâ P, B.

⁵ "Medyen'e doğru yola çıktığında." 28/Kasas: 22.

Beyt:

(müstef' ilâtün müstef' ilâtün?)

“İkbâl muṭî' u baht yārūñ olsun

Tevfik refik-ı rûzgāruñ olsun.”

Her seḡar İmām' uñ müe'zzini ezānı¹ bang-i bülend-ile oḡur ve aḡbāb-i Yezid' uñ kulaḡlarına ḡazuḡ ṡoḡur-ıdı. Emīr-i Mekke olan Sa' d bin 'Āṡ'a kimesne uymayup cümle-i ḡalḡ-ı Mekke' nūñ eṡrāfi gelüp İmām'a ıḡtidā iderler-ıdı ve anuñ ardında nemāz ḡılmaḡa ihtidā iderler-ıdı. Ve dirler-ıdı ki:

Şi'r:

(fā' ilâtün fā' ilâtün fā' ilâtün fā' ilün)

“Gerd-i rāhuñ çeṡm-i cāna tūtiyāmuzdur bizüm

Ka' be-i kūyuñ ṡavāfi ḡod ṡafāmuzdur bizüm²

Na' lçeñ izini ṡāḡ-ı ḡible ḡılmaḡ niyyeti

Buncadan miḡrāb-i ṡā' atde du' āmuzdur bizüm.”

Emīr-i Mekke, ḡuccāc-i mevsim İmām'a tābi' olup bey' at ideler, yāḡod ḡıtāl ü ḡirāba mübāṡeret ideler, diyü ḡavf idüp ^[179a] Medīne'ye geldi. Ez-İN cānib, Yezid, İmām' uñ ve İbn Zübeyr' uñ Mekke'ye geldüklerin işidüp emīr-i Medīne'ye, Velid' uñ tehāvünine ḡaml idüp emāretten 'azl itdi; Sa' d bin 'Āṡ'ı vālī-i Medīne naṡb idüp hevāsına tābi' olmaḡ ṡarṡı-yıla envā' -ı mevā' id bezl itdi. Bu ṡarefdan ehl-i Kūfe Mu' āviye' nūñ mevtin ve ḡalḡuñ Yezid'e ittibā' ın ve İmām' uñ ^(104b) ol bey' atden imtinā' ın, Medīne' den³ hicret ihtiyārın ve varup Mekke' de ḡarārın işitdiler. Süleymān-i Şured-ı⁴ ḡuzā' i' nūñ evinde cem' oldılar. Ferrār bin Rifā' a ve ḡabīb bin Muṡāḡir ve Muḡammed bin Keṡir ve 'Umer⁵ bin Sa' d, ve' l-ḡāṡıl yitmiş kimesne ḡāḡi Şüreyḡ ḡuzūrında ' aḡd-i bey' at idiler ki āl-i ' Alī' ye baṡ ü cān ü ḡānmān, māl ü menāl ü ehl ü ' ıyāl ile ittibā' idüp emrinde tehāvün ü taḡṡir itmeyeler ve i' ānetinde tesvif ü te' ḡir itmeyeler. Andan ḡuseyn' e nāme ḡönderdiler ki, “Vālī-i Kūfe Nu' mān bin Beṡir' dür, ehl-i ḡabāyil ü aṡḡāb-i ' amāyimden olmaduḡı eclden za' if ü ḡaḡirdür ^[179b] ve ehl-i Kūfe ḡadīmden müvālī-i āl-i Muṡṡafā vü Mürtezā' dur. Şöyle ki aḡvālūñüz mīzān-i tedārük-ile sencide idesiz ve bu cānibe ḡadem

¹ ezānı B: ezānı P.

² Mısra P' de derkenar.

³ Medīne' den B: Mekke' den P.

⁴ Şured B: merd P.

⁵ 'Umer B: ' Amr P.

rencide idesiz. Nu‘mān’ı ‘azl ve sizi hālīfe iderüz ve ölince hıdmetüñüz cānumuza vazīfe iderüz. Şām’ı şa‘şa‘a-i şemşirümüz-ile maṭla‘-ı mihr-i hılāfet kıluruz¹ ve pergār-vār dāyireñ bekleyp seni kṭb-ı dāyire-i² imāmet iderüz.

Şi‘r:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Süleymānsın ‘alem kıaldur zuhūr it

Yanuñda ‘askeri çoqlıkdā mūr it

Bize tek sāye-i luṭfuñ penāh it

Hümāsın sāye şal kıllara şāh it

Şu ‘asker cem‘ ola zīr-i livāña

Ki fetḥ ide³ hücüm itse ne yaña

Ne deñlü olsa tünd ü⁴ tiz ü ser-keş

Hışār-i āhene gire çü āteş

Çü tiğindan ola perrān şerāre

Kıla hārā vü hārı pāre pāre

Sāyir bilād ḥod āsāndur, cümle ‘ibād ḥavfuñdan hirāsāndur. Her kim ki ḥāme-girdār ṭarīk-ı ihlāşda kāyim olmaya, baḥtın siyāh ve ḥālın tebāh ve ḥūnıñ⁵ revān iderüz.” Belī,

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Her ne deñlü çoq ola gerden-keş^[180a] ü pülād-dil

Tiğdur şāḥıb-yed-i beyzā odur mālīk-riḳāb⁶ (105a)

Mülk-i dünyāyı ol alur ḳabza-i teşḥire⁷ ki

Sā’ile kendüden evvel vire şemşiri cevāb.

Bu mażmūn üzre niçe nāme yazup ‘Abdu’llāh bin Şeyḥ-ı Hemedānī ve ‘Abdu’llāh bin Müsmi‘-ı Bekr’i işāl itdiler ve müşāfeheteñ daḥı envā‘-ı ihlāş u ihtişāş iblāğ u irsāl itdiler. Nāmeler İmām’a vāşıl olduḳda ne ḳabül ü ne redd itdi ve bāb-i cevābı ne fetḥ u ne

¹ Şām’ı... kıluruz B: -P.

² dāyire B: dāyir P.

³ ide B: itse P.

⁴ ü B: -P.

⁵ ḥūnıñ B: ḥ’ānından P.

⁶ odur mālīk-riḳāb B: urur mülk-i riḳāb? P.

⁷ teşḥire B: teşḥir P.

sedd itdi. Kāşid eglendügin görüp tekrār a‘yān-i Kūfe’den Beşir-i Müşir-i Şudārī ve ‘Abdü’r-raḥmān bin ‘Ubeyd-i Erzā’yı eşraf-i rū’esādan elli kimesnenüñ bey‘at-nāmesi-yile gönderüp te’kīd-i bey‘at itdiler. İmām yine icābet itmedi ve tīr-i mürādların qarīn-i hedef-i işābet itmedi. Merre-i şālīşede¹ Hān bin Hānī-i Seyfī ve Sa‘īd bin ‘Abdu’llāh-i Müstefī ve Şebīb-i Rebī‘ī ve ‘Urve-i Kaysī ve ‘Amr bin Ḥaccāc ve Sa‘īd bin ‘Abdu’llāh-i Şekāfī, İmām’a gelüp yüz urdılar. Müttefikātü’l-lafzı² ve’l-ma‘nā ‘arz-ı^[180b] merām itdiler ki: “Kūfīler cādde-i ‘ubūdiyyetde kāyim ve rātibe-i ihlāşda dāyimlerdür. Kılāde-i ihtişāş-ı Ehl-i Beyt-ile beyne’l-enām gerden-firāzlardur ve vüfūr-i teşeyyü‘ ile nās içinde mümtāzlardur. Devlet bu vech-ile ıkbālde iken ihmāl nā-münāsib ḥāldür, belki mü’mini maḥkūmiyyet-i ehl-i ḍalālden ḥalāş müyesser iken te’ḥīr dünyāda ve āḥiretde vebāldür.” Ebü’l-mefāḥır-i Rāzī *Maḳtef* inde Kūfīler lisānından bu beytleri şebt itmişlerdür ki mazmūnı budur ki:

Kıt‘a:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

İşte öldür işte dirgür işte baş ü işte cān

Tābī‘-ı fermān-berüz her ḥukm ü nīrūña senüñ

Düşmene rāh-i kemīn aç dosta künc-i ‘aḫā

Çün kader kuvvet virüpdür dest ü bāzūña senüñ

Çün vesā’il-i resā’il-i Kūfiyān ḥadden geçdi, İmām daḫı mektūblarına bu yüzden cevāb yazdı ki: “Mektūblaruñuz vāşıl oldı **(105b)** ve vüşulinden behcet ü sürür ḥāşıl oldı; emmā itmīnān-i ḳalb için ‘amm-zādem Müslim bin ‘Akīl irsāl olındı ki anuñ-ıla ‘aḳd-i bey‘ati tevdīd ve levāzim-i müvālātı te’kīd idesiz.^[181a] Anı ri‘āyet bizi ri‘āyetdür ve anuñ-ıla ḥusn-i mu‘āmeleñüz bizüm ḥaḳḳumuzda şadāḳatüñüze emāretdür. Şöyle ki Müslim şadāḳatüñüz naḳl ide, bi’z-zāt varilup mülāḳāt müyesser olur ve verā’-i revāḳ-ı taḳdīrde mestūr olan ma‘raz-ı bürüzda cilve-ger olur.”

Bu eşnāda İmām, İbn ‘Abbās’a rāst gelüp didi ki: “Yā ibn ‘ammī! Benüm ḥaḳḳumda ne dirsın? Zaleme-i ümmet merḳad-i ceddümi ziyāret ve mevlidümde mücāveretüme māni‘ oldı? Ḥāliyā ḳaşd-i ğāret-i ḥānmān ve belki ıḳdām-i telef-i cān iderler.” İbn ‘Abbās didi ki: “Yā imām! Sen ḥafīd-i Resül ü velīd-i Betül’sin. Size maḥabbet ümmete sünnetdür ve bize lāzım olan size nuşretdür. Eger saña ḥud‘a itdiler,

¹ şālīşede B: şālīşeden P.

² müttefikātü’l-lafzı B: mütefekḳıhü’l-lafzı? P.

‘Yühādî‘ üna’ llāhe ve hüve hādî‘ uhüm.’¹ Ben şehadet iderem, ceddüñden bi’z-zāt işitdüm ki buyurdılar: ‘Ol Allāh haqqı-çün ki rüh-ı Muḥammed kabza-i kudretindedür, benüm bu oğlumı hıç bir kavmüñ içinde qatl itmeyeler ki anlar mu‘āvenete qādir olup itmeyeler; illā Allāh Te‘ālā anlaruñ kavli-yile fi‘li mā-beyninde muḥālefet^[181b] itmeye.’ Her ki senden i‘rāz ide, raḥmet-i Ḥaḳ’dan dūr olsun, ceddüñden mehcūr olsun.” İmām, “**Allāhümme’şhed Allāhümme’şhed!**”² didi. İbn ‘Abbās, “Cānum yoluña fidā olsun ve bu sözüme şāhid Ḥudā olsun! Eger iki elüm öñüñde düşince ceng idem; henüz ḥıdmetüñde kâşıram, emmā şimdi ‘azmüm Medīne’dür, sāye-vār yanuñda ḥāzır olmağa ğayr-i qādirem. Lāyık budur ki sen daḫı Medīne’ye gelüp civār-i kabr-i ceddüñde qarār idesin ve her ne elem olur-ısa ol şerefe ihtiyār idesin.” didi. İmām, “Eger mekr-i a‘dādan (106a) emīn ve Medīne’de olduğumda ḥuzūr-i kalb ve ıtmī’nān-i ḥātırda qarīn olsam, bir ān müfāreḳat ve mevlidümden mühāceret ider mi-yidüm?” [didi]. İbn ‘Abbās “Bārī Kūfīlerüñ dūrüg-ı bī-fürügına firīfte ve şüret-i zāhir-i ārāstelerine şifte olma ki, ne pederüñe yār ü ne birāderüñe vefādār oldılar.” didi. İmām gerçı kelām-i İbn ‘Abbās’ı sāmī‘ oldı, emmā mücibi-yile ‘amele qazā māni‘ oldı. Ve Medīne’ye varmaduğına ‘uzr idüp didi:

Ḳıṭ‘a:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

‘Āşıḳuz olmaz bize cā’ışret-^[182a]ābād-i vişāl

Şehr-i firḳatde olursa yiridür vīrānemüz

Ḥānmān gitdiyse ğam yoḳ devlet-i ‘ışḳuñda kim

Kūçe-i kūy-i belāda oldı mihmān-ḥānemüz

Rāvī eydür: Çün Sa‘d-i ‘Āşī kaçup Medīne’ye geldi, İmām’un Mekke’de inzivāsın ve ḥalkuñ aña ittibā‘ u iḳtidāsın Yezīd’e i‘lām itdi. Yezīd ‘adāvet-i cibilliyye ḥasebince İmām’uñ ref‘ine iḳdām ü ihtimām itdi. *Kenzü’l-ğarāyib*’de meşṭürdur ki: Yezīd’üñ İmām’a ‘adāvetine sebep iki nesne idi: Biri şūrī ve biri ma‘nevī, rüz-i mişāk-ı elestde olan³ ḥukm-i ittihād ü ittizād ve anuñ fer‘ı olan azdād ü endāddur. Şūrī daḫı iki kısmdur: Aşlī ve fer‘ī; emmā fi’l-ḥaḳıḳa fer‘inüñ daḫı mebdē’i aşlī ve şūrīnüñ daḫı menşe’i ma‘nevīdür. Ol zamān ki,

¹ “Akılları sıra Allah’ı aldatmaya çalışırlar, ama Allah da onların tüm hile ve tuzaklarını başlarına geçirir.” 4/Nisâ: 142.

² Allahım şahit ol! Allahım şahit ol!

³ olan B: ola/ evvelā? P.

Nazm:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

İktizâ itdi çünkü hikmet-i Hak

Ya' ni taqdîr-i Fâ'ıl-i Muṭlak

Ercmend oldu ser be-ser ervâh

Behremend oldu cümle-i eşbâh.

Ervâh-ı mürselîn ü enbiyâ ve ebrâr ü evliyâ ve sâyir mü'minîn mezâhir-i ^[182b] lutf-i Rabb olup isti' dâdlarına göre derecâtları mütefâvit oldu. Kezâlik küffâr ü füccâr ve eşrâr ü¹ müşrikîn mezâhir-i kahr ü gâzab olup² **(106b)** isti' dâdlarına göre derekâtları mütefâvit oldu. Ve her şımf ber-mücib-i “Küllü şey'in yerci' u ilâ aşlihî.”³, aşlına mâyil ü râci' oldu, ya' nî 'âlem-i ervâhda beyne'l-ervâh olan te'ârûf ü tenâkür 'âlem-i eşbâhda vâkı' oldu. “**El-ervâhu cünüdün mücennedetün men te'ârefe fihâ fe-ḳad i'telefe ve men tenâkera fe-ḳad iḥtelefe.**”⁴ mücibince mâ-beynde te'ârûf-i ezeli olıcaḳ itilâf ü ittifâḳ 'ıyân olur, ve tenâkür-i cibilli olıcaḳ ihtilâf ü⁵ iftirâḳ nümâyân olur. Şâhıb-i *Meşnevî-i Ma'nevî* Hâzret-i Mevlevî bu mazmûna bu vech-ile nâṭıḳdur ki tercemesi aña güvâh-i şâdıḳdur:

Nazm:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Halk içinde ihtilâf ü itilâf

Ḳısmet-i rüz-i ezeldür bî-hılâf

Çünkü taqdîr oldu hâl-i cinn ü ins

Her birine mâyil oldu nev' u cins

Ṭâlib oldu Zeng'e Zeng ü Rüm'a Rüm

Mâyil oldu sa' d sa' da şūma şūm

Düşmen olan ^[183a] 'âlem-i ervâhda

Zâhir itdi 'âlem-i eşbâhda

¹ ü B: -P.

² olup B: oldu P.

³ Herşey aslına döner.

⁴ Ruhlar, biraraya toplanmış askerler gibidir. Âlem-i ervâhta birbirini tanıyanlar bu dünyada da birbirleriyle kaynaşır; âlem-i ervâhta birbirlerinden hoşlanmayanlar bu dünyada da ayrılığa düşerler. Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, c. 4. s. 133: “El-ervâhu cünüdün mücennedetün fe-mâ te'ârefe minhâ i'telefe ve mâ tenâkera minhâ iḥtelefe.”

⁵ ü B: -P.

Pes eger ma‘nevī ve eger şūrīdür, emr-i zarūrīdür. Ol tenākür-i ma‘nevī İmām-ıla Yezīd beyninde evvel Benī-Hāşim-ile Benī-Ümeyye beyninde olan ‘adāvet ve şoñra bey‘atden imtinā‘ itdüğinden nāşī olan huşūmet şūretinde zuhūr¹ itdi. Ve bir sebab-i şūrī dağı bu vech-ile şudūr itdi ki, ‘Abdu’llāh bin Zübeyr’ün zeni ‘ālemün ħasnālarından ve ħusni-yile bī-hemtālarından idi. Yezīd ol zenün niçe zemān hevādārı ve cām-i visālinün talebkārı oldu.

Beyt:

(müfte’ilün müfte’ilün fā’ilün)

Görmedin ‘aşıq-ı cemāl oldu

Cān-ıla t̄alib-i vişāl oldu

Äĥır hezār ĥile tertīb itdiler ki ‘Abdu’llāh aña t̄alāk virdi. Yezīd çün mürādına irdi, Şām’dan Ebū Mūsā-i Eş‘arī’yi ol zeni kendüye nikāĥ itmek-içün irsāl itdi ve sa‘yi kārger olur-ısa **(107a)** vāfir va‘de-i māl ü menāl itdi. Ebū Mūsā yolda ‘Abdu’llāh bin ‘Umer’e rāst gelüp, ^[183b] ĥālī bilüp ol dağı “Benüm vekīlüm ol, baña ‘ağd eyle.” didi. Kezālik İmām’a rāst gelüp, İmām dağı ĥāle vākıf olup “Baña alıvırmege cehd eyle.” didi. Ebū Mūsā Medīne’ye gelüp zene bulışup “Ĥālīyā ben ve Yezīd ve İbn ‘Umer ve Ĥuseyn saña ĥātıbz ve ‘ağd-i nikāĥuña t̄alibüz.” didi. Zen, “Ben cüvān ve sen pīr-i nā-tüvān, ben şāĥıb-i māl ve sen faķırü’l-ĥāl; mā-beynümüzde münāsebet² ve sebab-i ülfet yokdur. Emmā ol üçünden ħanķısın yār idineyim ve şevherlige iĥtiyār idineyim? Senün-ile meşveret ve “**El-müsteşārü mü’[te]menün.**”³ mūcibince t̄aleb-i ĥaĥķ-ı naşīĥat iderem.” didi. “Eger saltānet-i dūnyā ister-iseñ Yezīd olsun. Eger ĥusn ü behā diler-iseñ İbn ‘Umer’i iĥtiyār it ki mezīd olsun. Rızā’-i Ĥudā, rif‘at-i ‘uĥbā, rütbe-i zevi’l-ķurbā diler-iseñ Ĥuseyn’i iĥtiyār it.” didi. Zen iĥtiyār-i şalāĥ u felāĥ itdi, Ĥuseyn’e rızā virüp, Ebū Mūsā anı vekāleti sebebi-yile Ĥuseyn’e nikāĥ itdi.

Beyt:

(mef’ülü fā’ilätü mefā’ilü fā’ilün)

Herkes ki ĥıdmetini anuñ iĥtiyār ider

İki cihānda anı Ĥudā ^[184a] baĥt-yār ider

Yezīd işidüp ‘adāvetin tezyīd itdi ve binā’-i buğzın teşyīd itdi.

¹ şūretinde zuhūr B: şūret P.

² münāsebet B: münāsībet P.

³ “Danışılan kimse güvenilir olmalıdır” Tirmizī, **Sünen**, c. 4, s. 422.

EL-BĀBÜ'Ş-ŞĀMİN DER-AHVĀL-İ MÜSLİM BİN 'AĶİL¹

Rivayetdür ki: Ol hümāy-i hevā-yi se' ādet ve ' anķā-yi Ķāf-i siyādet, delīl-i sebīl-i ŧehādet ve refīķ-ı ŧarīķ-ı hidāyet, piŧvā-yi fırķa-i "Fe'ttebi' unī yuħbibkümü'llāh."², muķtedā-yi zümre-i "Yücāhidüne fi-sebīl'llāh."³,

Bejt:

(fā'ilātün mefā'ilün fe'ilün)

Rehber-i⁴ reh-revān-i rāh-i hüdā

Muŧafā Müctebā Resūl-i Ħudā

sāye-güster-i "Va'ħfiz cenāħake li-meni'ttebe' ake mine'l-mü'minīn."⁵, ŧaf-ŧiken-i ma' reke-i "Va' rız (107b) ' ani'l-müŧrikīn!"⁶,

Bejt:

(mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün)

Resūl-i pür-kerem ü ekrem-i kirām-i ' ızām

' Aleyhi elfü ŧalātın ve elfü elfü selām⁷

buyurmuşlardur ki: "İnne'l-' abde ızā sebekat lehū mine'llāhi menziletün lem yeblüħhā bi-' amelihī ve menziletihī ve mertebetihī ibtilāhū'llāhü te'ālā fi cesedihī ev fi veledihī ev fi mālīhī ve yaŧbiru ' alā zālike ħattā yeblüħahā."⁸ Ya'nī "Ħaķ Te'ālā ħullarından birin iħtiyār idüp derecāt-i ' āliyeden aña bir rütbe-i sāmiye ve ' atıyye-i ' āliye ŧaķdīr buyursa ve ol ' abd aña bedreķa-i himmeti ile ^[184b] varamasa ve firāz-i kāħ-ı vüŧüline kemend-i ' ameli irmese, Ħaķ Te'ālā anı cesedinde mübtelā eyler, ya'nī bedenine ālām ' arız olur, ve i'tidāl-i mizācına eŧķām mu' arız olur, yāħod māl-ıyıla ibtilā eyler ki māl ü menāli tār ü mār ve ħayme vü ħargāhı teng ü tār olur; yā evlādında mübtelā eyler, ya'nī envār-i ' uyün-i insān ve insān-i a' yān-i ekvān olan evlādı vefāt eyler, ve ol ' abd ŧabr idüp ħarīm-i tevekküle

¹ Sekizinci Bölüm: Müslim b. Akīl'in Hālleri Hakkında.

² "Bana uyun ki Allah da sizleri sevsin." 3/Āl-i İmran: 31.

³ "Onlar Allah yolunda var güçleriyle çaba harcarlar." 5/Māide: 54.

⁴ reh-ber: reh-rev P, B.

⁵ "Sana uyan o mü'minlere her daim kol kanat ger!" 26/Şuarā: 215.

⁶ "Müŧriklerden uzak dur/ yüz çevir!" 6/En'ām: 106; 15/Hicr: 94.

⁷ Ona binlerce salat ve yüz binlerce selam olsun.

⁸ Allah katında kula bir derece yazılır da kul o dereceye kendi çabasıyla ulaşamazsa, Allah o kulunu bedeni, evladı veya malı ile imtihan eder. Kul da sabrederek o dereceye ulaşır. Taberānī, **el-Mu'cemü'l-Kebīr**, c. 22, s. 318: İnne'l-' abde ızā sebekat lehū mine'llāhi menziletün lem yeblüħhā bi-' amelihī ibtilāhū'llāhü fi cesedihī ve fi mālīhī ve fi veledihī ŧümme ŧabberahū ' alā zālike ħattā yeblüħa'l-menzilete'lletī sebakat lehū mina'llāhi azze ve celle."

ittikā eyler ve dāmen-i şabra ilticā eyler, ve ol bedreka-i şabr ü şikībāyī ile menzil-i menzile-i ma‘ hūde-i muqarrerere şadr-nişin ve rızā’-i İlähiye qarın olur.”

Nazm:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Her belāda hāşıl olur bir velā

Her küdüret āhırı olur şafā

Ger umarsañ genc renc-i mār çek

Hār görseñ bil ki gül görseñ gerek¹

Bu muqaddimeyi mü’eyyid ve bu fehvāyī müşeyyiddür ki, şerār-i āteş-i belāyā enbiyāyī yakmış ve harāret-i sūziş-i menāyā aşfiyāyī āteşlere bırakmışdur. Serbāzān-i me‘ārik-i maḥabbetüñ bu sebebden tiğ-ı imtiḥān-i miḥan ile sīneleri şad çāk ve müdde‘ iyan-i ‘ışk-ı pür-meşakḫatüñ^[185a] da‘ vālarında surḥ-rū olmaları zāhir olmağ-ıçün meydān-i miḥnetde vücūdları ālūde-i ḥūn ü ḥākdür. Pes merd-i rāh ve cüyende-i ḫurb-i dergāh olan merd-i āgāha evlā budur ki her ḫanda metā‘-ı zillet^(108a) ü ḫorī görse cān-ıla ḫarīdārī ola, ve ne yüzden ḫabanca ve ne elden gūşmāl görse te’dīb-i ḫāl bilüp ḫazā-i mā-fāt içün ‘uzr-i taḫsire ḫāstgārī ola. Tiğ-ı ḫazāya boyın vire ve tīr-i belāya göğüs gere ve diye:

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

“Bend-i zülfüñ dām-i miḥnetdür giriftāruñ benem

Derd-i ‘ışkuñ ḡam metā‘ idur ḫarīdāruñ benem.”

Bülbül-i ḫadīka-i “**Ve mā yentīku ‘ani’l-hevā.**”², tūḫī-i encümen-i “**İn hüve illā vaḫyün yūḫā.**”³ ki her kelāmı ki fāslü’l-ḫiḫāb, ve kelimāt-i cevāmī’u’l-keliminden “**Ütütü cevāmī’ a’l-kelim.**”⁴ bir bābdur, “**Eş-şerī’ atü aḫvālī ve’t-ḫarīkatü ef’ ālī ve’l-ḫaḫīkatü ḫālī.**”⁵ mażmūnı-yıla gūyā oldukları aḫvāl ü ef’ āl ü aḫvāl ile irşād-i ‘ibāda işāretdür. “**Fa’şbir li-rābbik!**”⁶ ḫiḫābı beliyyāt-i ḫıdsān ve nevāyib-i meleveyn, ki ber-mücib-i “**Külle yevmin hüve fi şe’n.**”⁷ vāḫı‘ olur, ^[185b] şabr ü şikībāyī ile maḫrūn olıcağ “**Fa’şbir li-ḫukmi**

¹ gül görseñ gerek: P’de derkenar.

² O, keyfī arzu ve isteklerine göre konuşmaz. 53/Necm: 3.

³ O (Kur’an) Allah tarafından gönderilmiş vahiyden başka bir şey değildir. 53/Necm: 4.

⁴ “Bana az sözle çok şey anlatma özelliği bağışlandı.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 12, s. 366.

⁵ Şeriat sözlerim tarikat yaptıklarım, hakikat ise hālimdir.

⁶ Rabbin için sabret. 74/Müddessir: 7: “Ve li-rabbike fa’şbir.”

⁷ O (Allah) iradesini sürekli tecelli ettirmek suretiyle iş başındadır. 55/Rahmān: 29.

Rabbik!"¹ mefhūmindan müstefād olan lām-i taḥṣīṣ ıktizāsı-yıla, Cenāb-i Ẕudsī –te‘ālā zātühū ‘ani’l-kemiyyeti ve’l-keyfiyyet²– ḥazarātından me‘cūr-i ecr-i cezil ve meşmūl-i şevāb-i celil olmağa delāletdür. Baḥr-i mevvāc ü nūr-i vehhāc ve ebr-i şeccāc, ya‘nī kıbletü’l-‘uṣṣāḳ Manşūr-i Ḥallāc, “İlāhī! Beni derd mey-ḥanesinüñ sebū-keşi ve belā peymānesinüñ cür‘a-çeşi, başum ‘arşa-i ‘anāda gāltān ve şavlecān-i miḥnet-ile ser-gerdān eyle. Cismüm mıkrāz-ı emrāz-ıla şerḥa şerḥa kıl ve dil ü cānum nāvek-i derd-ile dil.” [didi].

Beyt:

(mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün)

Her ğam ki muḳtezā-i kemāl-i irādedür

‘İşḳ ehline şafāda vefādan ziyādedür

Remz-i ğarīb ve sirr-i ‘acībdür ki “**Ḍarbü’l-ḥabībi evca’.**”³ iken mürād-i ḥabīb olduğı cihetden bu ḥalde muḳtezā-yi maḳām-i “**Ḍarbü’l-ḥabībi zebīb.**”⁴dür.

Nazm:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün)

Dōstdan irse belā rāḥat olur

Yārdan **(108b)** gelse cefā şefḳat olur

Derd-i dil-berden irişür kam-i dil

Cevr-i yār-ile olur āram-i dil

Belī, āşıḳ oldur ki her nefesde hezār derd ü endüh ü ğamm ü ğuşşadan bir ^[186a] küh-i pür-şüküh ile mübtelā olup, şūr-i ‘işḳ-ıla telḥ-ġām ve cünün-i şevḳ-ıla bed-nām-i ḥāşş u ‘āmm ola.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

‘Āşıḳa şeydāylıḳ rüsvāylıḳ bed-nāmlıḳ

Pād-şāh-i ‘işḳdan teşrīfdür bayramlıḳ

Ġüyā erbāb-i ıtlāḳ ve cümhūr-i ‘uṣṣāḳ “**Āşıḳ belā-zede olur.**” dimek-ile benüm ḥālümnden ḥikāye ve derd-i derūnumdan kināye ve ḥālüm bu beyt-ile rivāye iderler:

¹ Rabbinin hükmünü sabırla karşıla. 68/Kalem: 48.

² Zātu, nicelik ve nitelikle ölçülemeyecek derecede yücedir.

³ Sevgilinin darbesi en acı verenidir.

⁴ Sevilen kimsenin darbesi, zebīb(kuru üzümnden yapılan bir içki) gibidir.

Nazm:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

‘İşk-ıla çün bunda hıdmet-kāruñam

Cevr iderseñ eyle minnet-dāruñam

Seng-i cevruñle ten ābādan olur

Derd ü guşsañla gönül şādān olur

Dermendüz derddür dermānumuz

Sir-feşānlıkdur ser ü sāmānumuz

Bu tefşil-i pür-guşsa vü derd ve bu tertil-i gam-perverdün bu muqaddime-i pür-süz ü sâz ve bu başı-ı pür-süz ü cān-güdāzdan garaż, Ehl-i Beyt’ün kışsa-i hā’il ü ser-güzeşt-i cān-güsillerinün beyānına temhīd ü teşyīd ü teşbībdür ki, ‘Abdu’llāh bin Mübārek –‘**aleyhi rahmetu’llāhi te’ālā ve tebārek**¹– rivāyet ider ki: Kaşd-i hacc-i Beytu’llāh idüp bādiyede bād gibi pūyān ü lebbeyk-künān ve leb-tefsīde vü dehān hem-çünān gider-iken ^[186b] gördüm ki bir küdek-i deh-sāle mānend-i māh-i çehār-deh-sāle harāret-i hareket ve tāb-i āftāb-ıla ez-pāy tā be-farq ‘araqa ğarq, tab‘-ı çālāk gibi gider ve şü‘ā‘-ı başar-i tābnāk gibi az zemānda çok mesāfe qaṭ‘ ider. Didüm ki:

Kıṭ‘a:

(müstef’ilün müstef’ilün)

“Kimdür bu qarşudan gelen

Peydā vü geh pinhān olan

Yā şāh-i Ken‘ān’dur meger

Yā māh-i tābāndur gelen

Şan nūr inmiş vādiye

Yā ṭoldı rahmet bādiye

Yā Hızr ü yā İlyās’dur

Yā āb-i hayvāndur gelen.”

Selām **(109a)** virüp “Kimsin?” didüm, “**Abdün min ‘abdi’llāh.**”² didi. “Qandan gelürsin?” didüm, “**Mine’llāh.**”³ didi. “Qanda gidersin?” didüm, “**İle’llāh.**”⁴ didi. “Ne taleb eylersin?”

¹ Çok yüce ve mübarek olan Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

² Allah'ın kullarından bir kul.

³ Allah'tan.

⁴ Allah'a.

didüm, “**Rızâ`u`llâh.**”¹ didi. “Râhıleñ kanı?” didüm, “**Qademi.**”² didi. “Zâduñ kanı?” didüm, “**Takva`llâh.**”³ didi. “Bu beyâbânda bu küdek-sâlelik-ile n`eylersin?” didüm, eyitdi ki: “Hiç bir zâyir `azm-i mürür itmez, illâ ki mezûr anuñ sa`yini meşkür itmez.” “Aduñ nedür?” didüm, “İy İbn Mübârek! Mıñnet-zedegân-i rûzgâr ve ğamnâkân-i şehri ü diyârdan ne şorarsın?” didi.

Rübâ`i:

(fe`ûlün fe`ûlün fe`ûlün fe`ûl)

Şorarsañ benem bî-dil ü nâ-tüvân

Ne ism ü ne resm ü ne cism ü ne cân [186a]

Ne nâm ü nişân var ki idem beyân

Ne `unvân-i şöhret ki kılam `ıyân

“Bârî kavm ü şabileñi di.” didüm, didi ki: “**Nañnü kavmün mazlûmün, nañnü kavmün mañrûdün, nañnü kavmün mañhûrûn.**”⁴ “Yaķin gelmedi.” didüm, didi ki: “Biz sâķıyân-i Kevşer`üz. Kim ki cür`a-i câm-i maħabbetümüz-ile mest olur, ol havz-ı mev`ûduñ mâ`-i mevrûdından sîrâb olur. Ve her ki silsile-i ıhlâşa boyun virmez, peyveste esîr-i zencîr-i selâsil-i nekâl ü `azâb olur.” Andan riħ-ı `aşıf ü barķ-ı ħâţıf gibi nazardan dūr oldu.

Çün Ka`be`ye geldüm, gördüm ol nev-cevânuñ pîrâmeninde cem`-ı keşîr ü cemm-i ğafîr tûrup istifsâr-i ħalâl ü ħarâm ider, ve ol cevâb-i şavâb virüp ħall-i `uķûd ve beyân-i şerâyi` u aħkâm ider. “Bu kimdür?” didüm, didiler ki: “Yeşrib ü Baţĥâ ve Ħicâz ü Tâyiif`de⁵ olan rimâl⁶ ü ħaşâ bunı bilür, sen niçün bilmezsin? Budur ol,

Beyt:

(fâ`ilâtün fâ`ilâtün fâ`ilün)

Qurretü`l-`ayn-i şehîd-i Kerbelâ

Nür-i çeşm-i Muşţâfâ vü Mürtezâ

Zeyne`l-`âbidîn `Alî bin Ħuseyn bin `Alî.” Râvî İbn Mübârek eydür: Çün kim olduĝın bildüm, varup [187b] elin ayaĝın öpüp, “Yâ İbn Resûlu`llâh! Fi^(109b)”l-ħaķıķa buyurduĝuñ gibidür, kavm-i mañhûrsız; geydüĝüñüz câmenüñ tîrâzı ķahr ve yedüĝüñüz ta`âmuñ ħamîr-

¹ Allah`ın rızasıdır.

² Ayaĝımdır.

³ Allah`a karşı takvâdır.

⁴ Biz zulme uğramış bir topluluĝuz, biz sürgüne gönderilmiş bir topluluĝuz, biz yenilgiye uğramış bir toĝluluĝuz.

⁵ Tâyiif`de B: tîyiifede P.

⁶ rimâl: remmâl P, B.

i māyesi zehrdür. Kimüñüz cām-i zehr-ile helāk ve kimüñüz tīg-ı hevlnāk-ile şad çāk itdiler. Hıçāz ü ‘İrāk’da belki cümle-i āfākda ekşer tūde ki vardır, eşer-i kıbūr-i kıtlā-i evlād-i Resūl’dür, ve her ser-i rāhda ve her güzergāhda görinen nişāne-i meşāhid-i şühedā-i aḥfād-i Betül’dür.” Fi’l-vākı’,

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Egerçi ‘ālem içre kışşa çokdur

Ġam-i evlāda beñzer guşşa yokdur.

[KİŞŞA-İ MÜSLİM BİN ‘AĞİL]

Ol ḥādişe-i ‘İbret-nümādan biri daḡı kışşa-i Müslim bin ‘Ağil’dür ve anuñ icmāli bu tafşıldür ki: Çün dürüg-güyān-i Kūfiyān ızhār-i bey‘at ve İmām’ı da‘vet itdiler, İmām daḡı Müslim’i irsāl ve Müslim daḡı cān-ıla İmām’uñ emrine imtişāl itdi. Mekke’den şanādīd-i Kūfe ile yola çıķduķda evvel menzilde bir şayyād gördi ki bir āhūyı şayd idüp boğazladı. Müslim teṭayyür idüp, yine İmām’a gelüp ḡali i‘lām itdi, “Bu seferde ḡayr añlamadum, bu sevdādan vāz gelelüm.” diyügördi. İmām, Müslim’e “Yā ibn ^[188a] ‘ammī! Ne ‘aceb kıvvet-i vāhimeye vücūd virürsin! Egerçi her işde te’emmül yigdür; emmā her işden tevekkül yigdür.” didi. Müslim “Ben kendüm-içün dimem ve kendi ġamum yimem, mürādum senüñ baķāñ ve medāric-i ‘āliyeye irtikāñdur. Çün eyle buyurırsın, biñ cānum var ise yoluña fidā; yöneldüm yola, oñarıcı ḡudā’dur.” didi.

Nazm:

(fâ’ilâtün[fâ’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Yol emel gibi olsa dūr ü dirāz

Reh-i hicrān gibi nişib ü firāz

‘Umr-mānend idüp bu yolda şitāb

Olayım tiz-rev çü ‘ahd-i şebāb

Oluban bād-i bādiye-peymā

Yolda şöyle ki gidem ebr-āsā

Tozumı görmeyeler şahrālar

Çıkmaya topuġuma deryālar

Ṭalayım bahre hemçü bütīmār
Gireyim āteşe semender-vār
Geşt (110a) idüp küh ü deşti āb gibi
Şulara yüzeyim ḥabāb gibi
Ağayım tağlara seḥāb gibi
Düşeyim yollara serāb gibi
Ebr-ile ceng idüp peleng gibi
Deñize ṭalayım neheng gibi
Küy-i maḳşūd yollarım şorarak
Yollara bād gibi yüz urarak
Yā virem cānı yolda el-ḥāşıl
Cānı maḳşūda yā idem vāşıl

[188b] “Emmā zannum oldur ki, bir daḡı ḥıdmetüñe irimem ve yüzüñi görinem.” didi ve nālān ü giryān yola girdi.

Ḳıṭ‘ a:

(mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün)

Vedā‘ uñ dāğ-ı ḥasretdür firākuñ āfet-i dildür

Döyer mi ḥiç bu dāğa ten döyer mi āteşe ḥiç dil

Ne tende ṭāḳat-i şürî ne dilde tāb-i mehcūrî

‘ Aceb derd oldı bî-dermān ‘ aceb kār oldı bî-ḥāşıl

Çün Medīne’ye¹ irdi, Ravza-i Resül’i ziyāret itdi. Ba‘ dehū, Ravza ile daḡı vedā‘ itdi. Andan Kūfe’ye teveccüh idüp ser-cümle ḥānmān ü baş ü cāndan inḳıṭā‘ itdi. İki kūdek-sāle oğlancuğı var idi, iftirāqlarına döyemeyüp kendi-yile bile hem-rāh itdi. Kūfe’ye vardı, dārü’l-Muḥṭār’a nüzül idüp a‘ yān-i ehl-i Kūfe’den şî‘ a-i Āl Müslim ḥuzūrına cem‘ olup, İmām’uñ mektübün görüp “**Vā şevḳāh ilā liḳāh!**”² diyü her biri iḥtimāl-i ḳudūmına şükr-i İlāh itdi. On yidi biñ kişi Müslim-ile İmām cānibinden vekāleten bey‘ at itdi. El dest-pişin olmağa elden vardılar, biri birine müzāḥım oldılar. “Dest ber-bālā-yi destdür.” diyü bey‘ atde öñ ayağ^[189a] olmağ-içün tezāḥım idenden Müslim’i şaşdurup el el üstine oynar

¹ Medīne’ye B: Medīne P.

² Ona kavuşuncaya dek vay heveslerimize!

gibi müsâhim oldılar. Ellerinden gelmediği kâra dem-sâz oldılar, âhır-dest bâzîçe-i küdekâna döndürüp ğadre enbâz oldılar. Müslim bunların cem'ıyyetin ve ğusn-i tebe'ıyyetin görüp İmâm'a bildürüp, ızhâr-i sürür ü şâdî kılp İmâm'ı Kûfe'ye ^(110b) da'vet eyledi ve didi:

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

“Saña yardımcı olup Allâh ğayrû'n-nâşırın

Vaşluñı rûzî kıla Allâh ğayrû'r-râzıkın.”

Ez-in cânib, ğâkim-i Kûfe Nu'mân bin Beşir ğalkı mescide cem' idüp, “İy ehl-i Kûfe! Niçün nifâk-sâz ü fitne-engîz olursız ve kendi elüñüz-ile yoğ yire kendüñüze ğün-rîz olursız? Baş ü cânuñuza ğasâret ve ğânmanuñuza ğâreti revâ görürsüz? Ben kıtâle bâdî ve reh-i dâlâle hâdî olmam; emmâ şöyle ki bey'at-i Ğuseyn'den ferâğat ve cânib-i Yezîd'e tecdîd-i itâ'at itmeyesiz, kıtâl ü ğırâb muğarrerdür ve ğalebe ğankı taraftan olacağı ğünden azherdür. Kibârüñüz tu'me-i sinân ü şemşir ve şığârüñüz esir-i zencir, ve nisânüñüz ğor¹ ü ğağır ^[189b] olur.” diyü tağvif ü tehdid ve niçe dürlü va'id-i şedid itdi. Ba' dehü Yezîd'e nâme ğönderüp, “Ğuseyn imâmete tâlibdür ve Müslim İmâm cânibinden Kûfe'ye ğelüp ehl-i Kûfe senden râğib ve İmâm'ın bey'atine râğibdur. Ben anuñ-ıla muğâvemete ğadir degülem ve ğurfet-i ğarb ü ğarbdâ mâhir degülem. Bir celd ü müteşallib ve şücâ' u müte'aşşib kimesneyi ğöndermeñ lâzimdür.” diyü ı'lâm-i ağvâl eyledi. Yezîd işidüp bu vaz' buğzın tezyid ve 'adâvetin te'kid itdi. Enşâr ü a'vânı-yıla müşâvere itdi. Âhır 'Ubeydu'llâh-i Ziyâd ki vâlî-i Başra idi, Kûfe'ye ğâkim idüp menşürün irsâl itdi, “Bu nâyire-i fitne işti'âl bulmazdın evvel inçifâsı, şem'-ı devletümüñün fûrûzân olmasınun muğaddimesidür. Şöyle ki, yâ âb-i tedbir, yâ seyl-âb-i ğarb-i şemşir ile söyündüresin. Sa'yün ğuzûrumuzda meşkür ve 'amelün mebrür olup mücib-i ğadr-i mevfür², vefr-i nâ-mağşür³ olmağ muğarrerdür. Ve şöyle ki, âyine-i ef'âl şüret-ğüster ola, ^(111a) mir'ât-i ğalb şikeste olup her pâresi inçikâm-sitize ^[190a] bir ğancer-i ğün-rîz olmağ muğarrerdür.” didi. Envâ'-ı istimâletler ve ümid-i ri'âyetler virdi.

İbn Ziyâd 'azm-i Kûfe ğaşdında iken işitdi ki İmâm'ın 'Selmân'-nâm ğâdimi mektüb-ıla ğelüp ehl-i Başra'yı⁴ dağı inçiyâd-i imâmet-i İmâm'a da'vet ve anlardan taleb-i

¹ ğor B: ğür P.

² ğadr-i mevfür B: ğadr ü mevfür P.

³ vefr-i nâ-mağşür: vefr ü nâ-mağşür P, B.

⁴ Başra'yı B: Başra P.

bey‘at ü tebe‘iyyet ider. Hezār ihtiyāl ile ol rübāh-hemāl Selmān’ı ele götürüp, nāmeye vākıf olup gördi ki maẓmūnı bu:

Ḳıṭ‘a:

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

“Sālîk-i rāh-i rāst olmağ-ıçün

Ben imāma siz ıktidā eyleñ

Gülşen-i dīni eyleyüp ser-sebz

Bülbül-i şer‘ı pür-nevā eyleñ.”

Andan İbn Ziyād ehl-i Başra’ya hıṭāb idüp didi ki: “İy ehl-i Başra! Beni bilürsüz, İbn Ziyād’am, irş-ile hün-h‘ārlığa mu‘tādam. Hāliyā Kūfe’ye vālî olup giderem, yirüme qarındaşımı nāyib naşb iderem. Biriñüzden cānib-i Huseyn’e meyl ü iltifāt ve cādde-i itā‘at-i Yezîd’de ‘adem-i şebāt şādîr ola, gadrüñüz cihetinden ‘uzrüñüz gayr-i maḳbül olur ve şüyuh u şebābuñuz tîğ-ı ḳahr-ile maḳtül olur. Ba‘de ḫarābi’l-Başra, size cāy-i gürîz ü güzîr olmaz ve ‘Alî ve Huseyn size feryād-res^[190b] ü dest-gîr olmaz.” didi.

Nazm:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Eger terk idem şerm ü āzermi ben

Söyündürmeyem āteş-i germi ben

Ḳopar başuñuza ḳıyāmet sizüñ

Ḳabül eyleñüz pendî devlet sizüñ

Andan Selmān’ı ve ehl-i Başra’dan, Huseyn’üñ mektübün gönderdikleri eşrāfuñ ba‘zın bile alup gitdi. Çünkü Kūfe’ye yitdi, *Tevārîḫ-ı A‘meş-i Kūfi*’de meşûrdur ki İbn Ziyād Kūfe’ye girmeyüp gice olunca şabr itdi. Çün giceden on sâ‘at geçdi, ‘Alevîler ṭavrınca ‘imāme şarındı ve ṭaylesān bürindi; tîğın ḫamāyil idüp kemānın bāzūsına aldı. Atına süvār oldı, beriyye yolundan Kūfe’ye ‘azm itdi. Çün māh-tābda^(111b) ḫalḳ-ı Kūfe İbn Ziyād’a nazar şaldı, çün sâbıḳā ḳudüm-i İmām’a münteẓır ve ğubār-i mevkibine nāzır idiler, şî‘ār-i ‘Alevî ve āşār-i Nebevî gördiler, İmām’ı şandılar, “**Ḳademte ya’bne resüli’İlāhi ḫayra maḳdemîñ nefdike bi’l-ābā’i ve’l-ümmehāt!**”¹ didiler.

¹ Ey Allah elçisinin torunu! Çok hayırlı bir gelişle geldin. Babalarımız ve analarımız yoluna feda olsun.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

İy ğubâr-i maḳdemüñ âyîne-i cāna cilā

Ḥayrū maḳdem serverā ehlen ve sehlen merḫabā¹

İbn Ziyād şüret-i İmām-ıla, gürüh-i enbüh-i enām-ıla Dārü'l-imāret^[191a] ḳapusına² geldiler. Vālî-i sâbıḳ Nu' mān bin Beşîr, "Yā ibn Resūlu'llāh! Kerem eyle girü dön! Yoksa bu ḫāl fitneye bā' ıṣ olur ve ḫalk içinde nehb ü ğāret ḫādış olur. Dārü'l-imāre Yezîd'üñdür, ğayrı menzil gör." didi. Ehl-i Kūfe Nu' mān'a düşnām itdiler: "La' net Yezîd'e ve saña! Gelen nebîre-i Resūl'dür, Yezîd ne fuẓıldur; elbette ḳapuyı aç." didiler, ıḳdām itdiler. Müslim bin 'Urve-i Bāhili, ki refiḳ-ı İbn Ziyād idi, "Yā ḳavm! Ne söylersiz? Gelen Yezîd nāyibi İbn Ziyād'dur." diyü na' re urdı. İbn Ziyād daḫı yüzinden niḳābın götürdi, ḫalk gördiler ki gül-i al didükleri ḫār, sākî-i şerāb-i Kevşer didükleri pîr-i³ dürd-i pür-ḫumār; āb-i ḫayvān bildükleri zehr-i ḳātil, ṭavḳ-ı zerrîn añladuḳları āhenîn selāsil; üştür-i Şālîḫ didükleri ḫar-i Deccāl, iḫyā'-i⁴ baḳara-i mu' ciz-i yed-i beyzā didükleri⁵ büzgāle-i Sāmîrî-mişāl; kâse-i şadef şanduḳları pāre-i ḫazef, dürr-i Necef umduḳları zāyi' u telef. Torbasında mār görmişe dönüp yüzleri tersine döndü ve her birinüñ zeng-i melāl ile âyîne-i^[191b] şafāsı ṭındı. Ḳıçlarına baḳmayup bir birin başaraḳ ḳaçdılar, ḫün-i evlād gibi yüzleri şuyın yire şaçdılar. Nu' mān, İbn Ziyād'a fetḫ-ı bāb itdi, terhîb ü tekrîm-i bî-ḫisāb itdi. Şabāḫ İbn Ziyād cāmi' a varup menşürin okutdı, kendinüñ İbn Ziyād ve cellād bin cellād olduḡın bildürüp ḫalkı taḫvîf itdi. **(112a)** Ve ġāḫ riş-ḫand-ile talṭîf itdi, "Yezîd'e Ḥuseyn ile āştî muḫāl, lâ-büd āḫır-i kār ḳitāldür. Yezîd āteşî vü ğazabnākdür, ḳat' -ı tebār ve ḳal' -ı demār-i a' dāda tünd ü bî-bākdür. Ḥālā tedārük-i mā-fāt idüp Ḥuseyn'den i' rāz ve Yezîd'e tecdîd-i iḫlāş ider-iseñüz 'afv ü şafḫ şānından ba' id degüldür; söyle ki ṭaref-i ḫılāfda olana yār ü yāver olasız, soñra nedāmet ü tedārük müfid degüldür." didi.

Ez-în cānib, Müslim bîm-i cāndan endişenāk olup aşḫāb-i Resūl'den Hānî bin 'Urve-i Hānî'ye ilticā itdi. Hānî ḫuce-i ḫāşş-ı müselleme virüp Müslim'i anda iḫfā itdi. Eşyā' u etbā' nihānî Hānî evine gelürler-idi ve ḫufyeten bey'at ü tebe'ıyyet ḳılurlar-ıdı. Bey'at iden şî'a^[192a] yigirmi biñden fuẓün oldu. Bu cānibde, İbn Ziyād Müslim'üñ ḫālîn

¹ Çok hayırlarla geldin efendi! Hoş geldin sefâlar getirdin, merhaba.

² ḳapusına: P'de mükerrer.

³ pîr: bir P, pür? B.

⁴ iḫyā': iḫyā'? B.

⁵ ḫar-i Deccāl...beyzā B: -P.

bilmedüğine maḥzūn oldu. Ba‘zılar atında ‘Ma‘ıl’, ba‘zılar atında ‘Rūzbe’-nām ulāmına ‘‘Bu bāb-i mu‘allauñ fethına vesīle ve bu rāz-i ser-bestenūñ alline bir ile bilür-iseñ seni āzād ideyim ve bauma berāber idüp ād ideyim.’’ didi. Rūzbe cāmī‘ a geldi, ördi bir a u laif cāmeli ve pāk ü nazīf ‘ımāmelü pīr-i nūrānī nemāz ılır; firāset-ile bildi ki i‘ idür.

Beyt:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Kimūñ öñlinde ola mihr-i Mevlā

Cebīninde olur ol nūr peydā

‘‘Fedāke ebī ve ümmī!’’¹ diyüp pāyına yüz sürdi, ‘‘Ben ām’danam, adīmī ānedān-i abāb-i İmām’danam. Evlāda üç biñ açe nezrüm vardır. Müslim’üñ bu ehrde olduın iitdüm. Ben ārzūmendi ārzūya vāıl eyle, evāb-i dü-cihānı āıl eyle.’’ didi. Ol ‘azīz, ‘‘Bu mescidde bunca cemā‘ atden beni itiyāra ve Müslim’i benden istifsāra sebep nedür?’’ didi. Ma‘ıl, ‘‘Sīmā-i alā zāhirūñde ‘ıyān ve eer-i necā vech-i tāhirūñde nümāyān. Maabbet-i evlād sende ^[192b] olmayıca (112b) kimde olur? Allāh Allāh! Ol² baña bedrea-i rāh!’’ didi. Ol merd-i sīne-āf ü sāde-dil bu İblīs-i pūr-telbīsūñ mekrinden āfīl, ‘‘Fi’l-aıa ol ehryāruñ alka-be-uı ve ol eh-süvāruñ āıye-ber-düıyam.’’ didi, Ma‘ıl’ı alup Hānī evine etürdi. Ma‘ıl Müslim’i ördükde,

Beyt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Düdi ayaına vü keşine rū-māl eyledi

Ek-i sūrını niār-i madem-i Āl eyledi.

Üç biñi³ ‘‘Nezrdür.’’ diyü nazarında odı, zümre-i Āl’e,

Mırā‘ :

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Med u tasīn-i firāvān oudı.

İfā’-i sir itmeyeceğine envā‘ -ı yemīn idüp ‘ahd-i mīā ve sā-ı ittisā-ıla rāh-i inıyādda ābit-adem olmaa ittifā itdi. Ol ün aama dek eyā‘ u etbā‘ uñ avāline āāzdan encāma dek muali‘ oldı. İbn Ziyād’a elüp naır ü ıtmīr avāli bir bir tefsīr itdi. ‘Ale’-

¹ Anam babam yoluna feda olsun!

² ol B: -P.

³ biñi B: biñ P.

şabāḥ İbn Ziyād Dārü'l-imāre'de dīvān itdi, cem'-ı eşraf ü a'yān itdi. Esmā'-i Ḥārice ve Muḥammed bin Keşir geldüklerinde İbn Ziyād, “Birkaç gündür Hānī dīzārı ‘aziz itdi, ‘aceb niçün bizüm-ile müşāḥabetden ^[193a] perhiz itdi?” didi. Bunlar, “Birkaç gündür ki ḥaste-ḥāldür, anuñ-çün āmed-şüd¹ mülāzemetine bī-mecāldür.” didiler.

İbn Ziyād, Hānī'yi dā'vet itdi. Hānī İbn Ziyād'a qarīb oldı, “Bu şahşdan baña bī-iḥtiyār ru'b ü hirās müstevlī oldı.” diyü ḥānesine mürāce'at kaşd itdi, Esmā'-i Ḥārice² men' itdi³. Ba'de's-selām feth-ı kelām idüp, “Eyyühe'l-emīr! Bize ḥālet-i şeyḥūḥatda sū'ü'l-mizāc var iken inzi'āc virüp da'vet itmege sebep nedür?” didi. İbn Ziyād “Bundan ğayrı ne sebep ola ki, Müslim senüñ evüñde⁴ iḥtifāda ve ḥalk gürūḥāgürūḥ Ḥuseyn'e tebe'ıyyet ü iḳtidāda. Mādde-i fesād kuvvet bulmaḳda ve ḥalife-i zemāna bağy ü tuğyān zāḥir olmaḳdadur.” didi. **(113a)** Hānī şadme-i ūlāda ki inkār itdi, İbn Ziyād Ma'kıl'i iḥzār itdi. Hānī anı gördükde 'araḳ-ı infi'ālī nābız olup eşer-i ḥaclet bedidār oldı ve bu resme 'uzr-ğüzār oldı ki: “Ben Müslim'i evüme da'vet itmedüm; emmā çün ibn-i'amm-i Resül ve birāder-zāde-i zevcü'l-Betül sāye-i ḥāneme ilticā itdi, redd itmege cür'et ^[193b] itmedüm.” didi. İbn Ziyād “Heyhāte heyhāt! Elbette Müslim ḥāzır olmaḳ gerek ve siyāset-i bāği yirin bulmaḳ gerekdür.” didi. Hānī, “Müslim baña istiğāşe itdi. Ele virmek muḥāldür, mā-'adā kıl ü ḳāldür.” didi. Buyurdı, Hānī'yi ḥabs itdiler. Belī,

Beyt:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Odur erbāb-i 'ıḣıḳ içinde server

Ki ser vire dinilse aña sir ver .

Esmā, “İy ğaddār ü sitem-kār! Sen emīrsin diyü Hānī'ye 'īmen ol, ben zāminem.’ diyü yanuña getürdüm. Niçün böyle idersin?” didükde Esmā'yı ol ḳadar dögdiler ki ḥāzırlar ḥāyātından ye's itdiler. Andan emr itdi, 'uḳābeyn ü tāziyāne ḥāzır itdiler. Perr-i zübāb deñli⁵ 'ıḳāba istıḥḳāḳı yoğ-iken, ol pīr-i rehvar-i şah-rāh-i şuḥbet-i Resül reviş-i şıdḳ u sedādda çālāk-reftār iken 'uḳābeyne süvār idüp biş yüz tāziyāne urdılar; elbette Müslim'i “Ḳandadır?” diyü şordılar. Hānī, “Be-Ḥudā-yi zemīn ü āsmān! Eger Müslim ḥāzır olsa

¹ āmed-şüd: āmed şeh? P, emr şüd? B.

² Esmā'-i Ḥārice B: Esmā vü Ḥārice P.

³ itdi: itdiler P, B.

⁴ evüñde B: evüñ P.

⁵ deñli B: dükeli P.

dağı zîr-i dâmenümde ıhfa idem ve Ehl-i Beyt-i nübüvvet ‘ışığında nakd-i vücudı fidâ idem.” didi.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

‘Işğdan ben dem ^[194a] urup ol dem ki kaldurdum ‘alem

Başımı aldum ayağum altına evvel kadem

Cemâ‘at-i rü‘esâ, “Hânî pîr-i neved-sâle ve şuhbet-dîde-i Hâtemü’r-risâledür. İçümüzde Hulefâ’-i Râşidîn şuhbeti ile müstes‘adümüz ve zühd ü vera‘ u takvâ ile muğalledümüzdür. Bereket-i şuhbet-i Nebî hürmetine ‘afv eyle!” diyü İbn Ziyâd’a yüz urdılar, mağâm-i şefâ‘atde **(113b)** tûrdılar. İbn Ziyâd-i zulm-mu‘tâd buyurdu, pîr-i mübâregi indürdiler. Hemân geh ‘ıķâb-i ‘ukâbeynden hâlâş oldu, tâyir-i rûhî kafes-i dâyirü’l-beliyyet-i teng-nây-i dünyâdan uçup firâz-i gülzâr-i behiştde âsâyiş idüp müşâdeme-i zâğ u zegandan menâş buldı.

Bu haberden Müslim haber-dâr olduķda Hâşimî tamarlar cûşa geldi, kaşd itdi ki bed-h‘âhdan demâr ü tebâr götüre. Hem-râh idindügi iki ferzendi Kâđi Şüreyh evinde emânet koyup emr itdi, nidâ itdiler; şî‘a-i Āl’e şalâ itdiler. Der-hâl yigirmi biñ miķdârı şîr-i bîşe-i hârb ü đarb ve peleng-i küh-i kıtâl süvâr oldılar; kaşr-i Dârü’l-imâre’yi girdâgird ihâta ^[194b] idüp ol merkez-i fitne vü nuķta-i fesâda dâyire-i pergâr oldılar. İbn Ziyâd’a havf müstevlî olup dehşet itdi, tudaķları tebserdi, ensi¹ entdi. Buyurdu, ekâbir-i kavmden Keşîr bin Şihâb ve Muħammed bin Eş‘aş ve Şimr-i Zî’l-cevşen tam üstine çıķup [didiler ki]: “İy kavm! Bâd-i nâ-dânî ile nâyire-i fitneye işti‘âl virmeñ ve kendi elüñüz-ile ķanuñuza girmeñ! ‘Asker-i Şâm şubh u şâm ez-her nevâhî vü cânib mütevâlî vü müte‘âķıb gelmekdedür. Ve emr-i Yezîd bu minvâl üzre cârîdür ki, eger gûşe-i humül-i sükûnda inzivâ ve hârim-i istiğfâra ilticâ itmez-iseñüz, cümleñüz tu‘me-i şemşîr-i ğazab ve hedef-i sihâm-i intikâm olınursız; müşâlihuñuz muħârib ve hâzîruñuz ğâyib menzilesinde ķatl-i ‘âm olınursız. Baş u cānuñuz türâb ve hânmanuñuz hârâb, ehl ü ‘ıyâlüñüz esîr-i bend-i rıķķıyyet ve māl ü menâlüñüz yağma vü ğâret olur.” Bu va‘îd-i şedîd ve taħvîf ü tehdidden Kûfiyâna ru‘b ü hirâs tārî olup mu‘tâdları olan ^[195a] bî-vefâlıķları yolın tûtdılar. Ol ‘ahd ü peyvend **(114a)** ü bey‘at ü sevgendi unıtdılar, ķarârı firâra ve güzîri güzâra değiştiler. Müslim’üñ yanında ķalan ancak on merd-i çâpük idi, belki ondan dağı eksük idi. Müslim

¹ ensi: eñsesi P, B.

zarūrī döndi, bir mescide girüp nemāz kıldı. Çıkdı, gördi ol on dağı tağılmış, ne yār ü ne ađyār, “**Leyse fi’ d-dāri ğayrühü deyyār.**”¹

Nazm:

(mefâ’ ilün mefâ’ ilün mefâ’ ilün mefâ’ ilün)

Egerçi evvelâ ızhār iderler ğod-nümālıkılar

Diriğā ōnra anlar gösterürler bī-vefālıkılar

Süvār olup ōhrden çığup gitmek istedi. Sa’id bin Aĥnef, “İy emir! Dervāzeler mařdūd ve rāh-i ğüriz mesdūddur.” didi. Müslim’ün öñine düşüp Muĥammed bin Keřir’ün evine getürdi. Muĥammed pā-bürehne çığup elin öpüp, zir-i zeminde ıĥfā idüp dil-cüylıkılar ve minnet-dārlıkılar itdi,

Beyt:

(fâ’ ilâtün[fe’ ilâtün] mefâ’ ilün fe’ ilün[fa’ lün])

“Beni teşrîf eylemek řāhum

Maĥz-ı luĥfuñdurur senün keremün

Ķadrdür pāyuña yüzüm sürmek

Devlet-i nā-gehānidür Ķademün.”

didi. İbn Ziyād’a ĥaber oldı, oğlın gönderdi, varup Muĥammed’i ve oğlın tutup Ķayd-bend itdiler, yolda ^[195b] muĥkem döğüp kirşend itdiler; İbn Ziyād’a ilettiler. İbn Ziyād Muĥammed’i gördükde řanz u istihzā itdi. Muĥammed, “Yā İbne’l-Mercāne! Senün ne ĥaddün var ki beni istihzā vü istıĥfāf idesin, yāĥod benüm öñümde emāretten lāf ü ğüzāf idesin²?” dir-iken Kūfe’nün bir cānibinden āvāz-i řabl ü nefir ve rāyāt-i āyāt-i dār ü ğir ve řalā-yi “**En-nefir!**”³ peydā oldı. Ya’ nī Muĥammed’ün evlādı ve nebireleri ve řavm ü ‘aşireleri on⁴ biñ kiři süvār itdiler, Muĥammed’i oğlı ile küşte řanup⁵ řıřāř şaşdına Dārü’l-imāre’ye gelüp ĥıřār itdiler. İbn Ziyād Muĥammed’i oğlı ile **(114b)** şaşr bāmına çıĶardı. ‘Asker anları zinde görüp tağılıp yirli yirine vardı. Andan Muĥammed’e ruĥřat virildi, evine gelüp Müslim ile ol gice Süleymān bin şurad ve Muĥtār bin ‘Ubeyde ve sāyir miĥterān-i Kūfe’den niçe nām-dār⁶ dirildi⁷. Muĥammed’e, “Yarın oğluñ dağı çıĶar.

¹ Evde ondan başka kimse yoktur.

² P’de son cümle “Yā benüm önünde emāretten lāf ü ğüzāf idesin?” şeklinde tekrar yazılmıştır.

³ Kaçın!

⁴ ‘aşireleri on B: ‘aşirleri ol P.

⁵ şanup B: řaĥup? P.

⁶ nām-dār: P’de mükerrer.

⁷ dirildi: dirler-idi P, dırladı? B.

Şehrden çıkup Müslim'i alup, kabāyil-i 'Arab'ı cem' idüp da'vet-i İmām Huseyn'i āşkār idelüm. A' dā-yi Ehl-i Beyt-ile āheng-i neberd ü peygār idelüm.” didiler.

'Ale's-şabāh 'Āzim ibn Tufeyl on biñ ^[196a] 'asker-ile mu'avenet-i İbn Ziyād'a geldi. Bunların havf-ıla āteşine şu koyilup, onların kuvvet-i kalb-ile cānlarına şu sepildi. İbn Ziyād Muhammed'i da'vet itdi, Muhammed aqvām ü 'aşāyirin silāh-püş idüp ehl ü 'iyāline vedā' ve emvāl ü hazāyin vedī'at itdi. Dārü'l-imāre'ye geldükde, “Elbette yā Müslim'i getir, yā be-cān-i Yezīd, boynuñ urdururam, kayduñ¹ gördürürem.” didi. Muhammed, “İy İbnü'l-Mercāne²! Senüñ ne zehreñ vardur ki otuz biñ merd-i neberd-āzmāyiş tīg-ı cān-güdāz-ıla hāzır ü āmādedür?” didi. İbn Ziyād gāzaba gelüp, öñindeki devāt-ıla atup Muhammed'üñ alnın zahm-dār itdi; alnında yazılan yazı mücibince şafha-i cebānin hūn-bār itdi. Ol sürh-rüy-i şī'a-i Āl'üñ gözin kan bürüdi, emmā gözlerine kan görinüp³ tīg 'uryān idüp İbn Ziyād'a yürüdi. Hāzırlar kendüleri araya şaldılar, Muhammed'üñ tīgın elinden aldılar. Muhammed'i taşra çıkardılar. Bu esnāda Muhammed'üñ gözi Ma'kıl-i cāsūs-i bī-nāmūs-i pür-efsūs bedter ez-ehl-i nākūsa rāst geldi, gördi ki elinde tīg tutup turur, ^[196b] bī-tevaqquf tīgın elinden aldı. Kuvvet-ile “Yā İmām!” diyü şaldı, depere tutdı, çaldı. Dest ü bāzūsın görenler ^(115a) hayrān kaldı. Sinesine dek kalem gibi iki şak ve kara kanına müstağrak itdi. İbn Ziyād bu hāli gördükde serāyına girdi, hıdmet-kārlarına, “Şu kişiyi öldürüñ!” diyü istimāletler viridi. Dārü'l-imāre huddāmı ve İbn Ziyād'üñ niçe gulāmı İbn Keşir'üñ üstine üşdi. İbn Keşir dağı kalil ü keşir dimeyüp merdāne⁴ dest-i neberd gösterüp, on kişi helāk idince dilirāne dürüşdi. Āhır ayağı şadırvāna şadırvāna geçüp şehid itdiler. Şadırvān-i gam-kede-i 'ālemden şadırvān-i havz-ı Kevşer'e şād revān oldı. Oğlı bu hāli görüp şir-i gurrān gibi gırivān oldı. Hamle kıldı, öñine gelenleri dil-āverlik-ile iki dildi. Tīg-ı bürrān-ıla bir ānda kiminüñ serin meydān-i fenāda şavlecān-i tīg-ıla gerdān itdi, kiminüñ bir yanın hevāya perrān itdi. Elinde mār-i piçān gibi tīg-ıla fi'l-hāl yigirmi kişiyi bī-cān itdi. Āhır ardından nīze-i sertiz-ile urdılar ki sinesinden geçdi. Ol zahm t̄ayir-i rūhı kafes-i kālbidinden riyāz-ı ünse⁵ pervāz itmege ^[197a] güyā revzen açdı. İbn Keşir ile ibninüñ ser-i bürīdelerin 'askere gösterdiler. “Baş gitse ayak pāy-dār olmaz.” diyü 'asker ayak qarada kodılar, ol kara yüzliler “**Fe-firru.**”⁶ āyetin okıdılar. Ser-

¹ kayduñ: P'de mükerrer.

² ibnü'l-Mercāne B: el-Mercāne P.

³ görinüp B: göyinüp P.

⁴ merdāne B: mürādına P.

⁵ ünse: itse P, B.

⁶ “Öyleyse (Allah'a) koşun/kaçın!” 51/Zāriyāt: 50.

dârlarından Muhtâr kabâyil-i ‘Arab’a kaçmak ihtiyâr itdi. Süleymân künc-i ihtifâda qarâr itdi.

Müslim işidüp giribân-i şabrı giriftâr-i pençe-i ıztırâb ü ıztırâr oldı. Nişfü’l-leyde ‘aql ü şabr ü arâm ü qarârı gidüp nâ-çâr süvâr oldı. Dervâze-i şehr yolın tecessüs ider-iken talâye-i İbn Ziyâd’a¹, iki biñ süvâra ser-ğayl olan Hâkem ibn Tufeyl’e râst geldi. “Kimsin?” didiler, “A’râbiyem, kabîleme giderem.” didi. “Bu yol senüñ yoluñ degül.” didiler, **(115b)** döndi. Yine dârü’r-Râbi‘²’a geldi. Gördi ki, Hâlid bin Ziyâd ve niçe begler iki biñ² süvâre ile dervâze bekler. Bir tarefe dağı teveccüh itdi, gördi ki Hâzim-i Şâmî hem-çünân iki biñ süvâr ile qaravul şağlar. Çün qaravullar atrâfdan râh-ı güriz[i] hâciz oldı, Müslim mütehayyir ü ‘âciz oldı, dürudgerler çarşusına geldi. Bu hâlde neccâr-i taqdir ^[197b] levha-i zerrîn-i mihr ile dervâze-i şubhî üstüvâr itdi. ‘Hâriş-i Kinân’-nâm şağş Müslim’i gördi: Bir cüvân, altında bir semend-i tâzân. Alnında emâret-i imâret ü şehâdet-i siyâdet nümâyân, belinde tığ-ı cân-sitân, elinde bir siyâh sinân. Firâset-ile bildi ki Müslim’dür, varup İbn Ziyâd’a hâber itdi. İbn Ziyâd, Nu‘mân-i Hâci’ye emr itdi ki elli süvâr-i neberd-peygâr-ıla Müslim’i varup getüre. Nu‘mân, Müslim’e irişdükde Müslim piyâde olup atına haykırdı ve kendi dâmen der-miyân idüp mağalleler içine girdi. Nu‘mân at ardına düşüp gördi ki at тұrur, süvârdan nişân yok, atı İbn Ziyâd’a getürdi.

Bu cânibden, Müslim ol zuqâkı çıkar şandı, gördi va‘de-i Kūfiyân gibi ötesi işlemez. Müslim bir mescid-i harâb buldı, tek ü tenhâ, mütehayyir ü şeydâ ol mescide girüp gice olunca anda âsâyiş oldı.

Nazm:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Ne hem-dem ki derd-i nihânın diye

Ne mağrem ki aḥvâl-i cânın diye

Ne kâşid ki peygâm-i yârin diye

Ya nâm ü nişân-i diyârın diye

Çün şeb irişüp reh-revân-i ^[198a] kavm-i şâm-ıla memerr-i cihân taldı, Müslim mütehayyir ü ser-geşte geşt ider-iken bir kapu gördi ki öninde bir pîre-zen elindeki sübhâ-i³ yesir ile

¹ İbn Ziyâd’a B: İbn Ziyâd P.

² biñ B: -P.

³ sübhâ B: -P.

tesbîh-zen. Müslim aña, “**Yâ ümmâh!**¹ Āteş-i düzahı pür-ḥasret ve ‘aşaş-i hevl-i kıyâmetden ḥalâş olasıñ-çün ve dest-i sâkıyân-i âb-i Kevşer’den cür‘a-i cām-i (116a) maḥabbet bulasıñ-çün bir pâre âb vir.” didi. ‘Acüz bir cām-i âb çün şehd-i nâb virdi, “İy cüvân! Bi’llâhi didârı ‘azîz eyle ki, biz ḥubb-i Ehl-i Beyt-ile tühmet-zedeyüz; şâyed seni Müslim şanup saña ve bize ezâ vü cefâ ideler.” [didi]. Müslim bunu işidüp ḥâlî beyân itdi ve bir zemân istirâhat için ṭaleb-i mekân itdi. Pîre-zen işitdükde,

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Ravza-i cennet midür yâ Rab gönül kâşânesi

Oldı devletle vişâlün şâhı mihmân-ḥânesi²

Müslim’ün ayağına düşüp cây-i istirâhat peydâ itdi. Müslim bir mıkḍâr nevâle tenâvül idüp güzeşte nemâzların kazâ itdi. Niçe gündend bi-ḥ‘âb ü bi-tâb idi, ḥ‘âba varmağ-içün âsâyiş itdi; ferrâş-i şâh-i ḥayâl gelüp [198b] kaşr-i dimâğını ârâyiş itdi. Meger pîre-zenün bir oğlu var idi, ol zemânda gâyib ü der-kâr idi. Nîm-şeb gelüp mâderin ḥandân gördi. Ḥandânligi şordı, mâder ıḥfâ itdi. Püser tefahḥuşda ibrâm-i bi-muḥâbâ itdi, âḥır mâder, “Müslim bize ilticâ itdi. Maḥdûrumca ziyâfet ve tertîb-i cây-i râhat itdüm. Zehî se‘âdet ki beytümüz melce‘-i Ehl-i Beyt-i nübüvvet oldı. Ğibṭa vü sürûrum ve behcet-i mevfürum aḥadur.” didi.

Çün şubḥ oldı, püser bed-nihâd ü nâ-sipâs-nijâd idi³, ṭoğrı İbn Ziyâd’a varup, ol nâ-merd ferde vü cerde va‘de itdürüp ḥâl-i Müslim’i der-miyân itdi. Ḥurrâ bin Maḥzûmî ile İbn Eş‘aş’ı üç yüz kişi ile Müslim’e gönderdi. Şubḥ nemâzın kıılır-iken gelüp ‘asker ṭam üzerine çıkdı. Müslim ceng idüp niçesin bir ḍarb-ıla yıkdı, ḥâke bıraḳdı. “Emîr saña emân virdi, bi-hüde cengden ferâgat kııl!” didiler, kârger olmadı. Tekrâr ḥamle idüp niçesin (116b) sîne-çâk ve niçesin helâk itdi ve niçesin zaḥmnâk itdi. Bâm üzerinden [199a] üstine yarlar yıkdılar, ya‘nî taşlar bıraḳdılar, mecrûḥ u âzürde-ten ve ḥaste-ḥâl ü şikeste-beden itdiler. Müslim’ün güşına nüvîd-i şehâdet ṭoḳundı ve gönline âyet-i “**Ecîbū dâ‘ıye’llâh!**”⁴ oḳundı. Ser ü tenden yek-sere kaṭ‘-ı ‘alâḳa ve taşmîm-i inḳıṭâ‘ itdi ve ‘umr-i hestîye vedâ‘ itdi. Ṭîğ-ı kazâya ol ser-firâz bey‘at virdi ve ölümün muḳarrer bilüp ḥavâdişe göğüs gerdi. Ṭurdu ve didi:

¹ Anacığım!

² mihmân-ḥânesi B: mihmân-ḥânesi oldı P.

³ idi B: itdi P.

⁴ “Allah’ın davetçisine icâbet ediniz.” 46/Ahkâf: 31.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Çün şehid olan olur iki cihānda surḥ-rū

Ben niçün tığ-ı kazā öñinde itmem ser-fürū

Nā-gāh bir seng-dil bir taş-ıla atup alnın zaḥm-dār ve çehre-i mübāregın ḥün-bār itdi.
Müslim'üñ gözlerini ḳan bürüdi, Mekke'ye teveccüh idüp, “Yā İmām!

Mıṣrā' :

(fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Ve 'aleyke's-selāmü ve'l-ikrām¹

Āyā keff-i dest-i Kūfiyāndan gelen seng-i sitem-ile āzürde-cān olan ğarībūñ ḥālinden
ḥaber-dār mısın ve ol evvel 'uzr-ḥ'āh olup soñra ğadr iden bī-vefālar cefāsı-yıla nā-tüvān
olan 'amm-zādeñe ğam-güsār mısın?"

Beyt:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Hezār cān-i girāmī ^[199b] senüñ yoluña fidā

Ġamum bu ki beni senden zemāne ide cüdā

Bir ağızı şoğılacaḳ daḫı seng-i bī-dād-ıla ağızına atup bürc-i bārū-yi dehānın pest ve iki
dendānın şikest itdi. Leb ü dehānın zaḥm-gīn ve lıḫye-i pür-ḫılyesin² ḥünin itdi.

Şi'r:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Cāme-i ālūde-ḥün ü sīne-i çāküm benüm

Oldılar iki güvāh-i dāmen-i pāküm benüm

Kūfiyāndan kime feryād eyleyüp dād isteyem

Öldürüp seng-i sitemde ḳıldılar ḥāküm benüm

Süst-endām ü bī-mecāl, āzürde-ten ü ḥaste-ḥāl olup, Nükeyr bin Ḥamrān'üñ evi öñinde idi,
za' fdan ol **(117a)** dīvāra söykendi.

Mıṣrā' :

(fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Ḥaberi yok ki māra söykendi,

¹ Selam ve ikram senin üzerine olsun.

² pür-ḫılyesin B: pür-ḫılesin P.

ya‘nî şāhib-i hāne içerüden çıkup, ol sebük-ser ol server-i şühedāya, depere çalup, tîğ havāle idüp leblerin kesdi. Müslim ol harāret-i cerāhat-ıla Nükeyr’i eyle çaldı ki, başı niçe adım perrān oldu ve hākde gūy-i ser-geşte gibi ğaltān oldu. Şiddet-i faşl-i temmūzî ve harāret-i nīm-rūzî, āteş-i harb ü kıtāl ve tābiş-i hevl-i cān-i ‘āzimü’l-^[200a]irtihāl ile Müslim’e ‘aşaş ‘arız olup, “Ez-berāy-i Hudā bir şerbet-i āb virüñ!” [didi]. Kūfīler işidüp bir kaṭre şu virmediler. Bir pīre-zen teraḥḥum idüp bir kadaḥ şu getürdi. Müslim kadaḥı elinde alduḡda lebinüñ hūnı şafayı rengin itdi. Müslim,

Beyt:

(mefā’ilün fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün)

Lebālebest zi-ḥūn-i ciger piyāle-i mā

Dem-i nuḡust çünin şüd meger havāle-i mā¹

mazmūnı-yıla pür-āh ü enin oldu. Ol şuyı döküp tekrār şu istedi. Yine getürdiler, yine pür-ḥūn oldu. Üçüncide şikest olmuş dendānları kadaḥa dökilüp şadef-i kadaḥda her biri bir dürr-i meknūn oldu. Müslim şafayı döküp, “Bizüm sīr-āb olmamız rüz-i kıyāmete ḡaldı.” dir-iken bir hūnī ardından nīze ile urup yıḡdı. Bend idüp İbn Ziyād’a getürdiler; Müslim selām virmedi. “Niçün selām virmedüñ?” didiler, “Bu selāmda ne selāmet-i dünyā ve ne selāmet-i uḡbā var.” didi. İbn Ziyād, “Ḥalīfe-i zemāna niçün bey‘ at ü inḡiyād itmedüñ? Bu kadar fesāda bādī olup sülük-i sebīl-i sedād ^[200b] itmedüñ?” didi, Müslim, “Zemānede Ḥuseyn imām-i ḡaḡdur; emmā ehl-i şekā ḡaḡḡñ müsteḡıḡḡa vüşūlına māni‘ olduḡı muḡaḡḡaḡdur. Yā İbnü’l-Mercāne! Elbette beni öldürürsin, bārī bir Ḥureyşī-le söyleşmege ruḡşat vir ki, vaşıyyet ideyim ve Ḥuseyn’e irsāl-i selām ve iblāḡ-ı teḡıyyet ideyim.” didi. **(117b)** Baḡup ‘Amr bin Sa‘d’ı gördi, “Yā ibn ‘ammī! Ḥazret-i risālet ve ḡurmet-i ḡılāfet ve mā-beynümüzde olan ḡaḡḡ-ı ḡarābet ḡaḡḡı-çün üç vaşıyyetüm vardur, tenfīz eyle. Evvel: Bu şehirde fülāna altı yüz aḡçe deynüm vardur, atum ve silāḡum şatup edā eyle. İkinci: ba‘de’l-ḡatlı zāhir başum Yezīd’e gönderürler, tenüm bir münāsib yirde defn idüp rūḡuma du‘ā eyle. Üçünci: Ḥuseyn’e nāme gönderüp ‘Kūfiyān-i dūr ü dūrūḡ-gūya i‘timād itme!’ diyü inhā eyle.” didi. İbn Ziyād eyitdi: “Silāḡ u at senüñdür, n’eylerler-ise eylesünler ve çün sen ölesin cesedüñ ne ḡılurlar-ısa ḡılsunlar. Emmā Ḥuseyn bize ḡaşd itmez-ise biz aña ḡaşd iderüz, reg-i cānından neşter-i tīr-i tīz-ile ^[201a] faşd iderüz.” Bu ešnāda İbn Ziyād ve Müslim beyninde çok kelimāt cārī oldu ki irādı mūcib-i melāl ü kelāldür. El-ḡışşa, İbn Ziyād emr itdi ki, “Kimdür ki Müslim’i köşḡ üstine ḡıḡarup ḡaydın göre, boynın ura?” İbn

¹ Kadehimiz ciğer kanı ile dopdoludur/ Bizim sıramız gelmeden birinci meclis sona erdi.

Nükeyr hâzır idi, “Yâ imâm! Müslim küşende-i pederümdür. Baña emr eyle ki kışâş ideyim, sizi andan ve anı kayd-i cihândan ħalâş ideyim.” didi. Müslim’i aña teslîm itdiler, ne Ĥaĥ’dan ħavf ve ne ħalkdan bîm itdiler. Ol zâlim-i nâ-Ĥudâ-ters ü nâ-sipâs,

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Türş-rû vü telĥ-gû vü tünd-ĥû

Tîre-ĥab‘ u ĥîre-ĥulĥ u kîne-cû

idi, Müslim’i dest-beste ve pâ-şikeste aldı, küşke çıkardı. Müslim her pâyeye ki çıkar-ıdı, “Râbbena’ĥkim beynenâ ve beyne ĥavminâ bi’l-ĥaĥ.”¹ dir-idi ve “Es-selâmü ‘aleyke yâ ibne Resûli’llâh.”² diyü Mekke’dan yaña baĥar-ıdı. “Ĥayfâ ki ‘ umrden ruĥşat ve devrden fûrşat olmadı ki bir def‘ a daĥı sâye-vâr ĥıdmetüñde mülâzemeteye ĥuram ve ĥâk-i pâyüñe yüz sürem.” didi, hevâ-yi Ĥuseyn’i eyle aheng-i Ĥicâz itdi ^[201b] ve bu **(118a)** recezi âĝâz itdi:

Şi‘r:

(mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün)

Ïy bād-i şabâ seĥar sefer ĥıl

Ya‘ nî ki Medîne’ye gûzer ĥıl

Pâyına yüzüñ sürüp Ĥuseyn’üñ

Şerĥ-ı ĝam-i derdi muĥtaşar ĥıl

Bî-dād ki ehl-i Kûfe itdi

Ayaĝı türâbına ĥaber ĥıl

Yoluñda şehîd oldı Müslim

Feryād-ıla dir teninde her ĥıl

Kûfe’ye inanma fitne-cûdur

Şâmî sitem ehlidür ĥazer ĥıl

Andan Cenâb-i Ĥaĥĥ’a tevekkül idüp tiĝ-ı ĥazâyâ boyun virdi ve ĥâl dili-yile böyle dir-idi:

Beyt:

(mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün)

Ĥâk olsa ten ne bâk ĝam-i ‘ ışĥ dildedür

Toĥm-i vefâyı şanma ki sen âb ü gildedür

¹ “Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hak ile hüküm ver.” 7/A’râf: 89: “Rebbena’ftaĥ beynenâ...”

² Sana selam olsun ey Allah Resûlü’nün torunu!

Çün Nükeyr-zāde ol fi' l-i münkere kaçd idüp tığ şaldı, kolu kırudı; ne kudreti, ne tākati kaldı. Hayrān ü te' accüb-künān İbn Ziyād'a gelüp "Yā emīr! Çün kaçd itdüm, berāberümde bir şahş-ı mehīb ü merd-i pür-nehīb gördüm; karşımda тұrur. Te' accüb idüp benüm hālūme barmağ ışırdı. Ol merd-i hevlnākden tersān oldum, a' zām tutmayup lertzān oldum." didi. İbn Ziyād "Hılāf-i mu' tād emre şürü' itdün, ^[202a] kuvvet-i vāhime-i vāhiye cilve-ger oldı ve naqqāş-i mütehayyile şüret-güster oldı." didi. Birine dağı emr itdi, ol dağı lertzān ü gürizān geldi, "Resūlu'llāh karşımda mütemeşsil oldı, üstüme heybet düşdi. Gönlüm havf taldı, bilmem n'oldı." didi. Āhır bir Şāmī varup katl itdi. Emmā kavlı-i aşah budur ki, Müslim'i İbn Nükeyr öldürüp, öldürünce mağdūrın bezl itdi. Müslim ve Hānī'nün cesedlerin iledüp kaçşāblar çarşusunda aşdılar. Kūfiler imāmet-i Huseyn'e müte' allıq tır-i tedbiri atup kemān-i gümānı yaşdılar.

Bejt:

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Kendüyi pertāb idüp gökden şihāb

Pāre pāre eyledi cismin seğāb

"Ve men yaħrūc min beytihi mühāciran ila'llāhi ve Resūlihi ^(118b) şümme yüdrikhü'l-mevtü fe-kađ veķa' a ecruhü 'ala'llāh."¹

Şi'r:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Dime ğam ' arşa-i ğabrāyı tıtdı

Muşībet ' ālem-i bālāyı tıtdı

Ġubār-i ğam kıpup sağı-ı zemīnden

Rivāķ-ı kıbbe-i hađrāyı tıtdı

Çeküp emvāc yirine deñiz dem

Duħānlar ' arız-ı deryāyı tıtdı

Şererler çıķdı kıabr-i Mürtezā'dan

Ki āteş merķad-i ^[202b] Zehrā'yı tıtdı

Ser-i bürideyi beride virüp Yezīd'e gönderdiler. Yezīd, İbn Ziyād'ın kār ü kerdin¹ pesend ve envā' -ı nevāziş ü sitāyiş-ile ümīd-mend eyledi, "Huseyn dağı işitdüm Hıcaz'dan āheng-i

¹ Kim ki Allah'a ve eļisine hicret etmek amacıyla evinden çıkar sonra da vefat ederse, onun ecri Allah'ın takdirine kalmıştır. 4/Nisā: 100.

İrāk eylemiş. Vākı¹ olur-ısa zinhār terānesine dem-sāz ve āhengine nağme-perdāz olmayasın. Dāyire-i gīr ü dāra çeküp uşul üzre bī-kār idüp gerdāniyede qarār eyle. Nihāl-i āmālūñ gülşen-i huşulde bār-āver ve çehre-i maqşūduñ āyīne-i huşulde cilve-ger ola.” didi. İbn Ziyād ol nāmeyi ‘alā rū’ūsi’l-eşhād² oqutdı, bārid sözlerle ol āteşī ehl-i Kūfe’den Huseyn’e germ-dil olan şī³ anuñ yüreklerin şovutdı.

Rāvī kavlince, bir ğammāz-i sitem-sāz ü fitne-perdāz Müslim’uñ oğullarından İbn Ziyād’ı haber-dār itdi. İbn Ziyād nidā itdürüp, “Müslim’uñ oğulları her kimde bulunur-ısa, ğāfıl olmasun ki kendi eli-yile kār ü bārın tarmār itdi.” didi. Ol hālde Müslim-zādeler Qādī Şüreyh evinde pinhān idi ve henüz anlaruñ ^[203a] yanında şehādet-i Müslim nihān-ıdı. Qādī Şüreyh anları ıhżār idüp giryeye āġāz itdi. Tıflar ol giryeyi görüp murġ-ı huşūrları āşiyān-i dimāġlarından pervāz itdi, “Eyyühe’l-Qādī!³ Bizüm cigerümüz dāġ-ı firāk-ı peder-ile āzürde iken bu ne girye-i cān-sūzdur ki ol dāġa nāhun-hırāş olur ve cānumuz zaḡm-i ġurbet-ile şikeste iken bu ne nāle^(119a)dür ki ol zaḡma nemek-pāş olur?” didiler. Qādī ihfāya mecāl bulımayup,

Beyt:

(fā’ilātün mefā’ilün fa’lün)

‘İşkı ben eyleyem nihān derdüm

Söyledür āh kim benüm derdüm

şehādet-i pederlerin haber virdi ve ta⁴ ziyet itdi; ve qalb-i şefiḡ u tarīḡ-ı refiḡ-ıla tesliyet itdi.

Şi’r⁴:

(mef’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün)

Dil derd-i dāġ-ı ġayret-i Haḡ’la kebābdur

Bünyād-i dīn seng-i sitemden ḡarābdur

Mihr-i şeref şehāb-i belāda nihān olup

Baḡr-i şafā hevā-yi kederle serābdur

Ol kürbet-i ġurbet-ile āzürde-cān cüvānlar bu kelām-i şūr-engīz ü zehr-āmīzi ġuş itdüklerinde evvel bī-huş oldılar. Çün huşları geldi, niçe zemān nuḡka qādir olımayup medhūş oldılar. Andan cāmelerin çāk ü ‘ımāmelerin ḡāk ve ġīsū-yi müşḡ-būyların

¹ kerdin: gerdān P, B.

² Şahitlerin yüzlerine karşı.

³ Ey Kadı!

⁴ şī’r B: beyt P.

ğubārnāk itdiler. “Eyyühe’l-Ḳāḍī!”¹ [203b] Bu ne haber-i hā’il ü vāḳı’ a-i cān-güsildür ki eṣer-i zaḥmı cānda işler ve peykānı derūn-i cigerden ancaḳ dest-i cerrāḥ-ı ecel ile çıkar.” diyüp, “Vā ebetāh!”² ṣadāsı-yıla cümle işidenleri giryān ve cümle merd ü zeni nevḥa-zen itdiler; “Vā muṣībetāh!”³ nidāsı-yıla ‘ālemi,

Mıṣrā’ :

(müstef’ ilātün müstef’ ilātün)

Ḥānḳāh-i mātem⁴ eyvān-i ṣīven

itdiler. Andan Ḳāḍī, “İy emīr-zādeler! İbn Ziyād ḥūn-ḥ’ār ü cellāddur ve sizūn ṭalebūñüzde dellāller ṣadāsı-yıla ‘ālem pür-gūlgūle vü feryāddur. Ben bu ḥuṣūṣda egerçi sizden muṣībet-zedeyem; emmā maḥabbet-i evlād-ıla bu şehirde tühmet-zedeyem. Münāsib budur ki, sizi hem-reh-i kārvān idem, Medīne’ye revān idem.” diyüp miyānlarına ellişer dīnār baḡladı, ‘Esed’-nām gūlāmına teslīm eyledi, sipāriş itdi ki, Ḳādisiyye dervāzesine ilede, kārbāniyāndan bir ṣālīḥ u emīn kimesneye teslīm idüp gele gide. Esed varınca ḳazā’-i İllāhī kārbān göç itmiş bulındı. Ma’ şūmlara kārbān izin **(119b)** gösterüp, “Ardlarına düşüñ.” didi, kendi döndi.

Ma’ şūmlar kārvān ardınca gider-iken kārbānuñ ḳarası gözlerinden tōlındı. Bunlar bir beriyede nālān ^[204a] ü giryān ü zār ü⁵ ḥayrān ḳaldılar. Bu ḥālde ‘asesler rāst gelüp, tūtop serheng-i ‘asesāna getürdiler. Ol ḥod ‘adū-yi Ehl-i Beyt idi, fi’l-ḥāl ellerine yapışup İbn Ziyād’a getürdi. İbn Ziyād bunları zindāna buyurdı. Zindān-bān meṣḳūrü’l-mesā’i ve ‘Meṣḳūr’-nām bir ṣaḥṣ-ı ḥuceste-fercām idi. Şī’ a-i Ehl-i Beyt’den ve aḥbāb-i ḥānedān-i nübüvvetden idi. Ṭa’ām ü ṣerābların ve cāy-i istirāḥat ü cāme-i ḥ’ābların tertīb itdi. Nıṣfū’l-leylde bunları dervāze-i Ḳādisiyye’ye çıkarup Medīne yolına revāne itdi; bunları Allāh’a ıṣmarlayup gitdi, ‘azm-i ḥāne itdi. Bunlar Meṣḳūr’a, “Sa’yūñ meṣḳūr ü ‘amelūñ mebrūr ola!” diyü du’ālar itdiler, yola yüz tūtdılar. “Lā rādde li-ḳazā’ihī.”⁶ ser-rişte-i iḥtiyārın elden aldı, bunları yoldan ṣapıdup tih-i ḥayrete ṣaldı. Şabāḥ olunca çoḳ tek ü pū itdiler. Şabāḥ olduḳda ḥavflarından şu kenārına bir diraḥt-i sāl-ḥurde vü çendān rūzgār-dīde, ṣafī-derūn ü tehī-dil görüp ṣikāfında ^[204b] nihān oldılar; sīne-i mü’minde ṣadef-i iḥlāṣ

¹ Ey Kadı!

² Vah babacığım!

³ Vay başıma gelenler!

⁴ mātem: mātem ü P, B.

⁵ ü B: -P.

⁶ Onun hükmünü geri çevirecek kimse yoktur.

gibi pinhān oldılar. Nā-gāh bir cāriye taş t ü āftābe ile ş u almağa geldi. Cāriye ol mā'-i cāriyede ' aks-i cemāllerin görüp a t rāfa nazar ş aldı.

Nazm:

(mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün)

Görüp ş u içre anları kemāhī¹

Taşavvur itdi ' aks-i ş uda māhı

Çamerdür ' aksi gūyā āb içinde

Ya k rş-ı nukredür sīm-āb içinde²

Leb-i cūda ol iki gül nihālin

Görüp zann (120a) itdi iki serv dalın

Biri māha biri ħorşide beñzer

Biri Dārā biri Cemşid'e beñzer

Çolup nergisleri giryeyle jāle

Perişān gülleri üzre külāle

Ruĥınıñ rengi iken ergāvānī

Çazān-i ħuzn imiş za' ferānī

Kenīzek anı görüp tersān ü hirāsān ç alur. Ş uda ç ü berg-i bīd lertzān³ nev-cūvānları görüp āftāb-i cemālleri ħayretinden āftābe ellerinden gitdi, "Kimsiz?" diyü sū'āl itdi. Bunlar işidüp feryād itdi[ler]; "İy kenīzek! ' Aceb āşnā mısın yoğ-ısa bī-gāne? Biz dāğ-ı yetimī ile sūfte-dil iki mazlūm ve neşve-i ħarībī ile lā-ya' kıl iki ħarīb ü mehmūmuz⁴." didiler. Cāriye, "Çalibā siz Müslim-zādelersiz. Çayd-i zulm-i ç aleme ile mübtelā olan āzādelersiz. Bizüm ħānedānumuz ħānedān-i [205a] ş i' adur ve ħātūnum⁵ maĥabbet-i evlāda mu t i' adur. Ol Ol sizi iĥfā eyler ve levāzim-i ri' āyeti kemā-yenbağī edā eyler." didi. Bunlar,

Beyt:

(fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün)

"Bi' llah iy maĥrem yanumda yaradan yād eyleme

Bā' iş olup nāleme āheng-i bī-dād eyleme."

¹ anları B: anlar P.

² P'de mısradan sonra "Nazm" şeklinde tekrar bir başlık yazılı.

³ lertzān B: lerzen P.

⁴ mehmūmuz B: mehmūmın? P.

⁵ ħātūnum B: ħanum P.

didiler. Andan cāriye önlerine düşüp rāh-i bārīk ü zuḡāḡ-ı tārīkden ḡānesine iletđi. Ḥātūnına müjde itđi, şanasın

Beyt:

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fa'lün)

Bād irişđi ḡaber-i Ḥusrev ü Şīrīn virdi

Müjde-i maḡdem-i serv ü gül ü nesrīn virdi¹.

Ḥātūn mıḡne'asın müjde virüp şükrāne cāriyeyi āzād itđi. Andan bunları kenāra çeküp [der]-āḡüş eyledi, māder-i mihrbān gibi şefḡatler ve dil-nüvāzlıḡlar idüp dil-ḡoş eyledi. Bunlar bunda iḡtifāda, önlerinde esbāb-i 'ayş ü 'ışret āmāde ve kendiler zevḡ u şafāda.

Bu cānibden, 'ale's-seḡar İbn Ziyād Meşḡur'ı dā'vet idüp, "Müslim-zādeleri getir." didi. Meşḡur, "Anları rahmet-i Ḥudā ve şefā'at ü rızā'-i Mürteżā ümizine āzād itdüm ve ḡāne-i dīnümü ^(120b) ābād² itdüm." didi. İbn Ziyād ḡazaba gelüp buyurđı, Meşḡur'ı 'uḡābeyne ^[205b] çeküp yüzi üzre sürdiler, biş yüz tāziyāne urđılar. [Evvel], "Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rāḡīm." didi. İkincide, "Ḥudāyā! Baña şabr vir." didi. Üçüncide ve dördüncide, "İlāhī! Beni Resül'ün 'ışḡına öldürüyürler." didi. Bişincide, "İlāhī! Beni Resül'ün ve Ehl-i Beyt'ün yanına irişđür." didi ve ḡāmüş oldu. Çün biş yüz temām oldu, ḡozin açup şu istedi. İbn Ziyād, "Virmeñ!" didi. 'Amr'ibnü'l-Ḥāriş şefā'at idüp evine iletđi, 'ilācına mübāşeret itđi. Meşḡur ḡozin açup, "Baña Kevşer'den şu virdiler." didi ve cān revān itđi; fırḡa-i şī'ayı giryān ve ḡavm-i Ḥavārici şādān itđi.

Bu cānibde, ol mü'mine-i şādıḡa küdekleri zıyāfet idüp envā'-ı dil-cūlıḡlar-ıla uyutđı. Andan ol ḡucreden çıkup şevheri yanına yüz tutđı. Görđi şevheri tünd ü tīz, ḡubār-ālūd ü 'araḡ-rīz. Sebebin şordı, şevher didi ki: "Bugün dīvāna varup ḡapuda 'Müslim-zāde bulana esb ü cāme virürler.' diyü nidā itdiler. Ḥalḡ perākende oldılar. Ben daḡı ol ^[206a] cüst ü cūda idüm, rāh-i ḡalebde seyr-i³ kūḡ ü deşt itdüm. Atum helāk oldu, niḡe dem daḡı piyāde geşt itdüm." didi. Zen, "İy merd! Ḥaḡ'dan şerm ü ḡalḡdan āzerm eyle. Müslim-zāde ile ne kārūñ ve Ehl-i Beyt-ile [ne] neberd ü peygāruñ⁴ var?" didi. Şevher, "Ḥāmüş ol, ki cerde niḡe dirhem mevcūddur ve menşīb ü ḡıl'at mev'ūddur." didi. Ḥātūn ḡān getürđi. Ol pīr-i nā-bālīḡ ol zehr-i mārđan tenāvül itđi, cāme-i ḡāba girüp uyḡu ḡozin tutđı.

¹ Mısra P'de derkenar.

² ābād: P'de mükerrer.

³ seyr-i: seyr ü P, B.

⁴ neberd ü peygāruñ: neberd-i bī-kārūñ P, B.

Bu cānibden, Müslim'ün büyük oğlu Muḥammed birāder-i kūçek İbrāhīm'i **(121a)** uyandırurup “Bu gice vākı‘amda Muṣṭafā ve Mürtezā’yı gördüm, bāğ-ı behiştde ḥırāmān; ḥıdmetlerinde babam Müslim’i gördüm sāye-sān. Ḥāzret’ün nazarı baña ṭoḳınup: ‘Yā Müslim! Nice şabr idersin ki ol iki maḫlūm ü ma‘şūm dest-i zālimde ḳalmışdur, aṭrāfların mevc-i deryā-yi fitne almışdur?’ [didi]. Babam didi ki: ‘Yā Resūla’llāh! Ḳafāmuzdan gelseler gerekdür ve yarın gice bizüm-ile olsalar gerekdür.’” İbrāhīm “Bu düş baña daḫı ṭuş oldu.” didi. Biri birin kenāra ^[206b] aldılar, biri birinün boynına ḳol şaldılar, giryeye āğāz itdiler; Zühre-i zehrāyı nāleye dem-sāz itdiler. Āvāz-i girye Ḥāriş bin ‘Urve, ki şevher-i zendür, gūşına kār itdi; iğvā-yi şeyṭānī ol mel‘ūnı bīdār itdi. Zenden sebebin şordı, zen ‘āciz ü ḥayrān ḳaldı. Ḥāriş çerāğ yaḳup aṭrāfa nazār şaldı, ol iki ṭıfl-i zi’l-kifli gördi. “Kimsiz?” diyü şordı, anlar āšnā şanup kim oldukların didiler. Ḥāriş işidüp “**Vā ‘acebāh!**¹ Ben sizün ucuñuzdan² ‘ālemi ucdan uca geşt itdüm, siz ḥod ḥānemde miḥmān ü girībānumda mār-i pīçān imişsiz.” diyüp gül yüzlerine ṭabanca urdı, süsen gibi kebūd itdi. Sünbüllerine yapışdı, sürdi, dūd-i āh-ıla ṭāḳ-ı felegi pür-dūd itdi. Zen her çend ayağına düşdi, kārger olmadı ve nice ki bād-i āhı-yıla ve eşk-i çeşmi-yile terbiyet virdi, ol pelīdün³ nihāl-i ḥālī şemere-i merḥamet virüp bār-ver olmadı. Emmā tīre-baḫt ü siyeh-rūz⁴ şubḥ-ı sefīd rüşen olduğda bunları önüne ḳatup Fūrāt’a revān oldu. Zen pā-bürehne ardınca devān oldu. Pāyına düşdükçe ^[207a] cevre ayaḳ başarıdı, elin öpdükçe **(121b)** elinden gelen cevri ider-idi. Yaḳın varduḳça ṭiğ çeker-idi, zen bīm-i ṭiğdan girü döner-idi. Yine ḳararı gidüp gözi ḳararup ibrām ider-idi. Bu ḥāl-ile kenār-i Fūrāt’a geldiler. Ḥāriş’ün bir ḡulāmı var idi, eline ṭiğ virüp “Bu kūdekleri öldür!” didi. ḡulām, “Bunları öldürmege kimün yüregi döyer ve bunlara kim ḳıyar?” didi. Ḥāriş ḡulāmuñ müyın ṭıtdı, ḡulām Ḥāriş’ün rīşin ṭıtdı. Ḥāriş ḳulınuñ bir ḳolın düşürdi. Zen ü püser bu ḥalde irişdiler,

Mısrā‘ :

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

Geh naşīḫat geh melāmet itdiler⁵

fāyide itmedi. Ḥāriş püsere, “Bunları öldür!” didi. Püser “Lā va’llāhi!⁶ Bu muḫāldür. Çün ḡarazuñ māldur, bunları İbn Ziyād’a ilet; yoğ-ısa bunları ḳatıl ‘azīm vebāldür.” didi. Ḥāriş

¹ ‘acebāh B: ‘ucābe? P. Ne tuhaf!

² ucuñuzdan B: üçüñüzden P.

³ pelīdün B: pelid P.

⁴ siyeh-rūz B: rü-siyeh rüz P.

⁵ melāmet B: ‘alāmet P.

⁶ Allah’a yemin olsun ki, hayır!

tîğ çeküp bunlara kaçd itdi. Zen elin tıtdı. zeni zaħm-dār itdi. Püser māderi mecrūh görüp “İy bî-raħm ü saħt-dil! Āteş-i ğazabı āb-i te’emmül ile teskîn eyle!” didi, çāre olmadı. Bir tîğ ile oğlın daħı vāşıl-i dārü’l-ķarār itdi; zen oğlın küşte görüp bî-iħtiyār qalmaq ^[207b] istedükde ķan çok aķduğundan za’ f ķār itdi.

Tıflar Hāriş’üñ ayağına düşdiler, “Ġarazuñ māl ise, İbn Ziyād’a ilet, bizi müjde [it] vāfir māl al. Gerekse ğisū-yi müşk-būlarumuz tirāş idüp ķul diyü şatup taħşil-i māl eyle.” didiler. Hāriş’üñ dilinde ħabbe deñli merħamet bitmedi, anlara zerrece şefķat itmedi.

Nazm:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Cihānda var mı bunuñ gibi ħün-ħ’ār

Sitem-kār ü cefā-cüy ü dil-āzār

‘Aceb ne saħt-ķab’ u tire-dildür

Bunuñ şanma sirişti āb ü gildür

Bunlar, “Bārī ikişer rek’at nemāz kılalum, ruħşat vir.” didiler, olmadı. “Bārī birer kerre secde kılalum.” didiler, yine olmadı. ^(122a) Ol giriftārlar ser-piç idüp ķazāya rızā virdiler.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Yoķ eşer ķalbüñde bunca nāle vü feryāddan

Saħtmış beñzer nihāduñ mermer ü pülāddan¹

Hāriş her ķankısın evvel öldürmek istedi, yanına vardı, āħarı, “Evvel beni öldür, birāderüm ķatlin görmeyem.” diyü yalvardı. El-ķışşa, evvel Muħammed’üñ başın kesdi, tenin Fūrāt’a atdı. Ba’dehū İbrāhīm’i daħı öyle idüp, kılcın ^[208a] ķınına ķatdı. Ol ħālde zemīn ü āsmāndan, kevn ü mekāndan, ins ü cāndan ve cemād ü ħayvāndan, kūh ü kāndan, deşt ü beyābāndan, deryā vü kūhistāndan fiğān ü zārī peydā oldı. Seyelān seyl-āb-i eşkden ķışşa-i Nūħ’ı yād itdi ve keşret-i āh ü vāh vāķı’-a-i fāķı’-a-i ķavm-i ‘Ād’ı ber-bād itdi. Efsūs ki, ol nihāl-i menhel-i ‘ıķbāller bāğ-ı nev-cüvānide ber-ħor-dār olmadın ħazān-i sitem-ile pejmürde oldılar ve dirīğ ki, ol iki ğonce-i gül-bün-i celāller gülşen-i kām-rānide ħandān olmadın tünd-bād-i zulm-ile efsürde oldılar.

¹ pülāddan B: pülādın P.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Açılmadın dirîgâ ğonce-i nev-resteler şoldı

Henüz ser çekmedin bālāya şāh-ı¹ serv hāk oldı

Hāriş ol iki ser-i bürideyi torbaya koyup, henüz nīm-çāştı dīvān-i mezālim k̄āyim iken kaşr-i İbn Ziyād'a geldi. İbn Ziyād, "Torbada ne var?" didi. Hāriş, "Ser-i 'adūdur ki tîğ-ı intiķām-ıla tenlerinden cüdā itdüm ve naqd-i hayātların hebā itdüm." didi. İbn Ziyād emr itdi, serleri yudılar, taşt içine kodılar. Gördiler ki, çehre çün kurş-ı mäh ve gīsū mānend-i müşk-i siyāh. "Kimüñ başlarıdır?" didiler. "Serhā-yi püserān-i İbn 'Aķıl[dür].^[208b] El-ħamdü li'llāh ki devletünde 'adū zelildür." didi. İbn Ziyād bī-iħtiyār giryān oldı. Hāzırlaruñ nālesi-yile dīvān mātem taldı. İbn Ziyād "Niçün zinde (122b) getürmedüñ?" didi, "Ġavġā-yi 'avāmdan ħavf itdüm." didi. İbn Ziyād "Hāriş'üñ cānına la'net!" didi. Hāzırlar "Ber-mezīd bād!"² didiler. Andan İbn Ziyād ħuzzāra teveccüh idüp, "Kimdür ki bu zālime intiķām-i bī-dād ide; iledüp ol mazlūmlaruñ³ maķtelinde cezāsın virüp dād-istād⁴ ide?" didi. 'Muķātil'-nām kimesne ki muħıbb-i ħanedān-i nübüvvet ve ħalka be-güş-i dūdmān-i fütüvvet idi, bu ħıdmete kıyām itdi. Buyurdı, Hāriş'üñ ellerin kafāsında bend itdiler; serhā-yi büride ile bāzārgāh-i Kūfe'yi gezdürüp, ħalāyık ħār ü ħāşāk saçup müşt ü leged ile kirşend itdiler. Çün maķtele geldi, gördi ki bir zen-i nīm-mürde ve bir ġulām-i pence(?) yirde mecrūħ, ve bir serv-i āzāde gibi cüvān-i küşte hāk üzerinde maķrūħ. Muķātil zenden ħaber şordı. Zen, "Ben bu zālümüñ zevci ve bu küşte oġlum, ve bu ġulām bende-i ħānezādemüz-idi. Tarīķ-ı şalāħa irşād^[209a] itdügümüz için ikimüz zaħm-dār ü nā-tüvān ve birimüz mürde vü bī-cān itdi." didi. Andan dönüp "Ol iki bī-günāhuñ ħün-i nā-ħaķķı yoluña geldügin gördüñ mi?" diyü birez şevherine la'net ü nefrīn itdi,

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Yoluña geldi nā-ħaķ itdügüñ ħün⁵

Elüñden dīn ü dünyā oldı bīrūn

¹ şāh: şāh B, -P.

² Daha fazla, sürekli olsun!

³ mazlūmlaruñ B: zālimlerüñ P.

⁴ dād-istād: dād ü istād P, B.

⁵ ħün B: ħan P.

ve birez dağı mürde püserin ve zaḥm-ḥorde nūkerin yād idüp nāle vü enīn itdi. Andan Ḥārīṣ, “İy Muḳātil! Beni āzād eyle, ḥānemde pinhān olayım ve saña on biñ altun, cerde virüp ölince ḳilāde-i minnetüñ-ile boynı baḡlu bende-i fermān olayım¹.” [didi]. Muḳātil, “Ḥāṣā ve kellā! Eger cümle dünyā vü mā-fihāy² virseñ ḳabül muḥāldür, ve senden ol mazlūmlaruñ intikāmın alıvirmemek ne ihtimāldür.” didi. Andan nazarı ol mazlūmlaruñ (123a) ḥūnına ṭoḳındı. Kendüyi ol ḥūna ḡaltān itdi, ol ḥūnı maḥşerde sebab-i surḥ-rüyidür diyü iz‘ ān itdi.

Mıṣrā‘ :

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Tu nīkūyī kün ü der-Dicle endāz³

diyü ol bürīde serleri Fūrāt’a atdı. Ol kerāmet-ile, ki ḥāṣṣa-i ḥānedān-i nübüvvedür, ol bī-ser püserlerüñ tenleri gelüp, her ser kendi teni ile be-hem ve şıḥḥatlerindeki gibi muḥkem [209b] olup ellerin biri birinüñ boyınlarına şaldılar, gözden ḡāyib olup ḡavr-i nehre ṭaldılar. Pes emr itdi Muḳātil, Ḥārīṣ’üñ dest-i evvel ellerin kesdiler, “Elüñden gelen destān ü füsūmı illere itmek eyü midür?” didiler. Andan ayakların kesdiler, “Dest-bürdī-i şekāvet ü pāy-merdī-i zulm ādemi āḥır ḳadem bu pāyeye iletür.” didiler⁴. Gözlerin oydılar, “Göz göre nūr-i çeşme yavuz nazar itmek eyü midür, gördüñ mi?” didiler. Kulakların kesdiler, “Ḳulaḡuñ ṭoldurı ṭoldurı feryād itseler ḳulaḡuña ḳoymaz-ıduñ; şimdi ḳulaḡuñ arduña at, diñle ne dirler.” didiler. Ḳarnın yardılar, a‘zā’-i şad-pāresin bir çüpe şardılar, Fūrāt’a atdılar. Āb temevvüc idüp kenāra bıraḳdı. Tekrār şuya şaldılar, yine bu ḥāl zāhir oldı. Ḥalk ‘ıbrete ḳaldılar, bildiler ki āb ḳabül itmedi, bir çāh ḳazup defn itdiler. Zemīn lerzeeye gelüp ṭaşraya ḳıḳdı. Ḥalk cem‘ olup her kişi üstine bir yar⁵ yıḳdı. Yir⁶ dağı ḳabül itmedi. Bildiler ki yir dağı ḳabül itmez, hīzüm cem‘ idüp başına odlar [210a] çāḳdılar, lāşesin āteşe yaḳdılar. İki cenāze iḥzār itdiler. Püseri defn itdiler, zen ü ḡulāma tīmār itdiler. Aḥbāb-i ḥānedān-i nübüvvet ḥufyeten ta‘zīyet-i evlād-i Müslim’e miyān baḡladılar; şem‘ gibi zāhirā ḡüldiler, içlerinden yanup deründan aḡladılar.

¹ olayım B: olayın P.

² mā-fihāyı B: mā-fihāsı P.

³ İyilik yap, Dicle’ye at.

⁴ didiler B: diler P.

⁵ yar B: bār P.

⁶ yir B: bir

Kıt' a:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün]) (123b)

Ol iki gonce-i nev-bāve nev-cüvāna dirīg
Ki gitdi ḥasret-ile toymadın cihāna dirīg
İkisinüñ de felek içdi ḳanını nā-ḥaḳ
Ḳomadı āb-i ḥayāt içmek-ile ḳana dirīg
Taḥammül eylemeyüp dāğına yetimligüñ
Pezerleri yanına oldılar revāne dirīg

EL-BĀBÜ'T-TĀSİ' DER-RESİDEN-İ İMĀM BE-KERBELĀ VE MUḤĀREBE KERDEN-İ BĀ-A'DĀ VE ŞEHĀDET YĀFTEN-İ VEY YĀ¹ BĀḲİ-ŞŪHEDĀ²:

Bu ḥıḳāyet-i pür-şikāyetüñ şerḥ-ı pür-cerḥı ol mertebe ğumüm ü hümümü mütezammin degüldür ki, i'ānet-i ḳuvvet-i³ taḳrİR ile dāyire-i imkānda ola ve bu derd-i ğam-perverdde ol meşābe kerb ü belā vü zecr⁴ ü 'anā müstetir ü kāmin degüldür ki, bir ḳışşa ve bir dāstānda ola.

Kıt' a:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün[fa'lün])

Dem-i inşāda gözümden n'ola ḳan ağlar-ısam
Naḳş-i fi'l-mā gibi maḥv eyler eger yazsa midād
Ađlamaḳdan bu ḳara yazuyı göz ağardı
Şubḥ-ı ḥaşr ağara^[210b] ḳıḳmaya beyāza bu sevād
Bilmezem āhum elinden kime feryād ideyim
Kāğıd alsam elüme yazmağa eyler ber-bād

Ne zebān-i ḳalemde yārā-yi yāverī ve ne ḳalem-i zebānda imkān-i ḳışşa-perverī vardur.

¹ yā B: -P.

² Dokuzuncu Bölüm: İmam'ın Kerbela'ya Varması, Düşmanlarla Savaşması, Şehit Olması ve Diğer Şehitler Hakkında.

³ ḳuvvet: ḳuvvet ü P, B.

⁴ belā vü zecr B: belādan cer? P.

Qıt' ā:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Taḥammül ide mi bu âteşe hîç

Qalem pür-ḥuşk neydür penbe nāme

İki şakḳ ola ḥāme yana kâğıd

Varaḳ seng ola ger pülād ḥāme

Quvvet-i nāṭıqada ne quvvet-i ṭākat-i beyān ve ḥāsse-i sāmī' ada ne qudret-i istimā' u iz' ān var. Quvvet-i müfekkire bu ḥuşşuda kışşa-perdāz olsa, “**Yeziḳu şadri!**”¹ ile iḥtilāl-i iz' ān ḥādiş olur ve lisān-i beyān suḥan-sāz olsa, “**Ve lā yentāliḳu² lisānī.**”³ ile i' tiḳāl-i lisāna bā' ış olur.

Bejt:

(mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün)

Feryād ki ' aḳd itdi ğam ü ğuşşa zebānı

Sedd itdi meded seng-i sitem rāh-i beyānı

Bu âteş sebebi ile dil-i Mürtezā'da dāğ ve bu silsile ile gerden-i Fāṭıma'da bağ vardır. Ḥāṭır-i Resül bu muşibetüñ zaḥmı ile āzürde ve gül-i ḳalb-i Zehrā **(124a)** bu ḥuznüñ ḥazānı-yıla pejmürdedür. Bu ğamm-ıla maġmüm olmaḳ şāh-i enbiyāya ve cümle evliyāya iḳtidā ve bu hemm-ile mehmüm olmaḳ Mürtezā vü Zehrā işrine iḳtifādur.

Mışrā' :

(fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Raḥıma'llāhü li-' abdin⁴ seleke meslekehüm⁵ [211a]

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Egerçi kışşa-i Hābil'le Ḳābil

Degül Ādem yanında şerḥa ḳābil

Daḥı ṭüfān-i Nūḥ' uñ mā-cerāsı

Ḥālil' uñ âteş-ile ibtilāsı

¹ “Yüreğim daralır.” 26/Şuarâ: 13.

² yentāliḳu B: yentıḳu P.

³ “Ve dilim dönmez.” 26/Şuarâ: 13.

⁴ li-' abdin: P'de mükerreren yazılı.

⁵ Onların yolundan giden kişiye Allah merhamet etsin.

Kelīm'e imtiḥān-i "Len terānī."¹

Mesīḥ'a iftirā'-i rabb-i ṣānī

Degüldür her birisi ḳābil-i 'ad

Füzündür cümlesinden ḥuzn-i Aḥmed

İmām Ṭaberī *Siyer-i Kebīr*'de rivāyet ider ki, aşḫāb-i Resūl'den 'Dıḥye-i Kelbī'-nām bir cüvān-i zībā-rūy ü ḡāliye-būy var idi. Evḳātın ticāret-ile geçürür-idi ve her geldükde mīve-i faşldan Ḥāzret'e nev-bāve mīve getürür-idi. Ḥāsen ve Ḥuseyn öğrenmişler-idi, Dıḥye geldükde varup mīve ārzü iderler-idi; varup ceyb ü āstīnin cüst ü cū iderler-idi. Bir gün Cibrīl şüret-i Dıḥye'de ḥuzūr-i Ḥāzret'e geldi. Ḥāsen ve Ḥuseyn Dıḥye ḳān idüp yine bī-tekkellüfāne gelüp ceyb ü girībānın aradılar. Ḥāzret Cibrīl'den şerm idüp Ḥāsen ve Ḥuseyn'i men' itdi ve bī-bāk Cibrīl yanına varmaḳdan ref' itdi. Cibrīl sebebin şordı. Sırrın bildükde, "Yā Resūla'llāh! Defe'āt-ıla vāḳı' olmuşdur ki, Zehrā şalāt-i teheccüdden nā-tüvān olur-ıdı ve bunlar kehvärede ^[211b] giryān olur-ıdı, ben emr-i Ḥāḳḳ-ıla gelüp,

Şi'r:

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

"İnne fi'l-cenneti nehrān min-leben

Ṭülühü mā beyne Yeşrib ve Yemen

'Arzuhü mā beyne Mekke ve 'Aden

Li-'Aliyyin ve Ḥuseynin ve Ḥāsen."²

şadāsı-yıla mehd-cünbānlıḳ ider-idüm. Ve niçe kerre Zehrā dest-ās çekmekden zebūn olup uyuḳlar-ıdı, ben dest-ās-gerdānlıḳ ider-idüm. Bu ḥānedānuñ ḳadīm ḥıdmetkārı ve eskiden hevā-dārı iken niçün bunları **(124b)** benden men' idersin?" diyü ceybinden mīve-i cennet-i berīnden bir ḥūşe engūr-i şirīn ve bir dāne enār-i yāḳūtīn çıkardı, bunlara virdi. Yimeḳ ḳaşd itdüklerinde bir sā'il faḳr ü fāḳasın 'arz-ı ḥāl itdi ve "Müddetlerdür ki ḥaste vü rencürem,

Mışrā' :

(fā'ilātün mefā'ilün fa'lün)

Ārzümend-i tāze engürem

¹ "Beni asla göremezsin!" 7/A'râf: 143.

² Cennette süttten bir ırmak vardır/ Uzunluğu Yesrib ve Yemen arası kadardır/ Genişliği ise Mekke ve Aden arası kadar/ Ali, Hüseyin ve Hasan için hazırlanmıştır.

bir dāne üzüm iḥsān idüñ.” diyü sü’āl itdi. Ḥasen ve Ḥuseyn ‘ırķ-ı Hāşimī vü ‘ıtret-i Ebi’l-Kāsimī üzre iḥsān kaşd itdiler. Cibrīl men‘ idüp, “Sā’il şeytān-i bed-fercāmdur, mīve-i cennet anlara ḥarāmdur. **Tegayyürü’ş-şekl li-ecli’l-ekl**¹ idüp olmaz hevāya yeltenür, üzüm ḥasretinden bāğ divārın yasdānur.” didi. Andan Cibrīl, “Yā Resūla’llāh! Egerçi ^[212a] bunlar senüñ çeşm-i çirāguñ ve mīve-i bāguñdur; emmā birisi zehr-i kātīl-ile zehr-nāk ve birisi zaḥm-i tūğ-ı sitem-ile helāk olur.” didi.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Birinüñ āb-i Kevşer mā-cerāsınuñ cezāsıdır

Birinüñ āb-i cennet kışşasınuñ ḥün-behāsıdır

Mışbāhu’l-kulüb’da meşūrdur ki, Cibrīl Ḥazret’e bir sīb-i bī-āsīb ve bir enār-i yāķūt-i rümmānī ve bir ayva-i bihter ez-mīvehā getürdi ve didi ki: “Ḥasen ve Ḥuseyn peder ü māderi-yile bunları bir yirde yisünler; emmā her birinden bir mıķdār baķıyye ķosunlar.” Eyle itdiler, yarındası her birisin dürüst buldılar. Çün Fāţıma –**enāra’llāhü bürhānehā**²– rıḥlet ķıldı, enārī eksük buldılar. Çün Emīr şehīd oldı, bih nā-bedīd oldı. Sīb ķaldı, ol sīb ol ḥānedāna zīver ü zīb ķaldı. İmām Ḥuseyn ol sībī yanında şaķlar-ıdı ve Kerbelā’da ‘ataş ğalebe itse ķoķular-ıdı. Çün ol daḥı şehīd oldı, sīb daḥı nā-bedīd oldı. Emmā türbet-i muṭahheresinden rāyiḥa-i sīb gelür-ıdı, istişmām ^[212b] idenüñ dimāğı mu‘ aṭtar olur-ıdı.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün) ^(125a)

Şemīm-i türbetüñdür çün [ki] rūḥ-efzā vü cān-perver

Gelüp itsün şudā’ ı def³ götürsün ķoķuyı ‘anber

Nazm:

(fâ’ilātün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Rāvi-yi dāstān-i derd ü elem

Ķışşā-gūyā-yi ehl-i ğuşşā vü ğam

Devlet ü ‘izzet irtihālinden

Kāyinātuñ ğarīb ḥālinden

¹ Yemek için şeki deĝiştirme.

² Allah onun delilini aydınlık etsin!

³ def B: -P.

Rāviyān-i aḥbār-i ciger-süz ve ḥākiyān-i ḥikāyet-i ğam-endüz bu vech-ile nakl iderler ki: Çün a‘yān ü eṣrāf-i Kūfe ber-mūcib-i ‘ādet-i ma‘rūfe İmām cānibinden Müslim’e ‘aḳd-i bey‘at itdiler ve silmine silm ve ḥarbine ḥarb olmağa sevgend-i tebe‘ıyyet itdiler. On yidi biñ ve bir ḳavlde yigirmi biñ kimesnenüñ bey‘at-nāmesi mektüb-i Müslim-ile ḥıdmet-i İmām’a gelüp, cümle-i maẓmūnı: “Gel yā İmām! **El-‘acel el-‘acel!**”¹ [idi].

Beyt:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün)

Hümāy-i evc-i se‘ādet inderdi damumuza

Se‘ādet-ile güzer eyleseñ maḳāmumuza

İmām dā‘ıye-i sefer-i ‘Irāk’ı taṣmīm ve esbāb-i nehẓat ü rekẓatı tetmīm eyledi. Hevā-dārları her çend ki men‘de mübāleğa itdiler, İmām memnū‘ olmadı. ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās ḥıdmet-i İmām’a geldi, “Yā İmām! Ehl-i ^[213a] Kūfe dü-rūlardur, dürüg-gūlardur. Babañ ḥaḳḳında naḳẓ-ı ‘ahd itdiler, ḳarındaşuñ emrinde ḥulf-i va‘d itdiler. Ḥuşūşā ki ḥaşmuñ Yezīd’dür; andan şemere-i şıdḳ u şafā ḥāşıl olmaz, bir pelīddür. Bu seferden ferāğat eyle. Elbette lāzim ise, bārī Yemen’e hicret eyle. Ḥaḳḳ-ı Yemen “**El-ḥıkmētü Yemāniyyetün.**”² ile müteyemmendür ve ‘arẓ-ı vesī‘a vü ‘arşa-ı³ fesīḥası ‘ulūfe vü ‘alif ile memlū olup, şerr-i a‘dādan emīn olmağ-ıla gūyā Vādī-i Eymen’dür.” didi. İmām eyitdi: “Yā ibne’l-‘amm! Sözlerüñ muḳteẓā-yi şefḳat ve ḥaḳḳ-ı naşīḥatdur; emmā bu ḥuşūşda,

Mıṣrā‘:

(fe’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

Görelüm şoñ ucı Ḥudā n’eyler

ve Kelāmu’llāh ne söyler.” diyü Cenāb-i Ḥaḳḳ’a ‘arẓ-ı tazarru‘ u ibtihāl itdi, yanında olan Muşḥāf-i Mecīd’den fāl itdi, “**Küllü nefsin zā‘ıḳatü’l-mevt.**”⁴ āyeti geldi. **(125b)** İmām, “Ben bu düşi çoḳdan görüpdururam ve ta‘bīrin daḫı yorupdururam. Ceddümden bu ḥuşūşa niçe ḥadış rivāyet iderem ve pederümüñ menābirde ‘**Ütütü**⁵ ‘ılme’l-menāyā ve’l-belāyā.”⁶ didüğü kitāb her gün naẓarumdudur. ^[213b] A‘mār-i Ehl-i Beyt cümle ma‘lūmum olup, belki ḳaşd itsem sebeb-i mevtlerin bile ḥikāyet eylerem. Bu ḳadar müslimīn da‘vet idüp ḥılāfete bey‘at ider-iken ve ḥılāfet bize nisbet ḥaḳḳ-ı nāşī‘ ve müslimīne müfid ü nāfi‘ iken terki-

¹ Çarçabuk!

² “Ḥikmet Yemen’e aittir.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 13, s. 156.

³ ‘arşa B: ‘arza P.

⁴ Her canlı ölümü tadacaktır. 3/Âl-i İmran: 185; 21/Enbiyâ: 35; 39/Ankebût: 57.

⁵ ütütü B: ünütü? P.

⁶ Bana ölümler ve belalarla ilgili bir ilim verildi.

yile āşim olam diyü havf iderem, dir dimez geñli bir geñsiz iki giderem. Be-her hāl Kūfe'ye 'azmüm muqarrerdür ve bu yolda zimām-i ihtiyār kıyid-i kader elinde olup bedreka-i kızā rāh-berdür.

Nazm:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Siper olsa niçe biñ rāy ü tedbīr

Olinmaz men' kıta' ā tīg-ı taqdīr

Rızā-yi Hāq baña dağı rızādur

Kaderden kaçana mıhnet kızādur.”

didi. İbn 'Abbās, “Bārī ehl ü 'ıyālūñ ve haşem ü atfālūñ koyup git ki seng-i rāh ve 'ıķāl-i¹ pāy-i tevvekkül-i rızā'-i İlāh'dur.” didi, aña dağı çāre² vü yāre olmadı. Ehl ü 'ıyāline mehāmīl ü mehāfil tertīb idüp Zī'l-hıccce'nūñ üçüncü günü, ki Müslim'ūñ şehādeti günü-yidi, tevvekkül-i İlāh itdi,

Mışrā' :

(fā'ilātün mefā'ilün fa'lün)

Kūfe şavbına 'azm-i rāh itdi.

Şī' a-i Ehl-i Beyt-i fütüvvet, ki talī' a-i 'asker-i muhibbān-i hānedān-i nübüvveddür, teşyī' u tevdi' a çıkıldılar, her çend ki men' [214a] itdiler, müfid olmayup İmām böyle dir-idi:

Kıt' a:

(fā'ilātün mefā'ilün fe'ülün[fa'lün])

“Şaldı dest-i kader kemend-i kızā

Virdüm aña boyun giriftāram

Kanda ki çekse aña gitmekde

H'āh ü nā-h'āh çār ü nā-çāram.”

Çün İmām menzil-i Şī'ād'a geldi, Ferezdağ şā'ire rāst geldi. İmāmuñ nişān-i senābik-i semendine yüz sürdi, hilāl-mānend rikābın öpüp hıdmetine tırdı. İmām, “Yā Ferezdağ! Ehl-i Kūfe'yi nice gördüñ?” (126a) didi. Ferezdağ, “Yā ibn Resūlu'llāh! Ehl-i Kūfe'nūñ dilleri saña māyil; emmā Benī-Ümeyye'nūñ tīg-ı nuşretleri boyunlarında hamāyıldür.” didi. İmām bunu Ferezdağ'dan istimā' itdi, yola yönelüp vedā' itdi. Çün Batnū'r-reme'[ye] geldi, mektüb yazdı ki: “Müslim-i 'Aķıl mektübında şadākat ü

¹ 'ıķāl B: 'aķl P.

² çāre B: çāh P.

iřtiyākuñuz ve emr-i bey‘ atda ĥusn-i ittifākuñuz i‘lām itmişsiz. **Cezākümü’llāhü ĥayran ve’sĥküri’llāhü sa‘yeküm!**¹ Bu mektüb Baṭnū’r-reme‘den irsāl olındı, in-řā’a’llāh ‘ale’l-‘aĥab ben daĥı dāĥıl-i Kūfe oluram. Ĥusn-i telāk ve netice-i ittifāk ^[214b] ne ise müyesser ola.” Nāmeyi Ķays bin Mehr ile gönderdi². Bu cānibden ba‘zı a‘dā ‘azimet-i İmām’ı İbn Ziyād’a bildürdi. İbn Ziyād merdān-i kār ü dilirān-i kārzārdan her ser-i rāha gümāřteler gönderdi. Ķays Ķādisiyye’ye geldükde Ĥuseyn bin ‘Anter’e rāst geldi. Ol ser-ĥaddüñ nigeĥ-bānı-yıdı, Ķays’ı Kūfe’ye gönderdi. İbn Ziyād³ zecr-ile nāmeyi Ķays’dan aldı, kendiyi bām-i ĥařrdan ařaĥa şaldı.

Çün İmām zāt-i Irĥ’a geldi, Beřir-i Ĥalib’i gördi, Kūfilerden ĥaber řordı. “El-Kūfi ve’l-būķi”⁴ didi, İmam tařdıķ itdi. Göçüp Dürūd’a geldi. Gördi ki bir yüksek yirde ĥayme vü ĥargāĥ ĥurılımış. řordı, “Zaĥir bin Baĥlı’nüñdür, ĥacdan gelür.” didiler. İmām Zaĥir’i da‘vet itdi. Kūfilerüñ ‘ahdinüñ seĥāfetin ve kendinüñ ehliyyet-i ĥılāfetin ve tarıķ-ı vüřülüñ āfetin ve Yezid’üñ maĥāfetin ĥıkāyet itdi. Zaĥir’e “Zaĥir-i evlād-i Resül ve nařir-i aĥfād-i Betül ol!” diyü nařihat itdi. Zaĥir,

Rübā‘i: ^[215a]

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

“Ĥıdmetüñde ser ki ser-gerdān degüldür ser degül

Saña ser virmezse server lāyık-ı efser degül

N’ola sen şem‘üñ yolında cān-feřān olsam eger

Süĥte cānum benüm pervānedan kemter degül.”

diyüp, fi’l-ĥāl ĥargāĥın ĥaldurup ordu-yi İmām yanında ĥarb itdiler. Eřĥıyā yüz **(126b)** döndürüp sü‘adā rikāb-i İmām’da ölince ceng itmege⁵ aĥd-i ‘ahd-i ĥarb itdiler. Andan göçüp, yolda bir reh-neverde bulışup Kūfe’den ĥaber şordılar. Didi ki: “Kūfeden çıķmadum, Müslim ve Hānı’nüñ laşelerin ĥār-süda ber-dār ve serlerin İbn Ziyād, Yezid-i Mu‘āviye’ye ber-güzar itmeyince.” İmām işidüp istircā‘ itdi. Müslim’üñ evlādı ve İmām ĥacrinde olan bir ĥār-sāle duĥteri bu ĥaberi istimā‘ itdi, herbirinüñ kārı āĥ ve ĥāl-i tebāĥ oldu. İmām anlara müřfikāne naşihat ve her bir⁶ yüzden ta‘ziyet ü tesliyet itdi.

¹ Allah sizi hayırla mükafatlandırsın, ĥabalarınızın karřılıĥını versin.

² gönderdi B: -P.

³ Ziyād: Zeyd P, B.

⁴ ve’l-būķi B: ve’l-būfi P.

⁵ itmege B: -P.

⁶ bir B: -P.

Rāvī eydür: İmām katl-i Müslim'den gāyet dil-gīr ü 'ibret-pezīr oldı. ^[215b] Fevvāre-i çeşme-i çeşminden seyl-āb-i hasret galeyān ve tennūr-i dil ü cān-i pūr-guşşasından tūfān-i elem ü miḥnet heyecān itdi. Lisān-i ḥālī bu ḳāl-ile gūyā ve zebān-i cenānı bu maḳāl-ile nağme-serā oldı:

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

İy ciger hem-demlik it tā dīdeden ḥūn ağlayam

Yār ol iy göz eşki idüp cūy-i Ceyḥūn ağlayam¹

Rüfeḳāsı İmām'ı Medīne'ye dördürmekde mübāleğa itdiler. İmām be-her ḥāl,

Mıṣrā':

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Dimişler gelme gelme dönme dönme

“Meşamm-i cāna bŷy-i şehādet ve şām-i ḥayāta eşer-i şubḥ-ı se'ādet-i rıḥlet irmişdür². Yā budur ki Şāmīler elinden şehd-i şehādet-āşām olam, yā budur ki dād-i peder ü kīne-i birāderi alup nūşāb-i cām-i intikām-ıla³ şīrīn-kām olam. Emmā Müslim-zādelər dōnsünler.” didi. Anlar daḥı “Biz daḥı bu seferde se'ādet gibi mülāzemet ve şeref gibi rikābuña ḥıdmet iderüz. Yā budur ki cūr'a-i şehādet bizi daḥı sīrāb ide, yā dād-istād idüp intikām lezzeti kām-yāb ide.” İmām daḥı “Lā ḥayre fi'l-'ayşi ba' dehū.”⁴ diyüp,

Beyt: ^[216a]

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Tā ölince ceng-içün cezm itdiler

Cān virüp cān almağa 'azm itdiler

'Umrden maḳşūd vaşl-i yārdur **(127a)**

Ādeme bī-yār şoḥbet 'ārdur.

Belī,

¹ Ceyḥūn: Ceyḥūn P, ḥayçūn? B.

² irmişdür B: itmişdür P.

³ intikām-ıla B: intikāma P.

⁴ Ondan sonra, yaşamakta hayır yoktur.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Birlige yitmez kişi iki cihāndan¹ geçmese

‘Āşık irmez vuşlat-i cānāna cāndan geçmese.

Ol menzilden daḡı göçüp Vebād'a geldiler. ‘Amr bin Sa‘d’dan bir nüvişte-i serbeste geldi ki: “Kūfiyān sâbıkda olan ahlāk-ı zemīmelerine bu def‘a daḡı ḡadr ü cevri zamīme itdiler. Müslim’e meded-kārlık ve vefā-dārlik itmediler, ‘aķıbet Hānī ile şehīd oldılar ve vāşıl-i raḡmet-i Mecīd oldılar.” Bu ḡaber dehān-i İmām’dan efvāh-i enāma şāyi‘ olduğda niçe nā-cüvānmerdler müfārekatı mürāfeķatdan terciḡ ve ķararı firāra deḡişmegi taşriḡ itdiler.

Andan Ķaşr-i Beni'l-Muķātil'e geldiler. Otaķlar gördiler ķurılmış, sāyebānlar urılmış. Şemşirler aşılmış, kemānlar kimi ķurılmış, kimi yaşılmış. Nizeler dikilmiş, esbāb-i ceng ve ālāt dökilmiş. İmām şordı, “‘Abdu’llāh bin Ḥurr-i Cu‘fi’nüñdür. Mübāriz-i devrān ü dil-āver-i ^[216b] zemāndur ki, nevk-i² şemşirinden ķan tamar ve tır-i kişver-giri³ ķan gibi tamarlarda oynar. Ḥavf-i gürzinden siperüñ göbegi burur, başı döner.

Beyt:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün)

Ķayş olur bezme eylese āheng

Leys olur rezme eylese nireng

Bu ḡaymeler zīr-i ḡukminde olan etbā‘ınuñ ve zīr-i rikābında süvār olan eşyā‘ınuñdur.” didiler. İmām hem-ķabilesi olan Ḥaccāc bin Mesrūk-ı Cu‘fi’yi reh-rev idinüp vişāķ-i ‘Abdu’llāh’ı teşriḡ itdi. ‘Abdu’llāh’ı⁴ kendinüñ nuşret ü i‘ānetine da‘vet idüp talḡif itdi. ‘Abdu’llāh, “Ben ferd ü eḡadem, ‘asker-i imām keşirdür ve āfet-i muḡālefet-i ḡılāfet ve maḡāfet-i Kūfiyān ‘asirdür. Beni ma‘zūr tut. Emmā bu esb-i bādbānī⁵ ki ‘ınānı ķazā-yıla hem-dest ve gerdine irmekde bād-i şabā pestdür ve bu tiḡ-ı şārim ki tiḡ-ı Daḡḡāk’dan tiz ve seyf-i Şamşām’dan ḡün-rizdür, ķabül buyur. Bu ḡazāda ḡidmet-kāruñ ve yoluñda **(127b)** cān-sipāruñ olsunlar.” didi.

¹ cihāndan B: cihān P.

² nevk B: nevke? P.

³ ķan tamar ve tır-i kişver-giri B: -P.

⁴ ‘Abdu’llāh’ı B: ‘Abdu’llāh P.

⁵ bādbānī: bādyānī P, şādyānī? B.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Süleymânsın melaḥ pâyın ḳabûl it

Beni ḳapuñda boynı baḡlu ḳul it

İmâm ^[217a] “Cân dirîḡ idenden ḳabûl-i esb ü tîḡ revâ degüldür.” diyü vişâḳ-ı ‘Abdu’llâh’dan ḥırâmân otaḡına ‘avdet itdi. Ba‘de-zemân, ‘Abdu’llâh itdügine nedâmet itdi ve kendüyi bu ebyât-ıla melâmet itdi ki tercemesi budur:

Nazm:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Zehî ḥasret zehî ḥayf ü nedâmet

Ki irmişken ele dâmân-i devlet

Müyesser olmaḡa baḥt ü se‘âdet

Şehâdet baña eylerken şehâdet

İrüp iki cihân sermâyesine

El irmişken o servüñ pâyesine

Beni ferdâya şaldı baḥt derdâ

Elümle devletüm depdüm dirîḡâ

İdüp yolında cism ü cânı ber-bâd

Ḳomadum öldüğümünden şoñra bir ad

Yolında itmedüm ben reh-güzârî

Öñinde ḳılmadum ben cân-sipârî

Zemân-i raḥmet ü vaḳt-i şefâ‘ at

Zehî yüz ḳarası derd ü nedâmet

Çün menâzil-i Kûfe’den La‘lin’e geldiler, İmâm nüzül idüp âsüde oldu, duḡteri Zeyneb’üñ zânûsında bir mıḳdâr günüde oldu. Fi’l-ḥâl giryân oldu. Şöyle ki, ol âb-i çeşmüñ¹ ḥarâreti-yile Zeyneb’üñ dili yandı. Ḥ‘âheri Ümmü-külşüm sebep-i giryeyi şordı, ^[217b] İmâm didi ki: “Ḥâlâ cedd-i büzürgvârum ḥ‘âbda gördüm, didi: ‘Yâ Ḥuseyn! Bize vüşlüñ zemânı ḳarîbdür ve sen kârûnda şitâb itdüğün gibi ecel daḡı senüñ ‘aḳîbüñde şitâbdadır. Ğam çekme ki ḥâl-i ‘âlem inḳılâbdadır.” buyurdu. Perdegiyân-i ḥarîm-i ‘ıffet

¹ çeşmüñ B: ḥaşemüñ P.

müvâfakat idüp giryân oldılar, bu haber-i ciger-süzuñ âteşinden sine-süzân oldılar. ‘Aliyy-i Ekber ayak üzre kalkup, “**Yâ ebetâh!**¹ Biz bu yolda Hakk’a tâlib ve bâtıldan mücârib miyüz?” [didi]. İmâm, “**Ne‘am!**”² didi. ‘Alî “İmdi, **(128a)** hak talebinde eger ser-rişte-i huşul-i kâr dest-i ümîde girer-ise, hüve’l-maflüb; ve eger tarîk-ı hak u râh-i şavâbda cân-feşân olur-ısağ, yine hüb. Huşûşâ ki ‘umr, libâs-i müste‘âr ve esâs-i hayât nâ-pây-dârdur. ‘**Küllü nefsin zâ’ıkatü’l-mevt.**”³ emri muqarrerdür ve ‘**Eyne mâ tekünü yüdrikkümü’l-mevt.**”⁴ memerr-i fenâda kârvân-i ‘âlemiyân ü âdemiyâna reh-güzerdür.

Beyt:

(mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün)

Tohm-i mürâd ekildi mi bu kişt-zârda

Kim hırmenini şarşar-i devrân şavurmadı

Şâh-ı emel dikildi mi bu rûzgârda

Kim tünd-bâd-i kahr kevigini dürmedi

Se‘âdet bizüm, eger ‘**Ve beşşiri’s-şâbirîn.**’⁵den behre-dâr olavuz ve ‘**Yürzeğüne,** [218a] **ferihîn.**’⁶den hışşa-güzâr olavuz.” [didi].

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Dile gerçi ki merg olur cerâhat

Bağışlar ol cerâhat câna râhat

Olur merg-ile vâşıl fer‘ aşla

İrür merg-ile hicrân ehli vaşla

Andan göçüp Qata‘tân’a geldiler. İmâm ol menzilde aşhâbın cem‘ itdi, “**Yüridu’llahü bi-kümü’l-yüsra ve lâ yüridü bi-kümü’l-usr.**”⁷ Kūfiyân cādde-i vefādan tarîk-ı ğadre ve kūy-i haqdan sūy-i cevre şapdılar. Müslim’i bî-günâh katl itdiler. Bizi ma‘ raż-ı helâke getürdiler. Hâliyâ,

¹ Ey babacığım!

² Evet.

³ “Her canlı ölümü tadacaktır.” 3/Âl-i İmran: 185; 21/Enbiyâ: 35; 39/Ankebût: 57.

⁴ “Nerde olursanız olun ölüm sizi bulur.” 4/Nisâ: 78.

⁵ “Sabredenleri müjdele!” 2/Bakara: 155.

⁶ “Nimetlere nail olmaktadırlar, sevinç ve mutluluk içindedirler.” 2/Bakara: 169-170.

⁷ “Allah sizler için kolaylık diler, zorluk dilemez.” 2/Bakara: 185.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

İsteyen kûy-i melâmet gözlesün

İsteyen sūy-i selâmet özlesün.”

[didi]. Anlar ki şâh-râh-i vefâda şâbit-ķadem ve esâs-i¹ maḥabbetleri râsıḥ u muḥkem degül-idi, ‘Selâmet der-kenâr.’² diyü pergâr-vâr kıyı çizdiler; sâḥıl-i güriz yaķalayup şuḥbet-i İmâm’ı terk itdiler. Şunlar ki vefâ-dârân ü hevâ-ḥ’âhân idiler, nuķta-veş başların ortaya ķodılar. ‘Ahd-i peyvendlerin sevgendleri ile berk itdiler, “Yâ ibn Resûlu’llâh! Baş ü cân yoluña fidâ ve terk-i mâ-sivâ cenb-i rızâñda hebâdur. Eger sen bizden etek silker-iseñ,

Mıṣrâ’ :

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Ölince ķomazuz³ dāmānuñ elden

ve ser-māye-i ‘umri yoluñda bāzâr-i^[218b] fenâda ķürüdür-isek,

Mıṣrâ’ :

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Maḥabbet kîsesi **(128b)** gitmez begalden.

İy reyḥân-i Ravza-i Risâlet! Gülşenüñden ḥâr bize reşk-i gülzârdur. V’ey semen-i bāğ-ı celâlet! Ğayrüñ gülzârı bize sensiz ḥârḥârdur.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Biz ol mülk isterüz sulṫanı sensin

Biz ol cân isterüz cânānı sensin

Bize ol göz gerek insānı sensin

Bize ol ser gerek sāmānı sensin

Eger yüz kez⁴ olursañ dāmen-efşân

Kesilmez dāmenüñden dest-i nuķşân.”

[didiler]. İmâm bu ḥâli görüp rıķkat kıldı ve girye vü şivende ḥâzırlar İmâm’a tebe‘ıyyet kıldı.

¹ esâs: esâsî P, B.

² Selâmet kenardadır.

³ ķomazuz B: ķomazven/ķomazun? P.

⁴ kez B: -P.

Rāvī eydür: Cāsūs-i İbn Ziyād Huseyn'ün Kūfe'ye teveccühi haberin getürdükde İbn Ziyād, Hür bin Ziyād-i Ribāhî'yi hezār süvār-ıla gönderdi ki İmām'ı h'āh ü nā-h'āh Kūfe'ye getüre. Hür bin Ziyād dağı İmām kudümına bādiyede nigerān ve ol şahrā'-i bī-pāyānda tih-i dālālet-ile ser-gerdān-ıdı. Bu cānibden İmām Benī-ıkrime'den bir şaḡsa rāst gelüp Kūfe'den haber şordı. Didi ki: "İbn-i 'ammūñ-ile bey'at iden Kūfiyān ḡāliyā İbn Ziyād-ıla kıtālūñe müttefikdur ve Hür ile biñ fāris kıtālūñe ḡāzır ü nāzır ve 'asker-i Yezid irişmekde ^[219a] lāḡıqları vü sābıqları mülāşıkdur. ḡayr¹ budur ki yine geldüḡñ yola 'avdet ve Medīne'ye ric'at idesin." İmām, "Cezāke'llāhü ḡayran!"² Sen ḡayr naḡihat eyledüñ ve şarḡ-ı 'Ellezīne neḡaḡahū."³ ma' nāsın ri'āyet eyledüñ." didi. İmām andan dağı göçüp 'azm-i menzil kıldı. İrtesi ki 'azm-i raḡil idüp bend-i hevdec ü maḡmil kıldı, zevāl vaḡtinde görđi ki 'asker-i Hür inüp atları sāyelerinde oturmuşlar. Çün İmām'ı görđiler, atlarına zīr ü zeber teng urdılar, der-süvār oldılar, şaflar çeküp ḡurdılar. Şöyle ki gökden süzen-i Mesīḡ düşse, ser-i sināndan ḡayrı yir bulımaz-ıdı ve şabā ḡavf-i 'askerden firāritse, ḡalka-i cevşenden⁴ özge cāy ^(129a) bulımaz-ıdı. İmām ādem gönderdi, kimüñ 'askeri idüḡin şordurđı. Hür at depüp ileri geldi, nām ü nişānın ve ḡabile vü ḡānedānın bildürđi. İmām, "Yā Hür! Bizüm-ile ḡarbe mi geldüñ, silme mi?" didi. Hür "ḡarbe geldüm, ve āheng-i ceng içün elüme alup ḡarbe, geldüm." didi. İmām, "Lā ḡavle ve lā ḡuvvete illā billāhi'l-'aliyyi'l-'azīm!"⁵ ḡālā vaḡt-i nemāzdur. ^[219b] Sen cemā'atüñ-ile ve ben cemā'atüm-ile edā'-i ḡıdmet-i vaḡt idelüm, ba' dehū münāzāre vü mübāḡaḡe ḡāzır." didi. Hür, "Yā İmām! Şimdi ḡaḡ üzre imām ve muḡtedā-yi enām sensin; bize iḡtidā lāzımdür." didi, İmām'a iḡtidā itdi.

Beyt:

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Sen imāma iḡtidāya ben ki niyyet eyledüm

Çār tekbīr-i imām-i ḡayre himmet eyledüm

Çü nemāz temām olup imām du'ā itdi, tıḡına tekye idüp bir ḡuḡbe-i faḡiḡa oḡudı ki, ḡuḡabā'-i menābir-i ḡuds tesbīḡın ḡoyup anı diñledi ve süz-i naḡarāt-i dil-fürüzından ḡāzır olan 'amme-i 'ıbād, belki cümle-i cemād⁶ bile iñledi. Andan didi ki: "İy ḡürūh-i Kūfiyyīñ!"

¹ ḡayr: haber P, B.

² Allah seni hayırla mükafatlandırısın!

³ Ona nasihat edenler.

⁴ ḡalka-i cevşenden B: ḡalka be-ḡuşından P.

⁵ Güç ve kudret, ancak yücelik ve azamet sahibi olan Allah'a aittir

⁶ cemād B: cemāl P.

Küfiyyin¹! ‘Bel entüm kavmün ‘ādün².’³ Ben sizden yaña ‘azm-i rāh, belki cānibūñüze nigāh itmez-idüm, ‘ale’t-tevālī ve’t-te‘āqub niçe resül ü mekātibūñüz gelmeyince ve yigirmi biñ nefsūñ ‘ağd-i bey‘at ü tebe‘iyyetin bilmeyince. Hāliyā ol cem‘iyyet ü ittifāk u ‘ahd ü mişāk üzre geldüm. Eger ‘ahdūñüzde muhkem ve ‘ağd ü bey‘atde sābit-ka-dem olur-ısañuz, fe-bihā; ve illā, ‘nān-i mürāce‘at dest-i ihtiyārda hāzır ü müheyyā.” Hür yemīn itdi ki: “Ne evvel ‘ağd-i ‘ahdden haber-dāram ve ne hāliyā naqş-ı naqz-ıla ^[220a] şermsāram.” İmām didi ki: “Bey‘at iden cemā‘at ‘askerūñde ve ba‘zı hāliyā berāberūñdedür.” Andan buyurdi, varup niçe mektüb getürdiler. Cümlesinūñ mazmūnı **müttefikü’l-lafzi ve’l-ma’nā ve müttehıdü’l-mantūkı ve’l-fehvā⁴** ki: “Fī-zemāninā **(129b)** imām-i haq ve halife-i muṭlaq sensin. Ser-rişte-i ümür-i dīn rāyuña vābeste vü menūṭ ve nazm-i aḥvāl-i Müslimīn zimmet-i himmetūñe merbūṭdur. Eger gelüp teşrif ider-ıseñüz, zīr-i rāyāt-i kerāmātuñda cān ü baş-ıla hıdmet idelüm, yā iḥrāz-i se‘ādet-i şehādet veyāḥod hıdemet-ile kesb-i devlet idelüm.” Hızzār-i meclisde bey‘at-nāmede isimleri meşṭūr olanlar kārlarından ḥacil, girdārlarından münfa‘ıl oldılar. Nemāz-i ‘asr vaḳti oldı, kimi ezān⁵ oḳudı, kimi iḳāmet itdi. Nā-gāh bir üştür-süvār gelüp İbn Ziyād’uñ Hurr’a nāmesin virdi. Hür açup gördi ki mazmūn-i nāme bu ki: “Her maḥalde ki nāme saña vāşıl ola, Huseyn’i anda tevḳif idesin. Hāzer idesin ki icrā‘-i emrde te‘allül ü tesvīf idesin. Miyāh ü giyāhdan ^[220b] hālī yirde ḳondurasın. Zinhār ki yā ḳaçura yā döñdüresin.”

Hür vaḳt-i nihānda sipāhdan pinhān İmām’a gelüp mektūbuñ mazmūnı oḳudı ve rāz-i nihānı ortada ḳodı:

Beyt:

(mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün)

“Saña ḳılıç şalan ḳollar ḳurusun

Saña yavuz şanan diller çürüsün!

Hāşā ki pīrāmenūñe icāzetsiz güzer idem, yāḥod gerd-i kūyuña yavuz naḳar idem. Ve ben bu yolda bir seng ü külūḥ u tūde ve ḥār ü ḥāşāk-i fersūdeye irmedüm ki lisān-i ḥāl-ile baña müjde-i şehādet ve va‘de-i cennet ü mağfıret itmeyeler. Emmā bu deñlü ‘asker-i bed-ḥāh ki benüm-iledür, icāb ider ki ma‘iyyet ü cem‘iyyet üzre süvār olavuz. Çün nüzül idevüz,

¹ Küfiyyin B: Kūfīn P.

² ‘ādün: ‘amūn? P, B.

³ “Doğrusu siz iyice azmış bir topluluksunuz.” 26/Şuarā: 166.

⁴ Lafız ve mânāsı bir, söz ve bağlamı aynı.

⁵ ezān B: ezān P.

siz harem behānesi-yile bizden dūr konasız. Dehr-i lu‘bet-bāz perde-i siyāhın kurdūda nereye diler-iseñüz dönesiz. Çün şabāh ola, sizi gitmiş bulavuz, biz dağı Kūfe’ye mūrāce‘at idüp hem sizüñ-ile hārbden sālīm ve hem de İbn Ziyād’uñ ta‘n ^(130a) ü tanzından¹ emīn olavuz.” İmām bu rāyı pesend itdi ve du‘ā’-i hayr-ıla Hurr’ı horsend itdi. Fi’l-ḥaḳīka ol gün gidüp gice bir menzilde indiler. ^[221a] Çün ‘asker-i Hurr’a ‘asker-i ḥāb şebīḥūn² itdi, İmām ‘asker-ile şeb-i tārikde süvār olup ‘azm-i Medīne itdi. Emmā çerḥ-ı bed-mihr anuñ-ıla ne fi’l-i vāz-gūn ve tevsen-i felek hilālī³ na‘l bāz-gūn itdi. İmām şabāha dek gitdi. Çün tebāşir-i şubḥ āşār-i ‘ālemi nūrānī itdi,

Beyt:

(mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün)

Şabāh irişdi şubḥ envārı her sū āşkar oldı

Ṭolup reng-i şafaḳ āfāk reşg-i lālezār oldı

semend-i İmām bir maḳām-i hevlnāke irüp, her çend İmām tāziyānesin tiz itdi ve semendine mihmiz itdi, yirinden gitmedi ve adımın adup hareket itmedi. İmām “Lā ḥavle!” okuyup ol maḳāmın adın şordı; “‘Arz-ı Nāriye.” didiler. “Şāyed bir adı dağı vardur?” didi, “Belī, ‘arz-ı Kerbelā’dur.” didiler. İmām, “‘Allāhü ekber! ‘Arzu kerbin ve belā ve sefki’ d-dimā’.”⁴ Bu zemīn zemīn-i kerb ü belādur ve gird-āb-i ḡarḳ-āb-i keşt-i Āl-i ‘Abā’dur.” didi. ‘Alī, “‘Allāhü ekber! İy peder! Bu ne fāldür ki dirsın ve ne ḳāldür ki idersın?” didi⁵. İmām buyurdi: “Cān-i peder! Ceddüñ Mürtezā-yıla bir def‘a bunda geldük. Başın birāderümüñ dizine koyup ḥāba ^[221b] vardı. Nā-gāh giryān bīdār oldı ve didi ki: ‘Bu ‘arşada bir deryā-yi ḥūn gördüm ve Huseyn’i ol deryāda şināver ve aṭrāf ü cevānibe nigāh idüp meded ister gördüm. Ne kimesne feryād-res olur ve ne kimesneden ḳabūl-i nefes olur.’ Andan dönüp baña didi ki: ‘Yā Ebā-Abdi’llāh! Bu menzil-i cān-güsilde saña bir emri ḥāyil olsa n’eyler-idüñ?’ didi. Didüm ki: ‘Cānı cāy-i şabrda pāy-i temkīn ile şābit-ḳadem ider-idüm ^(130b) ve dest-i tevekkülü dāmen-i şikībāyide muḥkem ider-idüm.’ İmām ‘Alī didi ki: ‘İnnemā yūveffe’ş-şābirüne ecrühüm bi-ḡayri ḥisāb.’”⁶

¹ tanzından: tanzdan P, taşrından B.

² şebīḥūn B: şebī-ḥān P.

³ hilālī B: hilāl P.

⁴ Kanların döküleceği, sıkıntı ve belā yurdu.

⁵ didi B: -P.

⁶ “Muhakkak ki sabredenlere mükafatları hesapsız olarak verilecektir.” 39/Zümer: 10.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)
Bu 'arzuñ nāmı çünki Kerbelā'dur
Maḳām-i kerb ü me'vā-yi belādur
Felāket-hāne-i ehl-i meveddet
Muşibet-hāne-i Āl-i 'Abā'dur

Ve İmām ol gün niçe def' a bu nağme ile serāyende ve bu faḫvā-yıla gūyende idi:

Şi'r:

(...?)

Yā dehrü üffin leke min ḫalīl
Kem leke mine'l-eşrāfi ve'l-aşīl
Min ḫālibi ve şāḫibi ḫabīl
Ve külli ḫayyin fe-innehū sebīl
Ma'ḫterebe'l-va' dü mine'r-raḫīl
Ve inneme'l-emru ile'l-Celīl¹

Çün ḫayme-i şubḫ cüll-i siyāh-i şeb-i tārdan çıkup şaḫrā-yi 'āleme ḫurıldı ve her tarefe tınāb-i şü'ā' urıldı, dest-i ḫader^[222a] cerīde-i siyāh-i leyl-i muzlimi dürdi, 'ālem rüşen olup göz gördi. Ehl-i beyt naḫar idüp gördiler ki bir vādī-i bī-hādī ki terāne-i 'ayn-i cārīsinden şadā-yi 'anā gelür ve her giyāhından dimāğ-ı cāna būy-i fenā gelür. Eşcārından ḫazān-i ḫuzn 'ıyān ve enhārında güzērān-i devrān nümāyān. Tuyūrınuñ elḫānı şīven-i mātem, nesīminüñ hūbūbı terāne-i ḡamma hem-dem. Şaḫnı pür-miḫan, meḡāki hevlñāk; nişibi meḫib ü firāzı cān-güdāz.

Nazm:

(fā'ilātün[fe'ilātün] mefâ'ilün fa'lün)
Nā-dürüst-i dürüş ü nā-hemvār
Sengi ḫārā-yıdı vü ḫāki ḫār
Cengelistān kenārı sengistān

¹ Ey Felek! Dosttan yana sana yazıklar olsun / Şerefli ve asil olarak kaç tanıdığım var / İsteğini kabul edecek ve sana sahip çıkacak/ Her canlının mutlaka bir gidiş şekli vardır / Ayrılık (ölüm) vakti geldiğinde/ O zaman iş (ölüm emri), Celil olan Allah'a kalmıştır.

Reh-güzārī ḥarāb ü tengistān

Şanki ġār-i caḥīm her vādī

Nefes-i ejdehā-yıdı bādı

İmām buyurdı, ḥaymeler ḳurdılar, sāyebānlar urdılar.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Maḥmili indür yüki çöz vaḳtidür iy sârbān

Menzil-i şām-i fenāya irdi çünki kârbān

Çün ḳadem-i Ḥuseyn ol ḥāke düşdi, ḥāk zerd olup bir ġubār ḳalḳdı ki ġubār içinde ḳurş-ı ḥorşid nā-būd ve ol gerd-i derden gisū-yi müşk-büy-i (131a) İmām ġubār-ālūd oldu. Ḥ'āher-i İmām-i mazlūm Ümmü-külşüm ^[222b] “Yā Ebe'l-e'imme!¹ Bu bādiyede ḥāl-i 'acib ve hevl-i bī-şikīb müşāhede iderem.” didi.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Deşt-i ġamda teşne-lebden ġayrı ki nā-yābdur

Ḥāki ḥün-i dīde-i dil-teşneden sīrābdur

İmām ḥ'āherin tesliyet itdi ve zevci Şehrbānū'ya, “Eger ber-mücib-i ḳazā, müddet-i 'umr bu menzilde inḳızā irer-ise rūyuñ ḥırāş ve müyuñ fāş itme ki şemātet-i a' dā her muşibetden eşed ve ḥande-i kīne-ḥ'āh zaḥm-i sīneden beddür.” diyü vaşıyyet eyledi. Bunu işidüp maḥremān-i ḥarem-i ḥurmet feryād ü girye itdiler. Ba' dehū, emr-i İlāhiye tevekkülден ġayrı çāre yoḳdur, diyü biri birin tesliyet itdi.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Bu ne sūzdur cānı ġamnāk ü dili ḥün eyledi

Eşk-i çeşm-i Ehl-i Beyt'i Nīl ü Ceyḥūn eyledi²

Nürü'l-e'imme rivāyet ider ki: İmām, Ḳays-i A' rābī ile Süleymān-i Ḥuzā'ī'ye nāme gönderdi ki: “Evvelā bize ızḥār-i maḥabbet ve mektūbuñuz-ıla Kūfe'ye da'vet itdūñüz. Eger 'ahd üzre şābit iseñüz zemān-i yārīdür³, eger peder ü⁴ birāderüm-ile

¹ Ey imamların babası!

² Ceyḥūn B: Ceyḥūn P.

³ yārīdür: yaradı/yārī-di P, çārīdür? B.

⁴ ü B:- P.

itdügüñüz gibi hulf-i va‘de vü nağz-ı ‘ahd ider-iseñüz, ğadr ü mekr Kūfīlerüñ kadīmī kārıdur. Bu huşuşda ancağ,

Mısrā‘ :

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Hağ kazāsına ^[223a] rızādur çäre vü dermān baña.”

Peyk, nāme ile gider-iken derbend hāfızları¹ tutup İbn Ziyād’a getürdiler. Kāşid İbn Ziyād’ı gördüğü gibi nāmeyi çıkarup şad pāre itdi. İbn Ziyād, “Be-her hāl yā minbere çıkup İmām’a ve peder ü birāderine düşnām eyle, yā nāme getürdüğüñ kimesnelerüñ nāmın i‘lām eyle.” didi. Kays minbere çıkmağı ihtiyār itdi. Halk-ı Kūfe cem‘ olup, Kays minbere çıkup şenā‘-i cemīl ü na‘t-i cezīl idüp didi ki: “İy kavm! Āgāh oluñ ki ben resül-i emīrū‘l-mü‘minīnem ve kāşid-i Huseyn-i nūr-i Resül-i **(131b)** güzīnem. Hāliyā Huseyn imām-i hağ ve hālīfe-i muṭlağdur. Mürādı kelimetu’llāhı i‘lā ve sünnet-i Resül’i ihyādur. İtā‘ati müslimīne lāzim ve i‘āneti mü‘minīne mühimdür. Huşuşā size ki, kılāde-i bey‘atı gerdenüñüzde muhkem ve ‘ahd ü mişāk mā-beynüñüzde rāsī vü mübremdür. Hāliyā Kerbelā’ya hūlūl ve ‘asker-i kālil ile ol mağarr-i kerb ü belāya nüzūl itmişdür. Se‘ādet anuñ ki Hağ cānibin ve Resül hürmetin ri‘āyet ve emr-i dīni hımāyet ide.” diyüp Yezīd’e la‘net ve İbn Ziyād’a mezemmet eyledi. İbn Ziyād’a haber virdiler; buyurdı, bām-i küşkden ^[223b] pertāb itdiler. Andan İbn Ziyād Huseyn’e nāme yazdı ki: “Fermān-i Yezīd şöyle cārī olmışdur ki: Şöyle ki Huseyn bu diyāra gele, ne pister-i nermde āsāyiş eyle ve ne āb-i hunūk ü nān-i tenūkden horiş eyle, çağ gerdenin kılāde-i bey‘at-ile peyvend itmeyince, yāhod serini fitrāk-i helāke bend itmeyince.” İmām nāmeyi açduğça yüzün dürdi, kalem gibi ser-piç idüp fikre varup ṭırdı. Resül cevāb istedikde, “**Mā lehū ‘mdī cevāb², ‘Hağka³ ‘aleyhi kelimetü’l-‘azāb.**”⁴ [didi].

Bejt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Yüz tutup dünyāya ‘uqbāya uranlar pūşt-i pā

Halkı hoşnūd eyleyüp Hağk’ı iderler nā-rızā

İbn Ziyād nebīre-i Resül resül ü nāme göndermedüğinden dil-gīr olup hazırlara hıṭāb itdi, “Her ki ḍarb-i Huseyn-ile ḥarb itmege ‘azīmet ve kıtāl-ile Yezīd’e edā‘-i hıdmet

¹ hāfızları B: hāfiṭları? P.

² Sana verecek herhangi bir cevabım yoktur.

³ hağka: hağkat P, B.

⁴ “O azaba müstahak olmuştur.” 39/Zümer: 19.

ide, her ne diyāruñ ister-ise menşürin yanında ve gerden-i ‘arūs-i mürādın āgūş-i cānında bilsün.” didi. Kimesne redd-i cevāb itmedi, gūyā ki istimā‘-ı hıṭāb itmedi. İbn Ziyād kelāmı tekrār¹ itdi, yine ḳubbe-i dīvān-hānede mün‘akis olan şadādan ğayrı şavt işitmedi. [224a] ‘Āḫır ‘Amr bin Sa‘d’a hıṭāb itdi ki: “İşidürem ki (132a) āteş-i ḫasret-i emāret-i Rey cānuña key urmuşdur. Fi’l-ḫaḳīka arz-ı vesī‘a vü ‘arşa-i fesīḫadur. Medāḫıl-i emvālī firāvān ve nevāḫī vü a‘mālī bī-kerāndur.” Pes, emr itdi, menşür-i Rey’i ‘Amr’uñ nāmına yazdılar ve Ṭaberistān’ı zamīme itdiler ve bir semend-i zerrīn-zīn ve cāme-i ṭılā-düz ü muraşşā‘-āstīn getürdiler. Cümlesin ‘Amr’a virüp didi ki: “Bu cümle teşrīfāt ḫāliyā yanuñda āmāde vü ḫazır ve itmām-i kār olduḳda elli ḫarvār zer ve ḫıl‘at-i fāḫır ve niçe dürc dürr ü cevāhir. Şol şart-ıla ki, varup Ḥuseyn-ile ceng ü peygār² idesin, yā bey‘ate rāzī idüp, yā başın kesüp ḳaṭ‘-ı demār [ü] bevār idesin.” ‘Amr “Bu emr emr-i ḫaṭır ü kār-i ‘asīrdür. Te‘emmül ü istişāre ve taḫammül ü istiḫāreden lā-büddür.” [didi]. İbn Ziyād “‘İcāletü’l-vaḳt cevāb gerekdür.” didi.

‘Amr ḫānesine geldi, gördiler ki altında esb-i sebük-pey ve kitfinde cāme-i key ve elinde menşür-i vilāyet-i Rey. “Ne ḫāldür?” didiler, didi ki: “Bize cānib-i ğaybdan bāb-i devlet açıldı [224b] ve üstümüze sūy-i semādan cevāhir-i ḫuşūl-i mürādāt saçıldı. Vilāyet-i Rey ve teşrīf-i ḫāş ḫāliyā naḳd ü mevcūd ve ḫuşūl-i cümle-i emānī vü mürādāt mev‘ūd. Şol şart-ıla ki, Ḥuseyn-ile ḫarbe iḳdām idem, bey‘ate rāzī olmaz-ısa başın kesüp kārın itmām idem.

Nazm:

(mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün)

Açıldı üstümüze bāb-i devlet

Bize yüz tutdı iḳbāl ü se‘adet

İrişdük nāgehān baḫt-i sa‘ide

Yetīm-āsā ire cāmeyle ‘ide.”

Ferzend-i kihteri eyitdi: “İy peder! Bu ne sevdā-yi fāsiddür ki, ümīd-i cāh-i ‘ācil için şeqā-yi ācili iḫtiyār idesin ve rızā-yi Yezīd ve ḫaṭır-i İbn Ziyād için ḫaṭır-i Resül ü ḳalb-i Mürtezā’yı pür-āzār idesin. Ḥuşūşā ki senüñ da‘vet (132b) ü bey‘at-nāmeñ ile gele, ḫāliyā āgāz-i mekr ü bünyād-i ğadr idesin. Ferdā-yi ḳıyāmet ḫuzūr-i Ḥaḳ’da ne cevāb virebilürsin ve Resül’den ne yüz-ile ümīd-i şefā‘at ḳılursın? Ḳıyāmete dek nāmuñ sezā-vār-i la‘net ve

¹ tekrār: P’de mükerrer.

² peygār: bī-kār P, B.

āhıretde yirūñ derk-i esfel ü dārū’ş-şekāvet¹ olur.” didi. ‘Amr andan rū-gerdān oldu ve ferzend-i mihterine nigerān oldu. Ol ferzend “**Yā ebetī!**”² Meyl-i ^[225a] māl ü menāl ü āmāl lāzim-i ṭabī‘ at-i insiyyedür. Hālā bu naḳd ve emr-i ferdā nesyedür. Hāzıra şalā ve ḡāyibi Allāh oñara.

Nazm:

(mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün)

Ġam-i ferdā için çekme belāyı

Erenler naḳde kılmışlar du‘āyı

Meşeldür şūfıler söyler ezelden

Ki düğ-ı naḳd yig nesye ‘aselden.”

didi. ‘Amr anuñ sözin ḳabül itdi ve ḳabül-i ḫarb itdüğünü i‘lām-içün dārū’l-emāreye gitdi.

‘Amr biñ er ile ḫarb-i Huseyn’e teveccüh idüp berāber-i İmām’da nüzül itdi ve İmām’a ḫaber gönderüp sebep-i ḳudūmın şordı. İmām, “Sen ve emşālūñ bey‘at ü da‘vet itdūñüz, mektūblaruñuza icābet idüp geldüm. Emmā sizūñ naḳz-ı ‘ahdūñüze sebep ne oldu ki ‘ammüm oğlın öldürdūñüz? Eger baña daḫı kimesne māni‘ olmaz-ısa yine döner giderem.” diyü ḫaber gönderdi. ‘Amr bu ḫaberden hoş-dil olup “**İnneme’l-mü’mînüne ihvetün fe-aşlihū beyne ahaveyküm.**”³ mücibince, İmām ve İbn Ziyād beynin işlāḫ müyesser oldu, diyü şūret-i ḫālī İbn Ziyād’a i‘lām itdi. İbn Ziyād, “Huseyn’e teklif-i bey‘at-i Yezīd eyle. Rāzī olur-ısa fe-bihā, ve illā münteẓır-i fermān ol.” diyü irsāl-i peyām itdi. ^[225b] İmām bu teklifi işidüp, “Mevt bundan ehven ve cān ü dil fermān-ber-i ḳazā’-i Zū’l-minen’dür.” didi. Çün bu ḫaberūñ şūreti āyīne-i pür-jeng-i İbn Ziyād’da **(133a)** mün‘akis olduḫda çehre-i ‘inād şūret gösterdi. Huşayn bin Nüme[y]r ve Şimr-i Zū’l-cevşen’i ve Şit bin Rebī‘’ı ‘Amr’a irsāl idüp, “Huseyn Yezīd’e bey‘ata rāzī olunca āb-i Fūrāt’dan men‘ idūñ.” diyü gönderdi.

‘Amr bin Sa‘d, ‘Amr bin Haccāc’ı biş yüz kimesne ile āb-i Fūrāt’a müvekkel itdi, meşreb ü mezhebde gerd-i cerāyim ü āşām-ıla mühmel itdi. Bu kışşa vaḳ‘a-i şehādetden on gün muḳaddem oldu. Çün āteş-i ‘ataş-ıla hīzüm-i şabr ü ḳarār-i İmām⁴ ü ḫuddām yanup derhem oldu, Huseyn ḳarındaşı ‘Abbās’ı sī süvār ü sī piyāde ile şuya gönderdi. ‘Abbās, çün

¹ dārū’ş-şekāvet B: dārū’ş-şekāve P.

² Ey babacığım!

³ Mü’mınler ancak ve ancak kardeşdir. O hâlde kardeşlerinizin arasını düzeltin. 49/Hucurât: 10.

⁴ İmām B: -P.

gice olup reng-i şeb ‘abūs-i kām̄tarīr¹ oldu, varup ‘Amr ile muḥārebe idüp niçe ‘ayyāşuñ şīşe-i ḥayātın seng-i kıtāl-ile şıyup, zūrūfı dīde-i mātem-dīde-i Āl gibi pūr-āb eyledi, İmām’a getürdi. İmām, ‘Abbās’ı ‘Amr’a gönderdi ki: “Tenhā bu gice gelüp mülākāt idelüm, ^[226a] biri birimüz-ile ‘arz-ı² esrār ü keşf-i ḥālāt idelüm.” ‘Amr kabül itdi. Çün sipihr cāme-i şeb-revāne giyüp serhengān-i kār “**Şemmir zeylen idderi‘ leylen!**”³ mūcibince sū-be-sū şeb-revlige şürū‘ itdiler, ‘Amr birkaç ḥavāşş-ıla leşkerghāndan çıkup İmām-ıla buluşup hem-‘inān oldu. İmām ve qarındaşı ‘Abbās ve oğlu ‘Aliyy-i Ekber ve ‘Amr cem‘ olup, gūyā ki sa‘d ile naḥs beyninde ıktirān oldu. İmām fetḥ-ı kelām idüp, “Ben kim olup ve kimüñ oğlu ve kimüñ nebīresi olduğum bilürsin. Bu ne ḥāldür ki, ḥuṭām-i dünyā için benüm-ile kaşd-i kıtāl ü hırāb idersin, elüñ-ile ḥāne-i āḥiretüñ ḥarāb idersin.

Beyt:

(fā’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün)

Qanı ḥavf-i Ḥudā vü şerm-i Resül

Yok mı ḥaqq-ı ‘Alī vü mihr-i Betül

‘Arūs-i dünyā ne kaḥbedür ki benüm ḥünüm aña şir-behā viresin ve rızā’-i Yezīd ü İbn Ziyād nedür ki anlar-içün suḥṭ-ı Ḥudā’yı revā ^(133b) göresin?”

Nazm:

(fā’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün)

Var mı bu ḥākdānda⁴ genc-i baḳā

Var mı bu üstüḥānda mağz-i vefā

Gör baḳup bu simāt-ı ḥābgehi

Dest-i ālüde vü sıfāl-i teḥī

‘Amr eyitdi: “Yā İmām!

Beyt:

(fā’ilâtün mefâ’ilün fa’ilün)

Sözlerüñ cümle ḥaqq-ı nāşı‘ dur ^[226b]

Şehd-i şāfi vü pend-i nāfi‘ dur.

¹ kām̄tarīr B: kaṭrīr? P.

² ‘arz B: -P.

³ Eteğini topla (işe koyul) ve geceleyin gizlen.

⁴ ḥākdānda: ḥākrānda P, ḥākde B.

Emmā şöyle ki anlardan teberrī idem, ehl [ü] ‘ıyālüm esİR ve hānmānum hārāb iderler; ‘Türābī oldı.’ diyü tebārumuz türāb iderler.” İmām eyitdi: “**‘Kul metā‘u‘d-dünyā qalil!’**”¹; bunlar hep dünyāda sebeb-i zıkr-i cemil ve āhıretde bā‘ıS-i ecr-i cezİldür. Zıyā‘uñ zāyı‘ olur-ısa “**‘Men kāne yürİdü² harşe‘l-āhıratı nezid lehū fi harşihī.’**”³ mażmūnı üzre mezārı‘-ı meşübāt vāfir, “**‘Ve cennetin ‘arzuha’s-semāvāt’**”⁴ hāzır; hemān himmetüñ a‘lā eyle ve kelimetu‘llāhı i‘lā eyle.” ‘Amr ser-piç idüp sākıt oldı. İmām, “Yürİ ki bundan şoñra mürāduña vāşıl olmayasın.” diyüp kendi menzili semtine müsāmit oldı. Fi‘l-vākı‘ ‘Amr nā-mürād oldı; sehl zemān geçmedin Muhtār yedinde maqtül olup aḥvāli ber-bād oldı. Ez-İN cānib Şimr bu ḥāle ‘ālim olup, Kūfe‘ye varup aḥvāli İbn Ziyād‘a bildürdi⁵. İbn Ziyād ğazāb idüp ‘Amr‘a nāme gönderdi ki: “Ben seni Huseyn-ile ḥarbe gönderdüm. Sen varup Huseyn‘i siper gibi sİneye çekmişsin ve mihrine tİğ gibi yanuñda yir itmişsin. Zirih gibi ḥalka be-güşı ve kemend gibi ḥamāyil ber-düşı olmuşsin. ^[227a] Menşür-i Rey‘i baña gönder ve sipeh-sālārlığı⁶ Şimr‘e dönder ki neberd ü peygār⁷ senüñ kārūñ ve resm-i kārzār senüñ girdārūñ degül.” ‘Amr‘a bu ḥaber geldükde dīnin yābāna ve cānın cehenneme atdı, meṭā‘-ı āhıreti nebehrec-i dünyāya şatdı. Ḥalka-i kemend ü⁸ girih-i⁹ siper gibi ebrūsın çİN itdi ve tİğ ^(134a) gibi kemer-i mekri iki yirden kuşandı, kināne-i derūnın pür-tİR-i kİN itdi.

Bu cānibden ‘asker-i İmām‘uñ deşne-i teşne gibi eyle dilleri, dudakları kırıdı, māh der-şefağ gibi gözlerini kan bürüdi. Ateş-i ḥarāret-ile Ebū-türābİler ḥırmən-i şabırların ber-bād itdiler, zenān ü aṭfāl ḥuzūr-i İmām‘a gelüp, “**‘El-‘aṭaş!’**”¹⁰ diyü feryād itdiler. İmām bir buç‘aya gelüp buyurdı, kazdılar. Bir āb-i şāfi çıkdı ki, çeşme-i ḥor gibi ḳaṭarāt-i reşāşesi¹¹ dürr-i raḥşān ve lezzet ü behceti şifā-yi cān ü şafā-yi cenān. Aşḥāb ol ābdan sİR-āb oldılar ve devāblar daḥı şād-āb oldılar. Yine ‘ale‘l-fevr ol ‘ayn-i fevvāre yoğ oldı, güyā ‘ayn-i raḳİb idi şoğuldı.

Çün İbn Ziyād,

¹ “De ki: Bu dünyanın vereceği zevk ve keyif çok kısa ömürlüdür.” 4/Nisā: 77.

² men kāne yürİdü: ve men yürİd P, B.

³ “Kim ahirete yönelik kazanç elde etmek isterse, onun kazancını artırırız.” 42/Şūrā: 20.

⁴ “Genişliği gökler kadar olan cennet.” 3/ Āl-i İmrān: 133.

⁵ İbn Ziyād‘a bildürdi: P‘de mükerrer.

⁶ sipeh-sālārlığı: sipehsārlığı? P, B.

⁷ peygār B: bİ-kār P.

⁸ ü B: -P.

⁹ girih B: kede? P.

¹⁰ Susuzluk!

¹¹ reşāşesi: reşāsesi P, B.

Mısrā‘ :

(mef’ülü fâ’ilâtün mef’ülü fâ’ilâtün)

La‘ net hemîşe ber-dil-i ü ve ber-Ziyād bād¹

‘ Amr bin Qays’ı ve Qays bin ^[227b] Hanzal’ı ve Naşr-i Şāmî’yi ve Haccâc bin Hurr’ı ikişer biñ kimesne ile meded gönderdi, ma‘nâ-i ‘ asker yirine sekiz biñ dīv ü ded gönderdi ve te’kîd itdi ki, İmâm’ı şahrâda kuyu kazmağdan men‘ ideler ve ne tarîk-ıla olur-ısa Fürât’dan ref‘ ideler. ‘ Asker-i sâbık u lâhık bir yire cem‘ oldı. Ol âteş-i dūzağdan bî-pervâlar pervâne olup, İmâm aḥbabı-yıla ortalarında şem‘ oldı. İmâm’uñ kavmı ma‘dūd ve zaḥîreleri mefkūd ve riyâz-ı âmâllerine bâb-i cereyân-i âb mesdūd idi.

Beyt:

(müstef’ilün müstef’ilün)

Ḥayrân ü nâlân oldılar

Zâr ü hurūşân oldılar

Eşyâ‘-ı İmâm’dan Ḥabîb bin Muṭahher-i Esedî İmâm’uñ ḥuzūrına gelüp, “Yâ ibn Resûlu’llâh! Benüm kabîlem kavm-i Esed bu mekâna kârîbdür ve anlar bir kavmdür ki ceng ü harbde her biri bir şîr-i mehîbdür. Buyurur-ısañ varayım, anları kapuña getüreyim. Yoluñda baş u cân oynasunlar, ^(134b) bu dîg-i kârzârda bizüm-ile bile kaynasunlar.” didi. İmâm revâ gördi. Ḥabîb varup, “Yâ kavm²! Ferzend-i Resûl ü Betül muḳâbele-i ‘adū-yi kîne-ḥâhda zebûn ve miyân-i nâle vü âhda ḥâli diger-gündur. Meded-kârlık ve hevâ-dârlık ^[228a] ider-iseñüz sebab-i rızâ‘-i Ḥudâ ve bâ‘ış-i ḥuşûl-i müjde-i müzd-i şefâ‘at-i Muştafâ’dur.

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün)

Meded eyleñ ki yârlık demidür

Yârlık ğam-güsârlık demidür.”

Serdârları ‘ Abdu’llâh bin Beşîr ḳalḳup, “Yâ kavm! Şâhid oluñ ki ol da‘vete evvel icâbet iden benem ve bu râh-i ḥıdmetde keşîde-dâmenem.” didi.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Baş virenlere bu yolda ben olayım oñ ayağ

Bir başum vardur fidâ biñ baş ḥaḳḳumdur benüm

¹ Hem onun gönlüne hem de Ziyad’a lanet olsun.

² yâ kavm B: baḳup P.

Habib, “Beşşerake’llāhü yā’bne-Beşir bi’l-ḥayr!”¹ didi. Toḫsan merd-i şir-heykel müsellaḥ u mükemmel süvār oldılar ve cān ü dilden ‘āzim-i neberd ü peygār² oldılar. Bunlar gelmekte iken bir şirrîr-i pür-şeyd ü şeyn mānend-i ğurābü’l-beyn bu ḥālden İbn Sa’ d’ı āgāh itdi. İbn Sa’ d, Ezraḫ-ı Şāmî’yi dört biñ kimesne ile anları men’ içün revāne-i rāh itdi. Kenār-i āb-i Fūrāt’da mekmen-mekîn kemînden çıḫup ol enşār-i ebrāra ğulū itdiler. Egerçi anlar daḫı “**Kem min fi’etin ḳaliletin ğalebet fi’eten keşiraten.**”³ diyü bî-bāk bunlar-ıla müdāfe’aya cüst ü cū itdiler, çün ḳavm-i ‘adū az’ āf-i müzā’ af idi ve ḳalb-i mu’ telleri ^[228b] şıdḳ u şafādan ecvef idi, ğālib olup ba’zın şehîd ve ba’zın zaḫm-çeşîd itdiler. Bu ḫaberüñ vürüdü zaḫm-i İmām’a nemek-pāş oldu ve dāğ-ı ğammına nāḫun-ḫırāş oldu. Ehl-i beytün derdi tāze ve cerāḫatleri⁴ cedîd oldu.

Beyt⁵:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Felek zaḫm eyledi dāğa ḫavāle

N’ola girye_ile dem-sāz olsa nāle

Çün **(135a)** İbn Ziyād işitdi ki ḳabāyil-i ‘Arab meded-kārî-i İmām’a māyildür ve lisān-i İmām “**Ecîbü dā’ıye’llāh!**”⁶ didükçe her lisān “**Lebbeyk!**”⁷ ile ḳāyildür, nāyire-i ḫased ü ğazabı kânün-i dilinde bād-i fitne ile müşte’ıl oldu; İmām’uñ mümkün olduğça ḳal’ u ḳam’ına müşteğil oldu. ‘Amr’a nāme gönderdi ki: “Şöyle ki Tūrābiler tebārından demār getüresin, cāy-i ḳabülün şadr-i riyāsetdür; ve illā, ser-i bî-sāmānuñ ser-geşte-i ‘arşa-i siyāsetdür.” ‘Amr işitdüği gibi ḫavfindan bî-hengām iken süvār oldu. Ğırîv-i⁸ kūs-i ḫarbî ile ḳubbe-i āsmān töldi. Bu ḫāl ki vāḳı’ oldu, Muḫarrem’ün toḫuzuncı ğünü idi. İmām ser ber-zānū idüp ḫ’ābda idi. Nā-ğāh ğuşına ḳa’ḳa’a-i silāḫ u na’re-i sinān girdi, uyandı. ‘Amr’uñ cenge ıḳdāmın işidüp ^[229a] bir āh-i süznāk çekdi ki, düdü-yıla çarḫ-ı kebüd siyāha boyandı. ‘Abbās’ı gönderdi ki: “Bu ğice leyl-i cüm’a ve şeb-i ‘āşürādur. Taḫammül eyleñ ki evrādum olan ‘ıbādātum zāyı’ olmasun. Seḫargeh yek-süvāre-i mizmār-i sipihr eblaḫ-ı şubḫ-ıla ‘azm-i meydān ide ve itdüği zūlm-i nā-ḫaḳḳ-ıla dāmen-i ‘ufḳı şefaḳdan ḳıpḳızıl ḳan ide, ḫarb ü ḳıtāl muḳarrer ola ve ‘arūs-i ḳazā’-i İlāhî mināşsa-i kümün-i taḳdirden

¹ Ey Beşir’in oğlu! Allah seni iyilikle müjdelesin!

² peygār B: bî-kār P.

³ Nice az sayıdaki birlikler büyük ordulara üstün gelmiştir. 2/Bakara: 249.

⁴ cerāḫatleri B: cerāḫatün P.

⁵ Beyt B: -P.

⁶ “Allah’ın davetçisine icabet ediniz.” 46/Aḫkâf: 31.

⁷ Buyur, emret!

⁸ ğırîv B: ğırî ve P.

ma' raż-ı zühür ü bürüzda cilve-ger ola.” didi. Haber İbn Sa'd'a vâşıl olduğda ol naḥs ümerâsı-yıla meşveret itdi. Bir bir her emîr, “Te'ḥîr-i dâr ü gîrden, emîrden ḥavf iderüz.” didiler. ‘Ebû Süfyân’-nâm şahş, “İy kavm-i bed-girdâr! Bu ne saḥt-dillik, süst-peymânlik ve ne bî-dîn ü bî-îmânlıqdur ki peygamber-zâdeñüz bir gice mühlet isteye, virmeyesiz ve dâyire-i ḥaḳḳ u şavâba girmeyesiz? Eger Çîn ü Mâçîn'den ve aḳşâ-i (135b) ma' mûre-i zemînden gelmiş ‘adû olsa, bir gice mehl virmek ḳadîmî âyîn ve resm-i selâfîndür. Bu ḳandan ki ceddinñ ümmeti ve âḥiretde tâlib-i şefâ'ati geçesiz?” didi.

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Nedür bu tîre-ḫab' u seng-dillik

Bu bî-inşâflık peymân-güsillik¹

Niçün [229b] Āl-i Resûl'e ehl-i kînsiz

Meger ki ḫızb-i şeytân-i la'însiz

Ḳanı ḥaḳḳ-ı Nebiyyu'llâh'dan şerm

Ḳanı nâmûs-i dîn âdemden âzerm

Bu pür-süz söz ol seng-dillere te'şîr idüp döndiler, cā be-cā ḳaravullar ḳoyup ḳondılar.

Bu cānibden İmām buyurdi ki, ḫandaḳ ḳazdılar ki maşâf bir yirden ola ve ḫarem dest-i tetâvül-i nâ-maḫremlerden eyemen ola. Güyâ ki ol dîv-şüret ü ded-sîretlerñ şerrinden emîn olmağa dâyire içine girdiler, meta'-ı şabr ü taḫammül alup nuḳûd-i tevekkülü dellâl-i ḳazâya virdiler ve şebîḫün olmasun diyü atrâfdan âteşler yaḳdılar. Çün ḳaravul ḳavmi İmām'uñ bu tedbîrine baḳdılar, ‘Mâlik bin ‘Urve’-nâm memlûk-i ḫ'âce-i zulm ü intikâm atın kenâr-i ḫandaḳa sürüp, “İy Ḥuseyn! Bu âteşden evvel niçün kendü elüñ-ile kendüyi yaḳmağı revâ gördüñ ve kendü elüñ-ile ocağuña şu ḳoyduñ, ḫânedânuña âteş urduñ?” didi. İmām, “‘**Kezzebte va'llâhi yâ 'adüvva'llâh!**’² Zann ider misin ki ben dūzaḫî ve sen behiştî olasın?” [didi]. Müslim bin ‘Uveymir, “Yâ İmām! Buyur ki aḡzına bir tîr urayım, maḡzı burnından gelsün ve peyk-i [230a] ecel cānın dūzaḫa şalsun.” didi. İmām, “Ḥarbde pîş-bürdlik merdlik degüldür; emmâ ḳazâ'-i Ḥudâ gör n'eyler.” didi ve cānib-i ḳibleye secde-i dirâz idüp “**Allâhümme ḫarriḳi'n-nâr!**”³ diyü niyâz itdi. Fi'l-ḫâl “**Da'vetü'l-mazlûmi**

¹ peymân-güsillik B: peymân-küşlik? P.

² Ey Allah'ın düşmanı! Vallahi yalan söyledin.

³ Allahım! Ateşi harlandır/avevlendir.

müstecābetün.”¹ hukmi-yile atınuñ ayağı (136a) delüğe geçüp cānib-i süflīye mütemāyil oldı, ayağı rikābda qalup her tarefe sürdi. Āhır handağ kenārına gelüp āteşe atdı. Halkdan hürüş kopdı, zālimgere hirāsān düşüp² bir mıqdār yatdı. İmām āvāz-i bülend-ile çağırıp, “İlāhī! Resülünñ Ehl-i Beyti’nün dādın zālimgere al ve bize zulm idenleri deryā-yi qahruña şal!” didi. ‘Kays bin Eş‘aş’-nām ağber ü eş‘aş, “Peygamber senñ neñdür ki her zemān aña intisāb-ıla ittışāf ve dāyimā lāf ü güzāf idersin?” didi. İmām’a bu söz ol bed-bahtdan saht gelüp, “İlāhī! Bu zālimgere benüm nesebümü nefy idüp ol devha-i risāletden kaç’-ı ırk u tebār ider. Anñ hürmetine ‘azāb-i ‘ācileñ-ile giriftār ve ‘azāb-i ācileñden nümüdār eyle!” didi. ‘Ale’l-fevr, İbn Eş‘aş’uñ yüregi ağırđı, göbegi burdı. Egerçi şabr idegördi, āhır def eylemege indi. ^[230b] Bir ‘akreb şokdı. İbn Eş‘aş-i aḥbeş mekşüfü’l-‘avret necāseti içinde ğaltān ü mülevveş cān virüp, ‘ibret için başına halk çokdı.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Reng [ü] būsız olsa gül pejmürde yig

Ādem-i bed-zindegānī mürde yig

Pes, Cu‘de-i Fereş’i at depdi ve tanz ü istihzā ile didi ki: “Nehr-i cārī ki āb-i Fūrāt’dur ve ‘azb-i fūrāt’dur, bu degül eger semādan biñ bunuñ gibi mā’-i seccāc veyāḥod zeminden niçe deryā-yi mevvāc zuhūr idüp, milḥ-ı ücāc daḥı olsa, qatresin görimeyüp dil-teşne helāk olursın ve tiğ-ı ‘aşaş-ıla sīne-çāk olursın.” İmām’uñ bu suḥan-i āteşinden³ içi yandı, bir āh itdi ki gökler göge boyandı. Rüy-i niyāzı cānib-i Bī-niyāz’a rāst itdi, “Allāhümme emithü ‘atşānā!”⁴ diyü ol āteşinñ (136b) fālı başına uğramağı der-ḥ’āst itdi. Fi’l-hāl bī-sebeb ü bī-takrīb atı belinleyüp Cu‘de’yi üstinden⁵ atdı ve mefāze yolın tıtdı⁶. Cu‘de nā-çār ardınca kova gitdi, gāh yeldi, gāh segirtti; sīnesinden āteş-i ‘aşaş galeyān itdi. “El-‘aşaş el-‘aşaş!”⁷ diyü yügürür-idi. Çeşme-i ḥorşide baksa hürmen-i ^[231a] āteş-i pür-iltihāb ve deryā-yi ‘ummāna nazar kılsa, serāb görür-idi. Ağzına şu götürseler, gözlerin kan bürür-idi. Mā-ḥaşal, mā içmek müyesser olmayup pür-teb ü tāb bā-şad ḥarāret cān virdi, ol ḥarāret-ile cehenneme girdi. Ol gicede ol maṭla‘-ı imāmetden bu üç kerāmet zuhūr

¹ Mazlumun duası kabul edilir. Buhārī, **el-Cāmi’u’s-Sahīh**, c. 4, s. 271: “Fe-inne da‘vete’l-mazlūmi müstecābetün.”

² düşüp B: -P.

³ āteşinden B: āteşinden P.

⁴ Allahım! Onu susuzluktan öldür!

⁵ üstinden B: üstine P.

⁶ ve mefāze yolın tıtdı B: -P.

⁷ Susuzluk! Susuzluk!

itdi. asvet-i albleri, ki “Fe-hiye ke’l-hicāreti ev eşeddü asveten.”¹ den erāğ yaarlar-ıdı, ol meş‘ al-i nürdan ıtibās-i zıyā itmekden anları dūr itdi.

ıt‘ a:

(fā’ilātün mefā’ilün fa’lün)

Eşıyā münkir-i kerāmetdür

Lāyık-ı ahr-i Hā u la‘ netdür

Baş indürmez evliyāya li’ām

Her ne deñlü esİR-i nekbetdür

Aslı budur ki dīv ü ded-hūdur

Geri zāhirde ins-sūretdür

El-ıssa, ol gice arefeynden direng itdiler, ya‘nī ceng itmemege āheng itdiler. Mülāzimān-i İmām ki vuūd-i İslām’dur, vaūd-i āteş-i şabr ile sīnelerin “zāti’l-vaūd”² itdiler ve isāle-i dūrūd ü selām-i Resūl için dil ü cānların dūrūd itdiler. Kendüleri uyura urup, avm-i ‘adūya tavşan uykusın virüp pister-i gāfletde uyutdılar. Kendiler ölüm fikrin gönülden ıkarup şabāhı diri tıtdılar. Nürü’l-e’imme rivāyetinde, ^[231b] ün rüz-i tāsū‘ā geüp leyl-i āşūrā oldu, ‘ālem libās-i sügvārīde görindi ve Hıusrev-i sitāregān pelās-i mātem bürindi. Muşibet-zedelerün dūd-i siyāhı-yıla ‘ālem **(137a)** müşk-fām oldu ve rüy-i āyīne-i sipihr nefes-i serd-i erbāb-i mātem-kede ile pür-zalām oldu. amer saçın özdü ve Zühre nağme-i³ rūh-efzā yirine şīven-i mātem ezgisin düzdü⁴. Cellād-i felegūñ dāmeni hūn-i şūhedā ile hūnīn oldu, kenāre-i ufu eşk-i hūn-ālūd-i eşm-i sitāre ile rengīn oldu.

Beyt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

ar toprak saçmadan başına olmuşdur siyāh

Yüzini yırtup hırāş-ıla tebāh itmişdi māh

İmām buyurdu, bir kürsī-i sāc urdılar, kendiler kürsīde arār idüp aşhāb havālīsinde tırdılar. Hıube okıyup didiler ki: “El-amdü li’llāhi ‘ale’s-serrā’i ve’-arrā’.”⁵ Andan buyurdu: “Eyyühe’n-nās!⁶ ‘[Fe]-ecmi‘ü emraküm [ve şürakā’eküm] şümme lā yekün

¹ “Ādetā bir taş, hatta alabildiğince sert bir kaya gibi.” 2/Bakara: 74.

² “Ateş dolu.” 85/Bürüc: 5.

³ Zühre nāme-i: Zühre-i nağmeye B.

⁴ Zühre...düzdü B: -P.

⁵ Bollukta da darlıkta da Allah’a hamd olsun.

⁶ Ey insanlar!

emruküm ‘aleyküm gummeten şümma’kzū ileyye ve lā tünzırün.’¹ ‘İnne veliyyiya’llāhü’llezi² nezzele’l-kitābe ve hüve yetevelle’s-şālihīn.’³ İy kavm-i aşhāb-i hüdā! Cezākümü’llāhü te‘ālā hayrā!⁴ Āgāh oluñ ki bu gice mehli sizüñ için istedüm ve raqabeñüz raqabeñüz ^[232a] ribka-i bey‘ atümden hāl itdüm. Bu kavmüñ ğaraı mücerred benüm vücüdüm ve bu cengden mürādları benüm nā-būdumdur. Benüm sebebümden tu‘ me-i şır-i şemşir ve ‘urza-i dār ü ğir olmañ. Her biriñüz ehl-i beytümden⁵ birinüñ elin alup bu mu‘ terek-i menāyādan şahrā-yi selāmeti ğürizğāh eyleñ ve ğirībān-i hayātı dest-i keşākeş-i ecelden alup dāmen-i kūh-i şihhati penāh eyleñ.”

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Rūzgār itdi beni ğarq-āb-i ğird-āb-i sitem

Āšnālar sāhıl-i süy-i selāmet gözleñüz

Her biri yek-dil ü yek-zebān, bā-dil-i sūzān ü çeşm-i eşk-rizān didiler ki: “Uğruñda cān virmek bize ‘umr-i şānī ve yoluñda helāk olmağ baqā-yi cāvidānīdür. Her nefes ki āteş-i mihrüñ-ile dem urmaya, bād-i hevādur ve her ‘umr ki hāk-i pāyuñda ğüzerān itmeye, rūzgārda hebādur. Baqıyye-i hayāt eger yek-deme ve eger hezār-sāledür, yoluña fidādur.

Beyt:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün)

Topraq ol başa reh-i ‘ışkuña ğaltān degül ^(137b)

Çıksun ol göz ki yoluñda ğüher-efşān degül

Peymāne-i ‘umr tōldı-yısa, senüñ elüñden rıtl-i ğirān-i sākī çeksün. Defter-i hayāt ‘fezālik’e varmadı-yısa, yine senüñ şevkuñ ol cerīdeye ^[232b] şahha’l-bākī çeksün.” didiler.

İmām bunlara nevāzişler, sitāyişler idüp hayr du‘ālar itdi. Andan ferzendān-i Müslim-i ‘Aqıl’e hıtab idüp eyitdi: “İy ciger-ğüşelerüm! Kūfiyān-i būfiyān ‘ahde ğayr-i vāfi olup mevā’id-i kāzibe ile pederüñüz risālete oqudılar. Āhır rāh-i vefādan taban götürüp Şāmīler-ile ittifāk idüp ayak qarada qodılar. ‘Ākıbet tır-i keyd ü mekrlerine siper

¹ “O hâlde artık siz de kendi adamlarınız ve işbirlikçilerinizle biraraya gelin ve ne yapacağınızı bir karara bağlayın. Hem sonra bir sıkıntı ve vicdan azabı da çekmeyin. Hiç beklemeden hakkımdaki hükmü infaz edin.” 10/Yûnus: 71.

² veliyyiya’llāhü’llezi B: veliyye’llezine P.

³ “Benim yâr ve yardımcıım, işte bu Kur’an’ı indiren Allah’tır. O, has kullarını hep koruyup kollar.” 7/A’râf: 196.

⁴ Şâni yüce olan Allah sizi hayırlarla mükafatlandırсын!

⁵ beytümünden B: beynümünden P.

itdiler, ol bî-ser ü sāmānlar zulmlerin pāyāna iriřdürüp ol serveri bî-ser itdiler. Siz ki yādgār-i Müslim’siz, hālīyā ki serzeniř-i gürz ü gūřmāl-i kūpālden řađ u sālīmsiz. Münāsib budur ki, řayy-i mesāfe idüp Benī-Ṭayy’a varasız. Māderūñüz mātem-zedeyi ğam-kededen hālāř idüp andan Medīne’ye varup müntezır řurasız. Be-her hāl řār-i Benī-Hāřim Benī-Ümeyye’den alınur ve řarh-ı kebūdda cānib-i meřriřdan siyāh ‘alemler çözilüp Benī-Ümeyye Benī-Ařfer gibi mevt-i ařmeri mu‘āyene idüp, livā’-i sebzīni sebz-vār olmađ-ıçün Ebü’l-Müslim yedinden seyf ü sināndan beter teber-i girān gerden-keřāna řalınur¹. Ebü’l-Müslim oldur ki, pederüm İmām ‘Alī, ceddüm Hāzret-i nübüvvet-^[233a]penāhdan rivāyet ider ki: Bir ğün hārim-i hārb-i řıffīn’de, muķātele-i ‘adū-yi ber-ğüzīnde İmām ‘Vā Ebā-Müslimāh!’² diyü nidā itdi. Qarındařum Muĥammed-i Hānefiyye, ‘Yā ebetāh!’³ Yā Ebā-Müslimāh!’⁴ diyü nidā itdüĝüñ Ebü Müslim yā key(?) āhır-i ĥurūfda pāyān-i řufūfdadır.’ [didi]. Emīr buyurdı ki: ‘Sen didüĝüñ Ebü’l-Müslim-i Hūlānī’dür. Benüm didüĝüm Eb^(138a)ü’l-Müslim oldur ki, rāyāt-i sūd⁵ ü cünūd-i vūfūd ile meřriřdan ğün gibi řālī‘ olup zālemeyi münhezim ve ‘alemlerin nigūnsār ide ve anuñ sa‘yi ile ĥaķ merkezinde řarār ide.’ didi.” İmām’uñ bu sözleri eytām-i Müslim’üñ cerāĥatlerine nemek-pāř oldu. Anlaruñ ğözleri eřk-i ĥasret-ile řolu yař oldu, dilleri dāđ-ı muřībet-ile řolu bař oldu. Ceres gibi yek-dil ü yek-zebān, feryād-künān ü nālān didiler: “Peder ü birāder řarīķ-ı maĥabbetūñde ķurbān oldılar ve rāh-i řehādete revān oldılar, zümre-i řühedāya sārībān-i ķarbān oldılar. Biz daĥı serden ķadem ve ‘azm-i diyār-i ‘adem idüp iřlerine iķtifā ve eřerlerine iķtidā iderüz; řükrāne-i ‘id-i řehādete naķd-i vücūdı fidā iderüz.”

Beyt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

‘Ālem-i süflīde biz tā zindeyüz

Raĥř-i ‘umri yoluña tāzendeyüz

^[233b] İmām ğördi ki sözlerinde řubĥ gibi řādīķ idüklerine řulū‘-ı mihr ü vefāları řāhid ve se‘ādet-i řehādetine baĥt ü kevkepleri müsā‘ıd, bunlara du‘ā idüp ĥayr-ile yād itdi. Anlar daĥı menzillerine ‘azm idüp “**Ĥayr bād!**”⁶ itdi. İmām baķıyye-i leyli řā‘at ü ‘ibādet ve řalevāt ü řalāt ile ğeçürdi; bu cānibden mevālī-i müvālī ğirye-i pür-süz ü nāle-i řeb-

¹ çalınur: şalınup P, B.

² Vay Ebü-Müslim’e!

³ Ey babacıĝım!

⁴ Ey Ebü-Müslim!

⁵ sūd: sūde P, B.

⁶ Hayırlı olsun!

efrüz[a] meşgûl olup, dūd-i āhları ‘ ayyūka irüp gīsū-yi māha teşvīş virdi ve nem-i eşkleri pūşt-i māhīye irdi.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Māhīye irsün sirişküm māha irsün dūd-i āh

Māhdan māhīye dek bu zūlme olsunlar güvāh

Nürü’l-e ’imme kavlince, çün zemān-i tağlīs, ya’ nī zībağ-rīzān-i encüm, ve buhār-i şeb-ile enbīk-ı seḥardan kibrīt-i şihāb-ıla şemse teklīs zemānı oldı, cevv-i āsmāndan āvāz geldi ki: “Yā ḥalīla’llāh! Merdāne ol ki vaqt-i raḥīl ve zemān-i sülūk-i sebīldür.” Ümmü-külşüm cūşān **(138b)** ü hurūşān İmām’a gelüp, “Yā eḥāh!¹ Bu hetef-i² hā’il ü ḥaber-i cān-güsili işitdün mi ki nāvek-i dil-düz-i müje-i³ ḥübān⁴ gibi ḳan çıkartmaz, cigerler deler ve ḥancer-i ḡamze-i maḥbūbān gibi zaḥm itmedin ^[234a] yürekler yarar?” [didi]. İmām “Belī yā uḥtāh!⁵ Bu ḥaberi işitdüm ve bundan ‘aceb bir vāḳı’ a gördüm ki, çün nūr-i bāşıra felek-i dimāğdan üfūl itdi, ḥıss-i bāḥinī revzene-i cāndan nezāre-i gülşen-i melekūta göz açdı. Be-ḥukm-i verāşet-i ‘**Tenāmü ‘aynī ve lā yenāmü ḳalbī.**’⁶,

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Ġayrısı mest-idi ol ḥüşyār idi⁷

Çeşmi uyḳuda dili bīdār idi

ḥavāss-i zāhire tedbīr-i ‘ālem-i mişālden mu’atḫal ve ḳuvā-yi ruḥāniyyenüñ tedbīr-i ‘ālem-i melekūtda iştiğālī mükemmel iken gördüm, bir alay kilāb-i zevi’l-enyāb baña ḥamle iderler. İçlerinden bir seg-i ebreş ziyāde hom ider, ḳavmüm arasından baña ḥücüm ider. Bu ḥālde iken gördüm ki ceddüm Ḥazret-i Resūl yanında bir melek-i şāḥīb-müşūl⁸ ile peydā olup: ‘İy ferzend-i mazlūm ü ḥalef-i merḥūm! İşte ben gürūh-i enbūh-i enbiyā vü aşfiyā-yıla saña istıḳbāle geldüm. Bu melek elindeki şīşe-i sebz içinde senüñ ḥūn-i bī-günāhuñ ve bu segler ḳaşd-i ḳatlı iden ḫāyife-i bed-ḫāhuñdur. Düriş ki bu gice şavm-i vişālī ‘id-i ittişāle irgüresin, ravza-i cennetde erīke-i vuşlatda ^[234b] bizüm-ile ifḫār idesin. Murğ-ı cānı urcurma

¹ Ey kardeşim!

² hetef B: heft P.

³ müje-i: meze? P, B.

⁴ ḥübān B: ḥūnān P.

⁵ Ey kızkardeşim!

⁶ “Gözüm uyur, ama kalbim uyumaz.” Buhārī, **Sahīh**, c. 4, s. 191.

⁷ mest-idi B: meyyitdi P.

⁸ müşūl: mütül/metül? P, me’evvel? B.

idüp murğ-ı rızā-yi ʔuddūsı Őikār idesin¹.” Ve buyurđı ki ehl-i beyti gelüp kendü-yile vedā^c ideler ve her birinüñ gencine-i sinesinde gevher-i mihrin idā^c ideler. Evlādinuñ ferden ferdā yüzlerin yüzlerine urđı ve gözlerine gözlerin sürđı.

ʔıt‘ a:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Mevc-zen oldı der ü dīvārdan seyl-āb-i ğam

Her ʔarefden ʔoldı ğüşe bāng-i mātem zīr ü bem²

Kār-i ādem derhem ü ‘ālem perīŐān ğörinür

Bilmedüm sirrin bu hālün hīç bilmem n’eyleyem

(139a) Bu hālde ehl-i beytden hürüş ʔopup keŐtī-i Şabr ü sükün ğarğ-āb-i gird-āb-i zacet³ ü heyecān oldı. Hāzırlar ğiryān ve zebān-i zenān bu nağme-i dil-süz ü ciger-hırāŐ-ıla raʔbü’l-lisān oldı.

Ġazel:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Dostlar bu hān-i vīrāndan sefer ʔılsam ğerek

VağŐet-ābādından āfāğuñ ğüzer ʔılsam ğerek

ʔāyir-i ʔudsiydi cān āndı tecerrüd ‘ālemin

Cism-i hāķidür ʔafes zīr ü zeber ʔılsam ğerek

Yūsüf-āsā niçe bir olam bu zindānda esīr

Tağt-i Mışr-i ‘ālem-i ʔudsi mağar ʔılsam ğerek

Dest-i Őāha Őāh-bāz āğāz-i pervāz eyledi

Himmet-i ehl-i Őafādan bāl ü per ʔılsam ğerek^[235a]

‘Ālem-i⁴ ğayba du‘ā-yi himmeti hem-rāh idün

Menzil-i mülk-i Őehādetden sefer ʔılsam ğerek

Bu hālde,

MıŐrā‘ :

(...?)

Fe-lemmā ezā’e’Ő-Őubğu ferreğa beynenā¹

¹ murğ-ı cānı...idesin B: -P.

² bem: yemm? P, B.

³ zacet: Őacet? P, meğaret/müncerit? B.

⁴ ‘ālem B: ‘ālemi P.

tebāşir-i şubḥ āfākda ‘ıyān oldı ve āşār-i şefāk ḥūn-i şühedā gibi dāmān-i gerdūnda nūmāyān oldı. Ya‘nī mātem günü olduğı sebebden şubḥ dürrā‘a-i ezraḳın ceybden dāmānına dek çāk itdi ve ḥorşid külāhın yire urup ḥāk itdi. Mihr şefāk içinde ḥūn içinde ser-i Ḥuseyn gibi görindi.

Beyt:

(fâ‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün[fa‘lün])

Mihr bir nīze-bülend olmuş-ıdı ol demde

Nīze üzre ser-i sulṭān-i şehīdān-şekil

Encüm gūşe-i mātem-kede-i felekde inzivāya varup pelās-i sügvārī bürindi. Āsmān ḥānedān-i mātem ü eyvān-i şivene döndi. Āyīne-i zerrīne-i ḥorşid dūd-i āh-i zemāne ile tölündi. Keyvān, ki girīvān-i ḳal‘a-i sipihrdür, ḳulle-i şādīyi dīvār itdi. Müşterī naḳd-i direm-i encümi metā‘-ı ḡamma deḡişüp terk-i bāzār itdi. Mirrīḡ tıḡın elinden şaldı. Mihr ḥusūfdan siyeh-pūş olup şü‘ā‘dan ḡisūların çözdü. Zühre erḡanūn-i ḡamma nevḥa düzenin virüp mātem pīş-revin çaldı. ‘Uṭārid şādī defterin dürdi, ḡamm ü (139b) ḡuşşadan [235b] mürekkeb deryā-yi melāle ṭalayazdı. Ḳamer şaḡrā-yi felekde gider-iken tih-i ḥayretde yol azdı.

Ḳıṭ‘a:

(meṭ‘ülü fā‘ilātü meṭā‘ilü fā‘ilün)

Şubḥ olmasaydı rüy-i ḡurā-yi İmām eger

Çarḡuñ ḳabā-yi nīli neden çāk ü ḥūn ola²

Ḥāke ḡurūb itmese mihr-i sipihri-ḡaḳ

Dürrā‘ asını itmez-ıdı āsmān ḳabā

Dehrüñ neden dimāḡ[1] ola böyle pür-fütür

Mihrüñ neden ola ruḡ-ı rengini keh-rübā

İmām bāḡ-i nemāz oḳıyup yārān cem‘ olup, teyemmüm ile İmām’a iḳtidā itdiler. Hemān geh nemāzı edā idüp du‘ā itdiler, ṭaref-i muḡālifāndan āvāz-i kūs-i felke felegi ker itdi ve na‘re-i nāy-i rüyin çü kāyināt cevvi maḳarr itdi. ‘Asker-i cerād-i ‘ādū cavḳ cavḳ piyāde vü süvār meydāna geldiler, rāyāt ü a‘lāmı ref‘ u naşb ḳıldılar. Müvāliyān-i Ḥuseyn olan ehl-i ‘Irāḳ u Ḥicāz Şāmīleri bu berg ü nevā-yıla görüp, ‘uşşāk-vār küçek ü büzürgi kemer-i İmām’ı miyānlarında rāst idüp maḳām-i tevekküli ḥısār idindiler; piyādelər piyāde

¹ Gün ışımaya başlayınca, aramıza ayrılık girdi.

² nīli: nīle P, B.

gibi şaff olup ata kâdirler bindiler. ‘ Amr bin Sa‘ d ta‘ biye-i leşkere meşğul olup meymene-i ğayr-i meymünün Beşir bin Hucâbe ve meysere-i nâ-meysüresin Şimr-i Zî’l-cevşen-ile üstüvâr itdi. Livâ‘-i ‘ adâvetü^[236a]’t-tevessülin, kulu Düreyd eline virüp kendi kalb-i siyâh-ıla kalb-i sipâhda karar itdi. İmâm ma‘ dūd çendi-yile kesret-i süvâr-i Şâmiyândan havf itmeyüp meymene-i pür-meymenetin Zâhîr-i Kays ve meysere-i pür-meysüresin Hâbib bin Muṭahher’e muḳarrer itdi. ‘ Alem-i ‘ ılm-şi‘ arın karındaşı ‘ Abbâs eline virüp, egerçi cây-i kalb şadrur, emmâ ol şadr-i kalbde maḳarr itdi. Çün iki şaf râst oldı, âzân-i mücâhidîne bu şadâ tldı:

Ḳıṭ‘ a:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Vaḳt-i ceng oldı çünki ceng gerek ^(140a)

Merd olanlara nâm ü neng gerek

Bir el öñdin ḥalâş kıl başuñ

Şanma bu ḥânede direng gerek

Mâh rüyında püşt-i mâhîde

Ḥün-i zaḥm-i bedenle reng gerek¹

Kişi evc-i ḳazâda olsa Hümâ

Ḥün deryâsına neheng gerek

Düşmen-i seg-ḥışâl ü rübeh-rû

Cengine bebr-ile peleng gerek

Düşmenüñ kürligine kûr gözine

Kilk-i ‘ aşık ney-i ḥadeng gerek

İmâm ḥaymesine gelüp ‘ imâme-i Resül’i şarındı ve dürrâ‘ a-i Nebî’yi giyindi. Ol şeh-süvâr-i meydân-i “**Ene nebiyyün bi’s-seyf.**”²üñ tîğın ḥamâyil idüp ‘Mürteciz’-nâm esbe süvâr oldı. Hümâ-veş^[236b] meydâna pervâz itdi, bu receze âğâz itdi:

Beyt:

(...?)

Ene_İbnü ‘ Aliyyi’z-zahri min Benî-Hâşim

Kefânî bi-hâzâ mu‘ cizin ḥîne efḥar¹

¹ ḥün B: ḥod P.

² Ben kılıç (savaş) peygamberiyim.

Bülend-āvāz-ıla and virüp didi ki: “Bilür misin ki, benem² nebire-i mefhar-i Muştafâ, sıbt-ı resül-i Hudâ, ciger-güşe-i Fâtıma-i Zehrâ,

Mısrâ‘:

(müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün)

Qurret-i ‘ayn-i ‘Ali-yi Mürtezâ.

Bir ‘ammüm Ca‘fer-i Tayyâr ve bir ‘ammüm Hamza-i seyyidü’ş-şühedâ. Serümde olan Resül ‘ımâmesidür, berümde giydüğüm anuñ câmesidür. Miyânumdaki şemşir anuñ tığı ve zîr-i rânında olan anuñ esb-i mânend-i tığıdır. Karındaşum-ıla benüm haqqumda “**Seyyidü şübbâni ehli’l-cenneh.**”³ Resül sözidür. Siz işitmedüñüz ise Câbir bin ‘Abdi’llâh ve Enes bin Mâlik ve Ebü Sa‘îd-i Hudrî ve Sehl bin Sa‘d-i Sâ‘idî’ye şoruñ ki anlar işitmişlerdür.” Çün ‘asker bunu güş itdiler, cüş ü huruş itdiler. Andan İmâm rü’esâ’-i Kûfe’den nâm-dâr ü şâhib-i‘tibâr kimesnelere hitâb idüp didi ki: “Bilürsüz ki hasebde ‘adilem ve nesebde mişlüm yoqdur. El-hamdü li’llâh ki, levh-ı nâşiyeme dest-i teklîf kalem çekeliden, ne menâhiden ^(140b) birin ihtiyâr itdüm ve ne kizbi kâr itdüm. Bir merd idüm ki dünyâdan ı‘râz ve mâ-sivâdan ^[237a] ıgmâz idüp haremimi penâh ve hıdmet-i Beytu’llâh’ı ve kabr-i ceddümi gürizgâh itmiş-idüm. Beni verâset-i hılâfete evlâ gördüñüz. Hâliya mekr-i nihânî ve keyd-i nâgehânî ile hâne-i esb-i maqsûda beydağ-ı ‘uzr [ü] gadr sürdüñüz. Âh kim,

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Bağr-i endühuñ bün ü pâyânı yoq

Kâr-i devrânuñ ser ü sâmani yoq.

İy ‘Amr-i Sa‘d, v’ey ‘Amr bin Huccâc, v’ey Şit-i Reb‘î ve fülân ve fülân! Şimdi âbgîne-i kalbümü şikest ve nihâl-i âmâlümü riğ-ı ‘aşif-i hayl ü had‘ ile pest itdüñüz. Sizüñ sebebüñüz ile dârü’l-mülk-i vücüd yağma-yi ‘asker-i ıztırâb-ıla harâb olıyür ve keştî-i hayât hübübi ‘avâşif-i memât-ıla garq-âb-i gird-âb-i inqılâb olıyür.” Buyurdu, mekâtibi⁴ getürdiler. Kûfîler inkâr eylediler. Çün bir mıqdâr zemân böyle qarâr eylediler, ‘Amr bin Sa‘d ilerü gelüp, “Yâ Huseyn! Bu sözüñden netice çıkmadı. Yâ Yezîd’e bey‘ at kıl, yâhod

¹ Haşimoğulları soyundan gelen Ali’nin oğluyum/ Övünmek istediğimde, (karşımdakini) aciz bırakmak için bu bana yeter.

² benem B: beni P.

³ Cennetteki gençlerin efendisi.

⁴ mekâtibi: mekâtibi P, B.

tu‘ me-i tiġ-ı intikām olursın, muqarrer bil!” diyüp āheng-i katli bī-kem ü kāst itdi, ŧest¹ ü kabza dūrüst idüp bir tīr-i tedmīri zih-i kemānda rāst itdi. “ŧāhid oluñ ki, evvel kimesne ki ‘ asker-i Huseyn-ile harbe ^[237b] āġāz ide benem.” diyü āteŧ-i zulm-ile sīnesin pūr-tāb itdi, ol tīri cānib-i İmām’a pertāb itdi. Bu hāli görüp kūhlar göġüs geġürdi, nālān oldı. Ebrler giryān olup eŧk-rīzān oldı. Girīveler taġlara² dūŧüp nā-tüvān oldı. Hāmūnlar yüzün yirlere sürüp, ŧaġrālar sīnesine vādilerden elifler ħeküp, niŧān-i süm na‘ l-i sütürdan dāġlar kesüp sīne-küpān, āv-i la‘ l-i hūblar ol baġr-i kerāmete dil-cūyılıklar idemedüğinden **(141a)** boynın burup cūŧān oldı, deryā-yi ‘ ademe dek revān oldı. Ma‘reke vü meydān ġüyā āh ħekdüğinden ‘ alem ü nīzeler yir yir elif gibi idi ve zaġm-i nāġun-i ħasretten siperler niŧān idi. Kemānlar saġt dūŧüp siperler ħaŧın ħatdı. Dilīrān-i maŧāf inŧāf oġın atdı, yayın yaŧdı, kılıcın kımına katdı. Kemendler kūhlardan ebrūlarına ħin ŧaldılar. Gürz-i kūpāller ser-girān kaldılar. ħün İmām bu hāli gördi, mübārek meġāsinine el urdı ve didi ki: “Yehūdī ŧāyifesine ol vaġt ġāzab-i İlāhī nāzil oldı ki ‘ Uzeyr, ^[238a] ibnu’ llāh³ didiler, ve Naŧārāya ol vaġt suġt-ı Rabbānī nāzil oldı ki ‘ Mesīh, ibnu’ llāh⁴ didiler, ve siz ol vaġt müsteġaġġ-ı ‘ itāb-i İlāhī olduñuz ki peyġamberüñüz oġlın ħatlı ħaŧd itdüñüz. Ber-mücib-i ‘ **Va’ ŧbir ve mā ŧabrūke illā bi’ llāh.**⁵ ben dāmen-i ŧabr ü ŧikībāyīye teŧebbūŧ idüp cānib-i Ĥaġġ’a mütevekkil ve ‘ urve-i vūŧġā-i ŧabr-ıla mütevessilem. Ümīzvāram ‘ an-ħarīb ki be-ġukm-i ‘ **Allāhü lā yechelü ve lā yaġfülü**^{6,7} size ‘ uġūbāt-i ‘ ācile ola ve her biriñüz cezā’-i sezāsına sezāsına ħāyil ola.”

ŧi‘ r:

(mefā’ ilün fe’ ilātün mefā’ ilün fe’ ilün[fa’ lün])

Cefā oġına ŧu kim ħīleyi kemāne ider

Ĥadeng-i la‘ nete āġır özin niŧāne ider

Ĥo⁸ intikām işini ħekme zaġmet iy maŧlūm⁹

Ki ‘ āġıbet senüñ ol ħıdmetüñ zemāne ider

Ayaġın alma ŧaġın kimsenüñ ki baŧuñ-ħün

Senüñ de baŧuñ alur ŧoñra bir behāne ider

¹ ŧest: ŧiŧt? P, B.

² taġlara: tiġlara P, B.

³ ‘ Uzeyr ibnü’ llāh B: ‘ Azīz bin ‘ Abdu’ llāh P.

⁴ ibnü’ llāh B: bin Allāh P.

⁵ “Sabret! Senin sabrın ancak Allah içindir.” 16/Nahl: 127.

⁶ lā yaġfülü B: lā nef’ alü? P.

⁷ Allah habersiz de deġildir gafil de.

⁸ ħo B: -P.

⁹ maŧlūm B: maŧlūm? P.

‘Inānın meydāndan döndürdi, kendü leşkerinüñ şufūfina gelüp, istimāletler virüp kıvandurdi. Kıtāl ü hırābı taşmīm eyledi ve merge gönül bağlayup dünyādan kaç¹-ı ‘alāka ve mevtden ref²-ı bīm eyledi.

Bu vāқи‘a-i fāқи‘a ^[238b] ve bu faẓīha-i¹ fecī‘a hicretüñ altmış bir senesi muharremiñ onıncı güninde **(141b)** cüm‘a gününde idi. ‘Asker-i ‘adū bir kavilde üç biñ ve bir kavilde on yidi biñ, emmā aşahh-ı aqvāilde ‘askerüñ temāmı yigirmi iki biñ Kūfī vü Şāmī idi. Mülāzimān-i hazretten merd-i kārzār piyāde vü süvār seksen iki ve aşah rivāyetde yitmiş iki idi; otuzı süvār, kırık ikisi piyāde. İçlerinden Yezīd bin Hūşayn ve Vehb bin ‘Abdi’llāh ve Hālid bin ‘Amr ve Sa‘d bin Hanzāle ve ‘Amr bin ‘Abdi’llāh el-Medcehī ve Müslim bin ‘Avsece el-Esedī ve ‘Abdü’r-raḥmān bin ‘Abdi’llāh ve Yaḥyā bin Süleymān ve Qarre bin Ebī-Qarreti’l-Ġifārī ve Mālik bin Enes ve ‘Amr bin Mūtā‘-ı Cu‘fī ve Hābīb bin Muṭahher el-Esedī ve mevlā-yi Ebī-Zerri’l-Ġifārī ve Üneys bin Ma‘kıl el-Aḥbahī ve Yezīd bin Mühācir el-Cu‘fī ve Haccāc bin Mesrūk el-Cu‘fī ve Sa‘id bin ‘Abdi’llāh el-Ḥānefi ve Züheyr bin Beşşār ve Hilāl bin Nāfi‘-ı Mecelī ve Qatāde bin Hāriş el-Enşārī ve ‘Amr bin ‘Ubāde el-Enşārī ve ‘Abdu’llāh bin Müslim bin ‘Aķil, ^[239a] her birinüñ levḥ-ı dilleri nuķuş-ı evhām-i mergden şāf ü sāde idi.

Mü’ellif-i kitāb Menlā Huseyn merḥūm bu maḥalde dimişlerdür ki: Mübārizānuñ recezlerinden, ki Fārsī lügat-ıla tercemesi ‘asir ve sebep-i güsistesı ki suḥan-i dil-pezirdür, irād olunmadı. Anlaruñ maḥalline kelimāt-i ḳudemādan ve ezhān-i laṭifeye münāsib eş‘ār-i cān-fezādan münāsib ebyāt irād olındı. Şol recezler ki elfāzı hoş ve edāsı ḥasen ve tercemesi Fārsī ile rüşendür, ‘aynı ile irād olındı. Kezālik mütercim daḥı ol işre muḳtefi² ve ol eşere muḳtedidür.

Rāvī eydür: Çün tarafeynden şufūf-i ḥarb ü ḋarb ārāyide ve meydān-i mübārezet cānibinden nazargāh-i dide oldı, Hūr bin Büreyd ‘asker-i Kūfe’nüñ öninde ṭurur-iken **(142a)** İbn Sa‘d’uñ nazarına gelüp, “Yā İbn Sa‘d! Huseyn-ile fi’l-ḥaķıka ḥarbe iḳdām ider misin?” didi. ‘Amr, “Belī, ceng iderem ve bu cengde niçe beden bī-siper³ ve niçe ten bī-ser⁴ ve niçe niçe ser bī-efser olur.” didi. Hūr, “Bu gün bu gice ḥūn-i Āl’e girürsin, yā ferdā-yi ḳıyāmetde Ḥazret’e ^[239b] ne cevāb virürsin? [didi]. İbn Sa‘d aşlā cevāb virmedi. Hūr, ‘Amr’dan i‘rāz idüp meydāna girdi; emmā cismine hevl ‘arız olup sīnesi dürlü dürlü āvāz

¹ faẓīha B: faẓī‘a? P.

² muḳtefi B: muḳtezi P.

³ beden bī-siper B: peder bī-püser P.

⁴ ve niçe ten bī-ser B: -P.

virdi. Birâderi¹ didi ki: “İy birâder! Sen ser-i² cerîde-i dilîrânsın ve her bâr ki dil-âverân mezkûr ola, sen anlara ‘unvânsın. Hâliyâ neden böyle lertzân ü tersânsın?” Hür eyitdi: “Hâşâ ki ben cengden bâk idem. Emmâ nefsumi cennet-i na‘îm ile ‘azâb-i caḥîm beyninde muḥayyer itdüm, bişâret olsun ki ḳalbümnden ilhâm olındı ki, ‘Na‘îm-i na‘îmi ihtiyâr eyle ve tarîḳ-ı maḥabbet-i İmâm’da terk-i cân ü ser idüp rızâ’-i İlâhî şikâr eyle.” Böyle diyüp atına tâziyâne ḥavâle itdi ve meydâna ‘azm idüp İmâm’uñ rikâbına hilâl-vâr yüz urdı. Leb-i i‘tizâr-ıla du‘â idüp maḳâm-i istıḡfârda ḥıdmete ḥırdı. İmâm at üstinden serv şeklin şıḡayup ḳabûl-i ma‘zeret ve ızhâr-i ‘afv-i ‘aşret³ itdi. Didi ki: “Kâr-i bende her gâh günâhdur; emmâ çün ‘uzr-ḡâhlık ide, dergâh-i maḡfîret aña penâhdur. ‘**Ve hüve**’^[240a] **İlezi yakbelü’t-tevbete ‘an ‘ibâdihî ve ya‘fû ‘ani’s-seyyi’ât.**’⁴” Andan Hür tekrâr ‘arz-ı ‘uzr itdi ve didi:

Ḳıṭ‘a:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Elde rûy-i şerm ü rûda reng-i ḥaclet tende tâb

Dilde ḥavf ü cânda emn ü rû-siyâhum ‘uzr-ḡâh

Dâmen-i ‘afvüñ tozum silmezse toprak başuma

Âstîn-efşân olursa dest-i ḳahruñ baña âh”

Çün Hür ḥurriyeti terk idüp bende-i İmâm oldı, “**El-ḥurru ḥurrün ve in messeḥü zurrün.**”⁵ mefhûmı ma‘lûm-i ḥâşş u ‘âmm oldı; **(142b)** “**Ve’zḳürü**⁶ ni‘meta’llâhi ‘aleyküm iz küntüm a‘dâ’en fe-ellefe beyne ḳulûbiküm fe-aşbaḥtüm bi-ni‘metihî ihvânâ.”⁷ manṭûḳı mışdâḳ-ı kelâm oldı. Hür ‘azm-i meydân itdi. Bu cānibden ḳarındaşı Muş‘ab daḡı ‘asker-i Huseyn’e teveccüh itdi, Yezîdiler Hurr-ıla cenge gider şandılar. Muş‘ab rikâb-i İmâm’a gelüp ‘uzr ez-taḳşîr-i mâ-fât ve taleb-i ḳabûl-i tevbe vü ‘afv-i zellât⁸ eyledi. İmâm anı nevâḡt itdi, ol daḡı naḳd-i vücûdı Huseyn yolında derbâḡt itdi⁹.

Maḳtel-i İmâm-i İsmâ‘îl de mestürdur ki: Hür ḥıdmet-i İmâm’a gelüp, “Yâ İmâm! Bu gice pederüm vâḳı‘ada gördüm ‘Ḳanda gidersin?’ didi. ‘Huseyn’üñ yolın ṭutmaḡa.’

¹ birâderi B: birâder P.

² ser B: -P.

³ ‘aşret: ‘itret P, B.

⁴ “O (Allah) kullarının tövbeleri kabul buyuran, günahlarını baḡışlayandır.” 42/Şûrâ: 25.

⁵ Hür, sıkıntıya düşmüş de olsa hürdür.

⁶ ve’zḳürü: ve’zḳür P, B.

⁷ “Allah’ın size olan nimetini hatırlayın; birbirinize düşman idiniz de sizin kaplerinizi birleştirdi ve böylece onun nimeti ile kardeş oldunuz.” 3/Âl-i İmrân: 103.

⁸ zellât: zellât P, B.

⁹ Ol daḡı...itdi B: -P.

didüm. ^[240b] Feryād itdi: ‘**Yā ibnāh!**¹ Senüñ ferzend-i Fāṭıma ile ne ser-kāruñ var? Eger rızā’-i Ḥudā ve derece-i şühedā diler-iseñ a‘dā’-i Ḥuseyn-ile kıtāl eyle.’ didi. Yā İmām! Dilerem ki icāzet viresin kıtāl idem.” didi. İmām, “Yā Ḥur! Mihmānumuzsın. Bizde mihmān-perverlik ve ḥān-güsterlik lâzımdür, pür-sitizlik ve ḥün-rizlik münāsib degüldür.” didiler. Ḥur, “Yā İmām! Evvel senüñ-ile ben muḥāşamet itdüm. Dilerem ki a‘dā gele daḥı evvel mübārezet idem.” didi. Ḥur merd-i kārzār ve ehl-i neberd ü peygār, ‘asker-i Kūfe’de şehāmet ü dilirī ile ma‘rūf sipeh-sālār-ıdı, bir semend-i devende vü revende-i cehendeye süvār olup ‘azm-i meydān itdi ve bu recez-ile mā-fi’z-żamīrin ‘ıyān itdi:

Nazm:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

“Benem ‘abd-i Ḥuseyn ü Ḥurr-i āzād

Dilümde mihr elümde tığ-ı pülād

Ḳanı var-ısa Ḳanına şuşayan

İdem sîr-âb tığ-ı âb-gündan.”

İbn Sa‘d Ḥurr’ı meydānda görüp bîmden endāmına lerze düşdi, bāline zenbūr-i ıztırāb üşdi. Mübārizān-i ‘Arab’dan ‘Şafvān’-nām behādire işāret itdi, “Var Ḥurr’a benden naşihat eyle. ^[241a] Ḳabül iderse fe-bihā, **(143a)** ve illā başın getür, saña istediğün manşib ü cāh ḥün-behā.” didi. Şafvān irādet-i tām-ıla Ḥurr’a muḳābil geldi ve “Terk-i Yezid kılduñ!” diyü lev m kıldı. Ḥur, “İy ḥiredmend! Bilmez misin ki Yezid² fāsık u nā-pākdur; za‘ifü’-d-din ü ḳalilü’-l-idrākdür? Ḥuseyn nihāl-i riyāz-ı vahy ü tenzil, meges-rānı per-i kerrübün ve kehvāre-cünbānı³ Cibril ü Mikāyil’dür.” didi.

Beyt:

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Kāḥ-ı medḥı beyāndan a‘lā

Nerdübān-i sütür irişmez aña

Şafvān, “Egerçi bu sözler rāstdur; emmā ḥuşul-i māl ü menāl ve vüşul-i āmāl etbā’-ı Yezid’e ittibā‘ dadur, ve Ḥuseyn’dan inḳitā‘ dadur⁴. Merd-i sipāhiye gerek olan cāh ü celāl ü māl ü menāldür. Fazl ü hüner ü ‘ilm ü kemāl bu zemāne ḥāli gibi mücerred ḳil ü ḳāldür.” [didi]. Ḥur, “İy bende-i pindār! Çün ḥaḳḳı bilürsin, niçün şerāb-i naḥvet-i dünyā-yıla

¹ Ey oğulcuğum!

² kılduñ...Yezid B: -P.

³ kehvāre-cünbānı: kehvāre-i cünbānı P, B.

⁴ inḳitā‘ dadur B: inḳitā‘ dur P.

humār-i āhıreti ferāmūş kılırsın?” didi. Şafvān’a güç geldi, cenge mübāderet kıldı ve nīze şunup harbe mübāşeret kıldı. Hur nīzesin nīze-i Şafvān’a muqābil tıutup şan‘at-ıla ^[241b] nīze-i Şafvān’ı pāre pāre idüp, ol germiyyet-ile sīne-i pür-kīne-i Şafvān’a bir nīze-i cān-sitiz ile urdı ki, yalmanı zebāne-i āteş-i cehennem gibi cānına geçdi; belki arkasından bir zirā‘ taşra çıkdı. At üstinden nīze kuvveti-yile eyle¹ alup yire çaldı ki üstüñānları rīzān ve kendi sāye gibi hāke yek-sān oldı. Şafvān’uñ üç birāzeri var-ıdı. Göz açdurmayup üç bir yirden Hur üzerine at şaldılar, seyf ü sinān ü gürz-i girān üşürüp araya aldılar. Hur birinüñ düvāl-i kemerine² el şunup götürüp yire şöyle çaldı ki, boynı üzilüp ve dicānı(?) atrāfa³ lāle-gün olunca kan şaçdı ve birinüñ başına bir tığ ile çaldı ki, vādī-i cehennem-i sīnesine varınca bir bāb açdı. Ve biri bu hevl ü heybetinden tersān olup kaçdı, Hur ardından **(143b)** irişüp bir nīze urdı ki sīnesinüñ ötesine geçdi. Ba‘ dehū İmām’a dönüp “Yā İmām benden hoşnüd olduñ mı?” didi. İmām “Ne‘ am ente hurrün kemā semmāke ebūke.”⁴ didi.

Ol merd-i āzād, handān ü şād yine meydāna yüz tıtdı. Her tarefe ki ^[242a] at şaldı, ehl-i kārzāruñ kārı zār oldı, ve her mecma‘a ki vardı, hayme-i ‘ālem gözlerine teng ü tār oldı. Bu hālde bir piyāde ferzīn gibi kec-revlik idüp o şeh-süvār-i na‘-ı şecā‘atüñ atın siñirledi. Hur fi’l-hāl piyāde oldı, kavm-i kīne-cüy-ıla atrāfi tıldı. İmām Hurr’ı piyāde görüp cenībe gönderdi. Hur rikābın öpüp süvār oldı, yine meşgūl-i kārzār oldı; şevk-ı tāze ile harbe meşgūl olup der-kār oldı.

Nazm:

(mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün)

‘Inān-i merkebine tāb virdi

Sinān ü seyfe kıandan āb virdi

Dem-i rumhı yiri sūrāh kıldı

Zemānı demreni şad şāh kıldı

Atrāfa Pervān gibi cem‘ olanlar Benātü’n-na‘ş gibi münteşir oldılar. Çün māh-i nev bürc-i ‘aķrebde olıcaķ bārān yağmaķ resm-i ma‘ hüddur; peykān-i Mirrihī bürc-i kavv-i kemānda kejdüm-i sinān-i aķreb-i şān-ıla kırān itdüğinden bārān-i hūn ol deñlü yağdı ki rāh-i güriz mesdüddur. Hur kaçdı itdi ki İmām’a gele, hātifden āvāz geldi ki: “İy Hur! Dönme ki aķrār ü ebrār kıdümüña müntezir ve hūr-i ‘in ‘ayn-i hūr ile maķdemüñe ^[242b] nāzırdur.” Hur,

¹ kuvveti-yile eyle B: kuvvet-ile ele P.

² kemerine B: gerine? P.

³ atrāfa B: -P.

⁴ Evet. Sen, tıpkı babanın isimlendirdiği gibi hürsün.

Huseyn'e irakdan 'ışık u bedrüd idüp, "Yâ İmâm! Yola yöneldüm, Peygamber'e peyâmuñ ve ehl-i dârü's-selâma selâmuñ var mı?" dedi. İmâm, "Hoş-bâş ki sen önce ve ben arduñca ökçe başa arduñdan irdük." dedi.

Hur bu cām-i şevkı içüp mest oldu, kendüyi leşkere urdı ve cenge tırdı. Nā-geh nizesi şikest oldu. Andan ol şîr-i gurrân tîğ-ı bürrân (144a) 'uryân idüp hamâyil-vâr bir yanın çalduğın bir ānda hevāya perrân ider-idi, muharrif çalduğın kalem gibi iki pāre idüp hūn-midādı çār dīvār-i şafaḫāt-i zemīne "Ve yesfiküne'd-dimā".¹ āyetin taḫrîr ider-idi; belki vecenāt-i cüdrân-i cennāta "Yūzenü midādü'l-'ulemā'i ve dimā'ü'ş-şühedā".² tefsîrin teštîr ider-idi. Meymeneye at şalsa meysereden şūr peydā olur-ıdı. Meyserede kılıç şalsa meymene pür-ğavğā olur-ıdı. Tā ki ceng ide 'alem ü 'alem-dār-i 'Amr'a qarîb oldu, kaçd itdi ki 'alem-dār-i 'alemi ile iki biçüp 'alem-dār gibi olan 'amel-i āḫırın dār ide ve 'ālemi 'Amr'uñ 'aynından tār ide. Şimr-i Zî'l-cevşen 'askere, "Komañ!" diyü na're urdı. 'Asker girdāgird atrāfın kuşatdılar³, [243a] tîğlar çeküp tîrler atdılar. Bu hâlde Fevr bin Kināne nize ile Hurr'ı zaḫmnāk⁴ ve sīne-i bî-kīnesin çāk eyledi. Hur cān acısı-yıla Fevr'e bîr tîğ ile çaldı ki sīnesine dek iki şaḫ ve vücūdın bî-remaḫ u bî-revnaḫ itdi. Hemān geh Fevr atından yıkıldı. Hur daḫı semendinden düşüp, "Yâ İmâm! Edriknî!"⁵ diyü na're urdı. İmâm at depüp Hurr'ı miyān-i meydāndan kaḫdı, leşkergāha getürdi. Ser-i mecrūḫın kenārına alup āstīn-i mübāregi ile⁶ gerd-i çehresin sildi ve merhem-i merḫamet-ile dil-i pür-rîşine dil-cūylıklar kıldı. Hur gözün açup, "Hel razīte minnî?"⁷ dedi. İmâm, "Ne' am razīya'llāhü 'anke 'anke ve cezāka'llāhü ḫayrā."⁸ dedi. Hur bu sözi işidüp kayd-i bendegî-i 'ālemden āzād oldu; şükrānesine murg-ı revānın kaḫes-i tenden āzād itdi,

Bejt:

(fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül)

N'ola olsa bu müjdeye cān feşān

Bu müjde virür mürdeye tāze cān

ve raḫne-i zaḫmı-yıla cennetde kaşr-i 'āliler bünyād ü ābād itdi.

¹ Kan dökerler. 2/Bakara: 30: "Ve yesfikü'd-dimā' : Kan döker."

² Âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanıyla beraber tartılır. İbn Abdilberr, **Câmi'u Beyâni'l-İlm ve Fazlihî**, c. 1, s. 150: "Yūzenü yevme'l-kıyāmeti midādü'l-'ulemā'i ve demü'ş-şühedā'."

³ kuşatdılar B: kuşandılar P.

⁴ zaḫmnāk: zaḫmnāk P, B.

⁵ Yetiş!

⁶ ile B: ikeh? P.

⁷ Benden râzı mısın?

⁸ Evet. Allah senden râzı olsun, seni hayırla mükafatlandırısın.

Şi'r:

(fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül)

Hoşâ Hurr-i ferzâne-i nâm-dâr (144b)

Reh-i Āl'e cān dürrin itdi nişār

Tekebbür semendinden indi yire

Şehādet ^[243b] Bürāk'ına oldı süvār

Ciger-gūşe-i Muştafā 'ışığına

Götürdi tebār-i 'adūdan demār

Birāder-i Hur, Muş'ab çün gördi ki,

Beyt:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fa'lün)

Heves-i şahñ-i üns idüp şeh-bāz¹

Ravza-i kudse eyledi pervāz.

Karındaşı Muş'ab'ıñ dem-i ahaveyn gibi kanı cigerden cūş itdi, hübüb-i nesīm-i ğayret-ile deryā-yi şecā'atı hurūş itdi. İcāzet-i İmām-ıla meydāna girdi, kaç'-ı demāruñ ve ağız-i dişāruñ temām haqqın virdi. Haşm dağı eyle ceng itdiler ki kılıçlar çalışmağdan kan derlediler. Nāy-i rüyinler kūs-i 'askere,

Mışrā' :

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Kūs-i rihlet çalınur geldi gider geldi gider

türkisin ırladılar². Kemendler yoşıyup ebrularına girihler şaldılar. Gürz ü kúpāller dögüşmekden ser-girān kaldılar. Ecel peykleri bir ānda bir cānibden bir cānibe niçe oğ getürdiler. Każā tır-endāzları nāvek-i mergi şişe-i kalb-i gāv ve halka-i gūş-i mähiden geçürdiler. Muş'ab-i yegāne vü ferzāne vü merdāne-i yegāne cengden geçüp alaylara depdi, nize-i himmeti-yile halka-i āferini meydān-i dil-āveriden kapdı. Āhır şerbet-i şehd-i şehādeti çeşid oldı, ya'ñi karındaşı gibi şehid oldı. Ol dağı ecel³ şerābın nūş ^[244a] itdi, dest-dest-i vişāl-ile gerden-i birāderin der-āğuş itdi, hüy ü hāy-i ğavğā-yi dünyā vü mā-fihāyı ferāmūş itdi.

¹ şeh-bāz B: pervāz P.

² ırladılar B: ırladı P.

³ ecel B: -P.

Hurr-i āzāduñ ‘‘Alī’-nām ü ‘Alī-mān ‘asker-i Kūfe’de bir ferzendi var idi. Peder ü ‘ammı küşte ve hāk ü hūn-āğışte göricek āteş-i ḥasret cigerin yaqdı, ğulāmına ‘‘Gel atlarımız şuya yaqalum.’’ diyüp ‘askerden çıqdılar, ‘asker halkı anları¹ men‘ itmekden bıqdılar, ‘‘Kandasın şaff-i İmām?’’ diyü gitdiler. (145a) İmām’a qarīb geldüklerinde süvār iken piyāde oldılar, na‘l-i süm-i sūtūrına yüz sürüp sāye-veş hāke fütāde oldılar. Peder-i küştesin āğüş idüp aqladı, İmām ‘‘Kimsin?’’ didükde, ‘‘Püser-i Hurr’am ki pederüm yoluñda cān nişār itdi, ben daḥı cān-sipārılığa geldüm.’’ diyü İmām’dan du‘ā vü himmet alup ‘azm-i meydān idüp, dünyādan kaṭ‘-ı ‘alāka idüp rişte-i ümīdi şāḥ-ı şehādete baqladı.

Beyt:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Püserdür nümūdār-i sirr-i peder

Peder sirri olmayan olmaz püser

Ol cüvān-sāl ü pīr-‘aqla her muqātil ki muqābil oldı, fi’l-hāl başına gürzden qazā nāzil olup, yāḥod qalbine nīzeden belā vāşıl oldı. Ve eṣnā’-i cengde^[244b] böyle dir-idi ki:

Beyt:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

‘‘Peder küşte üftāde men zindeyem

Atalar ḥuzūrında şermendeyem.’’

Āḥır ol naḥl-bünye ber-mücīb-i ‘‘El-veledü sirrü ebīhi.’’² şehīd olup pederine vuşlet ḥāşıl oldı.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Şadā irdi bu resme cümle ğuş-i halkı-ı devrāna

Cihānda olmasun sen pehlevānı toğuran ana

Bende-i Hurr bu ḥāli görüp ‘‘El-‘abdü min ṭini mevlāhü.’’³ vaq‘ inca⁴ sirişinde olan āşār-i şehāmet cünbiş itdi, şevq-ıla turduğı yirden ğurunbiş itdi. Ma‘rekeye gelüp niçe şāḥıb-i vücūdı dervāze-i ‘ademe gönderdi ve niçe ḥāceyi bende-i kayd-i ecel itdi. Andan ḥuzūr-i İmām’a geldi, ‘‘Yā İmām! Ma‘zūr tut ki şınā‘at-i ḥarb ü şecā‘atda cāhilem; ol

¹ anları B: anlar P.

² Çocuk babasının sırrıdır.

³ Köle efendisinin mayasındandır.

⁴ vaq‘ inca B: ve ‘aḳabince P.

sebebden edā'-i hıdmetde muķaşşır ü müsāhilem. Himmet yoldaş eyle ki yoluñda naķd-i cānı maķdem-i şehādete nişār idem ve yevm-i āhıretde bunuñ-ıla iftiħār idem.” didi.

Beyt:

(fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün[fa'lün])

Ķul idinüp ķoya luţfuñ eli ki dāğ-ı ķabūl

Ola cebinüme maħşerde ħaţ-ı āzādī

İmām dest-i nevāziş ile arķasın yepdi. Ķulām tāziyāne-i **(145b)** himmet-ile meydāna at depdi. Mānend-i mār-i pīçān olan sinān-i cān-sitānı-yıla niçeyi bī-cān itdi. Āħır şehid oldı. ^[245a]

Beyt:

(mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün)

Çü gördi rüy-i cānānı ki isterdi niçe demden

Elini çekdi ādemden gözini yumdı 'ālemden

Āħır Ħurr ü ferzend ü Muş' ab'a yār-i çār oldı, ķaşr-i şehādet ol çār dīvār-ıla üstüvār oldı. İmām tekrār meydāna gelüp, “İy ķavm-i bed-girdār! Ben ħarbe cür'et itmedin aķdām-i ıķdām-ıla ma'rekeye gelüp ħızb-i ħarb olduñuz, şırzime-i şerr ü şür ve mübāşir-i ceng ü darb olduñuz¹, “**El-bādi'ü azlem.**”² hevāsı-yıla nāyire-i fitneye işti'āl virdüñüz. Her çend ki “**El-ābī eslem.**”³ ābı ile ıţfā ķaşd itdüm, müyesser olmadı ve nuş u pend ķılıp ķāsiyeñüzde kārger olmadı. Ħāliyā bu üç tarīķdan birine baña yol gösterüñ: Yā budur ki, yol virüñ, Yezid'e varup görem, eger ħaķ elinde-yise bey'at idem ve her ħuşuşda mütābe'at idem⁴; yāħod ruşşat virüñ ki Ravza-i ceddümde āħır-i 'umrüme dek 'uzlet ü ferāğat üzre 'ibādet idem, veyāħod āb virüñ ki 'ıyāl ü atfāle virüp ref'-ı āteş-i ħarāret-i muķtezā-i beşeriyye idem.” A'dā didiler ki: “Ne Yezid'e varmağa yol virürüz ki me'āzir-i dil-pezir ile, ^[245b] ya'nī çerb-zebān⁵ ü şir'in-beyān ile ağızına bal çalasın ve ne Medīne'ye gitmege koyuvirürüz ki aţrāfdan eclāf-i 'Arab'ı cem' idüp, gelüp yine ceng ü sitize meşğül olup ħile ile ħılāfet alasın, ve ne bir içim şu-yıla sīr-āb iderüz ki ķuvvet bulup ol şu-yıla tīg-ı ıķdāmuñ şuvarup bize şalasın. Yā Yezid'e ittibā' eyle veyā cān ü serden inķıţā' eyle. Teşne iseñ, deşne-i āb-dār ve şu diler-iseñ, cām-i şemşir-i tāb-dār!” Ħuseyn, “Bārī birer birer meydāna gelüñ ki merd ü nā-merdüñ müzdi mu'ayyen ve ebţāl ü baţţāluñ ħālī

¹ şırzime...olduñuz B: -P. olduñuz: olduñuz B.

² Başlatan daha zālimdir.

³ Karşı çıkan daha emindir.

⁴ ve her...idem B: -P.

⁵ çerb-zebān: cerb?-zebān P, B.

mu‘āyen ola.” ^(146a) didi. “Ne‘am ya’bne Fātıma!”¹ diyü bu kavle rızā virdiler, andan birer birer meydāna girdiler.

Rāvī kavlince şinşine-i² ‘Arab bu minvāl üzre cārī idi ki, me‘ārik-i kıtāl ü hırābda herkes ızhār-i nām ü iştiḥār³ ve şeref-i kavm ü qabīle ve qadr-i cürşüme vü ‘aşiresi-yile iftiḥār idüp kendüyi āşkäre ider-idi. Binā-ber-ın ‘Sāmırāne’-nām merd-i peygār ceş-i ‘adūdan bir semend-i tiz-gāma süvār olup silāḥ-ı mülükāne ile kendüyi zeyn ve mesāfe-i pür-müşākka-i meydānı mıqdār-i ^[246a] ḥaṭveteyn itdi. Cevalān-künān recez-güyān birez silāḥ-şurlıḳ itdükden şoñra “**Hel min-mübāriz?**”⁴ diyü na‘re urdı. Mevāliden Zuhayr bin Ḥassān, ki Benī-Esed’ün şır-i gurrānı ve bebr-i jiyānı idi, niçe kerre mecālis-i me‘ārikde aḳdāḥ-ı rāḥ-ı ḥarb ü ḍarb içmiş-idi ve niçe def‘a keşti-i kıtāl ü cidāl-ile deryā-yi ḥavf ü hirāsdan geçmiş-idi, İmām’dan izn alup, “Yā İmām! İcāzet vir ki ḥırmen-i pindārın şarşar-i gürz-ile ber-bād-i ḥabāb ü ḥasār ve sancaḳ-ı lāf ü güzāfın dest-i tiğum-ıla nigünsār idem.” İmām izn virüp, meydāna geldi ve na‘re urdı.

Beyt:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Ġurunbişle bir na‘re urdı çü şır

Ki maḥv oldı āvāz-i kūs ü nefir

Sāmırāne’ye ḥavfından lerze ‘āriz oldı, ‘ārizı reng aldı. Turrehāt söylemege kaçd itdi, Zuhayr ağzına bir nize urdı ki eñsesinden çıḳdı. Güyā ki ol rumḥuñ sinānı anuñ lisānı idi ki eñsesinden çekildi; fi’l-ḥāl cān virdi. ‘Askeruñ dūd-i āḥı ‘alemler gibi yir yir göge dikildi.

Niçe zemān meydāna kimesne girmedi, Zuhayr mübāriz ^[246b] taleb itdükde kimesne cevāb virmedi.

Beyt⁵:

(fā’ilātün fe’ilātün fe’ilātün fa’lün)

‘Işḳ meydānidurur⁶ zaḥm-i belā pey der-pey

Var mı bir merd şaya cān ü serini lā-şey’

¹ Evet ey Fatıma’nın oğlu.

² şinşine-i: şene-i? P, şeşne-i? B.

³ iştiḥār B: istiḥād P.

⁴ Kılıcına davranacak/ Kılıcıyla hücum edecek var mı?

⁵ beyt B: kıt‘a P.

⁶ meydānidurur B: meydāndurur P.

(146b) Āhır Naşr bin Ka‘b-i Naḥafī, ki rü‘esā’-i Kūfe’den olup ‘Irākīler anı be-yek başı bir server ve yüz dil-āvere berāber bilürler-idi, Zūheyr’e¹ berāber olup, “İy Zūheyr! Meşhūr-i ḳavm-i ‘Arab ve şāhīb-i şeref-i ḥaseb ü neseb iken niçün māl ü cāhdan cūdā olduñ ve mübtelā-yi şūr ü ḡavḡā olduñ? Gel seni ḥıdmet-i İbn Ziyād’a iledeyim ki ḥāristān-i külfetden behāristān-i rāḥat ü behcete iresin.” didi. Zūheyr, “İy la‘in! Ḥıdmet-i İbn Ziyād’da ḥārḥā-yi bida‘ dāmen-i dīnūñ ḥārḥār itmiş ve nāḥun-i cehl ü ḡavāyet ḥāḥıruñ efgār itmiş. Gel seni gül gibi gülistān-i İllāh’a iletelim ki Ḥuseyn’üñ nesāyim-i şemāyim-i terbiyeti ile nihāl-i āmālūñ neşv ü nemā bula ve reşḫāt-i seḫāb-i himmeti ile berg ü nevā bula.” [didi].

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Seni gende-dimāḡ itmiş bu gülşende gül-i şūrī

Meşāmmuñ bāḡ-ı Ḥaḳ’dan tuymamış bŷy-i gül-i sŷrī

Naşr diledi ki Zūheyr’i suḥana^[247a] meşḡŷl ide, vesīle-i ḥīle ile maḳşŷdın ḥuşŷle mevşŷl ide, ya‘nī bī-ḡāḥ tīr ata. Zūheyr āḡāḥ olup, bī-muḥābā mecāl-i suḥan virmeyŷp bir nīze zaḥmı ile şahrā-yi ‘ademe revān itdi. Naşr, Zūheyr’üñ elinden ḥalāş olmaḡ-içŷn berāzıḥ-ı dŷzaḥa cān atdı.

Beyt:

(fâ’ilâtŷn fâ’ilâtŷn fâ’ilâtŷn fâ’ilŷn)

Ḳol şunup çŷn nīzesi anuñla itdi merḥabā

Merḥab-āsā eyledi naḳd-i vŷcŷdını hebā

Naşr’üñ birāderi ‘Şālīḥ’-nām ḫālīḥ ‘azm-i meydān itdi, bir zaḥm-i nīze ile anı daḥı bī-cān itdi. Ka‘b bin Naşr peder ü ‘amm ḡammı-yıla dil-ḡīr olup ḡāzbān, elinde nīze-i mānend-i ḳazībŷ’l-bān irdi. Ol daḥı bir çāšnī ḫadup lezzetinden cān virdi. Zūheyr şuya niḡebān olan piyādelər şaffina seyl gibi irdi; ḡŷyā reme-i tīḥŷya² şāḥ-bāz ve gelle-i āḥŷya ḡŷrg girdi. Bir demde anları demed gibi itdi. Şu (147a) içmeyŷp, lākin ḥŷn-i dŷşmen-āşām olmaḡ-ıla yŷregın şovudup yine meydāna gitdi. Her çend ki öñine ḡarīm geldi, serden çıḳup başın aldı; ve’l-ḥāşıl bir ānda yigirmi yidi serdārı ayaḡa şaldı.

Nazm:

(mefâ’ilŷn mefâ’ilŷn fe’ŷlŷn)

¹ Zūheyr’e: Zūheyr P, B.

² tīḥŷya B: tīḥŷya P.

Ne yaña Һaml itdiyse ğirivān ^[247b]
Öñinde şaflar olurdı ğürizān
Ne Һola ki şalurdı tiĝ-ı bürrān
Beden bī-ser olurdı cism bī-cān

İbn Sa‘d, Һacerü’l-AҺcār’a teveccüh idüp didi ki: “Sen ‘askerüñüñ ğüzidesi ve me‘ārik-i ğir ü dāruñ kār-didesisin. Şöyle ki varup Һuheyр’üñ başın ğetüresin¹, her mürād ki derünuñda vardur, Һusn-i Һabül-ile yirine yitüresin.” Һacer eyitdi: “Heyhāt ki rübāh pelenge muĝābil ve şegāl şir-ile muĝātil ola! Tihü şāh-bāz-ıla niçe ceng ider ve kimesne mübāriz-i Benī-Esed-ile ne zehre ile Һarbe āheng ider; meĝer ol vaĝt ola ki üç yüz ehl-i kīn kemān ü tīr-ile der-kemīn ola ve fūrşat ğözedüp her biri rāh-bīn ola. Ben Һile idüp, öñinden Һaçup kemīngāh öñine varam; ol Һod merd-i sitīze-kārdur, ‘aĝabumdan ğelmek muĝarrerdür; kemīne kemīn öñine ğeldüĝümde anlar Һıĝalar, seyf ü sinān ve ğürz-i ğirān üşürüp Һarb-i dest yā öldürüp, yā yıĝalar.” İbn Sa‘d buyurdi, Һacer-i sengīn-dilüñ re‘yi ile ‘amel itdiler. Bu mā-beynde Һuheyр,

Beyt:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)
Ne yaña ki iderdi türk-tāzī
İderdi şir şan rübehle bāzī²

teşne-leb ^[248a] ü Һuşĝ-dehān, sūzān ü ‘aşān tırur-iken Һarşudan Һacer zāhir oldı. Һuheyр, “ĝel ceng idelüm!” didükde Һacer, “Ben cenge ğelmedüm, naşihata ğeldüm. Sen bu şecā‘at-ıla İbn Ziyād’a ğelseñ, seni mālīk-i dünyā ve Һadr ü menziletüñ aĝrānuñdan a‘lā ider-idi.” didi. Çün kelāmı āĝır oldı, Һuheyр, “İy mel‘ün! Devlet devlet-i āĝiretdür; ser-māyesi Һıdmet-i Һuseyn’dür ki Һāk-i pāyı kimyā-yi ^(147b) se‘ādetdür. İbn Ziyād ne nā-be-kārdur, meyl-i dünyā itdüĝi-yile bir seg-i cife-ĝārdur.”

Beyt:

(fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün[fa’lün])
Ne seg-i dūzaĝidür ol mel‘ün
Ki_ola Āl-i Resül āña zebün

Ol Һacer-i lā-yefhem mebhüt olup, çün meydāna ıĝdām eyledi, tırurdi. Һuheyр anuñ üzerine at sürdi. Һacer behāne ister-idi, Һuheyр’e zahrın döndürdi; hezīmet şüretin ğösterdi. Çün

¹ Şöyle ki...ĝetüresin B: -P.

² bāzī: P’de mükerrer.

kemīngāha irdi, ehl-i kīne ün virdi. Be-yek-bār, piyāde vü süvār çıkup çep ü rāst Zūheyr'i araya aldılar; tīg u tīrlar havāle¹ idüp kemendler şaldılar. Şiṣ-i Rebī'ī irişüp, Zūheyr'ün düşına zaḥm urup, elinden nīzesi düşdi. El kılıç kabzasına urdı, fi'l-hāl bir darb-i tīg-ıla Şiṣ'ün işini bitürdi.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)^[248b]

Āferīnler barḳ-ı tīg-ı āteş-efşānına ki

Niçe düşmen hırmenin bir demde ber-bād eyledi

Birez daḥı kılıç üzerine hengāma tırdı. Mā-ḥaşal, Zūheyr'ün zaḥm-i tīgı ile elli süvār yüz yire urdı. Āḥır on tokuz yirde zaḥm-dār idüp zebün itdiler.

Mıṣrā' :

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Pençe-i mercān gibi destini pür-ḥūn itdiler

İmām bu ḥālī görüp müvālī-i 'Alī'den Mes'ad'e buyurđı, on merd-i neberd-ile varup Zūheyr'i miyān-i baḥr-i ma'rekeden kenār-i İmām'a getürdiler. İmām atdan inüp Zūheyr'e dil-nüvāzlıklar ve çāre-sāzlıklar itdi. Zūheyr gözin açup İmām'ı bālīninde ve nūr-i Muḥammed'i cebīninde gördi. Ol ḳadar ḳuvvet buldı ki, İmām'ün ḳademine yüz sürdi ve didi:

Beyt:

(mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün)

“Ḥāk itdi felek cismüm o servün ḳademinde

Cān gerçi dem-i naḳd idi şarf oldı deminde.”

İmām² buyurđı ki: “Benüm-ile söyleş ki merdligi nihāyetine, dilirligi ḡāyetine irişdürdüñ.” Zūheyr, “Yā İmām! Bir cām-i āb-i ḥoş-güvār getürdiler; şabr eyle ki şabr-i teşnegīnün^(148a) merāretin ol şehdüñ ḥalāveti-yile def' idüp andan söyleşem.” diyüp, şu içer gibi leb ü deḥānın depretdi ve ol dost-kānī³^[249a] şevḳına naḳd-i cānı nişār itdi.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Yolında teşne kim terk-i ser eyler

¹ havāle B: hevāle? P.

² imām B: emmā P.

³ dost-kānī B: dost-kān P.

Dehānın āb-i Kevşer'den ter eyler

İmām, “**Ṭūbā li-Zuheyr!**”¹ diyüp eşk-i şefqat-ıla zaḥm-i firākına şu sepdi, yine atına binüp ‘adūdan yaña depdi. ‘Asker-i İmām ki, meydān-i kārzār-i “[Fe]-**ḳātilū’lletī tebgī.**”² mefhūmında şābit-ḳadem idi ve dest-i tevekkülleri ‘urve-i vüşkâ-i “**Ḥasbūna’llāhū ve ni‘me’l-vekīl.**”³ mantūḳına muḥkem idi, egerçi ‘adedde az idiler.

Beyt:

(müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün)

Ġam yime sen bir iseñ a’ dā mi’eh

Çünkü Ḥudā didi “**Ve kem min-fi’eh.**”⁴

Ebü’l-Mü’eyyed ḳavlince, ol maḥalde cānib-i İbn Sa’d’dan iki süvār ‘azm-i meydān ḳıldılar. Ṭarīd ü cevelānlarına ḥuzzār ü nuzzārı ḥayrān ḳıldılar⁵. Biri na’ re itdi ki: “Benem Sālīm-i ḡulām-i İbn Ziyād! Her kimi ki ḳan ṭutmuşdur, işte meydān; faşşād-i ecelden pīşter nişter-i nevk-i tizüm-ile ḳanın, belki cānın alayım.”

Nazm:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Neberd-āzmāyān-i peymān-güsil

Ṭolu ḥışm-ıla kīneden cism ü dil

Ne mihr ü vefā vü ne āzerm ü şerm

Hem āteş gibi ser-keş ü tünd ü germ

Elinde bunuñ nīze-i cān-sitān

Anuñ hemçü Mirriḥ tīr ü kemān

‘Asker-i İmām’dan ^[249b] ‘Abdu’llāh bin ‘Umer İmām’uñ ḥuzūrına geldi, İmām’dan icāzet ṭaleb ḳıldı. İmām gördi ki gendüm-gün, dirāz-bālā, küşāde-sīne vü tüvānā, ḳavī-bāzū vü muḥkem-nīrū⁶; āşār-i celādet sīmāsında nümāyān, her reginden rūd-i şecā’ at revān, icāzet virdi. Meydāna girdi, nām ü nişānın ve menşe’ ü mekānın şorduḳlarında bilemediler, “Sen

¹ Zuheyr’e ne mutlu!

² Saldıran tarafa karşı savaşın. 49/Hucurât: 9.

³ “Allah bize yeter; O ne güzel vekildir.” 3/Âl-i İmrân: 173.

⁴ Nice az sayıdaki birlikler. 2/ Bakara: 249: “Kem min fi’etin..”

⁵ ḳıldılar: ḳaldılar P, B.

⁶ vü muḥkem-nīrū B: muḥkem-neyyir? P.

bize küfüv ü ‘adil degülsin. Hemdānilerden gelsün¹, ölür-isek daḡı ğam degül!” didiler. ‘Abdu’llāh: “İy direm-(148b)ḡarīde vü behā der-kef-dīdeler! Siz² ne nā-çizlersiz ki meşāhīr size berāber ola? Eger zarūret-i ‘aṡaş olmasa³ ben size gelür mi-yidüm, yaḡod sizüñ-ile neberd kıılır mı-yıdum?” didi. Seyyār ‘Abdu’llāh’a nīze ḡavāle itdi. ḡamlesin redd idüp bir zaḡm-i tīġ-ıla Seyyār’ı atdan ser-nigün itdi. Çün Seyyār’uñ necm-i seyyārı bürc-i naḡsda üfül itdi, Sālim zāhirā şaḡīḡ, emmā mā‘ nā ṡolu ḡarf-i ‘illet idi, vasatından elif gibi bir tīġ alup, ḡavāle idüp üzerine geldi. ‘Abdu’llāh ḡazır-bāş olup ser-i tīġ-ıla sīne-i Sālim’i deldi ve Sālim’uñ tīġına elini berāber virdi. Sālim^[250a] cān hevli-yile tīġ-ıla ḡalem gibi ‘Abdu’llāh’uñ barmaḡların ṡoġradı. ‘Abdu’llāh şafḡa-i keffesin ḡün-ālūd göricek şaşdı, yine kendin virdi, tekrār bir ḡarb daḡı urup⁴ Sālim’i daḡı Seyyār ardınca ṡayyār itdi. Artuḡ deyyār ‘Abdu’llāh’a⁵ ḡarşu gelmege ḡādir olımadılar. Ğulāmān-i İbn Ziyād def’aten üzerine gelüp niçesi niçesinden şikenc-i ecel gördi, āḡır zemīn-i şehādete secde idüp ḡāk-i se‘ādete yüz urdı.

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün)

Tek ü tenhā yüz urup gitdi diyār-i ‘ademe

Tā ki cānı ire ser-menzil-i mülk-i kıdeme

Büreyd bin ḡuşayn-i Hemdānī ki zāhid-i büzürgvār ve merd-i pākīze-rüzġār idi, icāzet-i İmām-ıla meydāna geldi. Recez-i faşīḡı ḡālinden tercemān ve bu vech-ile nām ü nesebin beyān itdi.

Şi‘r:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün[fa’lün])

Ben Büreyd-i ‘Alevī pür-hünerem

Āl’e şemşīr-i ḡazāya siperem

Bendeyem Āl’e velī ḡāricīye

Hem teberden beterem hem-teberem

Dāmen-i Āl’e şunaldan destüm

ḡāricī zümresine perde-derem

¹ Hemdānilerden gelsün B: -P.

² siz B: neyyir? P.

³ olmasa B: olsa P.

⁴ urup: irüp P, B.

⁵ ‘Abu’llāh’a B: ‘Abdu’llāh P.

Andan bir ceng ü neberd itdi ki, neberd-āzmāy-i çarḥ ḥayrān ḳaldı ve Mirriḥ-ı ḥancer-güzār taḥayyürden engüşt der-dehān **(149a)** ḳaldı¹. Büreyd’üñ ^[250b] oḳı berīd-i ecel olup kime toḳınsa rişte-i ḥayātın bürīde ider-idi. Öñinden ḳaçduḳlarınca: “İy ḳātil-i Müslimānān ve muḥārib-i ehl-i imān ve ḥün-rīz-i ferzendān-i Peyḡamber-i āḫırü’z-zemān! İlerü gelüñüz ki kibrüñüz göresiz.” dir-idi.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

O cengi görse Rüstem idicek ḥ’āb

Mehībinden olurdu zehresi āb

Çün ‘asker zebün oldu, Yezīd bin Ma’ḳıl’ı Büreyd’üñ cengine taḥrīz itdiler. Yezīd merd-i ‘āḳıl geçer-idi. Çün biri birin görüp teşḫiṣ itdiler, evvel ki muḳābele itdiler, mübāhele itdiler. Nīze-veş yüzlerin göge tutup siper gibi el açdılar, “İlāhī! Sālik-i rāh-i sedādı güm-rāh üzre manşūr ü muzaffer ḳıl ve bu delīl ile i’lā’-i kelimetu’llāh iden muḫıḳları mübḫıl üzre ber-ter ḳıl!” [didiler]. İbn Ma’ḳıl, Büreyd’e tiḡ ḥavāle idüp, tiḡ kārger olmadı. Büreyd, Yezīd’e tiḡ şalıcaḳ zīn-i esbe dek iki şaḳḳ itmeyince tiḡ ḳarār bulmadı.

Beyt:

(fâ’ilātün fâ’ilātün fâ’ilün)

Güm-reh olduğına ol ḥāli tebāh

Oldı iki nimesi iki güvāh

Büreyd ḥıdmet-i İmām’a geldi. İmām Büreyd’e behişt-ile bişāret itdi; emmā² Büreyd’üñ ḳalbi şehādete şehādet itdi. ^[251a] Yine ma’rekeye geldi. Āḫır anı Baḫīr bin Üveys şehīd itdi. İmām işidüp, “İmne Büreyden mine’ş-şāliḫīn.”³ diyü ḥāzırları daḫı se’ādet-i şehādetden pür-ümīd itdi. ‘Amm-zāde-i Büreyd, ya’nī ‘Abdu’llāh bin Cābir gelüp, “Yā Baḫīr! Büreyd ehlu’llāhdan ve zümre-i ḥāşşān-i dergāhdan idi. Niçün anı ḳatlı itdüñ?” didi.

Beyt:

(mefâ’ilün fe’ilātün mefâ’ilün fe’ilün)

Dilüñde kīne vü boynuñda ḥün-i Āl-i Nebī

Ḳanı Resül ḥayāsı ḳanı Ḥudā ḡazabı

¹ ḳaldı: ḳıldı P, B.

² emmā B: İmām P.

³ Muhakkak ki Büreyd, Allah’ın samimi/salih kullarındandır.

Bahār işidüp, cānına hevl ‘arız olup, ‘askerden çıkup feryād iderek cān virdi; Büreyd’üñ tîr-i intikāmı nişān-i icābete irdi.

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

Mihāk-i tecrîbe ger gelse miyāna hoşdur ^(149b)

Tā siyeh-rūy ola şol ki dili pür-ğışdur¹

‘Asker-i İmām’dan Vehb bin ‘Abdi’llāh-i Kelbī, ki debîr-i taqdîr levha-i cemāline “**Ve şavveraküm fe-aḥsene şuveraküm.**”² mefhūmın taşvîr ve dest-i sun‘ şafha-i ruḥsār-i alına “**Le-kaḍ ḥalaḳne’l-insāne fi-aḥseni taḳvîm.**”³ mazmūnın taḥrîr itmiş-idi,

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Şafha-i fikre ne resm eylerse naḳḳāş-i ḥayāl⁴

Yigdür iy rūḥ-ı muşavver andan ol zibā-cemāl

bir cūvān-i ^[251b] āzād idi, ol gün on yidi günlük nev-dāmād idi. Māderi anuñ yanına geldi,

Beyt:

(mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün)

“İy çeşm-i çirāğ-ı cān-i māder

Nev-bāve-i bāğ-ı cān-i māder!

Egerçi senüñ firāḳuñ baña sebep-i mergdür, emmā çün tavḳ-ı maḥabbet-i Resūl gerden-i cānuñda berkdür ve ciğer-güşe-i Resūl vādî-i Kerbelā’da teşne-leb ü mültehibdür. Mürādum budur ki, ḥūnuñdan baña bir şerbet viresin ki emdüğüñ şîr-i nābı ḥalāl idem, ve naḳd-i cānı ṭabaḳ-ı iḥlāşa koyup ḳadem-i İmām’a nişār ider-iseñ ḥuzūr-i Ḥaḳḳ’a senden rāzî gidem.” didi.

Şî’r:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Heves kılsañ rızāsın her hevāya püşt-i pā eyle

Bu iki ‘āleme tekbîr idüp ḳaṭ‘-ı sivā eyle

Reh-i ‘ışḳa yöneldüñ cism ü cāna el-vedā‘ eyle

Ele girmege vaşl-i yār hecre merḥabā eyle

¹ pür: bî P, B.

² “Ve size çok güzel bir görünüm verdi.” 40/Mü’min: 64; 64/Tegâbün: 3.

³ “Kuşkusuz biz insanı mükemmel biçimde yarattık.” 95/Tîn: 3.

⁴ ne B: -P.

Vehb, “**Yā ümmāh!**¹ Emrũn be-ser ü çeşm, emmā ol ‘arūsa merḥamet iderem. Senden dilerem ki icāzetũn-ile varup vedā‘-ı irtihāl idem ve taqşır-i mā-fāt için istihlāl idem.” [didi]. Māder eyitdi: “İy nūr-i dīde! Revādur, emmā ḥavf iderem ki nuqşān-i ‘aqlı muḥarrrik olup^[252a] füsün ü fesāne, yā bir ğayrı behāne ile seni döndüre ve dār-i āḫirete bu se‘ ādet-i şehādetden maḥrũm göndüre.” didi. Püser, “İy māder! Miyān-i cānda kemer-i iḥlāş-ı İmām eyle muḥkem degüldür ki dest-i firīb-ile çözüle ve naqş-i maḥabbet levḥ-ı dilde eyle mürtesem degüldür ki ḥakk-i **(150a)** nevk-i ḥīle ile bozula.

Beyt:

(meḥ’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün)

Resm oldı ‘ışk sīnede² **ke’n-naqşı fi’l-ḥacer**³

Bārān-i pend ü va‘z anı şanma [ki] maḥv ider⁴”

diyüp ‘arūsa geldi, “İy yār-i cānī vü ser-māye-i zindegānī!

Beyt:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Eger ḥāba varsam⁵ ḥayālümdesin

Şayıklar olursam maḥālümdesin.

Emmā nūr-i çeşm-i Resül ve rüḥ-ı cism-i Betül deşt-i Kerbelā’da tenhādur, ‘Destür gele, varup düstür-i merdān üzre çalışayım, cān virüp ḥayāt-i bākī alısayım.’ direm.” didi. ‘Arūs, “Hezār cān-i girāmī fidā-yi rāh-i İmāmī. Kāşki ṭayife-i zenāna daḥı tiĝ-zenānlık resm olaydı. İmām yolında dökilen ḥünüm ğāze-i ruḥsār-i ‘arūs-i rüzgārüm ve gerd-i⁶ meydān-i kārzar ṭib-i zülf-i a‘mārüm, ve nevk-i sinān mīl-i sürme-i ibtihāc ü iftiḥārüm olaydı.” diyüp; ikisi bile me‘an^[252b] ḥıdmet-i İmām’a gelüp, ‘arūs, “Yā İmām! Ben ‘arūsıĝumdan müntefi‘ ve bu dāmāddan mütemetti‘ olmadum. Ḥālā iftirākı iḥtiyār ve senũn rızānı kendi rızām üzre işār itdüm; emmā mürādum budur ki, buyurasın, yevm-i āḫiretde yine beni iḥtiyār eyleye ve niyāzum budur ki, ḥāherlerũne vaşıyyet idesin ki herbiri bu dār-i ğurbetde ğarīb-nüvāzlıĝın baña ğam-ĝüsār eyleye.” didi. İmām ḳabül idüp du‘ā itdi ve bu ḥāllere rıḳkat kılup bükā itdi.

¹ Ey anacıĝım!

² sīnede B: sīne-h P.

³ Taştaki nakış gibi.

⁴ maḥv B: miḥver/muḥavver? P.

⁵ varsam B: vāsam P.

⁶ gerd B: ger P.

Çün mā-beynlerinde iftirāk vāqı^ç oldu, güyā ki āteş-i ḥarbden mihr ü māha ihtirāk vāqı^ç oldu. Vehb envā^ç -ı silāḥ-ıla kendüye zīnet virdi, ḳazā-yi nāgehānī gibi recez-güyān meydāna irdi.

Ḳıṭ^ç a:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] fe'ilâtün fe'ilün[fa'lün])

Ne şafādur ki vire yolına cān

Vehb-i Kelbī [ki] seg-i kūy-i Ḥuseyn

İdeyim tiğ-i siyeh-fāmum-ıla

Rūz-i a^ç dāyı çü gīsū-yi Ḥuseyn

A^ç dā cebe gibi göz açup ṭurur-iken zirih gibi birbirine girdi. Her kim şerbet-i ḳıtāl-i (150b) tiğından içdi-yise cānından el yudı; her kime kim gürzi gökden inmiş ḳazā gibi ṭoḳındı, yüz yire ḳodı. Küştegānı kārṽān idüp dervāze-i ^ç ademe gönderdi. [253a] Māderinden yaña çeküp at başın dönderdi, “**Yā ümmāh!**¹ Benden şākir olduñ mı ve beni rāh-i merdīde umduḡuñ gibi bulduñ mı?” didi. Māder, “**Ne^çam.**² Egerçi merdlik ve piş-bürdlik itdüñ; emmā mürādum budur ki tiğ-güzārlikden cān-sipārliğe iresin, naḳd-i cānı selem idüp dārü's-selāma viresin.” didi. Vehb, “Bu yolda eger gürzdür ^çale'r-re's ve eger tirdür ^çale'l-^çayn. Cān ü ser fidā-yi İmām Ḥuseyn. Emmā bir kerre daḡı ^çarūsa naḡar ideyim.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

“İtme gülşenden beni bir laḡza men^ç iy bāḡbān

Cilve ide bir daḡı tā ol gül-i gülzār-i cān.”

diyüp ḡaymeye geldi. Gördi ki ^çarūs daḡı zānū-yi ḡasrete ser-piç itmiş. Meşāmmına būy-i vişāl irüp başın götürdi. Çün cemāl-i cüvānı gördi, didi:

Beyt:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

“Ḥavāle itdi dile rūzgār bār-i firāk³

Çü şeb siyāh ola rūz-i rūzgār-i firāk”

Ṭarefeyden ḳaşd-i müşāḡabet olmuş-iken “**Hel min-mübārız?**”¹ āvāzı işidildi. Vehb bī-iḡtiyār şıçrayup ^çarūs[a] vedā^ç itdi.

¹ Ey anacıḡım!

² Evet.

³ bār B: yār P.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Cân belâ-fersûde inlersem 'aceb mi âh âh

Dide hûn-âlûde aġlarsam 'aceb mi zâr zâr

[253b]c Arûs, Vehb'üñ şî' rini semâ' idüp bunı oġıyup semâ' itdi:

Beyt:

(mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlü mefâ'ilün)

Ol yâr kenârumdan ta' cîl-künân gitdi

Dil na' reler itdi ki cân gitdi revân gitdi

Vehb ol cûş-ıla gelüp meydânda ol mübârizi bir ÷arb-ıla mürd itdi. Bâ' dehü Muġkem bin Tuŧeyl'üñ bir gürz-ile üstüġânların ġurd itdi. Alaya depüp çep ü râst geldüġin birer ÷arb-ıla temâm itdi. Nîzesi şikest oldı. Niyâmından tîġ çeküp niçesin (151a) daġı şeb-i 'ademde gûşe-i ġabrde niyâm itdi. İki bir dimez-idi, irdüġin birer ÷arb-ıla, atı-yıla dört pâre ider-idi; ya' nî bezm-i rezme cân oynamâġa çâr-çâre ider-idi². 'Asker dil-teng olup İbn Sa' d "Ķomañ!" diyü na' re atdı. Üzerine üşüp atın siñirletdiler. Çün piyâde düşdi³, aġrâfdan zaġmlar urup düşürüp, başın kesüp anasından yaña fırlatdılar.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Ol cüvâna âferîn devletlü başı var-ı mış

Gerçi ölmüş ġatre-i ġünınca yaşı var-ı mış

Mâder segirdüp ser-i bürideyi tutup⁴ âyîne gibi eline alup, "Aġsenta'llâhü cezâke!⁵ Ĥâliyâ senden râzî oldum." [didi]. Bir ÷op gül gibi tutarak 'arûs önine irgürdi. [254a]c Arûs seri der-âġüş idüp ġünından sürme-i çeşm-i ġasret ġıldı. Mâderi seri alup ġışm-ıla ġarşusına atdı. Ser ile ġâtil-i seri urup ġatlı itdi, teskîn-i âteş-i fırġat ġıldı. Zehî se' âdetlü baş ki ġayât ü memâtı râh-i İmâm'da 'adü-küş oldı ve zinde vü mürdesi 'arşa-i dil-âveride pür-cünbiş oldı.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

¹ Kılıcıyla hücum edecek/ Kılıcına davranacak var mı?

² ya' nî...ider-idi B: -P.

³ düşdi B: düşüp P.

⁴ tutup B: ÷ob P

⁵ Allah seni güzelce mükafatlandırırım!

Oldı qurbān ‘ ışk yolında zehī devletlü baş
Yolına biñ baş fidā itsem başum biñ olsa kāş

Māder harāret-i püser-ile cenge girüp o zen üç nāmerd-i tīg-zen öldürdi, “Dirīg ki eyyām-i cūvānī ve yigitlik ‘ unfüvānı elde degüldür ki düşmene intikām ve ceng-i tīg-ı hūn-āşām nice olur gösterem!” dir-idi.

Andan ‘ Amr bin Hālid-i Ezdī¹ ‘ azm-i maşāff itdi ve eyitdi:

Beyt:

(mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün)

“İy nefsi azīz terk-i cān it

Āheng-i behişt-i cāvidān it.”

Āhır “**Ecībū dā’ıya’llāh.**”² emrine lebbeyk-künān şafā-yi şehādeti ‘ umre sürüp Ka‘be-i kūy-i şehādeti tavāf itdi. Oğlı Hālid at sürdi, “**Men eşbehe ābāhü fe-mā zulime.**”³ mücibince recez-^(151b)gūyān ü mübāriz-cūyān meydāna vardı. Gāh bark-ı hātıf gibi hancer-güzārlik ve gāh rih-ı ‘ aşif gibi nize-dārlik, ^[254b] gāh şihāb-i şākıb gibi āteş-bāzlık, gāh şü‘ā-ı mihr-girdār tır-endāzlık kıldı. Muhaşşal kabīle-i ‘ adūdan katele-i pederinüñ az‘āfin katlı idüp kışāş itdi, āhır ‘ ālem-i şehādetden ‘ ālem-i şehādete düşüp gerden-i itlākın kayd-i ‘ avāyık-ı bedeniyeden hālāş itdi.

Beyt:

(mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün)

Şan zerre idi mihr-i dirahşāna ulaşdı

Cānını revān itdi vü cānāna ulaşdı

Sa‘d bin Hānzale⁴, ki hiçbir harbde süyüf-i şufüfden yüz döndürmemiş-idi ve hūn-i kıtāline hāzır olanı zaħm-i havāle-i tīgından bī-nevāle göndermemiş-idi, meydāna at depdi, ve recez-i āb-dār-ıla müvālī-i Āl’üñ harāret-i qalblerine şu sepdı. Süy-i semāyı lem‘a-i tīg-i aħzārı⁵ ile zengār ve rüy-i zemīni keşret-i hūn-i ‘ adūdan gül-nār itdi. Gūşiş-i bī-şümār ü küşiş-i bisyārdan şoñra a‘dā anı daħı şehīd itdi, nuqta-i ser-i a‘dād-i küştegān-i Yezīd’e bir şıfır ziyāde idüp tezyīd itdi. ‘ Amr bin ‘ Abdi’llāh-i Medcehī ‘ azm-i meydān itdi, kendüyi

¹ Hālid-i Ezdī B: Hālid’e irdi P.

² “Allah’ın davetçisine icabet ediniz.” 46/Kāf: 31.

³ Atalarına benzeyen kimse zulme uğramaz.

⁴ Hānzale B: Hānzale? P.

⁵ aħzārı B: aħzārı P.

semend-i bād-pā ile semender-vār āteş-i heycāda¹ der-miyān itdi. Bir mıqdār ceng itdi, sāḩa-i fesīḩa-i dār-i ḩayātı çeşm-i ‘adūya sūfār-i ^[255a] sūzenden teng itdi. Āḩır şeh-bāz-i himmeti murğ-ı rızā-yi hevā-yi ḩudsi şikār itdi, ya‘nī ṭāyir-i rūḩ-ı pür-fütūḩı sâ‘ıd-i se‘âdet-nümün-i şehâdetde ḩarār itdi. ‘Aḩabince ḩammād bin Enes ervāḩ-ı ‘adūyı vaḩşet-âbād-i mevtde ḩıyāb ü ḩasāra enīs itdürdi; neberd-i dilirāne ile enslerini entdürdi².

Beyt³:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Seng-i saḩta itse semm-i sīm-i sīmāsı güzār

Seng çün sīm-âb olurdu heybetinden bî-ḩarār

Āḩır berzaḩ-ı insāniden **(152a)** geçüp ‘âlem-i ünse güzār ve şevḩ-ı dārü’l-mülk-i cinān-ıla, bu dār-i beliyyeden terk-i diyār itdi. Vaḩḩaş bin Mālik aña pey-rev oldu, ‘âḩıbet Mālikü’l-mülk’ün leme‘ât-i ḩurşid-i iḩsānından per-tev buldı.

Beyt:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

Cür‘a-i cām-i şehâdet çekdi

Raḩt-i eyvān-i se‘âdet çekdi

Şüreyḩ bin ‘Abdi’llāḩ cān meydāna atdı ve ṭa‘n-i nize ve ḩarb-i tıḒ-ı sitize ile düşmeni biri birine ḩatdı.

Nazm:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Ne yaña ki atın devān eyledi

Niçe seyl-i ḩūnı revān eyledi

Kime şundı-yısa ser-i nizesin

Meger cem‘ iden mūr ola rizesin

Mışrā‘:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

¹ heycāda B: hecāda P.

² entdürdi: endürdi P, anda derdi? B.

³ Beyt B: -P.

‘ Ākıbet merkebi haṭā itdi

Atın siñirleyüp kendüyi düşürdiler, her tərəfden üstine tığ üşürdiler. Gül-i şad-berg gibi vücūdın ^[255b] pāre pāre itdiler. Güyā ki ‘ ılm-i teşrīhuñ mütünün şerḥ için a‘ zāsın pāreleyüp nezāre itdiler.

Müslim-i ‘ Avsec, ki behādirān-i mevāliyāndan ve şöhet-yāfte-i ḥarb-i Āzerbaycān’dan; ḍarb-i tığı taḥsīn-i Mürtezā-yıla imzālanmış, niçe me‘ ārikden tığ-ı cevher-dār gibi surḥ-rūlik ve niçe mehālikden nīze-i barḳ-āşār gibi ceng-cūlik nāmın taḥşil idüp ḥıl‘ at-i āferīn-i ḥāzırīn ile ḳadd-i ḳadri bālālanmış idi, ‘ azm-i meydān itdi. Recez-i faşīḥ ile nām ü nişānın ve menşe’ ü ḥānedānın beyān itdi.

Beyt:

(fā’ ilātün fe’ ilātün fe’ ilün)

Gürzi anuñ depe delen idi şan

Tiri anuñ cebe söken idi şan¹

Bir Şāmī geldi, Müslim’üñ bir ḍarbı-yıla meşāmmı bŷy-i mevt ṭoldı. Tekrār bir Şāmī geldi, birez ḥamleden soñra anuñ daḥı rŷz-i ‘ umrinüñ şāmı geldi. Yine bir Şāmī muḳābil oldı, ol daḥı dest-i sākī-i mevtiden cām-i ecel-āşāmı oldı. Muḥaşşal elli nefer kimesne dervāze-i ‘ ademe kārban olup gitdiler, ‘ asker-i İmām āvāz-i tekbiri felek-i eşire ^(152b) irişdürüp ceşş-i bed-kīş-i ‘ Amr’ı tīre vŷ tīre² itdiler. Tekrār altı kişi daḥı bu şeş-der-i ḡamdan ḥalāş olmaḡa bāb-i meveddeti küşāde itdi. ^[256a] Her biri ‘ umr-i penc-rŷzeyi bir pŷla çevirdŷp vādī-i ‘ ademe nā-çār gitdi. Āḥır ḳavm-i girān üşürdiler, atdan ayırup düşürdiler. İmām-ıla Ḥabīb, pīri ṭayir-i raḥmet-i İllāhī gibi götŷrdiler, şaḥāyif-i şıḥḥatinde bir varaḳ ve enfās-i ‘ umrinden bir ramaḳ var iken leşkerḡāha getŷrdiler. Ḥabīb, “Yā Müslim! Eger sende soñra ḳalmaḳ muḳarrer olsa vaşıyyet ister-idŷm.” didi. Müslim, “Vaşıyyetŷm budur ki, rāh-i şadāḳatde merdāne ṭurasın ve gerdēn-keşāna dest-i intiḳām-ıla tığ-ı ḡazā urasın.” didi. İmām, “Yā Müslim! **Beşşeraka’ llāhŷ bi’ l-cenneti.**³ Yārān bizŷm-ile bezm-i maḥabbet-i Muḥammedīde şuḥbet itdiler, sākī-i şevḳ-ı İllāhiden dost-kāmī-i iḥlāş içdiler. Biz henŷz şuḥbet beklerŷz. Ba‘ zımuz ol cāmüñ keyfiyyetinden geçdiler, biz daḥı der-‘ aḳab biribirimize nevbet virmeyŷp ol sākī yedinden cām alup cān virmekdeyŷz ve ‘ aḳabŷñŷzden dem be-dem irmekdeyŷz.” didi. Müslim “Yā İbn Resŷlu’ llāh!

¹ idi B: itdi P.

² vŷ tīre: P’de derkenar.

³ bi’ l-cenneti B: fi’ l-cenneti P. Allah seni cenneti ile müjdelesin!

Beşşereka'llāhü bi'l-ḥayr.¹ Girdüm, müjde-i kudūmuñ ceddüñe bişāret ve pederüñ, maḳdemüñden āgāh idüp münteẓır-ı şuhbet itmege.” diyüp, ‘ālemden göz yumup ^[256b] ‘ālem-i ‘illiyyine göz açdı; mele’-i a’lā üzerine nişār-i ravḥ u rahmet saçdı.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Ḥabbezā ol yol ki anda himmetüñ hem-rāh ola

Sālik-i necm-i hüdā şevḳ-ı Resūlu’llāh ola

Çün a’ dā mevt-i Müslim’den ḥaber aldılar, beşāset ‘arz idüp ṭabl-i bişāret çaldılar. Şiṣ-i Reb’i düşünām virüp, “İrāk’da, belki cümle-i āfākda nazīri olmayan şahşuñ mevti-yile sürür ‘aceb-i ḥalātdandur ve emr-i dīnde kılllet-i mübālātdandur!” dir idi; emmā **(153a)** ‘acebterin-i ‘aceb budur ki, ḳatl-i Müslim’den men’ idüp ızhār-i şemātet ider, kendi ḳatl-i İmām-i müslimīne meşveret, belki mübāşeret ider, belki bişāret ider.

Nürü’l-e’imme rivāyet ider ki: Çün Müslim’üñ oğlu babasınıñ şehādetin gördi,

Rübā’i:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

“Naḳd-i cānı Āl yolında nişār itsem gerek

Ya’ nī cānı biñ virüp devlet şikār itsem gerek

Alnum üzre ḥubb-i Āl’[i] ḥün-ıla naḳş² eyleyüp

Rüz-i maḥşerde anuñla iftiḥār itsem gerek.”

diyü raḥşın meydāna sürdi. İmām men’ idüp, “İy cüvān! Bu yolda baş virüp anañuñ yüreginde baş olma ve babañuñ firāḳından ḥāşıl olan zaḥmına nemek-pāş ^[257a] olma.” didi. Māderi feryād idüp, “Cān-i māder! Ḥayāt-i cavidānī Ehl-i Beyt ‘ışḳına cān virmekde ve ‘ayş ü kām-rānī Ḥazret-i Resūl’e bir dem öñdin irmekdedür. Egerçi şimdi teşnelikden ḥarāret çekersin; emmā ḡam yime ki hemīn sā’at sāḳıyān-i ḥavz-ı Kevşer’üñ sā’id-simīnlerinden rıtl-i girān çekersin.” [didi]. Cüvān öñce recez-güyān, māder der-‘aḳab taḥrīz-künān meydāna irdi,

Mıṣrā’:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Niçe baş aldı āḥır baş virdi.

¹ Allah seni hayırla müjdelesin!

² naḳş B: naḳş P.

Māder başı eline alup āferīnler ve kavm-i Yezīd'e nefrīnler ider-idi.

Hilāl bin Nāfi‘, ki egerçi nāmı ‘Hilāl’ idi, emmā bedr-i cemāli ber-kemāl idi; belki māh kitāb-i ḥusninden vaṣf-i ebrūsında berā‘at-i istihlāl idi. Qāmet-i āzādı reşk-i serv ü şimşād idi. Ol ḥalde nev-dāmād idi. ‘Azm-i maşāff itdi, ‘arūs dāmānına el urup,

Beyt:

(mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün)

“Ey māye-i şādmāni-yi men

‘Umr-i men ü zindegāni-yi men¹

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ûlün)

Gözüm arduñca giryān itme gitme

Esīr-i kayd-i hicrān itme gitme.”

didi. İmām, “İy Hilāl! Gitme! Şāyed ki seyr-ile kamer-i ‘umrūñ muḥāka ve mihr-i ḥayātuñ bürc-i iftirāka ihtirāka irmiş olup mātemüñ dāğ-ı kavm ü (153b) kabīle, ve mevtüñ [257b] ‘ıyālūñi² bā’ ıṣ-i ‘ayle ola.” didi. Hilāl, “Yā İmām! Bugün yoluñda naqd-i muḥaqqar-i cānı dirīg idicek ferdā-yi kıyāmetde kimesne baña ‘uzr-ḥāh olmaz. Ve mübārek himmetüñ-ile tarīk-ı şıdk u ihlāşuñda maḥabbet-i zen ü ferzend seng-i rāh olmaz. Ḥuşuşā se‘ādet müsā‘ıd olduğına dilüm delālet ider ve şehīd olacağuma cānum şehādet ider.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Yoluñda cān virem gibi derūnumda ‘alāmet var

Şehīd-i tiğ-i ‘ışk olmağa göñlümde şehādet var.”

[didi]. Çün Hilāl āyīne-i kaderde şekl-i hilāl gördüğün İmām bildi, ruḥşat erzānı kıldı. Hilāl ḥod-rāylık kaşd idüp ḥūd-i ‘ādī-i fülādī³ ber-ser ve bir siper-i müdevver [çün] kamer-i münevver-peyker der-ber idüp, ḥadeng-i la‘l-leb ü zümür-rüd-peykān ü süfte-sūfār ü ‘uqāb-per ile pür bir kındil bilinde, ve tiğ-i āb-gün ü āteş-bār elinde ‘azm-i meydān itdi. Rāvī kavlince Hilāl tīr-endāz-ıdı, atduğı nāvek āh-i ‘aşıq gibi yire düşmez, geçer; tīri na‘l-i hilāl ve şīşe-i mihrı deler geçer idi.

Beyt:

¹ Ey mutluluğumun kaynağı/ Ömrüm, hayatım.

² ‘ıyālūñi B: ‘ıyāli P.

³ fülādī: kovladı? P, B.

(fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül)

Getürse kaçan taraf-i gūşa zihi

Ṭola gūşe ber-gūşe 'ālem zehī

Çün Hilāl **ke'l-bedri'l-lāmi**^[258a] **ve'l-berkı's-sātı**¹ meydānda cevelān itdi, 'Ḳays'-nām bir maḥbūb berāber olup 'azm-i meydān itdi. Henūz mesāfe yigirmi adım iken Hilāl bir tīr atdı ki ṭarfetü'l-'aynda pūşt-i Ḳays'ı penāh itdi. Ḳays bir āh idüp, cān virüp, diyār-i 'ademe 'azm-i rāh itdi. Hilāl kemend-i hilāl-āyīn eline alup nüṣṣāb-i ṣihāb-āsā ile niçe emīri dil-gīr ve hedef-i sihām-i tedmīr itdi. Mā-ḥaṣal ca'besinde olan oḳları 'adedince seksen 'adūyī ehl-i ḳubūr itdi ve ser-ḥadd-i dārü'l-mülk-i ḥayātdan oḳ atımı yir degül, ṣad merḥale dūr itdi. Çün tīr emri temām **(154a)** oldı, eline seḥāb-āsā bir tiğ-i āteş-tāb alup göklere² ḳan buḥārın bulut gibi ağdurdı; ol bulutdan ṣaḥn-i ma'rekeye yaşları ṭolular gibi yağdurdı³. Āḥır Hilāl'e ḡayr-i ḳıyās üzre hilāl iken ḥusūf-i ecel irdi, derece-i ṣehādet müyesser olmaḡa naḳd-i cānın ṣükrāne virdi.

'Abdu'r-raḥmān bin 'Abdu'llah mey-i menāyāya bezm-i me'ārik-i pūr-mehālikde sāḳī oldı, yigirmi altı Ḥāricīyi ḥarca sürüp āḥır ol daḡı cür'a-nūş-i ṣerāb-i bezm-i bāḳī oldı. ^[258b] Yaḥyā bin Selīm, ki merd-i selimü'l-ḳalb idi, "**Maḥyāye ve memātī li'llāhi Rabbi'l-'ālemīn.**"⁴ diyü meymene-i bī-yümne at şaldı, yümn-i himmet-i İmām-ıla intikām aldı. Meysere-i bī-yüsre ḳılıc şaldı, niçe Ḥāricīnün keştī-i vücūdı gird-āb-i 'ademe ṭaldı. Āḥırü'l-emr İbn Selīm maḳām-i teslimde ḳalb-i selīm ile vāşıl-i dārü's-selām ve nā'il-i mülk-i selām oldı. 'Abdu'r-raḥmān bin 'Urve-i Ġıfārī recez-güyān ma'rekeye teveccüh itdi, senābik-i semendi 'arşa-i mizmār-i ḥarbi penbe-i ḥallāc gibi ditdi.

Şi'r:

(fā'ilātün[fe'ilātün] mefā'ilün fe'ilün)

Baḥa beñzer var mı var mı cüvān

Miṣlümü belki görmedi bu cihān

Ḍarb-i destānını ki ben oḳuyam

Diye Destān: "Getüre Rüstem emān"

Rūḥum itsem revān Ḥuseyn'e n'ola

Rāḥat olur anuñla rūḥ-ı revān

¹ Parlayan dolunay ve göz alan şimşek gibi.

² göklere B: göñülde P.

³ yağdurdı B: yağdurur-ıdı P.

⁴ Hayatım ve ölümüm, bütün varlıkların Rabbi Allah'a adanmıştır. 6/En'âm: 162.

Birer darb-ıla iki sâ'atde üç Hâricînüñ harâcın aldı. Kemân-i kazâyiden¹ pîşânisine bir tîr tokındı, cân acısı-yıla on kimesneyi dağı öldürince kılıc çaldı. Āhır ol vâsıl-i yârân ü hem-reh-i kâm-rân oldu.

Mâlik bin Enes bin Mâlik berâber-i İbn Sa'd'a gelüp, "İy 'Amr! Eger Sa'd bin Ebî Vaqqâş bile-yidi ki böyle nâ-ğalef olursın, nûr-i dîdesi iken kendi eli-yile^[259a] nâme-i 'umrûñ neverdide ve tûmâr-i hayâtüñ pîçide ider-idi." [didi]. İbn Sa'd bu suğandan münfe'ıl oldu. 'Askere na're itdi, (154b) bir mübâriz Mâlik'e muqâbil oldu. Mâlik 'ale'l-fevr anı libâs-i 'âriyet-i 'umrden 'ûr idüp ğavr-i cehenneme gönderdi. Şubh-ı ıkbâli Şâmiyâna şâm-i idbâr itdi, niçe merd-i bî-müzdi dağı aña yâr itdi. Āhır kendüyi bu vartadan emîn olmağa cenneti cây-i karar itdi.

Şi'r:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Sefer 'azmin ider her bâr her yâr

Kime feryâd idem bilmem be hey yâr

'Ağabince Qays bin Münebbih şîr-i şikârî vü peleng-i kühsârî gibi ğurrân [ü] ğırivân 'azm-i meydân itdi ve bu recezi beyân itdi:

Şi'r:

(mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün)

"Ben Qays-i Münebbih'em² dem-i ceng

Çarğ ola zebûn-i dâr ü ğirüm

Ger Rüstem-i Zâl olaydı zinde

Qullâb-i kemend ide esîrüm

Ölmek baña böyle tâze cândur

Çün oldı şeh-i Huseyn emîrüm

Yolında olup şeh-i şehîdân

Firdevsde³ eyleyem serîrüm."

Her kim ki geldi-yise serin fitrâk-i şayyâd-i çâlâk-i ecele¹ âvihte ve hâk-i meydânı hûn-i a'dâ-yıla âmîhte eyledi. Ancaları helâk itdükden soñra, ol dağı şıdğ-ı da'vâ-i şehâdete şahid-i 'adil oldu, [259b] ya' nî mağabbet-i Nebî vü Āl yolında katl oldu.

¹ kazâyiden: kazâyî B, kazâ demi? P.

² Qays-i Münebbih'em B: Qays bin Münebbih'em P.

³ Firdevsde B: Firdevs P.

Bu eşnâda leşkergâh-i İmâm'ıñ meymenesinden beyâbândan bir şeh-süvâr-i dilîr peydâ oldı ki, başında efser-i âhenîn-i zer-endüdü ğorşid gibi fûrûzân, ğaftân-i² la'lin ile çehre-i Mirrih gibi dirahşan. Âyinehâ-i siperi encüm-i rahşân gibi tâbân, ğadeng-i cân-rübâsı kemânından bürc-i kavda tîr gibi nümâyan. Belinde ğancer-i zeberced-niyâm, elinde tîğ-ı şamsâm-i kamkâm-i intikâm. Bir ğung-i râhvâra süvâr, atınıñ üstinde bir ğüstüvâne-i zerrîn-celâcil; kendinüñ gerdeninde bir tîğ-ı zer-nigâr-niyâm ğamâyil. Tîz-reftârlığda nişib-i ma' rekede қатарât-i vâbil gibi süflâya mâyil, firâz-i meydânda duğân gibi âsmâna vâşil. Târef-i muğâlîfe teveccüh idüp, “İy leşker-i Kûfe vü Şâm ve iy bî-rahmân-i rahmet-^(155a)ferâmüş ü ğün-âşâm! Benem Hâşim bin ‘Utbe-i Ebî-Vağğâş, birâzer-zâde-i Sa‘d bin [Ebî] Vağğâş, püser-i ‘amm-i ‘Amr bin Sa‘d-i bî-ihlâş.” [didi]. Andan cânib-i İmâm’a selâm virüp, “Yâ İbn Resûlu’llâh! ‘Amm-zâde târef-i ğılâfda, ben bende-i ğalka-ğüşvârüñ ve atınıñ öñince çâker-i ğâşiye-dârüñ.” didi. Râvî eydür: ^[260a] Hâşim ğarb-i Şıffin’de Mürtezâ ‘Alî yanında dilîrlik ve ceng-i ‘Acem’de ‘ammı-yıla dil-âverlik-ile ğalb-i nâsda cây-ğirlik idüp şecâ‘at ü şehâmet-ile meşâhîr-i enâm ve vağâyî‘ı tevârîğ-ı enâmdan idi.

Pes, İmâm’dan istimdâd-i himmet ve taleb-i ruğşat idüp meydâna ğirdi, “‘Amm-zâdemden ğayrı kimesneyi taleb itmem.” diyü âvâz virdi. Çün İbn Sa‘d’ıñ ğulağına bunuñ cenge sâz-kâr olduğınıñ âvâzı çalınmış, belki def gibi elinden niçe tabanca yemiş ve ‘üd gibi ğüşmâlinüñ dadı damağında ğalmış idi, endâmina³ lerze ve zebânına herze düşüp, “Ben ğod bunuñ ğarîfi degülem. Kimdür ki beni bunuñ elinden fâriğ kıla, ğazîne-i bâlin mâl-i âmâl-ile mâlâmâl bile.” didi. Sem‘ân bin Muğâtil, ki emîr-i Ħaleb ve ceng-âzmâyılığda pür-şür ü şegab⁴ idi, henüz biñ merd-i⁵ ceng-âzmüde⁶ ile İbn Ziyâd’a imdâda ğelmiş-idi, Hâşim’e berâber oldı. Hâşim’e pend idüp, “Ħuseyn ki ne mâl ü ğazînesi ve ne ğal‘a vü medînesi vardur; İbn Sa‘d ki Yezîd cânibinden nâm-zed-i⁷ mülk-i Rey ü Tâberistân ^[260b] ve İbn Ziyâd ğuzûrında mazher-i mezîd-i ihsândur. Niçün anı bundan yig görürsin, tevsen-i tünd-ğüy-i nefse uyup devletüñ depersin ve ğible-i ‘âlemden yüz çevürürsin?” didi.

¹ çâlâk-i ecele: câlâk-i ecele B, çâlâk ide ecele P.

² ğaftân: ceştân? P, ğağtân? B.

³ endâmina B: endâmında P.

⁴ şegab: şünüb? B.

⁵ ceng-âzmâyılığda... merd B: -P.

⁶ ceng-âzmüde: ceng-âzmâde P, B.

⁷ nâm-zed B: nâ-be-zed? P.

Ferd-i Lāyihî:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Baht eliyle geldi¹ ayaguña ser-piç eyleme

Devletüñ depme ümidüñ cehl-ile hiç eyleme

Hâşim, “İy nâ-kes ü dün-devlet! Penc-rüzeyi se'âdet-i hıdmet-i penc Āl-i 'Abā'dan (155b) niçün² terciḥ idersin,

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Çün yirüñdür 'âkıbet ser-menzil-i rûḥāniyān

Pür-muğaylāndur reh-i ğülān tütup olma revān

imām-i ḥaḳḳı koyup şeyḫāna uyarsın³?” [didi].

Nazm:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Devletüñ dev öñi⁴ soñı letdür

Buña mağrūrlik cehāletdür

Şundı cām-i cihān-nümā Cem'e dehr

Şoñını merg itdi 'ayş eme zehr

Sem'ān'uñ sem'ānı bu kelimāt-i pür-intikāmuñ istimā'ından tıre ve bāşire-i başireti bu berāhīnüñ eşi' a-i bevāriḳından ḥıre oldı, “İy Hâşim! Ne İbn Ziyād'dan şerm ve ne 'amm-zādeñden āzerm idersin. Ṭarīḳ-ı ḥaḳdan dūr ve kūy-i naşīḫatdan mehcūr düşmişsin.” didükde, Hâşim ğazaba gelüp ol maşder-i fitneden ki ol ānda hezār ef'āl-i ḳabīḫa müştak oldı, fi'l-ḥāl bir tiğ ile urdı ki, eger ḥānesine dek ^[261a] münşakḳ oldı.

Andan 'Amr'a ḫıṭāb idüp, “Senüñ babañ Sa'd bin Ebī-Vaḳḳāş, Ḥazret-i Resül yolına niçe 'adū helāk itdi. Benüm babam dendānın şikest ü lebin çāk itdi. Sen ol peder-ile güline ḥār olduñ, ben bu peder-ile ḥārına nār oldum. Sen ol peder-ile ḥānedānına düşmen, ben bu peder-ile düşmenine tiğ-zen oldum. Ol gün Resül senüñ pederüñe āferīn ve benüm

¹ geldi: P'de derkenar.

² niçün: P'de mükerrer.

³ uyarsın B: uyasın P.

⁴ dev öñi: devādeki? P, devādeki? B.

pederüme nefrîn, bugün rûh-ı pâki saña la‘ net baña taḥsîn itdi. ‘Yuḥricü’l-ḥayye mine’l-meyyiti ve yuḥricü’l-meyyite mine’l-ḥayy.’¹ bizüm şānumuzda çehre-nümādur.” [didi].

Mıṣrā‘ :

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Ez yekî ney ḳand ḥized v’ez² diger ney būriyā³

İbn Sa‘d bu sözi işidüp bir āh itdi ki, buḥārı ebr-āsā semā’ dimāğına vāşıl oldı, ol ebrden zemîn-i çehresine bārān-i eşk-i ḥacālet nāzil oldı. Sem‘ān’uñ birāder-i kihteri Nu‘mān, Sem‘ān’uñ mülāzemetin iden biñ merd-i süvār-i kārzār ile Hāşim’e yek-bār hücum itdiler. Hāşim ol gürüh-i enbūhdan **(156a)** bāk itmeyüp cümleye ḥamle itdi. El-ḥaḳ, bir ceng oldı ki, Rüstem ü Ḳahramān dīde-i inşāf-ıla naḳar ḳılsalar, gerd-i süm-i semendin ^[261b] tūtiyā-yi çeşm-i cān, ve Sām ü Nerīmān görey-idi rişte-i ḥıdmetin ṭavḳ-ı mūraşşā‘-ı nigār gibi ḳılāde-i gerden-i cenān ider-idi.

Bu cānibden, İmām gördi ki egerçi Hāşim **vāḥıd ke’l-elif⁴** idi; emmā biñ süvārūñ keşret-i sevādı içinde tek ü tenhā, ḥurūf-i hecā⁵ içinde gūyā elif idi. Yārāna ḥıṭāb idüp, “Bu cūvāna mu‘āvenet idüñ.” didi. Birāder-i Ḥuseyn Fażl bin ‘Alī ṭoḳuz nefer aşḫāb-ıla medede vardılar, ya‘nī ol ḳavm-i dīv ü dede vardılar. Henüz bulışmadın iki biñ süvār gönderdi, seyl-i çirk-āb gibi irüp ol dil-āverleri Hāşim’e medede gelmekden dönderdi.

Beyt:

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fa’lün)

Oldı bir ḳarb ü ḥarb-i pür-āşüb

Tiğlar şavlecān ü serler ṭop

Bir neberd oldı ki, ‘ālem pür-dār⁶ ü gır ve dervāze-i ‘ālem pür-tekbir oldı ve hūy ü hāy ü ḡavḡā-yi merd-i ceng-āzmāy peyveste-i çarḡ-ı⁷ eşir oldı, ve selāmet mā-beynden ḳaçup zih-i kemān gibi gūşe-gır oldı.

Naẓm:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Gelü-gır olup ḥalḳahā-yi kemend

¹ “Diriden ölüyü, ölüden diriyi meydana getirir.” 10/Yunus: 31; 10/Rûm: 19.

² ḥized v’ez B: ḥized ü v’ez P.

³ Bir kamiştan şeker çıkar, başka bir kamiştan da hasır olur.

⁴ Elif gibi tek/yalnız.

⁵ hecā: heycā P, B.

⁶ pür-dār: bir dār P, B.

⁷ peyveste-i çarḡ B: peyveste vü çarḡ P.

Cigerler deler na' rehā-yi bülend

Ꞑamaşurdu göz görse seyf ü sinān

Elinden düşer Ꞑabza ile ' inān

[262a] Ğalebe-i keşret cihetinden ğālib olup ol toꞐuz Ꞑişi ki cennet şevꞐına yidi başlı ejdehā gibi cūş ü ħurūş idüp tiĝ u şeş-perleri-yile penc Āl-i ' Abā vü çeĥār yār ' ışꞐına siper-i tevekkül bürinüp iki bir dimeyüp ceng itdiler, vūs'at-i ' ālemi başlarına teng itdiler. Ol toꞐuz yār nüh felek gibi biri birinüñ üzerine döndiler, āĥır şeĥ-per-i şeĥādet-ile pervāz idüp şāĥ-ı diraĥt-i şādmānī-i cāvidānīde Ꞑondılar. Fazl-i ' Alī ol naĥl-bünye, “**El-veledü sirrū ebīhi.**”¹ mūcibince elinde **(156b)** Zü'l-feĥār-vār bir iki dilli tiĝ-ı āb-dār ile irdüĝin öldürdi; vādī-i cehennemî küşte-i Ĥavāric-ile toldurdu. Ğāĥ kılıcın Ꞑımına Ꞑatar, döner, yine ' adūya at deperdi, oꞐ seperdi.

Bejt:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Yaĝup peykān cihāna jāle-girdār

Yaralar açılurdu lāle-girdār

Āĥır da' vet-i pedere ol püser “Be-ser!” didi, metā' -ı rızā-yi İläĥī olmaĝa naꞐd-i cān virüp başın “Ser-ber.” didi, varup āĝūş-i pederinde Ꞑarār itdi. Fazl-i İläĥī Fazl'ı ol ĥarbde evlād-i ' Alī'den şeĥīd olanlara ser-dār itdi.

Bu cānibden, [262b] Hāşim tek ü tenhā yalnız başı-yıla kārzār ider-idi, Ĥavāricden aĥz-i şār ü Ꞑaṭ' -ı tebār ider-idi. Bu ĥâlde Nu' mān'a rāst gelüp düvāl-i kemendinden tutup zemīne āb-rūyı gibi eyle çaldı ki üstüĥ'ānları ĥord oldu, hemān dem ol nā-merd² mürd oldu. Andan ' alem-dāra irişüp, bir çarb-ıla iki bölüp vücūdın lāle-i nu' mān gibi ĝarꞐ-ı ĥūn, ve ' ālemi ser-nigūn itdi. Üç biñ ' asker-i pür-şerr ü şūr içinde deryā-yi malĥ-ı bī-pāyāna düşmiş cūybār-i şīrīn gibi maĥv olup gider-iken, ĝarꞐ-ı deryā olan māĥī gibi teşne-leb gezer-iken her tarefden peykān ü sinānlar dil üşürüp ve zaĥmlar aĝız birikdürüp diyār-i ünsi şöyle medĥ itdiler ki, bī-iĥtiyār cān-i pāki ol yaña sefer teĝāzā itdi. Dest-i tiĝ-ı ĥaşm-ıla Ꞑaṭ' -ı ' alāyık-ı dünyā itdi, tīr-i düşmenden şeĥ-perler taꞐınup pervāz-i şāĥrā-yi baꞐā itdi.

Bejt:

¹ Çocuk babasının sırrıdır.

² nā-merd B: nā-mer? P.

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Oğuñ Cibrîl'i ' uqbâ vaşfın eyle itdi ki oldı

Behiştinüñ vücūdında teķāzâ-yi sefer peydâ

Ve ba' dehü, Hâbîb bin Mütâhîr ki gürg-i bārân-dîde ve per-i tîr-i belâ-keşîde ^[263a] idi, şeref-i şuhbetden behremend pîr-i¹ kühen[-sâl] ve hıdmet-i Mürtezâ'da ' umr geçürmiş merd-i şâhîb-hâl idi. Her gice **(157a)** hâtm-i Qur'ân ider merd-i zâhid idi, vera' u zühdi hâdden mütezâyid idi. Kaşd-i meydân itdi. İmâm her çend, "Cedd ü pederden bize yâdgâr ve serrâ vü darrâda yâr-i ğam-güsârsın, gitme!" didi, Hâbîb, "Pîrler² darb ü harbün kâr-âzmüdesi ve cilâ'-i tîğları âyîne-i cihâduñ jeng-zidüdesidür. Mürâdum budur ki yevm-i haşrda yoluñda ölen küştelerden ma' dūd ve tarîķ-ı maḥabbetünde ma' düm olanlar içinde mevcūd olam." didi. İmâm giryân oldı. Hâbîb recez-güyân ' âzim-i meydân oldı.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Serüm pürdür hevâ-yi düstândan

Benüm yolunda olmaz gerd-i düşmen

Rübâ'î:

(mef'ûlü mefâ'îlün mefâ'îlün fa')³

Yarın çü muḳarribân-i ḥâķî-mesken

Maḥşerde kıyâm ide ser-i meşhedden

Şad çâk-kefen çü lâle âlûde-beden

Âlûñ ' alem-i sebzi dibinde ḳopayım ben

Ol hızb-i şeyṭânî ile ḥarb-i sulṭânî⁴ ider-idi. Aḥîr güş-i hüşına şıfr-i tîr-ile ve lisân-i sinân-ıla aḥbâr-i behişt vâşıl oldı. Bir bî-dîn cebînine bir tîğ-ı kîn urup düşürdi, ḳalkmaḳ⁵ istedikde Hızr bin Nümeyr farkına bir tîğ-ı kîn ^[263b] urdı. Hüseyn'e, "Yâ İbnü'r-Resûl!" diyü çağırdı. Bu şadâ hübüb-i nesîm-i şabâ-yıla güş-i İmâm'a irdi. At sürüp başı ucına geldi, bişâret-i behişt-ile müjdeler kıldı. Ol pîr-i⁶ rüşen-zamîr ol müjde-i dil-peziir-ile ' azm-i sefer itdi ve dehân-i zaḥmı bu mażmûnı ez-ber itdi:

¹ pîr B: pür P.

² pîrler B: pürler/perler P.

³ Üçüncü mısra "mef'ûlü mefâ'îlün mefâ'îlü fe'ûl", dördüncü mısra, "mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün" kalıbındadır.

⁴ sulṭânî B: sulṭân P.

⁵ ḳalkmaḳ B: ḳalmaḳ P.

⁶ pîr B: per/pür P.

Beyt:

(fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül)

Yoluñda şükür Hakk'a cân-i peder

Hele oynadı cân perrâne ser

Bedil bin Hazim Habib'ün başın kesdi ve ceng temâm olunca bir yirde hıfz itdi. Cengden sonra atınuñ boynına aşdı, Mekke'ye varduğda Habib'ün oğlu dervâze-i şehre oturur-iken râst gelüp, “Bu baş kimüñdür?” diyü şordı. ^(157b) Bedil bilimeyüp, “Habib bin Müthahir'üñdür.” didi. Cüvân sine-i Bedil'e bir kefe seng ile urdı ki mağzı perişân oldu; kendi kârvân-i şeyâtin-ile düzağa revân oldu. Başı alup güristân-i Mu'allâ'da defn itdiler. İlä yevminâ, “Hâzâ re'sü'l-Habib.”¹ diyü meşhûrdur ve ol mezâr erbâb-i hâle meţâf ü mezûrdur.

Andan Huveyd, ki Ebû Zer-i Gıfârî'nüñ âzâdı idi, gerçi gulâm-i çehre-siyâh idi, emmâ kalbi mihr ü mâh gibi ^[264a] rüşen ve mazher-i İlâh idi.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Siyâh-ısa n'ola ger misk-âsâ

Ṭoludur büy-i şıdķı cümle dünyâ

Bürz-ile çalışdı. Āhır bu 'âlemden ferâgat idüp 'âlem-i kuds-ile alışdı. 'Aķabince Yezid bin Mühâcir cenge başladı. Ol daķı niçe demden sonra libâs-i müste'ârîden 'ârî ve bürehnegân-i Qalenderân-i 'âlem-i tecrîdüñ yârî oldu. Enis bin Ma'ķıl muķharebe-i füccâra yüz tutdı, halk-ı² teşne ile halk-ı halka deşne-i âb-dâr urup³ a' dâyı âb-i zülâl-i hayâtdan ve kendinüñ dil-i teşnesin hün-i düşmen-ile şovutdı. Zaķm-i silâh-ıla sînesinde ma'ķilî hatlar yazdı ve hâtem-i dilinde naķş-i mevt kazdı. Āhır murğ-ı revânı teng-nây-i heykel-i cismânîden fezâ-yi rızâ-yi rıdvâna pervâz itdi. Bunı görüp 'Ābis bin Şiş-i Şâkirî 'Şüdeb'-nâm gulâmına, “Râh-i vefâda niçesin?” didi, âvâz itdi. Gulâm, “Bunca demdür ki şadâķat-ıla âsitâne gibi bâbuñdayam, hâliyâ sen diyâr-i şehâdet kaşdına süvâr olduñ-ısa ben daķı hâzır-bâş sâye gibi rikâbuñdayam.” didi. Hâce ve gulâm ^[264b] yek-dil ü yek-cihet olup, ikilikden geçüp ittifaķ itdiler; yek-bâr 'azm-i süy-i ŧâyife-i nifaķ itdiler. Ehl-i Kûfe vü Şâm ol yegâne ile yegâne cengden ihtirâz itdiler. İbn Sa'd ^(158a) emr itdi, 'asker gürüh-ıla bir

¹ Bu Habib'in başıdır.

² halk: halk/hulk P, B.

³ urup B: olup P.

uğurdan üzerine hamle-sāz itdiler. ‘Ābis farkından hūdın ve egninden zirihin çıkardı. Bunca biñ ‘askere,

Beyt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün)

“Esîr-i bend-i hicrānam ne ğuşşa tîr-i devrāndan

Ġarîķ-i baħr-i ‘ummānam ne ğam ālām-i bārāndan.”

diyü yalıñuz vardı. Ġulām kafāsından nigeħ-dārılık itdi, ‘asker bunlaruñ gelişin görüp bir uğurdan uğurından kaçup nā-pāy-dārılık itdi. Bir zemān baħr-i heycāda¹ ğāħ ğavṭa vü ğāħ şinā kıldılar, āħır gevhēr-i şeb-çerāĝ-ı şehādet ele getürüp kendi varlıķları gevhēr-in o baħr-i şūr-engîzde yavı kıldılar; ya‘ nî h̄‘āce vü ğulām biri birinüñ ardınca pey ender-pey bir el öñdin irdiler. Ser-menzile ‘azm-i dārü’s-selām itdiler, şaħn-i ‘adni maķām itdiler.

Haccāc bin Mesrūk mü’ezzîn ü rikāb-dār-i İmām idi, destūr-i İmām-ıla ve düstūr-i kümāt-i enām-ıla ‘azm-i meydān itdi. “Allāhü ekber!” diyüp seħargāħ kavş-i teẓallümdan hedef-i “**Ķabe kavseyñ.**”²e irer tîr-i āħ gibi ^[265a] ğadengine küşād virüp, dil-i ‘adūyı sūfār-i tîri gibi la‘l-ĝün itdi; ħāk-i meydānı evc-i ‘ayyūķa irgürüp āteş-i şemşîr-i āb-dār-ıla bād-i ğurūrı dimāĝ-ı a‘ dādan bîrün itdi. ‘Āķıbet tîr-bārān itdiler, Mesrūk’ı vāşıl-i kār-vān itdiler. Seyf bin Hāriş ibn-i ‘ammi olan Mālîķ bin ‘Abdi’llāh-i Şerîfi ile ĝirye-künān sür‘at-i tām ile pāy-būs-i İmām-i ferzend-i Seyyidü’l-enām-ıla devlet-i dāreyne dest-res buldılar, himmet ü du‘āsın alup cenge meşĝül oldılar. Niçe şeh-süvār ü piyādeyi naṭ‘-ı ma‘rekede birer lu‘b-ıla fi’l-ħāl māt itdiler, ‘āķıbet çarĝ ferzîn-revānlara daħı “Şāh!” diyüp, rūħ tarĝ itdürüp, ‘azm-i sürādiķāt itdiler. İmām ĝördi ki anlar vaħşet-ħāne-i pür-melālden nüzhet-ābād-i ķurb-i Zî’l-celāl’e gitdi, **(158b)** du‘ā’-i ğayr idüp Cenāb-i Ħaķ’dan anlara āmürziş taleb itdi.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Kimseye çün mergden olmaz necāt

Bāri bulsunlar şehādetle ğayāt

Ba‘dehū, Ķārî-i ğulām-i bîr, ki ķārî-i Ķur‘ān ve ħāfız-ı şahāyif-i Fürķān idi, ğıdmet-i İmām’a ĝelüp: ^[265b] “Yā İmām! Yārānuñ şehādeti buña şehādet ider ki, birimüz

¹ heycāda B: hecāda P.

² Yayın iki ucu arası kadar. 53/Necm: 9.

diri qalmayup imrüz ü ferdā, ferden ferdā rāh-i ‘ ademe gidevüz¹ ve bu yolda başı terkide görüp dünyāyı terk idevüz; bārī icāzet vir ki girüp ben dahı yoluña baş u cān oynayam ve kendi mevtüme nālem-ile şiven idüp dīde-i zaḥmum-ıla ölüye qan aqlayam.” didi. İmām, “Ben seni Zeyne’l-‘ābidīn’e hibe itdüm; efendüñ oldur, andan istizān eyle, andan ‘azm-i meydān eyle.” didi. Zeyne’l-‘ābidīn ol vaqt ḥaymede bīmār yatur-ıdı. Ğulām gelüp i‘lām-i ḥāl itdi, Zeyn, “Ben seni āzād itdüm. Ser-rişte-i kāruñ ve cümle-i girdāruñ elüñde olsun.” didi. Ğulām işidüp, şevq-ıla zemīn-būs idüp ehālī vü mevālīden istihlāl itdi. Zeyn buyurdı, dāmen-i ḥaymeyi küşāde itdiler. Zeyn derün-i ḥaymeden seyrān itdi ve Ğulām şevq u şegāb-ıla ‘azm-i meydān itdi. Gāh Türkī vü gāh ‘Arabī lügat-ıla recez beyān itdi.

Şi‘r:

(fā’ilâtün[fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilün[fa’lün])

İy Ḥuseyn iy güher-i rūḥānī

Nüşḥa-i mekremet-i Sübhānī

Quluñam ki saña hindū olalı

Olmışam mülk-i se‘ādet ḥanı^[266a]

Himmetüñle qılıcum destümde

Görinür çeşme ‘adū şü‘bānī

Bir du‘ā eyle revānum şād it

Çün kılam terk-i serāy-i fānī

Şu‘le-i barq-ı dirahşān gibi bir tiğ-ı āteş-tābı Ğulāfından zāhir itdi, sipāh-i siyāh-i ehl-i Şām’a qarşu ditretti. Öñine kim geldi-yise vādī-i ‘ademe gitdi. **(159a)** El-ḥāşıl, qatele-i ‘adūnuñ kırk yitdi. Āḥır āteş-i ‘aşaş-ıla içi yandı. Yine ḥıdmet-i İmāmeyn’e, ya‘nī Ḥuseyn ü Zeyn’e gelüp Zeyn’üñ dest ü pāyın öpdi. Muḥadderāt-i tütuq-ı ‘işmet ve perde-künān-i ḥarem-i ḥurmet-ile taqşir-i mā-fāt için pūziş-ḥāḥlıq itdi. İmām bişāret-i şerbet-i Kevşer-ile cānına şu sepdi, dest-i nevāziş-ile arqasın yepdi. Tekrār meydāna gelüp sürüş-i ğaybdan nidā’-i “İrci‘ī”² işidüp cān atdı, dellāl-i ecelden metā’-ı ḥayātı naqd-i rızā-yıla ḥāce-i şehādete şatdı.

Beyt:

(fā’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

¹ gidevüz B: giderüz P.

² “(Rabbine) dön!” 89/ Fecr: 28.

Gerçi ki terk-i ser ü cān itdi
Meskenin ravza-i rıdvān itdi

Andan Hanzale bin Sa‘ d-i ‘Aceli iki leşkerüñ mā-beyninde tırdı ve “İy kavm! ‘Yā kavmi inni eḥāfū ‘aleyküm mişle yevmi’l-aḥzāb; mişle ^[266b] de’bi kavmi Nūḥın ve ‘Ādin ve Şemüde ve’llezīne min ba‘ dihim ve ma’llāhü yürüdü zulmen li’l-‘ibād; ve yā kavmi inni eḥāfū ‘aleyküm yevme’t-tenād; yevme tüvellüne müdbirīne mā leküm mina’llāhi min ‘āşım, ve men yuzlilillāhü femā lehü min hād.’¹ Yā kavmi lā taḥtülü Huseynā!² ‘Fe-yüşūteküm bi-‘azāb, ve ḳad ḥābe meni’fterā.’³” Ḥavf iderem ki size aşḥāb-i Uḥdūd ve ‘ıḳāb-i kavm-i ‘Ād ü Şemüd nāzil ola. Diler-iseñüz zellātuñuz⁴ ma‘füv ve ḥaḫī’ātuñuz memḥuvv ola, muḥālefet-i İmām itdügüñüze secde-i sehv eyleñ ve sekret-i ‘mādı ḳoyup taḫşil-i şaḫv eyleñ.” didi. İmām, “Fāriğ ol ki bunlar dā‘ıye-i fitne ile dā‘ıye-i şeytāna uydılar, da‘vet-i Ḥaḳḳ’a icābet itmezler, ve bunlardan niçe ḫayr ü şalāḫ gele ki kavm-i şāliḫı helāk iderler, felāḫa ḳasd ü himmet itmezler.” didi. Hanzale, “Şadaḳte ya’bne Resūli’llāh!⁵ Ben daḫı ol kavme pey-rev olmaḳ ve bu şehādetden feyz-ı pertev bulmaḳ isterem.” didi. İmām, “Var ki menzilüñ dünyādan ve mā-fihādan a‘lādur ve rızā-yi (159b) Ḥudā ḫün-behādur.” didi. Hanzale ‘adūya muḳābil oldı, ol deñlü muḳātil oldı ki derece-i şehādete vāşıl oldı ^[267a] ve na‘im-i raḫmete nāyil oldı. ‘Aḳabinden Yezid bin Ziyād vardı; gird-bād-i fitne ile peydā olan gerd-i ḡavḡā başılsun diyü ‘arşa-i meydānı ḫün-i a‘dā ile şuvarđı. Ehl-i Kūfe-i pür-ḡadre sekiz tır atdı, İmām her tırde “Allāhümme seddid ramyetehü ve’c’al şevābehü’l-cennete.”⁶ diyü du‘ā itdi. Biş tiri ile biş kimesneyi ḫāke şaldı. Ḥamle kıldı, āḫır şayyād-i ecel murğ-ı rüḫın şikār idüp aldı.

¹ “Ey halkım! Doğrusu ben, geçmişteki kâfir halkların, Nuh halkının, Âd halkının, Semüd halkının ve onlardan sonra gelip geçen diğer halkların başına gelen akıbetin sizin başınıza da gelecek olmasından endişe ediyorum. Bilesiniz ki Allah, kullarını durduk yere cezalandırmayı istemez. Ey halkım! İnsanların korku ve dehşetten bağırsacakları hesap gününde feci azaba mahkum olmanızdan korkuyorum. O gün azaptan kaçıp kurtulmak isteyeceksiniz ama ne mümkün! Sizi Allah’ın azabından kurtaracak kimse bulunmayacaktır. Unutmayın ki Allah kimi şaşırtırsa artık ona yol gösterecek kimse olmaz.” 40/Mü’min: 30-33.

² Ey halkım! Hüseyin’i öldürmeyin.

³ “Aksi hâlde o sizi öyle bir cezaya çarptırır ki kökünüzü kurutur. Bilesiniz ki Allah’a iftira edenler muhakkak perişan olur.” 20/Tâhâ: 61.

⁴ zellātuñuz: zellātuñuz P, B.

⁵ Doğru söyledin ey Allah elçisinin evladı.

⁶ Allahım! Atışımı isabet ettir. Mükafat olarak da onu cennete sok.

Se‘id bin ‘Abdi’llāh el-Ḥanefī, ki aḳārib-i Muḥammed-i Ḥanefiyye’den idi, kūh-peyker, bād-cünbiş, zemīn-neverd bir raḥşa süvār oldı; meydāna irüp der-kār-i neberd-i peygār¹ oldı.

Beyt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün)

Depinüp ḥamle kılsa şağa şola

Ḳoyardı şaffi şafa ḳolı ḳola

‘İraḳdan yaḳından geleni ṭa‘n-i nīze vü ḍarb-i tiğ-ıla işin temām itdi, ‘āḳıbet be-ḥuḳm-i “**Li-küllü ecelin kitāb.**”² fihrist-i ‘umri vāşıl-i fezleke-i eyyām itdi. Ba‘dehū, Cenāḥa bin Ḥārīş-i Enşārī cenāḥ-ı himmet-ile hevā-yi neberde pervāz eyledi, āḥır ḳanṭara-i ‘ubürdan serāy-i sürürda ḳarāra āğāz eyledi. Oğlı ‘Amr bin Cenāḥa mażmün-i³ hıḳmet-nümāy-i “**El-veledü sirrü ebîhi.**”⁴ ile ‘amel idüp iḳtifā’-i āşār-i peder-i ‘ālī-mıḳdār eyledi; sehl zemāndan nişimen-i behiştde^[267b] pehlū-yi pederinde ḳarār eyledi.

Beyt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün)

Ölümdür yāri iden yāre hem-dest

Ölümlle cān olur cānāna peyvest

Mürre bin Ebī-Zer-i Ğıfārī ma‘rekeye geldi. Tiğ-ı cevher-nümāsı-yıla niçe bed-güherüñ ḳüt-i cānın ḥün-i yāḳūt-reng⁵ eyledi. Āḥır bu dār-i bevārdan medār-i “**Cennātün tecrī [min] taḥtihe’l-enhār.**”⁶ göçüp direng eyledi. Muḥammed bin Mıḳdād ve ‘Abdu’llāh bin Ebī-Dücāne bī-iḥtiyār^(160a) gitdiler, ma‘ıyyet ile cem‘ıyyet-i a‘dāya urdılar. Ol iki dilir biri birine ḳafā-dār olup, cām-i seyfden mey-i menāyāya sākī olup bezm ḳıyaḳı ḳurdılar. Şöyle ki her düşmen ki dost-kāmī diyü nüş-i ḳadaḥ-ı ḥoş-güvār itdi, bezm-i berzaḥ-ı düzaḥda ḥamīm ü ğıslīn ile def‘-ı ḥumār itdi. Çün ḳavm-i a‘dā girdāgird atrāfların aldılar, bunlar ḳat ender-ḳat düşmen içinde bī-tāḳat olup ḳat ḳaldılar. Ğulām-i Mürtezā ‘Alī Sa‘d müvāliyāndan biş nefer kimesne ile penc Āl-i ‘Abā⁷ maḥabbetine anlara medede geldiler. Āḥır sekizi bile bu dār-i şeş-derde ejder-i heft-ser-i ecelüñ gāmına düşüp heşt-behişt-i

¹ peygār B: bī-kār P.

² “Allah tarafından takdir edilmiş her şeyin yine O’nun tarafından belirlenmiş bir zamanı vardır.” 13/Ra’d: 38.

³ mażmün B: mażmünün P.

⁴ Çocuk babasının sırrıdır.

⁵ reng: P’de mükerrer.

⁶ “Altılarından ırmaklar akan cennetler.” 3/Âl-i İmrân: 136, 198; 5/Mâide: 119.

⁷ ‘abā: ‘abāya B, -P.

cāvidāniye güzer itdiler, erike-i melā'ike-i ^[268a] meṭāfı maḳarr itdiler. Bunlaruñ-ıla mülāzimān-i İmām ve müvāliyāndan hem öldi hem sine girdi, bu üç-ile ḥamsine irdi; ya' nī 'adedde elli üç oldı, ricālden İmām ve İmām-zāde'den ḡayrı on toḳuz kimesne ḳalup İmām'a bu ḥāl ḡāyet güç oldı. On altısı aḳribā vü¹ birāderān ve iki ḥādimāndan. Felek-i nā-sāz-kār zebān-i ıztırār-ıla bu mażmūnı güş-i 'ālemiyāna ilḳā itdi:

Nazm:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Fiḡān bu sāḳı-i devrān elinden

Mey aḡlar ḳan ḳadaḡ-gerdān elinden

Ecel ṭolusına ṭutup enāmı

İrişdi Āl'e devr-i dost-kāmī

İmām bu ḥāli görüp 'aberāt-i 'ıbret-nümün-i ḡayret vecenātın ḥūnīn itdi ve enīn-i dil-i endūh-gīni² ṭās-i dimāḡını pūr-ṭanīn itdi. Derd-i dilden bir sūznāk āh çekdi ki cevvi semāda cavḳ-ı³ kerrūbiyāna rāh çekdi.

Nazm:

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Bu ne sirdür görünür gülzār-i 'ālem ḡam-kede

Bu ne ḥāletdür ki ādem oldı hep mātem-zede

Ḳopmadın maḡşer nedür bu ıztırāb ü zelzele

Şūr urılmadın nedür bu nāle ^(160b) vü bu velvele

Çün İmām'uñ sūz ü güdāzın kendüleruñ için idüḡin Ehl-i Beyt bildiler, bir zemān ki āteş-i ḡasret-ile yanup yaḳıldılar; her biri tūr-i āha ḳāmet-i ḡamīdelerin ya ḳıldılar, "İy nūr-i ^[268b] dīde-i⁴ şadr-i mesned-i risālet ve iy çeşm-i çirāḡ-ı şeh-süvār-i 'arşa-i velāyet! Bizüm için ḡam yime ki mūrād-i aḳşā ḳademüñde baş virüp āḡiretde ser-efrāz olmaḳdur ve yoluñda cān oynadup ḡayāt-i cāvidānī bulmaḳdur." didiler. İmām aḡlayup anlara ḡayr-ıla du'ā itdi.

Aḳāribden ol 'aḳārib-i çün 'afārīte evvel muḳābele ḳılan 'Abdu'llāh bin Müslim bin 'Aḳīl idi ki İmām'uñ ḡuzūrına gelüp izn istedi. İmām, "Ḥāliyā ki cerāḡat-i firāḳ-ı

¹ aḳribā vü B: aḳribān? P.

² dil-i endūh-gīni B: dil-i end ü? endūh-gīni P.

³ cavḳ: çoḳ P, B.

⁴ nūr-i dīde-i B: neverde-i? P.

pederüñ pür-nemek ve dāğ-ı mevt-i pederüñ sebep-i sūziş-i cān ü dil ü regdür; sen-dağı dāğ üzre dāğ urma ve zaḥmuma¹ nemek-pāş olmağı revā görme.” [didi].

Beyt:

(mef’ülü fā’ilätü mefā’ilü fā’ilün)

Tā key zemāne dāğ-ı ğamem ber-ciger nihed

Yek dāğ nīk nā-şode dāğ-ı beter nihed²

‘Abdu’llāh, “Yā İmām! Ol Ma’būd-i Pāk ḥaqqı ki cedd-i büzürgvāruñ eşkıyā-yi ümmeti irşāda virdi ve anuñ rüḥ-ı pākine ol bī-idrāklerden bunca cevr ü āzār irdi³. Beni bu müdbirlerüñ cenginden men’ itme.” didi ve bu beyti oğudı:

Beyt:

(fā’ilätün fā’ilätün fā’ilätün fā’ilün)

Çün każā yapdı yol üzre dil ḥarāb-ābādını

Seyl-i ğam yıksa esāsından ne ğam bünyādını

İmām⁴ nā-çār izn virüp kenāra çeküp, ser ü çeşmin öpüp der-ber itdi, ^[269a] gelecek tır-i każāyı redd itmek için dest-i du’āyı cānib-i Ḥudā’ya siper itdi. ‘Abdu’llāh bin Müslim-i – mü’eyyed min-‘indi’llāh⁵ – meydāna irüp gāh Mirriḥ-mişāl şemşir ile silāḥ-dārılık ve gāh şihāb-i şākīb gibi nīze-güzārılık itdi; gāh alaya depüp sağı şola, şolı şağa, **(161a)** ırağı yağına, yağını ırağa katdı.

İbn Sa’d muḥaddem-i ceysi olan Ḳuddāme-i Esedī’ye yüz tutup, “Bu Hāşimī’nüñ ḥaqqından gel!” didi. Bir raḥş-ı zerrīn-licām-ıla tiz-gām ü germ-revlikde ḥing-i sipihr-ile hem-‘inān ve cihān-peymā⁶ vü zemān-neverdlikda şabā ile tev’emān-ıdı,

Beyt:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Revān-i tiz-ḥiz⁷ ü germ-revdür

Nişibe seyl ü kühsāra ‘alevdür

‘Abdu’llāh’a berāber oldı. ‘Abdullāh her çend ki nīze ḥavāle itdi, Ḳuddāme öñinden şavuldı. Raḥş-i ‘Abdullāh niçe günden bī-āb ü bī-tāb-ıdı, ḥing-i Ḳuddāme’[ye]

¹ zaḥmuma: zaḥmuma B, zeleme? P.

² Gam yaram ne zamana kadar ciğerde kalacak?/ Bir yaram iyileşmeden daha kötüsü ortaya çıkmakta.

³ irdi: virdi P, B.

⁴ imām B: emmā P.

⁵ Allah tarafından desteklenmiş.

⁶ cihān-peymā B: cihān-bī-mā? P.

⁷ ḥiz: ḥayr P, B.

irişmez eylenür-idi. Āhır Ƙuddāme, ‘Abdu’llāh’[a] nīze şundi, ‘Abdu’llāh ƙaddin ƙam eyledi, ƙamlesin men‘ eyledi. Ƙuddāme bir ƙamleye ƙaşd itdükde ‘Abdullāh tīg-ıla nīme-i serin hevāya perrān itdi. Andan kemerinden lāşe-i lā-şeyin tutup, yire çalup ƙāke yek-sān itdi. Ƙuddāme’nüñ raşşına süvār oldı ^[269b] ve peygāra¹ şürü‘ idüp der-kār oldı; bu faĥvā ile nağme-güzār oldı:

Şi‘r:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Başumda hevā-yi liķā-yi peder

N’ola eylesem terk-i cān-ıla ser

N’ola ten yaķasını çāk eylesem

Olam tā ki ĥavrā ile ser be-ser

Bañā şevķuñ-ıla ‘adūdan ne ğam

Segāndan ne bāk eylesün şīr-i ner

Leşker-i ‘adū ‘Abdu’llāh’dan tersān ü hirāsān oldı. Alaya şalup, erler² yıķup şaflar bozdı ve baķıyye-i Ĥavāric-i Nehrevān’dan Ĥamīre-i Ĥımyerī ve oĝlı Kāmīl’i birer ğarb-ıla ğarķ-āb-i gird-āb-i helāk itdi. Meymeneden çıķup tīgından ĥün ķatre ķatre çekīde ve kendi ĥün-i a‘ dā ile gürg-i bārān-dīde iken ķalbi gözedüp yine ‘askere şaldı. Felek,

Beyt:

(fā’ilâtün[fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün[fa’lün])

Nice top u nice çevġān ide māhı gerdün

Tā ki meydāna gele buncılayın şāh-süvār

diyü ĥayrān ķaldı. Yigirmi nā-pākūñ **(161b)** daĥı vücūd-i mürdārından ‘arşa-i vücūdı reşēāt-i şehāb-i tīgı ile pāk itdi. Şālīĥ ibn [Nuşayr] ve Ƙuddāme-i Ĥabeşī’yi derbend-i düzaĥa Ĥāricīler şarefinden ķaravul gönderdi. Muĥaşşal, ceyš-i a‘ dānuñ yüzün terslerine dönderdi. Ƙaşd itdi ki İmām’a gele, piyādeler araya alup atın ^[270a] siñirlediler, fütāde oldı. ‘Abdu’llāh çüst³ ü nāzük, bī-bāk ü çābük piyāde oldı. Nā-gāĥ Nevfel bin Ƙarāşım-i Żamīrī Żamīrī gelüp ol ĥulāşa-i ĥānedān-i ‘Aķīl’i ķatīl eyledi ve kendi vücūd-i bī-sūdın zaĥm-i efā‘i-i vādī-i cehenneme fetīl⁴ eyledi.

¹ peygāra B: bī-kāra P.

² erler B: evler P.

³ çüst: cüst/cest P, B.

⁴ fetīl B: ķatīl P.

Beyt¹:

(fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Girye vü âh idüp didi Cibrîl²

Nür-i çeşm-i ' Aqıl oldu qatîl

Şi'r³:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Dirîğ u derd ki ol mihr-i âsmân-cemâl

Kemâle irmedin irdi aña kûsûf-i zevâl

Degül çü menzili gördi nişîmen-i hâki

Fezâ-yi vaḥdete pervâza açdı perr-ile bâl

' Ammi Ca' fer, ' Abdullâh'ı küşte görüp fevrî tûfân-i eşki tennür-i dilinden heyecân ve ḥarâret-i cibilliyesi kânûn-i vücûdından galeyân itdi. Recez-güyân,

Rübâ'î:

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün[fa'lün])

Ḳurretü'l-' ayn-i ' Aqıl'em ben vü mevlâ-yi Ḥuseyn⁴

Olmadı sine-i şâfumda benüm tühmet-i şeyn

' Amm-zâde benem ol ḥazrete ki oldur ol

Ḳurretü'l-' ayn-i Nebî çeşm-i çerâğ-ı şeqaleyn

maşâffa vardı. Her pelîd ki muqâbil oldu, kökin dürdi; nihâl-i nihâdın ḥâke berâber itdi. Atrâf-i meydânı küştelerden püşte idüp niçe qara tağ gibi pehlevânı gürz-i girân-ıla darb-i dest qara yire atdı. ' Āqıbet sefîne-i vücûd-i ^[270b] pür-sekînesi garq-âb-i gird-âb-i kîne-i ehl-i bağy ve ol ehl-i rüşd mübtelâ-yi belâ-yi erbâb-i gayy oldu.

Beyt:

(mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilün fa')

Çün rûḥ revân eyledi ol râḥat-rûḥ **(162a)**

Cânlar eriyüp oldu cigerler mecrûḥ

¹ beyt B: rübâ'î P.

² Cibrîl B: Cebre'îl P.

³ şî'r B: -P.

⁴ ve mevlâ-yi Ḥuseyn: P'de derkenar.

Çarındaşı ‘ Abdürrahmân hâk-i meydânı çarındaşından hâlî göricek raşş-i bād-pāya binüp tîğ-ı āb-gün hamāyil idüp, şu‘ le-i āteş-girdār bir harbe ile harbe gelüp Hâriciler ser ü gerdenine seyf ü¹ şalaqlar şalup, āhır aña² dahı ‘ Abd bin ‘ Urve’nün tîrinden sehmü’l-ğayb-i şehâdet ve anuñ fâlınden kur‘ a-i fâl-i se‘ âdet geldi. Çün evlād-i ‘ Aqıl maq‘ ad-i şıdka raht çekdiler ve sâkî-i şehâdet elinden cām-i encām çekdiler, nevbet-i darb-i kūs-i şehâdet āl-i Ca‘fer’e geldi ve nüş-i rıtl-i girān-i belā vü eziyyet āl-i Ca‘fer’e geldi. Muhammed bin ‘ Abdillāh bin Ca‘fer İmām’dan istizān idüp, “Yā İmām! ‘Men eşbehe ābāhü fe-mā zulime.’³ Mürād idinür-idüm ki cedd-i büzürgvārum gibi şeh-per-i himmet-ile sipihr-i şehâdete ‘urüc idem ve āsmān-i qurbetde seyr-i bürüc idem.” [didi]. İmām izn virdi. Ol gevher-i nigîn-i fütüvvet ‘ aqd-i niżām-i şaff-i ‘ asker-i İmām’dan çözüldi; şāhîn gibi [271a] reme-i zāğ u kelāğa süzildi.

Şi‘r:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Dōst yolında kārzār iderem

Düşmene ya‘ ni kārı zār iderem

Yolına sen imām-i ser-dāruñ

Başumı cānumı nişār iderem

İtmege dest-i zālimi kütāh

Cengde pāyum üstüvār iderem

Murğ-ı dāne-çin gibi, a‘dā’-i cuğd-simā-yi vîrāne-i idbārı minqār-i tîğ-ı cān-şikārı-yıla düşürdi; t̄ayir-i rūhların kafes-i tenlerinden fazā-yi dūzağa uçurdi. Ol kadar harb eyledi ki, mağz ü revğan-i kelle-i gile-dārān-i ‘adū-yıla sahn-i meydānı peleng-naqş ü cirb eyledi. Āhır murğ-ı rızā-yi İlāhî şikār itdi, şeh-bāz-vār sâ‘id-i se‘âdet-i şehâdetde qarār itdi. Çarındaşı ‘Avn ‘azm-i meydān idüp,

Recez:

(mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün)

Biz terk idüp reh-i gümānı

Tutduq sūy-i **(162b)** vaḥdete ‘inānı

¹ ü B: -P.

² aña B: -P.

³ Atalarına benzeyen kimse, zulme uğramaz.

Almağa dūr-i şehādeti biz
Alduğ ele nağd-i baş ü cānı
Çeşmine ‘adū-yi dīv-hūnuñ
İtdük çü şihāb biz sinānı
Dönmez yüzümüz İmāmumuzdan
Derhem dağı görsevüz cihānı
Yoğ gayrı mūrād hāşe li’llāh
İllā ki rızā-yi Hāğ emānı

oquyup evvel vehletde kâtil-i birāderin katl idüp kışāş itdi; ol bed-bahtı kayd-i ‘ıķāl-i hayātdan hālāş itdi. ^[271b] Andan kīne-i birāder ve harāret-i sīne-i pūr-āzer ile harbe meşğul oldı. Āhır maqtūl oldı, mevt-i şūrī ile “**Bel ahyā’ün, ‘inde Rabbihim.**”¹ zümresinden ma‘dūd ü maqbūl oldı.

Çün dest-i każā ‘amm-zādelerūñ defterin dürdi, lecāc-i lecūc-i lu‘bet-bāz-i felek ferzīn-i kec-rev gibi birāzer-zādeleri nağ‘-ı harbde māt itmege piyāde sürdi. Hāfid-i Muştafā, nebīre-i Mūrtezā püser-i Hāsen-i Rızā, ya‘nī ‘Abdu’llāh-i şaḥīb-i seyf-i müntezā, cūvān-i nev-hāste ve envā‘-ı cemāl ü kemāl ile ārāste idi, İmām’uñ hużūrına gelüp, “Yā İmām! Kağ hamīde-i zir-i bār-i girān-i firāk olmuşdur ve aqribānuñ cefāsın çekmekden taḳatūm taḳ olmuşdur. İcāzet vir ki, ceng idüp cūr‘a-i cām-i intiķām nūş itmek-ile yüregüm şovuya, yaḥod anlar-ıla deryā-yi şehādetde āşnā olmağ-ıla dil ü cān ser-çeşme-i mā’ū’l-hayātdan el yuya.” [didi]. İmām “İy nūr-i dīde ve ārām-i cān-i cefā-keşīde! Sen yādgār-i birāder ve mīve-i şāḥsār-i bāğ-ı pedersin. Ser-i müyuñ kem olduğına nice rızā vireyim ve göz göre merdüm-i çeşmüm gibi nice ḳana gireyim?” didi. ‘Abdu’llāh nām-i büzürgvār-i Dāver-i Dādger’e ve rūḥ-ı cedd ^[272a] ü pedere and virdi ve icāzet alup **(163a)** bu recezi oḳıyurağ meydāna girdi:

Nazm:

(fā’ilātün[fe’ilātün] mefā’ilün fe’ilün[fa’lün])

Hāce-i kāyināt cedd-i ‘alī

Cedd-i diğeri baña ‘Aliyy-i velī

¹ “Onlar (ölü değıl) diridirler, Rableri nezdinde (nimetlere nâil olmaktadır).” 3/Āl-i İmrân: 169.

Peder ü ‘amm Ḥasen¹ Ḥuseyn baña
Bes² degül mi bu faḥr ü zeyn baña

Peder-i ‘amm Ca‘fer-i Ṭayyār
Uçar uçmaḳda nürdan peri var

Bu ne cür’etdür iy ḥabīṣ ü fuḫl
Ḳanı ḥavf-i Ḥudā vü şerm-i Resül

Eyleyüp pür berāzih-i saḳarı
Derk-i esfelde itdühüz maḳarı

Rāvī eydür: Çün ‘Abdullāh ‘azm-i meydān kıldı, mübāriz taleb itmeyüp, “Ḳandasın İbn Sa‘d?” diyü sordı, tā İbn Sa‘d’uñ yaḳınına varup yüze yüz gördi. İbn Sa‘d ḥavfından kendüyi miyān-i ‘askerde nihān eyledi, ‘Abdullāh yine döndi ‘azm-i meydān eyledi. Buḥterī ibn ‘Amr-i Şāmī, İbn Sa‘d’a gelüp, “Yā İbn Sa‘d! Sipeh-sālārılık da‘ vāsın kılırsın; bu cüvān-i Hāşimīden niçün güriz itdüh, ‘asker içinde yüzüh şuyın āb-riz itdüh?” diyü tirden teberden³ beter beyān ve ta‘n-i nizeden eşed sinān-i lisān-ıla İbn Sa‘d’uñ cigerin deldi. ‘Amr, “Cān ‘azīzdür ve Hāşimīlerüh tiğ-ı ḥarbleri tiz ve tır-i nüruları ḥün-rīzdür. Eger ‘inād ideyim dir-iseñ, ^[272b] işte cüvān meydān-i kārzārda ve dīde-i dü cānīb intizārda.” didi. Bu söz Buḥterī’ye ḳatı geldi, ‘Amr’uñ sözünden münfe‘il ve āteş-i ḡazabı hevā-yi taḥrīk-ile müşte‘il odı. Biş yüz süvār-i ḥāşş-ıla ‘Abdullāh’a teveccüh itdi. İmām ‘askerinden Muḥammed bin Enes ve Esed bin Ebī-Dücāne ve ḡulām-i Ḥuseyn Fīrūzān, ‘Abdullāh’a meded gitdi. Bu dört kimesne ol biş yüz kimesneye şeş-cihātı teng idüp, ḳovaraḳ gidüp İbn Sa‘d’uñ üzerine bıraḳdılar. Şiṣ-i Rebī‘i yüz süvār-ıla daḫı Buḥterī’yi ḳarşulayup, “İy bī-‘ār! Biş yüz **(163b)** kimesne ile dört kimesneden yüz döndürmek ne ḡayretsizlikdür!” diyü ta‘yīb⁴ itdiler. Cümle biñ süvār olup seyl-i tīre gibi ol dört kimesnenüh üzerine aḳdılar. Fīrūzān tenhā Buḥterī ile ‘askerine ḥamle idüp cümlesin maḡlūb ü zīr ü zeber itdiler; ‘Amr üzerine redd idüp ‘Amr’ı vālih ü muḫtarr itdiler. Fīrūzān tek ü tenhā mest ejderhā gibi gezüp ḡāh tiğdan zebāne ve ḡāh nizeden dem ile ‘askeri yaḳup yıḳar-ıdı, eşer-i ḍarbından dem-i ejder gibi āfāḳı ^[273a] yaḳmaḡa āteşler çıḳar-ıdı.

¹ Ḥasen: Ḥasen ü P, B.

² bes: pes P, peş B.

³ tirden teberden B: minberden P.

⁴ ta‘yīb B: ta‘ayyüb? P.

‘ Amr rivāyet eyler ki: “Ol gün Fīrūzān bir şerbet-i āb balsa, dārbet-i tīg-ıla ol baht-fīrūzān ğayr-i münkaşım̄da ‘ askerūñ nişfīnuñ işin bitürür-idi ve niçelerūñ yüzi şuyın yire döküp, şuya iletüp şusız getür[ür-i]di.” Yüz yigirmi kimesneyi¹ nīze ile öldürüp süzen gibi ipe dizdi² ve otuz kimesne kılıcı dārbından siper gibi dāyire-i şıḥhatden kıyı çizdi. “Uşmān’-nām bir şu‘bān-mān nā-merd nīze ile zaḥm-dār itdi; Fīrūzān’ı atdan yıkdı. Fīrūzān nīzeyi birağup tīg çeküp piyāde oldu, piyāde iken şufūf-i ‘ askere duḥūl-i aḳdāmı daḥı ziyāde oldu. Muḥammed ve Esed, Fīrūzān’ı piyāde görüp şīr-i ğurrān gibi üzerine varup, aṭrāfında olan müdbirlerden on dört kimesneyi sākīn-i maḳarr-i saḳar itdiler, bākīsi şavaşı koyup sivişe ḥaber itdiler. Esed, Fīrūzān yanına gelüp atı ardına almaḳ istedükde Buḥterī, Esed’i saḡ pehlūsından nīze zaḥmı-yıla nigūsār itdi; Ezraḳ tīg urup ğürūh-i şūhedāya ḳāfile-sālār itdi. ‘ Abdullāh, Şiṣ ile ceng idüp on sekiz yirde zaḥm-dār **(164a)** itdi, Fīrūzān’ı piyāde görüp ^[273b] yanına varup at öñine aldı. At ğürisne vü teşne ve zaḥm-ḥorde-i nīze vü deşne idi, ol iki kimesnenūñ bār-i girānına taḥammül idemeyüp ḳaldı. ‘ Abdullāh ve Fīrūzān piyāde ḳaldılar. ‘ Avn bin ‘ Alī medede gelüp, ‘ Abdullāh’a³ at irişdürüp süvār itdi. Fīrūzān bu eṣnāda naḳd-i cānı ‘ Abdullāh’uñ atı ayağında nişār itdi. ‘ Abdullāh, Fīrūzān’a acıyup içi göyündi; nesīm-i şevḳ-ı İlāhī ile şem‘-ı iştigāl-i aḥvāl-i dūnyā derūnında söyündi. İ‘ tişām ü tevekkül ile dāmen-i “Ḥasbiya’llāh.”⁴[a] el urdı, maḳām-i “Ve mā tevfiḳī illā bi’llāh.”⁵da muḥkem ṭurdı, ‘ azm-i meydān itdi.

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Sürüp ol āteşe raḥş-i ‘ mān-tāb

Söyündürdi irüp mānend-i seyl-āb

Mübāriz taleb itdi, kimesnede zehre olmadı ki ‘ azm-i meydān kıla, yaḥod Yezīd ve İbn Ziyād uğruna terk-i cān kıla. İbn Sa‘d leşkere dūşnām itdi; Yūsūf bin el-Aḥcār ileri gelüp, “Yā emīr! Menşūr-i Rey yanūnda ve tīg-ı fermān-fermāy⁶ miyānuñda ve bunca leşker ḥukm-i fermānuñdadur. Ellere ṭa‘n idince sen niçün berāber olmazsın, ‘ adūyı helāk idüp aḥz-i intikāma dest-res bulmazsın?” didi. İbn Sa‘d ^[274a] “Ben egerçi şāḥīb-i seyf ü menşūram; emmā emīr cānibinden ḥarbe ğayr-i me’mūram. Çünki ‘ askeri benüm

¹ kimesneyi B: kimesne P.

² dizdi B: dizer-idi P.

³ Abdullāh’a B: ‘ Abdullāh P.

⁴ “Bana Allah yeter.” 9/Tevbe: 129; 39/Zümer: 38.

⁵ “Başarım ancak Allah’ın yardımına bağlıdır.” 11/Hûd: 88.

⁶ fermān-fermāy: fermān-fermāyī P, B.

fermānumda kıldı, saña da benüm emrüm revāndur; eger varur-ısañ işte hāzır meydāndur.” didi. Yūsüf ğayrete geldi, hemān geh hamle-i nīze idüp ‘Abdullāh’uñ ileyin¹ aldı. ‘Abdullāh hulkūmına bir nīze urdı ki sinānı kafāsından çıkdı. Oğlı Tārık irişdi, tığ şaldı. ‘Abdullāh kılıc şalan elin hevāda bileginden eyle tutup berk şıkdı, gelüp atdan ^(164b) yıkdı. Fi’l-hāl cān virdi. ‘Ammı Müdrık bin Sehl maşaffa girdi, Hāyder-i Kerrār’a fuşş u sebb itdi. ‘Abdullāh taḥammül idemeyüp bir tığ zaḥmı-yıla ser ü dest ü nīm tenin ḥabāb gibi hevāya perrān ve seyl-āb gibi ḥūnın yere revān itdi. ‘Abdullāh çālāk ü bī-bāk atından inüp, anuñ atına binüp yine ‘azm-i meydān itdi. Her çend ki mübāriz taleb itdi, kimesne meydāna girmede; her ne deñlü ki recez āġāz itdi ve ta’ n ü tanz itdi, bir ferd cevāb virmedi. Āḥır kalb-i sipāh-i siyāh-ḳalbe şaldı, tek ü tenhā ol deryā-yi bī-pāyāna ḫaldı. Bir ḥarb itdi ki, sūfār-i tīr-i ceng-āzmāyān ^[274b] aġzın açup ḥayrān idi, zih-i² tīr-i ḥadeng-endāzān gūyā dehşetden engüşt der-dehān idi.

Çün ‘Abdullāh elif ü lām-i tīr ü kemend-ile az ḳaldı ki ma’ nā-i cem’ iyyetlerin mużmaḥıl ide, derk-i esfel-i cehenneme sefere tābūtı bunlara maḥmil ide; emmā çün ol rū-siyāhlar ol bī-günāhuñ giyāh-i dilin bī-āb ü tāb ḳılmışlar-ıdı ve zevraḳ-ı ḳuvvetin gird-āb-i bahr-i jerf-i za’ fda ġarḳ-āb ḳılmışlar-ıdı. Bī-tāb ü tüvān “**El-aḫaş el-aḫaş!**”³ diyü zārī-künān ḥuzūr-i İmām’a geldi. İmām, “İy māye-i ‘ umr! Ğam degül ki ḥavz-ı Kevşer dīde-i ḥabāb-i bī-ḥisāb-ıla seni gözler ve Rıdvān elinde Selsebīl ile münteẓır turup ayaġuña şu sepmek ister.” didi. ‘Abdullāh’uñ bu bişāretten yüregine şu sepildi, tekrār hamle kıldı. Nā-geh aḫrāfın a’ dā aldı ve dest ü pāsı ‘ amelden ḳaldı. ‘Abbās-i ‘Alī ki ‘alem-dār-ıdı⁴, ‘alemi ‘Aliyy-i Ekber eline virüp ‘Avn-ıla ‘Abdullāh’a medede vardılar, ol iki şīr-i ġarīn ü bebr-i gürgīn segān-i bed-sigāl-i Ḥavāric içinden ‘Abdullāh’ı zinde çıkdılar. Feyhān bin Zūheyr ‘aḳabinden ^(165a) irüp ‘Abdullāh’ı zaḥm-dār itdi. ‘Abdullāh atdan düşdi, ^[275a] fi’l-hāl mebdē’-i ašlī vü mele’-i a’lāya ḳavuşdı. ‘Abbās tığ-ıla Feyhān’ı çalup dünyā vü mā-fihādan berī itdi. Oğlı Ḥamza ‘Abbās’a nīze ḥavāle itdi. ‘Avn ‘Abbās’dan pīş-destlik idüp tığ-ı tīzi-yile Ḥamza’nuñ nīzesin desti-yile ḳaḫ’ idüp dūzaḥı ol dūzaḥīnūñ yiri itdi. ‘Abdullāh’ı küşte vü ḥūn-āġışte İmām’a getürdiler. Muḥadderāt-i ḥıdr-i mu’ allā⁵ nevḫa vü şayḫayı gūş-i Zūhre-i naġme-serā-yi felege yitürdiler,

Beyt:

¹ ileyin: ilin? P, B.

² zih: zehre? P, B.

³ Susuzluk! Susuzluk!

⁴ ‘alem-dār-ıdı B: ‘amel-dār-ıdı P.

⁵ mu’ allā B: mu’ ille? P.

(mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün)

“Zîr-i zemînde kıala o gence nihân dirîg

Ol rûh ola sūy-i fenāya revān dirîg!”

didiler. Bir nāle itdiler ki āsmān kebūd-pūş ve zemîn siyāh-pūş olup mātem tıtdılar. Gökde Zühre hınyāger ve yirde kühlar āheng-i zîr ü bem tıtdılar.

Rübā'î:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün[fa'lün])

Yiridür āteş-i hasret dil-i ğamnāke düşe

Ol gül-i tāze miyān-i has ü hāşāke düşe

Yimedîn mīve-i ümmidden ol nev-bāve

Şarşar-i dehr-ile şāh-ı emeli hāke düşe

Rāvî eydür: Çü Kāsım birāderinüñ pāyın hār-i mevt-ile hālīde¹ ve çehresin nāhun-i kıahr-ile hırāşīde gördi, İmām'dan ızın istedi. İmām ruşşat virmedi. Māderi haymeden^[275b] çıķup Kāsım'e şarılıp elin dāmānından ayırmadı,

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

“Gözümüñ nūrısın gitme nazardan

Çü cisme rūhsın ayrılma berden².”

didî. Nā-çār haymeye girdi, ser-i tefekkürî zānū-yi taħayyüre şaldı. Būtīmār-veş kıa' r-i deryā-yi tefekküre taldı. Nā-gāh yādına geldi ki babası bāzūsına bir ta' vīz bend itmışdür ve “Her gāh ki endūhnāk olasın, ol ta' vīzî oķuyasın.” diyü pend itmışdür. Kāsım māderin oķudı, ta' vīzî māderden alup çünki oķudı, gördi ki³ yazılmış ki: “İy nūr-i dīde! (165b) Çün bu hırz nūr-i dīde-i manzūruñ ola, gerekdür ki, ol vaķt ki 'ammüñ Hıseyın vaķ'a-i Kerbelā'da dest-i Şāmiyān'dan keşākeş-i kerb ü belāda ola, yolında serüñ fidā idüp maķdem-i şāhid-i şehādete pā-müzd viresin ve rızā-yi Hıudā'yı hūn-behā bulup erīke-i maķ' ad-i şıdķa iresin.”

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Kimi ki ğarķ ider baħr-i şehādet

Kenār eyler dūr-i nāb-i se' ādet

¹ hālīde: hālīde P, hālīde B.

² berden B: bizden P.

³ gördi ki B: gördügi P.

Ḳāsım bāzū-bendūñ maẓmūnın ta‘vīz-i bāzū-yi cān ü hırz-i emān idinüp revān, hurrem ü şādān hūzūr-i İmām’a irdi. Ol nüvištenūñ rāz-i ser-bestesinden mühr götürüp maẓmūnın haber virdi. İmām nāmeğe cā be-cā nigāh itdi ^[276a] ve bir āh-i cāngāh itdi¹, “Birāderūñ bir vaşıyyeti dağı bende vardur. Vaḳti geldi ki emānet issin bula.” diyüp birāderi ‘Abbās ve ‘Avn-ile ḥaymeye girdi. Māder-i Ḳāsım’e emr itdi, Ḳāsım’i cāme-i nev-dāmādī ve ‘ımāme-i şādī ile müzeyyen idüp ḥuṭbe-i nikāh oḳıyup, duḡter-i sa‘d-aḡteri Fāṭıma’yı vaşıyyet-i Ḥasen-ile Ḳāsım’e nām-zed² itmiş-idi, ‘aḡd idüp elin eline virdi. Bu ḫālde Ḳāsım’ūñ gūşına āvāz-i kūs-i ḫarbī irişüp sem‘ine nāle-i nefir çalındı, ‘azm-i rezm itmek ḳaşd itdükde ‘arūs Ḳāsım’ūñ boynına şalındı,

Beyt:

(mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün)

“İy gözlerümüñ nūrı meded ḳanda gidersin

Çeşmüm gibi niçün beni ḳor ḳanda gidersin?”

didükde Ḳāsım, “İy duḡter! Dāmānum ḳo ki girībānum dest-i imdād-i ḳazā almışdur ve bizüm ‘arūslıḡumuz mecma‘-ı maḡşere ḳalmıştur.” didi. Duḡter, “Seni maḡşerde isteyü ḳanda varayım ve seni ne nişān-ıla arayayım?” didi. Ḳāsım, “Bu āstīn-i çāk nişān ve ceddūñ Muḫammed hūzūrı va‘degāha mekān olsun.” didi ve āstīnin derīde ve semendin meydāndan yaña çehīde ḳıldı. **(166a)** İmām, “İy nūr-i dīde! Çün kendi ayaḡuñ-ıla ölüme ḳarşu varursın ve şekl-i mevti ^[276b] āyīne-i ‘adūda mu‘āyeneten görürsin, saña kefen dağı gerekdür.” diyü el urup girībānın çāk idüp der-gerden ve destārının iki şuḳḳaların yūzi üstine örtüp şekl-i kefen itdi.

Nazm:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

İrişdi gerd-i bād-i deşt-i bī-dād

N’ola ḫāke yüz ursa serv ü şimşād

İrişdi bāḡa seyl-i baḡr-i endüh

Gül ü sūnbül yolındı oldı çün kūh

Ḳazādan şarşar-i āsīb esdi

Çemende sebzenūñ ‘ırḳını kesdi

¹ ve bir... itdi B: -P.

² nām-zed: nām-zād P, B.

İrişdi ‘ālem-i ğaybuñ şadāsı
Sürüş-i ‘arş-i ‘ālīnūñ nidāsı
Revādur bu ‘arūs[a] böyle dāmād
Bunuñ gibi nikāha **āferīn bād**¹

Kāsım mānend-i şabā pūyān ve bu recez-ile gūyān ‘azm-i maşāff eyledi:

Rübā‘i:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

“Dili ümmīd-vār-i cāh ideyim

Cānı kırbān-i rāh-i şāh ideyim²

Nīze-i cān-sitān [ü] sinān-ıla

Da‘ vimūñ şıdkına güvāh ideyim

‘Ālem-i ğaybda şehādetde

‘Alem-i Aḥmed’i penāh ideyim.”

diyüp kalem-i lisān-i sinān-ıla niçe kırayazılunuñ levḥa-i ḥayātına ser-nüvişt-i şakāvet-
me’āllerin yazdı ve niçe seng-dilūñ kılb-i saḥtına nevk-i peykān-i tiri-yile şecā‘ atı āyetin
yazup sikke-i mermerde kızdı. Rezmine mübāriz gelmez oldu. Āḥır ‘Amr’a ḥıṭāb idüp, “İy
zālīm-i nā-Ḥudā-ters! ^[277a]

Nazm:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün)

Çün ḥarām oldu itme şayd-i Ḥarem

Ki düşer gerdenūñe ḥūn-i nedem

Daḥı inşāf olmadı mı ve vākt-i terk-i maşāff olmadı mı? ‘E-lem ye’ni [li’llezīne āmenū] en
taḥşe‘a kılūbūhūm li-zikri’llāh?³” didi. ‘Amr, “Size daḥı vākt irmedi mi ki nā-
fermānlıktan vāz gelüp üzerūñüze bāb-i selāmeti küşāde idesiz, ‘Amr [ü] Zeyd’i kıoyup
bey‘ atı Yezīd’e ve mütābe‘ atı **(166b)** İbn Ziyād’a idesiz⁴.” [didi]. Kıāsım ‘Amr’a ve emīrine
nefrīn itdi. İbn Sa‘d ḥıṭāb⁵ itdi ki: “Bu cüvānı bilür misiz? Kıāsım-i Ḥasen-i Rızā’dur ki

¹ Aferin olsun!

² cānı B: cān P.

³ “Mü’minler için Allah’ın anmak suretiyle gönüllerinin heyecanla ürperme vakti henüz gelmedi mi?”
57/Hadīd: 16.

⁴ idesiz: idesin P, B.

⁵ ḥıṭāb: P’de mükerrer.

rūz-i rezme tīg-ı zümür-rūd-fām-ıla ‘adūyı ejder ise dağı mār-i pīçān gibi bī-cān ider ve niçe tılısm-i vücūda ejder-i eceli nıgehbān ider.” ‘Askere dehşet müstevlī oldı.

Ḳāsım bī-bāk yine ḥaymeye geldi; gördi ki duḡter ḳadd-i ḥamīdesin çeng ve rişte-i eşk-i alın evtār eylemiş ve mızrāb-i ḥarḥār-i endūh-ıla bu firāk-nāmeye terāne bağlamış:

Beıt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

“Sāye şal gel¹ serv-i çālāküm yitiş

Ārzū-yi cān-i ḡamnāküm yitiş!”

Ḳāsım atdan inüp, duḡter yanına varup didi ki:

Beıt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

“Ḥaymeden çık cān bedenden çıkmadın iy māh-rū

Vaḳt-i rıḫletdür gönül dīdāruñ eyler ārzū.”

Ḳāsım duḡter yanına varduḡda ^[277b] duḡter mūrād-i ‘ālemi yanında görüp, şuḫbet-i dūr ü dirāz ve sâ’id-i sīmīnin gerden-i Ḳāsım’e firāz itmek ḳaşd idüp didi ki:

Beıt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

“Cihān mülki cinān olsa gerekmez baña cānānsız

Gel iy rūḫ-ı revān ḳoma bu cismüm mürde-i cānsız.”

Ḳāsım, “İy duḡter-i ‘amm ü enīs-i dil-i pūr-ḡam! Senūñ-ile temettu‘ zemānı degüldür ki metā‘-ı dünyā ḳalīldür ve hüdhüd-i hidāyet şehr-i şehādete delīldür. Biz bunda teşne-leb, anda Kevşer ü Selsebil sebīldür ve salṡanet-i āḫıret sāye-i şeh-per-i vefātı ve hümā-yi şehādet cenāḫ-ı fevātdadır.” didi.

Şi‘r:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Yine vaḳt-i vedā‘ irdi yine hengām-i dūrīdür

Çalındı kūs-i rıḫlet ḡuşa İsrāfīl şūrīdur

Bu ḫasret ḫaşre ḳalmışdur bu ayrılmāḡ zarūrīdür

Yiter rūḫāni vuşlat bu vişāle baḳma şūrīdür

Ḳāsım yine meydānı buldı ve duḡter bu resme nāleye dem-sāz oldı:

Şi‘r:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün) (167a)

¹ gel B: -P.

“Çeşm-i hasret olmasun arduñca giryān gitme gel
Göz göre kıoma ten-i bīmārı bī-cān gitme gel
İtmedüm sen servi çün bāğ-ı cihānda der-kenār
Bağlar öñüñ cūybār-i eşk-i ğaltān gitme gel!”

Qāsım mübārız taleb itdükde ‘ Amr sipeh-sālār-i Şām olan Ezrağ ^[278a] bin Sa‘ d’a, “İy Ezrağ! Her sāl Yezīd’den biñ dīnār cāmegī alursın, niçün bu cūvānuñ kārın temām itmezsin? Beñzer ki muħanneşlikden işüñ ilerü gelmez, bundan giri kıalursın.” didi. Ezrağ muķābele-i Qāsım’de mevt-i aħmeri müşāhede idüp, “İy Emīr! Ben bu kūdek-ile ħarbe [...ān?] iderem, yoħsa bir¹ ħarbe zaħmı-yıla mağzın perīşān ve maķarrın vādī-i nisyan iderem. Emmā, dört oğlum vardur, birine emr ideyim, varsun keşān keşān yā ħıdmetüñe getürsin², yāħod başın kesüp işin bitürsin.” didi ve oğullarınñ büyüğini kendi raħşına süvār itdi. Püser zirih-i teng-ħalkā der-ber ve ħūd-i pūlādī ber-ser idüp üstüvār itdi; tīg-i zerrīn-niyāmı belinde ārāyīde ve on yidi zirā‘ nīzeyi kıolına pīçīde kıldı. Bu kerr ü ferr-ile meydāna irüp göz açdurmayup nīze ħavāle itdi. Qāsım siper berāber virdi, tīg siperi kesüp Qāsım’üñ destine zaħm irdi. Qalem barmaķlarından şafħa-i keffesine midād-i al ile “**Demüke demī.**”³ mestür oldu, güyā ol dest pençe-i mercān-i deryā-yi fitne vü şūr oldu. Keffi güyā bir āyīne-i la‘ līn idi ki ^[278b] destesi billürīn, yāħod pençe-i çenār idi ki ħazān-i ħuzn-ile al-güne rengīn idi. Muħammed bin Enes bu ħālī gördi, siper-i tāze irgürdi. ‘Imāmesi pāresi-yile yarasın bend ve pürsiş-i ħāl-i ħātır-ıla ħorsend itdi. İbn Ezrağ tekrār tīg çeküp **(167b)** ħamle itdükde raħşı bükliyüp atdan ayrıldı. Çün müy-i dirāzı zāhir oldu, ol nuķāve-i āl-i penc Āl-i ‘ Abā ser-pencesi-yile ol müy-i jūlīdeyi tıtdı, şaħn-i meydānı ser be-ser geşt itdi. Āħır kıaldurup yire çaldı, a‘ zāsı ħord ve kendi mürd oldu. Tīg-i zerrīnin miyānına şaldı ve nīze-i semīnin eline aldı.

Ezrağ oğlın ħor u zār ve küşte vü ħ‘ār görüp girye itdi. Püser-i dīger girye-i⁴ pedere raħm idüp ‘azm-i meydān itdi. Bir zaħm-i nīze ile kıarındaşına bulışdurup ol naħseyñ bürc-i dehān-i ‘aķreb-i dūzaħda kıarār itdi. Püser-i sivvüm, mażher-i “**Şālişühüm kelbühüm.**”⁵ geldi, bir zaħm-ıla ol daħı derk-i esfel-i caħīme raħt şaldı. Ezrağ girībānın çāk idüp başın açdı, yüzine gözine ħār ü ħāşāk şaçdı. Qāsd-i kıtāl idince püser-i çehārüm ‘azm-i meydān itdi, Qāsım’a nīze ħavāle kıldı. Qāsım bir zaħm-i tīg-ıla ħamāyilī kesüp şağ ^[279a] elin

¹ bir B: ben P.

² getürsin B: getürsün P.

³ Senin kanın benim kanımdır.

⁴ girye-i: P’de mükerrer.

⁵ Üçüncüleri köpekleridir. 18/Kehf: 22: “rābi‘uhüm kelbühüm (=Dördüncüleri de köpekleriydi.)”

nîzesi-yile düşürdi. Püser girü yürüdi, ‘askere irişdükde cān virüp yıķıldı. Çün Ezrak dört oğlı gidüp nā-çār ķaldı, cihān gözine tar olup Kāsım üzerine at şaldı. Berāber olduķda “İy bī-rahm! Dört oğlum öldürdüñ ki her birinüñ ĥusn-i cemāli ve ĥulķ u ĥışāli rub‘-ı meskūnda **ke’ş-şemsi fi rābi’ati’n-nehār**¹ nümāyān idi ve anlaruñ ĥayātı-yıla ‘āleme dört göz-ile baķup, çeşm-i iķbāl baña düçār olup dīde-i ‘ālem-bīnüm anlaruñ-ıla ‘āleme nigerān-ıdı.” didi. Kāsım, “Te’essüf çekme ki hemān laĥza mecma‘-ı ‘azāb ü ‘ıķābda cem‘ olursız² ve derekāt-i caĥımden vādī-i siccīne müşrif bir müşref maĥalde biri birinüz bulursız. Anlar daĥı saña sūrāĥ-ı kāĥ-ı **(168a)** düzaĥdan nāzır ve zebāniler selāsil ü ađlāl-ile ķudūm-i nā-pākūñe muntezırdur.” didi. Biri birine ĥamle itdiler, ya‘nī nīze vü tır ü tıĥ u teberler³ ĥavāle itdiler. On iki ĥamle arada ĥaĥā geçdi. Ezrak ĥazaba gelüp nevk-i sinānı-yıla raĥş-ı Kāsım’üñ şikemin çāk ve ĥün-i ĥaşvi-yile ĥāk-i meydānı nemnāk itdi. Muĥammed bin Enes, Kāsım’e⁴ raĥş irişdüdi. ^[279b] Kāsım fi’l-ĥāl süvār oldu ve der-kār-i kārzār oldu ve didi:

Nazm:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Berü gel ki şirāne ceng idelüm

Senüñle dilirāne ceng idelüm

Görelüm ki baĥt-i bülendī⁵ kimüñ

Bu meydānda firūzmendī kimüñ

Üç ĥamle daĥı geçdi. Kāsım miyānında niyāmından⁶ bir tıĥ-ı āteş-reng ü āb-gün çekdi. Ezrak eyitdi: “İy Kāsım! Bu tıĥı ben biñ dīnāra aldum, biñ dīnār daĥı virüp zehr-āb virürdüm.

Beyt:

(mefā’ilün fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün)

Umar-ıdum ki [bunı] gerden-i ‘adūya çalam

Yaĥod bunuñ-ıla ĥaşmumdan intıķām alam.”

didi. Kāsım eyitdi: “Bu tıĥ ođluñ yādgārıdur ve kendi bezmüñüñ cām-i ĥoş-güvārıdur. Ėam yime ki bunuñ ĥarbından saña bir şerbet içürsem gerekdür ve bunuñ keyfiyyeti ile

¹ Gündüzün dördündeki (güzdüz en tepedeki) güneş gibi.

² olursız: olursın P, B.

³ teberler B: teber-ile P.

⁴ Kāsım’e B: Kāsım’e P.

⁵ bülendī B: bülend P.

⁶ niyāmından B: -P.

seni ‘alemden geçürsem gerekdür. Emmā iy Ezrak! Gerçi altuñda atuñ çüstdür¹; niçün kolañı belinde süstdür?” didi. Ezrak egildi ki atınuñ kolañın göre, Qāsim bir tığ eyle çaldı ki, mānend-i hıyār² iki şakq itdi ve Ezrak ki zevāyid-i rüzgārdan idi, oğullarınuñ rübā‘isine mülhāk itdi.

Ezraquñ atına süvār olup kendi atın yederek leşkergāha geldi, “El-aşaş el-‘aşaş!”³ diyü İmām’uñ rikābın öpdı. ^[280a] İmām dest-i nevāziş-ile arqasın yepdi ve leb-i nāliş-ile gāh dīdesin gāh la‘l-i nābın öpdı. Andan Qāsim **(168b)** māder ü ‘arūsın yanına gelüp her birin küçek ü büzürg nālede gördi. Her biri bu mażmūn-ıla giryān ü nevha-künān:

Bejt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Yanar dil şem‘ gibi āteş-i derd-i firākuñdan

Eridi qalmadı yağum yürekde iştıyākuñdan

Birez diñeldi, tırdı. Anlar dağı Qāsim’uñ dest ü pāyına yüz sürdi. Qāsim gördi ki egerçi cān ü dilüñ meyli cānānadur, emmā āb ü gilüñ teveccühi hāk-i meydānadur,

Bejt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

“Gerçi kendüm nīm-mürde yarı cānum bundadur

Qıvvet-i ten küt-i dil rüh-i revānum bundadur.”

diyü tekrār,

Bejt:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

Ṭarf-i meydāna hırāmān oldı

Ceng-cūlıqda şitābān oldı.

‘Arūs dağı ‘aķabinden,

Bejt⁴:

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

“Dirīgā gitdi ol gül sīnede hār-i heves qaldı

Şabā hem-demlik eyle gel ki cāndan bir nefes qaldı.”

diyü giryān ü girivān oldı.

¹ çüstdür: cestdür? P, cestīdür? B:

² hıyār B: hār P.

³ Susuzluk! Susuzluk!

⁴ bejt B: -P.

Ḳāsim toğrı İbn Sa‘ d’uñ başı üzre olan ‘ alāmetleri gözleyüp alaya şaldı. Piyādeler ol şaḥ-ı naḫ‘-ı fütüvveti māt itmege tarḥ virüp her tarefden ferzīn-bend itdiler. Çün piyādeler ki cenge meşğül ^[280b] oldu, sipeh-sālārlar süvārlara “Ḳomañ! Öldürüñ!” diyü pend itdiler. Ḳāsim otuz piyāde ve elli süvār düşürdi. Ḳāsim yigirmi yidi yirde zaḥm-ḥorde idi, Şiṣ-i Rebī‘ī, Ḳāsim’e bir nīze urdı ki yalmanı arḳasından çıkup bī-iḥtiyār düşürdi. Ḳāsim “Yā ‘ammāh¹ vā veylāh!”² didi. İmām işidüp Ḥıẓr [gibi] irdi, Ḳāsim’i ḥāk ü ḥūn içinde ğalṫide ve murġ-ı nīm-bismil gibi ṫapide gördi. Şiṣ, Ḳāsim’uñ başın kesmek ḳaşd itdi. İmām³ Şiṣ’e **(169a)** bir⁴ tiġ urdı, fi’l-ḥāl cān virdi. Ḳāsim’i alup bāb-i ḥaymeye getürdi. Henüz teninde ramaḳ ve vücūdında baḳıyye-i rūḥdan revnaḳ var idi. İmām serin zānūya aldı ve ḥāline nazār şaldı.

Nazm:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ülün)

Diriġā ki vardı yile nāgehānī

Gül-i gül-bün-i gülsitān-i cüvānī

Ḳāsim gözün açdı ve tebessüm itdi,

Mıṣrā‘:

(fā’ilātün fe’ilātün fa’lün)

Ravza-i ‘adne ḥırāmān gitdi.

Māder, “Efsūs ki ‘ālem māh-i ḥusnūññ zuhūr-i nūrı-yıla rūşen olmadın muḥāḳ-ı iftirāḳa irdi. Ber ü düşumda neşv ü nemā bulan cüvān serv-i bālā iken sāye gibi pest oldu ve āġūşumda cāndan yig şaḳınuđum āyine-i ḥusn ü behā seng-i ḥavādiş-ile şikest oldu. Şir-i nāb-ıla besledüġüm dehān-i ^[281a] pür-dürr-i nāb, pür-ḥūn-āb oldu ve ‘Zülāl-i vişāli-yile bāġ-ı āmālüm sīr-āb ola.’ diyü fikr itdüġüm ser-çeşme-i ümīdüm serāb oldu. Sebze-veş sāyesinde ḥoş geçdüġüm serv āsīb-i ḥazān-i ḥuzn-ile ḥāk oldu. Gülzār-i ‘umrūme ṫarāvet-baḥş olan gül-i sūrī tünd-bād-i mātem-ile şad çāk oldu. Şem‘-ı ümīdüm şarşar-i sitem-ile mürde ve sebze-i mürādum ḥuşk-sāl-i ġamm-ıla efsürde oldu.” dir-idi. Duḫter ḥūn-i dāmādı gül-güne-i ruḥsār ü ġāze-i ‘ızār idinüp ḥinnā gibi anuñ-ıla dest ü pāyın naḳş-i niġār itdi.

Ḳıṫ‘ a:

¹ ‘ammāh B: ‘imād? P.

² Ey amcacıġım! Eyvahlar olsun!

³ İmām B: emmā P.

⁴ bir: P’de mükerer.

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fa'lün)

Sebeb-i surh-rüyi-yi 'uşşâk

Budur el kara kanına dil-dâr

Vây ol 'aşık-ı siyeh-bahta

Hün-i yâr ola gâze-i ruhsâr

Nâle vü efgân idüp, “Hayfâ ki hün-i gerdenüñ gül-güne-i ruhsârum ve şukka-i destâr-i hün-âlüduñ bürka^c -ı 'ızârum oldı. Gâze-i rüyum hün-i zaḥm-i nâhun-i ḥasret ve ḥacle-i yârum serâ-perde-i dūd-i âh-i muşibet. Hâl-i nîlüm¹ sevâd-i² siyâh-i mâtem, şem^c -ı zifâfum (169b) şu^c le-i âteş-i sine-i pür-ğam. Şânem dest-i ḥasret ve âyinem dâğ-ı sine-i pür-mihnet. Çeşm-i mükahhalüm siyâh-i bādâm-i rüz-i vefâtuñ, 'anber-i gâliye-i zülfüm ḥâk-i mezâr-i cism-i rüfâtuñ. Tuvağ-ı alum pâre-i pîrehen-i hün-âlüduñ, vesme-i^[281b] zer-verağ-ı ebrüm gerd-i na^c l-i esb-i gâh-fersüduñdur.” dir-idi. Belî,

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Ne hoş dimiş cihânuñ nükte-dâni

Olup bu hâl-i 'ışkuñ tercemâni

Der-in miḥnet-serây-i âbnûsî

Gehî mâtem buved gâhî 'arûsî.³

Râvî eydür: Kâsim'den soñra Ebübekr-i 'Alî, İmâm'a gelüp, “Cenge destür!” didi.

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Ki iy şâh-i cihân sulṭānumuzsın

Bir iki laḫzalıḫ mihmānumuzsın

Çü gelmez ğayrı elden mîzbānlıḫ

Qılalum ḫulluğunda cān-feşānlıḫ

İmâm âh idüp, “Hayfâ ki eyyâm-i 'umr ü enfâs-i ḥayât gibi bir bir gidüp beni tenhâ ve mevte müheyyâ itdüñüz.” diyüp nâ-çâr icâzet virdi. Bu receze âğâz idüp meydâna girdi:

Beyt:

¹ nîlüm B: nîm/ neyyüm? P.

² sevâd B: esvâd? P.

³ Bu abanoz renkli (siyah) sıkıntı yurdunda/ An gelir yas olur, an gelir düğün.

(müfte' ilün mefâ' ilün müfte' ilün mefâ' ilün)

“Şâh birâderüm benüm aḡter-i âsmân-i dîn
Mihter-i bihter-i zemân kıble-i kıdve-i zemîn

Lâle-i ravza-i şafâ gül-bün-i bâğ-ı ıştafâ
Çeşm-i çirâğ-ı Mürtezâ mîr-i gürûh-i râstîn

Şanma aña birâderem kavline ‘abd-i kemterem
Hırmenüñüze od uram Hâriciyân-i hâricîn.”

Altında raḡşı ebr ü bâddan çâpükter ve peyk-i kuvvet-i müteḡayyileden sebükter idi.

Beyt:

(meḡ'ülü mefâ' ilün fe'ülün)

Āteş gibi germ ü âb-veş nerm

Seyrinden iderdi büz¹ anuñ şerm

Niçe ser-keş serin şavlecân-i tîğına güy-i meydân ve niçe gerden-^[282a] firâzı ḡâk-ile yek-sân itdi. Râyet-i âyet-i şecâ' atı kulle-i kımmе-i felege efrâşte ve livâ-yi ḡazâyı mencûk-ı ‘ayyûka ber-dâşte itdi. Egerçi a' dâdan deh düşdügi nîst idi, emmâ a' dâd-dih-i zaḡm-i a' dâ bedeninde bîst idi. Āḡır Qurâme-i (170a) Mevşılı' nûñ zaḡm-i nîzesi-yile helâk oldu, bâr-i ser ü cândan rehâ bulup râh-i hidâyete gitmege çâlâk oldu. Mücâvir-i qabr-i pür-envâr oldu, şâhid-i şehâdet-ile “Şâniye'sneyni [iz hümâ] fi'l-ğâr.”² oldu.

‘Umer bin ‘Alî ḡarbde gerçi Ebübekr'e pey-rev oldu; Hâricînüñ cân ü teni mâ-beynin tîğ-ıla fârûk olduğdan soñra şehîd olmaḡda ‘Umer'e pey-rev oldu. Hâl dili-yile:

Rübâ'î:

(fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün)

“Ka' be-i ‘uşşâkda eşk-i revândan el yuduḡ

Hacle-i vaşla irüp cân ü cihândan el yuduḡ

Kimse sîr-âb olmadı bu baḡr-i pür-şür-âbdan

Āb-rû taḡşîl idüp biz şimdi cândan el yuduḡ.”

diyüp,

Beyt:

¹ büz: büzve/ bezüh? P, B.

² “Mağaradaki iki kişiden biri.” 9/Tevbe: 40.

(fe'ilâtün[fâ'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün)

Çekdi ol dem serây-i bâkıye raht

Buldi kırb-i Ĥudâ'da devlet ü baht.

‘Uşmân-i ‘Alî ki zî-nürey-ni cemâl ü kemâl idi, ebr-i hayâ ve bārân-i saĥâb-i kerem ü efzâl-idi, meydâna girdi.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Sürüp meydâna merdâne tekâver

Demed itdi ‘adüyü hemçü şarşar

[282b] Tünd ceng idüp a‘dâya tîĝ-ı saht çekdi. Āĥır Yezîd at-Ṭabaĥî elinden ravza-i ünse raht çekdi.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Gitdi kuĥl-i rüşenâ-veş çeşm-i ‘âlem-bînden

‘Ayş ü şadî gitse tañ mı ĥâṭır-i ĝam-ĝînden

‘Avn-i ‘Alî icâzet istedi. İmâm keşret-i ‘adü ve vefret-i ĝulüdan ĥavf idüp men‘ itdi. ‘Avn, “Yâ İmâm! Keşret-i âhü şîre, vefret-i tîhü şeh-bâz-i dilire ne zarar virür¹?” [didi], meydâna at depdi. A‘dânuñ gözleri ĥ‘âb-i ĝafletden uyanmaĝa tîr-bārân sepdî.

Beyt:

(müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

‘Askere irişdi ‘Avn tîĝ-ı Yemân der-yemân

Na‘re urup lerzeye geldî zemân ü zemân

İbnü'l-Aĥcâr-i seng-dil iki biñ süvâr-ıla aṭrâfın aldı. Bir zemân ki tîr mâ-beynlerinde âmed şüdde oldı ve zaĥm-i peykân-ıla mübârizlerüñ kıynı kıltuĝı tıldı. ‘Avn ‘avn-i İlâhî ile ‘askeri (170b) öñînden ırdı, ĥıdmet-i İmâm'a gelüp birez öĝin dirdi. İmâm, “Ĥaymeye var ki zaĥmlaruñ ĥuşk-bend itsünler ve baĥür-i sipend-i dil-i müstmend-ile def‘-ı çeşm-i gezend itsünler.” didi. ‘Avn, “Yâ İmâm! Āteş-i aṭaş-ıla dehân-i cân pür-tebĥâle ve çeşm-i ĥayâlüme görinür ki, ‘akrıbâ vü ĥ‘îş aṭrâf-i ĥavz-ı Kevşer'de, çün devr-i kıamer-i münevverde girdâgird mânend-i [283a] hâledür. Beni men‘ itme ki şehd-i şehâdet-ile cânı sîr-âb ideyim ve âb-i Kevşer-ile def‘-ı tâb-i iltihâb ideyim.” didi. İmâm buyurdı, ‘Alî'nün esb-i Edhem'ine zîn urdılar, süvâr oldı. Üstine zirih-i Dâvüdî, daĥı üstine pîrâhen-i maşķül

¹ zarar virür B: zararîdür P.

giydi. Tiğ-ı Yemānī hamāyil idüp nīze-i Rūmī kōlına şardı, bu recezi oқыyup meydāna vardı:

Rübā‘i:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

Ne deñlü olursa ‘adū bī-şümār

Dürişem bu meydānda merdāne-vār

Getürem tebār-i ‘adūdan demār

Serümle ola nīze yā mīve-dār

Görenler didiler ki:

Beyt:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

Yine meydāna kazā-yıla bir āfet geldi

Haşre dek söylenile niçe kıyāmet geldi

Şālih bin Seyyār merkez-i şafda tūrur-iken, çün ‘Avn’ı bu kerr ü ferr-ile gördi, endāmına lerze ve zebānına herze düşdi. Necmü’l-keleb ve Naḥs-i Ekber gibi gāh serin-idi gāh āteş-idi, kīne-i dirīne ve ‘adāvet-i pişīnesi depreşdi. Sebeb-i ‘adāvet bu-yıdı ki: Bir gün Mürtezā, Şālih’ı mest gördi, ‘Avn’a buyurdi, ‘Avn aña ḥadd-i şer‘ urdı. Ol vaqt Şālih-ı tālīḥ, “İntikām almaḳ fūrşatdur ve fūrşat ḡanīmetdür.” diyü ‘Avn’a berāber irdi, kelimāt-i sefāhet-āmīz söyledi. ^[283b] ‘Avn bir nīze ile urdı ki ser-nigün yıķılıp cān virdi. Qarındaşı düşnām iderek ḥamle itdi. Anuñ daḡı dehānına bir nīze urdı ki yalmanı kafāsından **(171a)** çıķdı. Quvvet idüp nīze ile götürüp atdan yıķdı. ‘Āqıbet iki biñ¹ piyāde vü süvār der-sü vü yek-bār ḥavāle oldılar. Ol qavm-i Fir‘avn² ‘Avn’ı za‘fdan bī-fer ü ‘avn idüp, Ḥālīd bin Talḥa zaḡm-i nīze ile atından düşürdi. ‘Avn “**‘Bi’smi’llāhi ve bi’llāh ve ‘alā milleti Rasūli’llāh.**”³ didi, ba‘dehū tiğ-ı şehādet-ile kaṭ‘-ı ‘urūq-ı ‘alāyık idüp cān-i pākin Cān-āferīn ḥuzūrına ırgürdi ve her zaḡmı lisān-i ḥāl-ile didi ki:

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

N’ola ben ḥāk oldumsa derüñde

Selāmet tācı var olsun serüñde

¹ biñ B: -P.

² Fir‘avn B: Qar‘ün? P.

³ Allah’ın adıyla, Allah ile ve Allah elçisinin dīni üzere.

Andan Ca‘fer-i ‘Alī bāl-i himmet-i İmām-ıla meydān cānibine tayyār oldu. Murğ-i dāne-çīn gibi niçelerüñ ‘umrine kōndı ve niçe zāğ u zeğana minķār-i tīg şundı. Āhır çengāl-i şeh-bāz-i ecele şikār ve naħcīr-i ser-pence-i ‘Anķā-yi ķurb-i Kirdgār oldu.

Beyt:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün)

Çü pāy-bend durur gördi dāmgāh-i¹ cihān

‘Aceb mi cennete çekdiyse kār-vān revān

‘Abdu’llāh bin ‘Alī,

Nazm:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fa’lün)

“İy ğamuñ toħm-i şādmānīhā

Vuşlatuñ aşl-i² kām-rānīhā

Yoķ [284a] çü³ dünyā ğamı sebük-bāram

Getürem vaķtidür girānīhā.”

diyüp meydāna girdi, yüz yitmiş Hāricīyi ma‘reken mehlekeye irgürdi. ‘Askeri biri birine ķardı, cengden ‘ad[ne] vardı; Hānī bin Süveyb-i Hāđramī’nüñ ta‘n-i nīzesi behāne olup şehīd oldu, sīne-i mecrūhına Rıđvān-i pür-ħavrādan merhem-i kāfūrī şardı.

Ķıf‘ a:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

Çekdi raħtın bu yalancı evden

Maķ‘ad-i şıdķı nişīmen itdi

Ehl-i Beyt’e ķarışup cennetde

Ol daħı kendüyi evden itdi

‘Abbās bin ‘Alī ki ebnā’-i Mürtezā’da bāl ü yāl ü ħusn-i cemāl ve ħulķ u ħışāl ü ‘ılm ü kemāl ile⁴ be-nām idi ve ol ħarbde ‘alem-dār-i İmām idi, aħvāl-i birāderānın gördi, İmām’dan (171b) ħarbe ruħşat dileyüp yüzin rikābına sürdi. İmām “**Yā aħī!**”⁵ Ķavmümüñ nişānesi ve birāderlerümüñ yegānesisin. Sen ki gidesin ‘asker Benātü’n-na‘ş iken Pervīn, ve ceyš-i ‘adūnuñ şem‘-ı ümīdi rüşen ve çeşm-i mürādları aydın olur.” didi. ‘Abbās-i

¹ dāmgāh B: cām-kāh/ cāmegāh P.

² aşl B: aşlī P.

³ yoķ çü B: çü yoķ P.

⁴ ile B: -P.

⁵ Ey kardeşim!

şahıb-necde vü be's-pās re's¹ ü cāndan ferāgat idüp, “Yā İmām! **Fedāke rūhī**!² Gönlüm āzār-i a' dā-yi vāsi' u'l-mezheb-ile havşale-i düşmen gibi teng ve āyīne-i nihādum gubār-i āzār-i ağıyār-i kem-^[284b] iyār-ile pür-zengdür. 'Ayyāş olup şekl-i ' abūs-i a' dāyı görmekten ölmek yigdür. Bu hāl,

Mışrā':

(fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün[fa'lün])

Kime yalansa³ baña gerçektür.”

didi. İmām ağladı, “Çün mürād idinür-iseñ var, emmā gerekdür ki evvel huccet eyidesin.” diyü ba' zı sözler ta' lim eyledi. 'Abbās tiğ-ı tevekkül ile kaç' -ı rişte-i bīm eyledi, kendüyi dest-i kazā vü kadere teslim eyledi. 'Abbās mübāriz-i rüz-i gır ü dār, şecā' at-i Hayder-i Kerrār'a mīrāş-ḥ'ār idi, bir raḥş-i tiz-pā vü āhen-ḥāy ü ra' d-şadāy ü barḳ-nümāya süvār oldu. Tiğ-ı Hindī vü hūd-i Rūmī ve siper-i Mekki ile kendin zeyn idüp 'azm-i meydān eyledi. Şahn-i ḡabrā-yi meydānı terāküm-i gubār ile mānend-i şeb-i tār ve 'arşa-i zemīni cevelāndan reşk-i şükūfezār itdi. Ve bu vech-ile beyān itdi ki: “İy kavm!

Beyt⁴:

(mef'ülü mefā'ilün fe'ülün)

Ol sıbt nebire-i Peyember

Ya' nī ki Huseyn-i⁵ nūr-i Hayder

böyle dir ki: ‘Bunca birāderān ü ḥ'işān ü hevā-dārān-i dil-rīşānı derbend-i fenādan geçürdüñüz ve dārü'l-mülk-i ' ademe gönderdüñüz. Gülşen-i aḥvāl-i ' iyāl ü atfālī tarāvet-ile reşk-i verd-i⁶ behişt ve nazāret-ile ḡayret-i ürdibehişt iken, bī-āb ü bī-tāb ü⁷ bī-günāh giyāh-i ḥuşke dönderdüñüz. ^[285a] Bu deñlü ḥarb ü maşāff oldu, **(172a)** eger zulm ü sitem ise, inşāf oldu. Demidür ki ḥün-i nā-ḥaḡdan ferāgat idüp yol viresiz ki ehl ü ' iyāl ile Türkistān ü Ṭaberistān, yā aḡşā-i Hindistān'a gidüp terk-i Hıccāz ü vaṭan idem ve size bu ḥün-i ḥarāmı ḥalāl idüp, ferdā-yi kıyāmet ḥuşūmet itmeyüp mā-cerāyı havāle-i taḡdīr-i Zü'l-minen idem.”

Çün sipāh-i ' Amr bu suḡan-i aḡaḡḡı ve kelām-i eḡaḡḡı istimā' itdiler, bir gürüh ḡāmūş olup ser-i ḡacleti zemīn-i ḡayrete şaldılar, bir gürüh nevḡa vü zārī idüp deryā-yi

¹ re's: reb'es? P, rebāş? B.

² Canım yoluna feda olsun!

³ yalansa B: yalan ise P.

⁴ beyt B: mışrā' P.

⁵ Huseyn B: -P.

⁶ verd: derd? P, der? P.

⁷ bī-tāb ü B: tāb P.

giryeye taldılar; bir gürüh ‘inād-i mu‘tādları üzre kaldılar. Şimr ve Şeyb-i Rebī‘i ve Hacerü’l-Ahcār ileri gelüp, “İy İbn Ebī-türāb! Bizde imān ü inşāf var şanup yođ yire şu ümīdi-yile çeşmüñi pür-āb itme ki, eger zemīnde her bün-i siyāhdan bir baħr cūşān ola ve eger hevāda her zerre çeşme-i ħorşīd gibi ħurūşān olur-ısa teşnelerüñüze bir cür‘a āb virmezüz, meger deşne-i ter; ve teşnelikten ölürsenüz ađzıñuza şu tamzırmazuz, meger ħancer.” ‘Abbās, Yezīd’e nefrīn idüp döndi, İmām’a mā-cerāyı ħaber virüp İmām işidüp, ağlayup ^[285b] āħlar çekdi ki dūd-i āhı-yıla āyīne-i ħorşīd tındı. Bu ħalde derūn-i ħaymeden “El-‘ataş el-‘ataş!”¹ āvāzı-yıla deşt ü şaħrā tıldı. ‘Abbās işidüp ‘aynı yaş oldı. Āb-i ħayātdan kendin şovutdı,

Beyt:

(fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün)

“Ĥızr-veş bilmem ki ābum mı çeker

Yā Sikender-veş terābum mı çeker.”

diyü qarābe ber-düş idüp kenār-i Fūrāt’a yüz tıtdı ve şu gibi bu recezi dilinde revān itdi:

Nazm:

(fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül)

“Şalup fülk-i cānı bu ‘ummāna ben

Ṭalayım bu baħr-i ħurūşāna ben

Ya emvāc-i tađdīr ħarħ-āb ide

Ya baħt ire şāħıb-dür-i nāb ide

Niçe düşmen ire olam ser-fürü

Demidür şehādet ^(172b) vire āb-rū.”

Dört biñ kimesne āb-i Fūrāt’a niġebān-ıdı². ‘Abbās’uñ yolın aldılar, ‘Abbās, “İy ħavm? Müslimān mısız?” didi. “Belī!” didiler. “Yā Müslimānlıġa lāyık mıdur ki her meflük ü maġlük, belki seg ü ħük bundan sīr-āb ola; āb-rüy-i Āl olan İmām teşne-leb ü pür-tāb ola ve miħnet-i ‘ataşdan bī-tüvān ü bī-tāb ola? Teşnegī-i ħıyāmeti yād eyleñ ve kendüñizi āteş-i düzaħdan āzād eyleñ.” didi.

Beyt:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Ne ħamm olsa Sikender pür-teb ü tāb

Çü kıldı āb-i ħayvān Ĥızr’ı sīr-āb

¹ Susuzluk! Susuzluk!

² niġebān-ıdı B: niġebāndur P.

‘Abbās’uñ bārān-i dūr-efşān-i ^[286a] pendî seng-i hārādan sahtter dillerinde cāy-gīr olmadı ve dirāht-i huşk-i nihādları ol bārāndan feyz-pezīr olmadı. Biş yüz piyāde ileri gelüp tīr-bārān itdiler, ‘Abbās külāh-i kelle-i devlet iken cevrleri nüşābına nişān itdiler. ‘Abbās [siper] ber-düş ve düm-i nīze der-āgūş idüp biş yüz piyādeden kırdüğün bir demde ‘adedde heştād eyledi, bākīsın ‘asker üzerine bırağup hırmen-i cem‘iyyetlerin ber-bād eyledi.

Şi‘r:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün)

Benem ‘Abbās ol merd-i Hıccāzī

‘Alī’nüñ nūr-i çeşmi şīr-i ğāzī

İmām öñinde ser-bāz olmağ-ıla

Umar dil Hağ katında ser-firāzī

Birez çün kārzāruñ kār-sāzı

Gelür peygār-i¹ nīze kār-sāzī²

Ne ğamm ola nihāyet çün şehādet

Eger kütāh ola ‘umrūñ dirāzı

Süvārlara irişince atın şuya bırağdı. Çün atın şuya yağdı ve kendi içmek kaçd itdükte, İmām’uñ teşneligin añup içmeyüp āteş-i hamıyyet cigerin yağdı.

Beyt:

(mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Hezār çeşm-i habāb-ıla müntezir Kevşer

Çudūmuña gelüp³ emvācdan ider kullāb

Gözūñ habāb gibi ‘ayn-i ‘adne bīnā kııl **(173a)**

Ki leb-ter eylemedi hīç teşneyi bu şerāb

Revā mıdur çalasıñ böyle h̄‘āb-^[286b]ālūde⁴

Cihānda kimseyi sīr-āb itmedi bu serāb

Meşki çoldurup düşında üstüvār itdi, atına bāng idüp yek-bār hamle-i piyāde vü süvār itdi. Ser-cümle ‘Abbās’a hamle itdiler, bedeninde tīg-ıla cedveller idüp hūnın Fūrāt gibi

¹ peygār B: bī-kār P.

² kār-sāzī B: kār be-sāzī P.

³ gelüp: gelmeyüp P, B.

⁴ h̄‘āb-ālūde B: h̄‘āb-ālūd P.

aķıtdılar. Nevfel ibn Ezraķ-ı la‘in nā-gāh tiĝ alup Őaĝ olın dūŐurdi. Gūyā ĥūr ile merĥabāya ol Őundi, bir el öñürdi dellāl-i azā anuñ-ıla dūnyāsın āĥirete deĝiŐdükde bāzār idüp el virüp el aldı; yāĥod sā‘ıd-i se‘ādet müsā‘ıd olup Őāhid-i Őehādetuñ boynına ol Őaldı.

Beyt¹:

(mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün)

Devrān elini alup anı atdı yebāna

Feryād elinden Őaķın el virme zemāna

‘Abbās arābeyi dūŐında odı ve bu recezi oķudı:

Nażm:

(mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün)

“Elüm alup yebāna atdı devrān

Elinden rūzgāruñ āh ü efgān

Elüm var ün benüm fenn-i azādan

Elüm gitse ne ĝam ĥukm-i azādan.”

‘Abbās meŐki yine Őol dūŐında rāst itdi ve yine İmām’a iriŐmek der-ĥ‘āst itdi. Ĥavz-ı KevŐer’e kedd-i yemini ile mālİK olur ĝördiler, ol ep-nazarlar Őol olın daĥı dūŐurdiler. ‘Abbās bī-tāķat olup atından yıķıldı, ^[287a] bir kerre derd-ile “**Edrik yā eĥāh!**”² diyüp āh ķıldı. İmām ĝuŐ idüp bildi ki bāng-i ezān-i vedā‘ dur ve feryād-i ceres-i raĥil-i iftirāķ u inķitā‘ dur, āh itdi; dūdı-yıla bu mātem iün cāme-i kerrūbiyān-i mele‘-i a‘lāyı Őāl-i siyāh itdi. Ol āhuñ heybetinden zemīn ü zemān ü mekīn ü mekān, nūh zemīn ü heft āsmān, dūzaĥ u cinān lertzān oldu ve ol āhuñ **(173b)** dehŐetinden ins ü cānn, melek ü dīvān ü cemād ü ĥayvān nālān oldu.

Rübā‘i:

(mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün)

Seĥar ekdi yaķasın āk ķıldı

Külāhın Őāh-i encüm ĥāk ķıldı

Ĥopup³ ehl-i zemīnden Őūr ü bī-dād

Yirini tārem-i eflāk ķıldı

¹ beyt B: nażm P.

² Kardeşim yetiş!

³ opup: oyup P, B.

Muhammed bin Enes, İmām'ın rikābında piyāde tūtur-iken bu hāli gōrūp 'Abbās'ın ūzerine yūgūrdi. 'Abbās'ı hāk ū hūn iĉre ūftāde, hezār zaḥm-ḥorde¹ ve cān-dāde gōrdi, pāyına dūşdi ve hākine yūz sūrdi. Ćūn ol ḳavm-i dāl Muḥammed'i pā-māl gōrdiler, sūvār ū piyāde yek-bār tiĝ u tīr² ū nīze³ vū teber ḥavāle idūp ūzerine sūrdiler. Ol ṭāyife-i ṭāĝiye-i bāĝiyenūn zaḥmından a' zāsı rīze rīze oldı ve her pāresi^[287b] ārāyiş-i pāy-i peykān ū ser-i nīze oldı.

Bejt:

(fā'ilātūn[fe'ilātūn] fe'ilātūn fa'lūn)

Şūhedāya o da hem-rāh oldı

'Āzim-i cāzim-i Allāh oldı

Ćūn nerrād-i ḳazā bu şeş-dere İmām nāmına ḳur'a-i fenā şaldı, ancaḳ İmām ūĉ oĝlı, 'Aliyy-i Ekber, 'Alī Zeyne'l-'ābidīn ve 'Aliyy-i Aşĝar ile ḳaldı. İmām 'azm-i meydān itdi ve vedā'-ı ferzendān itdi. 'Aliyy-i Ekber gōrdi ki Ḥuseyn 'azm-i cinān itdi ve kendūyi bu mātemkedede der-zindān itdi, "İy peder!

Mışrā' :

(mefâ'ilūn fe'ilātūn mefâ'ilūn fe'ilūn)

Hezār cān-i girāmī senūn yoluña fidā

Mışrā' :

(mef'ûlū mefâ'ilūn fe'ûlūn)

Ez-behr-i Resūl ū behr-i Ḥudā⁴

Baña izn vir ki bu bāzīde pīş-dest olayım, sen şūḥbet bekle, ben senden muḳaddem rıṭl-i girān-i mevt-ile mest olayım." didi. İmām men' itdi, muḳayyed olımayup māder ū ḥāher giryesi müfīd olmadı; 'Aliyy-i Ekber sevgend-i 'azīm yād idūp cengden remīde olmadı. İmām dest-i mübāregi-yile ūstinde silāḥ ārāyīde idūp kemer-i edīm-i (174a) Mūrtezā 'Alī'yi miyānında ūstüvār itdi, ḳolın ṭutup esb-i 'Uḳāb'a sūvār itdi. Nisā'-i aḳribā rikābına şalındılar, İmām, "Ḳoñ ki sefer-i deryā-yi āḥiretdür, hengām-i vedā'-ı vaḳt-i rıḫletdür." didi.

¹ zaḥm-ḥorde B: zaḥm-ḥ'ārda P.

² tīr B: teber P.

³ nīze: tīre P, B.

⁴ Peygamber ve Allah için.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Şeh-süvârum ceng için meydâna âheng ^[288a] eyledi

‘Arşa-i meydânı çeşm-i ‘aşığa teng eyledi

‘Alî on üç yaşında idi, henüz şîr-i mâder, la‘l-i güher başında idi.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Henüz ağzında қоқар қатре қатре şîr-i mâderdür

Degül dendân görinen dâne dâne ol dehen içre

Cüvân-i şebîh-i şüret-i Nebevî vü ‘adîl-i heykel-i ‘Alevî idi. Dört gîsü-yi tâfte vü müy-i bâftesi var idi, ikisi sînesi üzre müşk-rîz ve ikisi dūş¹ üzre ‘anber-bîz idi. Çün ma‘rekeye geldi, maşâfda gūyâ bir serv-i gül-çehre-i nev-ĥîz idi. Āşüb-i cemâlinden nâzırlara vaqt-i rüsteĥîz idi. Zebân-i zemân bu ma‘nâ ile şaĥn-i ‘âleme güher-rîz idi:

Şî‘r:

(mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Nedür bu şâh-süvâr-i me‘ârik-i dil ü dîn

Ki zeyn olmuş anuñla miyân-i ĥâne-i zîn

Hümâdur[ur] per-i ‘Uqâb’a çün süvâr olmuş

Ya mihr-i şîr-süvârîdür itdi çarĥı zemân

Ve ‘âlem bu vech-ile medĥ-gū oldı:

Rübâ‘î:

(fâ'ilâtün[fe'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Ĥusrevâ Müşterî gulâmuñ ola

Tevsen-i çarĥ der-licâmuñ ola

Sebz ĥıng-i sipîhr rānuñda

Ablağ-ı rüzgâr rāmuñ ola

Şeh-zâde-i âzâde kendi vaşfında bu mazmūnı edâ itdi:

‘Arabiyye:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

“Ene_ ‘Aliyyü’bni Ĥuseyni”^[288b] bni ‘Alî

Naĥnü beytu’llâhi evlâ bi’n-Nebî.”²

¹ dūşı B: dūşîze P.

² Ben Ali oğlu Hüseyin’in oğlu Ali’yim/ Biz Allah’ın eviyiz, Peygamber’e daha lâyığız.

Mübāriz taleb itdi, kimesne gelmeyecek kendüyi şaflara urup tevekkül-i Hudā itdi. Bir demde şemşirin hūn-i ‘adūdan sīr ve kemendine niçe gerden-keş serveri esir itdi. Ba‘dehū İmām’a gelüp, “El-ataş el-ataş! Eşfeleniye’l-ḥadīd; fe-hel ilā şerbeti mā’in min sebīl?”¹ didi. İmām leb ü dehānınuñ gerd ü ḥākin **(174b)** ve çehre-i çün mähınuñ ḥār ü ḥāşākin sildi. Engüşterin-i Nebī’yi dehānına virdi, mu‘cize-i Resūl-i Nebevī bir mıqdār teskīn-i ‘ataş kıldı. İmām tekrār meydāna varup cenge sāz itdi ve bu recezi āgāz itdi:

Şi‘r:

(fā’ilātün[fe’ilātün] mefā’ilün fe’ilün[fa’lün])

Āh ol leb-şeker şerāb ister

Sākı-yi Kevşer iken āb ister

Ne ‘aceb seyrdür ki şir-beçe āb

İçmege² ruḥşat-i kilāb ister

Mürtezā’nuñ ne bī-nemekdür ki

Cigeri pāresi kebāb ister

Yine kimesne mübārezetine rağbet itmedi ve her kişi dāyiresin bilüp şaffından bir kadem ilerü gitmedi. İbn Sa‘d Ṭāriḳ³ bin Şeyb’e, “Var Ḥuseyn oğlınuñ kārın temām kııl, Raḳqa ve Mevşıl’uñ ḥukūmetin İbn Ziyād’dan muḳarrer bil.” didi. “Ḳorḳaram ki Resūl’uñ oğlın öldürem, yine ‘ahde vefā itmeyesin.” didi. İbn Sa‘d-ıla ‘ahd idüp yemīn virdi, ^[289a] İbn Sa‘d daḥı aña engüşterin virdi; güyā ol engüşterini-yile ‘arūs-i fitne vü fesāda nişān ḳodı, ‘Aliyy-i Ekber’e berāber oldı. Elinde bir içim şu gibi tīg-ı āb-günün görüp cānından el yudı, nā-çār nīze ḥavāle itdi, ‘Alī redd idüp Ṭāriḳ’uñ sīnesine bir nīze ile⁴ urdı ki yalmanı arḳasından ḳıkdı. Ḳuvvet kıılup götürüp atından yıkdı. Üzerine at sürüp ata ḳignetdi, a‘zāsı mütelāşī olup ḥāke berāber itdi. Oğlı ‘Amr bin Ṭāriḳ āteş-i muşibet-i peder-ile ḳalbi yanup meydāna girdi. Bir zaḥm-i nīze ile ānīde anı da pederine ırgürdi. Ḳarındaşı Ṭalḥa⁵ [peder] ü birāder firāḳı-yıla baş meydāna sürdi. ‘Alī girībānın tutdı, boynına yapışup burdı; koparup atından ḳapup götürdi yire urdı. Leşker-i ‘adū bī-iḥtiyār giriv itdiler, ḥavflarından ‘azm-i güriz ve **(175a)** iḥtifā’-i künc-i giriv itdiler. İbn Sa‘d ḳorḳup Mışrā‘ bin Ḳālib’e “Var bu cüvān-i Hāşimī’nuñ ḳaydın gör!” didi. Mışrā‘ germ olup girüp

¹ Susuzluk! Susuzluk! Beni demire çevirdi. Bir kaynaktan içecek bir yudum su yok mu?

² içmege: içür P, içüp B.

³ Ṭāriḳ B: Kārıḳ? P.

⁴ ile B: eyle P.

⁵ Ṭalḥa: Ṭalḥ? B, -P.

nîze ile hamle¹ itdi. ‘Alî bir na‘re urdı ki işidenlerüñ şacı oruca turdı, şadâsından ‘askere hevl ü heybet oturdı. Mısrâ‘’üñ nîzesin qalem gibi kaç‘ idüp hamlesin ^[289b] red ve bâb-i ‘aqlın sedd itdi. Andan Mısrâ‘’a bir tîğ urup qaşîde-i eyyâm-i ‘umrin âhır idüp şeh-beyt-i ecelde kıfîye-i hayâtın memât itdi ve mürekkeb-i ecelde redîfin hâserât itdi.

İbn Sa‘d, Muḥkem bin Ṭufeyl-ile İbn Nevfel’üñ her birine biñer kimesne virdi, iki biñ süvâr bir uğurdan ‘Alî’nüñ üzerine vardı. ‘Aliyy-i Ekber, “Allâhü ekber!” diyüp bî-bâk bunlara berâber oldu; kimin tîğ ile düşürdi, kimin nîze ile aqtardı. Ol kadar âdem öldürdi ki mağz-i kellehâ-yi bî-mağz-i a‘dâdan câmesi hayâlî kemhâya döndi ve pençe-i sîmîni hûn-i düşmenden bir demde pençe-i mercâna, yâ dest-i muḥannâya döndi. Döndi, İmâm’a geldi, “El-‘ataş yâ ebâh!”² didi. İmâm, “Cân-i peder! Ğam yime ki hemîn-dem dest-i cedd ü pederden behre-yâb olursın, câm-i şerâb-i Kevşer’den sîr-âb olursın.” didi. ‘Alî yine ‘azm-i ‘asker-i eṣrâr itdi, gâh gülü-yi yemîn itdi ve gâh hücüm-i yesâr itdi. Zaḥm-i günâgün-ıla kıâmeti naḥl-i şem‘-ı tâb-dâr ve hûn-i bî-nihâye ile tal‘ati gül gibi rengîn ü âb-dâr oldu. Kanı çok³ aqmaqdan ergavânı za‘ferân oldu, her bir tamarından gülşen-i tenine bir kan ırmağı revân oldu. ‘İbn Ğayn’-nâm kelb ^[290a] rûbâh-vâr hîle idüp, ol şîr-beçe-i bîşe-i velâyetüñ ardından hamle kılup gâfil iken nîze ile zaḥmnâk itdi. Nebîre-i Resûl ol zaḥmıdan **(175b)** atdan yıkıldı, “Yâ ebâh!”⁴ diyü feryâd kıldı.

Kıt‘a:

(mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün)

Yüzün düşdüm yoluñda sâye-veş ben

İriş gel dest-gîr ol şeh-süvârum

Şabâ hem-demlik it âhır nefesdür

Haber-dâr it Ğamumdan Ğam-güsârum

İmâm işidüp, varup ciger-güşesin şefağda ḥorşîd ve lâlezâr içinde gül-i sepîd gibi hûn içinde âğışte gördi, kapup ḥayme önine getürdi. ‘Alî peder ü mâder giryesin işidüp gözin açdı. Anlar anı kendüye gelsün diyü şandal gibi rûy-i zerdlerin pâyına sürdi, gül-âb yirine yüzine eşk-i ḥasret şaçdı. İmâm “İy nûr-i dîde ve dâ‘-ı vedâ‘-ı⁵ cân-i cefâ-keşîde! Hâlüñ nedür?” didükde ‘Alî, “Yâ ebâh!”⁶ Ebvâb-i semâvât-i seb‘ayî küşâde ve ḥür-i behiştüñ her

¹ hamle B: haml P.

² Babacığım! Susuzluk!

³ çok B: çün P.

⁴ Babacığım!

⁵ vedâ‘ B: -P.

⁶ Ey babacığım!

birinüñ elinde şerāb-i Kevşer-ile yir yir cām āmāde görürem.” diyüp, tebessüm idüp cān virdi.

Mıṣrā‘:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fa’lün)

Cān-i pāki ḥarem-i ‘ālem-i ḳudse irdi

Ehl-i Beyt-i nübüvvet ol nev-behār-i ḥusnūñ aḥzān ü aḥzānın görüp ‘ālem-i efgānı ḳulle-i ḥāverde dikdiler. Serv gibi ^[290b] dūd-i āh çekdiler. Sünbül gibi gīsuların yoldılar, zülf-i nigār gibi perīṣān oldılar. Sūsen gibi sīnelerin dögünmekden kebūd itdiler, lāle gibi libāsların ḥün-ālūd itdiler. Gonce gibi yüreklerin şad-çāk kıldılar, gül-miṣāl cigerlerin hezār-pāre vü derdnāk¹ kıldılar. Nergis gibi giryān oldılar, jāle gibi eşk-rīzān oldılar. Bahūr-i Meryem gibi cānların āteş-i hecre sipend itdiler, şeb-büy gibi şeb-i firāḳda nār-i hecr-ile yandılar. Döndiler, şarşar-i ḡamdan berg-i ḥazān gibi lertzān oldılar. Rüy-i zer ü zaḥm-i nāḥun-ıla gülşen-i ḡamma mīr-i ‘āşıḳān oldılar.

Şi‘r:

(fâ’ilâtün[fe’ilâtün] mefâ’ilün fe’ilün[fa’lün])

Beni öldürme gitme cān-i peder

Ḳıyma ben pīre nev-cüvān-i peder

Ḳoma bī-fer bizi gözüm nūrı

Şem‘-ı tābān-i ḥānedān-i peder **(176a)**

Sāye-veş cāmemi siyāh itdün

Serv-i çālāk-i gülsitān-i peder

İrmiş-iken kemāle irdi zevāl

Mihr-i raḥşān-i āsmān-i peder

Ben siyeh-rūzı tīre-baḥt itdün

Nūr-i çeşm-i çirāḡ-ı cān-i peder

Ḥaḳīḳat bu ḥālī ol kimesne zevḳ ider ki ḥānedān-i ümīzinüñ çeşm-i çirāḡı söyünmiş ve gonce-i nihāl-i ümīdinden ayru dili lāle gibi çirāḡ-ı firāḳ-ıla göyünmiş ola!

¹ derdnāk B: dernāk? P.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Bilür ol pîr bu derd-i nihâni

Sevüp ^[291a] aldurmuş ola bir cüvânı

El-ķışsa, çün İmâm gördi ki bî-mûnis ü ğam-h'âr, bî-yâr ü bî-hevâ-dâr kaldı. Hiç terefden yârî görünmez ve hiç kimesneden meded-kârî olmaz.

Beyt:

(mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün)

Ķaldum diyâr-i ğamda bir âšnâ belürmez

Esmez nesîm-i kûyuñ bād-i şabâ belürmez

Hevâya nazar kılsa, mencûķ-ı 'alem-i 'adûyı 'ayyûķa beste ve pervâz-i nîze-i düşmeni firâz-i sipihrede peyveste gör[ür-i]di; zemîne nazar kılsa, na'l-i senâbik-i sûtür-i sitem-kârândan kendüye zemîni şad hezâr yirden göz açımı şanur-ıdı. Öñine baksa, âyîne-i dürü^c-ı¹ 'adû-yi pür-dürüĝda şûret-i ecel görür-ıdı; ardına baksa, dehâ-yi ħasmdan ejderhâ-yi eceli kafâsında bilür-ıdı. Şaĝına nazar kılsa, meysere-i düşmen-i bed-sigâlden bād-i şimâl-i mevti vezân görür-ıdı; şolına nazar kılsa, meymene-i Ĥavâric-i pür-đalâlden “Şaĝ komazuz!” diyü yemîn âvâzı kulaĝına girür-ıdı. Her terefte ki bakdı, gördi ki bî-gâne; nazarı râst gelmedi, illâ peykâna. Zemânı gördi, kendiden yüz çevürmiş; zemîni gördi, kendüyi yutmaĝa ħâzır ejderhâ gibi dem urmuş. Mekânı gördi, ħavşale-i düşmen ü ħalka-i zirih gibi teng; mekîni gördi, muntaẓır-i ceng. Bi'z-zarûre ber-mücib-i “İzâ ħultü'l-ebşâr, ħultü'l-enşâr.”² ^[291b] çeşmi ħîre ve göñli³ aydın iken tîre. Muĥadderât-i ħucerât-i 'ısmet ü tahâret İmâm'ı ortaya **(176b)** aldılar, kemend-i lâleyi gerden-i ħorşide şaldılar. Nâĥun-i ħasreti mızrâb ve ħatarât-i eşki evtâr ve kâmet-i ħamîdelerin çeng itdiler, yemmden Zühre-i zehrâya âheng itdiler ve didiler:

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

“Beden hiç şabr ider mi cândan ayru

Beşerdür ħul degüldür seng-i ħâre.”

¹ dürü^c P: dürüĝ P.

² “Gözler” dediĝimde, “yardımcılar” demiş olurum.

³ göñli B: göñül P.

İmām eyitdi: “İy perdegıyān-i ħarem-i nübüvvet ve perveriş-yāftegān-i kenār-i velāyet!
Ceza^ç itmeñ ki bunda řemātet-i a^ç dā ve anda suĥt-ı Ĥudā olmaya ki řemātet-i a^ç dā her
derdden bedterdür ve ölmekden eşedterdür.

Beıt:

(mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün)

Olur her emre ger şabr ü řikībā

Ķatı müşkildür emmā levm-i a^ç dā

řabr eyleñ ki, hem řemātet-i a^ç dādan dūr ve hem ‘ında’llāh müřāb ü me’cūr olasız.”

Beıt:

(mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün)

Egerçi telĥdur řabruñ mezākı

Žarūrīdür bu emr emmā ne çāre

Andan duĥteri¹ Sekīne’yi nevāziř ĳıldı, dest-i řefĳat-ile ser ü dūřın mālīř ĳıldı.
Ĥāherlerine vaşıyyet ĳıldı ki: “Ķalb-i yetīm ter, belki gülden daĥı nāzükterdür. Benden
řoñra yetīmāne nazar ĳılmañ. Sebze gibi serv-i řefĳatüñüz kenārında perveriş bulsun ve
ğonce-miřāl gü-l-i maĥabbetüñüz sāyesinde nümāyiř^[292a] bulsun.

Nazm:

(mef’ülü mefā’ılün fe’ülün)

‘Umrüm² çemeninde serv dalın

Bāğ-ı emelümde gü-l nihālın

Ārām-i dil ü sürür-i sīnem

Āsāyiř-i cān ü ten Sekīne’m

Pejmürde ĳomañ çemen miřāli

El üzre tutuñ semen miřāli

Eřĳ-i sitem-ile āb virmeñ

Mihr-i elem-ile tāb virmeñ

Āğūř-i maĥabbet içre řaĳlañ

Zānū-yi ri‘āyet üzre besleñ

¹ duĥteri B: duĥter P.

² ‘umrüm B: ‘umr P.

Dürr-ise n'ola yetim bilün

Dür gibi dilini süfte kıılmañ

Çün emr-i naşihat temām oldu, h'āh ü nā-h'āh anlar tābi'-ı kelām-i İmām oldu. Emmā gūşe-i haymeden bir nāle-i cān-güsil, ya'nī nevha vü girye-i tıfl istimā' itdi. Sebebin şordı; “Aliyy-i Aşğar'dur ki ^(177a) şir ister. Pistān-i māderi teşnelikden huşk olmışdur ve her pistānı huşklikden mānend-i meşk olmışdur.” didiler. İmām ol ma' şüm-i pāk-gevheri aldı ve 'aşkerden yaña şaldı ve didi ki: “İy kavm! Eger zu' muñuzda ben güneh-kār ve müsteħakq-ı hıyāb ü hasār-ısam, bu tıfl-i nā-reside nihāl-i serv gibi kayd-i teklifden āzādedür ve levh-ı a' māli sevād-i haṭṭ-ı haṭādan sāledür. Allāh'uñuz için olsun bir cür'a şu-yıla şād-āb eyleñ; cānuñuz deryā-yi şevāba ğarq-āb eyleñ.” didi. Ol kavm, “Emr-i Yezid olmadın mā'-ile ^[292b] 'ālem mālāmāl olsa bir cür'a şu virmek muhāldür. Eger tūfān-i Nūh 'ıyān olsa, ya'nī gökden feyezān ü yirden cereyān bulup şular revān olsa, gözüñe qoruq şıdurmağ bile ne ihtimāldür.” didiler. Bu hālde İmām'a bir nā-merd bir tır urdı, ol tır 'Alī'nüñ gelüsından geçüp İmām'uñ bāzūsına oturdı. Cān-ıla bedenüñ aralarında şu şızmaz-iken ol peykān araya dil şokmağ-ıla cān tenden el yudı ve rūh-ı hayvānī āb-i hayātdan şovudı.

Nazm:

(fā'ilātün[fe'ilātün] fe'ilātün fe'ilün[fa'lün])

Olmadın māderi¹ şirinden sīr

Pençe-i şir-i ecel itdi esīr

Olmadın şehd ü şekerden sīr-āb

Teşnelik şaldı araya şeker-āb

İmām, 'Alī'yi mürde görüp māderine getürdi, “Oğluñ şehd-i nāb-i şehādet-ile sīr-āb ve havz-ı Kevşer'den behre-yāb oldu.” [didi] ve ağladı.

Şi'r:

(fā'ilātün[fe'ilātün] mefā'ilün fe'ilün[fa'lün])

İy gül-i şāh-ı sebzezār-i peder

Şem'-ı eyvān-i rüzgār-i peder

Hecrūñi vaşluña bedel kılduñ

Ğuşsañı eyle ğam-güsār-i peder

¹ māderi B: māder P.

Der-kenār eyledi seni ecel āh
Qaldı senden tehī kenār-i peder

Māderüñ cānı nār-i hecr-ile göyüñdi. Şabırı ocağına eşki şu koyup āteş-i taḥammül söyüñdi
(177b) ve bu nevḫa ile şayḫa eyledi:

Şi'r:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

“Tolunduñ dīdeden iy nūr-i dīde ^[293a]

Yüzüñi görmedi ṭoyınca dīde

Elüñ şāḫ-ı elemden dirmedin gül

Çemenden olduñ iy gonce remīde

İrişdi devr elinden pençe bī-dād

Günāhuñ yoğ-ıken iy nā-resīde.”

Rāvī kavlınce, ‘Aliyy-i Aşğar-ıla şerāb-i şehādet nūş itmiş, ‘umri āḫire yitmiş, şehīd iki ile yitmiş oldu ki her biri teşne cān virüp deryā-yi şehādete āšnā olup gevher-i ḫurb-i Ḥaḫ buldı.

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Eger bīnā olaydı çeşm-i ḫaḫ-bīn

Görür miydi bu zulmı ol şeh-i dīn

Resül'üñ nūr-i çeşmi serv-i bāğı

‘Aliyy-i ‘alīnūñ çeşm-i çerāğı

Tek ü tenhā vü teşne Kerbelā'da

Qalıcāḫ ḫāk ü ḫūn içre fütāde¹

Olaydı anda zinde ger² Peyember

Ya ḫāzır Zü'l-feḫār'ı elde Ḥayder

‘Adū olsa eger her seng-rīze

Aña çekmezdi kimse tiğ u nīze

¹ fütāde B: ḫatāde P.

² ger B: -P.

Olaydı bārī hāzır anda Zehrā
İdeydi māteminde āh veveylā

Mā-ḥaşal, gülşen-i Ehl-i Beyt'de ḥazān-i ecelden ḥalāş olmuş ancak serv-ile yāsemīn ḳaldı, ya' nī İmām¹ Ḥuseyn ile 'Alī Zeyne'l-'abidīn ḳaldı. Egerçi za' f-i² ḳuvā vü ḳuvvet-i za' f ve şiddet-i maraž u maraž-ı şiddet ve tāb ü tebden bī-tāb ü tüvān idi, emmā ḥayātından sīr ve elem-i dünyādan dil-gīr olup 'azm-i meydān itdi. İmām görüp, ^[293b] "Allāh Allāh! İy püser! Dön ki 'ırḳ-ı tāhir-i Muḥammedī senüñ-ile bāḳī olsa gerek ve füyüz-ı fütüh-ı envār-i sevābıḳ-ı selef, āşār-i levāḥıḳ-ı ḥalefe senüñ sebebüñ-ile mülākī olsa gerekdür. Senüñ vücüdüñ-ıla ḥabl-i metīn-i Ehl-i Beyt ḳıyāmete dek güsiste olmaz ve senüñ baḳāñ-ıla silsile-i 'itret-i 'Aleviyye-i Mürtezaviyye inḳırāz bulmaz. Ben seni kendüme vaşī itdüm, ^(178a) ḥalef-i Aḥmed ü 'Alī itdüm." diyüp, 'Alī'yi ḥaymeye iledüp Ehl-i Beyt-i nübüvete maḥşüş 'ulüm-i gāmızayı ve esrār-i 'aliyye-i ḥafiyeyi ta' līm ve şerāyıt-ı imāmet ü zavābıt-ı veşāyeti tefhīm itdi. Ve *Muşḥaf-i Fāṭıma* ve *Cefr-i Ebyaž* ve *Cefr-i Aḥmer* ve Cāmi' a'yı teslim itdi. Taḳvā ve ṭaleb-i rızā-yi Ḥudā ile vaşıyyet ve irşād-i sübül-i sedād veşāyet³ itdi ve didi:

Mışrā' :

(fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün)

"Ṭoluyı baña içdi şāḳı-yi devr."

Andan 'aybe-i⁴ silāḫı ve esb-i Zü'l-cenāḥ'ı hāzır itdi. Ḳabā-yi Mışr'ı geydi ve 'imāme-i Resül'i başına aldı ve siper-i Ḥamze'yi ḳolına şaldı.

Nazm:

(mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün)

Ḥamāyil ḳıldı tīg-ı Zü'l-feḳār'ı

Ki ol kesmişdi re's-i Zü'l-ḥumār'ı

Pes oldu Zü'l-cenāḥ'ına süvāre

Ki 'azm ide maşaff-i kārzāre

Perde-nişīnān-i ^[294a] ḥacle-i 'ışmet ve ḥalvet-güzīnān-i tütuḳ-ı 'ıffet, "Ḳanda gitdüñ⁵?" didüklerinde, "İla'llāh.⁶ 'Va'llāhü yehdi's-sebīl.'¹" didi. "Ne vaşıyyet idersin?"

¹ İmām: ümm/em? P, B.

² za' f B: -P.

³ veşāyet B: veşābet? P.

⁴ 'aybe: 'atībe? P, 'aytebe? B.

⁵ gitdüñ B: kendüñ? P.

⁶ Allah'a.

didiler, “Şabrün cemil.”² didi. “Bize ne zād koduñ?” didiler, “Ecrün cezil.”³ didi. Ve “Düşmenden kim dādumuz alır?” didiler, “Azābün ve tenkıl.”⁴ didi. “Bizi kime ısmarlarsız?” didiler, “Ve kefā bi’llāhi vekilā.”⁵ “Ve hüve ni‘me’l-vekıl.”⁶ didi. İmām süy-i ma‘rekeye hürāmān oldu, anlar rikābınca birez yir bile revān oldu. Çün bunlar İmām’ı teşyī‘ itdi, İmām bunları bu resme tevdi‘ itdi:

Şi‘r:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Geldi derdā vaqt-i firkat el-vedā‘

Baña geldi şimdi nevbet el-vedā‘

El-vedā‘ iy h‘āher ü ferzend ü zen

El-vedā‘ iy h‘ış ü ‘itret el-vedā‘

Yiridür ki āh-i sīne ebr olup

Ola bārān eşk-i hasret el-vedā‘

İmām, “İnne veliyyiya’llāhü’llezī nezzele’l-kitābe ve hüve yetevelle’ş-şālihīn.”⁷ didi ve halka hıṭāb idüp, “Benüm nesebüm iz‘ān (178b) eyleñ ve rüy-i zemīnde benden ğayrı peygamber kıızı oğlu var mıdur, beyān eyleñ.” didi. Hemşiresi Zeyneb işidüp, “El-yevme matet Fāṭimetü ümmī ve ‘Aliyyün ebī el-Ḥasenü aḫī. Yā ḫalīfete’l-māzī ve ‘āle’l-yetāmā.”⁸ didi. İmām işidüp,

Mıṣrā‘:

(...?)

“Ve lev terake’l-kaṭā leylen lenā mā.”⁹

did. Ol kavm ki mazher-i “İnnehüm ‘ani’s-sem‘ı le-ma‘zülün.”¹⁰ İdiler, [294b] ol kelām-i ḫaḫkı kulaḫlarına koymadılar, şeyṭānı koyup ol imām-i ḫaḫka uymadılar. Andan İmām nīzesin yire¹¹ şancup yigirmi beyte ḫarīb recez oḫudı ki tercemesi budur:

¹ Allah doğru yola iletendir. 33/Ahzâb: 4: “Ve hüve yehdi’s-sebīl.”

² Güzel bir sabır. 12/Yûsuf: 18, 83: “Fe-şabrün cemil.”

³ Bol bol mükafat.

⁴ Azap ve ceza.

⁵ “Vekıl olarak Allah sana yeter.” 4/Nisâ: 81, 132, 171; 33/Ahzâb: 3, 48.

⁶ O ne güzel vekildir. 3/Âl-i İmrân: 173: “Ve ḫālū ḫasbūna’llāhü ve ni‘me’l-vekıl.”

⁷ “Benim yâr ve yardımcıım, işte bu Kur’an’ı indiren Allah’tır. O, has kullarımı hep koruyup kollar.” 7/A’râf: 196.

⁸ Bu gün annem Fâtıma, babam Ali, kardeşim Hasan öldüler. Ey geçmiş zamanın halifesi, yetimlerin akrabası/hâmîsi.

⁹ Eğer bağırtlak kuşu gece bize su bırakırsa.

¹⁰ Çünkü şeytanlar vahyi işitmekten kesinlikle men edilmişlerdir. 26/Şuarâ: 212.

¹¹ yire: yir B, -P.

Şi'r:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Nür-i çeşm-i Muştafâ'yam rûh-ı cism-i Mürtezâ
Dürr-i dürc-i “**Hel etâ?**”¹ yam bedr-i bürc-i “**Lâ fetâ.**”²
Mâderüm hayrû'n-nisâ vü kardeşüm şâh Rızâ
Ben ser ü ser-hâyile ser-cümle gürüh-i enbiyâ
Hamze'dür şâh-i şehidân şahid-i haq 'amm baña
Biri Ca' fer nürdan perle uçar şubh u mesâ
Niçe mazlûm [ü] niçe ma'şüm kanın dökdüñüz
Şanmañuz yoluñuza gelmez bu hün ü mâ-cerâ
Ne birâder ne püser qaldı ne h'ış ü ne qarib
Bir başumla yalıñuz qaldum ğarib ü mübtelâ
Niçe bir bî-dâdlıq inşâf eyleñ var-ısa
Havf-i Haq şerm-i Resül ü haşyet-i rüz-i cezâ

Ba' dehü didi ki: “İy qāvm!

Nazm:

(mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün)

Qorkuñ o Hudâ-yi ins ü cāndan
Hallâq-ı zemîn ü āsmāndan
Kim rûza şebi bürüdücidür
Şems ü kameri yürüdücidür
Oldur yaradan şeb-ile rûzı
Qullara iden naşib rûzî
Hem ağladan ol vü güldüren ol
Hem dirgüren ol vü öldüren ol
Ger aña getürdüñüzse ıqrâr
Olduñuz ^[295a] ise Resül'ine yâr
Âl olduĝumı yaqîn bilürsüz
Yâ baña niçün cefâ kılırsız

¹ Geldi mi? 76/İnsan: 1.

² (Ali'den başka) yiğit yoktur.

Ol baña dimişdi ‘kurretü’l-‘ayn’
Lâyık mı siz eylemek baña şeyn ^(179a)
Çünki irişe dem-i kıyâmet
Cedd ü pederüm ide şikâyet
Allâh olıcağ o günde kâdî
Bu fi‘ lüñüze olur mı râzî
A‘ dâdda oldı küşte heftâd
Kim kıldı şehîd tîğ-ı bî-dâd
Yârân kimi kimi birâder
Kimi püser-i bi-cân berâber
Her birisi bî-günâh ü mazlûm
Bir kaçre şuya harîş u maħrûm
Cân kaçdına toğrıdup cıdayı
Şimdi baña dikdünüz¹ ‘aşâyı
Almışsız araya çevre yanum
Almağa benüm bu kuşça cânum
Bu zulme döyer mi cân-i nâ-şâd
Yirden göge âh-i dâd feryâd
Ger zabt-ı hılâfet-ise maķşûd
Izhâr-i şemâtet ise maķşûd
Koñ beni gidüp başum alayın
Taķdîre bu işleri şalayın
Dil-teşne bürehne vü piyâde
Tenhâ vü ğarîb ü bî-zevâde
Her sūya sirişküm aķa aķa
Yâ Rûm’a gidem yaħod ‘Irâķ’a

¹ dikdünüz B: didünüz P.

Yok dirseñüz iy gürüh-i āzār
İzrāra iderseñüz ger ısrār

Dimem¹ ki baña ri'āyet eyleñ
Atfāl ü 'ıyāle şefkat eyleñ

Bir heftedürür ki bī-ħor ü ħ'āb
Bī-āb kıamusı oldu bī-tāb^[295b]

Āfetlerini şu derdi aldı
Şu şūreti² gözlerinde kıaldı

Eger itmez-iseñüz 'El-ħukmü li'llāh.'³ Razīnā li-ķazā'i'llāh.'⁴". Bu söz ki seng-i ħārāda eşer eyles ve du'ā-yi mazlūm gibi nüh tıbāk-ı gerdūnı deler geğer, sem'-ı sipāha iricek bī-ihtiyār ma'rekeden remīde oldılar. Her biri eşk-i nedāmet-rīz ve engüşt-i ħasret-ħāyīde oldılar. 'Askerüñ pāyları gibi başları kıatı⁵ ve dilleri saħt oldu, sīneleri kıuburları gibi tīr-i endīşe ile tıldı. Kemend ü⁶ nīzeleri gibi dūr ü dirāz efkār idüp tırdılar, gürzleri⁷ gibi sergirān olup siperleri gibi cengden yüzlerin dürdiler. Kıılıçları ħayādan kıan derlediler, cebe söken oķları gibi delikden delige girdiler.

Baħter bin Rebī'a ve Şīs-i Rebī'i^(179b) ve Şimr-i Zū'l-cevşen gördiler, İmām seyf-i kıatı' gibi bürhān-i sātī'-ıla 'askerüñ 'ırķ-ı kıdāmın kesdi ve ħırmen-i cem'ıyyetlerine bād-i tefriķa esdi, ileri gelüp, "Yā İbn Ebī-türāb! Kıışşayı dirāz itme! Yā Yezīd'e bey'at kııl, yāħod mā-beynümüzi kıılıcdan ħayı nesne kesmez, şöyle bil!" didiler. İmām ser-piç idüp⁸ kıazāya rızā virdi. Bir āh itdi ki dūdı mele'-i melā'ike-i^[296a] üli'l-erāyike irdi. İbn Sa'd miyān-i sipāh ü kıalb-i 'askerden at depüp piyādelere, "İbn Ebī-türāb'[1] söz söylemege kıomañ!" diyü āvāz itdi⁹. On iki biñ¹⁰ piyāde yek-bār tīr-bārān idüp cenge āġāz itdiler. Ĥaķ Te'ālā'nuñ kıudreti-yile birisi kendide eşer ve atına zārar itmedi. Ćün tīr-endāzlar gerçi evvelinden tīr ü kemānları gibi gerindiler ve sündiler, şöñra bu ħāli görüp tūmār gibi girüye döndiler.

¹ dimem: dilemem P, B.

² şūreti B: şoriy? P.

³ Hüküm Allah'ındır. 40/Mü'min: 12: "Fe'l-ħukmü li'llāh."

⁴ Allah'ın takdirine rāziyız.

⁵ kıatı: kıayı? P, B.

⁶ ü B: -P.

⁷ gürzleri B: gözleri P.

⁸ idüp B: -P.

⁹ piyādelere...itdi B: -P.

¹⁰ biñ B: -P.

İmām çün haymeye geldi,

Beyt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün)

İmām ehli ile eyler vedâ’ ı

‘ Adū hāzır ide kılıc semâ’ ı

nā-gāh bir şahş-ı ‘ acīb ü heykel-mehib İmām’uñ yolın aldı. Nürü’l-e’imme, Cāru’llāh-i ‘ Allāme’den rivāyet ider ki: Çün İmām ol tenhāyī vü vaqt-i nā-şikībāyide ol şahşa nazar kıldı, gördi ki ten ü seri, esb ten ü serine ve ayakları, üstür pāylarına beñzer. Çün İmām’uñ önüne irdi, “**Es-selāmü ‘aleyke ve ‘alā ebike ve ‘alā ceddike ve ‘alā ümmike.**”¹ diyü selām viridi. [İmām], “Sen kimsin ki bencileyin bī-şikīb, yārī-i yārāndan bī-nāşīb, hicrān-i odda ve hücüm-i a’ dā zemānında ġarīb ü nā-çārlara yārlıq, ve ġam-didelere selām ^[296b] virüp ġam-ħ’ārılıq u ġam-güsārılıq kılırsın?” didi. Ol şahş [didi ki:] “Yā İbn Resūlu’llāh! Ben şāh-i periyānam, emmā ümmet-i Peyġamber-i Āhırü’z-zemānam, bende-i bāb-i Şāh-i Merdān’em. Adum Men-‘ afer’dür; niçe biñ ‘ asker emrūme müsahħhardur. Buyur ki, yir gök götürmez ‘ asker-i cerrār getüreyim, bu Hāricilerden demār getüreyim.

Qıt’ a:

(mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün) **(180a)**

Elümden gelse ayaġuñ tozında

İdüp pā-māl kırsam haşmı yek-ser

İşi iltüp olam yā başa server

Ya ser virüp şehādet ola efser.”

İmām buyurdu ki: “**Rahımeka’llāhü ve cezāke hayrā!**² Periler cism-i laṭif ve beşer cesed-i keşifdür. Mā-beynlerinde beynūnet ve ‘adem-i mücāneset vardur. Ol sebepten Cenāb-i Hūdā’dan, ki yanında sirr-i mestür yoġtur, cins-i cin nev’-ı ins-ile kıtāle destür yoġtur. Zīrā zulm olur, be-her hāl periler ādemilere zafer bulur.” Men-‘ afer didi ki: “Yā İmām! buyurur-ısañuz kıtālde anlara heykel-i maħşūşumuz gösterelüm, andan kılıc uralum; tā ki ġāzilerümüz se’ ādetde saña enbāz ve kıtāllerümüz şehādetde saña dem-sāz ola.” İmām buyurdu ki: “Şimdi zemān-i irtihāl ve bu gice, şeb-i vişāldür. Baña şehādet ^[297a] taḡdır-i Hāḡ’da müte’ ayyin ve maḡdūr behr-i taḡdır kāyındür. Sen benüm hāṭırum-içün var menzilüñ kudümüñ-ıla ābād eyle, şehādetüm işitdükde düşer-ise rūḡum du’ ā’-i hayr-ile şād

¹ Sana, babana, dedene ve annene selam olsun.

² Allah sana merhamet etsin ve sana iyilikle karşılık versin!

eyle. İnşā`a`llāh sen daḥı niyyet ü `azīmet-ile müşāb olursın ve rüz-i maḥşerde şefā`at-i Muştafā vü Mürtezā`dan behre-yāb olursın.

Nazm:

(mefā`ilün mefā`ilün fe`ülün)

Bes est in nükte ve lā edri ğayrā

Kerem kerdī cezāka`llāhü ḥayrā¹

Muḳarrerdür gelür olan muḳadder

Kişinüñ başına ger ḥayr ü ger şer.”

İmām tekrār meydāna varup mübāriz taleb kıldı. Tamīm bin Kūmeyd, ki emīrān-i Şām`dan ve dilīrān-i ḥün-āşāmdan idi, İmām`a muḳābil olup, “Yā İbn `Alī! Evlād ü ihvān ü aşḥābuñ katl olundu. Mihr-i devletünüz zevāle varmaḳ degül, mağrib-i ecelde tölundu. Sen daḥı ne gününe tırursın ve niçün ser-keşlik topın urursın?” didi. İmām, “İy Şāmī! Ben sizün cengünüze mi geldüm, yoksa siz benüm cengüme mi geldünüz? Evvel ben size mi tığ şaldım, **(180b)** siz baña mı şaldunuz? Benüm kıtālüm def`-ı şā`ıldür, sizün kıtālünüz `El-bādi`ü **azlem.**² tahtında daḥıldür. Min-ba`d ^[297b] mā-beynümüze nesne girmez ve bizi sizden tığdan ğayrı nesne ayırmaz.” didi ve merdāne bir na`re urdı. Heybetinden niçe raḥş şāḥıbin yire urdı. Ḥarīf ol na`renün āsībinden serāsime oldı, dest ü pāyī `amelden kıaldı, İmām boynına bir tığ urdı ki fi`l-ḥāl derk-i esfel-i caḥīmi buldı. Yezīd-i Ebṭāḥī `azm-i meydān kıldı. İmām na`re urup, “Meger beni bilmezsin ki böyle bī-bāk gelürsin?” didi. Yezīd güstāḥāne şemsīr `uryān eyledi. İmām pīş-destlik idüp kemerine bir tığ urdı, iki nīme oldı. Ḥarāret-i ğamm ü tābiş-i temmūzī ve sūziş-i zemān-i nīm-rūzī ile İmām cāna geldi, şu içmekden cānı dehāna geldi. Ceng ide ide leb-i āb-i revāna geldi. Şimr na`re urdı ki: “Ḥuseyn`i ḳomañ ki şu içe, sīr-āb ola; keştī-i vücūduñuz deryā-yi şūr-engīz-i mevc-endāzından ğarḳ-āb ola!” Ol mihr-i vilāyet-ile mā ortasında şufūf-i a`dā şehāb-i muzlim gibi ḥāyil oldı. İmām ceng ü neberd ile āb-i Fūrāt`a gelüp, keffin pür idüp çünki içmege māyil oldı, gūşına āvāz geldi ki: “Eclāf-i `adū ḳaşd-i ḥarem-i ḥurmet itdiler ve raḥtı nehb ^[298a] ü ğāret itdiler.” Çünki İmām`uñ gūşına bu āvāz geldi, şuyı döküp içmekden vāz geldi ve aḡlayup didi ki:

¹ Bu nükte yeterlidir, başkasını bilmiyorum/ İyilik ettin, Allah sana iyilikle karşılık versin!

² Başlatan daha zālimdir.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

“Sirişk-ile benüm gözüm biñarı

Unutdurdı niçe gözli biñarı.”

At sürüp tîğ urdı ki¹, ol at ve bu yat vaşında dinilmişdür:

Şi'r²:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Kendi bir çâpük-süvâr ü merd-i meydân zîb ü zeyn

Ra' d-savlet barç-heybet server-i şîr-i ğarîn

Tîğî gül-gün rengde nîrengde³ nîlüferî

Tâbnâk ü gevher-efşân âb-dâr [ü] âteşin **(181a)**

Zîr-i rânında semend-i bād-peymā barç-seyr

Na' l-i hārā-kūfi olmuş hūn-i düşmenden 'acîn

Tîz-tek⁴ çâpük-' inân pūlād-süm hārā-şikāf

Ħord-ser kūçek-dehān lāĝar-miyān ferbih-sürîn

Böyle merd ü bu neberd ü raḥş bu şemşîr bu

Āferîn iy merd-i meydân-i şecā' at āferîn

Çün İmām ḥaymeye irdi, bildi ki ol āvāz dūrüg-ımuş ve şem'-ı ğāret henüz bî-fürüg-ımuş. Emmā ḥıkmət bu-yıdı ki, İmām rüzesin Kevşer-ile iftār ide ve min-ba' d sākî-i Kevşer yedinden nüş-i şerāb-i ḥoş-güvār ide. Andan ehl-i beyte vaşıyyet idüp, “Bürka' -püş ü mıkna' ber-düş oluñ ve vaḳt-i muşîbetüñüz nüzüline ^[298b] müntezîr oluñ. Ve cür'a-i zehr-ālūd-i şabr nüş itmege ḥāzır oluñ. Mihmān-i muşîbete şadme-i ūlāda şabr ile telaḳķî eyleñ. Çün bunda 'azā virür yoḳtur, biri biriñüze ta'ziye vü tesellî eyleñ.” Andan Zeyne'l-'ābidîn'e teveccüh idüp [didi ki]:

Beyt⁵:

(mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün)

“İy ğonce-i gül-bün-i cüvānî

Şāḥ-ı gül-i gülsitān-i cānî!

¹ tîğ urdı ki B: -P.

² şî'r B: beyt P.

³ nîreng: nîrek B, -P.

⁴ tîz-tek: nîz-tek? P, B.

⁵ beyt B: nazm P.

Çün Mekke'ye vuşul ü Bekke'ye hulul bulasız, Ravza-i ceddüñe bu katil-i tiğ-i tenkil ü şehid-i kavm-i pür-tadlil cânibinden,

Beyt:

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün)

Āstânına gözüñi süresin

Türbe-i pâkine yüzüñ urasın.

Diyessin ki: 'Lu' âb-i dehânuñ-ıla perverde kılduğuş Ĥuseyn'i dil-teşne helâk itdiler ve serv gibi kenâruñda büyüdüğüñ Ĥuseyn'i şarşar-i qahr-ıla sāye gibi berâber-i hâk itdiler. Nür-i çeşmüñ göz göre gözden bıraktılar. Şâh u nihâl-i serv ve gül-bün-i gülistânuñ hâr ü hâşâk¹ gibi² yaqdılar. Ĥame'-i ĥamiyyetüñ ĥimâyet itmediler, ĥurmet-i ĥaremüñ ĥırâset itmediler.' İy ferzend! Çün şudan revâ göresin, benüm dil-teşne cân virdüğüm revâ görmeyesin. Çün cem'ıyyet-i yârân-i şafâya iresin, benüm tefriqa-i bâl ü firâk-ı hâl ile tek ü tenhâ cân virdüğüm yâd itmek^[299a] sezâ görmeyesin." (181b)

Şi'r:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Yâd idüp gâhî du'â'-i ĥayr-ıla cânüm benüm

Yârlık ĥaqqın unutmasun di yârânum benüm

Şemle şarsun mihr ursun şems dülbendin yire

Qaldı çünkü hâk ü ĥün içre taylesânum benüm*

Āsmân dürrâ'-i şubhı çeküp çâk eylesün

Çün ilişdi qaldı hâr-i ĥaşma dâmânum benüm

Ağlayup sürsün yüzün³ yire döğünsün taş-ıla

Çünkü ĥuşk oldı şusız serv-i ĥırâmânum benüm

Āb-i serd ü âteş-i germle⁴ beni yâd eyleñüz

Çün dükendi vü kesildi dâne vü nânum benüm

¹ hâşâk: ĥuşk P, B.

² gibi B: -P.

³ yüzün B: -P.

⁴ germle: germi-yile P, B.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Göricek her kaçan bir küste-bâli aña ğam-ğ̃âr ol

Kaçan ser-geşte hâle iresin raħm it meded-kâr ol

Şehribânü ilerü gelüp, “Yâ İmâm! Duħterân ü ğ̃âherânuñ, evlâd-i Resûl oldukları ğurmetlerine, her yirde mağbûl ü mu'azzezdir. Emmâ ben bu diyârda faĳir ü ğarîbem ve ğ̃îş ü nesîbden bî-naşîbem, bilmem n'eyleyem?” diyüp bu nağme ile nevħa-ger ve bu nevħa ile ağlar-ıdı:

Nazm:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün)

Eli etegi kışa bir ğarîbem

Ġarîb ü ğ̃îşden hem bî-naşîbem

Ne 'âlemde enîsüm var ne yârüm

Ne ğam-ğ̃ârum ne ğod bir ğam-ğüsârum

Penâhum âstânuñ idi ancak

Ümîdüm bir sen idüñ ^[299b] bir dağı Ħaĳ

Ümîz-i ğayr-ile ger sîne pürdür

Velî Allâh birdür iş ikidür

Tenümde deprenür yañlış nişânlar

Deli itdi beni çirkin ğümânlar

Ne bilem ki ne ola senden ayru

Başumda yazu [vü] ğözümde ğörgü

Gerekmez baña senden şoñra dünyâ

Öñüñde cānum alsun Ħaĳ Te'âlâ

Bu iki ĳan ayaĳluyı n'idem ben

Ki çıĳmış od gibi başı bacadan

Bu kül öksüzlerin kime yanayın

Kimüñ ocağına varmaĳ şanayın

Zene dirler ‘ adūdur çār dīvār
Benüm ħod bunca ‘ asker düşmenüm var **(182a)**

Bilürsin tühmet eylerler nisāya
Bacadan gün қапудan girse sāye

Göge irse başı çün mihr-i gerdün
Zenüñ ‘ aqlı kısadur saçı uzun

Şunuñ ki ola adı dilde ‘ avrat
Anuñ setrine ħukm eyler şerī‘ at

Ġamum bu ki olup çarĥ¹ u ‘ adū sir
Қamer gibi yüzüme getüre kir

Me‘ āza’llāh olursa қаşd-i düşmen
Beterdür baña bir söz biñ ölümden

Elüñle evvel öldür itme ihmāl²
Beni düşmen elinde қoma pā-māl

İmām didi ki: “Ru‘b ü hirās-i Ehl-i Beyt қulüb-i küffār ü münāfiķında cāy-girdür ve dest-i tühmet ü selb-i ġāret, kerān-i ħarem-i ħurmet-i nübüvvetden қаşirdür. Ġam yime ki ^[300a] rüĥāniyyet-i cedd³ ü peder saña dest-girdür.” İmām tekrār tekrār ferden ferdā evlād ü ensābı-yıla vedā‘ itdi, iftirāķı ehl-i beyte bedel-i ictimā‘ itdi.

Rübā‘i:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

“Şaçdı toĥm-i fitne dehre şaĥne-i āĥır zemān

Lā-übālī-vār anuñ-çün eyledüm terk-i cihān

El şalup açar etek ħavrā ‘ aceb mi dünyeden

Āstīn-efşān olup gitsem eger dāmen-feşān.”

diyüp, meydāna gelüp yine mübārız taleb itdi. İbn Sa‘d “Birer varur-isañuz murġ-ı dāne-çin gibi sizi direr ve tūmār-i a‘māruñuz dürer, yek-bār ħamle idüñ!” didi. ‘Asker bir uğurdan cünbişe geldiler. İmām bāk itmeyüp cümleye ħamle idüp tiġ ħavāle itdi ve kimini rāh-i ‘ademe gönderüp enbān-i cānında peykān-i tīrin nevāle itdi. Қа‘қа‘a-i silāĥdan

¹ çarĥ: ħarĥ? P, raĥraĥ? B.

² İhmāl B: himāl? P.

³ cedd B: cezz P.

āsmāna velvele ve na‘re-i merdāndan zemīne zelzele düşdi. şü‘ā‘-ı tıg-ı barķ-nümā, dīdeleri hīre ve řadā-yi ra‘d-i gāvġā-yi gürz ġöñülleri tīre eyledi. Senābik-i mevākib-i merākib ġöge bulutlar gibi ġubār aġdurdı, tıg-ı řā‘ ıķa-bār ü barķ-girdār yaġmur yerine ķan yaġdurdı. **(182b)** ^[300b]

Beyt:

(fā’ilâtün fā’ilâtün fā’ilâtün fā’ilün)

Oķ yaġar yaġmur gibi oynar kılıc şimşek gibi

Toplar ra‘d ü bulutlardur ġöge aġan ġubār

Evvel tīr ü nīze bünye-i nebiyyeyi mecrūh itdi ve hancer ol bünyenüñ maķālātınüñ metnin meřrūh itdi. Her çend ki tıg çalup ķan derleyüp alını derin ol yolda bezl itdi, emmā ecel-i māzī kādī olup cān ü ten beyninde olan nizā‘ı fařl itdi, ya‘nī fer‘ı vāřıl-i ařl itdi. İmām ba‘zı rāvī ķavlince tekrār kendin āb-i cūybāra urdı, kenār-i ābda leb-i tefsīde ile mānend-i māhī tabīde bir zemān tırdı. Keffin pür kılıp içmek ķařd itdükde Hıızayr bin Nümeyr tīr ile dehān-i mübāregın zaħmnāk idüp pür-hūn ve dürr-i dendānın la‘l-gūn itdi. Ol dehān, dürc-i dürr ü ġonce-i jāle-i pür iken hokķa-i mercān ü enār-i ġülistān-i cinān oldu.

Beyt:

(fā’ilâtün fā’ilâtün fā’ilün)

Ol şuyı içmek müyesser olmadı

Cāy-gīr-i āb-i Kevşer olmadı

Bu hālde her țarefdən seyl-i tīre gibi a‘dā ațrāfın aldı, beden-i pāki eři‘āt içinde ġün gibi nīzeler arasında ķaldı ve çehre-i tābnāki hār içinde ġül gibi tīrler içinde ķaldı. Ķāmeti naħl-i ġül ü nihāl-i pür-ġonce [gibi] pür-zaħm ü hūnīn ve bedeni dirāht-i řanevber gibi çāk çāk ü zaħm-ħorde-i gürz ü zūpīn; ^[301a] cismi sūnbül ü sūsen gibi kebūd ve leged-kūp-i seng-i āzār ü kīn; sīnesi ġül-i jāle-bār gibi pür-ābile-i đarb-i seng-i ‘adū-yi bī-dīn idi. Ža‘fı ķavī ve ķuvāsi ža‘if olup elleri elden vardı ve ayakları ayakdan ķaldı. Raħřı daħı zebūn olup zaħm-i sūvār ü yayaķdan ķaldı. ‘Amr kendi ķařd-i İmām itdi, İmām ġördükde, “Kendüñ ġelüp öldürür misin?” didi. **(183a)** ‘Amr řerm idüp döndi. Hāzırlaruñ ehl-i inřāfı ‘Amr’ı melām itdi, ba‘zı eclāf ü bī-inřāf ķařd-i ġāret-i hıyām itdi. İmām, “İy āl-i Ebī-Süfyān! Dīnūñüz yoġ-ısa ‘āruñuz daħı yoķ mı ve yevm-i hařır ü vuķū‘-ı neřre ıķrāruñuz daħı mı yoķ? Ģaraž beni ķatl ise, ben ġod dest-i taġallüb ü tařalluțuñuzda ġiriftāram. Hāremüme ta‘arruz ġurmet-i hārem-i Resūl’i hetk olmaz mı ve perde-i dīn ü řer‘ı fetk olmaz mı?”

[didi]. Şımr, “Yâ İbn Fâtıma! Bu sü’âlüh icâbete maqrûn olsun ve ‘ırz-ı haremüh dest-i gâretümüz havâdişinden¹ maşûn olsun.” didi ve gâret-gerleri dönderdi, “Bizüm mürâdumuz qatl-i Huseyn’dür, aña sa’y eyleñ!” diyü ol cânibe gönderdi.

El-ķışsa, bunca piyâde vü süvârdan^[301b] kimesnede zehre olmadı ki teveccüh-i qatl-i İmâm ide, qanda qaldı ki qatle ıkdâm ide. Şımr buyurdu, tîr-bârân itdiler; qodılar ğayrıyı, qaşd-i gâret-i cân itdiler. İmâm raşşından indi ki gezend irmeye. Zirâ raşş rehvar ü rāhvār idi ve yādgār-i cedd ü peder idi. İmâm’ı piyâde görüp tekrār hücum itdiler, kendi cânların kendi elleri ile merhamet-i Haq’dan mahrum itdiler. Bir nâ-merd ki cebîn-i pür-çîn-i bā-kînine âyet-i şakâvet nüvişte ve nâşıye-i kâşıyesinde fısq u ‘ışyân sirişte idi, İmâm’uñ pişânî-i nūrânisine tîr urdu ki çehre-i mübâregi hûn oldu ve ‘ızâr-i ergavânîsi za’fdan za’ferânî olmuş-iken lâle-gün oldu. İmâm,

Bejt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün)

“İlâhî bî-kes ü bî-yâr ü bîmâram teraħħum kıı

Ecel der-peydür a’ dâ bî-emân ü ‘umr müsta’ cil.”

diyüp, ol hûn-ıla çehre-i alın âlûde ider-idi ve dir-idi ki: “Âl içinde bu hûn benim **(183b)** surh-rû olmama sebebdür. Bu şüret-ile ceddüm Resûl’e ve pederüm Mürtezâ ve mâderüm Betül’e mülâkât ideyim ve sûret-i aħvâl ne vech-ile oldu-yısa bu yüzden ol âb-rüy-i rüsül huzûrında hikâyât ideyim.” İmâm’uñ ki beden-i mübâreginde otuz üç yirde zaħm-i silâh^[302a] ve otuz dört yerde ta’ n-i rimâh var idi, bî-tâqatlığundan Ka’be-i qalbın ğayrıdan pāk ü tenzîh ve vech-i mübâregin vech-i kıbleye tevcîh itdi. Her kim ki qatl-i İmâm’a qaşd ider-idi, eli dıtrer, silâh elinden düşer-idi. Ve bî’l-cümle İmâm’uñ qaşdına halk ıkdâm idemeyüp, qatlınden imtinâ’ idüp biri biri önüne hâyil olur-ıdı. Her kim ki cemâline nazır ider-idi, dehşet galebe idüp ‘aklı zâyil olur-ıdı.

Bejt:

(mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün)

Egerçi zulm yok qana berâber

Qanı bir qanda bu qana berâber

Şımr gördi ki qatl-i İmâm’da halk tehāvünde ve kendüye ‘azm-i te’āvünde, “**Uqtülü, sekiletkümm ümmükümm!**”¹ diyü haykırdı. Zürra’a bin Şerîk zaħm-i tîğ-ıla bir el önürdi şol qolın düşürdi.

¹ gâretümüz havâdişinden: gâretühüz havâdişden P, B.

Beyt:

(mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün)

El virmiş-idi evvel aña devr-i zemâne

Devrân alup aḥır elini atdı yabāna

İmām anı görüp dünyādan yek-dest kaç'-ı 'alāka idüp vedā' ve 'arz-ı inqıtā' itdi, "El benüm etek senüñ." diyü dāmen-i rahmet-i İllāhiye yapışup ol devlet el virdügi şükrāneye dest-efşān semā' itdi. Ecel andan inābet idüp el aldı, yāḥod İmām şāhid-i şehādeti da'vet için kol şaldı.

Ḳıṭ' a:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Bir el öñ cān^[302b] virüp buldı behiştı

Açar cömerd eli cennet kaçusın

Ḳomış gibi eliyle vardı buldı

Açup feth eyledi rahmet kaçusın

Sinān^(184a) bin Enes nize çarbi-yıla İmām'ı yire düşürdi, Ḥavlī bin Yezīd katl kaçdına gelüp, ıkdām idemeyüp tersine yüz urdı.

İmām İsmā'il-i Buḥārī rivāyet ider ki: Ol maḥalde bir kimesne gelüp İmām'a kaçd itdi, İmām aña nazār idüp "Benüm kaçtilüm sen degülsin. Yüri ki, ḥayfdür ki sen benüm seabübünden āteş-i dūzaḥa yanasın ve dūd-i kebūd-i 'ışyāna boyanasın." didi. Ol² şahş bī-iḥtiyār, "Yā İbn Resūlu'llāh! Bu ḥālide yine sen bizüm pervāmuz görürsin ve bizüm aḥvāl-i dünyā vü uḳbāmuz kaçayurursın." diyüp İmām'a çekdügi seyfi ditretti. İbn Sa'd berāberine gelüp "İy ḥarām-zāde! Geldüm ki seni helāk idem." diyü tiğ ḥavāle itdi. İbn Sa'd'ün ḥıdmet-kārları ve hevā-dārları her țarefden tiğ u nize urdılar, zebün idüp üşüp düşürdiler. Ol şahş didi: "Yā İmām! Mürādum rızā-yi Ḥudā'dur. Saña ve cedd ü pederüñe mürīdem. Şāhid ol ki ben daḥı reh-i 'ışkuñda şehīdem." didi.

Beyt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Şehādet bulduğuma kıl şehādet

Umaram ḥün-^[303a]behām ola şefā' at

İmām işidüp,

¹ Öldürün! Anaları evlatsız kalasicalar!

² ol: P'de mükerrer.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

“Deminde eyledüñ cān naḳdin îşār

İki ‘ālemde Ḥaḳ ḳılsun demüñ var.”

didi.

Ol iki seg-i nā-kes, Şimr-i Zî'l-cevşen ile Sinān bin Enes ıḳdām itdiler. Emmā Şimr pîş-destlik idüp ayağı-yıla depdi, “Yā İbn Ebî-türāb! E-leste tez'umü enne ebāke 'alā ḥavzı Resûli'llāhi yesḳa'l-mā'e men aḥabbehü; fa'şbir ḥattā te'ḥuẓe'l-mā'e min-yedihî!”¹ diyüp sīne-i pür-sekīnesi üzre oturdu, lıhye-i pür-ḥıyelerine yapışup ḥancerelerine² ḥancer urdu. İmām, “Zirihi yüzüñden gider ki şeklüñ 'ıyān ve ḳātilüm ḥaḳḳında Resûl buyurduğı 'alāyım nümāyān olsun.” didi. Şimr yüzün **(184b)** açdı, İmām gördi ki dendānı mānend-i dendān-i ḥük, “Sīneñi aç!” didi. Şimr sīnesin açdı. İmām gördi ki dāğ-ı beraş-ıla sīnesi taḥta-i dirhem gibi meskük; “Bu nişānlar şariḥdur ve Resûl'ün ḳavli şaḥiḥdur.” didi. Andan didi ki: “Yā Şimr! Bugün ne gündür?” Şimr eyitdi: “Yevm-i āşūrā” ve yevm-i cüm'a-i refi' u'r-rütbedür.” İmām eyitdi: “Ne vaḳtdür ola?” Şimr eyitdi ki: “Vaḳt-i ḥuṭbedür; belki çaç çāğ-ı na't-i Resûl-i 'ālī-menḳıbedür.” İmām ^[303b] eyitdi: “Yevm-i cüm'a vü vaḳt-i ḥuṭbe ola ve menābirde ḥuṭabā na't-i ceddüme müşābir ola ve cevāmi' de ümmet, ümmet-i Muḥammed'i, Āl ü evlādı taḥıyyāt ü şalevāt-ıla zākir ola, sen beni ḳatlı ḳaşd idersin. Allāh'dan niçe ḥalāl olur ve Resûl yüzün sürdüğü sīnede oturup öpdüğü ḥulḳüma ḥancer urursın, bu niçe ḥāl olur? Ḥāliyā ben rüḥ-ı Zekerıyyā'yı şağ elümde ve rüḥ-ı Yaḥyā'yı şol elümde görürem. Hemān sâ'at şeh-per-i şehādet-ile ḥazīre-i³ ḳudse pervāz ururam. Bārī üstümden ḳalk ki secde ideyim ve secdede iken teslīm-i rüḥ ideyim; 'Sübḥāne Rabbiye'l-a'lā!'⁴ diyür-iken 'azm-i cenāḥ-ı Sübbūḥ ideyim.” didi. Şimr-i la'īn –'aleyhi'l-la'netü mine'l-melā'iketi ve'n-nāsi ecme'ine ekte'in⁵– ḳalkdı, hemān geh İmām secde ḳıldı; İmām-i mazlüm ol mel'ün ü maṭrūd elinden şehd-i şehādet nüş idüp, sürüş-i gaybī İmām'a “mülkin lā-yebılā”⁶ ile müjde⁷ ḳıldı. “İnnā li'llāhi ve innā ileyhi rāci'ün.”¹ Ve naḥnü min firāḳihî mütevecci'ün.²

¹ Babanın Allah elçisinin havuzu (Kevser) başında, kendisini seven kimselere su dağıtacağını iddia etmiyor muydun? O hâlde sabret, onun elinden su almak üzeresin.

² ḥancerelerine: ḥancerlerine P, ḥançerelerine B.

³ ḥazīre B: ḥaṭīre P.

⁴ Yüceler yücesi Rabbimi tesbih ederim.

⁵ Bütün meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun!

⁶ “Hiç son bulmayacak bir saltanat.” 20/Fāhâ: 120.

⁷ müjde B: mürde P.

Ol hâlde şavâmi¹-i melekûta zelzele, belki mevâzi²-i ceberûta velvele düşdi. Melekler bu hâli bildiler, gökde tesbîhlerin yañıldılar. Çarḥ pelâs-i mâtem büründ. ^[304a] Çeşm-i ḥorşîd şefaḡdan ḡan ağlayurak ^(185a) dâmen-i ufuk ḡünîn göründi. Keyvân ḡal³-i sipihrüñ bâb-i neşâḡına kilîd urdı. Müşterî metâ⁴ in ḡara boya gök çivid idüp yüzine nîl-i mâtem sürdi. Mirrîḡ tîḡına niyâmdan câme-i siyâh giydürdi. Ḥorşîd şü⁵ â⁶ dan külâhın yire urdı, sūziş-i ḡarâreti çak ehl-i zemîne irdi. Zühre evtâr-i çeng gibi saçın çözdî, mızrâb yirine yüzün nâḡun-i ḡaşret-ile pür-ḡırâş idüp naḡme yirine nevḡa düzdî. ‘Uḡârid levḡına siyâh câme ve ḡalemîne siyâh ‘ımâme şardı. Ḳamer ‘ıḡret-ḡâne-i şarḡdan mâtem-kede-i muḡâḡa vardı. Mihr ü mâhuñ iḡtirâḡından ehl-i zemîn ü âsmâna nuḡûset sârî oldı, sükkân-i âsmânuñ bārân-i eşk-i çeşmi ‘âleme cārî oldı. Ebr kendin tîḡ-ı barḡ-ıla pâreledi. Ra⁷ d ḡancer-i şâ⁸ ıḡa ile yir yir sîne-i ‘âlemi yâreledi. Felekler iñledi, melekler diñledi; mâr ü mûr sūrâḡlarından belîñledi. Cūylâr yaşlar döküp, taşlar-ıla dögünüp deryâlara ḡâllerin ağlamaḡa revân oldılar. Taḡlar göḡüslerin geçürüp nâlân oldılar. Hâmûnlar baḡırlarına taşlar başdılar, kühlara³ nâlede dem-sâz oldılar. Ğârlar nâlânlara hem-dem, vâdiler feryâd-^[304b]künânlarla hem-âvâz oldılar. Deryâlar mevci evce irgürdiler. Şahrâlar cūylardan sînelerine elifler çekdiler ve dirâḡtlardan gökler yüzine âḡ livâların dikediler. Serâb ḡalmadı ki yaş dökmeḡden baḡr-i cūşân olmaya, gird-bâd ḡalmadı ki şahrâ⁹-i mâtemde ser-geşte-i devrân olmaya. Ğâv-i arzuñ feryâdı Bûrc-i Şevr’e vâşıl oldı. Ḥût-i felegüñ eşki ḡa¹⁰-i zemîne irüp mâḡîler ḡarḡ oldı. Perendeler şikeste-bâl ü güsiste-bâl, çerendeler ol dürr-i yek-dânenüñ firâḡında faḡḡ-ı⁴ ḡamma tutilup pây-mâl oldılar. ^(185b) Kendi pençeleri-yile⁵ ten ü cânların şad pâre ḡıldılar. Zaḡm-i nâḡun-i ḡaşret-ile cân ü cigerlerin pür-yâre ḡıldılar. Dil-i reh-revân-i ḡarîḡa-i Aḡmed-i Muḡtâr, bu ḡâdişe-i hâ¹¹ilenüñ vuḡû¹² indan maḡâm-i taḡayyürde dâyire-vâr niçe ser-gerdân olmasun ve cân-i hevâ-dârân⁶-i Ehl-i Beyt-i Ḥayder-i Kerrâr, bu vâḡı¹³-i müşkilenüñ ḡudûşından meclis-i tefekkürde nuḡḡa-i merkez-mişâl niçe pây-bend-i âḡırân olmasun? Her ḡâḡ ki bu ḡâdişenüñ şu¹⁴ lesi kânûn-i sîneden fûrûzân olsa, diller kebâb ider ve her dem ki bu ḡıkâyetüñ ḡatresi tennûr-i dilden ḡurûşân olsa, ‘âlem-i vücûdı ḡarḡ-âb ider⁷.

¹ “Biz Allah için varız ve O’na döneceğiz.” 2/Bakara: 156.

² Onun ayrılığı yüzünden inliyoruz.

³ kühlara B: gevherlere P.

⁴ faḡḡ: faḡ? P, B.

⁵ pençeleri-yile B: niçeleri-yile P.

⁶ hevâ-dârân: hevâ-dârın P, B.

⁷ ider B: iderem P.

İmām A‘şem-i Kūfi rivāyet ider ki: Hīn-i ^[305a] katl-i Huseyn’de bir ğubār-i surh peydā oldı ki cihānı tārık eyledi, herkesüñ ğalbine bīm-i ğıyāmeti nezdik eyledi. Halk dehşetden ğıyāmet ğopdı şandılar ve haşyetden cānlarından uşandılar. Bir demden ğubār mürtefi‘ ve kemā-kān eşi‘āt-i şemş ‘ālem üzre mültemi‘ oldı. Gördiler ki esb-i¹ İmām devān, pişānīsinden hūn-i İmām revān. A‘yān-i ehl-i Harem-i Muhterem anı görüp böyle feryād itdiler ki ‘asker-i a‘dādan şabrı ber-bād itdiler:

Nazm:

(fā’ilâtün[fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilün[fa’lün])

Şeh-süvāruñ ğanı iy esb-i ğüzīn

Ki vücūdıydı saña zīver ü zeyn

Bir ğadem başsa rikābuña eger

Şaff-i na‘l olur-ıdı cāy-i ğamer

Çarh meydānı tekāpūyuña teng

Ēoruda ejder-idüñ şuda neheng

Felek olmışdı saña cāy-i ğüzār

Melek olmışdı saña ğāşiye-dār

Gerdüñe irmez-idi bād-i şabā

Ēurreñi görmez-idi peyk-i mesā

Hem-‘inān olsa saña ger Düldül

Sen ğeçüp andan alurduñ öñdül

Şimdi terk itdi mi sen raşşı ol

Ya‘ni raşş eyledi mi na‘şı ol

Oldı mı merkebi anuñ tābūt ^(186a)

İtdi mi ‘azm-i diyār-i melekūt

Bu niçe gerd durur rūyuñda ^[305b]

Ēandan oldı yā bu ğan mūyuñda

Ēanı ol mefhar-i eyyām ğanı

Ēanı ol zübde-i İslām ğanı

¹ esb B: esbāb P.

Pāy-veş cismüñ idüp na‘ l-ile zeyn

Dög başuñ yirlere di şāh Huseyn

Andan ayru idüben na‘ le vü āh

Arқаña gey қара çul şāl-i siyāh

Egnüñe cāme-i zīni ters gey

Sīne-bend yirine yaқ gögsüñe key¹

Zü'l-cenāh süheyl urdı, ser ü çeşmin İmām Zeyn'üñ pāyına sürdi. Başın zemīne ol қadar döğdi ki cān virdi, dünyā-yi pür-çün ü çerādan çerāgāh-i behište irdi.

Ez-īn cānib, Şimr-i la‘ īn bir řāyife-i evbāşa baş olup ҳaymeleri қаşd-i ҳasāret itdiler, ҳulel ü ҳulādan bulduқların gāret itdiler. Çün ҳayme-i Zeyn'e geldiler, gördiler ki İmām tekye idüp kendi ҳaste vü nālān, elinde tiğ ‘uryān тұrur. Şimr қаşd itdi ki Zeyn'i helāk ide, perde-i derīde-i dīnin tekrār şad çāk ide. Hāmīd bin Müslim, “Sübḥāna'llāh! Bir күdek-i endek-sāle ki dām-i marāza esīr ve firāқ-ı pederden dil-gīrdür. Ne revādur ki bir қatre ҳүн-ıla dāmenüñ ālūde ve қıyāmet olunca nāmuñ mezemmet ü қatl-i Āl ile güft ü gūda ola?” didi. Şimr ol mübāleğayı işidüp ol fi‘ l-i şeni‘ den ferāğat itdi. Serhā-yi bürīdegān ve cemā‘ at-i nisvān-ıla ‘azm-i Kūfe idüp gitdi.

[306a] **EL-BĀBŪ'L-‘ĀŞİR DER-VAQĀYİ‘-I EHL-İ BEYT-İ RESŪL Kİ BA‘D-EZ-
VĀQİ‘A-İ KERBELĀ VĀQİ‘ ŞODE VE ‘UQŪBĀT-İ MUḤĀLİFĀN Kİ MŪBĀŞİRĀN-İ
ḤARB ŞODEND.**²

**EL-FĀSLŪ'L-EVVEL DER- VAQĀYİ‘ Kİ BA‘D-EZ-KERBELĀ BE-EHL-İ
BEYT ŞODEND.**³

Ehl-i ҳired-i ҳorde-bīn ve ‘ibret-güzār ü ҳıkmət-(186b)güzīn olan şeh-süvārān-i meyādīn-i dīn yanlarında bedīn-süret muқarrer ü mu‘ ayyendür ki, ҳıkāyet-i şühedā-yi Ehl-i Beyt'den āşübter bir vāqı‘ a-i fāqı‘ a ve muşībet-i fāci‘ a yoқdur. Rūz-i şehādet-i İmām'dan tāriḥ-ı te‘lif-i kitāba dek sekiz yüz kırk yidi yıl ve tāriḥ-ı tercemeye dek sekiz yüz тоқsan iki yıldur her gāh ki sāl-i cedīd ola,

¹ Mısra P'de, ardından gelmesi gereken “Zü'l-cenāh süheyl urdı” ibaresinden sonradır.

² Onuncu Bölüm: Kербela Olayından Sonra Peygamber'in Hāne Halkının Karşılaştığı Olaylar ile Karşı Taraftakilerin ve Savaşı Başlatanların Cezalandırılmaları Hakkında.

³ Birinci Ayrım: Kербela Olayının Ardından Ehl-i Beytin Karşılaştığı Olaylar Hakkında.

Mıṣrā' :

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Muḥıbb-i ḥānedān-i Ehl-i Beyt'üñ

cerāḥati, nāḥun-i hilāl-i mäh-i muḥarrem-ile ḥün-pāş ve zaḥm-i ḳadīmi pür-ḥırāş olur.

Ululardan mervīdür ki: Mäh-i muḥarrem, mäh-i muḥterem ve nür-i çeşm-i İmām-i ḥarem-i muḥteşemdür. Ve yevm-i cüm'a, seyyidü'l-eyyām ve rüz-i āşürā, vācibü'l-iḥtirām; vaḳt-i şalāt-i cüm'a, vaḳt-i icābet-i du'ā vü zemān-i niyāzmenđi-i Ḥudā'dur. Ne ḥaḳḳ-ı mäh ü¹ rüzü ri'āyet ve ne bu vaḳt-i pırüzü² ḥımāyet itdiler ve ne ol şāh-i 'azīze ḥurmet itdiler.

Ḳıṭ'a:

(fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün)

Çünki rüz-i cüm'a vü āşürdur

Gün niçün bī-nür ü kevn deycürdur

Var-ısa pā-māl olup serdār-i Āl

Dest-i a' dāda^[306b] bugün maḳhürdur

Bil yaḳın maḥşer ḳarīb olduğı-çün

Cismi cāndan başı tenden dürdur

Ol gün bir gün idi ki enbiyā vü mürselīn, evliyā vü muḳarrebīn, melā'ike vü kerrübīn, şühedā vü şāliḥīn, evvelīn ü āḫırīn³ mātem-zede ve serāy-i 'ālem mātem-kede olmuş-ıdı. Zemīnde degül āsmānda bile Zühre-i zehrā Ḥazret-i Zehrā'ya nevḥada dem-sāz ve cihānda degül cinānda zümre-i ḥavrā Betül-i 'Azrā'ya enbāz olmuş-ıdı. Ol gün 'ālem-i Āl-i Muḥammedī nigünsār ve cem'ıyyet-i evlād-i Mürtezavī tarmār olmuş-ıdı. Ol gün gül-i Āl-i Nebī bāğ-ı ḥazān-i ḥuzn-ile pejmürde ve şem'-ı eyvān-i beyt-i 'Alī şarşar-i sitem-ile mürd[e] oldı. Ol gün⁴ sebze-i gülşen-i kerāmet yolundı⁵.

'Uyūnü'r-Rızā' da mezkürdur ki: Rüz-i āşürāda **(187a)** aḳlañ ve ol günü kendüñüze rüz-i musībet ü endüh 'add eyleñ. Mühimmāt-i dünyāyı terk idüp merāsım-i muşibete ḳıyām eyleñ ve kemā-yenbağī edā'-ı levāzim-i ta'zıyet-i İmām eyleñ. Her kim rüz-i āşürāda kār-i dünyāyı ber-ḫaref eyler, Ḥaḳ Te'ālā anuñ kār-i āḫiretin müheyyā itmek-ile pür-şeref eyler. 'Uyūnü'r-Rızā' da Reyyan bin Şebīb ḥaḳḳında rivāyet iderler ki: Endüh-i

¹ ü B: -P.

² pırüzü B: pervezi P.

³ evvelīn ü āḫırīn B: evvel āḫırīn P.

⁴ gün B: -P.

⁵ yolundı: bulandı/ bölündü? P, B.

Ehl-i Beyt-ile endühnāk olur-ısañ, cennetü'l-‘ulāda ^[307a] derecāt-i ‘ulyāda Resūlu’llāh’a hem-nişin ol ve mağfıret-i İlāhī mürād idinür-ıseñ, muşibet-i Huseyn’e ğamġin ve kātillerine ehl-i nefrīn ol.

Ƙıı‘ a:

(mefâ’ılün mefâ’ılün mefâ’ılün mefâ’ılün)

Yine_ ‘aşūrā irişdi irdi evlāda muşibetler

İrişdi hānedān düşmenlerinden dürlü mişnetler

Ƙamu evlād-i Aħmed devr elinden aġlar şıklar

Dirildük bir yire hep gözi yaşlu baġrı yanıklar

İdüp ġam şemlesin ber-ser pelās-i mātemi der-ber

Yaġa yirine ceyb-i cānı çāk itdük birāderler

Yeñile mātem itdük eski derdi tāzelendürdük

Felek dervāzesin feryād-ıla āvāzelendürdük

Rivāyet olunur ki: ‘Amr bin Leys ki Sulţān-i Hōrāsān idi ki bīm-i tīġından mülük-i ‘aşr hirāsān idi. ‘Ādet-i mu‘tādesi bu-yıdı ki ümerāsından her emīr ki aña hezār müsellaħ u mükemmel ‘arz ider-ıdı, aña bir ġürz-i zerrīn ve tīġ-ı gevher-āġin virür-ıdı¹. Bir ġün cümle ‘askerin cebe ġördi. Yüz yigirmi emīr-i dilir yazıldı ki her birinüñ zīr-i fermānında biñ nefer merd-i ceng-āzmāy ve her biri şecā‘atden tīġ-rān² ü āhen-hāy idi. ‘Amr-i Leys bu hāle nażar idüp dīdesi eşk-rīz oldı, āteş-i āhı tünd ü tīz oldı. Nüdemā’-i ġudemāsından ^[307b] biri sü’āl itdi ki: “İy şāh! Ƙadrün refi‘ u mülküñ vesī‘, bunca ‘asker-i ceng emrüne fermān-ber **(187b)** ü muıı‘ .

Beyt:

(mefâ’ılün mefâ’ılün fe’ülün)

Mübārek bād³a gelmiş baħt-i dil-şād

Degüldür vaııt-i girye cāy-i feryād

Pes, sebep-i girye nedür ve melālet-i hāııra ne behānedür?” ‘Amr didi ki: “Çün bu ‘askeri bu resme ārāste ve esbāb-i ceng ü neberdi ber-hāste ġördüm, ġışsa-i Kerbelā hāııra oldı. Ol sebebden çeşm-i firıat eşk-i ġasret-ile tıldı ki, ol zemān ki İmām miyān-ı⁴ a‘ dāda tek ü

¹ virür-ıdı: virdi P, virdürdi B.

² tīġ-rān B: tīġ-zān? P.

³ Kutlu olsun!

⁴ ki İmām miyān B: -P.

tenhâ vü piyade qalup her güşeden meded ümîdine nâzır ü ser-gerdân ü mütehayyir idi, bu ‘asker-ile feryâdına irişe-yidüm ve dilîrâne tîğ urup a‘dâsına girişe-yidüm. Yâ ol t̄âyife-i güm-râhuñ işlerin tebâh ü¹ hebâ ide-yidüm, yâhod cân-i ‘azîzi Ehl-i Beyt yolına fidâ ide-yidüm.” ‘Amr-i Leyş’i ba‘de’l-mevt vâkı‘ada gördiler; başında tâc-i mükellel, egninde dîbâ-yi mükemmel. Altında bir barq-seyr Bürâq, üstinde hulle-i berrâq. Ğilmân, öninde gâşiye ber-düş ü revân; vildân, çep ü râst çepçevresinde devân. Sebeb-i mağfîret ü bâ‘ış-ı rif‘at-i menzilinden şordılar, didi ki: “Ol tağassür hâlinde ^[308a] olan girye², kürbet-i mevt ü kabrûñ ref‘ine dâl ve ol te’sîr vâktinde olan ceza‘, feza‘-ı ekberûñ def‘ine sebeb-i istidlâl oldı.”

Qıt‘a:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Hor bakma her şehîdüñ zahm-i hûn-efşânına

Rahm-i Haq‘dur ol cerâhat râhatı vü³ merhemi

‘Âlem-i a‘yândan göz yumdıarsa gam degül

Niçe ‘âlemdür şehâdet ‘âleminüñ bir demi

‘*Uyûnü’r-Rızâ*’da mestürdür ki: Qatarât-i eşk muşîbet-i Huseyn için rîzân ola, yevm-i haşrde şemerât-i rahmet hâşıl eyler ve gam ki mâtem-i Âl için çekile, şâhibin kıyâmetde sürür-i câvidâniye vâşıl eyler. İy giryân-i vâkı‘a-i İmâm Huseyn! Bu eyyâm-i meşakqat-encâmıda dîdeñi giryân ^(188a) ü sineñi süzân ve şu‘le-i âhuñi fûrüzân eyle ki “Yevme lâ-yenfa‘u mâlün ve lâ-benün.”⁴ saña gerek olacaq eşk-i dîde vü süz-i sine-i cefâ-keşîdedür.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Genc-i rahmet hâşıl eyler âdeme bir qatre eşk

Yol ider süy-i diyâr-i ‘adne bir göynüklî âh

İmâm İsmâ‘il-i Buğârî *Siyer-i Kebîr*’de rivâyet ider ki: İmâm Zâhidî –**ğuddise sîrrühü**⁵– meclis-i âşûrada dir idi ki: “İy gürüh-i Müslimânân! Bu muşîbeti sehl şanmañ ve bu mâtemi az zann idüp nâle vü giryeden uşanmañ.”

¹ ü B: -P.

² girye B: girye-i P.

³ vü B: -P.

⁴ “O gün insanoğluna ne malının mülkünün ne de çoluk çoçuğunun bir faydası olacaktır.” 26/Şuarâ: 88.

⁵ Sırrı kutlu olsun.

Bejt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Girye çünki âhır-i her hâdedür

Merd-i âhır-bîn mübârek ^[308b] bendedür

Şâbıkâ dahı mezkûr olmışdur ki: Nevâhî-i şuvâhı-yi Beytü'l-Mağdis'de ol vaqt her seng ü kulûh ki kâldurdılar, altın pür-hûn ve deşt ü şahrâyı reng-i hûndan gül-gün gördiler.

Bejt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Buña eyyâm-i bezm olsa ney iñler erğanün ağlar

Eger rezm olsa tabl iñler sinân ü seyf hûn ağlar

Bu vâkı' a-i cân-süz ü hâdişe-i ğam-endüzuñ râvileri eyle rivâyet iderler ki: Ol gün ki zemân-i bî-vefâ, teşnegân-i Kerbelâ'ya ve muhâdderât-i Âl-i 'Abâ'ya dest-i cevr ü cefâ-yıla hâne-i kerb ü belâdan fetḥ-ı bâb eyledi ve ' asker-i havâdiş kemingâh-i zecr ü ' anâdan ser-hayl-i ebrâr ü nuḳâve-i Ehl-i Beyt-i Seyyid-i Ahrâr'a tîr-i ciger-h'âr ü nîze-i zehr-âb-dâr pertâb eyledi, ' arş-i a' zam lertzân ve kürsî-nişînân-i mele'-i a'lâ tersân oldı. Āsmân şefağdan hûn-i ḥasret dökdi ve zemîn gird-bâddan fark-ı rûzgâra ğubâr-i¹ mihnet dökdi. Deryâ-yi 'ummân cûşa ve tûyûr-i âsmân ḥurûşa geldi. İmâm'uñ vücûdında otuz üç yirde zaḥm-i tîğ u peykân ve otuz dört yirde nişân-i ta'n-i sinân var idi. Bir rivâyetde, kürte-i **(188b)** mübâreginde yüz on yidi yirde zaḥm nişânı var idi, her birinde aḳa tûrur ḳanı var ^[309a] idi. Fi'l-hâl bir sepîd kebûter hevâdan süzilüp indi, hûn-i İmâm'a bâl ü perin belki her berin ğaltân itdi, ḳanat büküp Medîne'ye cevlân itdi. Medîne'ye irüp Ravza-i Resûl'i girdâgird tavâf idüp ḳanadın açdı ve Ravza'ya bâl ü perinden ḳatarât-i hûn şaçdı. Birḳaç gündend soñra ḥaber-i ḳatl-i İmâm irişüp bildiler ki, ol kebûter berîd-i ḥaber-ber-i İmâm ve bâlinded olan âşâr-i hûn nâme-i surḥ-raḳam-i vâkı' a-i evlâd-i kirâm imiş.

Bejt:

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)

Şehîd olduğımı bildürmege lâzım degül nâme

Yiter murğ-ı ḥaber-ber şeh-perinde ḳanum i' lāma

¹ ğubâr B: -P.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Benüm el yuduğum şol demde bilsün yâr cânımdan

Ki zâğ-ı kûyi minķārını hūnīn ide ķanumdan

Vāķı' a-i Kerbelā' da murğānuñ hūn-ālūd oldukları çokdur ve vuħūsuñ mātem itdüklerinde şübhe yoķdur.

Nazm:

(fâ'îlâtün[fe'îlâtün] mefâ'îlün fe'îlün[fa'lün])

Yandı hākister oldı bülbül-i bāğ

Şeh-perin ķara itdi zāğ u kelāğ

İdüp ol hūna tenlerin ğaltān

Ķana ğarķ oldılar o gün murğān

Ṭūṭı-yi sebz-fām ü ṭūṭı-yi al

Oldı minķār ü perle hem-dem-i Āl

Olalar tā İmām-ıla hem-dem

Uralar haşre de o demden dem

Daħı ol dem bu demdür ol hūnuñ

Yeri var gözlerinde tihūnuñ

Ol gün öyle rivāyet itdi rüvāt

Oldı milḥ-ı^[309b] ücāc 'azb-i fūrāt

Haşre dek görse tañ mıdur acı

Ki şuvarmadı bir gün ol acı

Hattā *Kenzü'l-Ġarāyib*'de meşūrdur ki: Bir Yehūdī'nüñ bir kıızı var idi, ğāyet ḥasnā idi; emmā meflūc ü nā-bīnā idi. Tebdīl-i hevā için duḥteri **(189a)** hāric-i şehrde olan büstānına iletmiş ve cemī'-ı levāzimin anda müheyyā itmiş idi. Bir gün Yehūdī şehre ğitdi. Ķazā'-ı Hudā duḥter büstānda¹ yatur-iken bir dirāḥt üstinden bir murğ nālesin işitdi. Kendi sāyesinde yatduğı dirāḥt altından sāye gibi sürinürek ol şafir-i murğ işitdüğü sāye altından yaña 'azm itdi. Egerçi nā-bīnā-yıdı, emmā kuvvet-i müdrike teķāzāsı-yıla başın şafiriden yaña ķaldurdi. Bir ķaṭre ısıcaķ ķan sağ gözine ṭamlayup, fi'l-hāl ķudret-i "Yübri'ü'l-

¹ büstānda B: pistānda P.

ekmeh.¹ zuhūr idüp duhter gözi bīnā oldı. Pāy-i murğdan taqātur iden qatarātdan bir qatre dağı şol gözine çekdi, ol gözi dağı rüşen ü mücellā oldı.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

‘Ayn-i inşâf-ıla baksa çok degül

Dīde-i a‘yân-i ‘İbret-dīdeye

Ayaıklarına sürdi, kıyāma vü refāra kudret geldi. Ellerine tılā itdi, aḥz ü baṣṣa ve qabz u başta, irḥā vü irsāle ^[310a] istiṭā‘ at geldi. Ferḥān² ü şādān geşt-i gülzār ider-iken peder geldi, gördi ki bir dirāht-i şāḥīb-i ḥusn ü ṭal‘ at seyr-i gülistān ve ṭāvus gibi cevḫān ider, “Sen kimsin?” diyü şordukda kız aḥvālī tefşīl itdi. Yehūdī secde-i şükr idüp yüzün yire sürdi. Nā-gāh ol ṭayra nigāh idüp per ü bālin ḥūn-ālūd gördi. “Eyyetüha’ṭ-ṭayrū’l-mübārek! Mā ḥālūke ve bālūke?”³ diyü sü’āl itdi. Çün ber-mücib-i “**Ve li-küllī kavmin ḥādīn.**”⁴ taqdīr-i İlāhī ol Yehūdī’nün mantıḳu’ṭ-ṭayr-ıla hidāyetin iktizā itdi, ol ṭayr ḥıḳmet-i mantıḳu’l-bülegā ile suḥān-güzār oldı, “İy Yehūdī! Biz bir ṭāyife-i ṭuyūr idük fülān merğzārda ve her birimiz bir dirāht-i sāye-dārda bülend-şāḥsārda oturur-ıduk. Nidā-yi İlāhī vārid oldı ki ‘**Eyyüha’ṭ-ṭuyūr!**’⁵ (189b) Siz sāye-i Sulṭānī dirāhtlar sāyesinde ḥuzūrda ve Ḥuseyn deşt-i dūrüş-t-i Kerbelā’da miyān-i tāb-i mihr-i fitne vü gerd-i fütürda. Ve mele‘-i a‘lā vü sükkān-i semāvāt-i ‘ulyā ri‘āyet-i mātem-güzārīde belās-i sügvārīde, siz ḳayd-i dāne vü şayd-i merğ, mürād-i nefis-i ḥoş-güvārīde.’ Ol nidānuñ heybetinden ^[310b] endişenāk olup ‘azm-i Kerbelā itdük. Ben bāl ü perüm ḥūn ile ḥūnīn ve sā‘ıd ü sīnem ol naḳş-ıla rengīn itdüm. Ḥālīyā bu dirāhtda bir ān ki ḳaşd-i ḥ‘āb-i ḳaylūle vü istirāḫat itdüm, ol ḥūn-i mübārekūñ bir ḳatresi duhterüñe sebeb-i necāt ve bu vāḳı‘a tetimme-i temīme-i bāzū-yi mu‘cizāt oldı.” didi. Yehūdī’ye⁶ hidāyet irişüp evlād ü ensāb ü aḥīb-bā vü aşḫābı-yıla Müslimān oldılar, ziyāret-i İmām için kār-vān-ıla Kerbelā’ya revān oldılar.

Beyt:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Hidāyet reh-ber ola çünki cāna

Olur bir cüzvi ḥāl aña behāne

¹ Anadan doğma gözsüzleri iyileştirir. 3/Âl-i İmrân: 49: “Übri’ü’l-ekmeh: Gözsüzleri iyileştiririm.”; 5/Mâide: 110: “Tübri’ü’l-ekmeh: Gözsüzleri iyileştirirsin.”

² ferḥān: fermān P, B.

³ Ey mübarek kuş! Hâlin hatırın nasıl?

⁴ Her toplum için bir yol gösterici vardır. 13/Ra’d: 7.

⁵ Ey kuşlar!

⁶ Yehūdī’ye: Yehūdā’ya P, Yehūdī B.

Çün İmām sa‘id ü şehid oldı, İshāk bin Cübüh emr-i ‘Amr ile toköz nefer yoldaş ü evbāş ile cism-i pāk-i Huseyn’i ata çignetdiler. Cism-i sefidin kara yir ve sine vü dūşın hāke berāber itdiler. Şimr-i la‘in gāret-i hıyām-i İmām’a kıyām itdi, ‘Amr men‘ idüp aldıkların yine virsünler diyü ıkdām-i tām itdi. *Tārīḫ-ı Ebī-Hanīfe-i Dīneverī*⁷ de [meştürdur ki:] Ser-i İmām’ı Havlī bin Yezid-i Azhī’ye virüp İbn Ziyād’a revān itdi. Kendi bir iki gün Kerbelā’da tūrup mevtāsın techiz ü tekfin ve katlāsın tedfin idüp nemāzların kıldı. Ten-i Huseyn’i ^[311a] bunca ten-i şühedā ile hāk ü hūn içinde fersüde vü ālūde vü hūn-pālūde koyup üçüncü gün havātīn-i Ehl-i Beyt’i develere bindürüp ma‘rekeye uğratmak fermān itdi. Gördiler ki **(190a)** bī-ser tenler, bī-cān bedenler, şerḫa şerḫa cigerler, pāre pāre sīneler, mefāze¹ vü meğākde miyān-i hūn ü hākde üftāde. İçlerinde cism-i pāk-i Huseyn’i görüp, Zeyneb bilüp, “**Vāh Muhammedāh! Vā ceddāh! Hāzā Huseynūke maqtūlūn bi’l-‘Irāk!**”² diyü feryād itdi.

Bejt:

(mefā’ilün fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün)

O zūlf-i müşk-feşān ü³ o ḫaṭṭ-ı gāliye-bār

Revā mı hāk-ile hūn içre ola gerd ü gubār

Şöyle efgān ü feryād itdi ki, ‘asker-i a‘dā daḫı bile ağlayup bī-iḫtiyār ṭa‘n-i Yezid ü la‘n-i İbn Ziyād itdi. Andan İbn Sa‘d rü’ūs-i şühedāyı taḫsīm itdi. Yigirmi ikisin Hevāzin’e ve on dördün Benī-Temīm’e gönderdi, anlaruñ emiri Ḥuşayn bin Ğayr idi. Ve on üçün Benī-Kinde’ye gönderdi ki anlaruñ serdārları Ḳays bin Eş‘aş idi. Altısın Benī-Esed’e ve bişin Erdşīr’e ve on ikisin Benī-Şakīfe’ye virüp Kūfe’ye gönderdi.

Sābīkā mezkūr olmış-ıdı ki, ser-i İmām’ı Havlī ile İbn Ziyād’a göndermiş-idi. Rāvi eydür: ^[311b] Havlī ser-i İmām-ıla Kūfe’ye bir fersaḫ yir qarīb menzile geldi. Anuñ bir Enşāriyye pākize vü pārsā ‘avreti var idi ki semend-i himmeti ṭarīḫ-ı maḫabbet-i evlādda reh-vār idi. Havlī⁴ ser-güzeşti andan nihān itdi ve ser-i küşteyi bir hālī evde tennūr içinde pinhān itdi. ‘Avret, “Ḳaç gündün ḫanda idüñ?” didükde, “Yezid’e bir kimesne bāḡi olmış-ıdı ve niçe ṭāḡi aña yār olmış-ıdı, anlaruñ ile muḫābele vü muḫātelede idüm.” didi. Yimek yidi ve ḫāba vardı. Ol zen ‘ādet-i mu‘tāde üzre ol tennūr olduḡı evde,

¹ mefāze: maḡaza? P, B.

² Vah Muhammed’e! Vah atama! Bu senin Hüseyin’in Irak’ta öldürüldü.

³ ü B: -P.

⁴ Havlī: Ḥuveylid? P, Ḥuveylid? P.

Mıṣrā' :

(mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün)

Teheccüd¹ kılmğa mihrāba vardı,

gördi ki, hāne bir mertebe rüşen ki şem' den degül, fūrüg-ı mihr ü mähdan temām ferāg var, gūyā her gūşesinde biñ gevher-i şeb-çirāg var. Te'emmül^(190b) itdi, gördi, envār tūfān gibi tennürdan heyecān itmiş², der ü dīvārı pür-leme'an itmiş, “Ben hūd bugün tennürda od yandurmadum ve bu gice bu evde şem' yandurmadum, sebeb ne ola?” diyü tefekkürde iken, gördi ki dört ten zen, her birinüñ yüzleri mäh-i çehār-dehden rüşen. İçlerinde birisi başı tennürdan çıkarup, “İy şehīd-i māder ve iy mazlüm-i māder! Hāḡ Te'ālā benüm dādumı senüñ kātılūñden alsun! Ol beni āteş-i muşibete şalduğı^[312a] gibi Hāḡ anı nār-i dūzaḡa şalsun! Hāḡ Te'ālā benüm hāḡḡum yirine ḡomayınca elüm ḡāyime-i 'arşdan gidermeyem ve ravza-i cennete girmeyem.” didi ve ol zenler ḡāyib oldı. Zen-i Hāvli³ bu hāli görüp hayret ḡālib oldı, tennūra varup seri çıkardı. Huseyn'i kerrāt-ıla görmiş-idi, gördüğü gibi bildi ki, ser-i İmām'dur ki nūr-i dīde-i Resül –'aleyhi's-selām–dur, na' re urup bī-hūş olup haykırdı. Hūşı geldükde hātifden āvāz irdi ki: “Bunlar Meryem ü Āsiye vü Hādīce-i Kübrā'dur; emmā tennürdan başın çıkararı Fāḡime-i Zehrā'dur. İy Ensāriyye! Erūñ cürmi-yile sen mu'āḡaze olmazsın ki, ‘**Ve lā tezirü vāziratün vizra uhrā.**'⁴dur.” Seri çıkarup bir pāk ü tābnāk yirde ḡodi, gül-āb-ile ve eşk-i dīde-i pür-hūn-āb-ile yudı. Gīsū-yi müşk-būyına şāne urdı, dūd-i āh-ıla meftül idüp ördi. Gül-āb-ile 'ıtr-āmiz ve bahūr virüp 'anber-biz itdi. Gelüp şevherin bīdār itdi, gördüğün diyüp cānına la'net-i bī-şümār itdi. Evden çıkup çāderin büründi, perī gibi cismi insāndan ḡāyib oldı, artuḡ kimesneye ne bulışdı, ne göründi.

Çün şabāḡ oldı, Hāvli⁵ ser-i İmām'ı bir ḡabaḡa^[312b] ḡoyup İbn Ziyād'a getürdi. **(191a)** Ol bī-hayā la'inüñ elinde bir ḡazib var idi, ol ḡazib-ile leb ü dendānın urdı. Zeyd bin Erḡam ki hāzır idi, hūrūş idüp, “Yā İbnü'l-Mercāne! Elüñ çek! Be-Rabb-i Ka'be, ol leb ü dendānı çendān gördüm ki Resül –'aleyhi's-selām– öper-idi ve bu serüñ şāḡibine ‘**Ḳurretü 'aynī.**'⁶ dir-idi.” didi, hāy hāy aḡladı. Hāzırlar bī-iḡtiyār giryede aña müvāfaḡat eyledi. İbn Ziyād ḡışm idüp, “İy Zeyd! Eger şeyḡ-ı kühen-sāl olmasañ, şimdi ben senüñ ḡayduñ görür-

¹ teheccüd B: taḡaccüd? P.

² itmiş: itmişdür P, B.

³ Hāvli: Hūveylid? P, Hāvlid? B.

⁴ Kimse kimsenin günahının cezasını çekmez. 6/En'ām: 164; 17/İsrā: 15; 35/Fâtır: 18; 39/Zümer: 7.

⁵ Hāvli: Hūveylid? P, Hūveylid? B.

⁶ Gözümün nuru.

idüm ve¹ boynuñ urdurur-ıdum.” didi. Zeyd ol meclisden kalkup, “İy me‘ aşir-i ‘ Arab! Hâk Te‘ âlâ sizden râzî olmasun ki, İbnü’l-Mercâne gibi zâlimi kendüñüze emîr itdüñüz ve aña me’mûr olup püser-i Fâtıma’yı aña öldürdüp esîr itdüñüz.” didi. Bu cânibden İbn Ziyâd emr itdi ki ol seri sâyir serler-ile nîzelere diküp şehri içinde dârü’l-imâreye getüreler. Emmâ ehl-i Kûfe’den kimesne silâh-ıla istıkbâl itmeye, her kim ki ol gün silâh kuşana başın kesüp fi’l-hâl ol başlara ilhâk idüp yasağ-ı emîri yirine yitüreler. Çün şehri dervâzesine sâyir başlardan muqâddem ol baş geldi, her kim ki nazâr itdi güneşe ^[313a] nazâr ider gibi gözinden yaş geldi. Zeyne’l-âbidîn, “Çün siz ağlarsız, yâ bunları kim öldürdi?” diyü melâmet ider-idi. Ehl-i Kûfe’nüñ ehl-i inşâfları ağlayup, istıgfâr idüp nedâmet ider-idi.

Mısrâ‘ :

(mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün)

Ve hüm yed‘ üne² bi’z-zı’bi ve yebküne me‘ a’r-râ‘ i³

Ebü’l-Mü’eyyed rivâyet ider ki: Kûfîler bisyâr ü endek, büzürg ü küçek, merd ü zen bâmlardan ve manzaralardan nazâr iderler-idi. Heyâhây şöyle ağlarlar-ıdı ki, nâlişleri cigerler deler-idi. Zeyneb hevdecden âvâz virüp, “İy ehl-i mekr ü hîle ve şâhib-i fitne vü **(191b)** fesâd kabîle⁴! Hud‘a vü hîleyi vesîle⁵ idüp va‘de-i dürüg-ıla biri birimüzden ayırduñuz ve şem‘-ı bî-fürüg-ıla menzil-i maqşûda yol gösterdüñüz; soñra al idüp boyuñuzca kanlara girdüñüz.” dir-idi.

Beyt:

(fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün)

Bu ne zulm ü cevr olur iy Kûfiyân-i büfiyân

Bu ne mekr ü gâdr olur iy Şâmiyân-i şümiyân

Bir pîr-i rüşen-zamîr қаатарât-i eşk-ile bürüt ü sebletin âlûde idüp, “İy hâtün-i kıyâmet! Râst buyurursın. Kûfîlerüñ vecenât-i eyyâmlarında kıyâmete dek bu yüz қарası hâl olsa gerek, dünyâda her yirde mekr ü füsün-ıla yâd olup âhîretde dağı her biri esîr-i ‘ azâb ü nekâl ve zebün-i selâsil ^[313b] ü ağılâl olsa gerekdür.” didi. Râvî eydür: Ser-i İmâm ol serler içinde şümü‘ içre mâh-tâb ve encüm içinde âftâba beñzer-idi. Ser-i İmâm’ı Kûfe’de küçe küçe tolandurdılar, nâzırlaruñ metâ‘-ı şabrların âteş-i âh ü girye ile yandurdılar. Râvî eydür: Bir ehl-i keşf ü şâhib-hâl rivâyet ider ki: “Ol vaқt ser-i İmâm’ı gördüm, kendi қатилерinüñ

¹ görür-idüm ve B: gördüm P.

² yed‘ üne: yü‘ iddüne P, yü‘ didne B.

³ Hem kurdu çağırıyorlar, hem de çobanla beraber ağlıyorlar.

⁴ kabîle: kabîle’i P, B.

⁵ hîleyi vesîle B: hîle bî-vesîle P.

kārın Allāh'a kōdı, 'Ve lā taḥsebenna'llāhe gāfilen'¹ 'ammā ye' melu'z-zālimün.'² āyetin oḡudı.”

Çün [ser-i] İmām'ı İbn Ziyād nazārına getürdiler, İbn Ziyad ser-i İmām'ı eline aldı, rüy ü müy ü çeşm ü ebrūsına ve ḡaṭṭ u gīsūsına nazār şaldı. Bī-iḡtiyār lerzān ve beñzi reng ü lerzede mānend-i berg-i ḡazān oldı. Zānūsı üzre kōdı, ol ser-i bürīdeden şu' le-i māh-i çeḡār-deh-i şeb gibi bir nūr lāmi' oldı, gīsūsından rāyiḡa-i 'abir ü 'anber sātı' oldı. Nitekim şem'-ı nūr-eḡşān-i encümīn-i aḡbār Ḳāsim-i Envār buyurmuşdur ki tercemesi budur:

Beyt:

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Cān meşāmmına şabā irgürdi yine büy-i cān

Rūm'a geldi çin-i zülfinden ^(192a) meger ki kārவān

Ebü'l-mefāḡır rivāyet ider ki: Ol dem ser-i İmām'dan İbn Ziyād'uñ zānūsına bir ḡatre ṭamladı, ḡabā vü pīrāhen ü zīr-^[314a] cāmesin ve beden-i naḡs ü necsini deldi. Hemān sā' at ol sūrāḡdan bir büy-i bed ü netn-i eşed zāhir oldı ve tā ölince ol sūrāḡ ve ol büy-i bed İbn Ziyād'da ḡaldı. Ḥattā yıl başında ki ' asker-i Muḡtār-i Şaḡafi kerāmet-i İmām-ıla ' asker-i İbn Ziyād'ı hedef-i siḡām-i intikām ḡıldılar, İbn Ziyād'uñ cesed-i nā-pākin miyān-i ḡatlāda ol netn-i kerīhden bildiler.

Me'a'l-kışşa, çün perdegıyān-i ḡānevāde-i risālet ve perverdegān-i dūdman-i imāmet meclis-i İbn Ziyād'a irdiler, evvel Zeyneb gelüp selām virdi, İbn Ziyād “Bu kimdür?” didi. “Zeyneb bint 'Alī'dür³.” didiler. La' in, “El-ḡamdü li'llāh ki sizi rüsvā vü bed-nām ü nā-mürād ü nā-kām itdi. Ḳarındaşuñ ḡaḡḡında şun'-ı Ḥudā'yı ve sevḡ-ı ḡazāyı gördüñ mi? Egerçi ḡarındaşuñ ḡılāfeti kendüye umar-ıdı, el-ḡamdü li'llāh ki Ḥaḡ Te'ālā ḡılāfını sevḡ idüp anuñ daḡdaḡasından bizi ḡurtardı.” didi. Zeyneb, “Sipās ü şitāyiş Ḥudā'ya ki bizi aşlāb-i ṭāhire vü ensāb-i fāḡıreden itdi. Emmā birāderüm ḡazāya rızā ve rāh-i Ḥaḡḡ'a vüçüdün fidā virdi. Yevm-i ḡıyāmetde anuñ-ıla senüñ beynüñde ḡuşūmet ve Ḥaḡ'dan ^[314b] ḡaḡ üzre ḡukūmet olsa ḡerekdür. Fıkr eyle ki, ol vaḡt fūrşat kimüñ ve nuşret kimüñ olur?” didi.

¹ ḡāfilen B: 'ākılın P.

² “Sanma ki Allah onların yaptıklarından habersizdir.” 14/İbrāhim: 42.

³ 'Alī'dür B: 'Alī'den P.

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Ne bilür mest olan hâlin humâruñ

Gele 'aqluñ gide çünki buhâruñ¹

İbn Ziyâd Zeyneb'ün katline kaçd itdi, 'Amr bin Hârb, "Eyyühe'l-emîr! 'Afv eyle ki mâtem-zededür ve merg-i birâder ü h'îşâvend-ile gam-zededür." [didi]. İbn Ziyâd Zeyn'e (192b) teveccüh idüp, "Bu kimdür?" didi. "Püser-i Huseyn'dür." didiler. İbn Ziyâd, "Ben² işitdüm ki onı Allâh öldürmiş." didi. Zeyn, "'Va'llâhi inne lehü ma'faliben yevme'l-kiyâmeti."³ Ol benüm büyük qarındaşum idi ki, pederi öñinde şehîd ve sâkî-i tîguñuzdan cür'a-i mevt çeşîd oldı." İbn Ziyâd –la'net ber-ü biş bād ü kem me-bād⁴– "Taşra çıkarup öldürüñ!" didi. Zeyneb bî-ihtiyâr nâle-i bülend itdi, Zeyn'ün boynına şalmup ellerin miyânına kemer-bend itdi, "İy İbn Ziyâd! Qatl-i evlâddan dağı sîr olmaduñ mı, fitne vü fesâddan dağı dil-gîr olmaduñ mı?

Beyt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Dağı bî-dâddan uşanmaduñ mı

Be hey kanlar içici kanmaduñ mı

Elbette öldürür-iseñ, be-Rabb-i Ka'be, beni evvel öldür ki bunuñ katlin görmeyem, bundan şoñra cihânda gün geçürüp 'umr sürmeyem." didi. Zeyn, "İy 'amme⁵! Sen fâriğ ol, [315a] ben buña cevâb vireyim." diyüp, "İy İbn Ziyad!

Mışrâ' :

(fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl)

Hudâ ber-tu her laḫza la'net künâd⁶

Bize qatl ü kıtâl dünyâda sebeb-i nîküyî

ve hün-i şehâdet dem-i haşrde zümre-i Âl'e bā'ıṣ-i surḫ-rüyîdür. Egerçi ol kan bize dünyâda cān ü başa sebeb-i faḫddür, emmā āḫıretde metâ'-ı mağfıret-i İllâhî ve şefâ' at-i risâlet-penâhîden virdüm naḫddür." [didi].

¹ buhâruñ B: buhâruñ didi P.

² Ziyâd ben B: -P.

³ Allah'a yemin olsun ki onun kıyamet gününde istekleri olacaktır.

⁴ Ona çokça lanet olsun, az olmasın!

⁵ iy 'amme: "eyne 'ammetühü? (Halası nerde?)" P, "İbnü 'ammetihî (Halasının oğlu)" B.

⁶ Allah sana her an lanet etsin!

Bejt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Şehâdet hûmı-yıla surh-rûlık Āl'e 'âdetdür

Şehâdet hâsıl itmek iki 'âlemde se'âdetdür

Dıger:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Bize besdür cihânda bu se'âdet

Ola mîrâş eben 'an-ced şehâdet

İbn Ziyâd mülâzimine hıttâb idüp, “Beni bunlaruñ güft ü güyından halâş idüp câmi'-ı kebîr öñinde fülân hânede qonduruñ. Esbâb-i seferlerin tehiyye idüp Yezîd'e gönderüñ.” didi. Bunlar Kûfe'de birkaç gün bî-yâr ü bî-h'îş, dervîş ü dil-rîş ^(193a) arâm itdiler, bî-kes ü bî-feryâd-reslikden mâtemlerin itmâm itdiler. İbn Ziyâd bunlaruñ sefer erbâbın mükemmel itdi, başları anlar-ıla Şâm'a gönderüp, biş biñ er qoşup Recez bin Qays ve Muħzır bin Şa'lebe ve Şimr-i Zü'l-cevşen'i müvekkel itdi. Nevâhî-i Haleb'de 'Ma' mûre'-nâm bir kûh-i pür-şükûh var idi ki ol tağıñ ^[315b] harâretinden Kûh-i Qâf'ıñ sînesinde dâğ-ı endûh var idi. Ol kûhuñ qullesinde bir qal'a var idi, egerçi büzürg degül kûçek-hışâr-ıdı, emmâ haşânet-ile ve metânet-ile 'Irâq u İşfehân ü Hıccâz'da meşhur diyâr idi. Halkı Yedûd idi ve kutvâli “Azîz bin Hârûn'-nâm bir şâhıb-vücûd idi. Ehl-i qal'a serâser harîr-bâf idiler ve rezimde dağı nâm-dâr-i ma'reke vü maşâf idiler. 'Asker dâmen-i kûhda 'alefzâr ü cüybâr görüp qondılar, ol nâ-tirâşîdeler niçe servi yaqup şanevberi yondılar.

Ez-în cânib Şehribânü'yı İmâm alduqda yüz kenîzeke var idi, emmâ içlerinde bir husn-ile mümtâzı var idi, 'Şîrîn'-nâm ve şekerîn-güftâr idi.

Bejt:

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Gireydi düşünce ol la'l-i şîrîn

İde Kevşer'le ta'bir İbn Sîrîn

Leyl-i zifâfda şükrâne-i vaşl-i İmâm için Şehribânü ellisin âzâd itdi. Çün Zeyne'l-'âbidîn toğdı, kırkın dağı ol şâdiye âzâd idüp dil-şâd itdi. On neferi kendüye yâr ve her biri hıdmet-kâr ü maşlahat-güzâr idi. Bir gün İmâm muṭâyebe yüzinden Şehribânü'ya, “Şîrîn 'aceb güzel degül mi?” didi. Şehribânü İmâm'dan meyl añlayup İmâm'a virdi. ^[316a] İmâm fi'l-hâl âzâd idüp eline 'ıttq-nâme virdi. İmâm, “İy Bânü! Bunca cevâri-i çün-havâri i' tāk itdüñ, birine hıl'at virmedüñ; neden Şîrîn'i bu in'âm-ıla aralarında tāk ^(193b) itdüñ?” didi.

Şehribānū, “Yā İmām! Ğayrılar benüm āzādımdur, bu senüñ āzāduñdur. Mümtāz olmağ- için, akrānı içinde ser-firāz olmağ- için cāme virdüm ve hıl‘ at geydürdüm.” demiş-idi. Şirīn ol vaqıtden berü hıdmet-i Bānū‘da, seferde vü hāzarda hıdmet-ile tek ü pūda idi. Ol menzilde Şehribānū‘nuñ cāmesin köhne görüp, ağlayup ruḥşat istedi ki varup ol ḳal‘ada cüzvī pīrāyesin şatup, yirine nev-cāme alup gele. Bānū, “İy Şirīn! Sen āzādsın. Ḳanda diler-iseñ var, işte ḥayme ve işte hıṣār.” didi. Şirīn ḳullede ḳal‘aya varup daḳḳ-ı bāb itdi. ‘Azīz düş görmüş-idi, ḳapu ardında münteẓır idi, “Şirīn misin?” didükde, “Belī!” diyü cevāb itdi. ‘Azīz ḳapuyı açdı, ḥaḳḳ-ı ḳudüm-i pāyına dīdesinden şu döküp maḳdemine ṣenā gevherlerin şaçdı. Şirīn, “Benüm Şirīn idügüm neden bildüñ ki, ḳapu ardında intizār ḳıldıñ?” didi. ‘Azīz [didi ki]: “Bu gice vāḳı‘ada ^[316b] gördüm ki Mūsā ve Hārūn geldiler, her biri giryān ü eşk-rīzān ü¹ maḥzūn geldiler. Sebeb-i ḥuznlerinden sü‘āl itdüm, ‘Füssāḳ-ı ümmet-i Muḥammed ḳavm-i ‘Ād ü Şemūd’a taḳlīd itdiler, peygamber-zādelerin tiğ-ı zulm-ile şehīd itdiler. El-ān başların Şām‘da başlarına iledürler. Me‘āşir-i enbiyā vü gürūh-i mele‘-i a‘lā mātemden ḥıṣṣa-dārdur, belki pelās-pūş ü sūk-dār[dur].’ didiler. Ben ‘Muḥammed’e inanur mısın?’ didüm. ‘Belī! Muḥammed ḥaḳ peygamberdür ve cümle-i enbiyāya serverdür. Eger bāver itmez-iseñ, işte kenīzegi Şirīn ḳapu ardındadır. Sen daḥı şimden-girü ḳabūl-i İslām eyle. Var ziyāret-i ser-i İmām eyle ve ol ser-i serdārān-i şühedāya bizden selām eyle.’ [didiler].”

Bejt:

(fe‘ilātün[fā‘ilātün] fe‘ilātün fa‘lün)

Şühedā cavḳına ol olmaḳ baş **(194a)**

Ḥaḳ bu kim ḥaḳḳıdur anuñ biñ baş

Çün şubḥ irdi,

Bejt:

(mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün)

Seḥar meşrıḳdan oldı mihr peydā

Yed-i beyzā-yi Mūsā-yıdı gūyā

Şirīn ve ‘Azīz, Şehribānū‘ya ḳıṣṣayı taḳrīr itdiler, anlar daḥı ‘Azīz’e ta‘zīm ü tevḳīr itdiler. Azīz, Mūsā ve Hārūn’uñ selāmın ser-i İmām’a irişdükte redd-i selām idüp, “**Ve ‘aleyhimü’s-selām!**”² didügin niçeler işidüp şalevāt getürüp tekbīr itdiler. ‘Azīz, İmām Zeyn’e biñ dīnār-ıla bir hıl‘at ve cümle-i ḥavātīnine bir cāme-i zī-ḳıymet virdi ve ‘alā ḥıde

¹ ü B: -P

² Onlara da selam olsun.

Şeribānū'ya niçe ^[317a] kumāş ü libās ü nuḫūd ü ecnāsdan niçe bābet¹ viridi. Ve biñ dīnār daḡı müvekkellere viridi ki anlara şāyeste-i ḡıdmet ve şānlarına göre ḡurmet ideler. İmām Zeyn, 'Azīz'e İslām telḡīn itdi, 'Azīz ḡabūl idüp Şīrīn'i 'Azīz'e şer' üzre kābīn itdi. Cümle ḡalḡ-ı ḡal' a bereket-i ser-i İmām-ıla Zeyn elinde Müslimān oldılar.

Nazm:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Çü anlar üzre şaldı Āl sāye

Şanasın irdiler zıll-i Hümā'ya

Dalāletde gezerken zār güm-rāh

Hidāyet kişverine oldılar şāh

İmām Ebū İsmā'il, Ebū'l-Ḥuḡūḡ'dan rivāyet eyler ki: "Ser-i İmām'a elli kişi nigeḡbān idi. Bir gice nevbet baña geldi. Ol gice refiḡlarum seri bir şandūḡa ḡoydılar ve kendüler uyudılar. Baña uyḡu gelmeyüp bīdār idüm, emmā ḡözlerüm şandūḡda olup nigeḡdār idüm. Nā-gāḡ cānib-i āsmāndan bir şadā geldi ki, Ādem-i Ebū'l-enbiyā geldi ve Nūḡ-ı Şeyḡu'l-enbiyā geldi. Andan ḡürūḡ-i enbiyā gelüp: 'Bu İbrāḡīm-i ḡalīl'dür; bu İşḡāḡ ve bu İsmā'il'dür. Bu Yūsūf, bu Ya'ḡūb-i İsrā'il'dür.' didiler. Andan ḡürūḡ-i pür-şükūḡ-i melā'ike vü 'asker-i ülü'l-erā'ike ile bir kimesne geldi, bir peyker-i münevver, ^[317b] belki rūḡ-ı muşavver. Didiler ki: 'Bu Seyyid-i Enbiyā ^(194b) ve Server-i Şaḡaleyn'dür, mātem-zede-i muşībet-i ḡuseyn'dür.' Andan şoñra cavḡ cavḡ aşḡāb-i kibār-i Mūḡācirīn ü Enşār, ḡuşūşā ḡayder-i Kerrār, Ca'fer-i ḡayyār, ḡasen-i Rızā, ḡāmze-i Seyyidü's-şūhedā'. Ser-cümle ḡīsū-yi müşḡ-bār ve ḡurre-i 'anber-nişārların çözmüşler, şekl-i ḡamda ve libās-i mātemde, ḡalbleri perīşān ve eşḡ-rīzān. Evvel inen şaḡş şandūḡa varup ser-i İmām'ı çıkarup yüzün yüzine urdı, ḡözin ḡözine sürdi. İstedüm ki seri elinden alam, 'Hey ḡüstāḡ! Epsem ol ki, Ādem Şafī'dür! Me'āşir-i enbiyā ile mātem-i Seyyid-i Şūhedā'ya ve ta'ziyet-i Resūl-i Muşḡafā'ya geldiler.' didiler ve her biri gelüp ser-i ḡuseyn'i ziyāret ve Resūl'e ta'ziyet itdiler. Andan bir nūrdan kürsī vaḡ' itdiler. Rūḡ-ı Resūl indi, ol kürsīde ḡarār itdi.

Bejt:

(mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün)

Muḡammed rūḡıdur ki indi ḡāke

Hezārān āferīn ol cān-i pāke

¹ bābet B: bāteb P.

Me‘ aşir-i enbiyā atrāfında girdāgird oturdılar. Andan bir firişte bedīd oldu, bir elinde bir tīg-ı hūn-ālūd ve bir elinde bir āteşin ‘amūd. Ve ol firişte benüm elüme yapışdı ve çekdi. Feryād itdüm ^[318a] ki: ‘Bir derdmend ü nā-tüvānem, bende-i hānedānem ve bu hālden tersānem; içlerinde bulunduğuma peşimānem.’ didüm. Yüzüme bir şabanca urdı, bir yanın siyāh eyledi ve hālümü tebāh eyledi. Hāzret ‘Andan elüñ çek!’ diyü buyurdı. Ben bī-hod oldum, şabāha dek yatdum, gūyā ki bī-vücūd oldum.”

Çün şabāh Şimr nazār itdi, gördi ki ser şandukda nihüfte, emmā nigebānlardan ne bī-dār var, ne hüfte. Anlardan ne nām ü nişān var, ne haber var ne eşer.

Mışrā‘ :

(fā’ilātün mefā’ilün fa’lün)

Cā be-cā tūde tūde hākister

Ebü’l-huķūķ’dan hālī şordı, ^(195a) Ebü’l-huķūķ didi anı ki¹ gördi. Yüzinüñ siyāhlığın ve kendinüñ Resūl huzūrında pür-günāhlığın bildürdi. Bir kerre āh idüp cān virdi. Şimr gördi ki kışsa-i Ebü’l-huķūķ qarārları gibi huzūrların uçurdı, fi’l-hāl başları alup kūs-i raḥīl urdurup kārbanı Şām’dan yaña göçürdi.

Nazm:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Seḥargeh çünki göçdi ‘ asker-i Şām

Sefer kıldı o ḥayl-i hūn-āşām

Teveccüh eylediler Şām-i şūma

Yıkıldılar çü büm ol merz-būma

Mübārekdür sefer diyü seḥarde

Bulındılar seḥar vaḳti seferde

Rāvī eydür: Çün haber Şām’a vardı ve bu kışsanuñ ^[318b] āşarı ḥavāşş u ‘avāma vardı², Yezid buyurdı, Mısrī sipāhiler ve Şāmī cündiler zīnet ü zīver-ile bindiler, Şimr’e qarşu çıkdılar. Ve Şām’da bulunan kūçek ü büzürg seyr içün der-sū çıkdılar. *Kenzü’l-Ġarāyib*’de Ebü’l-‘Abbās’dan mervīdür ki, ol eydür ki: “Ben ol vaḳt Şām’a ticārete varmış idüm. Gördüm ki ḥalḳ dühüller çalarlar, raḳşlar idüp eller qarşarlar. ‘Āyā bunlaruñ ‘ıydı mi var yāḥod bir vaḳt-i sa‘īdi mi var ola?’ didüm, birinden şordum: ‘Meger ġarībsin ki bu muşībet-i ‘azīmeden bī-naşībsin. ‘ Aceb degül midür ki, dūd-i āh-i mazlūmān bulutlar gibi

¹ ki B: -P.

² ve bu...vardı B: -P.

göge ağmaya ve ‘âlem halkın ğarḳ-âb-i gird-âb-i seyl-âb-i kahr itmek-içün gökden yire kan yağmaya? Yâhod kavm-i Şemûd ü aşḫâb-i Uḫdûd gibi halkı âteş-i hışm-i İlâhî yakmaya veyâ kabîle-i ‘Âd gibi ber-bâd idüp şarşar-i suḫt-ı Hâḳ vâdî-i ḫuḫameye bırakmaya ki, Ehl-i Beyt-i nübüvveti zâr ü ‘uryân ü¹ nâlân ü ğırivân ser-i Ḥuseyn-ile bâb-i Sâ‘ât’dan Yezîd’e hediye getürüyürler; haberleri yok ki, cümle ‘âlemiyâna ve ‘âdemiyâna beliyeye getürüyürler.’ didi. İleri vardum, maḫmil-i Ehl-i Beyt’e irişdüm. ^[319a] Serler içinde nîze üzerinde bir ser ^(195b) gördüm, ser-i Resûl’e şebîh ve şüretde ‘Alî’ye beñzemekte mazḫer-i ‘El-veledü sirrû ebîh.’² Bî-iḫtiyâr ağladum. Maḫmilden bir ‘avret beni görüp, ‘İy pîr! Ğayrılar şādân ve sen neden ğiryânsın? Meger ḫâlden bî-ḫaber, yâhod ḫayrânsın?’ didi. ‘Yâ emetu’llâh! Kimsin?’ didüm, ‘Duḫter-i Ḥuseyn, Sekîne’yem ki hedef-i siḫâm-i cevr ü kîneyem.’ didi. ‘İy ḫâtûn-i kıyâmet ü zeyn-i ḫânevâde-i kerâmet! Şâḫıb-i ceddüñ Süheyl-i Sâ‘idî’yem, cümle-i aşḫâb-i Resûl’den ve aḫbâb-i ḫânedân-i Betûl’denem. Ḥıdmet buyur ki mümkün olduğca edâ ideyim, eger bezl-i rûḫ-ıla daḫı olur-ısa cânum fidâ ideyim.’ didüm³. ‘İy pîr-i bereket ve iy muḫaddem-i ümmet! Mürâdumuz oldur ki, ser-i İmâm’ı getüren nîze-dâra diyesin ki ileri yürüye ki enzâr-i halk aña düşüp ğavġâ-yi ‘âmdan ḫalâş bulavuz ve nazar-i nâ-maḫrem-i Şâmiyân’dan dūr olavuz.’ Segirdüp dört-yüz dînâr ḫâmil-i sere virdüm ki ser-i İmâm’ı şehre iletmekte ta‘cîl ide, benden ol naḳd-i muḫaḫḫarı kabûl idüp du‘â-i Ehl-i Beyt-ile şevâb-i ‘azîm taḫşîl ide. Çün tekrâr ḫıdmet-i Ehl-i Beyt’e varmaḫ ḫaşd itdüm, zihâm-i ‘avâm ^[319b] yol virmedi, ayaklarına yüz sürmege elüm irmedi.”

Ravî eydür: Ol şabâḫda ki,

Beyt:

(fâ’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün[fa’lün])

Mihr bir nîze bülend olmuş-ıdı ol demde

Nîze üzre ser-i sultân-i şehîdân-şekil.

Ser-i İmâm şehrden girdi, müzâḫame-i⁴ ‘avâm ve muşâdeme-i enâmdan çaḫ ikinci çağında dârü’l-imâreye irdi. Ol gün ḫaşr-i dârü’l-la‘ nelerin zînet kılmışlar idi, sâḫatinden merḫamet ü şefḫati süpürmişler, silmişler-ıdı. Mükellel taḫtlar ve atrâf-i taḫtda kürsiler ḫurmuşlar, dîbâ-yi Rûmîden serâ-perde ^(196a) ler urmuşlar. Yezîd-i bî-baḫt fark-ı taḫtda ḫarâr idüp ümerâ

¹ ü B: -P.

² Çocuk babasının sırrıdır.

³ didüm B: didi P.

⁴ müzâḫame B: merâḫıme P.

kürsilerde oturmuşlar ve sāyir serhengān ü sālārān şaflarında ʔurmuşlar idi. Çün Şimr ol iki serheng-ile, ehl-i beyt ve ser-i İmām'ı getürmege āheng itdiler, ehl-i beyte bir şuffede yir ta' yīn itdiler, serleri bir bir Yezīd nazārına getürüp kimler oldukların tebyīn itdiler. Yezīd ol serverlerüñ serlerinüñ sirlere muʔtālī^ç olup cümlesin gördi, ser-i İmām'ı şordı. Şimr merd-i pür-ḫīle vü mekr ü ğadr-ile meşhūr-i ḳabīle idi, seri aḫass-i beşer ü enḫas be-şer Beşīr bin Mālīk eline virdi. Beşīr seri getürüp,

Şi'r:

(...?)

Evḳade rikābī^[320a] fīzzaten ve zeheben

Ene ḳateltü'l-melike'l-muḫacceben

Ekremü ḫalkı'llāhi ümmen ve eben

Ve ḫayrühüm iz yünsebüne neseben¹

bu recezi okuyuraḳ Yezīd nazārına girdi. Yezīd ḫışm idüp², “Çün böyle idügin bilür-idüñ, niçün ḳatıl ḳılur-ıduñ? Va'llāhi benden saña cāyize yoḳ, emmā seni buña irişdürmekde ta' cīl ideyim.” diyü buyurdı, cellād ḳolına yapışup çıkarup boynın urdı. Andan ümerā-yi Kūfe'ye ḫıṭāb idüp, “Ḫuseyn'i nice³ ḳatıl itdüñüz?” didi. Zuheyir bin Ḳays ve Şimr-i Zi'l-cevşen, “Yā emīre'l-mü'minīn! Bu şahş etbā^ç u eşyā^çndan bir ḳavm-i ma'dūd-ıla Kerbelā'ya geldiler. Leşker-i girān-i bī-kerān-ıla hücüm idüp sehl zemānda aḫz-i demār ü ḳaṭ^ç-ı tebār idüp serdārlarınıñ başın bürīde ve 'askerlerinüñ defter-i ḫayātın neverdīde eyledük. Meyyitlerinüñ başların ayaḡuñ türābına getürdük ve dirilerini eli baḡlı ḫıdmetüñe yitürdük.” didi. Yezīd bir zemān ser-pīç idüp andan taşt-i zerrīn ṭaleb itdi. Buyurdı, seri yudılar, ol taşt içine ḳodılar. **(196b)** Ol pelīd elindeki çüp-ıla Ḫuseyn'üñ la'l-i ḫandān ü dürr-i dendānın urup “Mā aḫsene şenāyāhü!”⁴ didi. Ebü'l-Mü'eyyed-i^[320b] Ḫārezmī rivāyet ider ki: Şemeret bin Cündeb –raḡıya'llāhü 'anh– ol meclisde ḫāzır idi. Ḫayḳırdı ki: “Ḳaṭa'a'llāhü yedeke!”⁵ İy la'īn ü Yezīd ve'y aḫmaḳ u pelīd! Ol şenāyādan çübı gider ki, kerrāt ü merrāt gördüm ki Resül ol dehānı öper-idi ve Ḫuseyn, Resül-ile leb be-leb olup ol maḡzen-i esrār-i vaḫyden lu'āb emer-idi.” didi.

¹ (Şu hāl) altın ve gümüş(ün eteşte yandıḡı gibi) boynumu yaktı/ Ben gizli bir sultanı öldürdüm/ Anne ve baba cihetinden yaradılmışların en değerlisini / Dayandıkları nesep açısından da en hayırlısını.

² idüp B: idüñ P.

³ nice: niçe P, B.

⁴ Dişleri de ne güzelmiş!

⁵ Allah elini kessin!

Şi'r:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Çarḥ-ı ser-keş göreyim ki bî-ser ü sāmān ola

Böyle serdāruñ seri ki böyle ser-gerdān ola

Göreyin destüñde çübek gibi destüñ kurusun

Çūpuñuñ çünki nişānı ol leb ü dendān ola

Yezîd, “İy pîr! Eger ḥurmet-i şuhbet-i Resûl olmasa, kayduñ gördürür-idüm, boynuñ urdurur-ıdum.” didi. Şemere¹, ““ Aceb ḥâldür ki, biz o cânibden iken bizde ḥurmet-i Resûl’i ri’âyet idersin, Huseyn zü’l-ḳarâbeteyn iken, hem sıbtı hem ‘am-zâdesi perverde-i ḥānevâdesi iken anlarda ḥaḳḳ-ı ḳarâbeti ri’âyet itmeyüp şāh-rāh-i ḳalālete gidersin.” didi. Hāzırlar girye idüp ḡulū itdiler, her ṫarefden bir dürlü ḡüft ü ḡū itdiler. Yezîd buyurdu, Şemere’yi ṫaşra ḳıḳardılar, zenleri getürdiler, vardılar.

Zeyneb ve Ümmü-külşüm ve Zeyn’i araya ^[321a] getürdiler, Zeyneb’üñ nazarı ki² ser-i İmām’a rāst geldi, “**Vā ceddāh vā Muḥammedāh vā veylāh vā muşibetāh!**”³ didi. Andan Yezîd’e ḥıṫāb idüp, “İy Yezîd! **La’net ber-tū bād ve ber-İbn Ziyād ve ber-Ziyād!**”⁴ Hiç bilür misin ki ne ḡüne ‘amel-i bed ḳılduñ? Kendi elüñ-ile üstüñe bāb-i la’neti küşāde ve der-i raḥmeti sed ḳılduñ. Kendi benātuñ eyvān ü serā-perdelerde āsüde vü mestür, muḫteremān-i ḥarem-i nübüvvet ḡāh ḡāretüñüz elinde muḳayyed **(197a)** ü me’sür. ḡāh Kerbelā şahrālarında teşne vü maḫrūr, ḡāh dūr ü dirāz yollarda ser-pā ve bürehne vü ḡor. ḡāh şehir ü bāzārlarda ḡavāşş u ‘avām nazarlarına⁵ manzūr, ḡāh dīvānlarda dīvān ḡuzūrında mu’āteb ü maḳḫūr. Ferdā-yi ḳıyāmetde bu ‘amellerüñ cevābın viribilür misin? Ḥuzūr-i Ḥaḳḳ’a ve nazar-i Resûl’e varduḳda ne diyeceḡüñ tedārük ḳılır mısın?” didi. Yezîd, “Bu kimdür?” didi,

Mışrā’ :

(fâ'ilâtün fe'ilâtün fa'lün)

“Duḫter-i Fāṫıme-i Zehrā’dur.”

didiler. Andan ‘Alī bin Huseyn’i şorup, “Bu kimdür?” didi. “Bu İmām Zeyn’dür, ‘Alī bin Huseyn’dür.” didiler. Yezîd aña ḥıṫāb idüp eyitdi: “İy şabî! İster-idüñ ki babañ imām ola ve mesned-i imāmet ü minber-i ḫılāfet aña maḳām ola. ^[321b] Ḥıṫbe anuñ nāmına oḳuna, sikke

¹ Şemere: Şimr P, Semere? B.

² nazarı ki: P’de derkenar.

³ Vah dedeme! Vah Muhammed’e! Çok yazık! Vay başıma gelenlere!

⁴ Sana da, Ziyad’ın oḡluna da, Ziyad’a da lanet olsun!

⁵ nazarlarına B: nazarları-yıla P.

anun ismine tokuna. Şükr Hudā'ya ki sizi nā-mürād itdi ve bizi ğālib ü şād itdi.” didi. İmām Zeyn, “Ol minberleri sizün ecdāduñuz mı važ' itdi, bizüm ecdādumuz mı? Ol huṭbeleri sizün ecdāduñuz mı ref' itdi, bizüm ecdādumuz mı? Hıl' at-i hılāfet bizüm kāmēt-i hılkatümüze mi lāyıkdur, yā sizün? Āyet-i imāmet sizün haḫḫuñuza mı şādıkdur, yāhod bizüm? Emmā bizüm sizün-ile¹ ser ü kārumuz ve güftār ü girdārumuz yevm-i kıyāmete ḫalmışdur, Ḥazret-i Ḥaḫ ḫuzūrında ve Resül yanında ḫuşūmete ḫalmışdur.” [didi].

Rübā'î:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Dini üzre iy bugün terciḫ iden dünyāsını

Gün bu gün diyü ferāmüş eyleyen ferdāsını

Ṭut ki ṭutduñ enine uzunına dünyāyı sen

Ḳo Ḥuseyn'i yād ḫıl yarın anun Mevlāsını

Yezid ğazaba gelüp ol sebük-ser bir serhenge emr itdi ki, varup Zeyn'i öldüre, ol gül-i al-i bāğ-ı Āl'i henüz şiküfte vü ḫandān olmadın şoldura. Ümmü-külşüm **(197b)** iki eli-yile şarılıp, “İy püser-zāde-i Hind ve iy la'net-kerde-i Hind ü Sind! Henüz katl-i evlāddan ṭoymaduñ mı, daḫı şeyṭānı ḫoyup imām-i haḫḫa uymaduñ mı? ^[322a] Bu şabî-i āl-i Nebî'den ğayrı kimesne yoḫdur ki ḫarem-i nübüvvet ü imāmete maḫrem ola, başlarına ḫāl geldükde hem-derd ü hem-dem ola.” diyüp bu beyti oḫudı:

Beyt:

(...?)

Ünādike yā ceddāh ḫayra mürsel

Ḥuseynüke maḫtülün ve neslüke zāyi²

Yezid bu beyti işidüp derhem oldı, nuṭḫı ṭutılıp bî-dem oldı. Zeyn'i yanına ṭaleb itdi, yüzine güldi, şuhbetine 'arz-ı şür ü şeğab³ itdi, “Benüm oğlum senün-ile müteḫārib-sindür ve bünye vü ḫuvvetde daḫı muḫārandür, eger diler-iseñ güreşün.” didi. İmām Zeyn, “Her birimüzün eline bir kār virün ve buyuruñ, ceng idelüm. Her ḫanḫımız ğālib olur-ısa, maḫlūbı helāk itsün, elindeki kār ile sīnesin çāk itsün⁴.” [didi]. Bu eşnāda ğulğule-i kūs-i dārü'l-imāre ğuş-i 'ālemyāna ṭaṭṭane şaldı. Püser-i Yezid, “İy püser-i Ḥuseyn! İşte benüm babamuñ kūs-i nevbeti ve ṭaṭṭane-i salṭaneti; yā senün babañuñ nevbeti var mı?” didi. Bir

¹ sizün-ile B: şirk-ile? P.

² Elçilerin en hayırlısı olan Dedeciğim! Sana sesleniyorum/ Hüseyin'in öldürüldü, neslin telef oldu.

³ şeğab: şa' b P, sa' b? B.

⁴ Elindeki...itsün B: -P.

zemāndan daḡı bālā-yi her menāreden “Allāhü ekber!”¹ āvāzesi gūş-i sürüşü ker kıldı, “Eşhedü en lā ilāhe illāllāh ve eşhedü enne Muḡammeden ‘abdühü ve resülüh.”² şadāsı şāhidān-i ‘ālem-i şühūdūñ ḡalbine eşer kıldı. ^[322b] Zeyn, “İşte benüm cedd ü pederümün nevbet-i saltāneti ki günde biş def’a aḡāşī-i ‘ālemde ve ma‘müre-i benī-Ādem’de ser-i menārı tezyīn eyler ve mele’-i a‘lā vü saḡf-i semāyı pür-ḡanīn eyler.” didi.

Beyt:

(fā’ilâtün[fe’ilâtün] fe’ilâtün fe’ilün[fa’lün])

Çañna nāḡūsaruñ tıḡdük ot

Oldı āzān-ıla çün³ nevbet-i bezm

Penc āzān⁴ oḡına vü ba‘d-zān

ḡaşre deḡin ḡura bu sünnet-i⁵ bezm

Hāzırlar Zeyn’ün ^(198a) ḡāzır-cevāblıḡına ‘acebe ḡaldılar. Muḡaşşal, Yezīd ile Zeyn beyninde söz müfaşşal ve baḡş müselsel oldı. Zeyn didi ki: “Mehbıḡ-ı Cebre’ıl sizün ḡāneñüz mi, yāḡod bizüm? Menzil-i tenzīl sizün ḡāneñüz⁶ midür, yāḡod bizüm? Āyet-i taḡhīr sizün ḡaḡḡuñuzda mıdur, yāḡod bizüm? ḡıkāyet-i ‘Zevi’l-ḡurbā.’⁷ sizün şānuñuzda mı şāmildür, yāḡod bizüm?” Ol ḡadar söyledi ki Yezīd ‘āciz ü mülzem oldı, bedenine ra‘şet ve cānına ḡayret āriz oldı. “Yā İbnü’l-ḡuseyn! Benden mürāduñ var-ısa söyle ki, maḡböldür ve her ḡācetün ḡuşüle mevşüldür.” didi. Zeyn eyitdi: “Evvelā ḡātil-i pederüm vir ki ḡışāş idüp hem emr-i şer‘ı icrā ideyim, hem intiḡāmum alup kendi ḡaḡḡımı istīfā ideyim.” Yezīd ümerā’-i Kūfe’ye, “ḡuseyn’i kim öldürdi?” didi, ^[323a] “ḡuveylid bin Yezīd öldürdi.” didiler. Aña sü’āl itdi, “ḡāşā ki ben öldürem! Sinān bin Enes öldürdi.” didi. Sinān, “La‘net ḡuseyn’i öldürene! ḡuseyn’i Şimr öldürdi.” didi. ḡulāşatü’l-keḡām, her biri inkār itdiler. Āḡır Şimr’i iḡzār itdiler. “ḡuseyn’i sen mi öldürdün?” didi. Şimr böyle cevāb virdi ki: “Me‘āza’llāh! Ben öldürmedüm. Sözün rāstı ve bī-kem ü kāstı budur ki: ḡabāyil-i ‘Arab’ı ve her cılf ü bī-edebi cem‘ idüp sīm ü zer ü tıḡ u kemer, esb ü ḡııl‘at ü raḡbet ü istimālet virüp ḡıtāl-i ḡuseyn’e kim rızā virdi-yise ḡuseyn’i öldüren oldur.” didi. Yezīd bu⁸ sözden münfe‘ıl oldı ve ḡaḡḡ içinde ḡacil¹ oldı², “La‘net size! Cümleñüz yıḡıluñ ve her

¹ Allah en yücedir!

² Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna şāhitlik ederim.

³ āzān-ıla çün: ezān-ıla çün B, ezān-ıla çü P.

⁴ āzān B: ezān P.

⁵ sünnet: sünen P, B.

⁶ ḡāneñüz B: ḡāne-gün? P.

⁷ “Akrabalar.” 2/Bakara: 177.

⁸ bu: P’de mükerrer.

her biriñüz ölince dest-i nedāmet-ile sīneñüz āzürde kıluñ.” didi. Andan Zeyn’e dağı, “Hācetiñ nedür?” didi. Zeyn, “Ser-i İmām’ı ve sāyir serleri serāser vir ki varup ecsāda ilhāk idüp mevzi’-ı kätde tedfīn ideyin³ ve nişān (198b) ü ‘alāyim vaz’ idüp maķātīl-i şühedā vü me‘ārik-i menāyāyı ta’yīn ideyim.” didi. Yezīd, “Revādur. Dağı ne mürādūñ var?” didi. Zeyn, “Ruḥşat vir ki tevābi’-ıla Medīne’ye rıḥlet ve baķıyye-i ‘umrüm olduķça kurb-i cedde [323b] mücāveret idelüm.” didi. Yezīd, “Bu dağı ḥāşıldur. Dağı ne ārzūñ vardur?” didi. Zeyn eyitdi: “Ferdā rüz-i cüm‘adur. Ruḥşat vir ki, kırā’et-i ḥuṭbe ideyim.” didi. Yezīd ana dağı “N’ola!” didi.

Çün irte oldı, Yezīd va‘de-i ḥuṭbeye nādīm olup yine ḥaṭīb-i Şāmī’ye muķarrer itdi. Çün ḥalk cāmi‘a cem‘ olup ḥaṭīb-i Şāmī şu‘ūd-i minber itdi, sitāyiş-i āl-i Ebī-Süfyān’da ıtrā itdi ve zemm-i āl-i Ebī-Ṭālib’i bī-muḥābā itdi. Zeyn’üñ şabrı kalmayup, “İy ḥaṭīb-i minber-i vaķāḥat ü kürsī-nişīn-i meclis-i ḳabāḥat! Efsūs ki rızā-yi maḥlūķı suḥṭ-ı Ḥālīķ üzre iḥtiyār itdūñ ve dīn-i ḥaķķı, ḥanefi verā’-i perde-i pindār ü inkārda iḥfā vü izmār itdūñ.” [didi].

Şi‘r:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Dirīgā ki gidüp rāh-i hevāya

Yönelmeñ yok ser-i kūy-i Ḥudā’ya

Utanmazsın tūtalum ḥalkdan sen

Gel inşāf it gelür mi ḥoş gedāya

Ola āl-i Nebī dūşnāma lāyīķ

Sizūñ ecdāduñuz medḥ u şenāya

Pes, Yezīd’e ḥıṭāb idüp, “Dünki ‘ahde vefā eyle, baña minberde ḥuṭbe oķumağa izn i‘ṭā eyle.” didi. Yezīd “Minbere çıķmak ne lāzim? Ṭurduğūñ yirde ḥuṭbe oķı.” didi. Emmā eşrāf-i Şām ü rü‘esā vü a‘lām, “Ehl-i Ḥicāz feşāḥatin ve Ehl-i Beyt belāğatin, ḥuşuşā ceddinden ḥadiş rivāyetin [324a] görmek mürādumuzdur.” diyü ibrām itdiler. Yezīd “Her çend ki bunlar āl-i Hāşim’dür ve benī-Ebi’l-Ḳāsim’dür. ‘**Ūtütü cevāmi‘ a’l-kelim.**’⁴ ḥırmen-i feşāḥat[in]üñ ḥūşe-i çinleri⁵, ‘**Ve ene efşāḥu’l-‘Arabi ve’l-‘Acem.**’⁶, (199a) gülşenlerinüñ gül-

¹ ḥacil: ḥacil B.

² ve ḥalk...oldı B: -P.

³ ideyim B: ideyim P.

⁴ “Bana az sözle çok şey anlatma özelliği/ kudreti bağışlandı.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 12, s. 366.

⁵ ḥūşe-i çinleri B: ḥūşe-çinleri P.

⁶ “Ben Arabın ve Acemin en fasih konuşanıyım.” Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 12, s. 366.

bünleridir. ‘İlm-i kitâbdan behremend ve faşlü’l-ḥıṭâbdan nevâle-benddürler. Şâyed ki Ebî-Süfyân’a¹ faẓîhat ve ḥânedânımuza isnâd-i zillet ü meskenet ide.” didi, müfîd olmadı. İlhâḥ-ı Şâmiyân-ıla nâ-çâr Zeyn’e minbere çıkup ḥuṭbe oğumağa ruḥşat virdi. İmâm Zeyn minbere çıkup ḥamd-i İlâhî ve na‘ t-i Ḥâzret-i Risâlet-penâhî’yi müştemil bir ḥuṭbe oğudu ki, nişân-i ta‘ rîfine sihâm-i elsine-i enâm irmez ve ‘uḫûl ü efhâm dest-i zunûn ü² evhâm-ile şâḥsâr-i gülşen-i medḥından gül dirmez. Revâyi‘ -ı mesâ’ili, feẓâ’il-i nübüvvet gibi fevâzıl- i nâ-mütenâhîyeyi muḥtevi ve bedâyi‘ -ı delâ’ili, şemâyl-i Ehl-i Beyt gibi fûnûn ü şühûn-i keşîre üzre münṭavî. Mâ-ḥaşal, oğuduğı ḥuṭbe Ḥâzret-i Resûl’üñ ‘ulûm-i ledünniyyesinden bir kitâb ve her fâşlı Ḥâzret-i Emîr’üñ ḥuṭbetü’l-beyânından bir bâb.

Rübâ‘î:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ûlün)

İdüp ḥamd-i Ḥudâ maḥmûda lâyıḳ

Muḥammed na‘ ti memdûḥa müvâfıḳ

Belâgat^[324b] dürlerini şöyle dökdi

Küpe itdi ḳulağına ḥalâyıḳ

Muḥaşşal,

Beyt:

(mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ûlün)

Feşâḥat dürlerini ol dökerdi

İşiden bir yumardı biñ dügerdi

Mısrâ‘:³

(fâ’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün)

Ol ciger-güşe-i ‘Alî vü Betül

didi ki: “Her ki beni bildi, bildi ve her ki bilmedi, bilsün ki: Benem ibn-i⁴ Resûl-i muḥtâr, benem ibn-i Muştafâ-i Seyyidü’l-aḥyâr. Püser-i râkib-i Burâḳ, şâḥıb-i mişâḳ, müsâfir-i şeb- i ‘Sübḥâne’llezî esrâ.’⁵, müsâmir-i ‘Fe-evḥâ ilâ-‘abdiḥi mâ-evḥâ.’⁶, maḥrem-i ḥarîm-i ‘Denâ ‘Denâ fe-tedellâ.’⁷, sâḥıb-i sehmü’l-ğayb-i ‘Ḳâbe ḳavseyn.’⁸, reh-rev-i mâ-verâ’-i kevineyn,

¹ Ebî-Süfyân’a B: Ebî-Sinân’a? P.

² ü B: -P.

³ Mısrâ‘: Beyt P, Diğer B.

⁴ ibn B: -P.

⁵ “Gece yolculuğuna çıkarana (Allah) yüceler yücesidir.” 17/İsrâ: 1.

⁶ “Böylece kuluna ne vahyedecekse vahyetti.” 53/Necm: 10.

⁷ “Sarktı/ alçaldı ve yaklaştıkça yaklaştı.” 53/Necm: 8.

⁸ “Yayın iki ucu arası kadar.” 53/Necm: 9.

kevneyn, mihmān-i ‘Ebitü ‘inde-Rabbî.’¹, tercemān-i esrār-i ledünnî vü ğaybî, rümüz-āmiz-i “Allemeḥū şedîdü’l-kuvā.’², künüz-endüz-i ‘İn hüve illā vaḥyün yūḥā.’³, sulṭān-i ḥıttā-i aşfiyā, münācî-i münācāt-i ‘Rabbenā!’⁴, Ḥabîb-i İlāh Muḥammed-i Resūlu’llāh. Benem püser-i şehryār-i taḥtgāh-i ‘Hel etā.’⁵, şeh-süvār-i kārzār-i ‘Lā-fetā.’⁶, perde-^(199b)güşā-yi ‘Lev küşife’l-ġiṭā.’⁷, miftāḥ-ı kufl-i ‘Ene medînetü’l-‘ilmi ve ‘Aliyyün bābühā.’⁸, ḥaṭîb-i minber-i ‘Selūnî.’⁹, vāriş-i mertebe-i ‘Hārūnî.’¹⁰, ḥayiz-i kaşab-i sebķ-i İslām, fāyiz-i se‘ādāt-i mu‘āḥāt-i Nebî –‘aleyhi’s-selām–, sebeb-i penāhî-i Cebre’îl ü Mikā’îl, er-rākîdü ‘alā muẓṭaca’ı resūli’l-Celîl.’¹¹, mevlâ-i müvālât-i ‘Allāhümme vālî men vālāh.’¹², sebeb-i se‘ādāt-i ‘‘Ādi ^[325a]men ‘ādāh.’¹³, şāḥibü Zi’l-feķār, şāḥibü zeyli’l-feḥār, el-faşıḥu’l-muşķa’, el-baṭînü’l-enza’, ğayşü’l-mekārîmi ve’ş-şilâti ve’l-luṭfi’l-vāsi’, el-müteşaddıķu fi’ş-şalâti bi-ḥātemihî ve hüve rāki’, maẓherü’l-ġarā’ib, muẓhirü’l-‘acāyib, maḥaṭṭu’l-mevāhib ‘Alî ibn Ebî-Ṭālib.’¹⁴ Benem püser-i duḥter-i Ḥayrū’l-mürselîn, seyyid-i nisā’ü’l-‘ālemîn, ma‘den-i dürerü’l-kerāmet, maṭla’-ı derāriyü’l-ümmet, ğayş-i şaḥāb-i ‘Men isteẓalle taḥte’l-ġamāmeti ḥayrūn men te‘ammeme bi’l-‘imāmet.’¹⁵, el-ma‘ķudü nikāḥihā ‘ale’l-‘arşi bi-emri’l-Celîl, el-maḥrūvvü ḥuṭḫbeti bi-lisāni Cebre’îl, şāḥibetü mühri’ş-şefā‘ati li’l-muḥarrifine ‘an-sevā’i’s-sebîl, el-maḥbūvvü¹⁶ taḥtel’l-kisā, şālîşü āli’l-‘abā, el-Betül el-‘Azrā’ Fāṭimetü’z-Zehrā.’¹⁷”

İmām Zeyn her bār ki ‘Ene!’¹⁸ dir-idi, nāvek-i āh-i cān-ġudāz ü ciġer-ġüzār-ıla ḥāzırlaruñ ciġerin deler-idi, işidenler ķan aġlayup āh ider-idi. Andan didi ki: “Benem

¹ Rabbimin huzurunda gecelerim.

² “(Kur’an’ı) ona müthiş bir güce ve muhteşem bir görünümüne sahip olan (Cebrâil) öğretti.” 53/Necm: 5.

³ “O (Kur’an) Allah tarafından gönderilmiş vahiyden başka bir şey değildir.” 53/Necm: 4.

⁴ Rabbimiz!

⁵ “Geldi mi?” 76/İnsân: 1.

⁶ (Ali’den başka) yiğit yoktur.

⁷ Örtü kaldırılsa.

⁸ “Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır.” Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, c. 11, s. 65.

⁹ Bana (dilediğinizi?) sorun.

¹⁰ Hârün’um.

¹¹ Allah resulünün yatağında yatan.

¹² “Allahım! Ona dost olana Sen de dost ol!” Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 271.

¹³ “Ona düşmanlık edene Sen de düşman ol.” Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 271.

¹⁴ Zülfikar’ın sahibi, övgünün son sınırına ulaşmış, fasih Arapça konuşan, geniş karınlı, bol lütuf, hediye ve ikram sahibi, namaz kılariken rükûda yüzüğünü sadaka olarak veren, olağanüstü hâllerin ortaya çıkış yeri, ilginç şeyler ortaya çıkararak, lütufların biriktiği yer, Ebû Tâlib oğlu Ali.

¹⁵ Bulut altında gölgelenen, başına sarık sarandan daha iyidir.

¹⁶ el-maḥbūvvü B: el-maḥbūḳ? P.

¹⁷ Allah’ın emri ile nikahı arşta kıyılmış, hutbesi Cebrâil tarafından okunmuş; doğru yoldan sapanlar için şefaet mührünün sahibi; örtü altında gizlenmiş/kendisine ikramda bulunulmuş, Âl-i abânın üçüncüsü, Betül, Azrâ, Fatımatü’z-Zehrâ.

¹⁸ Ben.

ferzend-i şehīd, mazlūm-i ğarīb. Mehmūm-i nūr-i dīde-i Muştafā, sūrūr-i sīne-i Mürtezā. Küşte-i kişte-i tīĝ-ı sitem, ğarķ-āb-i gird-āb-i deryā-yi elem. Leb-teşne-i vādī-i ğurbet, huşk-dehān-i hāviye-i kürbet. Ser-geşte-i şahn-i Kerbelā, ser-gerdān-i rāh-i kerb ü belā. Ten-pā-māl-i deşt-i ‘anā ve cān-^[325b]dāde-i şahrā’-i belā. Ğāret-kerde-i ‘ırz u ħurmet ve ħasāret-şüde-i ‘ıyāl ü külfet. Muşībet-dīde-i evlād ü ensāb ü ķabīle vü ķavm, ber-bād-şüde-i¹ ehl ü ‘ıyāl der-yek yevm.” Çün kelām-i Zeyn bu yire **(200a)** irdi, ħurūş-i ħalk felek-i eşire irdi. Yezīd ğavĝā-yi ‘avāmdan ħavf idüp, faşl-i kelām ve taĝyīr-i ħāl-i ħāşş u ‘āmm için mü’ezzine “Ezān okı!” didi. Çün mü’ezzin “Allāhü ekber!” didi, Zeyn “Ne‘am! Lā-şey’e ekberü minhü!”² didi. Mü’ezzin “Eşhedü en lā-ilāhe illa’llāh.”³ didi, Zeyn “Şehide bihā cismī ve rūhī!”⁴ didi. Mü’ezzin “Eşhedü enne Muĥammeden ‘abdühü ve resülühü.”⁵ didi, İmām ‘ımāmesin alup mü’ezzinden yaña atdı, “İy mü’ezzin! Ol Muĥammed ħurmeti-çün bir mıkđār tevakkuf kı!” didi. Mü’ezzin tevakkuf itdi. Zeyn yüzün Yezīd’e tutup, “İy Yezīd! Bu Muĥammed senüñ ceddüñ midür, yāĥod benüm? Benüm ceddüm-ise, niçün pederüm öldürdüñ, muĥadderāt-i sūrādīķāt-i nübüvvetüñ estār-i ħurmetlerin hetk idüp şehr be-şehr gezdürüp a‘dā’-i dīni güldürdüñ? Bunuñ-ıla yine ehl-i İslām geçersin, Ħaķ’dan rahmet ve Resül’den şefā‘at umarsın!” didi. Andan ehl-i Şām’a ħıķāb idüp, “İy Şāmiyān! Sizüñ ^[326a] içüñüzde kimesne var mıdur ki, nebīre-i Mürsel ve sıbt-ı ekmel-i kümmel ola?” diyüp, el urup ğirībānın çāk itdi. Ehl-i Dımışķ’dan feryād ħopup seyl-i sirişķ-ile ‘arşa-i mescidi nemnāk itdi.

Beyt:

(mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün)

Güyā ki kıyāmet oldı peydā

Ħalkuñ kimi mest ü kimi şeydā

Yezīd ħayķırup mü’ezzin ıķāmet itdi, ħalk nemāza şürü‘ idüp imāmları imāmet itdi. Yezīd tedārük-i mā-fāt ve def’-ı şemātāt için ba‘de’s-şalāt ħalkı cem‘ itdi. Ehl-i Kūfe’yi ihzār itdi, her birine la‘net-i bī-şümār itdi⁶. Niçün Ħuseyn’i baña diri getürmedüñüz?” diyü

¹ ber-bād-şüde-i B: ber-bā-şüde-i? P.

² Evet! Ondan daha büyük bir şey yoktur.

³ Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim.

⁴ Ona bedenim ve ruhum şahitlik eder.

⁵ Muhammed’in onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim.

⁶ Ehl-i Kūfe’yi...itdi B: -P.

melâmet itdi¹. Andan İbn Mercâne'yi añup cân-i pisine² ve revân-i hasîsine nefrîn ü la'net³ itdi.

Ehl-i beyte 'alâ hıdde münâsib câmeler ve İmâm'a hıl'at ü 'imâmeler virüp Medîne'ye gitmek için esbâb-i seferlerin tertîb ve hıdmetlerine otuz⁴ mükemmel süvâr-i silâh-dâr müvekkel itdi. (200b) Nu'mân bin Beşîr'i anlara hâkim ve ehl-i beyte maḥkûm ola⁵ ola⁵ diyü ta'yîn itdi. İmâm serhâ-yi serverânı ve ser-i serdâr-i şühedâyı alup 'azm-i Medîne Medîne kıldılar, mâh-i şaferüñ yigirmisinde deşt-i Kerbelâ'yı menzil-i vaḳâr ü sekîne kıldılar. Serhâ-yi bürîdeyi tenhâ-yi ḥalîdeye mülḥaḳ idüp bir ḳabrde İmâm'uhn^[326b] ser ü tenin müstaḳıl defn itdiler ve bir ḳabrde sāyir şühedānuñ ser ü bedenlerin peyveste idüp, defn idüp gitdiler. İbn Beşîr menâzil ü merâḥilde ve mevâtın ü menâhilde edâ'-i hıdmet ü tefrîḡ-ı zımmetde daḳıḳa fevt itmeyüp çün Medîne'ye, ya'nî ol gevherler ḥazîneye ḳarîb oldılar, Ümmü-külşüm, Zeyneb'e, "İy ḥ'âher! Ri'âyet-i ḥuḳûḳ-ı Nu'mân bize vâcibdür, emmâ cemî'-i mālümüz yaḡma-geşte-i ḡâret-ger-i nevâyibdür, niçe idelüm?" didiler. Bâḳî ḳalan cüz'î pîrâyelerin cem' idüp Nu'mân'a gönderüp 'uzrler dilediler. Nu'mân nesne ḳabûl itmeyüp, "Egerçi hıdmet zâhirâ emr-i Yezîd'dür, emmâ ri'âyeti sebeb-i ḥuḣul-i rızâ-yi Rabb-i Mecîd'dür ve muḳtezâ-yi velâ-yi Ḥamîd'dür. Bi-ḥamdi'llâh ki hıdmetüm maḳbûl-i [Ehl-i] Beyt-i nübüvvet olmuşdur. Baña bu devlet besdür ve ḡayrı nesne ḡayr-i mültemesdür."

Beyt:

(fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün[fa'lün])

Bu yiter baña ki yâverlık idüp baḥt-i bülend

Şeref-i hıdmet-i Āl itdi beni devletmend

diyüp ehl-i beytüñ ellerin öpüp 'uzr-i taḳşîr-i hıdmet ve yine Şâm'a 'azîmet itdi.

Çün Ehl-i beytüñ⁶ geldügi ḥaberi ehl-i Medîne'ye vâşıl oldı, Mühâcîrîn ü Enşâr, Tâbi'in ü aḫyâr, şıḡâr ü kibâr, zühhâd⁷ ü füccâr, büzürgân ü küçekân,^[327a] zenân ü küdekân ḥurüşân ü ḡırivân, sine-küpân ü nâle-zenân istıḳbâl itdiler. Reh-güzârlarına ol ḳadar eşk-i ḥünîn döktiler, ḡüyâ ki maḳdemlerine döşemek için bir dîbâ-yi al itdiler. Ḥasret elleri-yile ḡorişdiler, ḥayret dilleri-yile şorişdılar. Muşîbet ḳışşaların açışdılar,

¹ Niçün... itdi B: P'de, takip eden "Andan...nefrîn itdi." cümlesinden sonra.

² pisine: bisine P, B.

³ nefrîn ü la'net: la'net ü nefrîn P, B.

⁴ otuz B: otuz P.

⁵ ola B: vâlih P.

⁶ ellerin öpüp...Ehl-i beytüñ B: -P.

⁷ zühhâd B: zühhâr P.

te'essüf yaşların saçışdılar. Çün ol göynüklülerden **(201a)** hâl-i derûnı diñlediler, ney gibi nālân olup iñlediler.

Şi'r:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

İy felek 'âlemleri zûlm-ile vîrân eyledüñ

Cânına kıyduñ cihānuñ halkı bî-cân eyledüñ

Şanma ancak Yeşrib ehlini perîşân eyledüñ

Ka'be'yi yıkduñ bile hâk-ile yek-sân eyledüñ

Hâk içinde genc iken ol genci pinhân¹ [eyledüñ]

Hûn-i Âl'e girdüñ el-hâk n'eyledüñ kan eyledüñ

Ümmü-Seleme –**rağıya'llāhü 'anhā**²– Resûl'den aḥādîş rivāyet ider-idi ve İmām hakkında ağlayanlara cennet ü rıdvân-ıla bişâret ider-idi.

Rûba'î:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Ebr-veş kim ki Huseyn için bugün giryân olur

Gülşen-i cennetde yarın gül gibi ḥandân olur

La'l-i pür-tâbına anuñ dürr-i pür-ḥûn-âbına

Ağlayanuñ yaşı anda dürr-ile mercân olur

Kendi her şâm ü seḥargâh belki her ân ü her gâh bu vech-ile nevḥa-zenân^[327b] ü girye-künân olur-ıdı:

Nazm:

(müfte'ilün mefte'ilün fâ'ilün)

Yollaruña rûz ü şeb idüp nazâr

Umar-ıdum gerd-i rehûnden³ eşer

Dirdüm ola cedd ü peder rütbesi

Nāmuña oḳuna cihân ḥuṭbesi

Ṭâc-i ḥılâfet saña efser ola

Taḥtgehûn⁴ pâye-i minber ola

¹ pinhân: nihân P, B.

² Allah ondan râzı olsun.

³ rehûnden: râhuñdan P, B.

⁴ taḥtgehûn: taḥtgāhuñ P, B.

Halk imām idüp uyalar saña
Dimez-idüm böyle kıyalar saña
Revzeneden üstüme düşse zıyā
Girse ışıkden evüm içre şabā¹
Tāb-i ruḥ u rüyūñ ola dir idüm
Peyk-i ser-i kūyuñ ola dir idüm
Gün gibi toğar dir-iken bir seḥar
Şām'dan irdi gice kara ḥaber
Ben ölümüm umar-ıdum rüz ü şeb
Ummaz-ıdum bu kara günü ‘aceb
Ola ḥılāfet dir-iken nām-zed²
Tāli‘ -i meşşüm ü zehī baḥt-i bed

EL-FAŞLÜ’Ş-ŞĀNĪ DER-‘UḤŪBĀT-İ ḲĀTİLĀN-İ İMĀM³

Şahîfe-i Rızaviyye’de meşşürdür ki: Ḳātil-i İmām şubḥ u şām bir⁴ āteşdān-vār āteşden tābūt **(201b)** içinde, ‘azāb-i mühîn içinde dest ü pāyı zencir-i āhenin içindedür. Ve yine kitāb-i mezkūrda meşşürdür ki: Bir gün Musā –‘aleyhi’s-selām– münācāt idüp bir kimesnenüñ mağfiretin mürād idindi. Hıḫāb-i İlāhī vārid oldı ki: “Evvelin ü āḫırinüñ, belki cümle-i ‘āleminüñ āmürzişin ḫaleb itseñ maḫbūldür, meger ^[328a] şol ḳātil ki Ḥuseyn anuñ elinde maḫtūldür. Anuñ ḫaḳḳında ben dād itsem gerek ve Ḥuseyn’üñ ḥünin alup istād itsem gerekdür.” *Kenzü’l-Ġarāyib*’de mezkūrdur ki: Dūzaḫda olan mārıların mihterinüñ adı Şedīd’dür, ğıdāsı luḥūm-i ‘uşāt ve şerābı şadiddür. Günde yitmiş kerre nāle ider: “İlāhī! Ḥuseyn’üñ ḳātilinüñ ‘azābına beni ḫavāle ḳıl ve anı baña ḳūt ü nevāle ḳıl.” Ḥaḳ Te‘ālā buyurur ki: ‘Aḳıbet-i ‘uḫūbetine seni müvekkel ḳılayım ve bu mürāduñ senüñ müyesser ü muḫaşşal ḳılayım.”

Rāvī eydür: Muḫāribān-i Kūfe vü Şām ki ol ma‘reke de ḫāzır idiler, gerek ḫarbe mübāşir gerek ğayr-i mübāşir idiler, her biri ḫayātında elbette ‘uḫūbet-i ‘ācileye giriftār ve

¹ şabā B: zıyā P.

² nām-zed: nā-merd P, B.

³ İkinci Ayrım: İmam’ı Öldürenlerin Cezaları Hakkında.

⁴ bir B: pür P.

bir nev^c ‘uķūbet ile meşhūr-i dār ü diyār oldılar. *Kenzü’l-Ġarāyib*’de İmām Sa‘dī’den menķūldür ki: Bir meclisde müsāmere ve Huseyn kışşasın müzākere ider-iken bu hādise añıldı, bir Hāricī didi ki: “Ben vāķı‘a-i Huseyn’e dil-şādem ve belālardan dahı āzādem.” didi. Nā-gāh şem^c dan bir şerāre rīşine irişdi, her çend ki ol şaḡş kendüyi şuya urdı ve yārān üşüp ^[328b] āteşin söyündüre gördi, āḡır yanup bir avuc ḡākister oldu ve ‘**ibretün li-men nazara ve i‘teber¹**’ oldu.”

Nazm:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

İdüp ḡarb āteşini pür-tef ü tāb

İçüren şu yirine tiġ-ı zehr-āb

Olurdu şuda māḡi-veş ṡapīde

Olurdu içi āteşden tefīde **(202a)**

Girürdi āteşe ki çün semender

Gehi çün māhi cānın şuya atar

Şuda ṡurmazdı oda meyl iderdi

Şanasın ki od almaġa giderdi

Yine od içre eglenmez görürdi

Varurdu kendüyi şuya ururdu

Atup şuya teni vü oda cānı

Od ü şu içre cān virdi o cānı

İşḡak bin Hıḡḡ gönleġin şoydı, beraşa mübtelā oldu. Yaḡyā bin Eyyüb zir-cāmesin aldı, nā-bīnā oldu.

Ebü’l-Mefāḡır rivāyet ider ki: Bir gün ṡavāfda bir kimesne gördüm yūzi niķāb-ıla, du‘ā idüp, “İlāhī! Beni yarlıġa, egerçi bilürem ki yarlıġamazsın.” dir-idi. Zecr idüp, “Raḡmet-i ḡaķ’dan ye’s küfrdür. Niçün raḡmet-i ḡaķ’dan mücrimini ba‘īd ve kendüni nevmīd görürsin?” didüm. Didi: “Ben Huseyn’ün ḡatline ḡāzır olan cümḡurdan idüm. Ba‘de’l-ķatıl ve’l-fetk, ṡarīķ-ı Şām’da elli kişi her gice be-nevbet, ser-i Huseyn’e nigeḡ-dār olurlar-ıdı, seri ortaya alup girdāġird çevresinde şürb-i ^[329a] ḡamra meşġül olup şubḡa dek bīdār olurlar-ıdı. Hem-rehlerüm mest oldılar, ben ḡüşyār ḡaldum; anlar uyudılar, ben bīdār

¹ Bakıp ders alacaklar için bir ibret.

kaldu. Gūşuma zārī āvāzı geldi. Gördüm ki, nūrdan bir hayme inüp İmām'ın seri berāberinde kırıldı, atrāfına tınāblar örildi. Andan üç şahş-ı nūrānī, cismleri rūhānī, sebze-cāmeler ve sefid-ı imāmeler-ile indiler. 'Bunlar kimdür?' didüm, 'Muḳarribān-i bārgāh-i Ahādiyyet ve maḳremān-i serā-perde-i ḳurbet, Cibrīl ü Mīkā'il ü İsrāfil'dür.' didiler. Nāgāh Cibrīl: 'İnzil yā Şafıyya'llāh!'¹ didi, Ādem Nebī ve Nūḫ Necī ve İdrīs indiler. Andan Cibrīl her nebīyi yād düp 'İnzil!'² dir-idi, cemī'-ı enbiyā İbrāhīm Ḥalīl ve İshāḳ ve İsmā'il, muḳaşşal, cümle (202b) enbiyā indiler. Andan Cibrīl, "İnzil yā Ḥabība'llāh!"³ didi, Ḥazret-i Resūl cemā'at-i aşḫāb-i kibār ve tābī'in-i kübbār ile nüzūl buyurdu. Ser-i İmām haymeden ḳıḳup birkaç ḳadem istıḳbāl itdi ve alnın Resūl'ün pāy-i mübāreginiñ arḳasına ḳoyup zemīn-būs [ü] rūy-māl itdi. Ḥazret-i Resūl seri ḳaldurup yüzün yüzine sürdü ve lebin lebine urdu. Sūziş ü nāliş-ile giryeye āgāz itdiler; cemī'-ı enbiyā vü melā'ike vü aşḫāb girye vü enīnlerin Resūl'e dem-sāz itdiler. [329b] Andan Cibrīl indi, ilerü gelüp, 'Yā Resūla'llāh! Buyurur-ısañ ehl-i Kūfe vü Şām'ı ḳavm-i 'Ād gibi ber-bād ideyim, yāḫod ḳavm-i Şemūd gibi nā-būd ideyim; yāḫod aşḫāb-i Lūṭ gibi bir şayḫa ile maḳarların ḳabr-i vaḫşet-ābād ideyim.' didi. Resūlu'llāh: 'İsterem ki ferdā-yi ḳıyāmetde bunlar-ıla ben ḫuşūmet idem ve 'ında'llāhi Te'ālā me'āşir-i enbiyā ḫuzūrında taleb-i ḫukūmet idem.' didi. Cibrīl didi ki: 'Yā Resūla'llāh! Nigehbānları helāk için melā'ike mürsel ve ḳazā-yi İlāhī münzeldür, ne buyurursın?' Buyurdılar ki: 'Me'mūrına olduḳların ikā' itsünler ve emr-i Ḥaḳḳ'a ittibā' itsünler.' Pes ol melā'ike ellerinde āteşin ḫarbeler-ile kime ki bir ḫarbe urdılar, bir tūde ḫākister oldılar. Yirleri ḳara yir oldu. Çün nevbet baña geldi, 'El-emān el-emān yā Resūla'llāh!' didüm. Didi: 'Lā yaḡfirka'llāh!'⁴ didi'. Çün rüz oldu, ol vāḳı' anuñ hevlinden şeklüm mütebeddel ve heykelüm müteḫavvel oldu." didi. İbrām idüp yüzün açdurdılar, gördiler ki çehresi ma'lūl ü meflūk olup dişleri ḳıḳup mānend-i şekl-i ḫük olmuş. Sādāt ü meşāyih "İy meşūm! Yürü ki (203a) nuḫūsetüñ bize bile sirāyet iymeyel!" didiler. Ol şahş Ḥarem'den ḳıḳup on adım gitmedin bir şā'ıḳa [330a] peydā oldu, ol nā-pāki yaḳdı, ḫazırları vādī-i 'ibrete bıraḳdı.

Ḳıṭ'a:

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

Ḥırmen-i Āl'e od uran fāsıḳa

Barḳ-ı ḫışm-i Ḥaḳ'dan insün şā'ıḳa

¹ Ey Allah'ın seçkin kulu! İn!

² İn!

³ Ey Allah'ın dostu! İn!

⁴ Allah seni baḳışlamasın.

Dāyimā irsün aña Hāḡ la‘neti

Hāḡ bu ki her la‘net aña lāyıḡa

Rāvī eydür: Ol ḡarbe ḡāzır olan ‘asker ü serdār, piyāde vü süvārdan bir kimesne olmadı ki, bir dem āsāyiş olup¹ bir ḡaḡre şuyı ḡuzūr-ıla iḡe, rāḡat bula; kimesne olmadı ki, zemān-i sehl ü ḡalīlū’l-mehlde her biri mazḡer-i ‘uḡūbet olmaya.

Beyt:

(mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün)

Cihānda gerḡi ḡoḡdur ḡūn-i nā-ḡaḡ

Bu demdür ḡūn-i nā-ḡaḡ yine ancaḡ

Mir ‘ātū’l-Hāḡāyık’da rivāyet ider ki: Ḳatlı İmām’uñ yılında, ki Muḡtār-i Şaḡafi, İbn Ziyād’dan intikām alup ḡatlı idüp serin Kūfe’ye getürdiler, İmām’uñ serin ḡoduḡları yere ḡodular. ‘Ammār bin ‘Umeyr eydür: “Ben ḡāzır idüm, gördüm bir mār-i² siyāh-i sehmgān gelüp İbn Ziyād’uñ burnı delūginden girüp, bir mıḡdār eglenüp yine ḡıḡup gitdi. Bir zemāndan ḡalḡ feryād itdiler ki: ‘İşte geldi! İşte geldi!’ Yine mār gelüp o ‘ameli tekrār itdi.” Bu, ‘ālem-i şühūdda müşāhed olan azābdur, ḡaḡīḡat ‘azābı ḡāric-i dāyire-i ḡısbādur.

Beyt:

(fā’ilātün mefā’ilün fe’ilün)

Ḳoḡ degül bu ḡünāha böyle cezā

Her ne olsa aña revā vü sezā

[330b] *Şevāhid*’de meşūrdurdur ki: Ḡāziyān-i Rūm’dan birisi dimiş ki: “Kenāyis-i küffāruñ birinūñ dīvārında yazılmış:

Beyt:

(...?)

E tercū ümmetün ḡatelet Ḥuseynā

Şefā’ate³ ceddihī yevme’l-ḡısbā⁴

Ebü’l-Mefāḡır eydür⁵: “Tārīḡ-ı kitābetden ḡısbā itdiler, bi‘setden üç yüz yıl muḡaddem ḡazılmış.”

Hāḡ –celle sübhānehū–nūñ ‘ālem ü ‘ālemiyāna **(203b)** şāmī vü şāmil olan rahmetinden ve Resūl-i a‘ḡam’uñ –şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem–, Ādem ü ādemiyāna kāfī

¹ olup B: -P.

² mār B: māh P.

³ şefā’at B: şefā’at? P.

⁴ Hüseyin’i öldüren topluluk ne yüzle umar/ Hesap (kıyamet) gününde dedesinin şefaatinini?

⁵ eydür B: -P.

vü kâmil olan rûhâniyetinden deryüze iderüz ki, miḥnet-zedegân-i âḫırü'z-zemân, ya' nî 'azâ-giriftegân-i şâh-i şehidân ki bu mâtemüñ âteşinden dillerinde şerer ve bu gammuñ sūzişinden cânlarına eşer irmişdür, her biri 'inâyet-i İlähiyyeden behremend ü ḫıssa-güzâr ola ve rûhâniyyet-i Ḥâzret-i Risâlet-penâhî anlara Ḥuseyn ḫurmetine mümidd-i aḫvâl ü mu'âvin-i rûzgâr ola. Ve sebab-i te'lîf-i kitâb ve câmi' u ḫârî ve kâtib ü sâmi' çeşidegân-i şerbet-i şehâdetüñ meşubâtından cür'a-yâb ve keşidegân-i kürbet-i erbâb-i 'adâvetüñ kerâmâtından naşib-bîn-i nişâb olalar. 'Ale'l-ḫuşûş, mütercim-i faḫîr 'Âşık ki o gülistânüñ dîvârlarına mülteff olan 'aşâkadan olup ol gülşen-i ^[331a] ezhârüñ giyâh-i ḫuşki ve ol külbe-i 'atṭârüñ būsın¹ pâre-i müşki; ol Ka'be-i şafânüñ ḫâr-i muğaylânı, ol çeşme-i ḫayvânüñ pâre-i nâvdânı; ol baḫr-i pür-gevherüñ pâre-i şadefî, ol minâ-ḫâne-i billürüñ şikeste-güşe-i ḫazefî²; ol engübîn-i şâfinüñ 'uşâresi, ol şehd-i şâfinüñ dürd-i câm-i ḫoş-güvâresi; ol şekeristânüñ megesi ve ol behâristânüñ ḫâr ü ḫası; ol sâḫa-i şerefüñ gerd-i kemteri, ol şem'-ı şebistânüñ nâ-çiz şereridür, ol **meb'üşün ile'l-esvedî ve'l-aḫmer**³ olan seyyidü'l-mürselinüñ şefâ'atinden tazarru' ider ki, rüy-siyâhın yüzine urmayup eşk-i surḫına nâzar idüp, Âl içinde surḫ-rû kıilup zerd-rû kılmaya. Ve ol Raḫmeten li'l-'âlemîn'üñ cümle âfâka şâmil olan ^(204a) re'fetinden tevaḫḫu' ider ki ḫacer ü medere 'âmm olan 'inâyetinden bu ḫâkden kemter ü sengden saḫtter⁴ nâ-mürâduñ maḫzâ kîmyâ-yi şefâ'ati ile işin altun idüp, Ehl-i Beyt kademlerinde ser-firâz idüp ser-fürü kılmaya.

Beyt:

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Ben kimem Âl'em diyem besdür hemân devlet baña

Cümle-i 'âlemdenem yâ Raḫmeten li'l-'âlemîn

^[331b] EL-MÜNĀCĀTÜ Fİ'D-DU'Ā'İ VE ḤUSNÜ'L-İSTİD'Ā⁵

Nazm:

(fe'ilâtün[fâ'ilâtün] mefâ'ilün fe'ilün[fa'lün])

Yâ İlähî be-ḫaḫḫ-ı cân-i Ḥuseyn

Ḳaṭre-i ḫün-i bî-kerân-i Ḥuseyn

¹ būsın: yüşin? P, büşin? B.

² ḫazefî: ḫarfî P, B.

³ Esmer ve kızıl tenli insanlar için seçilip gönderilmiş.

⁴ saḫtter: saḫter? P, saḫter? B.

⁵ Duada Yalvarma ve Güzeli Dileme.

Çün işitmekle kışşasın olduq
Biz muşîbet-resîdegân-i Huseyn
Çekile çün behište şâh olup
Şühedâ hayline devân-i Huseyn
Hûnı çeksün şefâ' ati h'ânın
Şu dem içre ki dise kıanı Huseyn
İtdi Firdevsî Rüstem'i¹ destân
Yazdı 'Āşık da dâstân-i Huseyn
Ne 'aceb olsa ol da Firdevsî
Kilki çün oldu tercemân-i Huseyn
Dünyede deynden hâlâş eyle
Câyize ya' nî virsün anı Huseyn
Bir veled vir Huseyn ola adı
Ola ol nâm tâ nişân-i Huseyn
Yarın ol hûnı aña eyle şefî'
Çün bugün oldu kışşa-h'ân-i Huseyn

Ketebehü Kâşim el-Fakîr².

¹ Rüstem'i B: resmi P.

² Onu -Zavallı- Kâşim yazdı.

SONUÇ

Âşık Çelebi, Osmanlı devletinde kadı olarak görev yaparken Türk edebiyatına telif ve tercüme eserler kazandırmış bir münevverdir. Arapça ve Farsça'dan yapmış olduğu tercüme eserler dikkate alındığında kayda değer bir mütercim olduğu görülmekle birlikte, onun bu yönü yeterince çalışma konusu yapılmamıştır. Bunda muhtemelen tercüme ettiği eserlerin *Meşâ'irü's-Şu'arâ* adlı tezkiresinin gölgesinde kalması etkili olmuştur.

Farsça'dan yapmış olduğu *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesi, oldukça sanatlı bir üsluba sahip olması ile diğer tercüme eserlerinden ayrılır. Eserin nüshalarının azlığı da, bu özelliğinden ileri gelmiş olmalıdır. Başka bir ifade ile bu tercümesi diğer eserleri kadar okunmamıştır. Bu eser üzerinde yapmış olduğumuz çalışma neticesinde eser ve mütercim ile ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Günümüze kadar yapılan birçok çalışmaya rağmen, Âşık Çelebi'nin hayatıyla ilgili yanlış veya eksik bilgiler bulunmaktadır. Mesela tezkiresinde ebced hesabıyla vermiş olduğu bazı tarihlerin yanlış hesaplandığı görülmektedir. Bunun bir sebebi kendi eserlerinin gereken dikkatle okunmaması ise, bir diğer sebebi de önceki çalışmalarda verilen bilgilerin sorgulanmadan tekrar edilmesidir.
- Âşık Çelebi, kendisinin de her fırsatta belirtme gereği duyduğu üzere bir seyyiddir. *Ravzatü's-Şühedâ* bir nevi atalarının tarihinden bahseden bir kitap olduğu için muhtemelen dikkatini çekmiş ve bu sebeple kendisinin de belirttiği üzere devamlı elinin altında olmuştur. Kanaatimizce eserin bu özelliği, tercüme için seçilmesinde oldukça etkili olmuştur.
- Âşık Çelebi eseri yirmi yedi yaşında iken tercüme etmiş, kırk yaşında tekrar ele alarak düzenlemiştir. Söz konusu zamanlar ile hayatındaki en sıkıntılı zamanların örtüşmesi, Âşık Çelebi'nin "kaynak eser" in temel felsefesi olan, "kişinin başına gelen musîbetlerin derecesi ile Allah katındaki yerinin doğru orantılı olması" gibi bir görüşten, başkalarını da haberdar ederek kendini savunmak istediğini düşündürmektedir.
- Kanaatimizce Âşık Çelebi *Ravzatü's-Şühedâ*'yı, Farsça bilmeyenlerin okuyup anlamaları için tercüme etmiş değildir. Kaynak metin onun nazarında sanat icrasında bulunabileceği bir araç mesabesinde. Tercümede Farsça şiirlere yer verilmesi, eserin Farsça'dan tercüme edildiği göz önünde bulundurulduğunda bu kanaatimizi desteklemektedir.

- *Ravzatü'ş-Şühedâ* tercümesi oldukça sanatlı ve yer yer anlaşılması zor bir üslup ile yazılmıştır. Bu özelliği itibariyle kaynak metninden daha zor anlaşılacak bir tercüme metin ortaya çıkmıştır.
- Âşık Çelebi tercüme esnasında kaynak metni, olay kurgusunu ve içeriği veren bir çerçeve olarak görmüş, şekli özellikler bakımından kaynak metne bağlı kalmıştır. Fakat içeriğin tercüme edilmesi hususunda aynı şeyi söylemek zordur.
- Mütercim tercüme esnasında hemen her fırsatta bilgi birikimini ve sanat icra etmedeki hünerini sergilemiştir. Bunda da hem şekil (seci, paralelizm gibi) hem de anlam sanatları bakımından tıpkı bir şair gibi hareket ederek mekanik becerisini ve hayal dünyasını metne yansıtmıştır. Dolayısıyla metne hâkim olan sanatlı üsluptan dolayı, bu tür başka metinler için de söz konusu edilebileceği üzere, okuyabilme ve anlayabilme noktasında mümkün merteye ileri düzeyde kültürel birikim gerektiren bir eser ortaya çıkmıştır.
- Mütercimin kaynak metne sadık kalmak gibi bir zorunluluk hissetmediği görülmektedir. Tercüme esnasında zaman zaman bir kısmı kaynak metinde olması yadırganacak müdahalelerde bulunmuştur. Ayrıca muhtemelen dalgınlık eseri olarak, kaynak metne göre bazı bilgileri yanlış aktarmıştır. Bu itibarla, tercüme metinlerden yola çıkılarak kaynak metinler ve yazarlarıyla ilgili görüş ileri sürmekten kesinlikle kaçınılmalıdır.
- Konumuz olan tercümede olduğu gibi sanatlı bir üslup ile oluşturulan tercüme metinlerin kaynak metinleriyle mukayese edilmesi esnasında kelime tercihi, cümle yapısı gibi kriterlerin kullanılması her zaman isabetli netice vermeyebilir. Çünkü mütercim, tercüme esnasında metni yeniden yazıyormuşçasına hareket etmektedir. Bu durumda ortaya tercüme özelliği yanında yer yer telif özelliği de bulunan bir eser çıkmış olmaktadır.
- Mütercimin tercüme esnasında bazı uygulamaları metodik bir karakter arz etmektedir. Bunlar kelime değiştirme, özetleme, genişletme, ayıklama, ekleme ve yerleştirme şeklinde tespit edilmiştir.
- Kaynak metninde her ne kadar Şia mezhebinin inançları belirgin bir biçimde görülmesi de, mütercim kendi mezhebine (Ehl-i Sünnet) ve içinde bulunduğu siyasî ortama uygun görmediği bazı kısımları tercüme etmemiştir. Mesela, Hz. Fatıma ve Fedek arazisi meselesi ile Timur'a dair övücü ifadeler tercümede yer verilmemiştir.
- Mütercim tercüme metnin içinde hayatıyla ilgili özel bilgiler vermiştir. Mesela annesinin kendisi kırk günlükken vefat ettiği, eseri yeniden düzenlerken kırk yaşında olduğu tercüme esnasında verilen bilgilerden öğrenilmektedir.

- Mütercim fırsat düştükçe birtakım ayet ve hadislere tercüme esnasında yer vermiştir. Bununla beraber ayetlerin bazısında bağlama uygun, fakat ayette bulunmayan kelimeler kullanmıştır. Bu durum mütercimin ayet ve hadisleri hafızasından yazdığını, tekrar kontrol etme ihtiyacı duymadığını göstermektedir.
- Tercüme metinlerin okunmakta veya anlaşılmakta güçlük çekilen kısımlarının okunup anlaşılması noktasında, kaynak metinleriyle mukayese edilmesi büyük ölçüde sorunun çözümüne yardımcı olabilmektedir.

Âşık Çelebi'nin tercüme etmiş olduğu diğer eserleri ile ilgili çalışmalar yapıldıkça burada bahsetmiş olduğumuz hususlara benzer sonuçlara ulaşılabileceği kanaatindeyiz. Bu tür çalışmalarda kaynak metnin seçilme sebeplerinin araştırılması, yani niçin tercüme edildiği sorusu, bazı durumlarda mütercimin nasıl tercüme ettiği sorusundan daha önemli hâle gelebilecektir. Bu sebeple öncelikle, eserin karakteristik özellikleriyle mütercimin karakteri arasında bir bağ olup olmadığı ve ilaveten tercüme zamanındaki hayat şartları ve hâlet-i rûhiyyesinin imkân ölçüsünde tespiti son derece önemlidir. Bu amaçlarla başka tercüme eserlerinde yapılan çalışmalar arttıkça, mütercimlerin hayat şartları ve psikolojik hâllerindeki değişimle, seçtikleri kaynak eserler arasındaki ilgiye benzer bir biçimde, büyük ihtimalle kuşatıldıkları siyasal, sosyal ve kültürel atmosferdeki değişimlerle tercüme için seçilen eserler arasında da bir ilginin bulunduğu görülecektir. Böylece Türk tercüme edebiyatının gelişim seyri daha doğru görülebileceği gibi, ortaya çıkan eserlerin nitelikleri açısından da daha tatmin edici açıklamalarda bulunulabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk, Ebûbekr es-San'ânî, **el-Musannef**, 11 cilt, Haz. Habîbürrrahmân el-A'zamî, Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, **Müsned**, Haz.: Şu'ayb el-Arna'ût vd., Beyrût: Mü'essesetü'r-risâle, 2001.
- AÇIKGÖZ Namık, **Riyâzî Muhammed Efendi Riyâzu'ş-Şu'arâ (Metin-Dizin)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. DTCF, Ankara, 1982.
- AHTERÎ Mustafa Efendi, **Ahterî-i Kebir**, Haz.: Ahmet Kırkkılıç- Yusuf Sancak, Ankara: TDK Yay., 2009.
- AKGÜNDÜZ Ahmet, "Ebüssuûd Efendi", **DİA**, İstanbul: TDV, 1994, c. 10, ss. 365-371.
- AKTULUM Kubilay, **Metinlerarası İlişkiler**, 2. Basım, Ankara: Öteki, 2000.
- AKÜN Ömer Faruk, "Alâeddin Ali Çelebi", **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1989, c. 2, ss. 315-318
- ALGÜL Hüseyin, "Fedek", **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1995, c. 12, ss. 294-295
- Alî-Şîr Nevâyî, **Mecâlisü'n-Nefâyis**, 2 cilt, Haz.: Kemal Eraslan, Ankara: TDK, 2001.
- ALTINPAY Hüseyin, **Hocazâde Aldülaziz Efendi Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi Fatih Ktp. 3467(1a-60b)**, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar ÜNİV. SBE, Manisa, 2008.
- ANDO Shiro, "Gâzorgâhî, Mîr Kamâl-al-dîn Hösayn", **Encyclopaedia Iranica**, <http://www.iranicaonline.org/articles/gazorgahi> (04.11.2014).
- Âşık Çelebi Dîvanı**, Haz.: Filiz Kılıç, e-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10593,asikcelebidivani/filizkili.pdf?0> (01.04.2015).
- Atâî, Nev'izâde, **Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî'ş-Şakâ'ik, Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri II**, Haz.: Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yay., 1989.
- AYDOĞDU Orhan, **Câmî-i Rûmî'nin Sa'âdet-nâme Adlı Eseri (Metin-Sözlük) [1b-50a]**, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE, Samsun, 2014.
- AYNUR Hatice, "Kurgusu ve Vurgusuyla Kendi Kaleminden Âşık Çelebi'nin Yaşamöyküsü", **Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar**, Haz.: Hatice Aynur- Aslı Niyazioğlu, İstanbul: Koç Üniv. Yay., 2011, ss. 19-55.
- AYVERDİ Ekrem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya III. Cilt 3. Kitap**, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., 1981.

- _____, **Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I**, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., 1966.
- AYYILDIZ Kübra Yıldız, **Câmî-i Rûmî'nin Sa'âdet-nâme Adlı Eseri (Metin-Sözlük) [150b-200b]**, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE, Samsun, 2013.
- Bâbürnâme Bâbür'ün Hâtırâtı**, Haz.: Reşit Rahmeti Arat, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000.
- Bezzâr, Ebûbekr Ahmed el- Atekî, **Müsned (el-Bahrü'z-Zehhâr)**, 18 cilt, Haz.: Âdil b. Sa'd, Medîne: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, 2009.
- BİRİŞİK Abdulhamit, "Osmanlıca Tefsir Tercümeleleri ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin Mevâhib-i Aliyye'si", **İslâmî Araştırmalar**, C. 17, S. 1, 2004, ss. 53-68.
- BLÄSİNG Uwe, "Türklerin Düzgün Hokkasına Gizli Bir Bakış", **Mahmûd el-Kaşgarî'nin 1000. Doğum Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Dîvânü Lügâti't-Türk Sempozyumu (Bildiriler)**, Haz.: Hayati Develi vd., İstanbul: Eren Yay., 2011, ss. 289-312.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil, **el-Câmi'u's-Sahîh**, 9 cilt, Haz.: Muhammed Züheyr b. Nâsır, Dârü Tavkî'n-necât, 1422.
- BURÇOĞLU Nedret Kuran, **Çeviriye Bilimsel Yaklaşımlar**, İstanbul: Multilingual, 2010.
- BÜLBÜL Tuncay, **Hümâyûn-nâme (İnceleme-Tenkitledi Metin)**, Doktora Tezi, Gazi ÜNİV. SBE, Ankara, 2009.
- CA'FERİYÂN Resûl, "Mollâ Huseyn Vâ'iz-i Kâşifî ve Kitâb-i Ravzatü's-Şühedâ", **Âyine-i Pejûheş**, No. 33, Kum, Mordâd ve Şehrîver 1374, ss. 20-38.
- Celâl-zâde Sâlih Çelebi, **Hadîkatü's-Selâtin: İnceleme- Metin**, Haz.: Hasan Yüksel- H. İbrahim Delice, Ankara: TTK Yay., 2013.
- ÇELİK Ahmet, **Âşık Çelebi'nin "Miracu'l-İyale ve Minhacu'l-Adale" Adlı Eserindeki Siyaset Düşüncesi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. SBE, İstanbul, 2014.
- DEBÎRÂN Hakîme- TESNÎMÎ Ali, "Kâşifî ve Nakd ü Berresî-i Ravzatü's-Şühedâ", **Pejûheşhâ-yi Edebî**, Yıl: 5, No: 20, Tâbistân 1387, ss. 25-42.
- DEĞİRMENCİ Tülün, **İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.
- DEVELLİOĞLU Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 23. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi, 2006.
- DEVLETŞAH, **Şair Tezkireleri (Tezkiretü's-Şuarâ)**, Çev.: Necati Lugal, Pinhan Yay., İstanbul 2011.
- DİHHUDÂ, Alî Ekber, **Lügat-nâme**, 50 cilt, Haz. Muhammed Mu'în, Tehrân, 1337.

- DİLÇİN Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, 2. Baskı, Ankara: TDK Yay., 2009.
- DURMUŞ Tübâ Işınso, **Tutsan Elini Ben Fakîrin Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği**, İstanbul: Doğan Kitap, 2009.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, **Sünen**, 4 cilt, Haz.: Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, tsz.
- Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdillâh el-Esbahânî, **Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ**, 10 cilt, Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1409.
- EĞRİ Sadettin, “Vîs ü Râmîn Mesnevilerinde Kahramanların Özellikleri ve Aşık Anlayışları”, **İlmî Araştırmalar**, S. 12, 2001, ss. 95-109.
- ERGİNLİ Zafer, “Osmanlı Devleti'nin İlk Resmî Nakîbü'l-Eşrafı Olan Bir Derviş: Seyyid Nattâ”, **Gümüslü'den Günümüze Osmanlı Kültüründe Bursa**, Haz.: Hasan Basri Öcalan, İstanbul: Türkiye Yazarlar Birliği Bursa Şubesi Yay., 2003, ss. 138-148.
- FLEİSCİHER Cornell H., **Tarihçi Mustafa Âlî Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati**, 4. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2013.
- GEL Mehmet, **XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Toplumunun Dinî Meselelerine Muhalif Bir Yaklaşım: Şeyhülislam Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme**, Doktora Tezi, Gazi ÜNİV. SBE, Ankara, 2010.
- GÖKTÜRK Akşit, **Çeviri: Dillerin Dili**, 11. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2014.
- GÜNGÖR Şeyma, “Hadîkatü's-Suadâ”, **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1997, c. 15, ss. 20-22.
- HAGEN Gottfried, “Translations and Translators in A Multilingual Society: A Case Study of Persian-Ottoman Tranlations, Late Fifteenth to Early Seventeenth Century”, **Eurasian Studies**, Vol. II/1, 2003, ss. 59-134.
- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed, **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, 4 cilt, Haz.: Mustafâ Abdülkâdir Atâ, Beyût: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- HÂNDMÎR, Gıyâddîn b. Hümâmüddîn, **Düstûrü'l-Vüzerâ**, Haz.: Saîd Nefisî, Tehrân: İkbâl, 1355.
- _____, **Târîh-i Habîbü's-Siyer**, 4 cilt, Haz.: Celâlüddin Hümâyî, Tehrân: Hayyâm, 1362.
- Hasan-ı Rumlu, **Ahsenü't-Tevârîh**, Çev.: Mürsel Öztürk, Ankara: TTK, 2006.
- HAZRETÎ Hasan- MUKÎMÎ Gulamhasan, “Nigâhî-i İcmâlî be: Hayât u Endîşe-i Siyâsî-i Molla Huseyn Vâiz-i Kâşif”, **Hukûmet-i İslâmî**, No: 9, Pâyîz 1377, ss. 125-151.

- HERRMANN Gottfried, “Biographisches zu Husain Wa’iz Kāşifi”, **Corolla Iranica: Papers in Honour of Prof. Dr. David Neil MacKenzie on the Occasion of His 65th Birthday**, Ed.: Ronald E. Emmerick- Dieter Weber, Frankfurt and New York 1991, ss. 90-100.
- HUSSAIN Ali J., “The Mourning of History and the History of Mourning: The Evolution of Ritual Commemoration of the Battle of Karbala”, **Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East**, Vol. 25, No: 1, 2005, ss.78-88.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf el-Kurtubî, **Câmi’u Beyâni’l-İlm ve Fazlihî**, 2 cilt, Haz.: Übey el-Eşbâl ez-Züheyrî, Riyâd: Bâbu İbni’l-Cevzî, 1994.
- İbn Ebî Şeybe, Ebûbekr Abdullâh b. Muhammed, **el-Kitâbü’l-Musannef fi’l-Ehâdis ve’l-Âsâr**, Haz.: Kemâl Yûsuf el-Hût, 7 cilt, Riyâd: Mektebetü’r- Rüşd, 1409.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvînî, **Sünen**, 2 cilt, Haz. Muhammed Fu’âd Abdülbâkî, Dâru İhyâ’i’l-kütübi’l-Arabiyye, tsz.
- İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, 15 cilt, Beyrût: Dâru Sâdır, 1990.
- İbn Zafer, **Sülvânü’l-Mutâ’ fi Üdvânü’l-Etbâ’ Devletın Ölümsüzlük İksiri**, Tercüme Eden: Kara Halîlzâde Sa’îd Mehmed Efendî, Haz.: Sadık Yazar, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2014.
- İNALCIK Halil, **Şâir ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme**, Ankara: Doğu Batı Yay., 2003.
- İPŞİRLİ Mehmet, “Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi”, **DİA**, İstanbul: TDV, 1995, c. XXII, ss. 339-340.
- İSEN Mustafa, **Kühü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı**, Ankara: AKM Yay., 1994.
- İshâk b. Râheveyh, **Müsned**, 5 cilt, Haz.: Aldülğafûr b. Aldilhak, Medîne: Mektebetü’l-İmân, 1991.
- İsmail Hakkı Bursevî, **Kelimeler Arasındaki Farklar Kitâbu’l-Furûq**, Çev.: Ömer Aydın, İstanbul: İşaret Yay., 2011.
- KALLEK Cengiz, “Hisbe”, **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1998, c. 18, ss. 133-143.
- KANAR Mehmet, **Farsça-Türkçe Sözlük**, 2. Baskı, İstanbul: Say Yay., 2010.
- KARA Mustafa, **Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler**, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay., 2012.
- KARAİSMAİLOĞLU Adnan, “Hüseyin Vâiz-i Kâşifi”, **DİA**, XIX, İstanbul: TDV Yay., 1999, c. 19, ss. 16-18.
- KARATAY Fehmi Edhem, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, 2 cilt, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1961.

- KARTAL Ahmet, “Alî Şîr Nevâî'nin Mecâlisü'n-Nefâ'is İsimli Tezkiresi ve XVI. Asırda Yapılan Farsça İki Tercümesi”, **Bilig**, S. 13, Bahar 2000, ss. 21-63.
- Kâşifî, Mevlâ Kemâlüddîn Hüseyin Vâ'iz, **Ravzatü's-Şühedâ**, Haz.: Muhammed Rûşen, Tehrân: Sadâ-yi Mu'âsır, 1390.
- KILIÇ Filiz, “Âşık Çelebi Divanında Atasözü ve Deyimler”, **Bilig**, S. 1, Bahar 1996, ss. 24-30.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şuarâ**, 2 cilt, Haz.: İbrahim Kutluk, Ankara: TTK Yay., 1981.
- KÖPRÜLÜ Fuad, “Abû İshâk Kâzrûnî ve Anadolu'da İshâkî Dervişleri”, Çev.: Cemal Köprülü, **Belleten**, c. 33, S. 130, Nisan 1969, ss. 225-236.
- KÖPRÜLÜ M. Fuad, “Âşık Çelebi”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965, c. 1, ss. 695-701.
- KUT Günay, “Âşık Çelebi”, **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1991, c. 3, s. 549-550.
- LATÎFÎ, **Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)**, Haz.: Rıdvan Canım, Ankara: AKM, 2000.
- Lutfî Paşa, **Asaf-nâme**, İstanbul: Matbaa-i Âmidî, 1326.
- MAHDUM Abid Nazar, **Ravzatü's-Şühedâ ile Hadîkatü's-Süedâ Mukayesesinin Işığında Eski Türk Edebiyatında Tercüme Anlayışı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv. SBE, İstanbul, 2001.
- Mecdî Mehmed Efendi, **Hadâ'iku's-Şakâ'ik, Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri I**, Haz.: Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yay., 1989.
- Meşâ'ir üs-Şu'arâ or Tezkere of Âşık Çelebi**, Haz.: G. M. Meredith-Owens, London, 1971.
- Mîr Nizâmüddîn Alî-Şîr Nevâî, **Mecâlisü'n-Nefâis der-Tezkire-i Şu'arâ-i Karn-i Nohum**, Haz.: Ali Asgar Hikmet, Tehrân: Minûçehrî, 1323.
- Muhyî-i Gülşenî, **Reşehât-ı Muhyî Reşehât-ı Aynü'l-Hayât Tercümesi**, Haz.: Mustafa Koç, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Bşk. Yay., 2014.
- MUTÇALI Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Dağarcık Yay., 1995.
- Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, 5 cilt, Haz.: Muhammed Fu'âd Abdülbâkî, Beyrût: Dâru ihyâ'i't-türâsî'l-Arabî, tsz.
- Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Katı**, Haz.: Mürsel Öztürk- Deya Örs, İstanbul: TDK Yay., 2009.

- OCAK Ahmet Yaşar, **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler Yahut Dairenin Dışına Çıkanlar (15-17. Yüzyıllar)**, Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2013.
- OKUYUCU Cihan, “Câmî-i Rûmî ve Sa’âdetnâmesi”, **Türkiyat Mecmuası**, c. 21, Bahar 2011, ss. 297-327.
- ÖZTÜRK Erdem Can, **Lami’î Çelebi’nin Şevâhidü’Nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitle Metin-Dizin)**, İstanbul: Gece Kitaplığı, 2015.
- ÖZTÜRK Mahmut, **Câmî-i Rûmî’nin Sa’âdet-nâme Adlı Eseri (Metin-Sözlük) [50b-100a]**, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE, Samsun, 2014.
- PAKER Saliha, “Tercüme, Te’lif ve Özgünlük Meselesi”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX -Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Telif, Tercüme ve Şerh-**, Haz.: Hatice Aynur vd., İstanbul: Klasik Yay., 2014, ss. 36-71.
- PARLADIR Şebnem, **Resimli Nasihatnameler: Ali Çelebi’nin Hümâyûnnâmesi**, Doktora Tezi, Ege ÜNİV. SBE, İzmir, 2011.
- PARLATIR İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, 2. Baskı, Ankara: Yargı Yay., 2009.
- PEKİN Ersu, “Âşık Çelebi’nin Musannifleri, Hanendeleri, Sazendeleri”, **Bir Allame-i Cihan Stefanos Yerasimos (1942-2005)**, Ed.: Edhem Eldem vd., İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012, c. 2, ss. 505-574.
- REDHOUSE Sir James W., **A Turkish and English Lexicon**, 4. Baskı, İstanbul: Çağrı Yay., 2011.
- SANDS Kristin Zahra, “On the Popularity of Husayn Va’iz-i Kashifi’s Mevâhib-i aliyya: A Persian Commentary on the Qur’an”, **Iranian Studies**, Vol. 36, No: 4, December 2003, ss. 469-483.
- SOLMAZ Süleyman, **Ahdî ve Gülşen- Şu’arâsı (İnceleme-Metin)**, Ankara: AKM, 2005.
- STEINGASS F., **A Comprehensive Persian- English Dictionary**, İstanbul: Çağrı Yay., 2005.
- SUBTELNY Maria E., “A Late Medieeval Summa on Ethics: Kashifi’s Akhlâq-i Muhsinî”, **Iranian Studies**, Vol. 36, No: 4, December 2003, ss. 601-614.
- _____, “Husayn Va’iz-i Kashifi: Polymath, Populizer, and Preserver”, **Iranian Studies**, Vol. 36, No: 4, December 2003, ss. 463-467.
- _____, “Kâşefi, Kamâl-al-din H̱osayn Wâ‘ez”, **Encyclopaedia Iranica**, http://www.iranicaonline.org/articles/kasefi_kamal (04.11.2014).
- _____, **Timurids in Transition: Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran**, Leiden; Boston: Brill, 2006.

ŞAHİN Kaya, **Kanuni Devrinde İmparatorluk ve İktidar Celalzade Mustafa ve 16. Yüzyıl Osmanlı Dünyası**, Çev.: Ahmet Tunç Şen, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2014.

ŞAHİNOĞLU M. Nazif, “Ahlâk-ı Muhsinî”, **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1989, c. 2, s. 17.

TABATABÂÎ Seyyid Kâzım, “Âyîn-i Ravzahânî ve Nakş-i Ân der-Tahrîf-i Hâdise-i Kerbelâ”, **Çeşitli Yönleriyle Kerbela**, 3 cilt, Ed.: Alim Yıldız, Sivas: Asitan Yay., 2010, c. 2, ss. 441-452

Taberânî, Süleymân b. Ahmed, **el-Mu’cemü’l-Evsat**, 10 cilt, Haz.: Târik b. Ivazullâh, Kâhira: Dârü’l-Haremeyn, tsz.

_____, **el-Mu’cemu’l-Kebîr**, 25 cilt, Haz.: Hamdî b. Abdilmecîd, Kâhira: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994.

TANPINAR Ahmet Hamdi, **Yahya Kemal**, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2001.

TULUM Mertol, **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Ankara: TDK Yay., 2011.

_____, **Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü**, İstanbul: Kapı Yay., 2013.

ULUDAĞ Süleyman, “Belâ”, **DİA**, İstanbul: TDV Yay., 1992, c. 5, s. 380.

VAN RUYMBEKE Christine, “Kashifi’s Forgotten Masterpiece: Why Rediscover the Anvâr-i Suhaylî”, **Iranian Studies**, Vol. 36, No: 4, December 2003, ss. 571-588.

VÂSİFÎ, Zeynüddîn Mahmûd, **Bedâiyu’l-Vakâyi**, 2 cilt, Haz.: A. N. Boldyrev, Tehrân: Bünyâd-i Ferheng-i İrân, 1349.

Vedâdi, **Tekmile Terceme-i Tarîkat-i Muhammediyye**, İstanbul, 1258.

YAKIT İsmail, **Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, İstanbul: Ötüken Yay., 1992.

YAZAR Sadık, “Gazâlî’nin XIII-XVIII. Yüzyıllar Arasında Batı Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri”, **Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, c. 16, S. 31, (2011/2), ss. 67-156.

_____, “XVI. Asır Şairlerinden Eğirdirli Şerîfî’nin Şevâhidü’ş-Şühedâ’sı”, **Turkish Studies**, Vol. 4/2, Winter 2009, ss. 1060-1084.

_____, **Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, Doktora Tezi, İstanbul Üniv. SBE, İstanbul, 2011.

YAZICI Mine, **Çeviribilimin Temel Kuram ve Kavramları**, 2. Baskı, İstanbul: Multilingual Yay., 2010.

YOUSOFĪ Gholam Hosein, "Kashif", **The Encyclopaedia of Islam New Edition**,
Leiden: Brill, 1997, c. 4, ss. 704-705.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Kenan		ÖZÇELİK
Doğum Yeri ve Yılı	Mengen		1981
Bildiği Yabancı Diller	Farsça	Arapça	İngilizce
ve Düzeyi	İyi	Orta	Orta
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1995	1999	Mengen İmam Hatip Lisesi
Lisans	1999	2003	Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2004	2008	Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora	2009	2015	Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2005	2010	Diyanet İşleri Başkanlığı
2.	2010	2015	Uludağ Üniversitesi
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:	- “Türk Edebiyatında Yazılmış İlk Maktel-i Hüseyin Kimin Eseridir?”, Çeşitli Yönleriyle Kerbela I-III, Ed.: Alim Yıldız, c. II, Asitan Yayıncılık, Sivas 2010, ss. 7-15. - “Lâmîi Çelebi'nin Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Rasûl'ü”, Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi, Ed.: Bilal Kemikli, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay., Bursa 2011, ss. 273-279. - “Mücîb Tezkiresi'nin Orijinalliği Üzerine”, Türklük Bilimi Araştırmaları, 2012, Cilt: 17, Sayı: 32, ss. 247-255. - “Makteller ve Muharremiyeler”, Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı, Ed.: Ali Yılmaz, Grafiker Yay., Ankara, 2012, ss. 289-291.		
İletişim (e-posta):	ozcelikkenan@hotmail.com		
	Tarih İmza Adı Soyadı		

